

प्रस्तावना ।

विज्ञापयामि विविधानवद्यवेदविधिविद्याविशारदविद्वद्भर्यान्-पूर्वं श्रीमन्नारायणानुशासनाद्ब्रह्मणा प-
रमेष्ठिना समाष्टिव्यष्टिरूपेण यदा सृष्टिः सृष्टा तदाच स्ववर्णमतो वर्णचतुष्टयं व्यष्टयोत्पादितवानिति
प्रसिद्धमेव । यथोक्तं मनुना—

लोकानां तु विष्टब्धचर्थं मुखवाहूरुपादतः । ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं शूद्रं च निरवर्तयदिति ॥
तथा च स्वर्कयिदेहं द्विधा निर्माय स्त्रीपुरुषाभुत्पाद्य बीजतः सृष्टिक्रममुपाक्रमत । तेषां सर्वेषां
पुरुषार्थसाधनार्थं धर्मान् प्रकथ्य तदनुकूलं स बीजोत्पन्नदेहादिशुद्धचर्थं संस्कारानृपिसुखेभ्योस्मिन्नग-
ति प्रावर्तयत् । एते च संस्कारा मुख्यतया शिष्यानुशिष्यकथनेन मन्वादिभिः परम्परया भूमौ भूयोभू-
यः प्रसिद्धिं प्रापिताः ॥ प्रसिद्धमेतत् ॥ उक्ताश्चावश्यं संस्कारा ब्रह्मर्षिणा याज्ञवल्क्येन ऋषिजनेभ्यो यथा-

ब्रह्मक्षत्रियविद्वद्भूद्रावणस्त्विन्द्रास्त्रयो द्विजाः । निपकाद्याः इमशानां तस्तेषां वै मन्त्रतः क्रियाः ॥
 गर्भाधानमृतौ पुंसः सवनं स्यन्दनात्पुरा ॥ पष्टेष्टमे वा सीमन्तो मास्येते जातकर्म च ॥
 अहन्येकादशे नाम चतुर्थे मासि निष्क्रमः । पष्टेष्टप्राशनं मासि चूडा कार्या यथाकुलम् ॥
 एवमेनः शमं याति वीजगर्भसमुद्भवम् । तूष्णीमिताः क्रियाः स्त्रीणां विवाहस्तु समन्त्रकः ॥
 गर्भाष्टमेऽष्टमे वान्दे ब्राह्मणस्योपनायनमित्यादि—

मुख्यतया सर्वत्र विद्वद्भिरेते पोडश प्रगण्यन्ते । गौतमेन चत्वारिंशत्कथिताः ॥ अङ्गिरास्तु पञ्चविंश-
 तिमगिरत् । एवं वैकल्प्यात्प्रायः स्वस्वगृह्यसूत्रगृहीतानिव संस्कारान्गृह्णन्ति ॥ एवरीत्यैव माध्य-
 न्दिनानां स्वगृह्यानुसारेण गर्भाधानादिविवाहान्ताः पोडशसंस्कारा भवन्ति । उक्तं च—

गर्भाधानमतश्च पुंसवनकं सीमन्तजाताभिधे नामाख्यं सह निष्क्रमेण च तथात्रप्राशनं कर्म च ॥
 चूडाख्यं व्रतवन्धकोप्यथ चतुर्वेदव्रतानां पुरः केशान्तःसविसर्गकः परिणयः स्यात्पोडशी कर्मणाम् ॥१॥
 एते पोडश संस्काराः सर्वेषां द्विजातीनाम् । शूद्राणां तु तूष्णीमिवात्रत्याः केचन संस्काराः संस्करणे

नियुक्ताः ॥ उक्तं च स्मृत्यन्तरे १ शूद्रोऽप्येवंविधः कार्यो विना मन्त्रेण संस्कृतइत्यादि ॥ एतांश्च संस्कारान् धर्मशास्त्रपारावागवगाहनिपुणजनैः स्वस्वशाखानुसारेण स्वस्वमन्त्रैः प्रयुक्ताः प्रयोगरत्नाकरादिग्रन्थतो जानन्ति सज्जना ऋग्वेदिनः । एवमेवायमेकः संस्कारभास्करसंस्कारप्रयोगग्रन्थो वाजसनेयिनां वरीवर्ति । प्रस्तौमि किञ्चिदत्र- आसीच्चास्तिकविप्रजनशास्त्रप्रथमसंस्कारसंस्करणकुशलो धर्मशास्त्रनिपुणाग्रगण्यः प्रमाणीकृतार्पग्रन्थगणःपुण्यजनकदनाय जनकनन्दिन्या सौमित्रिणा च सहागतेन दाशरथिना स्नानपानादिना कृतमोदाया गोदाया दक्षिणेकूले कलुषनाशिनि नासिकेतिप्रसिद्धे सिद्धक्षेत्रे ब्रह्मवर्णजे ऋषिरिवान्य ऋषिभट्टो नाम कश्चिन्निश्चयज्ञानी । तेन माध्यंदिनयजुर्वेदशाखाध्यायिनां संस्काराणां सुलभतया ळभायायं संस्कारभास्करो नाम ग्रन्थः १६२ १ तमे शालिवाहने शोके ग्रथितः । यं च केचन कर्तृनाम्ना ऋषिभट्टीत्यपि वन्दति सन्तः । पूर्वमयमत्रत्यैर्द्विपश्चिदग्र्यैर्मयूररत्नजराभकृष्णाख्यैर्विद्वदाश्रेयण मध्ये निर्णयसिधुधर्मबध्यादिधर्मशास्त्रग्रन्थतःप्रयोगाब्ध्यादिप्रयोगग्रन्थतःप्रमाणान्युपसंगृह्य संस्कारावश्यसर्ववस्तूनि लक्षणादिना परिभाषाविषयेण च विशिष्य सर्वोपकरणैः पुरस्तकन्यूनता-

मपनीय नूतनइव संपादितोयं ग्रंथः सम्यक्परिशोधितश्च । आज्ञापितं मुद्रणाय ॥ तदाशिलाग्र-
 न्त्रेणाङ्कित्वा सकलामलगुणैरलंपूर्णेषु गुणिसज्जनगणेषु प्रसिद्धीकृतः ॥ तत्पुस्तकस्य सद्यस्ता अपि प्र-
 तिमा अस्मदप्रतिमग्राहकगणैरर्थोत्थयेण नीत्वात्राभावं प्रापिताः॥एतेन जानन्तु सज्जना एतत्संस्कारभा-
 स्कारप्रभाम् । अथ पुनःसोयमेव पूर्वतनमुद्रणसमयस्थिताशुद्धमपास्याच्छं संशोध्य प्रमाणान्तरैरिष्टिष्पणी-
 भिश्च सनाथीकृत्य पुनः शीसकमुद्राभिःपुष्टपत्रेषु सुद्रितोत्र भवतां भवतामग्रे प्रभवति।अस्मिन्ग्रन्थे पो-
 डशसंस्काराः सविधानं सप्रमाणं सम्यक्प्रयुक्ता उपरिस्तना इतिज्ञायतामिव सुजनैः ॥ एतद्ग्रन्थस्य पुनर्मु-
 द्रणादयःसर्वेऽधिकाराऽक्तवि०भट्टरामकृष्णतो गृहीत्वाऽस्माभिः स्वाधीना रक्षिता इति ज्ञेयम् ॥

पुस्तक मिलनेका ठिकाना-

खेमराज श्रीकृष्णदास-

“श्रीवेङ्कटेश्वर”छापाखाना- मुंबई.

अथ संस्कारभास्करग्रंथस्थविषयानुक्रमणिकाप्रारंभः।

प्रकरणानि	पत्रं	शुद्ध	प०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	प०
भंगलाचरणम्	१	१	२	परिभाषा	"	२	१	करणेचप्रायश्चित्तम्	"	२	५
ग्रंथकारनाम	"	"	६	संकल्पेनविनाकर्मक-				धौतवस्त्रधारणम्	"	"	८
संस्कारसंख्या	"	२	१	रणेदोषः	"	"	२	वाग्यमलोपेप्राय०	"	"	९
द्विजाः	२	१	१०	संकल्पप्रकारः	"	"	३	आहतवस्त्रलक्षणम्	"	"	१०
शूद्रसंस्काराः	"	२	३	स्वशास्त्रोक्तकर्मक-				कंबलपट्टवस्त्रेचनीलि-			
कन्यासंस्काराः	"	"	"	रणेदोषः	"	"	४	रागःशस्तः	४	१	४
संस्काराणांफलानि	"	"	७	अन्यथाकर्मकरणेदोषः	"	"	५	उदकोपस्पर्शकारणानि	"	"	६
विशेषकर्माणि	३	१	७	प्रधानकर्मकरणेतदंग-				अनुक्तंगेअंगम्	"	"	९

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
अद्रिङ्गनियमे	४	२	१	पवित्राग्नावेदर्शाः	५	११	९
आसीनाद्यवनियमे	"	२	२	उपवीतिनावद्धशिखेन			
त्रलपिटरनिर्णयः	"	"	३	चविनाकर्मकरणेदोषः	"	२	१
पवित्रप्रमाणम्	"	"	५	यज्ञोपवीतनिवीतिप्रा-			
पवित्रेदर्भसंख्या	"	"	६	चीनार्वीतिलक्षणम्	"	"	४
दर्भकुरालक्षणम्	"	"	९	मंगलेतिलकनिश्चयः	"	"	७
अयातयामानि	"	"	१०	आहुतिकालः	"	"	८
निर्माल्यकुराः	५	१	२	बह्निजायालक्षणम्	"	"	९
पवित्रधारणस्थानं	"	"	३	यज्ञियवृक्षाः	६	१	१
लक्षणंच	"	"	३	समित्प्रमाणम्	"	"	३
स्वर्णपवित्रप्रमाणम्	"	"	६	ग्राह्याग्राह्यविचारश्च	"	"	५

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
दशप्रणवाः	११	२	५	कर्माणि	१३	१	४	नीलरक्तवस्त्रनिषेधः	१४	१	५
कर्माविशेषेऽग्निनामानि		"	९	कर्मांगलानेविशेषः	"	"	६	एकवस्त्रपरिधानेनिषेधः	"	"	७
कर्मांगलस्वरितवाचन-		"		मंगललानम्	"	"	९	एकवस्त्रनिर्णयः	"	"	९
देवताः	१२	१	८	आर्द्रशुक्कवासोनिर्णयः	"	२	२	कच्छत्रयनिर्णयः	"	"	१०
कर्माक्षीप्रणवोच्चारणं		२	"	सप्तवाताहतवस्त्रशुष्कं	"	"	४	धर्मकार्यैर्वर्ज्यवस्त्रम्	"	२	४
इन्द्रादिभक्षणेऽपिकर्मा-		"		दग्धजीर्णादिवस्त्रपरि-	"	"	"	आसुरीकक्षानिषेधः	"	"	५
धिकारः	"	"	९	धानेनिषेधः	"	"	"	यज्ञोपवीतधारणसंख्या	"	"	७
लानोत्तरंकर्माधिकारः	"	"	१०	वर्जवस्त्राणि	"	"	६	शिखाबंधननिर्णयः	"	"	९
मुख्यलानम्	१३	१	२	धौतवस्त्रप्रसारणनिर्णयः	"	२	१०	विशिखनिर्णयः	१५	१	२
संध्यावंदनंविनाअशुचिः		"	३	अन्यद्वसः	१४	१	२	कर्मकालेनिघशब्दाः	"	"	४
सर्वकर्मसुयोग्यता-		"		धौतवस्त्राभावेवस्त्राणि	"	"	३	उपांशुलक्षणम्	"	"	

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
स्पष्टतरवर्णोच्चारः	१५	"	७	कल्पेनकर्मकरणेदोषः	१६	२	५	नारदोत्तरजोदर्शन-			
पोडशोपचाराः	"	"	९	दक्षिणाप्रतिनिधिः	"	"	८	शांतिक्रमः	१७	"	७
पंचोपचाराः	"	२	२	रजतमुद्रादक्षिणादा-				शांतिप्रयोगानुक्रमः	१९	२	२
राजोपचाराः	"	"	३	ननिषेधः	"	"	९	मंगलखानविधिः	२०	१	७
धनिकादीनां दक्षिणा-				सर्वकर्मसुब्राह्मणभो-				वस्त्रपरिधानादि	"	२	३
दानयेत्ता	"	"	६	जनसंख्या	"	२	१०	शांतिपाठमंत्राः	२१	१	८
धनिकादिलक्षणम्	"	"	७	सफलानिकर्माणि	१७	१	४	कर्मारंभेगणेशादिस्मरणम्	२२	२	५
धनिकादीनां मध्येके-				सप्तगोत्राणि	"	"	६	प्रधानसंकल्पः	२३	२	१
नकियद्द्वयमित्यस्य-				एकोत्तरशतकुलानि	"	"	७	कलशादिपूजनम्	२४	१	५
निर्णयः	१६	१	६	इतिपरिभाषाप्रकरणम्	"	"	१०	गणपतिपूजनम्	२५	१	४
मुन्यकल्पशक्तौ अनु-				अग्निचक्रं विना कर्माणि	"	२	२	स्वस्तिपुण्याहवाचनम्	३१	२	२

सं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
	पुण्याहवाचनांगवरु-				मंडपेसंस्काराः	४६	२	५	रणानि	५१	१	६
	णपूजनम्	३१	२	८	मंडपंविनामातृकापूज-				आचार्यादीनांप्रार्थना	५३	१	८
	अथपुण्याहवाचनम्	३३	"	३	नाभावः	"	"	७	द्विप्रक्षणम्	५४	१	३
	अथाभिषेकः	३४	"	२	नांदीश्राद्धकालः	"	"	९	पंचगव्यकरणम्	५५	१	८
	नरिराजनम्	४०	"	६	नांदीश्राद्धमध्येद्विती-				भूमिपूजनम्	"	२	६
	मातृकास्थापनक्रमः	४२	१	३	यनांदीश्राद्धनिषेधः	४७	२	१	पंचभूसंस्कारकरणम्	५७	१	२
	मातृकापूजनम्	"	"	"	अथजीवित्पितृकेवृद्धि-				अग्निस्थापनम्	"	१	७
	गृहमध्येअविघ्नकलश-				श्राद्धनिषेधः	"	२	१	ऋतुशांतौविशेषः	५८	१	१
	मातृशूर्पस्थापनम्	४६	१	६	अथसांकल्पविधिना				मूर्तीनामशुत्तारणम्	"	२	२
	वसोर्धाराकरणम्	"	२	८	नांदीश्राद्धप्रयोगः	४९	१	५	प्राणप्रतिष्ठा	५९	२	३
	आयुष्यमंत्रजपः	"	"	३	त्रसाचार्यऋत्विग्व-				सर्वावाहनम्	६०	१	३

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
इंद्रावाहनम्	६०	१	६	ग्रहमंडलदेवतास्था-			६	ग्रहमंडलव्यासः	६३	१	२
इंद्राण्यावाहनम्	"	"	७	पनप्रकारः	६१	२	७	ग्रहदिङ्मुखानि	"	"	७
भुवनेश्वर्यावाहनम्	"	२	३	ग्रहनामानि	"	"	८	यजमानानिमुखे	"	"	
सूर्यादेवतापूजनम्	"	"	७	ग्रहवर्णाः	"	"	१०	ग्रहाणांस्थापनम्	"	"	१०
सूर्यप्रार्थनाक्षमापनंच	"	"	८	ग्रहप्रतिमानिर्माण-				अधिदेवताप्रत्यधिदे-			
इंद्रप्रार्थनाक्षमापनंच	६१	१	१	धातवः	६२	२	१	वतास्थानानि	"	"	१
इंद्राणीप्रार्थनाक्षमा-				ग्रहप्रतिमानिर्मा-				अधिदेवतानामानि	"	"	२
पनच	"	"	३	णप्रकारः	"	"	४	प्रत्यधिदेवतानामानि	"	"	४
भुवनेश्वरीप्रार्थनाक्षमा	०	"	६	ग्रहदेशाः	"	२	५	गणेशदुर्गादीनांस्थानानि	"	"	६
स्वर्णकदलस्थापनम्	"	"	९	ग्रहगोत्राणि	"	११	६	इंद्रादिदिक्पालांनां	"	"	८
सूर्यादीनांसूक्तजपः	"	२	५	ग्रहस्थानानि	"	"	१०	स्थानानि	"	"	

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
आसादनियपात्र-				तंदुलशालनप्रकारः	७५	१	८	उपांशुप्रकारः	७६	२	९
मध्यतरम्	७४	१	७	शालनप्रकारः	"	"	९	अन्वारंभप्रकारः	"	"	१०
आज्यस्थालीलक्षणम्	"	२	१	श्रपणलक्षणम्	"	"	२	स्रुवधारणप्रकारः	७७	१	१
चरुस्थालीलक्षणम्	"	"	३	पर्यन्तिकरणंतत्कारणंच	"	"	२	स्रुवहोमेष्वत्यागः	"	"	५
संमार्गिकुशलक्षणम्	"	"	४	स्रुवसंमार्जनप्रकारः	"	"	"	अनेकस्रुवसाध्य-	"	"	"
उष्यमनकुशलक्षणम्	"	"	५	उद्रासनस्थानम्	"	"	"	होमप्रकारः	"	"	६
स्रुवलक्षणम्	"	"	६	उत्पुनातिकरणमवेक्षण-	"	"	"	अग्निपूजास्थानम्	"	"	९
पविनच्छेदनलक्षणम्	"	"	१०	लक्षणंच	७६	१	३	स्विष्टकृदाहुतिनिर्णयः	"	२	२
उत्पननोद्दिग्नलक्षणम्	७५	१	१	प्रदक्षिणपर्युक्षणकारणम्	"	"	८	अन्वाधाननिर्णयः	"	"	८
प्रोक्षणेकारणमाह	"	"	३	आधारज्याहुति-	"	"	"	कुशकंडिका	"	"	१०
असंचरस्थानम्	"	"	७	प्रकारः	"	"	१	आहुतिदानसमयः	८०	१	१

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
मुख्यहविः	८०	१	७	क्षेत्रपालमहावलि०८५		१	९	तिलपात्रदानम्	९३	१	७
हवनारंभआहुतिसंख्या	८१	१	४	दुर्वाह्मिणलक्षणम्	८६	२	९	हेमकदलीदानम्	"	"	८
मृडाग्नैरुत्तरपूजनं	"	२	१	पूर्णाहुतिहोमः	८७	१	८	मूर्तिदानम्	"	२	३
लक्षणंच	"	२	१	वसोधारामंत्राः	"	२	३	अभिषेकमंत्राः	"	"	७
भूराथानवाहुतयः	८२	१	२	वसोधारान्नाह्मणम्	८९	२	३	अभिषेकेपौराणमंत्राः	९६	१	२
दिक्पालानांवल्लिदानम्	"	२	९	आयुपकरणम्	९१	२	४	आज्यावलीकनम्	"	२	६
गणेशदुर्गाक्षेत्रपालानांवल्लिदानम्	८३	१	२	श्रेयःसंपादनम्	९२	१	४	ब्राह्मणभोजनसंकल्पः	९७	१	३
ग्रहाणांवल्लिदानम्	८४	१	४	आचार्यपूजनम्	"	२	८	आचार्यादीनांदाक्षि-	"	"	४
मातृणांवल्लिदानम्	८५	१	३	स्वर्णदानम्	"	"	१०	णादानम्	"	१	४
प्रधानदेवतावल्लिदानम्	"	"	५	गोदानम्	९३	१	२	देवताविसर्जनम्	"	१	६
				भूमिदानम्	"	"	४	अग्निविसर्जनम्	"	१	९

प्रकरणानि	पत्रं	शृष्टं	पं०	प्रकरणानि	पत्र	शृष्टं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	शृष्टं	पं०
कर्मश्ररार्पणम्	९७	२	६	ऋतावनृतौचगमने				पुंसवनप्रयोगः	१०३	१	१
गर्भाधानसंस्कारनिर्ण०	९८	१	२	शुद्धिप्रकारः	९९	२	९	गर्भिणीधर्माः	"	१	९
प्रथमत्तौशिष्टाचा-				रजोदर्शनात्प्राक्स्त्री-				गर्भिणीपतिधर्माः	१०५	१	३
रात्कर्त्त०	"	"	४	गमनेदोषः	१००	१	१	गर्मवृद्ध्युपायः	१०७	२	३
सर्वतुसाधारणेविशेषः	"	"	९	गर्भाधानेमलमासा-				गर्मरक्षोपायः	"	"	५
रजस्वलाशुद्धिप्रकारः	"	"	३	दिनिर्णयः	"	"	३	गर्मस्त्रावहरोपायः	"	२	९
गर्भाधानकालः	"	"	५	गर्भाधाननिर्णयः	"	"	४	सीमंतोन्नयननिर्णयः	१०८	१	७
स्त्रीणांयोगपथेनऋतौ	"	"		गर्भाधानप्रयोगानुक्र०	"	"	६	सीमंतोन्नयनप्रयोगानु०	"	२	६
गमन०	"	"	७	गर्भाधानप्रयोगः	"	"	"	सीमंतोन्नयनप्रयोगः	"	"	९
अगमनेदोषः	९९	"	८	गर्भाधारणार्थमौपधं	१०२	१	२	औदुंचरादिपंचकबंधनं	११०	२	७
गर्भाधानाकरणेप्राय०	"	"	४	पुंसवननिर्णयः	"	"		गर्भाधानाद्यकरणेप्राय०	१११	१	८

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
शीघ्रप्रसवोपायमंत्रः १११ १	११४	१	७	जातकर्मकरणनिर्णयः ११७ १			५
शीघ्रप्रसवार्थमंत्रितंजलं, १	कुमारगातुःस्तनाभि-			बालस्यदुष्टदृष्टिदोषे-			
कुयोगादिशांतिप्राप्तौ	मंत्रणमंत्राः ११५	२	४	क्षाविधिः	"	"	१०
स्नाननिर्णयः ११२ १	कुमारायस्तनप्रदानमंत्रः"	"	५	बालरोदनपरिहारार्थमंत्रं"	२		७
जातकर्मसंस्कारनिर्णयः" २	उदकपूर्णकलशस्था-			अथपृष्ठीपूजनकारिकाक्रमः ११८ १ ३			
जातकर्मगानादीश्राद्धनि०" ११	पमनमं०	"	९	पृष्ठीपूजनप्रकारः	"	२	२
नालच्छेदनेकालावधिः" ११	अग्निस्थापनम् ११६	१	३	पृष्ठीप्रार्थना १२१	२		४
नालच्छेदनप्रकारः" ११	हवनमंत्राः	"	७	सूतिकागृहेचलिदानमंत्रः १२२"			७
जातकर्मक्रमःप्रयोगश्च" ११	बालग्रहःकुमारमुप-			द्वारमातृका	"	"	९
मेधाजननम् ११३ १	द्रवेतदामं०	"	३	रात्रिवर्ग (शांतिपाठ)-			
आयुष्यकरणम्" २	ग्रहणेजाताशीचमध्येच	२	३	मंत्रक्रमः	"	२	७

प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प०	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प०	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प०
अथनामकरणसंस्कार- रनिर्णयः	१२३	१	५	शोककोपदत्तकप्रति- ग्रहविधाननिर्णयः	१३०	१	४	यथिचम्	१३४	२	३
नामकरणप्रयोगः	१२४	"	८	दत्तकेविशेषः	"	२	५	संक्षिप्तांतरितसंस्कार- प्रयोगः	१३५	२	२
उपांशुलक्षणम्	१२६	१	२	कन्यादत्तकग्रहणेविशेषः	"	२	१०	अथांतरितसंस्कारेअव- श्यकर्तव्यानि	१३६	१	५
आयुष्यकरणमंत्राः	"	"	४	स्त्रीशूद्रयोस्तुविशेषः	१३१	१	१	अथचूडाकरणसंस्कार- रनिर्णयः	"	२	४
आंदोलारोहणम्	"	२	१०	पुत्रप्रतिग्रहप्रयोगः	"	"	७	चूडाकरणक्रमःप्रयोगश्च	१३७	२	७
पयःपानम्	१२७	१	५	कन्याविषयेविशेषः	"	२	२	स्पृष्टास्पृष्टशुद्धिप्रकारः	१४१	१	६
अथनिष्क्रमणसंस्कारः	"	"	७	पुत्रदानसंकल्पः	१३२	१	१	कर्णवेधः	"	"	९
कुमारार्यसूर्यदर्शनम्	"	२	४	कन्यादानसंकल्पः	"	"	३	कर्णक्षालनप्रकारः	१४२	१	५
भूम्युपवेशनम्	१२८	१	४	हवनविधिः	१३३	१	८				
अथान्नप्राशनसंस्कारः	"	२	४	अंतरितसंस्कारेप्रा-							

सं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
	स्त्रीणां जातादिमंस्कारनि०	"	"	८	ऋतुग्रहणनिर्णयः	"	२	४	नटचंद्रे अष्टमशुक्रे निरं-			५०
	वर्थापननिर्णयः	"	२	९	ज्येष्ठमासनिर्णयः	"	"	५	शेभास्करे च व्रतं शस्तं	१५०	१	२
	वर्थापनप्रयोगः	"	"	६	जन्मनक्षत्रादिवज्यनिर्ण०	"	"	७	निरंशास्वरूपम्	"	"	३
	अथाक्षरलेखनारं-				ज्येष्ठमासापवादः	"	"	८	युगाद्यनध्यायानां			
	भनिर्णयः	१४५	२	९	जन्ममासादीनामपवादः	१४८	२	९	प्रतिप्रसवः	"	१	७
	अक्षरारंभप्रयोगानुक्रमः	१४६	१	४	उपनयनेतिथ्यादि	१४९	१	६	त्रयोदश्यादितिथि-			
	अक्षरारंभप्रयोगः	"	२	६	नेमिचिकानध्यायोपि				वज्यर्तवम्	"	१	१०
	अथोपनयनम्	४८	१	१	कालार्तस्यवदोऽग्रहण-				तत्रापवादश्च	"	२	१
	उपनयनेकालः	"	१	३	विचारः	"	२	२	अनध्यायस्यपूर्वापर-			
	उपनयनशब्दार्थः	"	"	६	प्रायश्चित्तेनिमित्तमेखला-				दिनवज्यं०	"	"	३
	ब्राह्मणादीनां वसंतादि-				बंधने विशेषेऽपनिर्णयः	"	"	८	सोपपदानिषेधोया-			

प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	पं०
जुषांवि०	"	"	तिक्रमेचनिर्णयः १५२	१	१	उपनयनेदिनभाग-			५०
सापपदातिथयः	"	"	राशिविशेषस्थेगुरौअनि-			व्यवस्था	"	"	४
वारनिर्णयः	"	"	टस्थानस्थेपिनदोषः ॥	"	"	उपनयनेनिमित्तविशे-			६
शाब्वाधिवलाभावदोषः १५१ १	"	"	रव्यादिग्रहाणामुच्चस्था० ॥	"	"	पेणनिषेधः	"	"	६
वर्णाधिपतिस्तद्वलंच ॥	"	"	अनिष्टगुरुरेकद्व्यर्च-			निषेधापवादाः	"	"	९
संकेतचंद्रताराय-			नाच्छुभः ॥	२	२	चंद्रसूर्यग्रहणेवर्ज्य-			२
भावेदानम् ॥			चतुर्थाष्टमादिगुरौनदोषः १५२ २	२	२	दिनानि	"	"	१०
गुरुचलालोभेनिर्णयः ॥			उपनयनेनक्षत्राणि ॥	"	"	अकालवृष्ट्यादौ			१०
दुष्टस्थानस्थेगुरौशांत्या-			वेदविशेषेनक्षत्रविशेषाः १५३ १	१	१	कार्यकार्यवि० १५४	२	२	१०
पिनोपनयनाधिकारः ॥			उपनयनेयोगाः ॥	"	"	उपनयनेत्तरंभूतक-			१
अतिसंकेतवत्सरा-			उपनयनेकरणानि १५४ १	१	१	प्राप्तौवि० १५५	२	२	३

प्रकरणानि	पृ०	पृष्ठं	पं०
लग्नहालाः १५५	२	"	७
उपनयनाधिकारिणः १५६	१	"	१
आचार्यादीनां कर्म-	"	"	"
निर्णयः	"	"	"
अधिकारसिद्धये	"	"	"
प्रायश्चित्तम् १५६	२	"	१
मंडपनिर्माणप्रकारः	"	"	४
भेदिनिर्माणप्रकारः	"	"	९
घटोपनिर्माणप्रकारः १५७	२	"	३
घटोपनिर्माणप्रकारः १५८	१	"	२
अग्निप्रदिग्गनार्थोप-	"	"	"

प्रकरणानि

परिहारोपायः

उपनयनसंभागः

अग्निप्रकारः

मेरुलानिर्माणप्रकारः १५३

यज्ञोपवीतनिर्माणप्रकारः १६०

दंडप्रकारः

उपनयनमानसहस्रो-

जननिर्णयः १६१

मानृतो ननात्तुर्वानरि

रजस्वलायां निर्णयः

उपनयनकमकारिका

पत्रं

"

"

"

१५३

१६०

२

१

१

१

१

२

पं०

५

७

१

७

११०

७

१

७

२

प्रकरणानि

सर्वसाधारणसंभाराः

उपनयनप्रयोगः

उपनयनदिने कृत्यं १६२

प्रतिष्ठामंत्राः १६३

प्रेषादिकर्म १६५

ब्रह्मचारिणे ब्रततोपदेशः १६८

गायत्र्युपदेशादिकर्म

समिदाधानम् १६९

मुखविगार्जनम् १७०

अंगालंजनम्

अभिवादनम्

पं०

पृष्ठं

पत्रं

पं०

पृष्ठं

पत्रं

पं०

पृष्ठं

पत्रं

सं०

॥ ८ ॥

प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प०	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प०	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	प०
संध्यावंदनाधिकारः	१७१	१	१०	विकलांगाद्युपनयन-				वेदारंभप्रयोगः	१८७	१	३
भिक्षाचरणम्	"	२	१	प्रकारः	१८०	२	५	वेदारंभाहुतयः	"	१	१०
ब्रह्मचारियमनियमाः	१७२	१	६	पुनरुपनयनकारणं				वेदाध्ययनारंभः	१८८	१	१
अथागीर्वादब्राह्मण-	"	२	९	ताद्विधिश्च	१८१	१	१०	अथकेशांतसंस्कारः	१८९	१	२
मंत्राः	"	२	९	अथयजुर्वेदिनांप्रायश्चि-				अथसमावर्तनसंस्कारः	१९१	१	५
ब्रह्मचारिनित्योपासना	१७७	१	३	त्तेःसहपुनरुपनयन-				समावर्तनप्रयोगानु-			९
यमलजातपुत्रयोरुपनय-				प्रयोगम्:	१८३	१	९	क्रमप्रयोगश्च	"	२	
नप्रयोगेविशेषः	१७८	२	६	अथब्रह्मचारिव्रतलोपे				स्नानार्थमष्टोदकुंभ-			
अथकर्माधिकारदान	१७९	२	५	प्रायश्चित्तम्	१८५	१	२	स्था०स्ना०	१९४	१	१०
अथयमलजातकन्य-				वेदारंभनिर्णयः	१८६	१	३	आदित्योपस्थानमंत्रः	१९५	१	६
कोद्वाहप्र०	१८०	१	४	वेदारंभयोगानुक्रमः	"		१०	दधिप्राशनादिकर्म	१९५	१	१०

सं०	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पं०	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पं०	पृष्ठं
॥ ९ ॥			अथचंद्रनगयज्ञोपवी-			६	विवाहोपयोगिकन्या-		
			तादिभारणमंत्राः ॥			६	दिप्रकार०		
			ज्ञानस्यनियमाः १९७			८	कन्यालक्षणपरीक्षा ॥		
			ज्ञानस्यअहोरात्रय-			९०	कन्यादोषाः २०२		
			व्रतचर्योच्यते १९८			१०	अथवरगुणाः ॥		
			अथकमप्रामोपि साहः १९९			१५	अथवरदोषाः ॥		
			तसाद्यैअनाश्रमिनि-			४	अथसापिंड्यनिर्णयः २०३		
			र्णयः प्रायश्चित्तं ॥			१०	अथदत्तकसापिंड्यनि० ॥		
			प्राजापत्यरुचद्रूपकारः			१०	अथगोत्रप्रवरनिर्णयः २०५		
			तत्प्रत्याज्ञायाश्च २००			४	अथदत्तकस्यगोत्रादि २०६		
			अनिरुचद्रूपकारः ॥			४	अथप्रत्युद्वाहादिनिषेधः ॥		

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
विवाहेआर्योच्यप्रार्थो				नोत्पत्तोनिर्णयः २१८		१	९
निर्णयः	२१६	२	२	अथकन्यारजोदोषनि०”		२	७
मूहूर्तानरालाभेसाम-				अथविवाहहोमकालेक-			
ग्र्यांकृतायांसूतकिनोऽ-				न्याऋतुमतीचेत्तत्रनि० २१९”			८
व्यधिकारोपा० २१७	१	२	५	अथप्रतिकूलनिर्णयः”		२	४
आरंभोचरंसूतकेप्रार्थे				अथसंकटेप्रवृत्तिप्रका-			
द्विशेषः”		२	१	रमा० २२०		१	१
संकल्पितान्नभोजननि० २१७	२	२	२	प्रतिकूलेपिविवाहकर्त-			
अथविवाहेयधूवरजन-				व्यतानि०”		”	१०
नीरजोदोषेनिर्णयः”		”	१०	संकटेविनायकशांतिः”		२	५
नांदीश्राद्धोचररजोदर्श-				प्रतिकूलदोषेविनायक-			
				प्रकरणानि			
				शांतिः			
				वाङ्निश्चयोचरंसूतक-			
				प्रार्थोनिर्णयः २२१		१	२
				त्रिपुरुपांतर्गतेमृतेप्रति-			
				कूलदोषनिर्णयः”		११	८
				अथचूडोपनयनोद्वाहना-			
				रंभोचरंजननाशोचप्रार्थो			
				कूष्मांडीहोमप्रकारः २२१		२	९
				अथविवाहहोमकालेक-			
				न्याऋतुमतीचेत्तत्रहो-			

प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	पं०	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	पं०
मप्रयोगः	२२३	१	६	कन्यादानधिकारिणः	२३६	१	८
अथश्रीशान्तिप्रयोगः	२२४	१	६	विवाहदिनात्प्राक्विवा-			
अथविनायकशांतिकाः	२	२	१०	हांगकर्मनि०	२३७	१	२
अथविनायकशांतिसं.	२२५	१	३	अथत्राह्लाविवाहांगवा-			
विनायकशांतिप्रयोगः	२	२	८	ग्दानविधिः	"	२	१
अथकन्यावरयोगुर्व-				तैलहरिद्रारोपणंगोधूम-			
कवलनि०	२३३	१	९	पूजनंच	२३९	१	६
अथबृहस्पतिशांतिः	२३४	१	६	विवाहदिनात्पूर्वदिनेक-			
बृहस्पतिशांतिप्रयोगः	"	"	"	र्तव्यमुच्यते	२३९	२	१
अथाष्टौविवाहभेदाः	"	२	६	घटीगमनदिकफलानि	२४०	१	६
कन्याविवाहकालः	२३५	२	९	अथगौरीहरपूजम्	"	"	१
प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	पं०	प्रकरणानि	पत्र	पृष्ठ	पं०
सीमंतिकार्चनम्	२४१	१	२	संप्रस्थानकृत्यम्	२४२	१	८
मधुपर्कक्रमकारिकाः	"	२	५	अथमधुपर्कप्रयोगः	२४३	१	२
अथगवालंभनंतत्प्रयोगः	२४५	२	६	अथवरायंगंथाद्युपचा-			
रदानम्	२४६	१	८	विवाहवेद्युपरिअग्नि-			
स्यापना०	"	"	५	वधूवरांतरालेअंतःपटधा-			
रणमंगलसूक्तादिपठनंच	२४७	१	४				

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
वरकंठेणुपमालार्पणम् १	"	"	८	अंगुलीयकदानमंत्रः ॥	"	"	४
वधुरस्योःप्रत्यक्रुप्रा-	"	"	९	कुंडलदानमंत्रः ॥	"	"	६
ङ्गुरोपवेशनम् ॥	"	"	१०	वलयदानमंत्रः ॥	"	"	७
प्रतिष्ठा मंत्राः ॥	"	"	११	ताम्रपात्रजलपात्रदान-	"	"	८
अथशरोवध्वैपरिधाना-	"	"	१२	मंत्रः ॥	"	"	९
थंयमाद्यर्प० ॥	"	"	१३	कांस्यपात्रदानमंत्रः २५१ १	"	"	१०
मांगल्यतंतुबंधनं २४८ १	"	"	१४	रौप्यपात्रदानमंत्रः ॥	"	"	११
अथसूत्रवेष्टनमंत्राः ॥	"	"	१५	तांब्रुलदानमंत्रः ॥	"	"	२
अथकन्यादानसंकल्पः २४९ १	"	"	१६	दीपदानमंत्रः ॥	"	"	४
कन्यादानेगोदानादि १ ५२ १	"	"	१७	वरायोपदशः ॥	"	"	७
गोदानमंत्रः ॥	"	"	१८	अथमुवर्णाभिषेकमंत्रः २५२ १	"	"	३

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
वरप्रार्थनादि २५५ १	२	२	४
अथगणपतिपूजनकं-			६
कणबंधनादि २५६ १	२	२	७
वधुरयोरग्निमसमीपेगम-			८
नादि २५७ १	१	१	९
दक्षिणतोत्रह्लासनादि			१०
उपकल्पनीयानिच २५७ २	२	२	११
आधारावाज्यभागौभूरा-			२
घटाहुतयश्च २५८ १	१	१	४
अथराष्ट्रमुद्धामः ॥	"	"	७
अथजयाहोमः २५९ २	२	२	७

मकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	मकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०	मकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
अथाभ्यातानहोमः	२६०	१	६	वधूमूर्धन्यभिषेकादिकर्म	२६५	२	६	विवाहादारभ्यत्रिरात्र-			
अथान्निरित्यादिपंचक-				अथार्शोर्विदमंत्राः	२६७	१	६	वरनिय०			४
होमः	२६१	२	७	वधूवरयोर्मंत्रपठन-			७	अथऐरणीप्रदानम्			१०
अथलजहोमः	२६२	२	१	कारिकाः	२६८	१	८	अथऐरणीपूजनम्	२७०	१	५
वरेणवधूहस्तग्रहणमंत्रः	२६२	२	८	अथविवाहमंत्राधि-			८	ऐरणीप्रार्थना.			३
अथाशमरोहणम्	२६३	१	४	कारिणः			४	वरमात्रेऐरणीदानम्			७
अथगाथागानम्			६	अथविवाहहोमैआहुति-			६	वरगोत्रजादीनांवस्त्रा-			
अथान्निपरिक्रमणादि			१	त्यागादिकारिकाः			१	दिभिःपूजनंप्रार्थनाच	२७१	१	७
अथसप्तपदी	२६४	१	२	अन्नातृककन्योद्वाहे			२	ऐरणीवंशपात्रस्थवरगो-			
सताचलपूजनम्			६	निर्णयः	२६९	१	९	त्रजादीनांशिरसिधारणं			१०
अथकन्याप्रतिज्ञामंत्राः			८	अथग्रामवचनार्थः			८	कन्यानिवेदनम्			२

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीलक्ष्मीनारा
यणाभ्यां नमः ॥ अथ संस्कारभास्करप्रारंभः ॥ तत्रादौमंगलाचरणम् ॥ ॥ वात्स
ल्यात्पितरौकपोलयुगलंस्वस्थागतौञ्चुविपुंढङ्गाकुञ्चितमास्यपद्मममलंसेपत्स्मितंस
त्वरम् ॥ अन्योन्यंशिवयोस्ततःसुवदने युक्तेअभूतांतयोरित्थंयेनविनोदितौसभगवा
न्वालोगजास्योवतु ॥ १ ॥ श्रीगणेशशारदांचलक्ष्मीनारायणंगुरुम् ॥ नवग्रहांश्चदि
कपालान्नमस्कृत्यपुनःपुनः ॥ २ ॥ योभूच्छौचोपनामाभुधमुकुटमणिर्विश्वनाथः प्र
सिद्धस्तज्जोगाधराख्यः क्षितिसुरमहितः सर्ववेदार्थवेत्ता ॥ तत्पुत्रःसाधुशीलःशत
पथनिपुणोयाज्ञिकैर्वद्वमानः पुण्यात्मासर्वकालेजयतिऋषिबुधः शिष्यसंघार्चिता
ग्निः ॥३॥ करोतिविदुषांप्रीत्यैसर्वसंस्कारभास्करम् ॥ सूत्रंहारिहरंकर्कवासुदेवीसमा
हितः ॥४॥ आलोक्यसम्यङ्मनसासरलं सुगमंनवम् ॥ यस्यावलोकनेनैवस्फुरंतिह

प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	प्रकरणानि	पत्रं	पृष्ठं	पं०
प्रकरणानि						पं०
प्रसिष्टारूप्यतीपूजनमर्ष्य-			देवकोत्यापनपर्यतनिधि-			५
दानंप्रार्थनान	२७१	२	द्धकर्मानि	॥	५	३
नायनदानादि	२७१	१	अथमातृविसर्जनानंतरमन्द-			७
वरहस्तोरुन्यानिवेदनम्	॥	॥	पर्यतनिधिमाहअत्रापवा०	२		२
अथभूप्रवेशनिर्णयः	॥	२	कन्यागृहेभोजननिषेधः	॥		६
यभूमनेशांगणपतिपूजनादि	२७३	१	अथनरस्यमृतभार्यत्वपरि-			४
अथप्रथमाब्देचथूनिवासः	॥	२	हारोपायकर्मक्रमः	२७९	१	४
अथचतुर्थीकर्मक्रमः	॥	॥	अथप्रयोगः	२७९	२	१
चतुर्थीकर्मप्रयोगः	२७४	१	अथैकभार्याविद्यमानत्वेद्विती-			६
अथदेवकोत्यापनमंडपो-			यविवाहेअधिवेदनीयकार०	२८०	२	७
दासननिर्णयः	२७५	२	अधिवेदनकालमतीक्षामाह	॥		८
देवकोत्यापनप्रयोगः	२७६	२	विवाहांतरेविशेषमाह	॥		९
अथद्विरागमनम्	२७७	२	अथस्त्रीनिधनेद्वितीयप-			९
निवाहेभार्ययासहभोजनं	२७८	१	रिणयकालमाह	२८१	१	९

इति संस्कारभास्करग्रंथविषयातुक्रमणिका समाप्ता ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीलक्ष्मीनारा
यणाभ्यां नमः ॥ अथ संस्कारभास्करप्रारंभः ॥ तत्रादौमंगलाचरणम् ॥ ॥ वात्स
ल्यात्पितरौकपोलगुलंस्वस्यागतौचुविदुं दृष्ट्वाकुञ्चितमास्यपद्मममलंसेपतिस्मतंस
त्वरम् ॥ अन्योन्यशिवयोस्ततःसुवदने युक्तेअभूतांतयोरित्थयेनविनोदितौसभगवा
न्वालोगजास्योवतु ॥ १ ॥ श्रीगणेशारदांचलक्ष्मीनारायणं गुरुम् ॥ नवग्रहांश्चदि
कपालात्रमस्कृत्यपुनःपुनः ॥ २ ॥ योभूच्छौचोपनामाभुधमुकुटमणिर्विश्वनाथः प्र
सिद्धस्तज्जोगाधराख्यः क्षितिसुरमहितः सर्ववेदार्थवेत्ता ॥ तत्पुत्रःसाधुशीलःशत
पथनिपुणोयाज्ञिकैर्वद्यमानः पुण्यात्मासर्वकालेजयतिऋषिबुधः शिष्यसंधाचिंता
घ्निः ॥ ३ ॥ करोतिविदुषांप्रीत्यैसर्वसंस्कारभास्करम् ॥ सूत्रंहरिहरं कर्कवासुदेवीसमा
हितः ॥ ४ ॥ आलोक्यसम्यङ्मनसासरलंसुगमंनवम् ॥ यस्यावलोकनेनवस्कुंरंतिह

दितक्षणात् ॥ ५ ॥ तत्रतावत् ॥ गौतमेनचत्वारिंशत्संस्काराः कथिताः ॥ तेय
 था ॥ ॥ गर्भाधानंपुंसवनंसीमंतोन्नयनंजातकर्मनामकर्मनिष्क्रमणमन्नप्राशनंचौ
 लोपनयनेचत्वारिवेदत्रतानिकेशांतस्नानेसहधर्मचारिणिसंयोगः पंचमहायज्ञाऽष्ट
 कापार्वणश्राद्धानिश्रावण्याग्रहायणीचैत्रीआश्वयुजीतिसप्तपाकसंस्थाः अग्न्याधे
 यमग्निहोत्रंदर्शपूर्णमासौचातुर्मास्याग्रयणेष्टिर्निरूढपशुः सौत्रामणीतिसप्तहविर्यज्ञ
 संस्थाः अग्निष्टोमअत्यग्निष्टोमउक्थ्यपोडशीवाजपेयोतिरात्रआप्तोर्यामइतिसप्त
 सोमयज्ञसंस्थाः उपाकर्मोत्सर्जनंपैतृमेधिकंच ॥ ॥ इत्येतेचत्वारिंशत्संस्का
 राः ॥ अंगिरास्तुपंचविंशतिसंस्कारानुक्तेवान् ॥ तेयथा ॥ गर्भाधानंपुंसवनंसी
 मंतो वल्लिरेवच ॥ जातकर्मनामकर्मनिष्क्रमोन्नाशनंपरम् ॥ चौलकर्मोपनयनंतद्भृता

१ वल्लिषिष्णुवलिः ।

नांचतुष्टयम् ॥ तच्छब्देनप्रसिद्धत्वाद्देवग्रहणेतद्गतानांचतुर्वेदव्रतानामित्यर्थः ॥ स्ना
नोद्ग्राहौचाग्रयणमष्टकाश्चयथातथम् ॥ श्रावण्यामाश्वयुज्यांचमार्गशीर्ष्यांचपार्वणं ॥
उत्सर्गश्चाप्युपाकर्ममहायज्ञाश्चनित्यशः ॥ संस्कारानियताहेतेर्ब्राह्मणस्यविशेषतः
इति ॥ एषांप्रयोगाः ग्रंथविस्तारभर्यान्नात्रलिखिताः ॥ परिज्ञानार्थकेवलं नामानिलि
खितानि ॥ अधुनास्वगृह्योक्तागर्भाधानादिविवाहांताः षोडशसंस्काराः मुख्य्याः
मयाऽस्मिन्ग्रंथेपरिगृहीताः ॥ तेचगौतमेनप्राक्कथिताः ॥ तथाचस्मृत्यंतरे ॥
॥ गर्भाधानमतश्चपुंसवनकंसीमंतजाताभिधेनामाख्यंसहनिष्क्रमेणचतथान्नप्राशनं
कर्मच ॥ चूडाख्यंत्रतबंधकोप्यथचतुर्वेदव्रतानांपुरः केशांतः सविसर्गकः परिणयः
स्यात्षोडशीकर्मणाम् ॥ १ ॥ एतेगर्भाधानादिषोडशसंस्काराः सर्वेषामेव ॥ एतेच
द्विजानामेवसमंत्रकाः ॥ ॥ यथाहयाज्ञवल्क्यः ॥ ॥ ब्रह्मक्षत्रियविद्भूद्रावर्णा

स्त्वाद्यास्त्रयोद्विजाः ॥ निषेकादिस्मशानां तास्तेषां वैमंत्रतः क्रिया इति ॥ अतए
 वषोडशसंस्कारानधिकृत्य तेषां प्रयोगाः समंत्रकाः प्राग्दर्शितग्रंथाभिप्रायेणात्र
 लिखिताः ॥ यमः ॥ शूद्रोप्येवंविधः कार्यो विना मंत्रेण संस्कृत इति ॥ क
 न्यकार्याश्च गर्भाधानादिचौलाताः अष्टसंस्काराः अमंत्रकाः ॥ विवाहस्तु पुंरुद्युभयसं
 योगे वर्णन्यायेन यथाविधिकार्यः ॥ तथाच स्मृत्यंतरे ॥ स्त्रीणां चौलांतसंस्काराः
 प्रकर्तव्या अमंत्रकाः ॥ पुंस्त्रियोरुभयो गस्तु विवाहः स यथाविधीति ॥ अथ संस्कारा
 णां फलानि स्मृतिसंग्रहे ॥ निषेकाद्वैजिकं चैनो गार्भिकं चापमृज्यते ॥ क्षेत्रसंस्कारसि
 धिश्च गर्भाधानफलं स्मृतं ॥ गर्भाद्भवेच्च पुंसूतः पुंस्त्वस्य प्रतिपादनं ॥ निषेकफलवज्ज्ञे
 यं फलं सीमंतकर्मणः ॥ गर्भाभुपानजो दोषो जातात्सर्वापिनश्यति ॥ अपिशब्दस्य दो
 षनिषेकः गर्भाधानां रस्मशानं प्रेतकर्म ३ पुंसूतिः पुंसवनं ४ निषेको गर्भाधानं ५ जातात् जातकर्म ६ नुष्ठानात्

पश्वेनान्वयः ॥ आयुर्वर्चोभिष्टुद्धिश्चसिद्धिर्व्यवहतिस्तथा ॥ व्यवहतिर्व्यवहारस्त
 स्यसिद्धिरित्यर्थः ॥ नामकर्मफलं त्वेतत्समुद्दिष्टमनीपिभिः ॥ सूर्यावलोकनादायुरभि
 ष्टुद्धिर्भवेदध्रुवा ॥ निष्क्रमादायुःश्रीष्टुद्धिरप्युद्दिष्टामनीपिभिः ॥ अन्नाशनान्मातृगर्भम
 लाशीचापिशुद्ध्यति ॥ बलायुर्वर्चोष्टुद्धिश्चचूडकर्मफलं स्मृतम् ॥ उपनीतेः फलं त्वेत
 द्विजतासिद्धिपूर्विका ॥ वेदाधीत्यधिकारस्यसिद्धिर्ऋषिभिरितेति ॥ यत्रयत्रनापि
 श्रूयतेतत्रत्रैजिकगाम्भिकेनोविनाशोपिफलं ज्ञेयम् ॥ अन्येपिकर्णवेधादयः संस्का
 राः शास्त्रांतरोक्तास्तत्रत्रवक्ष्यंते ॥ इति संस्काराः ॥ तथाविशेषावश्यकानि
 कर्माणि शिष्टाचारयुतानि चात्रगृह्यतानि ॥ तानियथा ॥ पृष्ठीपूजनं दोलारोहणं तथा
 गोदुग्धपानं शिशोर्भूमिषु स्थितिदत्तकप्रतिग्रहः कर्णस्यवेधस्तथा ॥ श्रीवर्धापनमक्ष
 रप्रलिखनं कौमारधीष्टुद्धयेकन्यारिष्टहरोघंटः परिणयश्चार्कस्तथा पौरुषे ॥ १ ॥ ए

पांप्रयोगाः षोडशसंस्काराणांमध्येसमयानुसारमग्रेलिखिताः ॥ ॥ तत्रादौपरि
 भाषा ॥ ॥ संकल्पेनविनाकर्मकरणेदोषोक्तोभविष्ये ॥ संकल्पेनविनाकर्मय
 तिकंचित्कुस्तैरः ॥ फलंचाप्यल्पकंतस्यधर्मस्यार्धक्षयोभवेत् ॥ १ ॥ संकीर्त्यमा
 सपक्षादीन्निमित्तानितथैवच ॥ इदंकर्मकरिष्येहमितिसंकल्पमाचरेत् ॥ २ ॥ अनु
 ल्लेद्यस्वशाखोक्तविधिकर्मसमाचरेत् ॥ कर्मान्यथाकृतज्ञात्वात्तावदेवपुनश्चरेत् ॥
 ॥ ३ ॥ प्रधानस्याक्रियायांतुसांगतत्पुनराचरेत् ॥ तदंगाकरणेप्रायश्चित्तमेवनकर्म
 तत् ॥ ४ ॥ वामनपुराणे ॥ ॥ सर्वमंगलमांगल्यंवरंण्यंवरदंशुभम् ॥ नारायणंनम
 स्कृत्यसर्वकर्माणिकारयेत् ॥ १ ॥ ॥ वसिष्ठः ॥ जपहोमोपवासेषुधौतवस्त्रध
 रोभवेत् ॥ अलंकृतः शुचिर्मौनीश्रद्धावान्विजितेन्द्रियः ॥ १ ॥ यदिवाग्यमलोपः
 स्याज्जपादिपुक्थंचन ॥ व्याहरेद्वैष्णवंमंत्रंस्मरेद्भ्राविष्णुमव्ययम् ॥ २ ॥ अहतवस्त्र

लक्षणमुक्तं स्मृतिरत्नावल्याम् ॥ ॥ ईषद्धौतं नवं श्वेतं सदशं यन्नधारितम् ॥ अहंतं तद्वि
जानीयात्सर्वकर्मसुपावनम् ॥ १ ॥ ईषद्धौतं मरुजकादिनासकृद्धौतमिति नागागान्धिके
व्याख्यातम् ॥ कश्यपेन त्वन्वथोक्तं ॥ अहंतं यत्र निमुक्तं वासः प्रोक्तं स्वयं भुवा ॥ शस्तं
तन्मांगलिक्येषु तावत्कालं न सर्वदेति ॥ १ ॥ (कंबलेपट्टवस्त्रे च नीलरागो नदुष्यति
॥ २ ॥) क्षौमे वस्त्रेऽहते पत्नीचेति सूत्रे अनंतयाज्ञिकैरप्येवं व्याख्यातम् ॥ ॥ वसिष्ठः
॥ रौद्रपित्रसुरान्मंत्रांस्तथाचैवाभिसारकान् ॥ व्याहृत्यालभ्यचात्मानमपः स्पृक्षा
न्यदाचरेत् ॥ १ ॥ ॥ कात्यायनः ॥ पित्र्यमंत्रानुष्ठुवाणे आत्मा लंभोधमेक्षणे ॥
अधोवायुसमुत्सर्गे प्रहासे नृतभापणे ॥ १ ॥ मार्जारमूपकस्पर्शे आकुष्टे क्रोधसंभवे ॥
निमित्तेष्वेपु सर्वेषु कर्मकुर्वन्नपः स्पृशेत् ॥ २ ॥ ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ कर्त्रगानामनुक्तौ

१ आत्मा लंभः हृदया लंभः ।

तुदक्षिणांगं भवेत्सदा ॥ ॥ छंदोगपरिशिष्टे ॥ यत्रदिङ्घ्न्यमोनास्तिजपादिषुकथं
 चन ॥ तिस्रस्तत्रदिशः प्रोक्ताएंद्रसौम्यापराजिता ॥ १ ॥ तत्रैव ॥ आसीनः प्रव्हळ
 ध्वोवानियमोयत्रनेदृशः ॥ तदासीनेनकर्तव्यंनप्रव्हणनतिष्ठतेति ॥ १ ॥ पंचाश
 द्विर्भवेद्ब्रह्मातर्धनतुविष्टरः ॥ दक्षिणावर्तकोब्रह्मावामावर्तस्तुविष्टरः ॥ १ ॥ वेण्या
 वावर्तुलंकृत्वावेण्यग्रैथिवंधनम् ॥ अनंतर्गर्भकंसाग्रंकोशंद्वादलमेवच ॥ २ ॥ प्रादेश
 मात्रंविशैयंपवित्रंयत्रकुत्रचित् ॥ पवित्रेदर्भसंख्यामाह मार्कंडेयः ॥ चतुर्भि
 र्दर्भापिजूलैर्ब्राह्मणस्यपवित्रकम् ॥ एकैकंन्यूनमुद्दिष्टवर्णैवर्णैयथाक्रमम् ॥ १ ॥ सर्वैर्धां
 वाभवेद्द्वाम्भ्यांपवित्रंयत्रितंनवा ॥ चतुर्भिः शांतिककार्यंपौष्टिकंपंचभिस्तथा ॥ २ ॥
 सप्तपत्राः शुभादर्भास्तिलक्षेत्रसमुद्भवाः ॥ अप्रसूताः स्मृतादर्भाः प्रसूतास्तुकुशाः
 स्मृताः ॥ ३ ॥ समूलाः कुतपाः प्रोक्ताश्छिन्नाग्रास्तृणसंज्ञिताः ॥ दर्भाः कृष्णाजि

नमंत्राब्राह्मणाहविरम्ययः ॥ ४ ॥ अयातयामान्थेतानिनियोज्यानिपुनः पुनः ॥ चि
तोदर्भाःपथिदर्भाथिदर्भायज्ञभूमिषु ॥ ५ ॥ स्तरणासनपिंडेषुपटकुशान्परिवर्जयेत्
॥ रत्नावल्याम् ॥ द्वयोस्तुपवर्णोर्मध्येपवित्रंधारयेद्बुधः ॥ अनामिकाग्रपूर्वतुनिस
र्गंतुपवित्रकम् ॥ १ ॥ नोच्छिष्टंतत्पवित्रंस्याशुक्तोच्छिष्टंविवर्जयेत् ॥ द्व्यंगुलमूलवल
यंत्राथिरेकांगुलोभवेत् ॥ २ ॥ चतुरंगुलमंत्रंस्यात्पवित्रंस्यात्प्रमाणतः ॥ नागान्दि
के ॥ ॥ अन्यान्यपिपवित्राणिकुशदूर्वामयानिच ॥ हेमात्मकपवित्रस्यकलानिह
तिपोडशीम् ॥ १ ॥ मापाणांपोडशादूर्ध्वंक्रुयाद्विमपवित्रकम् ॥ तेभ्यःस्वल्पतरंन्यूनं
कुर्वीतकदाचन ॥ २ ॥ हीनकर्मणिचोच्छिष्टेकुशधृतपवित्रकम् ॥ निर्माल्यतेषुसंप्रा
प्तिर्निहेम्नश्चपवित्रके ॥ ३ ॥ पवित्राभावेसुमंतुः ॥ ॥ समूलाश्राविगभौतुकुशौद्रौद
क्षिणेकरे ॥ सव्येचैवतथात्रीन्वैविभूयात्सर्वकर्मसु ॥ १ ॥ ॥ बौधायनः ॥ ॥ हस्त

योरुभयोद्गौद्धावासनेपितथैवच ॥ ॥ तथा ॥ ॥ सदोपवीतिनाभाव्यंसदावद्धशिखेन
 चा॥ विशिखोव्युपवीतश्चयत्करोतिनतत्कृतम् ॥ १ ॥ अनेनहिदधिखादिरादिवदुपवीति
 त्वस्यवद्धशिखत्वस्यचक्रतुपुरूपोभयार्थत्वमवगम्यते ॥ ॥ हेमाद्रौभरद्वाजः ॥
 दक्षिणंवाहुमुद्धृत्यवामस्कंधेनिवेशितम् ॥ यज्ञोपवीतमित्युक्तं देवकार्येषुशस्यते ॥ १ ॥
 कंठावलंबितंचैवत्रह्यमूत्रंयदाभवेत् ॥ तन्निवीतमितिरुयातंशस्तं कर्मणिमानुषे ॥ २ ॥
 उत्क्षिप्तवामत्राहौतुदक्षिणस्कंधमाश्रितम् ॥ प्राचीनावीतमित्युक्तं तत्पित्र्येष्वेवकर्मसु
 इति ॥ ३ ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ तिलकंकुक्कुमेनैवसदामंगलकर्मणि ॥ कारयित्वासुम
 तिमान्नर्हेवतचंदनंभृदा ॥ १ ॥ ॥ मंत्रेणोकारपूतेनस्वाहातेनविचक्षणः ॥ स्वा
 हावसानेजुहुयाद्ध्यायन्वैमंत्रदेवतां ॥ १ ॥ मंत्रतियावह्निजायासातुमंत्रस्वरूपिणी ॥
 तदंतेन्यांप्रगंजीन्यान्मार्गान्गन्गास्मृता ॥ २ ॥ आदौद्रव्यपरित्यागःपश्चाद्धोमोवि

धीयते ॥ इति देवयाज्ञिकः ॥ ॥ ब्राह्मे ॥ ॥ शमीपलाशन्यग्रीधहृक्षवैकंकतोद्भवाः
 ॥ अश्वत्थोडुंबरौ विल्वश्चंदनः सरलस्तथा ॥ १ ॥ शालश्च देवदारुश्च खादिरश्चेतिया
 ज्ञिकाः ॥ ॥ कर्मप्रदीपे ॥ ॥ नांगुष्ठादधिककार्यसामित्स्थूलतराक्षचित् ॥
 नवियुक्तात्वचाचैवनसकीटानस्फाटिता ॥ प्रादेशमात्रान्नाधिकानतथास्याद्विशा
 खिका ॥ नसपर्णासमित्कार्याहोमकर्मसुजानता ॥ २ ॥ प्राग्ग्राः समिधोग्राह्या
 अर्खर्वानेत्रफाटिताः ॥ काम्येपुवश्यकर्मदौविपरीताजिवांसतः ॥ ३ ॥ विशीर्णा
 विफलाह्नस्वावक्रावहुशिखाः कृशाः ॥ दीर्घाः स्थूलाद्युणैर्जुष्टाः कर्मसिद्धिविनाश
 काः ॥ ४ ॥ होतव्यामधुसर्पिर्भ्यादध्नाक्षीरेणसंयुताः ॥ प्रादेशमात्राः समिधअशाखाअ
 पलाशिनीः ॥ ५ ॥ ॥ शंखः ॥ ॥ समित्पुष्पकुशादीनिब्राह्मणः स्वयमाहरेत् ॥

१ नेत्रंजटामूलंचकथितम् ।

शूद्रान्नीतैः क्रयक्रीतैः कर्मकुर्वन्त्रजत्यधः ॥ १ ॥ ॥ वायुपुराणे ॥ ॥ कंडनंपेष
 णंचिवतथैवोल्लिखनंतथा ॥ सकृदेवपितृणांस्याद्देवानांतत्त्रिरुच्यते ॥ ॥ कात्याय
 नः ॥ योनित्विपिजुहोत्यग्नौव्यंगारिणिचमानवः ॥ मंदाग्निरामयावीचदरिद्रश्चैवजायते ॥
 तस्मात्समिद्धेहोतव्यं नासमिद्धे कथंचन ॥ नवस्त्रवायुनाकुर्यात्पाणिशूर्पस्रुवादिभिः
 ॥ २ ॥ नकुर्याद्दग्निधमनंकुर्याद्द्रव्यजनादिना ॥ सुखेनैवधमेदग्निमुखदेशाद्द्रव्यजायत
 ॥ ३ ॥ अंधोबुधः सधूमेतुजुहुयाद्योहुताशने ॥ यजमानोभवेदंधः सपुत्रइतिचश्रुतिः
 ॥ मात्स्ये ॥ ॥ होमादिग्रहपूजायांशतमष्टोत्तरंभवेत् ॥ अष्टाविंशतिरष्टौवा
 यथाशक्तिविधीयते ॥ छंदोगपरिशष्टे ॥ यन्नाम्नातंस्वशाखायांपारक्यमविरोधि
 यत् ॥ विद्भिस्तदनुष्ठेयमग्निहोत्रादिकर्मवत् ॥ १ ॥ बह्वल्पंवास्वगृह्योक्तंयस्यकर्म
 प्रकीर्तितम् ॥ तस्यतावतिशास्त्रार्थकृतेसर्वकृतंभवेत् ॥ २ ॥ प्रवृत्तमन्यथाकुर्याद्यदिमो

हात्कथंचन ॥ यतस्तदन्यथाभूतंततएवसमापयेत् ॥ समासेयदिजानीयान्मयैत
 दन्यथाकृतम् ॥ तावदेवपुनःकुर्यान्नावृत्तिःसर्वकर्मणः ॥ प्रधानस्याक्रियायत्रसांगतत्कि
 यतेपुनः ॥ तदंगस्याक्रियायांतुनावृत्तिर्नचतत्क्रिया ॥ ब्राह्म ॥ यथोक्तवस्त्वसंप
 सौग्राह्यतदनुकारियत् ॥ यवानामिवगोधूमाम्रीहीणामिवशालयः ॥ १ ॥ आज्यद्रव्य
 मनादेशेजुहोतिपुविधीयते ॥ मंत्रस्यदेवतायाश्चप्रजापतिरितिस्थितिः ॥ २ ॥ समस्त
 व्याहृतयइतिमदनः ॥ प्रणवादिनमोंतंचचतुर्थ्यंतंचसत्तम ॥ देवतायाःस्वकनाममूल
 मंत्रलदाहृतः ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ दध्यलाभेपयःकार्यमध्वलाभेतथागुडः ॥ घृतप्रति
 निर्धिकुर्यात्पयोवादधिवानृप ॥ १ ॥ ॥ बौधायनः ॥ ॥ आज्यहोमेषुसर्वेषुगव्यमेवघ
 तंभवेत् ॥ तदभावेमहिष्यास्तुआजमाविकमेवच ॥ तदभावेतुतैलंस्यात्तदभावेतुजा

१ अन्यथाभूतंविपर्यस्तम् २ अनादेशेअविधानेप्राजापत्योमंत्रः ३ तारळे किंवा सुरासनचिं तेल ।

तिलं॥ तदभावितुकैसुभंतदभावितुसार्पपम् ॥२॥ ॥ याज्ञवल्क्यः॥ ॥ कनिष्ठोदेशिन्यंशु
 ष्टमूलान्यग्रंकरस्यच ॥ प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्रमात् ॥ १॥ पाण्याहुतिर्द्वा
 दशपर्वपूरिकारसादिनाचेत्सुचिपर्वपूरिका ॥ देवेनतीर्थेनचहूयतेहविः स्वंगारि
 णिस्वचिपितृत्वपावके। आज्यपयआदिद्रव्याणिष्टुवेण। समिधोमूलतोद्भयं गुलं विहाय
 मध्यमानामिकांशुष्टुहुयात् ॥ चरुं ग्राससमं पाणिनैव जुहुयात् ॥ आज्यं ष्टुवैणवजुहुया
 त् ॥ तदभावितुश्चिपर्वपूरिका ॥ द्रव्यभेदेनाहुतिमानं सिद्धांतशेखरे ॥ कर्षप्रमाणमाज्यं
 स्यान्मधुक्षीरंचतत्समम् ॥ तंडुलानंशुक्तिमात्रं पायसंप्रसूतेः समम् ॥ ४॥ कर्षमात्राणि
 भक्ष्याणिलानां सुष्टिमितामताः ॥ अन्नं ग्राससमं ग्राह्यं शकं ग्रासार्धमात्रकम् ॥ ५॥ मू
 लानां तु त्रिभागः स्यात्कंदानामष्टमांशकः ॥ इक्षोः पर्वप्रमाणं स्यादंगुलद्वितयं लता ॥

१ देशिनीतर्जनी ।

॥६॥ प्रादेशमात्राःसमिधोव्रीहिणामंजलेःसमम् ॥ तिलसक्तुकणादीनांमृगीमुद्राप्रमा
 णतः ॥ ७ ॥ पत्रपुष्पफलादीनांसमानाहुतिरुच्यते ॥ चंदनश्रीखंडकस्तूरीकुंकुमा
 गरुकर्दमाः॥हॉरिमंथसमाःप्रोक्तागुग्गुलोबदरसिमः ॥ आहुतीनामिदंमानंकथितंवेद
 वादिभिः ॥ तिमृभिर्दूर्वाभिरैकाहुतिः ॥ कुशेषुत्रिपत्रैकैकति ॥ मृगीमुद्रालक्षणं ॥मि
 लितानामिकांशुष्टमध्यमांगुलीर्योजयेत् ॥ शेषांगुलीउच्छ्रितेतिमृगीमुद्रैयमीरिता॥
 याज्ञवल्क्यः ॥ ॥ आपर्छंदश्चैवत्यंविनियोगस्तथैवच ॥ वेदितव्यंप्रयत्नेनब्राह्मणे
 नविशेषतः॥अविदित्वातुयःकुर्याद्याजनाध्ययनंजपम्॥होममंतजलादीनितस्यचाल्प
 फलंभवेत् ॥ अत्रापवादः कृष्णभट्टीये ॥ नचस्मरेदपिच्छंदःश्राद्धैवतानिकेमस्वे ॥
 अन्यत्र॥अग्निहोत्रैवश्चदेव विवाहादिविधौतथा॥होमकालेनदृश्यंतेप्रायश्छंदपिदेवं

ताः ॥ शांतिकादिपुकार्येषुमंत्रपाठजपादिषु ॥ होमैनेवप्रकर्तव्याःकदाचिद्विदेव
 ताः ॥ स्मृत्यन्तरे ॥ ॥ कनककुलिशनीलपद्मरागंचमौक्तिकम् ॥ एतानिपंचम
 त्तानिरत्नशास्त्रविदोविदुः ॥ १ ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ ॥ वज्रमाणिक्यवैडूर्यपुष्परागे
 द्रनीलकम् ॥ पंचरत्नमितिरव्यातनारदेनमहर्षिणा ॥ १ ॥ ॥ मदनरत्नस्कंदे ॥
 हरिद्रांकुमंचैवासिंदूरकज्जलंतथा ॥ कूर्पासंकचतांबूलमांगल्याभरणंशुभम् ॥ पंचग
 व्यंस्मृतिदर्पणे ॥ गायत्र्यादायगोमूत्रगंधद्वारेतिगोमयम् ॥ आप्यायस्वेतिचक्षीरंद
 धिक्राव्णोतवैदधि ॥ १ ॥ तेजोसिशुक्रमित्त्राज्यदेवस्यत्वाकुशोदकम् ॥ एभिस्तुपंच
 भिर्युक्तंपंचगव्यामितिस्मृतम् ॥ तत्रताम्रपात्रेपलाशपत्रपुटेवाताम्रायागोमूत्रमष्टमा
 पप्रमाणम् ॥ इवेतगोःशकृत्पोडशमापम् ॥ पीतगोःक्षीरंद्वादशमापम् ॥ ॥ कृ

१ हारिकः २ कंचुकी ।

प्णगोर्धृतमष्टमापम् ॥ कुशोदकचतुर्मापम् ॥ अत्रमापः पंचगुंजात्मकइतिधर्मसिधौ
 ॥ मदनरत्नेकात्यायनः ॥ ॥ आज्यंक्षीरंमधुतथामधुरत्रग्रमुच्यते ॥ पयोदधिघृ
 तंचैवमधुशर्करयायुतम् ॥ पंचामृतमिदंप्रोक्तंसर्वदेवप्रसादकम् ॥ ॥ ब्राह्मी ॥ ॥ अ
 इत्थोदुंबरहृक्षचूतन्यग्रोधपल्लवाः ॥ पंचभंगाइतिप्रोक्ताः सर्वकर्मसुशोभनाः ॥ १ ॥
 अइवत्थोदुंबरब्राह्मइतिपाठभेदः ॥ तथाच ॥ हृक्षः ॥ ॥ यक्षकर्मसुशोभनाः ॥ यक्षकर्मसुशोभनाः ॥
 कपूरसगरुथैवकस्तूरीचंदनंतथा ॥ कंकोलंचभवेदेभिः पंचभिर्यक्षकर्मसुशोभनाः ॥ तथा ॥
 कपूरंचंदनंदर्पकुंकुमंचसमांशकं ॥ सर्वगंधमितिप्रोक्तंसमस्तसुरवल्लभं ॥ १ ॥ कुंकुमं
 केशरम् ॥ ॥ कुण्डमांसीहरिद्रे द्वेसुगंशैलेयचंदनं ॥ वर्चांचंपकमुस्तां चसर्वौषध्योदश

१ पिंपरी पारोसांपिपळ इतिप्रसिद्धः १२ दर्पकस्तुरी १३ कुण्डकोष्ठा १४ मांसीजटामांसी १५ हरिद्रेद्वेआवीहळद
 व हळद १६ मुरामोरेवेल अथवावाल १७ शैलेयांशलाजित १८ चंदनप्रसिद्ध १९ वचावेखंड १० मुस्ताभद्रमोथ

स्मृताः ॥ १ ॥ भविष्यपुराणे ॥ आपः क्षीरं कुशाग्राणि दध्यक्षततिहास्तथा ॥ य
 वाः सिद्धार्थकाश्चैव अर्धौष्टांगः प्रकीर्तितः ॥ १ ॥ तत्रैव ॥ सुवर्णरजतं ताम्रमार
 कूटं तथैव च ॥ लोहं त्र्यपुंतथासीसंघातवः सप्तकीर्तितः ॥ १ ॥ पंचरात्रे ॥ रजांसिपं
 चवर्णानिमंडलार्थतुकारयेत् ॥ शालितंडुलचूर्णनशुक्लवायवसंभवम् ॥ रक्तकुसुंभसिं
 दूरगैरिकादिसमुद्भवम् ॥ हरितालोद्भवं पीतं रजनीसंभवं तुवा ॥ कृष्णं दग्धयवैश्चापि ह
 रितं पीतमिश्रितम् ॥ दशांगधूपउत्कोमदनरत्ने ॥ पद्मगकुष्ठं द्विशुणो गुडश्च लाक्षात्रयं पंच
 नखस्यभागः ॥ हरितकीर्सर्जरसंसमांशं भागैकमेकं त्रिलवं शिलाजम् ॥ १ ॥ घं
 नस्य च त्वारिपुंरस्य चैकोधूपो दशांगः कथितो मुनीन्द्रैः ॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ हेमरा
 जतताम्राश्च मृन्मथालक्षणान्विताः ॥ यात्रोद्वाहप्रतिष्ठासुकुंभाः स्युरभिपेचने ॥

१ सफेत्तशीरीस २ अष्टांग ३ सोनपितळ ४ कथिल ५ सोनगेरू ६ लाख ७ नखला ८ राळ ९ न गरमोथ १० गुग्गुळ ।

॥ १ ॥ पंचाशांगुलवैपुल्यमुत्सेधः षोडशांगुलः ॥ द्वादशांगुलमूलं स्यान्मुखमष्टांगु
 लं भवेत् ॥ २ ॥ पंचचआशाश्च पंचाशाः ॥ आशादश ॥ पंचाधिकशतमंगुलानिवैपुल्य
 मितिकेचित् ॥ पंचदशतावान्वैपुल्यं व्यासइतितुयुक्तम् ॥ धातुजं मृन्मयं वापिकलशं
 यत्प्रतिष्ठितम् ॥ तद्दत्प्रादेशदीर्घचचतुरंगुलमुच्छ्रितम् ॥ सिततंडुलपूर्णनपात्रेणापिहि
 ताननमिति ॥ ॥ पट्टत्रिंशन्मते ॥ ॥ यवगोधूमधान्यानितिलाः कंगुश्चमुद्गकाः ॥
 श्यामाकाश्चणकाश्चैव सप्तधान्यमुदाहृतम् १ ॥ अश्वस्थानाद्गस्थानाद्गल्मीकात्सं
 गमाद्भ्रदात् ॥ राजद्धारम्बगोष्ठाम्बमृदमानीयनिक्षिपेत् ॥ द्रव्यमानमाह याज्ञव
 ल्क्यः ॥ ॥ जालसूर्यमरीचिस्थं त्रसरेणुरजः स्मृतं ॥ तैष्टौलिक्षास्तुतास्तिशोरजसूर्षपं
 उच्यते ॥ १ ॥ गौरस्तुते त्रयः षट्तेयवो मध्यश्चते त्रयः ॥ कृष्णलाः पंचते माषस्ते सुवर्णस्तु

१ प्रसिद्धः २ राळे ३ सावि ४ वारुळ ५ महानदीसागरसंगमात् ।

पोडश ॥ २ ॥ पलंसुवर्णाश्चत्वारःपंचवापिप्रकीर्तिताः॥द्विकृष्णलेख्यमाषोधरणंपो
 डशैवते ॥ ३ ॥ शतमानंतुदशभिर्धरणैःपलमेवतु ॥ निष्कंसुवर्णाश्चत्वारइति ॥ ॥
 ताम्रस्योन्मानं ॥ पलचतुर्थ्यांशेनकर्षणोन्मितःकार्षिकस्ताम्रसंबंधीपणोभवति ॥ कर्ष
 संज्ञानिघंटौतेपोडशाक्षःकर्षोस्त्रीपलंकर्षचतुष्टयमितितेपोडशमाषाअक्षः सएवकर्षइ
 त्यर्थः ॥ कार्पापणसंज्ञश्चनारदेनोक्तः ॥ कार्पापणोदक्षिणस्यांदिशिरौप्यःप्रवर्तते॥प
 णीनिवद्धःपूर्वस्यांपोडशैवपणाःसतु ॥ ॥ लीलावत्याम् ॥ ॥ वराटकानांदशकद्रयं
 यत्साकाकिणीताश्चपणश्चतस्रः॥तेपोडशद्रम्मइहावगम्योद्रम्मैस्तथाषोडशभिश्चानि
 ष्कः॥१॥अशीतिगुंजात्मकःकर्षः ॥ चत्वारःकर्षानिष्कमितिधर्मसिंधौ ॥ ॥ धान्य
 मानंभविष्ये ॥ पलद्रयंतुप्रसृतंद्दिगुणंकुडवंमतं॥ चतुर्भिःकुडवैःप्रस्थःप्रस्थाश्चत्वार
 आढकः॥आढकैस्तैश्चतुर्भिश्चद्रोणस्तुकथितोबुधैः ॥कुंभोद्रोणद्रयंशूर्पःखारीद्रोणा

स्तुपोडश ॥ ॥ गोपथे ॥ ॥ पंचकृष्णालकोमापस्तैश्चतुःषष्टिभिः पलम् ॥ पलैर्द्वादश
भिः प्रस्थोमागधेषुप्रकीर्तितः ॥ १ ॥ आढकस्तैश्चतुर्भिश्चद्रोणः स्याच्चतुराढकः ॥
॥ विष्णुधर्मोत्तरे ॥ ॥ पलंचकुडवः प्रस्थआढकोद्रोणएवच ॥ धान्यमाने
पुबोद्धव्याः क्रमशोमीचतुर्गुणाः ॥ १ ॥ द्रोणैः षोडशभिः खारीविंशत्याकुंभउच्य
ते ॥ विंशतिरित्यत्रद्रोणैरितिसंबध्यते ॥ ॥ तथाच ॥ ॥ कुंभोद्रोणइति
पक्षाद्दिशतिद्रोणमितः कुंभइतिपक्षांतरम् ॥ पलसहस्रमितः कुंभइतिपक्षांतरम् ॥
॥ वारोहे ॥ ॥ पलद्वयंतुप्रसृतंमुष्टिरेकपलंस्मृतम् ॥ अष्टमुष्टिभवेत्किंचित्किंचि
दष्टौतुपुष्कलम् ॥ १ ॥ पुष्कलानिचत्वारिआढकः परिकीर्तितः ॥ चतुराढको
भवेद्द्रोणइत्येतन्मानलक्षणम् ॥ एतत्पक्षाणांशक्तिकालाद्यपेक्षयाव्यवस्था ॥ स्मार्तिक
मैक्रमउक्तोधर्मसिधौ ॥ ॥ संकल्पः स्वस्तिवाग्विप्रवरणंभूतानिःसृतिः ॥ पंचगव्यैर्भू

मिशुद्धिर्मुख्यैदेवतपूजनम् ॥ अग्निप्रतिष्ठासूर्यादिग्रहस्थापनपूजनम् ॥ देवतान्वाहितिः
 पात्रासादनंहविषांकृतिः ॥ यथाक्रमंत्यागहोमावितिपूर्वांगकःक्रमः ॥ पूजास्विष्टं
 नवाहुत्योवलिः पूर्णाहुतिस्तथा ॥ पूर्णपात्रविमोकाद्यग्र्यर्चनंतिऽभिषेचनम् ॥ मानस्तो
 केतिभूतिश्चदेवपूजाविसर्जने ॥ श्रेयोग्रहोदक्षिणादिदानं कर्मेश्वरार्पणम् ॥ क्रमोयसु
 तरांगानांप्रायः स्मार्तोष्वितिस्थितिः ॥ दशप्रणवाउक्ताः शांतिकमलाकरे ॥ आ
 दौप्रणवमुच्चार्य व्याहृतीः प्रणवान्विताः ॥ मंत्रादौप्रणवः कार्योमंत्रातिप्रणवः पुनः ॥
 ततोव्याहृतिसंयुक्तस्त्वंतेचप्रणवः सदा ॥ अथवा ॥ आदौप्रणवमुच्चार्यसप्तव्याह
 तयस्ततः ॥ मंत्रादौप्रणवः कार्योमंत्रातिप्रणवः पुनः ॥ अंतर्विसर्गंककुर्याच्छ्रुतिस्मार्तेचक
 र्मणि ॥ मंत्रादौप्रणवस्तद्ब्रह्मस्वामियभापणात् ॥ कर्मविशेषे अग्निनामान्युक्तानि
 धर्मसिंधौ ॥ अग्निस्तुमास्तोनामगर्भाधानेविधीयते ॥ पावमानः पुंसवनेसीमंतेमंग

लाम्बिधः ॥ प्रवलोजातसंस्कारेपार्थिवानामकर्मणि ॥ अन्नाशनेशुचिः प्राक्तिः सम्यः
स्याच्चौलकर्मणि ॥ व्रतादेशेसमुद्भवोगोदानादौसूर्यः विवाहियोजकः ॥ ॥
आवसथ्येद्विजोनामप्रायश्चित्तेषुः स्मृतः ॥ पाकयज्ञेषुपावकःपतृकेकव्यवाहनः ॥ पूर्णाहु
देव्येहव्यवाहनः ॥ शांतिकवरदः ॥ पौष्टिकेवलवर्धनः ॥ मृतदाहेकव्यादः ॥ पूर्णाहु
त्यांमृडः ॥ अभिचारेक्रोधोग्निः ॥ वश्यार्थपावकः ॥ वनदाहेदूपकः ॥ कुक्षौजठरः ॥
वैश्वदेवैरुक्मः ॥ लक्षहोमेवन्दिः ॥ कोटिहोमेहुताशनः ॥ समुद्रेवाडवः ॥ अग्निहोत्रे
गार्हपत्योदक्षिणाग्निराहवनीयश्चेतित्रयः ॥ ज्ञात्वैवमग्निनामानिसर्वकर्माणिकारये
त् ॥ ॥ कर्मदेवतानामन्याहवौधायनः ॥ पुण्यांहवाचयिष्यन्नासगृह्णीयादसौ
प्रौयतामिति विवाहस्याग्निरौपासनस्याग्निसूर्यप्रजापतयः ॥ स्थालीपाकस्याग्निगर्भा
गर्भाधानस्यचव्रत्ता ॥ पुंसवनस्यप्रजापतिः ॥ असावित्यस्यस्थानेप्रजापतिर्देवतेत्यर्थः

॥तथाचसंग्रहे ॥ स्वस्तिवाचनमंत्रेतुकर्मैकमेयथातथं। पृथक्पृथक्प्रकुर्वतिदेवतानांस
 मर्पणम्॥ औपासनाग्निःसूर्यश्चविवाहेचप्रजापतिः॥ स्थालीपाकेग्निगर्भश्चआधानब्रह्म
 णस्तथा ॥ प्रजापतिःपुंसवनेधातासीमंतकेप्यथ ॥ सविताजातकर्मेषुनामकर्मप्रजाप
 तिः ॥ निष्क्रमेन्नप्राशनेचसवितापारिकीर्तितः ॥ चैलितथैवकेशांतिप्रजापतिरिति
 स्मृतः ॥ इंद्रस्तथोपनयनेत्रततुर्येअपापकः ॥ श्रद्धामेधेविसर्गचसुश्रवाःपरिकीर्तितः
 उपाकर्मतुसविताविवाहेषुप्रजापतिरिति ॥ सोमयागगर्भाधानसीमंतोन्नयनाधानादि
 कर्मांगभूतेषुद्विश्वाद्धेऋतुदक्षसंज्ञकाः विश्वेदेवाअन्यत्रसत्यवसुसंज्ञकाः ॥ आप
 स्तंबः ॥ ॥ त्रिमात्रस्तुप्रयोक्तव्यःकर्मारंभेपुसर्वशः ॥ त्रिमात्रस्तुप्रणवः ॥ मार्क
 डेयः ॥ ॥ इक्षुरापःपयोमूलंतांबूलंफलमौषधं ॥ भक्षयित्वापिकर्तव्याः स्नानदानादि
 काः क्रियाः ॥ स्नानमप्यधिकारितावच्छेदकम् ॥ तदुक्तंहेमाद्रौप्रचेतसा ॥ स्नातो

धिकारी भवति देवैः पित्र्यैश्च कर्मणि ॥ पवित्राङ्गस्तथा जाप्येदाने च विधिवोदिते ॥
आग्नेये ॥ स्नानानामपि सर्वेषां वारुणेन च मानवः ॥ कर्तुं महतिकर्माणि विधिवत्सर्वदा
द्विजः ॥ संध्यावंदनं विना कर्मन कर्तव्यमित्युक्तं तत्रैव ॥ संध्याहीनोऽशुचिर्नित्य
मनहः सर्वकर्मसु ॥ यदन्यात्कुरुते कर्मन तस्य फलमश्नुते ॥ ॥ वाराहे ॥ ॥ सुस्ना
तः सम्यगाचांतः कृतसंध्यादिकक्रियः ॥ कामक्रोधविहीनश्च पाखंडस्पृशवर्जितः ॥
जितेंद्रियः सत्यवादी सर्वकर्मसु शस्यते ॥ ॥ कर्मांगस्नाने विशेषो मार्कण्डेयपुराणे ॥
शिरःस्नानं प्रकुर्वीत देवापि वा ॥ प्राङ्मुखो दङ्मुखो वापि इमं श्रु कर्मचकार
येत् ॥ तत्रादौ इमं श्रु कर्म ततः शिरःस्नानम् ॥ अन्यथाऽशुचिर्वापृत्या पुनः स्नानापत्तेः ॥
तच्च स्नानं मंगलकृत्या दौतिलामलकादिनोदृत्याभ्यंगस्नानपूर्वककार्यम् ॥ तदुक्तं पर

वाधौतवासःप्रसारयेत् ॥ पश्चिमाग्रदक्षिणाग्रपुनःप्रक्षालनाच्छुचीति ॥ मार्कण्डेयः ॥ ॥
अन्यदेवभवेद्वासःशयनीयेनराधिप ॥ अन्यदेवचेदेवानामर्चयामन्यदेवहि ॥ ॥
अन्यच्चलोकयात्रायामन्यदेश्वरदर्शने ॥ योगीयाज्ञवल्क्यः ॥ अभावेधौतवस्त्र
स्यशाणक्षौमादिकानिच ॥ कुतपयोगपट्टंवाविवासायेनैवभवेत् ॥ कुतपोनेपालकंब
लः ॥ ॥ भविष्ये ॥ ॥ नीलरक्तेनवस्त्रेणयत्कर्मकुरुतेद्विजः ॥ स्नानंदानंतपोहोमः
स्वाध्यायःपितृतर्पणम् ॥ वृथातस्यमहायज्ञानीलरक्तेस्यधारणात् ॥ व्याघ्रपादः ॥
नैकवस्त्रोद्विजःकुर्याद्भोजनंचसुरार्चनम् ॥ तत्सर्वमसुरंद्राणांब्रह्माभागमकल्पयत् ॥
विष्णुपुराणे ॥ ॥ होमदेवाचनान्नाद्यासुक्रियास्वाचमनेतथा ॥ नैकवस्त्रःप्रवर्तेतद्विजवा
चनिकेतथा ॥ द्विजवाचनेस्वस्तिवाचने ॥ ॥ शातातपः ॥ ॥ सव्यादंसात्परिभ्रष्टं
कटिदेशेधृतांवरम् ॥ एकवस्त्रंतुतद्विद्याद्वैपित्र्येविवर्जयेत् ॥ ॥ संग्रहे ॥ ॥ वामेष्टे

तथानाभाकच्छत्रयमुदाहृतम् ॥ त्रिभिःकच्छैःपरिज्ञेयोविप्रोयःसशुचिर्भवेत् ॥ आ
 दौकच्छस्ततोनीवीनाभिमध्येचवाससी ॥ नीवीदक्षिणतःस्थाप्याएतत्रिकच्छलक्ष
 णम् ॥ शयनंचार्द्रपादेनशुष्कपादेनभोजनम् ॥ नोत्तरीयमधःकुर्याद्रात्रिवासस्तथादि
 ने ॥ ॥ कटिवेष्ट्यंतुयद्दस्रंपुरीपोयेनवाकृतः ॥ मूत्रमैथुनकृद्दस्रंधर्मकार्येविवर्जयेत् ॥
 दानहेमाद्रौगौतमः ॥ ॥ स्नानेदानेजपेहोमैद्वैपित्र्येचकर्मणि ॥ बध्नीयान्नासुरी
 कक्षांशेपकाल्यथारुचि ॥ ॥ तत्रैवयाज्ञवल्क्यः ॥ ॥ परिधानाद्ग्रहिःकक्षानिवद्धाचा
 सुरीमता ॥ धर्मकर्मणिविद्भिर्वर्जनीयाप्रयत्नतः ॥ ॥ विश्वामित्रः ॥ यज्ञोपवी
 तैर्द्वेधार्यैश्चौतेस्मार्तेचकर्मणि ॥ तृतीयमुत्तरीयार्थेवस्त्राभावेतदिष्यते ॥ उत्तरीयव
 स्त्राभावे ॥ पारस्करगृह्ये ॥ एकंचेत्पूर्वस्योत्तरवर्गेणप्रच्छादयतीति ॥ ॥ शिखाबंधश्चो
 कश्चतुर्विंशतिमते ॥ ॥ मध्येतुवह्वृचाश्चैवनिवध्नीयुःशिखांततः ॥ मध्यंदिनाश्चये

विप्राः पार्श्वदक्षिणतः क्रमात् ॥ वामपार्श्वेतु वधीयुर्थे विप्राः सामगायनाः ॥ ॥ संग्र
हे ॥ ॥ खल्वाटत्वादिदोषेण विशिखश्चन्नरो भवेत् ॥ कौशीतदाधारयीतब्रह्मग्रंथि
युतां शिखाम् ॥ १ ॥ मार्कण्डेयः ॥ ॥ कुशपाणिः सदातिष्ठेद्ब्राह्मणोदंभवजितः ॥ स
नित्यं हंति पापानि तूलराशिमिवानलः ॥ ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ ॥ पेपणादिकथं त्रैपुश
ब्दोयावत्प्रवर्तते ॥ पतितांत्यजचांडालादीनां यावच्चशब्दकः ॥ तावत्कर्मनकर्तव्यं
तथासंध्याद्द्वयेपि च ॥ उपांशुलक्षणं बृहद्वाज्ञवल्क्यः ॥ विनाशब्दं जपोयस्तु
चलज्जिह्वा द्विजच्छदः ॥ उपांशुतंजपंप्राहुर्मनसामानसंबुधाः ॥ स्पष्टतरवर्णोच्चार
स्तु ॥ वर्णः स्पष्टतरोच्चार्योनासाश्वासावधीतिवा ॥ सुखश्वासावधिः शृण्वन्नभिपेका
र्चनेपुचेति ॥ आचारमयूखे ॥ ॥ कर्मप्रदीपे ॥ ॥ आवाहनासनंपाद्यमर्धमाचम
नीयकम् ॥ स्नानं वस्त्रोपवीतं च गंधमाल्यान्यनुक्रममात् ॥ १ ॥ धूपं दीपं च नैवेद्यं तांबूलं

चप्रदक्षिणा ॥ पुष्पांजलिरितिप्रोक्ताउपचारास्तुषोडश ॥ २ ॥ फलेनसुफलावाप्तिः
 सांगतादक्षिणार्पणम् ॥ ॥ पंचोपचारास्तु ॥ ॥ गंधपुष्पेधूपदीपौनैवेद्यइतिपंचकम् ॥
 पंचोपचारमाख्यातंपूजनेतत्त्वविद्बुधैः ॥ १ ॥ ॥ राज्ञोपचारास्तु ॥ ॥ ततः पंचामृता
 भ्यंगमंगस्योद्भूतंनंतथा ॥ मधुपर्कं परिमलद्रव्याणिविविधानिच ॥१ ॥ पाडुकांदोल
 नादर्शव्यजनंछत्रचामरे ॥ वाद्यातिक्थंनृत्यगीतशय्याराजोपचारकाः ॥ २ ॥ अ
 थधनिकादिप्रदेयदक्षिणार्थद्रव्येयत्ताव्यवस्थामाह ॥ तत्रादौधनिकादिलक्षणम् ॥
 ॥ वाराहे ॥ ॥ वर्धयित्वाधनंयस्तुतस्माद्भ्रासमपोहयः ॥ नखादेत्संग्रहपरोधनि
 कः सउदाहितः ॥ १ ॥ पोपणीयकुटुंबस्यनिर्वाहोयावताभवेत् ॥ तावदेवसुखंयस्तुल
 भतेप्रतिवार्पिकम् ॥ ऋणंयस्यतुनास्त्येवसममध्यमउदाहितः ॥ २ ॥ धनंपूर्वापरंयस्यवर्तते
 बहुसंख्यया ॥ अधिकस्यार्जकोयः स्यात्समूहाधनउच्यते ॥ सदाचाररतोविप्रोधना

जनपराङ्मुखः ॥ कुटुंबयत्नमतिकः सदरिद्रैइतिस्मृतः ॥ यस्यस्यादशनाभावःसदा
चाररतस्यहि ॥ महादरिद्रः सभवेद्द्रासोधान्यविवर्जितः ॥ वर्षयित्वाधनंयस्तुग्रासंवा
पिकमर्जयेत् ॥ सवैधन्यइतिप्रोक्तश्चैकवर्षेणयः पुमान् ॥ वर्षद्वयमितंग्रासंसहिधन्य
तरः स्मृतः ॥ अधिकस्यार्जकोयः स्यात्सधन्यतमर्इरितः ॥ धनेनैवविनाथस्तुग्रासं
वार्पिकमार्जयेत् ॥ सवैधीरइतिप्रोक्तस्तारतम्यंचपूर्ववत्इति ॥ अथैतेषुमध्यैकेनकि
यद्वयमित्याकांक्षायांवारहे लक्षणमस्कारहोमप्रकृत्य ॥ व्याहतीनांसहस्र
स्यहोमिशुष्कं द्विजेर्पयेत् ॥ माषमात्रंसुवर्णंतुलक्षहोमेशंतयवाइत्युक्तम् ॥ धनिको द्वि
गुणंदद्यात्त्रिगुणंतुमहाधनः ॥ यवार्धंतुदरिद्रेणदातव्यंपुण्यलब्धये ॥ दद्यान्महादरि
द्रस्तुतदर्धशुल्कमवचेति ॥ मध्यमादिभिस्तुधनिकाद्यपेक्षया किंचिद्भूतदरिद्राद्यपे
क्षया किंचिदधिकं देयमित्यर्थान्तारतम्येनकल्पनीयम् ॥ धीरेणापिदरिद्रतोपिन्यूनंस

मंवालाभानुसारेणकल्पनीयम् ॥ एतच्चसुवर्णादिद्रव्यविषयमेवनतुगवादिविषयम् ॥ सु
 वर्णप्रकृत्येवद्वेगुण्यादेरुक्तत्वात् ॥ एतत्सर्वनित्यकर्मविषयमनुक्तपरिमाणविषयकं
 चज्ञेयम् ॥ काम्येउक्तपरिमाणेचकर्मणितुयथावदेवदेयम् ॥ धनिकादिस्तुदारिद्र्यमि
 तिप्रख्यापयन्त्यथावन्नददतिसकर्मफलंनैवाप्नोति ॥ तथाचमनुः ॥ ॥ प्रभुः प्रथमक
 ल्पस्ययानुकल्पेनवर्तते ॥ सनाप्नोतिफलतस्यपरत्रेति श्रुतिःस्मृतिरिति ॥ पुराणांतरेपि
 वित्तशाब्दनरोयस्तुधनेसतिकरोतिहि ॥ सनाप्नोतिफलतत्रचौरएवप्रकीर्तितइति ॥
 एवंस्वल्पकालसाध्यबहुकालसाध्यकर्मसुश्रमाद्यनुरोधेनद्रव्येयत्ताकल्पनीया ॥ भा
 रते ॥ ॥ वेदोपनिषदेचैवसर्वकर्मसुदक्षिणा ॥ सर्वत्रैवतुचोद्विष्टाभूमिर्गावोथकांचनम् ॥
 वैजवापः ॥ ॥ शिवनेत्रोद्भवयस्मात्तात्पितृवल्लभम् ॥ अमंगलतद्यत्नेनदेवकार्ये
 विवर्जयेत् ॥ सर्वकर्मसुब्राह्मणभोजनसंख्यामाहगदाधरः ॥ गर्भाधानादिसंस्कारिन्ना

ह्यणान्भोजयेद्वश ॥ शतंविवाहसंस्कारेपंचाशन्मेखलाविधौ ॥ आवसथ्येत्रयस्त्रिंश
 च्छैताधानेशतात्परम् । अष्टकंभोजयेद्भक्त्यातत्तसंस्कारसिद्धये ॥ आग्रयणेप्रायश्चि
 त्तेत्राह्यणान्दशपंचचेति ॥ कृतंकर्मईश्वरार्पणंकार्यमित्युक्तंइहन्नारदीये ॥ विष्णव
 पितानिकर्माणिसफलानिभवंतिहि ॥ अनपितानिकर्माणिभस्मनीवहुतंहविः ॥ नि
 त्यनैमित्तिकंकाम्यंयच्चान्यन्मोक्षसाधनम् ॥ विष्णोःसमपितंसर्वसालिकंफलदंभवे
 त् ॥ ॥ सप्तगोत्राणियथा ॥ ॥ पितुर्मतुश्चभार्यायाभगिन्याडुहितुस्तथा ॥ पितृष्व
 सुमातृष्वन्नोर्गोत्राणांसप्तकंस्मृतमिति ॥ एकोत्तरशतकुलानियथा ॥ चतुर्विंशति
 विश्वेषोडशद्वादशानिह ॥ रुद्रादशवसुश्चैवकुलमेकोत्तरंशतमिति ॥ आस्यनासा
 क्षिकर्णौचिनाभिहृत्कंभुजौस्पृशेत् ॥ एवमाचमनंकृत्वासाक्षान्नारायणोभवेत् ॥ इ
 तिपरिभाषाप्रकरणम् ॥ अथगर्भाधानम् ॥ तत्रप्रथमरजोदर्शनेत्रयोदशदोषाःज्योतिः

शास्त्रे उक्तास्तान्संकल्पे वक्ष्यामः तत्र दोषाणां निवर्हणार्थं नारदोक्तविधिनाशांतिं कृत्वा
 गर्भाधानं कार्यं ॥ शांतिकर्मण्यग्निचक्रं चावश्यं तथापि अग्निचक्रं विना कर्माणि निर्णीता
 नि ॥ ज्योतिर्निबंधे ॥ दुर्गाहोमविधौ विवाहसमये सीमंतपुत्रोत्सवे गर्भाधानविधौ च वा
 स्तुसमये विष्णोः प्रतिष्ठादिषु ॥ मौजीबंधनवैश्वदेवकरणे संस्कारनैमित्तिके होमोनि
 त्यभवेन्न दोषकथितं चक्रं च वह्नैरपीति ॥ नारदो यथासिष्टे च वाराहे च विशेषतः ॥ कात्या
 यनोक्तग्रंथेऽस्युल्लयः शांतिर्यजुः स्मृता ॥ तस्मात्कातीयैस्तु उक्तशांतित्रये न्यतमा विधे
 या ॥ अथ नारदोक्तगर्भाधानादारजोदर्शनशांतिः ॥ निद्यक्षतिथिवारेषु यदि
 पुष्पं प्रदृश्यते ॥ अशुभं चेद्भ्रजः स्त्रीणां निद्यस्थानं च वाससी ॥ १ ॥ तत्र शांतिं प्रकुर्वीत
 ग्रहयज्ञपुरःसरम् ॥ सुमुहूर्ते तु संप्राप्ते कुर्याच्छांतिं यथाविधि ॥ २ ॥ विधानं तत्र कर्त
 व्यमरिष्टघ्नं विशेषतः ॥ इदं पत्योः प्रातरे वस्यान्मंगलस्नानमुत्तमम् ॥ ३ ॥ पंचमेदिवसेस्त्रा

त्वाद्वाभ्यामप्यत्रमंगलैः ॥ तिलैतैलेनशुद्धेनशुभकल्केनवापुनः ॥ ४ ॥ उष्णैश्चवारिभिः
श्रेष्ठैः पंचपल्लवसंयुतैः ॥ आह्निकंविधिवत्कृत्वाविधानंनूनमाचरेत् ॥ ५ ॥ शुभाचारसं
मायुक्तः श्रद्धयापर्यायुतः ॥ तिथिश्रवणकंकुर्याच्छातिसंकल्पपूर्वकम् ॥ ६ ॥ पुण्याहं
वाचयेत्पश्चाद्ब्राह्मणैर्वदपारणैः ॥ कृत्वाभ्युदयिकंश्राद्धमाचार्यवरयेत्ततः ॥ ७ ॥ स्थं
डिलंचततः कृत्वाअग्निंस्थथापयेत्ततः ॥ ईशान्यांचतुरः कुम्भान्स्थापयेद्भारिपूरितान्
॥ ८ ॥ पंचपल्लवसंयुक्तान्सवौषधिसमान्वितान् ॥ पंचरत्नसमायुक्तान्पंक्तिरूपेणसाधये
त् ॥ ९ ॥ कुम्भोपरिन्यसेत्पात्रंशालितंडुलपूरितं ॥ पात्रोपरिन्यसेद्ब्रह्मप्रतिकुम्भंपृथक्पृथक्
॥ १० ॥ सूर्यचविन्यसेदाद्येद्रैद्राण्यततःपरं ॥ चतुर्थेविन्यसेद्दिद्धान्प्रतिमांभुवनेश्वरी
॥ ११ ॥ ततोग्रहांश्चसंपूज्यथथाविधिविधानतः ॥ सूर्यकुम्भंतुसंस्पृष्ट्वासूर्यसूक्तंजपेद्विजः
॥ १२ ॥ रुद्रैकादशिनींचापिजपेत्तत्रसमाहितः ॥ प्रधानंपायसंप्रोक्तंसधृतंचसशर्करम् ॥

॥१३॥ अष्टोत्तरसहस्रं तु शतमष्टोत्तरं तु वा ॥ प्रत्येकदेवतानां च जुहुयात्तिलसर्पिणा ॥ १४ ॥
 आकृष्णेनेति सूत्र्यं च इंद्रं चातारमिंद्रतः ॥ इंद्राणां तु तथा दित्यैरास्त्रैतिचसुमंत्रतः ॥ १५ ॥
 ईश्वरीभुवनस्याथ यजुषां श्रीश्च तेतिच ॥ ग्रहहोमंततः कृत्वा यथा विध्युक्तद्रव्यया ॥
 ॥ १६ ॥ वंशपात्रं समानीय रक्तवस्त्रं समन्वितम् ॥ तत्र राशिं प्रकुर्वीत तंडुलानां नृपोत्तम
 ॥ १७ ॥ तत्रोपरिन्यसेद्धमीं कदलीं सूत्र्यं देवतां ॥ वह्नेरुत्तरतो विद्मन्कदलीं स्थापयच्छुभां
 ॥ हेमनःपंचपलाढ्यां वा पलस्यापि सुलक्षणां ॥ पलाद्धनतद्वेदनतद्वेदनचवापुनः ॥ १९ ॥
 सुस्तंभाढ्यां सुपत्रांच कदलेन विराजिताम् ॥ तंडुलानां प्रमाणं तु ॥ अष्टमुष्टिभवेत्कि
 च्छिंकिचिदष्टौ च पुष्कलम् ॥ पुष्कलानि च चत्वारि आढकः परिकीर्तितः ॥ चतुर्भिराढके
 द्रोणो ग्राह्यो द्रोणैकं तंडुलाः ॥ दद्यात्तां विप्रवर्याय सर्वस्त्रांच सदक्षिणाम् ॥ अलंकृताय वि
 दुपे श्रीत्रियाय कडुं विने ॥ दानमंत्रस्तु ॥ सुपत्रं सुभगे देवि रंभेभास्करवल्लभे ॥ रक्षमां

रजसोदोपाहुष्टस्यास्यविगहितात् ॥ दानेनानेनदेवेशः सविताविश्वतोमुखः ॥
प्रीतोभवतुमेसद्योदोपंहरतुदुष्करम् ॥ ततोभिपेचनंकार्यदंपत्योश्चविशेषतः ॥ उच्चा
र्ग्वारुणान्मंत्राअलेनपंचपल्लवैः ॥ उद्धृत्योद्धृत्यतंसिचेत्पुण्यमंत्रैर्यथाविधि ॥ आ
पपोहिष्ठात्रिभिर्मंत्रैःपंचद्रैःपंचवारुणैः ॥ भगप्रणेतीदमापःसमुद्रायपुनन्तुमा ॥ आ
प्यायपंचनद्येतिशिरोमेतिचतसृभिः ॥ देवस्थत्वात्रिभित्यादिअभिपिच्यपुनःपुनः॥ क
शक्रादिदेवताःसर्वान्ब्रह्मविष्णुपुरोगमाः ॥ दंपत्योःपरिधानार्थमहतेवाससीपुरा ॥ क
र्मणांतेविसृज्यान्यद्वासश्चपरिधायते ॥ आचार्यायततोदद्यात्स्वर्णगोभूतिलांस्ततः॥
ब्राह्मणेभ्यस्तथान्येभ्योदक्षिणाश्चविशेषतः ॥ सदक्षिणमनङ्गहंप्रदद्याद्दृष्टजापिने ॥
ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाच्छर्कराघृतपायसैः॥यस्मिन्वाससिदृष्टचरजोदुष्टभयावहम्॥
तद्दामोयत्नतस्त्याज्यंततःशांतिकरंहितत् ॥ एवंयःकुरुतेशांतिनारदोक्तप्रमाणतः॥

तदनिष्ठंतुसकलंसद्यएवविनश्यति ॥ इति नारदोत्तरजोदर्शनशांतिक्रमः ॥ अथ
 शांतिप्रयोगानुक्रमः ॥ ॥ शांतिक्रमंप्रवक्ष्यामिनारदेनयथोदितम् ॥ गणेशंपूजयेदादौ
 स्वास्तिपुण्याहवाचनम् ॥ १ ॥ मातृणांपूजनंकार्यनांदीश्राद्धमतःपरम् ॥ आचार्यवरयि
 त्वाथब्रह्माणंगणपत्यकम् ॥ २ ॥ सादस्यमृत्विजश्चैवजापकान्वरयेत्ततः ॥ द्विप्रक्षणंत
 तःकार्यंपंचगव्यंयथाविधि ॥ ३ ॥ भूमिसंपूज्यविधिवत्त्रिसंस्कारपंचकम् ॥ स्थंडि
 लेभिप्रतिष्ठाप्यकलशान्स्थापयेत्क्रमात् ॥ ४ ॥ मूर्त्युश्च्युत्तारणंप्राणप्रतिष्ठास्थापना
 र्चनम् ॥ ग्रहादीन्स्थापयित्वाथस्थापयेद्द्रुकुंभकम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मासनंततोदत्त्वाकारयेत्कु
 शंकडिकाम् ॥ लिंगौक्तैर्नामत्रैर्वारिथथाविध्युत्कद्रव्यतः ॥ ६ ॥ देवताग्रहहोमंचयथा
 संख्यापुरःसरम् ॥ पूजास्विष्टंनवाहुत्यांवल्लिपूर्णोहुतितथा ॥ ७ ॥ स्रुवाश्चादिविमोकां
 तंहोमशेषंसमापयेत् ॥ श्रेयःसंपाद्यदानंचअभिपेकोविसर्जनम् ॥ ८ ॥ विप्राशिषःप्र

गृहीयात्तान्मिष्टान्नेनभोजयेत् ॥ इति शांतिप्रयोगानुक्रमः ॥ नान्वाधानमृषि
इच्छंदोयजुपांगृह्यकर्मणि ॥ श्रौतिकर्मणिकेषांचिदन्वाधानादिकारयेदितिवचनात् ॥
ऋषिइच्छंदअन्वाधानंगर्भाधानातिरिक्तसंस्कारेऽस्मिन्त्रथेनांगीकृतम् ॥ तत्रादौस
र्वकर्मसाधारणांगानंगणेशपूजादीनांस्वस्तिवाचनांतानांप्रयोगः ॥ सचशिष्टप्रजु
राचारानुसारेणोच्यते ॥ महत्सुकर्मसुपूर्वेद्युः स्वल्पेषुतस्मिन्नहनिपूर्वाह्निर्णेज
नांतपंचमहायज्ञांतकृतनित्यक्रियेणसप्तनेकिनसंस्कारयणयजमानेनप्राङ्मुखेनो
दङ्मुखेनवाशुद्धपीठेउपवेशनम् ॥ पादौहस्तौचप्रक्षाल्याद्विराचम्यत्रिः प्राणा
नायम्यदेशकालौसंकीर्त्यकरिष्यमाणामुक्कमांगतयामंगलस्नानमहंकरिष्येइति
संकल्पः ॥ ततोयथाचारमंगलवाद्यधोपपुरःसरंपुत्रवृद्धसुवासिनीभिर्हस्तैःसु
गंधितैलेनाभ्यजनंतिलामलकादीनांसर्वापध्यादिसुगंधचूर्णेनोद्धतनसुष्णोदकेनस्ना

नमिदमेवमंगलस्नानमित्यभिधीयते ॥ ॥ संग्रहे ॥ ॥ सौगंध्यतिलतैलेनकुर्वाद्गोस
 मंजनं ॥ तिलामलकसंयुक्तैःसुगंध्योपधिचूर्णकैः ॥ अंगोद्वृत्यौष्णोदकेनस्नानंतन्म
 गलंस्मृतमिति ॥ ॥ शुष्कवस्त्रपरिधानपुरःसरंपतिपुत्रवह्वृद्धसुवासिनीभिर्मंगलति
 लक्युतंनिराजनंचप्रकुर्वीत ॥ तथाचयजमानः पत्न्यासंस्कार्यणचयथायोग्यालंकृ
 तः द्विराचमनं॥ततोयजमानः नवंश्वेतंसदशंस्ववर्णनसकृद्धातंप्रागुदग्दशंब्राप्रसारि
 तंनान्यधारितमहतंवसनंतन्नाभिष्टुकटयेवंवद्धत्रिकच्छंपरिधास्यैइत्यनेनमंत्रेणप
 रिधायशशसामेत्यनेनमंत्रेणोत्तरीयम्॥अहतेवाक्षौमवस्त्रेह्वेतपीतरत्करंजितेवानीली
 रंजितंविनापत्न्यात्वमंत्रंपरिधाय ॥ प्रतिवस्त्रेस्मार्तंविधिनाद्विराचमनं॥पत्न्यास्तुय
 थोक्तम् ॥ ततोवारणादियज्ञियदारुनिर्मितेसोत्तरच्छदेशुद्धपीठेशुभासनेयज्ञोपवीति
 नादक्षिणपार्श्वेवद्धशिखाऽभिन्नकेशेनयजमानेनप्राङ्मुखेनोदङ्मुखेनवाउपवेशनं ॥

तद्वक्षिणतःपत्न्याचतद्वक्षिणतःसंस्कार्येणच ॥ वारणादिपदेनसीसवटंभुरणीकाष्टपी
 ठं ॥ सोत्तरच्छदेनउपर्यग्रइति ॥ ॥ सव्येद्वित्रिकुशदलोपग्रहः ॥ दक्षिणेचतुःकुशद
 लोपग्रहः ॥ सचअनामिक्यांमध्यपर्वणि ॥ एवंकरद्वयेकुशोपग्रहः ॥ अथवापं
 चचतुःकुशदलग्रथियुतकरद्वयेपवित्रोपग्रहः ॥ वर्णेवर्णेएकैकन्यूनमितिकेचित् ॥
 पौडशमापमारभ्योर्ध्वचयथाशक्तिहेमात्मकपवित्रंचातिप्रशस्तम् ॥ ॥ दृतकुंकुम
 केशरान्यतमंगलतिलकंस्मार्तविधिनद्विराचम्यप्राणानायम्यशांतिपाठंपठित्वा
 त्रिमात्रंप्रणवमुच्चार्यलक्ष्मीनारायणादिदेवान्प्रणमेत् ॥ ॥ ॥
 अथशांतिपाठमंत्राः ॥ ॥ ॐ आनोभद्रांक्रतवोयन्तुब्रिश्वतोदब्धासोऽअपरितास
 ऽउद्भिदः ॥ देवानोयथासदुमिहुधेऽसुन्नप्रायुवोरक्षितारोद्विवेदिवे ॥ १ ॥ देवानां

म्भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवानां रातिरभिनोनिवर्तताम् ॥ देवानां सुख्यमुपसेदिमा
 ध्यन्देवान्ऽआयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥ २ ॥ तान्पूर्वयानिविदाहूमहेव्यम्भगम्भिम्त्र
 मदितिन्दक्षमस्त्रिधम् ॥ अर्यमणम्बरुणः सोममश्विनासरस्वतीनः सुभगामयस्क
 रत् ॥ ३ ॥ तन्नोवातोमयोभुवातुभेपुजन्तन्मातापृथिवीतत्पिताद्यौः ॥ तद्ग्रावाणं
 सोमसुतोमयोभुवस्तदश्विनाशृणुतन्धिष्ण्यायुवम् ॥ ४ ॥ तमीशानञ्जगतस्तस्थुषु
 स्पतिन्धियन्जिन्वमवसेहूमहेव्यम् । पूपानोयथावेदसामसहृधेरक्षितापायुरदब्धः
 स्वस्तये ॥ ५ ॥ स्वस्तिनुऽइन्द्रोवृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूपविश्वेवेदाः ॥ स्वस्तिनुस्ताक्ष्यौ
 ऽअरिष्टनेमिः स्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥ पृपदश्वामस्तुष्टंश्चिमातरः शुभंय्या

वानो विदथे पुजगमयः ॥ अग्निजिह्वामनवुः सूरचक्षसो विश्वेनो देवाऽ अवसागं मन्निह
॥ ७ ॥ भद्रङ्कणीमिच्छृणुयाम देवा भद्रम्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गस्तुष्टुवा
संस्तुन्नमिदर्थशेम देवहितं यदायुः ॥ ८ ॥ शतमिन्नुशुरदोऽअन्ति देवायुत्रानश्चक्रा
जरसन्तनूनाम् ॥ पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मानो मध्यारीरिषुतायुर्गन्तोः ॥ ९ ॥
अदितिर्द्वारदितिरुन्तारिक्षुमदितिर्माता सपिता सपुत्रः ॥ विश्वे देवाऽअदितिः पञ्चज
नाऽअदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ १० ॥ तम्पत्नीभिरनुगच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृभि
रुतवाहिरण्यैः ॥ नाकङ्गुम्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयेष्टेऽअधिरोचने दिवः ॥ ११ ॥
आयुष्यम्बम्बुस्यैरायुस्पोषुमौद्भिदम् ॥ इदं हिरण्यं बर्चस्वज्जत्राय विंशतादिमाम् ॥

गजकर्णकः ॥ लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो गणाधिपः ॥ १ ॥ धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षाभालम्ब
द्रो गजाननः ॥ द्वादशैतानि नामानियः पठेच्छृणुयादपि ॥ २ ॥ विद्यारंभे विवाहे च प्रवे
शनिर्गमे तथा ॥ संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥ ३ ॥ शुक्लांबरधरं देवं शशिव
र्णचतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ ४ ॥ अभीप्सितार्थसिद्धयर्थपूजि
तोयः सुरासुरैः ॥ सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ ५ ॥ सर्वमंगलमंगल्येशिवे
सर्वार्थसाधिके ॥ शरण्ये त्र्यंबके गौरिनारायणि नमोस्तुते ॥ ६ ॥ सर्वदा सर्वकार्येषु ना
स्तिते पाममंगलम् ॥ येषां हृदि स्थो भगवान्मंगलाय तनं हरिः ॥ ७ ॥ लाभस्तेषां जयस्ते
पां कुतस्तेषां पराजयः ॥ येषां मिदीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ ८ ॥ विनायकं गृ
हं भातुं ब्रह्माविष्णुमहेश्वरान् ॥ सरस्वतीं प्रणौम्यादौ सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ९ ॥ सर्वेष्व
रब्धकार्येषु त्रयस्त्रिभुवनेश्वराः ॥ देवादिशंतुनः सिद्धिब्रह्मेशानजनार्दनाः ॥ १० ॥

विष्णुविष्णुविष्णुः ॥ श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य अद्य ब्रह्म
 णो द्वितीये परार्धे विष्णुपदे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलि
 युगे प्रथमचरणे भरतवर्षे भरतखण्डे जंबूद्वीपे दंडकारण्ये देशे गोदावर्याः पश्चिमे तारे पर
 शुरामक्षेत्रे वौद्धावतारे शालिवाहनशके अमुकनामसंवत्सरे अमुकायने अमुकऋतौ अ
 मुकमासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे अमुकनक्षत्रे अमुकराशिस्थिते चंद्रे अ
 मुकराशिस्थिते श्रीसूर्ये अमुकराशिस्थिते देवगुरौ शेषे शुभ्रहेषु ग्रहाय थं राशिस्थान
 स्थिते पुंससु एवं गुणविशेषेण विष्टायां शुभपुण्यतिथौ मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुरा
 णोक्तफलावाप्तये अस्मिन्पुण्याहे अस्याः मम भार्यायाः प्रथमरजोदर्शनसमये मास
 तिथिवारनक्षत्रयोगकरणलभहोरावल्लक्षणस्थानदिनभागवर्णानां मध्ये यद्विरुद्धफ
 लंतत्तदोपपारिहारार्थं पुत्रपौत्रादिसंततिप्राप्त्यर्थं तथा च मम कलत्रेण सह जन्मराशेः स

काशान्नामराशेः सकाशाद्येकेचिद्विरुद्धस्थानस्थितकूरग्रहास्तैः सूचितं मूचयिष्यमा
 णं च यत्सर्वारिष्टं तद्विनाशार्थं सर्वदा तृतीयैकादशशुभस्थानस्थितशुभफलप्राप्त्यर्थं
 णपतिदुर्गाक्षेत्राधिपत्यादित्यादिनवग्रहाधिदेवताप्रत्यधिदेवतादि संहितश्रीसूर्येन्द्र
 द्राणीभुवनेश्वरीदेवताप्रोत्पत्त्यर्थं द्वारदोक्तं रजोदर्शनशांतिसांगोपांगेन तथा च अस्याः म
 मभार्यायाः क्षेत्रगर्भयोः संस्कारार्थं प्रतिगर्भसमुद्भवैर्नोनिबहणद्वाराश्रीपरमेश्वर
 प्रीत्यर्थं गर्भाधानाख्यं कर्म एकतंत्रेणाहंकरिष्ये । इति संकल्पः । तदंगत्वेन गुणपतिपूज
 नं स्वस्तिपुण्याहवाचनं मातृकापूजनमायुष्यमंत्रजपनादीश्राद्धब्रह्माचार्यऋत्विग्वर
 णादिग्रक्षुण्णपंचगव्यकरणं भूमिपूजनमग्निस्थापनं कलशस्थापनम् अभ्युत्तारणप्राणप्र
 तिष्ठापूर्वकदेवतास्थापनं कदलीस्थापनं नवग्रहस्थापनं चाहंकरिष्ये ॥ तत्रादौ कर्मार्थं ज

लपूरितकलशार्चनम् ॥ ॐ तत्त्वायामित्रहृणुवन्दमानस्तदाशास्तेयजमानो हुविभिः ॥
 अहंङमानोधरुणे हवो ह्युरुशः सुमानुऽआयुः प्रमोपीः ॥ १ ॥ कलशेशरुणाय नमः
 गंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य ॥ ततोदक्षिणहस्तेन कलशमालभ्याभिमंत्रयेत् ॥ कलशस्य सु
 खे विष्णुः कंठेरुद्रः समाश्रितः ॥ मूले तस्य स्थितो ब्रह्मामध्ये मातृगणाः स्मृताः ॥ १ ॥
 कुक्षौ तु सागराः सर्वे सप्तद्वीपावसुंधरा ॥ ऋग्वेदोत्थयजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः ॥ २ ॥
 अंगैश्च सहिताः सर्वे कलशंतु समाश्रिताः ॥ इत्यभिमंत्र्य ॥ ततो गंगाद्यावाहनम् ॥ गं
 गे च यमुने चैव गोदावरिसरस्वति ॥ नर्मदे सिंधुकावेरि जले स्मिन्सन्निधिकुरु ॥ १ ॥ अ
 स्मिन्कलशेशे सर्वाणि तीर्थान्यावाहयामि ॥ पूजयामि ॥ नमस्करोमि ॥ कलशोदके
 तपूजासंभारान्संप्रोक्ष्य ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थान्गतोपि वा ॥

ॐ स्मरेत्पुंडरीकाक्षं सवाह्याभ्यंतरे शुचिः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण प्रोक्षयेत् ॥ दीपपूजनम् ॥
 भौदीपत्वं ब्रह्मरूपं अंधकारनिवारकं ॥ इमां मया कृतां पूजां गृहं स्तेजः प्रवर्धय ॥ १ ॥
 दीपाय नमः गंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य ॥ ॥ ॥ ॥
 अथ गणपतिपूजनम् ॥ ॥ ततो ध्यानम् ॥ ॥ इवेतां गं इवेतवस्त्रं सितकुसुमगणैः पूजितं
 इवेतगंधैः क्षीराब्धौ रत्नदीपैः सुरतरुविमले रत्नसिंहासनस्थम् ॥ दीपैः पाशांकुशेष्याभ
 यधृतिविशदं चंद्रमौलिं त्रिनेत्रं ध्यायेच्छां त्यर्थमांशगणपतिममलं श्रीसमेतं प्रसन्नम् १
 ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिबुद्धिसहितमहागणपतये नमः ध्यायायामि हे हे रं व त्व मे ह्यो हि अंबिका

१ यद्यपि गणपतिपूजनं गदाधरादिभिर्नोक्तं तथापि आदौ विनायकः पूज्यो अंते तु कुले देवतेति संस्कार
 मयूषादौ गृह्यपरिशिष्टवचनात् ॥ गणेशं पूजयेत्पूर्वं निर्विघ्नार्थं स्वकर्मणेति परशुरामकारिकोक्तेः श्वविघ्नेशं च
 समर्चयेति चूडामणिकारवृत्ताच्चकार्यमेव .

त्र्यंबकात्मज ॥ सिद्धिबुद्धिपतेत्र्यक्षलक्षलाभपितुःपितः ॥ १ ॥ नागास्थनागहारत्व
 गणराजचतुर्भुज ॥ भूपितःस्वायुधैर्दिव्यैःपाशंक्रिशपरश्वधैः ॥ २ ॥ आवाहयामि
 पूजार्थरक्षार्थचममकतौ ॥ इहागत्यगृहाणत्वंपूजांक्रतुंचरक्षमे ॥ ३ ॥ ॐ गणानां
 न्त्वागुणपतिर्ठहवामहेप्रियाणांन्त्वाप्रियपतिर्ठहवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिर्ठहवा
 महेवसोमस ॥ आहमंजानिगर्भधमात्वमंजासिगर्भधम् ॥ १ ॥ ॐ भू० सिद्धिबुद्धि
 साहितमहागणपतयेनमः गणपतिमावाहयामि ॥ ॥ रम्यंसुशोभनं दिव्यंसर्वसौख्य
 करं शुभम् ॥ आसनंचमयादत्तंगृहाण परमेश्वर ॥ २ ॥ ॐ वर्ष्मोस्मिसमानानामुद्यतामि
 वभूर्यः ॥ इमन्तमभितिष्ठामियोमाकश्चाभिधासति ॥ २ ॥ ॐ भू० सि० म० आसनं
 मर्पयामि ॥ उष्णोदकनिर्मलंचसर्वसौगंध्यसंयुतम् ॥ पादप्रक्षालनार्थायदत्तंतेप्रति

रुह्यताम् ॥३॥

त्रिपादस्युमृतो ॐ भू० सि० म० ग० पाद्यं स० ॥ ताम्रपात्रे स्थितं तोयं
गंधपुष्पफलान्वितम् ॥ सहिरण्यं ददाम्यर्घ्यं गृहाण परमेश्वर ॥ ४ ॥ ॐ धामन्ते विश्वे
भुवन्नुमाधि श्रितमुन्तः संसुद्रे हृद्यन्तरायुषि ॥ अपामनीके समिथे यऽआभृतस्तमश्या
समधुमन्तन्तऽञ्जमिमम् ॥ ४ ॥ ॐ भू० सि० म० अर्घ्यं स० ॥ सर्वतीर्थसमायुक्तं सुगंधि
निर्मलं जलम् ॥ आचम्यार्थं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ ५ ॥ ॐ इमं मे वरुण शुधीहव
मद्याचं मृडय ॥ त्वामं वस्युराचके ॥ ५ ॥ ॐ भू० सि० म० आचमनं स० ॥ पंचामृत
स्नानं ॥ कामधेनुसमुद्भूतं सर्वेषां जीवनं परम् ॥ पावनं यज्ञहेतुश्च पयः स्नानार्थं मर्पितम् ॥

॥ १ ॥ ॐ पर्यङ्गप्रथिव्याम्पयुऽओपधीषुपयोदिव्यन्तरिक्षेपर्योधाः ॥ पर्यङ्गस्वतीऽप्र
 दिशःसन्तुमह्यम् ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० पयःस्नानंस० ॥ पयःस्नानंतिशुद्धोदक
 स्नानंस० ॥ पयसस्तुसमुद्भूतंमधुराम्लंशशिप्रभम् ॥ दध्यानीलंमयादेवस्नानार्थं प्र
 तिगृह्यताम् ॥ २ ॥ ॐ दुधिकावणोऽअकारिपञ्चिष्णोरश्वस्यवाजिनः ॥ सुरभिर्नोमु
 खीकरुत्प्रणुऽआर्युर्ऋपितारिपत् ॥ २ ॥ ॐ भू० सि० म० दधिस्नानंस० ॥ नवनीलसमु
 त्पन्नंसर्वसंतोपकारकम् ॥ घृतंतुभ्यंप्रदास्यामिस्नानार्थंप्रतिगृह्यताम् ॥ ३ ॥ ॐ
 घृण्मिमिक्षेघृतंमस्ययानिर्घृतोश्रुतोघृतंभवंस्युधामं ॥ अनुष्वधमावंहमादयस्वस्वा
 ष्टित्वैवृपभव्वक्षिहुव्यम् ॥ ३ ॥ भू० सि० म० घृतस्नानंस० ॥ घृतस्नानंतिशु० ॥

रुप्यसमुद्भूतं सुस्वादुमधुरं मधु ॥ तेजःपुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ
मधुवाताऽऽक्रुतायुते मधुक्षरन्ति सिन्धवः ॥ माध्वीन्निःसुन्वोर्षधीः ॥ १ ॥ मधुनक्तं सु
तोपसो मधुमत्पाथिवुर्जः ॥ मधुधौरस्तुनःपिता ॥ २ ॥ मधुमात्रो बनुस्पतिर्मम
धुमौरऽअस्तुमूर्यः ॥ माध्वीर्गर्गवो भवन्तुनः ॥ ३ ॥ ॐ भू० सि० म० मधुस्ना
नंस० ॥ इक्षुसारसमुद्भूता शर्करा पुष्टिकारिका ॥ मलापहारिका दिव्या स्नानार्थं प्र
तिगृह्यताम् ॥ ५ ॥ ॐ अपारसमुद्भूतं सुसुठं सुय्यं सन्तं सुसमाहितम् ॥ अया रसस्युयो रस
स्तैवौ गृणहाम्न्युत्तममुपयामर्गृहीतो सीन्द्राय त्वाञ्जुष्टं गृणहाम्न्येषु ते यो निरिन्द्राय त्वा
युष्टं तमम् ॥ ५ ॥ ॐ भू० सि० म० शर्करा स्नानंस० ॥ नानासुगंधद्रव्यंच चंदनं रज
नीयुतम् ॥ उद्धर्तनं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ १ ॥ ॐ गुन्धुर्बस्त्वा विश्वार्बसुः परिद

धातुविश्वस्यारिपृथ्वैयजमानस्यपरिधिरस्यगिरिडडईडितः॥ १ ॥ ॐ अहिरिवभोगैः
 पर्यतिवाहुञ्ज्यायोहितम्परिवाधमानः॥ हस्तुन्नोविश्वानिबिद्वान्पुमान्पुमार्ठिसु
 म्परिपातुविश्वतः ॥ २ ॥ ॐ भू० सि० म० उद्धर्तनस्नानंसम० ॥ उद्धर्तनस्नानानतिशु
 द्धोदकस्नानंस० ॥ ततोनाममंत्रेणगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यतांबूलदक्षिणांतंपंचामृत
 स्नानांगपूजनमितिशिष्टाः ॥ कावेरीनर्मदावेणीतुंगभद्रासरस्वती ॥ गंगाचयमुना
 तोयमयास्नानार्थमर्पितम् ॥ १ ॥ ॐ आपोहिष्टामयोभुवस्तानऽऊर्यैर्दधातन ॥ म
 ह्यैरणायचक्षसे ॥ १ ॥ योर्वहंशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ॥ उशुतीरिवमातरं
 ॥ तस्माऽअरङ्गमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ ॥ आपौजनयथाचनः ॥ ३ ॥ ॐ

१० सि० म० शुद्धेदकस्नानमभिषेकंचस० ॥ शांतिः शांतिः शांतिः ॥ सुशांतिर्भवतु ॥
ॐ भू० सि० म० स्नानतिआचमनंस० ॥ १ ॥ सर्वभूपादिमेसौम्येलोकलज्जानिवारणे ॥
ॐ भू० सि० म० स्नानतिआचमनंस० ॥ १ ॥ ॐ युवासुवाक्ताः परिवीतऽआगात्सऽ
मयोपपादिते तु भ्यंवाससीप्रतिगृह्यताम् ॥ १ ॥ ॐ उन्नयन्तिस्वाद्योमनसादेवयन्तः
उश्रेयान्भवतिजायमानः ॥ तन्धीरासः कत्रयऽउन्नयन्तिस्वाद्योमनसादेवयन्तः
॥ २ ॥ ॐ भू० सि० म० वस्त्रंस० ॥ नवभिस्तंतुभिर्भुक्तं त्रिगुणं देवतामयम् ॥ उपवीतं म
यादत्तंगृहाण परमेश्वर ॥ १ ॥ ॐ यज्ञोपवीतम् परमम्पवित्रम् प्रजापतेऽर्थात्सहजम्पुरस्ता
त् ॥ आयुष्यमग्र्यम्प्रतिमुञ्चशुभ्रं यज्ञोपवीतम्बलमस्तुतेजः ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म०
यज्ञोपवीतंस० ॥ आचमनम् ॥ श्रीखंडचंदनं दिव्यं केशरादिसमन्वितम् ॥ विलेपनंसुर
श्रेष्ठचंदनप्रतिगृह्यताम् ॥ १ ॥ ॐ त्वाङ्गन्धुर्वर्वाऽअखनंस्त्वामिन्दुस्त्वाम्बृहस्पतिः ॥

त्वामोपथेसोमोराजाञ्चिद्भ्रान्त्यश्मदमुच्यत ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० चंदनंसं० ॥ अ
 क्षताश्चसुरश्रेष्ठकुंजुमाक्ताः सुशोभिताः ॥ मयानिवेदिताभक्त्यागृहाणपरमेश्वर ॥
 ॥ १ ॥ ॐ अशुन्नमामदन्तुह्यवपिप्रियाऽअंधूपत ॥ अस्तोपतस्वभानवोव्विप्रानविष्ट-
 यामुतीयोजान्चिन्द्रतेहरि ॥ ॐ भू० सि० म० अक्षतान्सं० ॥ सुमाल्यानि सुगंधीनि
 मालत्यादीनिर्वेप्रभो ॥ मयाहृतानि पूजार्थपुष्पाणि प्रतिगृह्यताम् ॥ १ ॥ ॐ ओपे
 धीप्रतिमोदध्वम्पुष्पवतीः प्रसूवरीः ॥ अर्थाऽइवसुजित्त्वरिर्वीरुधः पारयिष्णवः ॥
 ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० पुष्पाणिसं० ॥ दूर्वाङ्कुरान्सुहरितानमृतान्मंगलप्रदान् ॥
 आनीतांस्तत्रपूजार्थगृहाणगणनायक ॥ १ ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीपरुपः
 परुपस्परि ॥ एवानोदूर्वेप्रतन्नुसुहस्रेणशुतेनच ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० दूर्वाङ्कुरान्सं०

स्वाहा ॥ अग्निर्वच्चो ज्योतिर्वच्चो ज्योतिर्वच्चो स्वाहा ॥ ज्योतिःसूर्यं
 सूर्यो ज्योतिः स्वाहा ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० दीपं समर्पयामि ॥ शर्करा घृतसंयुक्तं म
 धुरं स्वादुचोत्तमम् ॥ उपहारसमायुक्तं नैवेद्यं प्रतिगृह्यताम् ॥ १ ॥ ॐ ये देवा सोऽदिव्येका
 दशस्थपृथिव्यामध्ये कादशुस्थ ॥ अप्सुक्षितो महिनैकादशुस्थ ते देवा सोऽयज्ञमिम
 ङ्जुपध्वम् ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० नैवेद्यं स० ॥ ॐ भू० मध्ये पानीयं स० ॥ ॐ भू० उत्तरा
 पोशनं स० ॥ ॐ भू० हस्तप्रक्षालनं समर्पयामि ॥ ॐ भू० सि० म० सुखप्रक्षालनं स० ॥
 ॐ भू० चंदनेन करोद्भर्तनं स० ॥ इदं फलं मया देवस्थापितं पुरतस्तवा तिनं मे सफलावा
 ॥ ॐ भू० भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥ १ ॥ ॐ यां फलिनीर्याऽअं फलाऽअं पुष्पायाश्च पुष्पिणीं ॥
 ॥ ॐ हस्वपतिं प्रसूतास्तानो मुञ्चन्त्वर्त्तं हसं ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० फलं स० ॥ पूगीफ

लंमहद्विव्यनागवह्निदलेयुतम् ॥ एलादिचूर्णसंयुक्तं बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥ १ ॥ ॐ यत्पु
रुपेणहविषादिवायुश्रमंतन्वत ॥ ब्रसुन्तोस्यसिदाज्यंश्रीष्मऽहुध्मंशुरद्धुविः ॥ १ ॥
ॐ भू० सि० म० तांबूलं स० ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमवीजं विभावसोः ॥ अनंतपुण्य
फलदमतः शांतिप्रयच्छमे ॥ १ ॥ ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्नेभूतस्यंजातः पतिरे
कऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीन्ध्यामुतेमाङ्गस्मै देवाय हविषां विधेम ॥ १ ॥ ॐ भू०
सि० म० दक्षिणांस० ॥ कदलीगर्भसंभूतकर्पूरचप्रदीपितम् ॥ आरतिं कमहं कुर्वे पश्य
मेवरदोभव ॥ १ ॥ ॐ इदं हविः प्रजननं ममेऽस्तु दशवर्षं सवर्षं गण्डं स्वस्तये आत्म
सनिप्रजासनिपशुसनि लोके सन्यभयसनि ॥ अग्निः प्रजाम्बहुलुम्भैकरोत्वन्नमपयो

रतोऽशुस्मासुधत्त ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० कर्पूरनीराजनंस० ॥ नानासुगंधपुष्पा
 णियथाकालोद्भवानिच ॥ पुष्पांजलिर्मयादत्तो गृहाण परमेश्वर ॥ १ ॥ ॐ यज्ञेनय
 ज्ञमयंजन्तु देवास्ता निधमर्माणि प्रथुमान्यासन् ॥ ते हुना कर्महिमानः सचन्त यत्र पू
 षुस्वायाः सन्ति देवाः ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० पुष्पांजलिंस० ॥ यानिकानिच पापानि
 ज्ञाता ज्ञातकृतानिच ॥ तानि सर्वाणि नश्यति प्रदक्षिणपदेपदे ॥ १ ॥ ॐ सुप्तास्यासन्प
 रुधयस्त्रिःसुप्तसमिधःकृताः ॥ देवायद्युज्जन्तं श्वानाऽअर्धं भृन्पुरुषं पशुम् ॥ १ ॥ ॐ
 भू० सि० म० प्रदक्षिणांस० ॥ अथ विशेषार्थः ॥ रक्षरक्षणाध्यक्षरक्षत्रैलोक्यरक्षक ॥
 भक्तानामंभयं कर्ता ज्ञाता भव भवार्णवात् ॥ १ ॥ द्वैमातुरकृपासिधो पाणमातुराग्रज

प्रभो ॥ वरदत्वंवरं देहिवांछितं वांछितार्थं ॥ २ ॥ अनेन सफलाद्यर्थेण फलदोस्तु स
द्दामम ॥ ॐ भू० सि० म० विशेषार्थसं० ॥ ॥ प्रार्थना ॥ ॥ विघ्नेश्वराय वरदाय
सुरप्रियाय लंबोदराय सकलाय जगद्धिताय ॥ नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौ
रीसुताय गणनाथनाथनमो नमस्ते ॥ १ ॥ भक्तार्तिनाशन परायणेश्वराय सर्वेश्वराय शुभ
दाय सुरेश्वराय ॥ विद्याधराय विकटाय च वामनाय भक्तप्रसन्नवरदाय नमो नमस्ते ॥
नमस्ते ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नमः ॥ नमस्ते रुद्ररूपाय करिरूपाय ते नमः ॥ ३ ॥
विश्वरूपस्वरूपाय नमस्ते ब्रह्मचारिणे ॥ भक्तप्रियाय देवाय नमस्ते भ्यं विनायक ॥ ४ ॥
लंबोदर नमस्ते भ्यंसततं मोदकप्रिय ॥ निर्विघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ५ ॥
त्वां विघ्नश्चुदलनेति च सुंदरेति भक्तप्रियेति सुखदेति वरप्रदेति ॥ विद्याप्रदेत्यवहरेति च
येस्तु वंति तेभ्यो गणेशवरदो भव नित्यमेव ॥ अनया पूजया सिद्धिबुद्धिसहितमहागण

पतिःसांगःसपरिवारःप्रीयताम् ॥ इतिश्रीऋषिभट्टविरचितेसंस्कारभास्करेगण
 पतिपूजनंसमाप्तम्॥अथस्वस्तिपुण्याहवाचनम् ॥ पुण्याहवाचनविधिबुद्ध्यामोऽथय
 थाविधि ॥ प्रयोक्तुःकर्मणामादावतेचोदयसिद्धये ॥ तच्चप्रयोगांतर्गतमितिकेचित्
 ॥ अत्रच ॥बह्वल्पवास्वगृह्योक्तयस्यकर्मप्रकीर्तितम्॥तस्यतावतिशास्त्रार्थकृतेसर्वकृतं
 भवेदिति॥पुण्याहवाचनमृद्धौपूतौच॥कात्यायनः ॥ ऋद्धिश्चैवतुसंस्काराविवाहान्ताः
 प्रकीर्तिताः॥ प्रतिष्ठोद्यापनादीनिपूर्तकर्मयथोदितमिति॥तच्चकारिकायाम् ॥ स्वस्ति
 वाचनमत्रेष्टंगृह्यकर्मादिकेषुच ॥ आचार्येणापिशस्त्रिस्मिन्मंगलार्थमुदीर्यते ॥ १ ॥
 क्रमेणकलशस्थाप्यपूर्णपात्रांतसर्वशः॥वरुणंतत्रसंपूज्यगंगाद्यावाहनादिकम् ॥ २ ॥
 अर्चिताब्राह्मणाःसम्यगंगंधतांबूलदक्षिणाः ॥ तिष्ठेयुर्ब्राह्मणायुग्मावक्तारोदर्भपाण
 यः ॥ ३ ॥ तिष्ठेद्वाचयितातेपांदक्षिणस्थउदङ्मुखः ॥ अवननीगतजानुभ्यांततोमुकु

लपद्भवत् ॥ ४ ॥ अंजलिंशिरस्याधायप्रणमोत्त्रिः पुनःपुनः ॥ हस्तेकलशमुद्धृत्यनमे
स्त्रीणिपदानिच ॥ ५ ॥ अथवाचयितुंवाहुंदक्षिणांगसमाश्रितः॥ मनइत्यादिहूपेण
एकग्रामितिचादिशेत् ॥ ६ ॥ मनसः स्मइतिब्रूयुस्तेसमाहितपूर्वकाः ॥ प्रसीदत्विति
कर्तारः प्रसन्नाःस्मइतिद्विजाः ॥ ७ ॥ शांतिरस्त्वितिभिन्नाःशब्दाःपंचदशैवतु ॥ अ
स्तुवाक्यंद्विजमुखाच्छ्रावयित्वातथापरैः ॥ ८ ॥षड्वाक्यानिअस्त्वितिचइतरैरेकविं
शतिः ॥ प्रीयतांवाक्यपाठैरुदकस्यानिपेचनम्॥९॥ततः षड्वाक्यपाठैतैर्बहिरापोनि
पेचनम्॥अतेदशशुभंवाक्यंनिकामेतितातो जपः ॥ १० ॥ शुक्रादयोग्रहाश्चैकंभगवां
स्यभिपेचनम् ॥ उदकस्यप्रकुर्वीतपुण्याहंवाचयेत्ततः ॥११॥ पुण्याहादित्रिरभ्यास
मंत्रमध्योर्ध्वनिःस्वनैः ॥ पुण्यंकल्याणमृद्धिश्चस्वस्तिःश्रीत्यादिपंचकम् ॥ १२ ॥ प्र
णवाद्यंत्रिराचष्टेभवत्पूर्वभवन्त्विति ॥ प्रत्युक्तविषयेप्रपञ्चिवारंस्वस्तिरित्यतः ॥१३॥

वारुणैः पावमानार्थैरभिषिच्य सपतिनकम् ॥ नीराजनंततः कुर्यादिते कर्मेश्वरार्पणमिति
 ॥ १४ ॥ ॥ अथपुण्याहवाचने आदौ अपांपतिकलशपूजने अत्रणः शुद्धकलशोग्राह्यः ॥
 शलक्षणं परिभाषायामुक्तम् ॥ अथपुण्याहवाचनप्रयोगः ॥ ॥ महीद्वौरिति मू
 ष्टद्वौ ॥ ओं महीद्वौः पृथिवीर्चनं दुमं रुद्रं यज्ञमिभिमिक्षताम् ॥ पिप्पुताज्ञोभरिमभिः
 ॥ ओपधयः समितियवान्क्षित्वा ॥ ॐ ओषधयुः समवदन्तु सोमै नसहराज्ञा ॥
 यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तर्कराजन्पारयामसि ॥ १ ॥ आजिघ्रतिकलशं स्थापयेत् ॥ ओं
 आजिघ्रतिकलशं मुहात्वा त्वाविवशुन्ति वन्दे व ॥ पुनर्हुर्ज्जानि वर्तस्व सानं ॥ सुहस्रं न्युक्ष्वोरुधा
 ॥ इत्यस्वतीपुनर्मुनीं विंशताद्रुयिः ॥ १ ॥ वरुणस्योत्तं भनैमिति जलं पूरयेत् ॥ ओं वरु
 १ दीप-धूमिपूजनमुक्तं परशुरामकारिकायाम् ॥

णस्योत्तमर्भनमसिधरुणस्यस्कंभुसज्जनीस्थोवरुणस्यऽऽकृतसदन्त्यसिवरुणस्यऽऽकृत
 सदनेसासिदि ॥ १ ॥ त्वांगंधर्वाइतिगंधप्रक्षिपेत् ॥ ॐ त्वाङ्गंधर्वाऽअखनं ॥ १ ॥
 याओषधीरितिसर्वौषधीः ॥ ॐ याऽओषधीः पूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगम्युरा ॥ मनैनुबुभ्रु
 णामुहठंशुतन्धामानिसुस्रच ॥ १ ॥ कांडात्कांडादितिदूर्वाः ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्रुरो
 हन्ती ॥ १ ॥ अश्वत्थेवेतिपंचपल्लवान् ॥ ॐ अश्वत्थेर्वोनिपदनम्पुणर्वोवोवसुतिष्कु
 ता ॥ गोभायुऽइत्कलासथुयत्सुनर्वथुपूरुषम् ॥ १ ॥ स्योनापृथिवीतिसप्तमृदः ॥ ॐ
 स्योनापृथिविनोभवानृक्षुरानिवेशनी ॥ यच्छानुः शर्मसुप्रथाः ॥ १ ॥ याःफलनी
 रितिफलम् ॥ ॐ याःफलनीर्याऽअफला ॥ १ ॥ परिवाजपतिरितिपंचरत्नानि ॥ ॐ

परिवाजपतिः कविरुग्निहोव्याह्र्यक्रमीत् ॥ १ ॥ हिरण्यगर्भेति
हिरण्यम् ॥ ॐ हिरण्यगर्भःसर्म० ॥ १ ॥ युवासुवासाइतिरक्तसूत्रेणवेष्टयेत् ॥ ॐ युवा
सुवासाःपरि० ॥ पूर्णाद्वीतिपूर्णपात्रमुपरिन्यसेत् ॥ ॐ पूर्णाद्विपरिपुतसुपूर्णापुनु
रापत ॥ ब्रस्नेविक्रीणावहुऽइषमूर्ख्यर्कशतक्रतो ॥ १ ॥ तत्वायामीविवरुणमावाह्य ॥
ॐ तत्वायामिब्रह्मणुब्रह्मणुवन्दमानस्तदाशास्तेघर्जमानोहविभिः ॥ अहडमानोविरुणेह
बोध्युरुशर्कसुमानुऽआयुःप्रमोपीः ॥ १ ॥ वरुणंसांगंसपरिवारमावाहयामि ॥ ॐ
भूर्भुवःस्वःअपांपतिविरुणायनमइतिमंत्रेणषोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ ॥ ततो गंगा
द्यावाहनम् ॥ ॥ सर्वेसमुद्राःसरितस्तीर्थानिजलदानदाः ॥ आयांतुममशांत्यर्थं डुरित

क्षयकारकाः ॥ १ ॥ ततःकलशाभिर्मंत्रणम् ॥ कलशस्यमुखेविष्णुःकठरुद्रःस
 माश्रितः ॥ मूलतस्यस्थितोब्रह्मामध्येमातृगणाःस्मृताः ॥ १ ॥ कुक्षौतुसागराःसप्त
 सप्तद्वीपावसुंधरा ॥ ऋग्वेदोथयजुर्वेदः सामवेदोह्यथर्वणः ॥ अंगैश्चसहिताः सर्वैक
 लशंतुसमाश्रिताः ॥ २ ॥ प्रार्थना ॥ देवदानवसंवादेमथ्यमानिमहोदधौ ॥ उ
 त्पन्नोसितदाकुंभविधृतोविष्णुनास्वयम् ॥ १ ॥ त्वतोयिसर्वतीर्थानि देवाःसर्वैल्वयिस्थि
 ताः ॥ त्वयितिष्ठतिभूतानित्वयिप्राणाःप्रतिष्ठिताः ॥ २ ॥ शिवःस्वयंत्वमेवासिवि
 ष्णुस्त्वंचप्रजापतिः ॥ आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवाःसपैतृकाः ॥ ३ ॥ त्वयितिष्ठति
 सर्वोपियतःकामफलप्रदाः ॥ त्वत्प्रसादादिमंयज्ञंकर्तुमीहेजलोद्भव ॥ ४ ॥ सान्निध्यं
 कुरुमेदेवप्रसन्नोभवसर्वदा ॥ ५ ॥ नमोनमस्तेस्फटिकप्रभायसुश्रुवेतहारायसुमं

१ स्पृशन्त्वनामिकत्रेणक्वचिदालोकयन्नपि ॥ अनुमंत्रणं सर्वत्रसदैवमनुमंत्रयेदितिदेवयाज्ञिकः ॥

गलाय ॥ सुपाशहस्तायज्ञपासनायजलाधिनाथायनमोनमस्ते ॥ १ ॥ पाशपाणेन
 मस्तुभ्यंपद्मिनीजीवनायक ॥ पुण्याहवाचनयावत्तावत्त्वंसन्निधौभव ॥ १ ॥ इ
 तिप्रार्थना ॥ ॥ अथपुण्याहवाचनम् ॥ ॥ अवनिकृतजानुमंडलःकमलमुकुलसदृश
 वंजलिशिरस्याथायानंतरदक्षिणेनपाणिना स्वर्णपूर्णकंलशंधारयित्वा दीर्घानागान
 द्योगिरयस्त्राणिविष्णुपदानिच ॥ ॐ त्रीणिपुदाव्विचक्रमेव्विष्णुर्गोपाऽअदर्भ्यः॥अ
 तोधर्माणिधुरयन् ॥ १ ॥ तेनायुष्प्रमाणेनपुण्यंपुण्याहंदीर्घमायुरंस्त्वितिभवंतोद्युवं
 तुइतियजमानः ॥ पुण्यंपुण्याहंदीर्घमायुरास्त्वितिद्विजाः॥ ॥ एवंसर्वत्रयजमानवच

१ कलशधारणं आचार्यकर्तृकंधारयित्वेत्युक्तत्वात् ॥ आचार्यउदकुंभंतंधारयेत्तदनंतरमितिपरशुरा
 मकारिकोक्तेश्च ॥

नोत्तरं ब्राह्मणाः प्रतिवचनं ददुः ॥ ब्राह्मणानां हस्ते सुप्रोक्षितमस्तु ॥ शिवा आपः सतु ॥
 ॐ संतु शिवा आपः ॥ सौमनस्यमस्तु ॥ अस्तु सौमनस्यम् ॥ अक्षतं चारिष्टं चास्तु ॥
 अस्त्वक्षतमरिष्टं च ॥ गंधाः पांतु सौमंगल्यं चारित्वतिभवं तोष्टु वंतु ॥ ॐ गंधाः पांतु सौ
 मंगल्यं चास्तु ॥ एवं सर्वत्र ॥ अक्षताः पांतु आयुष्यमस्त्विति ॥ ॐ अक्षताः पांतु आ
 युष्यमस्तु ॥ पुष्पाणि पांतु सौश्रियमस्त्विति ॥ ॐ पुष्पाणि पांतु सौश्रियमस्तु ॥ तांबू
 लानि पांतु ऐश्वर्यमस्त्विति ॥ ॐ तांबूलानि पांतु ऐश्वर्यमस्तु ॥ दक्षिणाः पांतु बहुधन
 मस्त्विति ॥ ॐ दक्षिणाः पांतु बहुधनमस्तु ॥ पुनरत्राः पांतु स्वर्चितमस्त्विति ॥ पुनरत्राः पां
 तु स्वर्चितमस्तु ॥ यजमान आचार्यादीन् प्रणम्य श्रीर्यशो विद्याविनयो वितंबहुपुत्रं चायु
 ष्यं चारित्वतिभवं तोष्टु वंतु इति वदेत् ॥ ते च श्रीर्यशो विद्याविनयो वितंबहुपुत्रं चायुष्यं चा

१ शिवा आपः सन्ति त्वत्यादि श्लोकामंत्राश्च दर्पणे उक्तास्तथा पीदानं तनानामपाठदर्शनान्नात्र लिखिताः ॥

स्तुइत्युत्तवादीर्घमायुःश्रेयःशांतिःपुष्टिस्तुष्टिश्चात्वितीयजमानंमूध्न्यर्थभिषिंचेयुः ॥
 यंकृत्वासर्ववेदयज्ञक्रियाकरणकर्मारंभाःशुभाःशोभनाःप्रवर्ततेतमहमौकारमादिकृ
 त्वाःऋग्यजुःसामाशीर्वचनंबहुपिमतंसमनुज्ञातंभवद्भिरनुज्ञातः पुण्यंपुण्याहंवाच
 यिष्ये ॥ ॐ वाच्यताम् ॥ ॥ब्राह्मणानांहस्तेष्वक्षतान्दद्यात्तेचाशिषोदद्युः॥ ॐ
 भद्रङ्कणंभिःशृणुयामदेवामिद्रम्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गस्तुष्टुवाऽंसस्तनूभि
 र्यशेमहिदेवहितंयदायुः ॥ १ ॥ देवानाम्भद्रासुमतिःऋजूयतान्देवानांश्रुतिरुभिनो
 निर्वर्तताम् ॥ देवानांशंसुख्यमुपसेदिमायब्रुयन्देवानऽआयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥२॥ न
 त्रैद्रक्षांशंसिनपिशुचास्तरन्तिदेवानामोर्जःप्रथमजंहेतत् ॥ योविभर्तिदाक्षायुण

१ प्रत्यंचमध्यंतामितिद्विजावदेयुः इतिप्रयोगरत्नेगदाधरेच ॥

ङहिरण्युष्टं सदुवेपुष्कणुतेदुर्धमायुःसमं बुष्येपुष्कणुतेदुर्धमायुः ॥ ३॥ दीर्घायुस्तऽओ
 धेखनितायस्मै चत्वाखनाभ्युहम् ॥ अथोत्वन्दीर्घायुर्भूत्वाशुतर्वलशुन्विरोहतात् ॥
 ॥ १० ॥ द्रविणोदाद्रविणसस्तुरस्यद्रविणोदाःसनरस्यप्रियं सत् ॥ द्रविणोदाधीरवती
 मिशन्नोद्रविणोदारासतेदीर्धमायुः ॥ १ ॥ सवितापश्चात्सावितापुरस्तात्सवितोत्त
 रात्तात्सविताधरात्तात् ॥ सवितानःसुवतुसर्वतातिसवितानोरारासतान्दीर्धमायुः ॥ २ ॥
 नवोनवोभवतिजायमानोह्वाकेतुरुपसामेत्यग्रम् ॥ भागन्देवभ्योविदधात्यायन्प्रचंद्र
 मास्तिरतेदीर्धमायुः ॥ १३ ॥ उच्चादिविदक्षिणावन्तोऽअस्थुर्येऽअश्वदाःसहतेसूर्येण ॥
 हिरण्यदाऽअमृतत्वंभजन्तेवासोदाः सोमप्रतिरन्तआयुः ॥ ॥ इत्यांशीर्वाद् ॥ ॥ ब्र
 तजपनियमतपःस्वाध्यायक्रतुदयादमदानविशिष्टानां सर्वपांब्राह्मणानां मनःसमाधी

स्तुइत्युत्तवादीर्घमायुःश्रेयःशांतिःपुष्टिस्तुष्टिश्चात्वितीयजमानंमूढन्यभिपिंचेयुः ॥
 यंकृत्वा सर्ववेदयज्ञक्रियाकरणकार्मांशुभाःशोभनाःप्रवर्ततेतमहर्माकारमादिकृ
 त्वाऋग्यजुःसामांशीर्वचनं बह्वृपिमतंसमनुज्ञातं भवद्भिरनुज्ञातः पुण्यं पुण्याहं वाच
 यिष्ये ॥ ॐ वाच्यताम् ॥ ॥ ब्राह्मणानां हस्तेष्वक्षतान्दद्यात्ते चाशिपोदद्युः ॥ ॐ
 भद्रङ्कणैर्भिःशृणुयाम देवाभुद्रम्पर्येमाक्षभिर्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाचंसस्तुनूभि
 र्यशेमहि देवहितुयदार्युः ॥ १ ॥ देवानाम्भुद्रासुमतिःऋजूयतान्देवानां अरातिरभि नो
 निवर्तताम् ॥ देवानां सुख्यमुर्पसेदिमायव्यन्देवान् आयुःप्रतिरन्तुजीवसे ॥ २ ॥ न
 शुद्रक्षांसि न पिशाचास्तंरन्ति देवानामोर्जःप्रथमजं ह्येतत् ॥ यो विभर्ति दाक्षायुण

१ प्रत्यचं मध्यंतामिति द्विजावदेयः इति प्रयोगरत्ने गदाधरे च ॥

तिहतमस्तु ॥ ॐ यच्छेयस्तदस्तु ॥ ॐ उत्तरेकर्मद्वमस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तर
महरहरभिवृद्धिरस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभनाः संपद्यताम् ॥ ॐ ति
थिकरणमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नसंपदस्तु ॥ ६ ॥ उदकसेकः ॥ ॐ तिथिकरणमुहूर्तन
क्षत्रग्रहलग्नाधिदेवताः प्रीयताम् ॥ ॐ तिथिकरणेसमुहूर्तेसनक्षत्रेसग्रहेसाधिदेवतेप्री
येताम् ॥ ॐ अग्निपुरोगाविश्वेदेवाः प्रीयताम् ॥ ॐ इन्द्रपुरो
गामरुद्राः प्रीयताम् ॥ ॐ माहिश्वरीपुरोगाः प्रीयताम् ॥ ॐ अरुंधतीपुरोगाए
कपत्न्यः प्रीयताम् ॥ ॐ विष्णुपुरोगाः सर्वदेवाः प्रीयताम् ॥ ॐ ब्रह्मपुरोगाः सर्ववेदाः प्रीयं
तां ॥ ॐ ब्रह्मचब्राह्मणाश्च प्रीयतां ॥ ॐ श्रीसरस्वत्या प्रीयतां ॥ ॐ श्रद्धामेधे प्रीयतां ॥
ॐ भगवतीकात्यायनी प्रीयतां ॥ ॐ भगवतीमाहिश्वरी प्रीयतां ॥ ॐ भगवतीऋद्धि
करी प्रीयतां ॥ ॐ भगवतीसिद्धिकरी प्रीयतां ॥ ॐ भगवतीपुष्टिकरी प्रीयताम् ॥ ॐ भ

इति द्विजाः ॥ प्रसीदंतु भवंतः ॥ इति
 इतियजमानः ॥ समाहितमनसः स्मः ॥
 ततोयजमानो ब्रूयात् ॥ ॥
 ततोयजमानो ब्रूयुः ॥ ततोयजमानो ब्रूयात् ॥ ॥
 अस्त्विति द्विजाः प्रतिवचनं सर्वत्र दद्युः ॥ ॐ पुष्टिरस्तु ॥ ॐ तुष्टिर
 अंशातिरस्तु ॥ अस्त्विति द्विजाः प्रतिवचनं सर्वत्र दद्युः ॥ ॐ आशुष्यमस्तु ॥ ॐ आरोग्यमस्तु ॥
 अविघ्नमस्तु ॥ ॐ अविघ्नमस्तु ॥ ॐ वेदसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ शास्त्रसमृ
 कर्मसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ कर्मसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ पुत्रपौत्रसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ इष्टसंपद
 धनधान्यसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ धनधान्यसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ यत्पापं रोगमशुभमकल्याणं तद्दूरे प्र
 अरिष्टं निरसनमस्तु ॥ १५ ॥ ॐ यत्पापं रोगमशुभमकल्याणं तद्दूरे प्र

तथापि प्रयोगरत्नादावधिकान्यपि ह
 यद्यपि शौनकेन शांतिरस्त्वित्यादीनि पंचदशवचनान्युक्तानि तथापि प्रयोगरत्नादावधिकान्यपि ह
 अस्त्विति समये पात्रमध्ये जलमोचनं कार्यमित्युक्तं प्रयोगचूडामणौ
 अस्त्विति समये पात्रमध्ये जलमोचनं कार्यमित्युक्तं प्रयोगचूडामणौ ॥
 अरिष्टानिरसनं द्विवारं पश्चिमं त्र्यम्बकं प्रयोगचूडामणौ ॥

तिहतमस्तु ॥ ॐ यच्छ्रेयस्तदस्तु ॥ ॐ उत्तरेकर्ममस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तर
महरहरभिर्द्विरस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तराः क्रियाःशुभाःशोभनाःसंपद्यंताम् ॥ ॐ ति
थिकरणमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नसंपदस्तु ॥ ६ ॥ उदकसेकः ॥ ॐ तिथिकरणमुहूर्तन
क्षत्रग्रहलग्नाधिदेवताःप्रियंताम् ॥ ॐ तिथिकरणेसमुहूर्तसनक्षत्रेसग्रहेसाधिदेवतेप्रो
येताम् ॥ ॐ दुर्गापांचल्यौप्रियंताम् ॥ ॐ अग्निपुरोगाविश्वेदेवाःप्रियंताम् ॥ ॐ इंद्रपुरो
गामरुद्राःप्रियंताम् ॥ ॐ माहेश्वरीपुरोगाउमामातरः प्रियंताम् ॥ ॐ अरुंधतीपुरोगाए
कपल्यःप्रियंताम् ॥ ॐ विष्णुपुरोगाःसर्वदेवाःप्रियंताम् ॥ ॐ ब्रह्मपुरोगाःसर्ववेदाः प्रीयं
ताम् ॥ ॐ ब्रह्मचब्राह्मणाश्चप्रियंताम् ॥ ॐ श्रीसरस्वत्यौप्रियंताम् ॥ ॐ श्रद्धामेधेप्रियंताम् ॥
ॐ भगवतीकात्यायनी प्रियंताम् ॥ ॐ भगवतीमाहेश्वरीप्रियंताम् ॥ ॐ भगवतीऋद्धि
करीप्रियंताम् ॥ ॐ भगवतीसिद्धिकरीप्रियंताम् ॥ ॐ भगवतीपुष्टिकरीप्रियंताम् ॥ ॐ भ

गवतीलुष्टिकरीप्रीयतां ॥ ॐ भगंवतौविघ्नविनायकौप्रीयेताम् ॥ ॐ सर्वाःकुलदेवताः प्री
 यंताम् ॥ ॐ सर्वाग्रामदेवताः प्रीयंताम् ॥ २ ॥ ॐ हताश्वत्थाद्विषः ॥ हताश्वपरिपंथि
 नः ॥ ॐ हताश्वविघ्नकर्तारः शत्रवः पराभवंयातु ॥ ॐ शाम्यंतु घोरानि ॥ ॐ शाम्यंतु
 पापानि ॥ ॐ शाम्यंत्वीतयः ॥ ६ ॥ ॐ शुभानिवर्द्धतां ॥ ओं शिवा आपः संतु ॥ ओ
 शिवाऋतवः संतु ॥ ॐ शिवाओपधयः संतु ॥ ॐ शिवानद्यः संतु ॥ ॐ शिवागिरयः संतु
 ॥ ॐ शिवाअतिथयः संतु ॥ ॐ शिवाअग्रयः संतु ॥ ॐ शिवाआहुतयः संतु ॥ ॐ अ
 होरात्रेशिवेस्यातां ॥ ॐ निकुमनिकामेनः पुर्जन्यो वर्षंतु फलवत्यो नुऽओपधयः पच्य
 न्ताज्योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥ १ ॥ ॐ निकुमनिकामेनः पुर्जन्यो वर्षंतु त्वितिनिकामेनि

१ हताश्वत्थाद्विषेत्यादीनां शाम्यंत्वीत्यंतानां पूर्वस्यां जलप्रक्षेपस्तः प्रयोगचूडामणौ ॥

कामैवैतत्रपञ्चन्योवृषतित्रैतेनयज्ञेनयजन्तेफलवत्योनिऽओषधयुःपच्यन्तामितिफ
 लवत्योवैतत्रौषधयुःपच्यन्तेयुत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेयोगक्षेमोनेकल्पतामितियोगक्षे
 म्मैवैतत्रकल्पतेयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेस्माद्यत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेकलसःप्रजानांयोगक्षे
 मो भवति ॥ १ ॥ ॐ शुक्रांगारकबुधबृहस्पतिशनैश्चरराहुकेतुसोमसहिताआदि
 त्यपुरोगाःसर्वेग्रहाः प्रीयतां ॥ ॐ भगवान्नाारायणःप्रीयतां ॐ भगवान्पर्जन्यः प्रीय
 तां॥ॐभगवान्स्वामीमहासेनःप्रीयतां ॥ ॐपुण्याहकालान्वाचयिष्ये॥इतियजमानः
 ॥ ॐ वाच्यतां ॥ इतिप्रतिवचनं ॥ ब्राह्म्यंपुण्यंमहद्वच्चसृष्टृतपादनकारकं ।वेदवृक्षा
 ऋचानित्यंतत्पुण्याहंश्रुवंतुनः ॥ १ ॥ भोब्राह्मणामह्यंसकुटुंबिनेमहाजनान्नमस्कुर्वाणा

१ अत्रगदाधरप्रयोगरत्नादीउदगतिवशकुनेत्यादयोमंत्रालक्तास्तथापिप्रयोगदर्पणानुसारेणात्रलिखिताः ॥

य आशीर्वचनमपेक्षमाणायमयाक्रियमाणस्यसग्रहमखरजोदर्शनशांतिपूर्वकगर्भा
 धानारुच्यस्यकर्मणःपुण्याहंभवंतोब्रुवंतु॥ ओं पुण्याहं॥ एवंवचनंप्रतिवचनंचत्रिःपठि
 त्वा ॥ अथवाममपुत्रस्यवाकन्यायाश्चअमुकसंस्कारारुच्यस्यकर्मणः ॥ अथवापु
 त्रस्यवाकन्यायाश्चश्वःकरिष्यमाणविवाहांगभूतस्यअद्यदेवतप्रतिष्ठाग्रहशांत्यारुच्य
 स्यकर्मणः ॥ एवंयथोक्तकर्मण्यूहः ॥ ॐ पुनंतुमादेवजुनाःपुनन्तुमनसाधियंः ॥
 पुनन्तुविश्वाभूतानिजातवेदःपुनोहिमा ॥ १॥ ओं सयुःकामयेतमहत्प्राप्नुयामित्युद
 गयन्ऽआपूर्यमाणपक्षेपुण्योहेद्वादशाहसुपसद्भतीभूत्वौदुंबरेकः सेचमसेवासवौषध
 मफलानीतिसम्भृत्यपरिसमुह्यपरिलिप्याग्निमुपसमाधायावृताज्युठःसंस्कृत्यपुठःसा
 नक्षत्रेणमुन्थठःसन्नीयुजुहोति ॥ १ ॥ पृथिव्यामुद्धृतायांतुयत्कल्याणंपुराकृतं ॥ ऋ

पिभिःसिद्धगंधर्वैस्तत्कल्याणंशुवंतुनः ॥ १ ॥ भोब्राह्मणाःमया०कर्मणःकल्याणम
 वंतोशुवंतु ॥ ॐ कल्याणं ॥ ३ ॥ ॐ यथेमांवाचङ्कल्ल्याणीमावदानिजनैभ्यः ॥ ब्रह्म
 राज्ञ्याभ्याठंशुद्रायचार्यायचस्वायुचारणायच ॥ प्रियोदेवानांदिक्षिणायैदातुरिह
 भूयासमुयम्मेकाम्ःसमृद्ध्यतामुपमादोनमतु ॥ १ ॥ अथाध्वर्योःप्रतिगरोरात्सुरिमे
 यजमानाभद्रुमेभ्योयजमानेभ्योभूदितिकल्याणमेवैतुन्मानुष्यैवाचोवदति ॥ १ ॥
 सागरस्यथथावृद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिःकृता ॥ संपूणासुप्रभावाचतांचऋद्धिशुवंतुनः ॥
 ॥१॥ भोब्राह्मणाःमयाक्रिय०कर्मणःऋद्धिर्भवतोशुवंतु ॥ ३ ॥ ॐ सुत्रस्युः
 ऋद्धिरुस्यर्गन्मज्योतिरुमृताऽअभूम ॥ दिवंमृथिव्याऽअध्याःरुहामाविदामदेवान्स्व
 ज्योतिः ॥ १ ॥ ॐ ऽतउत्तरस्यहविर्धानस्यजुधन्यायाङ्कुवर्याऽसुमाभिर्गायन्ति

सत्रस्यऽऽऽङ्घ्रिरितिऽऽङ्घ्रिमेवैतदभ्युत्तिष्ठंत्तुत्तरवेदेवोत्तरायाऽंश्रुणाणवितरंतुक्रतुतरं॥
 स्वास्तस्तुयाविनाशाख्यापुण्यकल्याणवृद्धिदा ॥ विनायकप्रियानित्यंतांचस्व
 स्तित्रुवंतुनः ॥ १ ॥ भोब्राह्मणाःकर्मणेस्वस्तिभ० ॥ ॐ स्वस्ति ॥ ३ ॥ ॐ स्वस्तिनु
 इंद्रौवृद्धश्रंवाःस्वस्तिनःपुपाविश्वैवदाः॥स्वस्तिनुस्ताध्योऽआरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृह
 स्पतिर्दधातु ॥ १ ॥ गातुव्यज्ञायगातुरुयज्ञपतयऽइतिगातुर्लह्येषुयज्ञायेच्छतिगातु
 व्यज्ञपतयेयोयज्ञस्यसर्तस्थान्देवीस्वस्तिरस्तुनःस्वस्तिर्मानुषेभ्यऽइतिस्वस्तिनोदे-
 वत्रास्तुस्वस्तिर्मानुष्यत्रेत्यैवतुदाहोर्ध्वजिगातुभेपजमित्यूर्ध्वोनोयंयज्ञोदेवलोक्य
 जत्पित्यैवतुदाहशुन्नोऽअस्तुद्विपदेशश्चतुष्पदऽइत्येतावद्गुऽइदं सुर्वञ्चावद्विपाञ्चैवच

तुष्पाञ्चतुस्माऽएवैतद्यज्ञस्यसर्षंस्थान्गत्वाशुंकरोतितुस्मादाहशुन्नोऽअस्तुद्विपुदेशञ्च-
तुष्पदे ॥ १ ॥ समुद्रमथनाज्जाताजगदानंदकारिका ॥ हरिप्रियाचमांगल्याता
श्रियंचञ्चवंतुनः ॥१॥ भोब्राह्मणामयाकृतस्यकर्मणःश्रीरस्त्वितिभवंतोञ्चवंतु ॥अस्तु
श्रीः ॥ ३ ॥ ॐ श्रीश्चतेलुक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरुत्रेपाश्वेनक्षत्राणिह्रुपमश्विनौव्यात्तम् ॥
इष्णन्निषाणासुम्मंऽइषाणसर्वलोकम्मंऽइषाण ॥ ४ ॥ तेनोहततुईजेदुक्षःपार्वत
स्तुऽइमेप्येतुहिंदाक्षायणुराज्युमिवैवप्राप्ताराज्युमिवैवप्राप्तोतियुऽएवंविद्भुनेतेनयज्ञे
नयजन्तेतुस्माद्भुऽएतेनयजेतसवाऽएकैकऽएवानूचीनाहंपुरोडाशोभवत्येतेनोहा-
स्यासपत्नानुपबाधाश्रीर्भवति ॥ ५ ॥ ॥ अस्मिन्पुण्याहवाचनेन्यूनान्तिरिक्तोयो

विधिःसउपविष्टब्राह्मणानां वचनात् श्रीमहागणपतिप्रसादाच्चसर्वः परिपूर्णोस्तु ॥
 ॐ अस्तुपरिपूर्णः ॥ ॥ अथाभिषेकः ॥ ॥ अभिषेकेपत्नीवामतः ॥ एकस्मिन्क
 लशेवरुणादकंगृह्णात्वाऽविधुराश्चत्वारो ब्राह्मणादूर्वाग्रपृष्ठवर्थाजमानमभिषिच्युः ॥
 ॥ तत्रमंत्राः ॥ ॐ पर्यःपृथिव्यां ॥ १ ॥ पञ्चनद्यं ॥ २ ॥ वरुणस्योत्तं
 ॥ ३ ॥ पुनर्तुमां ॥ ४ ॥ देवस्यत्वासवितुः प्रसवेऽधिनोर्बाहुभ्याम्पुष्पाहस्ताभ्याम् ॥
 सरस्वत्यैवाचोयन्तुऋषिर्त्रियेदधामिबृहस्पतेर्द्विसाम्राज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ ॥ ६ ॥
 देवस्यत्वां ॥ सरस्वत्यैवाचोयन्तुर्यन्त्रेणः साम्राज्येनाभिषिञ्चामि ॥ ७ ॥ देव
 स्यत्वां ॥ अश्विनोर्भेषज्येनतेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामिसरस्वत्यैर्भेषज्येनवी
 र्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेणवर्लयश्रियैयशसुभिषिञ्चामि ॥ ८ ॥ विद्वां

निदेवसवितर्हुरितानिपरासुव ॥ यद्भद्रंतन्नऽआसुव ॥ ९ ॥ धामच्छदुन्निरिन्द्रोब्रह्मा
देवोबृहस्पतिः ॥ सचैतसोविश्वेदेवायज्ञमप्रावन्तुनक्षुभे ॥ १० ॥ त्वंष्यविष्ठदाशुषो
नैःपाहिशृणुधीगिरः ॥ रक्षातोकमुतक्तमुना ॥ ११ ॥ अन्नंपतेन्नस्यनोधेहयनमीवस्य
शुष्मिणः ॥ प्रप्रदातारन्तारिपुऽऊर्यन्नोधेहिद्विपदशंचतुष्पदे ॥ १२ ॥ ॐपुलाशंभ
वति ॥ तेनब्राह्मणोभिषिचतिब्रह्मैवपलाशोब्रह्मणैवैनमेतदभिषिचति ॥ १ ॥ औडु
वरंभवति ॥ तेनस्वोभिषिचत्यन्नंवाऽदुडुंबरउर्वस्वंयावद्वैपुरुषस्यस्वंभुवतिनैवताव
दशनायतितेनोर्कस्वंतुस्मादौडुंबरणस्वोभिषिचति ॥ २ ॥ नैर्यग्नोधपादंभवति ॥ ते
नमित्रोरान्जन्योभिषिचतिपाद्भिर्वैन्यग्नोधःप्रतिष्ठितोमित्रेणवैराज्जन्यः प्रतिष्ठितस्तु ॥

स्मार्त्त्रैद्यग्रीधपादेनमित्रोरान्जन्योभिर्पिचति ॥ ३ ॥ आश्वत्थंभवति ॥ तेनवैश्यो
 भिर्पिचतिसयुदेवादेश्वत्थेतिष्ठतऽङ्गोमरुतऽउपामंत्रयतेतस्मादाश्वत्थेनवैश्योऽ
 भिर्पिचति ॥ ४ ॥ यद्वेवकुल्पाञ्जुहोति ॥ प्राणवैकुल्पाऽअमृतमुवैप्राणाऽअमृतै
 नैवमेतद्भिर्पिचति ॥ ५ ॥ सुवैषांवाऽएषवैदानार्ठरसोयत्सामसुवैषामैवनमेतद्भुदा
 नार्ठः रसेनाभिर्पिचति ॥ ६ ॥ ॐ द्यौःशांतिरन्तः ॥ ७ ॥ यतोयतःसुमीहसे ॥ ८ ॥
 अमृताभिषेकोस्तु ॥ ॥ शांतिःशांतिःशांतिः ॥ सुशांतिर्भवतु ॥ ॥ ततःपुत्रवतीभि
 र्द्विद्वसुवासिनीभिर्नोरान्जनंकार्यम् ॥ ॐ अनाद्यष्टापुरस्तादुग्रेराधिपत्युऽआयुर्ममेदां
 पुत्रवतीदक्षिणतऽङ्गुस्तस्याधिपत्येप्रजाम्मेदांसुखदापुश्चाद्विवस्यसवितुराधिपत्येच

क्षुम्भेदुऽआश्रुतिरुत्तरतोधातुराधिपत्येरायस्पोषम्भेदोः ॥ विद्यतिरुपरैष्टुद्धुस्प
 तुराधिपत्येऽओजोमेदुविश्वान्भ्योमानुष्टुभ्यस्पाहिमनोरश्वासि ॥ १ ॥ इतिमंत्रे
 ण ॥ ॥ अनेनपुण्याहवाचनेनश्रीप्रजापतिःप्रीयतां ॥ अथमातृकापूजनं ॥ ॥ त
 त्रायंक्रमः ॥ अविघ्नोमंडपश्चैवमातृणांपूजनंसकृत् ॥ वैश्वदेवंवसोद्धारानादीश्राद्ध
 मतःपरम् ॥ १ ॥ अविघ्नपूजनात्पूर्ववैश्वदेवंविधायच ॥ ततोगोधूमादिधान्यपूरि
 तेहरिद्रादिरंजितेमृन्मयेअविघ्नोख्यकलशेमोदादिपङ्क्तिनायकमातृणांप्रतिमाःकुंकु-
 मेनलिखित्वावाहयत् ॥ तद्यथा ॥ मोदश्चवप्रमोदश्चसुखोदुर्मुखस्तथा ॥ अविघ्नो
 विघ्नकर्ताचिपडेतेविघ्ननायकाः ॥ १ ॥ ॐ मोदायनमःमोदमावाहयामि ॥ १ ॥

टीप १ प्रयोगरत्नेनंदिन्यादिस्थापनोत्तरमविघ्नपूजनंतत्रैवोक्तं ॥

ॐ प्रमोदाय० प्रमोदं० ॥२॥ ॐ सुसुखाय० सुसुखं० ॥३॥ ॐ दुर्मुखाय० दुर्मुखं० ॥४॥
 ॐ अविघ्नाय० अविघ्नं० ॥५॥ ॐ विघ्नकर्त्रे० विघ्नकर्तारं० ॥६॥ मनोज्ञतिरिति प्रतिष्ठा
 ज्यपोडशोपचारैःसंपूजयेत् ॥ ॐ भूर्भुवःस्वःमोदादिषड्विनायकाःसुप्रतिष्ठावरदाभवं
 तु ॥ ॐ मोदादिषड्विनायकेभ्योनमइतिनाममंत्रेण आवाहनादिपुष्पाजलिपर्यंतं पूज
 नंकार्यं ॥ अनयापूजयामोदादिषड्विनायकाः प्रीयंतां ॥ ततःस्तंभरापणादिकटावरण
 द्वारफलकान्तसंपादितमंडपमंडपमातृकाःस्थापयेदित्येके ॥ ततःआचार्यहस्तसु
 प्रोक्षितादिकंकार्यम् ॥ अत्राःपांतुसुप्रोक्षितमस्त्वितिभवंतोद्युवंतु ॥ ॐ अत्राःपांतुसुप्रो
 क्षितमस्तु ॥ गंधाःपांतुसौमंगल्यंचास्त्वितिभ० ॥ ॐ गंधाःपांतुसौमंगल्यंचास्तु ॥
 ॐ अक्षताःपांतुआयुष्यमस्त्वितिभ० ॥ ॐ अक्षताःपांतुआयुष्यमस्तु ॥ ॐ पुष्पाणि
 पांतुसौश्रियमस्त्वितिभ० ॥ ॐ पुष्पाणिपांतुसौश्रियमस्तु ॥ ॐ तांबूलानिपांतुऐश्वर्य

मस्त्वितिभ० ॥ ॐ तांबूलानि पांतु ऐश्वर्यमस्तु ॥ दक्षिणाः पांतु बहुधनमस्त्वितिभ० ॥ ॐ
दक्षिणाः पांतु बहुधनमस्तु ॥ अपूपाः पांतु बह्वन्नं चास्त्वितिभ० ॥ ॐ अपूपाः पांतु बह्व
न्नं चास्तु ॥ शाखादूर्वाः पांतु वृद्धिरस्त्वितिभ० ॥ ॐ शाखादूर्वाः पांतु शाखापल्लवानां
वृद्धिश्चास्तु ॥ तत आचार्य्येण दूर्वाशम्याभ्रादिप्रशस्तवृक्षपत्राणां रक्तसूत्रेण पंचधा वि
ष्टनं कार्यम् ॥ आसां मंडपमातृसंज्ञाताश्च मंडपमातृमंडपे वा वंशपात्रे स्थापयित्वा ॥ ॐ
सोः पवित्रमिति मंत्रेण यजमानपत्न्याशाखासु तैलारोपणं कार्यम् ॥ ॐ बसोः पवित्रं म
सिशुत धारुं बसोः पवित्रं मसि सुहृत्प्रधारम् ॥ देवस्त्वासवित्ता पुन तु बसोः पवित्रेण शुत
धारिण सुप्त्वा कामं धुक्षः ॥ १ ॥ अहिरिव भोगै रतिशाखासु हरिद्रा कुंकुमादि सुगंधिद्र
व्येणोद्घृतं ॥ ॐ अहिरिव भोगै ॥ १ ॥ निकामे निकामे इति उष्णोदकेन शाखास्नप

नम् ॥ ॐ निकामेनिकामेनः ० ॥ १ ॥ दधिक्राव्णेतिशाखासुदध्यक्षतावंदनम् ॥ ॐ
 दधिक्राव्णोअं ॥ १ ॥ याओषधीरितियजमानहस्तेशाखाग्रहणं ॥ ॐयाओषधीं
 ॥ १ ॥ ततोयजमानपत्न्याहस्तेशस्त्रगर्भंपंचमींशाखांगृहीत्वाकांडात्कांडादितिकं
 डनंकार्यं ॥ ॐ कांडात्कांडात्प्ररोहन्ती ० ॥ १ ॥ ततआग्नेयादिचतुष्टुमंडपकोणस्तं
 भेषुकमेणचतस्रोमध्येएकाएवंस्थिरोभवेतिस्थिरीकरणम् ॥ अथवावंशपात्रमध्येचतु
 ष्टुकोणेपुचतस्रोमध्येएकाएवंस्थिरीकरणसंप्रदायः ॥ ॐ स्थिरोभववो ङ्ङऽआशुर्भ
 ववाज्यर्वन् ॥ पृथुर्भवसुखदुस्त्वमग्नेःपुरीषवाहणः ॥ १ ॥ तत्रायंक्रमः ॥ नंदिनीन

टीप १ प्रयोगरत्नेशस्त्रगर्भभिगवत्यासहपणांस्थापनंपूजनोत्तरतैलाभ्यंगक्ष्यक्तंशूर्पमातृकास्था
 पनंदाक्षिणात्याचारः ॥ प्रयोगरत्नादौतुशूर्पगृहोत्वा अविघ्नवोपेणसहजलादिसमीपेगत्वाजलादिमातृका
 वाहनाक्ष्यक्तं तथाप्याचारात्च्छूर्पेष्वसर्वासांस्थापनमुक्तम् ॥

लिनीमैत्राउमाचपशुवर्द्धिनी ॥ आग्नेयादिक्रमेणैवशाखास्तंभेप्रतिष्ठिताः ॥ १ ॥ ॐ नंदि
न्यैनमः नंदिनीमा ॥ ७ ॥ ॐ नलिन्यैनमः नलिनीमा ॥ ८ ॥ ॐ मैत्रायैनमः मैत्रामा ॥
॥ ९ ॥ ॐ उमायैनमः उमामा ॥ १० ॥ ॐ पशुवर्द्धिन्यै ॥ पशुवर्द्धिनीमा ॥ ११ ॥ मनो
जृतिरितिप्रतिष्ठाप्यसर्वासांतंत्रेणषोडशोपचारैः पूजनम् ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः नंदिन्यादिमं
डपमातृभ्योनमः आवाहनादिषोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ अनयापूजयानंदिन्यादिमं
डपमातरः प्रीयंताम् ॥ ततोर्गौर्यादिमातरोवंशपात्रेपीतपटंप्रसार्यतडुपरिकुंकुमादि
नालिखित्वावाक्षतपुंजेषुपूगीफलेषुनिवेश्याः ॥ तत्रायंक्रमः ॥ गौरीपद्माशचीमे
धासावित्रीविजयाजया ॥ देवसेनास्वधास्वाहामातरोलोकमातरः ॥ १ ॥ हृष्टिः पु
ष्टिस्तथातुष्टिरात्मनः कुलदेवता ॥ गणेशेनाधिकाह्येतावृद्धौपूज्याश्चतुर्दश ॥ १ ॥
अत्रचतुर्दशपदसमाहारान्मातरोलोकमातर इतिसर्वासांविशेषणम् ॥ ॐ गणेशायन

मः गणेशमावाहयामि ॥ ॐ गौर्यै नमः गौरिमा० ॥ १२ ॥ ॐ पद्मायै नमः पद्मा
 मा० ॥ १३ ॥ ॐ शच्यै नमः शचीमा० ॥ १४ ॥ ॐ मेधायै नमः मेधामा० ॥ १५ ॥
 ॥ ॐ सावित्र्यै नमः सावित्रीमा० ॥ १६ ॥ विजयायै नमः विजया० ॥ १७ ॥ ॐ जयायै नमः
 जयामा० ॥ १८ ॥ ॐ देवसेनायै नमः देवसेना० ॥ १९ ॥ ॐ स्वधायै नमः स्वधामा० ॥ २० ॥ ॐ
 स्वाहायै नमः स्वाहा० ॥ २१ ॥ ॐ हृष्ट्यै नमः हृष्ट्यै० ॥ २२ ॥ ॐ पुष्ट्यै नमः पुष्ट्यै० ॥ २३ ॥ ॐ तुष्ट्यै नमः
 तुष्ट्यै० ॥ २४ ॥ ॐ कुलदेवतायै नमः कुलदेवता० ॥ २५ ॥ इत्यावाह्य ॥ अथजलमात
 रः ॥ मत्सीकूर्मीचवाराहीमांडूकीमकरतथा ॥ ग्राहकीक्रौंचकीचैवसप्तताजलमात
 रः ॥ १ ॥ कांस्येवाताम्रपात्रेवाप्रभूतजलपूरणम् ॥ तत्रमत्स्यादीरावाह्यपूजयेज्जल
 मातृकाः ॥ २ ॥ ॐ मत्स्यै नमः मत्सीमावाह० ॥ २६ ॥ ॐ कूर्म्यै नमः कूर्मीमा० ॥ २७ ॥
 ॐ वाराह्यै नमः वाराही० ॥ २८ ॥ ॐ मांडूक्यै नमः ॥ मांडूकी० ॥ २९ ॥ ॐ मकर्यै नमः

करी० ॥ ३० ॥ ग्राहक्यै० ग्राहका० ॥ ३१ ॥ ॐ क्राँचक्यै नमः क्राँचकी० ॥ ३२ ॥
इत्यावाह्य ॥ ॥ अथस्थलमातरः ॥ ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवतथा ॥
वाराहीचतथैद्राणीचामुंडासप्तमातरः ॥ १ ॥ ॐ ब्राह्म्यै न० ब्राह्मी० ॥ ३३ ॥ ॐ मा
हेश्वर्यै न० माहेश्वरी० ॥ ३४ ॥ ॐ कौमार्यै न० कौमारी० ॥ ३५ ॥ ॐ वैष्णव्यै न० वै
ष्णवी० ॥ ३६ ॥ ॐ वाराह्यै० वाराही० ॥ ३७ ॥ ॐ इंद्राण्यै नमः इंद्राणी० ॥ ३८ ॥ ॐ
चामुंडायै० चामुंडा० ॥ ३९ ॥ इत्यावाह्य ॥ एतागौर्यादिवच्छूर्पे ॥ ॥ अथद्वारमा
तरः ॥ जयंतीमंगलाचैवपिंगलादक्षिणेगृहात् ॥ आनंदवर्धिनीवामेमहाकालीचनि
र्गमे ॥ १ ॥ गृहस्यदक्षिणेभागेतिशैलेख्यास्तुमातरः ॥ वामभागेतथाद्वैचजयंत्या
दिक्रमेणतु ॥ २ ॥ ॐ जयंत्यै न० जयंती० ॥ ४० ॥ ॐ मंगलायै० मंगला० ॥ ४१ ॥
ॐ पिंगलायै० पिंगला० ॥ ४२ ॥ इतिद्वारदक्षिणे ॥ ॐ आनंदवर्धिन्त्यै० आनंदवर्धि

नी०॥४३॥ ॐ महाकाल्यै नमः महाका० ४४ ॥ इति वामे ॥ इत्यावाह्यसंपूज्य ॥ ततो
 गौर्यादिवत्तूर्पेगृहमातरः स्थाप्याः ॥ कीर्तिलक्ष्मीधृतिर्मैधापुष्टिः श्रद्धाक्रियाम
 तिः ॥ बुद्धिलज्जावपुःशान्तिस्तुष्टिः कान्तिस्तुमातरः ॥ १ ॥ ॐ कीर्त्यै नमः कीर्ति० ॥
 ॥ ४५ ॥ ॐ लक्ष्म्यै० लक्ष्मी० ॥ ४६ ॥ धृत्यै नमः धृति० ॥ ४७ ॥ ॐ मेधायै नमः मे
 धा० ॥ ४८ ॥ ॐ पुष्ट्यै न० पुष्टि० ॥ ४९ ॥ ॐ श्रद्धायै न० श्रद्धाम् ॥ ५० ॥ ॐ क्रिया
 यै० क्रिया० ॥ ५१ ॥ ॐ मत्यै न० मति० ॥ ५२ ॥ ॐ बुद्ध्यै० बुद्धि० ॥ ५३ ॥ लज्जा
 वपुषे नमः लज्जावपुषमावाहयामि ॥ ५४ ॥ ॐ शान्त्यै नमः शान्ति० ॥ ५५ ॥ ॐ तुष्ट्यै० तुष्टि०
 ॥ ५६ ॥ ॐ कान्त्यै० कान्ति० ॥ ५७ ॥ इत्यावाह्य ॥ अथ घृतमातरः ॥ एताः कुडचेशूर्पेवा
 कुंकुमातेन घृतेन दक्षिणोत्तराः पूर्वाभिमुखालेख्याः ॥ श्रीलक्ष्मीधृतिर्मैधापुष्टिः श्रद्धा
 सरस्वती ॥ मांगल्येषु प्रपूज्यंते सप्तैता घृतमातरः ॥ १ ॥ ॐ श्रम्यै नमः श्रिय० ॥ ५८ ॥

ॐ लक्ष्म्यै न० लक्ष्मी० ॥ ५९ ॥ ओं धृत्यै० धृतिमा० ॥ ६० ॥ मेधायै नमः मेधा० ॥
ॐ सरस्वत्यै० स
॥ ६१ ॥ ॐ पुष्ट्यै० पुष्टि० ॥ ६२ ॥ ॐ श्रद्धायै श्रद्धामा० ॥ ६३ ॥ ॐ
रस्वतीमा० ॥ ६४ ॥ इत्यावाह्य ॥ एवंषड्भिनायकादिघृतमातृकान्तंचतुषष्टिमातृणांस्था
पनम्र ॥ मनोजूतिरिति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य ॥ समख्ये देव्याधिया इति मंत्रेण सर्वाः षोडशोप
चारैः संपूजयेत् ॥ ॐ समख्ये देव्याधिया सन्दक्षिणयोरुचक्षसा ॥ मासुऽआयुः प्रमौषी
मोऽअहन्तवर्षीरं विदेयुतवदेवसुन्दर्शी ॥ १ ॥ ततो यजमानः स्थापितमातृकं शूर्पस्वयंगृ
हीत्वा पत्न्याचा विघ्नकं लशंग्राहयित्वा पत्न्यग्रतः सन्मंडपतो गृहमध्ये देवस्याग्रितत्सर्वं
स्थापयेत् ॥ तद्ग्रामपार्श्वे दीपं निदध्यात् ॥ ततः कुड्ये आवाहितघृतमातृणां सुपरिनाग
वल्लीदलेन गुडयुक्तेन केवलनवाघृतेनाभितो धारं ब्रह्मसोः पवित्रमिति मंत्रेण पातयेत् ॥ सा

चप्रत्यगादिःप्राक्संस्थादक्षिणादिरुदक्संस्थावा ॐ वसोःपुवित्रम् ० ॥ कुड्यलमावसो
 धीराःसप्तधाराघृतेनतु ॥ कारयेत्पंचधारवानातिन्यूनाः कदाचन ॥१॥ अथायुष्यमं
 त्रजपः ॥ ॐ आयुष्यं वस्त्रैस्वर्णैश्चैस्वयैत्राया ॥ इदं हिरण्यं वस्त्रैस्वयैत्राया
 विशताडुमान् ॥ १ ॥ नतुद्रक्षां ॥ २ ॥ यदावधं ॥ केचित्भद्रं करणेत्यादिविरो
 हतादित्यंतमृक्चतुष्टयंपठति ॥ ॥ इत्यायुष्यमंत्रजपः ॥ अत्रमंडपपूजनंशिष्टाचा
 रतएव ॥ मंडपस्तुपिवाहेचूडाकरणेउपनयनेकेशांतीसीमंतोन्नयनेचैवकार्यइत्युक्तम् ॥
 यत्रमंडपोनास्तितत्राविघ्नमंडपजलस्थलद्वारमातृकादीनांचाभावः ॥ तत्रगौर्या
 दिचतुर्दशमातृणांस्थापनमुक्तम् ॥ इतिसंस्कारभास्करेमातृकापूजनंसमाप्तम् ॥ ॥
 अथनांदीश्राद्धम् ॥ तत्रकालः ॥ मातृश्राद्धंतुपूर्वाह्निमध्याह्नैपतृंकतथा ॥ ततो

मातामहानांचवृद्धौश्राद्धत्रयंस्मृतमिति हेमाद्रयादिनिबंधउक्तं॥ तथा॥अलाभेभिन्न
 कालानानांदीश्राद्धत्रयंबुधः ॥ पूर्वद्युवप्रकुर्वीतपूर्वाह्निमातृपूर्वकमिति वृद्धमनुवचनम्
 ॥ तच्चकात्यायनेनपृथङ्मातृपार्वणोहपूर्वकनवद्वतनांदीश्राद्धकरणीनिषिद्धम् ॥ य
 था ॥ आयुष्याणिचशांत्यर्थं जप्त्वातत्रसमाहितः ॥ षड्भ्यःपितृभ्यस्तदनुश्राद्धदा
 नमुपक्रमेत् ॥ १ ॥ सूत्रेविशेषोपदेशाभावः ॥ तत्रतुनांदीमुखाःपितरःपिता
 महाः प्रपितामहाः सपत्नीकाः मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाइति
 षड्भ्यःपितृभ्यःपार्वणंद्वयंस्पष्टम् ॥ तच्चसांकल्पिकविधिना ॥ सांकल्पिकेचसमंत्र
 कावाहनाद्यौकरणपिंडदानविकिराक्षय्यस्वधावाचनप्रश्नेत्येतत्सप्तकंवर्ज्यम् ॥ सां
 कल्पे ॥ शुभायप्रथमांतेन वृद्धौसंकल्पमाचरेत् ॥ नपृष्ठयायदिवाकुर्यान्महादोषोऽ
 भिजायते ॥ अनस्मद्वृद्धिशब्दानामरूपानामगोत्रिणाम् ॥ अनाम्नामतिलैश्चैवनांदी

श्राद्धं च सव्यतः ॥ इति संग्रहे ॥ कृतेनादीमुखे मध्येन कुर्याद्द्वितयं पुनः ॥ राजाभिषेके
 कुर्वीत तथैव पुत्रजन्मनीति ॥ कृतेभ्युदयश्राद्धे तन्मातृकोत्थापनं विना ॥ न द्वितीयनां
 दीमुखं प्रकुर्यात्पुत्रजन्मनि ॥ तथैवाभ्युदयं कार्यं राज्ञः पट्टाभिषेचने ॥ अन्यथा कु
 रुते मोहादपमृत्युकरं परम् ॥ पुत्रजन्मनिराजाभिषेके च द्वितीयनां दीश्राद्धं कुर्यात् ॥ अ
 न्यथान ॥ मंडपोद्भासनात्पूर्वनां दीश्राद्धं कृते पुनः ॥ यैकुर्वन्ति न रामो हादपमृत्युं व्रज
 तिते ॥ इति शास्त्रार्थप्रदीपे ॥ एतन्निषेधस्त्रिपुरसपिंडपर्यंतमिति पुरुषार्थचिंतामणौ
 ॥ पुत्रजन्मनि मिते तु तत्काले निशिवादिवा ॥ भुक्तो व्रतोपवासी वा वृद्धिश्राद्धं तु कारये
 त् ॥ इति रेणुकारिकायाम् ॥ ॥ नां दीश्राद्धं त्रिपार्वणमित्याशयेनामान्नादिपार्वणप्र
 योगः शाखांतरत्वान्नात्र लिखितः ॥ ॥ अथ वृद्धिश्राद्धं कर्तुं जीवति पतृकत्वे निर्णयः ॥
 जीवितुयदिवर्गद्विस्तं वगंतुपरित्यजेदिति न्यायेन जीवति पतृकः स्वापत्यसंस्कारिषुमा

तृमातामहर्पावर्णयुतं नांदीश्राद्धं कुर्यात् ॥ मातरि जीवत्यां मातामहर्पावर्णमेकमेव ॥
मातामहे जीवति मातृपार्वणमेकमेव ॥ केवलमातृपार्वणे विद्देवानकार्याः ॥ वर्ग
त्रयाद्येषु मातृपितृमातामहेषु जीवत्सु नांदीश्राद्धलोप एव सुतसंस्कारे पूचितः ॥ द्विती
यविवाहाधानेषु त्रैष्टिसोमयागादिपुस्वसंस्कारकर्मसु येभ्य एव पितादद्यात्तेभ्यो दद्या
त्स्वयंसुतः ॥ तथा च मृतमातृमातामहकोपि जीवति पतृकः स्वसंस्कारे पितुर्मातृपिता
महीप्रपितामहः ॥ पितुः पितृपितामहप्रपितामहाः ॥ पितुर्मातामहप्रमातामहवृद्ध
प्रमातामहाः सपत्नीकाः नांदीमुखाः इत्येवंपार्वणत्रयमुद्दिश्य श्राद्धं कुर्यात् ॥ ननु
स्वमातृमातामहर्पावर्णोद्देशः ॥ पितरि पितामहे च जीवति स्वसंस्कारे पितामहस्य
मातृपितामहीप्रपितामह इत्याद्युद्देशः ॥ एवं प्रपितामहेऽपि योज्यम् ॥ पितुर्मात्रादिर्जा
वनेतत्पार्वणलोप एव ॥ तथा च येभ्य एव पितादद्यादिति पक्षस्य वर्गाद्यर्जावनेतत्पार्व

णलोपइतिद्वारलोपपक्षस्यचस्वसंस्कारस्वापत्यसंस्कारभेदेनव्यवस्थामिद्वान्तितीति
 ज्ञेयम् ॥ ॥ केचित्तुपक्षद्वयस्यैच्छिकोविकल्पेनतुव्यवस्थितइत्याहुः ॥ एवंमृतपितृ
 कस्यजीवन्मातृमातामहस्यपितुः पार्वणेनैवनादीश्राद्धसिद्धिज्ञेया ॥ समावर्तनस्यमा
 णवककर्तृकत्वेपितदंगभूतनादीश्राद्धेपितुस्तदभावेज्येष्ठभ्रात्रादेरधिकारइतिकेचि
 त् ॥ तत्रापितापुत्रसमावर्तनेस्वपितृभ्योनादीश्राद्धं कुर्यात् ॥ पिताजीवतिपितृकश्चेत्सुत
 संस्कारत्वात्द्वारलोपपक्षोयुक्तइतिभाति ॥ माणवकपितुः प्रवासादिनाअसन्निधाने
 भ्रात्रादिमाणवकस्यपितुर्मातृपितामहीप्रपितामहइत्याद्युच्चार्य श्राद्धं कुर्यात् ॥ मृत
 पितृकमाणवकसमावर्तनेपितृव्यभ्रात्रादिरस्यमाणवकस्यमातृपितामहीप्रपिताम
 हइत्याद्युच्चारयेत् ॥ भ्रात्रादेरभावेस्वयमेवस्वपितृभ्योदद्यात् ॥ एवंजीवतिपितृकोपि
 पितुरसन्निधानेभ्रात्रादेरभावेचपितुः पितृभ्यः स्वयमेवनादीमुखं कुर्यात् ॥ उपनय

नेनकर्माधिकारस्य जातत्वात् ॥ एवंविवाहेपिद्रष्टव्यम् ॥ मृतपितृकस्यचौलोपनय
नादिकंपितृव्यमातुलादिः कुर्वन् अस्यसंस्कार्यस्यापितृपितामहप्रपितामहेत्याह्यु
च्चार्यश्राद्धं कुर्यात् ॥ जीवतः पितुरसन्निधानेन कुर्वन्मातुलादिरस्यसंस्कार्यस्यापितु
र्जनकादीन्नुद्दिश्यैव कुर्यान्नितुसंस्कार्यस्यमृतानपिमात्रादीनिति संक्षेपः ॥ ॥ अ
थ सांकल्पिकविधिना नां दीश्राद्धप्रयोः ॥ नां दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञकाः विद्भवे
देवाः ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः पादं पादावनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥ ॥ गोत्राः
पितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः नां दीमुखाः ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः पादं पादा
वनेजनं पादप्रक्षालनं वृद्धिः ॥ ॥ द्वितीयगोत्राः मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमाताम
हाः सपत्नीकाः नां दीमुखाः ॐ भूर्भुवः स्वः इदं वः पादं ० अद्यपूर्वोच्चारितं शान्ति
पूर्वकगर्भाधानांगत्वेन सांकल्पिकेनविधिना ब्राह्मणयुग्मभोजनपर्याप्तान्ननिष्क्रीयो

णलोपइतिद्वारलोपपक्षस्यचस्वसंस्कारस्वापत्यसंस्कारभेदेनव्यवस्थामिद्धांतितेति
 ज्ञेयम् ॥ ॥ केचित्तुपक्षद्वयस्यैच्छिकोविकल्पोनतुव्यवस्थितइत्याहुः ॥ एवंमृतपितृ
 कस्यजीवन्मातृमातामहस्यपितुः पार्ष्णेनैवनादीश्राद्धसिद्धिज्ञेया ॥ समावर्तनस्यमा
 णवककर्तृकत्वपितृदंगभूतनादीश्राद्धेपितृस्तदभावेज्येष्ठभ्रात्रादेरधिकारइतिकेचि
 त् ॥ तत्रपितापुत्रसमावर्तनेस्वपितृभ्योनादीश्राद्धं कुर्यात् ॥ पिताजीवत्पितृकश्चेत्सुत
 संस्कारत्वात्द्वारलोपपक्षोक्तइतिभाति ॥ माणवकपितुः प्रवासादिनाअसन्निधाने
 भ्रात्रादिमाणवकस्यपितुर्मातृपितामहीप्रपितामहइत्याद्युच्चार्य श्राद्धं कुर्यात् ॥ मृत
 पितृकमाणवकसमावर्तनेपितृव्यभ्रात्रादिरस्यमाणवकस्यमातृपितामहीप्रपिताम
 हइत्याद्युच्चारयेत् ॥ भ्रात्रादेरभाविस्वयमेवस्वपितृभ्योदद्यात् ॥ एवंजीवत्पितृकोपि
 पितुरसन्निधानेभ्रात्रादेरभाविचपितुः पितृभ्यः स्वयमेवनादीसुखं कुर्यात् ॥ उपनय

व्यदानम् । सत्यवसुसंज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो नां दीमुखेभ्यः ब्राह्मणयुग्मभोजनपर्या
समन्नं तन्निष्क्रयीभूतां किंचिद्धिरण्यं दत्तममृतरूपेण स्वाहासंपद्यतां वृद्धिः ॥ गोत्रेभ्यः
पितृपितामहप्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नां दीमुखेभ्यः ब्राह्मणयु० ॥ द्वितीयगोत्रे
भ्यो मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नां दीमुखेभ्यः ब्राह्म० ॥ सक्षी
रमुदकदानम् ॥ नां दीमुखाः सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वे देवाः प्रीयंतां ॥ गोत्राः पितृपितामहप्र
पितामहाः सपत्नीकाः नां दीमुखाः प्रीयंताम् ॥ द्वितीयगोत्राः मातामहप्रमातामहवृद्धप्र
मातामहाः सपत्नीकाः नां दीमुखाः प्रीयंताम् ॥ आशिषोऽग्रहणम् ॥ गोत्रेभ्यो भिवर्ध
वर्द्धतां वो गोत्रम् ॥ दातारो नो भिवर्धताम् ॥ अभिवर्धतां वो दातारः ॥ वेदाश्च नो भिवर्ध
ताम् ॥ वर्द्धतां वो वेदाः ॥ संततिर्नो भिवर्द्धताम् ॥ वर्धतां वः संततिः ॥ श्रद्धाचनो माव्यग

१ प्रीयंतामित्यत्र यवक्षीरजलानि दद्यादिति प्रयोगरत्नगदाधरो ॥

भूतयथाशक्तिहिरण्येननांदीश्राद्धंकरिष्ये ॥ ॥ आसनदानम् ॥ ॥ सत्यवसु
 कानांविश्वेपादेवानां नांदीमुखानाम् ॐ भूर्भु० इदमासनम् ॥ सुखासनम् ॥ नांदीश्राद्धे
 क्षणीक्रीयेताम् ॥ ॐ तथा ॥ प्राप्नुवतां भवतां ॥ गोत्राणां पितृपितामह
 हप्रपितामहानां सपत्नीकानां नांदीमुखानाम् ॐ भू० इदमास० ॥ ॥ द्वितीयगोत्राणां
 मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहानां सपत्नीकानां नांदीमुखानां ॐ भूभुवः०
 इदमासनम् ॥ ततो गंधादिदानम् ॥ सत्यवसुसंज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो नांदीसु
 खेभ्यः इदंगंधार्चनं स्वाहासंपद्यतां वृद्धिः ॥ ॥ गोत्रेभ्यः पितृपितामहप्रपितामहे
 भ्यः सपत्नीकेभ्यो नांदीमुखेभ्यः इदंगंधा० ॥ ॥ द्वितीयगोत्रेभ्यो मातामहप्रमाता
 महवृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नांदीमुखेभ्यः अमीगंधाः० ॥ भोजनं निष्क्रयद्र

१ नांदीश्राद्धे भद्राभागे भामम् आसाभायो हिरण्यं हिरण्यभागे युग्मद्राक्षणभोजनपर्यासात्रानिष्क्रयिभूतयथाशक्ति किंचिद्द्रव्यदानमिति धर्मसिंधुः

प्रसुवोनगम्यादेमेधावांपृथिवीविश्वरूपे ॥ आमांगंतांपितरामुतरुचामासोमोऽअ
 मृतुलेनंगम्यात् ॥ १ ॥ अस्मिन्नादीश्राद्धेन्यूनातिरिक्तोयोविधिःसुउपविष्टब्राह्मणानां
 वचनान्नादीमुखप्रसादात्सर्वःपरिपूर्णस्तु ॥ अस्तुपरिपूर्णः ॥ इतिसंस्कारभास्क
 रेनादीश्राद्धम् ॥ अथब्रह्माचार्यऋत्विग्वरणम् ॥ आचार्यस्तुयथास्वर्गेशक्रादीनांबृहस्प
 तिः ॥ तथात्वंमयज्ञेस्मिन्नाचार्योभवसुव्रत ॥ १ ॥ ॐ बृहस्पतेऽअतियदुर्योअर्हा
 ह्युमाद्धिभातिक्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयुच्छवंसऋतप्रजातुतदुस्मासुद्रविणेन्धेहिचित्तत्र

१ टीप-आमश्राद्धेहिरण्यश्राद्धेचआमावाजंविसर्जयेदितिग्रहयज्ञकल्पवल्याम् ।

मत् ॥ माव्यगमद्वःश्रद्धा ॥ बहुदेयंचनोस्तु ॥ अस्तुवोबहुदेयम् ॥ अन्नंचनोबहुभवे
 त् ॥ भवतुवोबह्वन्नम् ॥ अतिथींश्चलभामहै॥लभंतांवोतिथयः ॥ याचितारश्चनःसं
 तु ॥ संतुवोयाचितारः ॥ एताआशिपःसत्याःसंतु ॥ संल्वेताःसत्याआशिपः ॥ द
 क्षिणादानम्॥सत्यवसुसंज्ञकेभ्योविश्वेभ्योदेवेभ्यो नांदीमुखेभ्यःकृतस्य नांदीश्राद्ध
 स्यफलप्रतिष्ठासिद्धयर्थद्राक्षामलकयवमूलनिष्कयीभूतांदक्षिणांदातुमहसुत्सृजे ॥ य
 वमूलमार्द्रिकं ॥ गोत्रेभ्यःपितृपितामहप्रपितामहेभ्यःसपत्नीकेभ्योनांदीमुखेभ्यःकृत
 स्य० ॥ द्वितीयगोत्रेभ्योमातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्यःसपत्नीकेभ्योनांदीमु
 खेभ्यःकृतस्य० ॥ ॥ ततोनांदीश्राद्धंसंपन्नम्॥सुसंपन्नम्॥ बाजेवाजेतिविसृज्य ॥ ॐ
 बाजेवाजेवतबाजिनोर्नोधेनपुत्रिप्राऽअमृताऽऋतज्ञाः ॥ अस्यमध्वःपिवतमादयध्व

होतासुतिसवांहीपे ॥ १ ॥ अस्मिन्नरजो० ॥ बृहन्नेत्रोथर्ववेदोनुष्टुभोरुद्रदैवतः ॥ वै
खानसकुलोत्पन्नोऋत्विक्त्व० ॥ १ ॥ ॐ शन्नोदिवीरभिष्ट्युऽआपोभवतुपीतये ॥ शं
र्योरुभिस्त्रवंतुनः ॥ १ ॥ अस्मिन्नरजो० वृणे ॥ वृतोस्मि ॥ भगवन्मूर्तिःसर्वज्ञसर्वध
र्मभृतांवर ॥ विततेममयज्ञेस्मिअपार्थत्वामंहवृणे ॥ १ ॥ अस्मिन्नरजो० रुद्रजपार्थ
त्वामहं ॥ वृतोस्मि ॥ ऋत्विजोगंधादिभिःसंपूजयेत् ॥ यजमानल्विजःपरस्परंयज्ञ
कंकणंवधीयुः ॥ ॐ व्रतेनदीक्षामाम्नोतिदीक्षयाम्नोतिदीक्षिणाम् ॥ दीक्षिणाश्रुद्धामाम्नो
तिश्रुद्धयाम् ॥ एतावद्गुप्यञ्जस्ययद्दुर्व्रह्मणाकृतम् ॥ तदेतत्सर्वमाम्नोति
यज्ञेसौत्रामुणीसुते ॥ १ ॥ अथ प्रार्थना ॥ ब्राह्मणाःसंतुमेशस्ताःपापात्पांतुसमाहिताः ॥

त्रिगोत्रस्तुविप्रैद्रऋत्विक्त्वंमेमखेभव ॥ १ ॥ ॐ अग्निमीळिपुरोहितंयुज्ञस्येदेवमृत्वि
 जं ॥ होतारंरत्नुधातमम् ॥ १ ॥ अस्मिन्न्रजोदर्शनशांत्याख्येकर्मणिऋत्विक्त्वेनत्वा
 महंवृणे ॥ वृतोस्मि ॥ कातराक्षीयजुर्वेदस्त्रैष्टुभोत्रह्मदैवतः ॥ भारद्वाजस्तुविप्रैद्रऋत्वि
 क्त्वंमेमखेभव ॥ १ ॥ ॐ इपेतुर्वोर्जेत्वाद्युयर्वस्थेदेवोर्वः सविताप्राप्पयतु श्रेष्ठतमायुक्
 र्मर्मेणऽआप्यायध्वमन्ध्याऽइन्द्रायभागम्प्रजावर्तारि नमीवाऽअयुक्षमामावस्तेनऽइ
 शतुमाघशर्ठःसोधुवाऽअस्मिन्नगोपतौस्यातवुव्हार्यजमानस्यपुशून्पाहि ॥ १ ॥ अस्मि
 न्न्रजो०वृणे ॥ वृतोस्मि ॥ सामवेदस्तुपिंगाक्षोजागतःशक्रदैवतः ॥ काश्यपेयस्तु
 विप्रैद्रऋत्विक्त्वंमेमखेभव ॥ १ ॥ ॐ अग्नआर्याहिवीतयेगृणानोहव्युदातये ॥ नि

वंतु भवंतामपि ॥ १० ॥ इति संप्रार्थयतां न्यूयाद्यथावत्क्रियतां विधिः ॥ ऋत्विजश्च य
 थापूर्वशक्नादीनां मुखे भवन् ॥ ११ ॥ ग्रयंतथा मे भवत ऋत्विजो द्विजसत्तमाः ॥ अ
 स्य यागस्य निष्पत्तौ भवंतो भ्यर्चिता मया ॥ १२ ॥ सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं शांतिकं विधि
 पूर्वकम् ॥ इति संस्कारभास्करे ब्रह्माचार्यं ऋत्विगवरणम् ॥ अथादिग्रक्षणम् ॥ तत आच
 म्य प्राणानायम्य देशकालौ स्मृत्वा ॥ अस्मिन्सग्रहमुखरजोदर्शनशांत्याख्ये कर्मणि
 यजमाने नवृतो हमाचार्यं कर्म करिष्ये ॥ तदंगशरीरशुद्धयर्थं पुरुषसूक्तजपं करिष्ये इ
 ति पुरुषसूक्तं षोडशर्चयति ॥ तत आचार्यो वामहस्ते गौरसर्पपान्त्रलाजमिश्रितान्
 गृहीत्वादिग्रक्षणं कुर्यात् ॥ तत्र मंत्राः ॥ रुक्षो हणं भ्वलगुहर्नं भ्वेषुवीमिदमुहन्तं भ्वलगु

टीप १ भूतशुद्धयाद्युक्तं रुद्रपद्धत्यादौ ॥ पुरुषसूक्तन्यासाः क्वचिदुक्ताः ॥

देवानांचिवदातारःपातारःसर्वदेहिनाम् ॥ १॥जपयज्ञैस्तथाहोमैर्दानैश्चविविधैःपुनः ॥
 देवानांचिऋषीणांचतृह्यर्थयाजकाःकृताः ॥ २ ॥ येषां देहे स्थिता वेदाः पावयन्ति जगत्त्र
 यम् ॥ रक्षन्तु सततं तं मां जपयज्ञैर्व्यवस्थिताः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणाजंगमन्तीर्थत्रिषु लोकेषु
 विश्रुतम् ॥ तेषां वाक्योदकेनैव शुद्ध्यन्ति मलिना जनाः ॥ ४ ॥ पावनाः सर्ववर्णानां ब्रा
 ह्मणा ब्रह्मरूपिणः ॥ सर्वकर्मरतानित्यं वेदशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ५ ॥ श्रोत्रियाः सत्य
 वाचश्च ग्रहध्यानरताः सदा ॥ यद्वाक्यामृतसंसिक्ता ऋद्धियांति न रहुमाः ॥ ६ ॥ अं
 गीकुर्वन्तु कर्मतत्कल्पदुमसमाशिपः ॥ यथोक्तनियमैर्युक्तमंत्रार्थैश्चिरबुद्धयः ॥ ७ ॥
 यत्कृपालोचनात्सर्वाऋद्धयोवृद्धिमाप्नुयुः ॥ अस्मिन् होममया पूज्याः संतु मे नियमा
 न्विताः ॥ ८ ॥ अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिणः ॥ ग्रहध्यानरतानित्यं प्रस
 न्नमनसः सदा ॥ ९ ॥ अदुष्टभाषणाः संतु मां संतु परनिन्दकाः ॥ ममापि नियमाह्येते भ

ध्वनिभसंमारुतङ्गच्छतम् ॥ ३ ॥ रुक्षोहाविश्वचर्षणिरुभियोनिमयोहते ॥ द्रोणेसुध
 स्थुमासदत् ॥ ४ ॥ अपसर्पतुतेभूतायेभूताभूमिसंस्थिताः ॥ येभूताविघ्नकर्तारस्ते
 नश्यंतुशिवाज्ञया ॥ १ ॥ अपक्रामन्तुभूतानिपिशाचाःसर्वतोदिशम् ॥ सर्वेषामविरोधे
 नशांतिकर्मसमारभे ॥ २ ॥ यदत्रसंस्थितंभूतंस्थानमाश्रित्यसर्वतः ॥ स्थानंत्यक्त्वातुत
 त्सर्वयत्रस्थंतत्रगच्छतु ॥ ३ ॥ भूतप्रतपिशाचाद्या अपक्रामंतुराक्षसाः ॥ स्थानादस्माद्भ्र
 जंत्वन्यत्स्वीकरोमिभुवंत्वमां ॥ ४ ॥ भूतानिराक्षसावापियत्रतिष्ठतिकेचन ॥ तिसर्वेष्यप
 गच्छंतुशांतिकंतुकरोम्यहम् ॥ ५ ॥ इतिमंत्ररीशानादिसर्वदिक्षुविकिरेत् ॥ उदकोपस्प
 र्शः ॥ ततः पंचगव्यप्रकरणम् ॥ तद्यथा ॥ गायत्र्यागोमूत्रम् ॥ ॐ तत्सवितु ॥ १ ॥ गंध
 द्वारामितिगोमयम् ॥ ॐ गंधद्रारंडुराधर्षानित्यपुष्टां करीपिणीम् ॥ ईश्वरीसर्वभूता

सुत्किरामियम्मेनिष्टयोयमुमात्थोनिचखानेदमुहन्तम्बलगसुत्किरामियम्मेसमा-
 नोयमसमानोनिचखानेदमुहन्तम्बलगसुत्किरामियम्मेसर्वन्धुर्यमसर्वन्धुनिचखा
 नुदमुहन्तम्बलगसुत्किरामियम्मेसजातोयमसजातोनिचखानोत्कृत्याङ्किरामि॥१॥
 रुक्षोहणोवोच्चलगुहनप्रोक्षाभिधैष्णुवात्रक्षोहणोवोच्चलगुहनोवनयामिवैष्णुवात्रक्षोह
 णोवोच्चलगुहनोर्वस्तृणामिवैष्णुवात्रक्षोहणोवोच्चलगुहनाऽउर्पदधांमिवैष्णुवीरक्षोह
 णोवोच्चलगुहनोपर्यूहामिवैष्णुवीवैष्णुवमसिवैष्णुवास्थ ॥ २ ॥ रक्षसाम्भागोसिनिर
 स्तुर्क्षड्डुदमुहर्क्षोभितिष्ठामीदमुहर्क्षोववाधड्डुदमुहर्क्षोधिमन्तमानयामि।
 घृतेनधावापृथिवीप्राणुवाथौवायोवेस्तोकानामग्निराज्यस्यवेत्तुस्वाहाकृतेऽङ्क

ध्वर्नभसंमारुतङ्गच्छतम् ॥ ३ ॥ रुक्षोहाविश्वचर्षणिरुभियोनिमयोहते ॥ द्रोणसुध
स्थुमासदत् ॥ ४ ॥ अपसर्पतुतेभूतायेभूताभूमिसंस्थिताः ॥ येभूताविघ्नकर्तारस्ते
नश्यंतुशिवाज्ञया ॥ १ ॥ अपक्रामन्तुभूतानिपिशाचाःसर्वतोदिशम् ॥ सर्वेषामविरोधे
नशांतिकर्मसमारभे ॥ २ ॥ यदत्रसंस्थितंभूतंस्थानमाश्रित्यसर्वतः ॥ स्थानंत्यक्त्वातुत
त्सर्वयत्रस्थंतत्रगच्छतु ॥ ३ ॥ भूतंप्रतपिशाचाद्या अपक्रामंतुराक्षसाः ॥ स्थानादस्माद्भ्र
जंत्वन्यत्स्वीकरोमिभुवंत्वमां ॥ ४ ॥ भूतानिराक्षसावापियत्रतिष्ठंतिकेचन ॥ तिसर्वेष्यप
गच्छंतुशांतिकंतुकरोम्यहम् ॥ ५ ॥ इतिमंत्रैरीशानादिसर्वदिक्षुविकिरत् ॥ उदकोपस्प
र्शः ॥ ततः पंचगव्यप्रकरणम् ॥ तद्यथा ॥ गायत्र्यागोमूत्रम् ॥ ॐ तत्सवितु ॥ १ ॥ गंध
द्वारामितिगोमयम् ॥ ॐ गंधद्वारांदुराधर्षीनित्यपुष्टांकरीपिणीम् ॥ ईश्वरींसर्वभूता

नांतामिहोपह्वयेश्रियम् ॥ २ ॥ आप्यायस्वेतिक्षीरम् ॥ ॐ आप्यायस्वसमेतुतेविश्व
 तंसोमवृण्यम् ॥ भवावाजंस्यसद्गुथे ॥ ३ ॥ दधिक्राव्णेतिदधि ॥ ॐ दधिक्राव्णो
 ॥ ४ ॥ तेजोसीत्याज्यं ॐ तेजोसिशुकर्मस्यमृतमसिधामनामासिप्रियन्देवानामना
 धृष्टन्देवयजनमसि ॥ ५ ॥ देवस्यत्वेतिकुशोदकम् ॥ ॐ देवस्यत्वासवितुः ॥ ६ ॥ ॐ
 इतिप्रणवेनयज्ञकाष्ठेनालोढ्यआपोहिष्ठेतित्रिभिर्मन्त्रैः कर्मभूमियज्ञसंभारंश्चप्रोक्ष
 येत् ॥ ॥ ततोयजमानहस्तप्रमाणंचतुरंशुलोन्नतस्थंडिलं विरच्य तत्रभूमि
 पूजनम् ॥ ॐ भूरसिभूमिरस्यदितरसिदिवस्याध्याविद्वस्यभुवनस्यधुत्री ॥ पृथिवी
 न्यच्छपृथिवीन्दृष्टहपृथिवीम्महिर्दसीः ॥ ॐ भू० पृथिवीकूर्मानंतदेवताभ्योनमः

इतिमंत्रेणपोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ अत्रविचारः ॥ समंततश्चसिद्धार्थान्क्षिपेद्र
क्षोन्नमंत्रतः ॥ सर्वतः पंचगव्येनप्रोक्षयेद्यागमंडपम् ॥ आपोहिष्ठातृचनैव ततः स्व
स्त्ययनं जपेदितिशांतिसारैः ॥ एतेसंस्काराः भृशुद्धयर्थमितिग्रहयज्ञकल्पवल्ग्यां ॥
धृत्वांगुष्ठकनिष्ठाभ्यांमूलैः साग्रैः कुशत्रयम् ॥ तदग्रस्तस्यरजसांपूर्वस्यामपसपणम् ॥
कृमिकोटपतंगाद्याविचरंतिमहीतले ॥ तेषांसंरक्षणार्थायपरिसमूहनमुच्यतइतिकु
शंकडिकायाम् ॥ रुणावृद्धाप्रसूताचवंध्यासंधिन्यमेध्यमुक् ॥ मृतवत्साचनैतासां
ग्राह्यंमूत्रंशकृत्पयइतिकल्पवल्ग्याम् ॥ पुराइंद्रेणवज्रेण हतोवृत्रोमहासुरः ॥ व्यापि
तामेदसापृथ्वीतदर्थमुपलेपनमितिकुशकंडिकायाम् ॥ रेखात्रयमुदकसंस्थं प्रागग्रंस्थं
डिलावधि ॥ अथैवतत्प्रकुर्वीतद्वादशांगुलमायतमितिकल्पवल्ग्याम् ॥ उल्लेखनं
ततः कुर्यादस्थिकंटकमेवच ॥ तेषामुद्धरणार्थायउल्लेखः कथितोबुधैः ॥ अंगुष्ठो

पकनिष्ठाभ्यामग्निकार्यतथोत्करम् ॥ रेखाभ्यः समुपादाथारत्निमात्रेनिधापयेदिति
 कल्पवल्क्याम् ॥ येभ्रमंतिपिशाचाद्याअंतरिक्षनिवासिनः ॥ तेषांप्रहरणार्थायसमुद्रः
 कथितोबुधैः ॥ इतिकुशकंडिकायाम् ॥ अवोक्षणंतुकर्तव्यमुत्तानेनैवमुष्टिना ॥
 तद्ब्रह्म्यक्षणं चैवकर्तव्यंन्युब्जमुष्टिना ॥ इतिकल्पवल्क्यां ॥ आपोदेवगणाःसर्वेआपः
 पितृगणाः स्मृताः ॥ सर्वतदापआदाय अभ्युक्ष्येतिपुनः पुनः ॥ संपुटेनाग्निमा
 नीयस्थाप्याग्नेदिशिकुंडतः ॥ आमक्रव्यमुज्जैतस्मात्त्यक्त्वाकुंडेविनिक्षिपेत् ॥ श
 रावेभिन्नपात्रेवा कपालेचोल्मुकेतथा ॥ नाग्नेःप्रणयनंकार्यंव्याधिशोकभयावहम् ॥
 कपालंस्वर्परम् ॥ उल्मुकंज्वलदग्नेरेकदेशः ॥ कुलालचक्रघटितंमृन्मयंपात्रमा
 सुरम् ॥ तदेवहस्तघटितंस्थाल्यादिदेविकंस्मृतमितिकल्पवल्क्यां ॥ आनतिपात्रयोरै
 वह्नावनंतक्षणेभवेत् ॥ नोचेत्कर्तुर्मनस्तापः स्यात्संतापस्तयोरपि ॥ इतिकल्पव

ल्ल्याम् ॥ ततः कृतांजलिः स्वस्तिनइतिमंत्रपठेत् देवाआयांतु ॥ यातुधाना अ
पयांतु ॥ विष्णोदेवयजनंरक्षस्व ॥ तत्रस्थंडिलेपंचभूसंस्कारान्कृत्वा ॥ मूल
धृतैः ईशानीमारभ्यभ्रामितैः प्रतीचीमारभ्यप्राक्संस्थैः निःसारितैः त्रिभिर्दक्षैः
त्रिःपरिसमुह्य ॥ गोमयेनोपलिप्यखादिरकीलेनोल्लिख्य ॥ प्रतीचीमारभ्यप्रा
गंतत्रिरुर्ध्वरेषाकरण्याम्यतउदकसंस्थाप्रादेशपरिमिता ॥ अनामिकांगुष्ठेनोल्लि
खितपांसूनांमृदमृद्धृत्योर्ध्वंप्राक्षिप्य ॥ उदकेनाभ्युक्ष्यन्युब्जपाणिना ॥ कांस्यपात्रे
अग्निमुपसमाधाय ॥ आनीतमग्निस्थंडिलस्याग्नेय्यानिधाय ॥ ॐ हुंफड्इतिमंत्रेण
क्रव्यादांशैर्नैर्ऋत्यांदिशिपरित्यज्य ॥ ततोऽग्निदूतमितिमंत्रेणात्माभिमुखमग्निंसंस्था
पयेत् ॥ ॐ अग्निन्दुतंपुरोर्दधेहव्युवाहुमुपंशुवे ॥ देवोर्ऽऽसादयादिह ॥ १ ॥ अ

ग्न्यानीतपात्रेसाक्षतोदकंनिषिच्य ॥ अग्निमुखंकृत्वाध्यायेत् ॥ ॐचुत्वादिशृंगुत्र
 योऽअस्युपादुद्धेशीर्षसुसहस्तांसोऽअस्य ॥ त्रिधाबद्धोष्टुषभोरैरवीतिमुहोदेवोमर्त्या
 २ऽआविवेश ॥ १ ॥ सप्तहस्तश्चतुःशृंगः सप्तजिह्वोद्विशीर्षकः ॥ त्रिपात्प्रसन्न
 वदनः सुखासीनः शुचिस्मितः ॥ १ ॥ स्वाहांतुदक्षिणेपार्श्वेदेवीवामेस्वधांतथा ॥
 विभ्रदक्षिणहस्तैस्तुशक्तिमन्नस्रुचं स्रुवम् ॥ २ ॥ तौमरंव्यजनंवामेधृतपात्रंचधारयन् ॥
 आत्माभिमुखमासीनएवंरूपोद्भुताशनः ॥ ५ ॥ अग्नैवैश्वानरशांडिल्यगोत्रशांडिल्या
 सितदेवलेतित्रिप्रवरान्वितभूमिर्मातावरुणःपितामिषध्वजप्राङ्मुखममसम्मुखोभव
 ॥ शांतिकेवरदनामाग्निप्रतिष्ठाप्यॐअग्निपुरुषायनमः इतिमंत्रेणवायव्यकोणेवहिः
 अग्निपोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ अग्निप्रज्वलितंवेदे जातवेदंद्भुताशनम् ॥

हिरण्यवर्णमनलंसमृद्धं विश्वतोमुखम् ॥ इत्याग्निप्रतिष्ठाप्य ॥ अथ ऋतुशांतीवि
शेषः ॥ तत ईशान्यां याम्यमारभ्य उदकसंस्थं पत्तिरूपेण कलशचतुष्टयस्य महाद्या
रित्यादिक्रमेण स्थापनम् ॥ तथा च नारदसंहितायाम् ॥ ईशान्यां चतुरः कुम्भान्स्थापये
द्विधिपूर्वकम् ॥ याम्यमारभ्योदकसंस्थान् पूर्णपात्रसमान्वितान् ॥ १ ॥ सूर्यचतत्रवि
न्यस्य इंद्राणोचपुरंदरम् ॥ चतुर्थे विन्यसे द्विद्वान् प्रतिमां भुवनेश्वरीम् ॥ २ ॥ इति ॥
॥ ततो महाद्यौरिति भूमिस्पृष्ट्वा ॥ ओषधयः समितियवान्क्षिप्त्वा ॥ आजिघ्र
मितिकलशं स्थापयेत् ॥ वरुणस्योत्तम्भनमिति जलपूरयेत् ॥ त्वांगंधर्वा इति गंधं प्र
क्षिपेत् ॥ या ओषधीरिति सर्वोषधीः ॥ कांडात्कांडादिति दूर्वाः ॥ अश्वत्थे व इति पं
चपल्लवान् ॥ स्योनापृथिवीतिसप्तमृदः ॥ आपो हिष्ठेति पंचगव्यम् ॥ याः फलिनी
रिति फलं ॥ परिवाजपतिरिति पंचरत्नानि ॥ हिरण्यगर्भेति हिरण्यम् ॥ युवासुवासा

इतिरक्तसूत्रेणाविष्टय ॥ पूर्णाद्रवीतिपूर्णपात्रनिधाय ॥ तत्वायामीतिवरुणमावाह्यपं
 चोपचारिः संपूज्यसर्वसमुद्राइतिगंगाद्यावाहयेत् ॥ ततः सुवर्णमयचतुर्भूर्तीनां क
 दलीसहितानामग्न्युत्तारणपूर्वकंप्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् ॥ ततः साचार्योयजमानः दे
 शकालीस्मृत्वाआसांस्वर्णमयसूर्यइंद्रइंद्राणी भुवनेश्वरीकदलीभूर्तीनांधनादिदोषप
 रिहाराथमग्न्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठांकरिष्ये ॥ मूर्तिघृतेनाभ्यज्यउपरि जलधारां
 कुर्यात् ॥ अग्न्युत्तारणमंत्राः ॥ ॐसुसुद्रस्युत्वावृकयाग्नेपरिव्ययामसि ॥ पावुकोऽ
 अस्मभ्यर्ठःशिवोभव ॥ १ ॥ हिमस्यत्वाजुरायुणाग्नेपरिव्ययामसि ॥ पावुकोऽअस्म
 भ्यर्ठःशिवोभव ॥ २ ॥ उपुज्मद्युपवेतुसेवतरनुदीर्ष्व ॥ अग्नेपित्तमुपामसिमण्डूकी
 ताभिरागहिसेमन्नोयज्ञम्पावुकवर्णंठं शिवंकृधि ॥ ३ ॥ अपामिदुन्ययनंठं समुद्रु

स्यनिवेशनम् ॥ अन्यास्तैऽस्मत्तपन्तुहेतयः पावकोऽस्मभ्यर्कंशिवो भव ॥ ४ ॥
अग्नेपावकरोचिपामुन्द्रयदिवजिंहया ॥ आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ ५ ॥ सनः पावक
दीदिवोग्रैर्देवाँ २ इहावह ॥ उपयज्ञर्कहविश्चनः ॥ ६ ॥ पावकयायश्चितयन्त्याकु
पाक्षामन्रुचऽपसोनभानुना ॥ तूर्ध्नयामन्नेतेशस्यनूरणुऽआयोघृणेनततृषाणो
ऽअजरः ॥ ७ ॥ नमस्तेहरंसेशोचिपेनमस्तेऽस्त्वृचिषे ॥ अन्यास्तैऽस्मत्तपंतुहे
तयः पावकोऽस्मभ्यर्कंशिवो भव ॥ ८ ॥ नृषदेवेङ्गसुपदेवेङ्गहिषदेवेङ्गनसदेवेस्वृचि
देवेत् ॥ ९ ॥ येदेवादेवानांयज्ञियानां संवत्सुरीणुमुपभागमसते ॥ अहुतादोहृवि
षोयज्ञेऽस्मिन्त्स्वयंपिवन्तुमधुनोघृतस्य ॥ ११ ॥ येदेवादेवेष्वधिदेवत्वमायुन्येव

ह्यङ्गः पुरऽएतारोऽअस्य ॥ येष्वभ्योनऽऽक्रुतेपवतेधामुकिञ्चननतेदिवोनष्टृथिव्याऽअ
 धिस्नुषु ॥ १२ ॥ प्राणुदाऽअपानुदाव्यानुदावच्चोदावृरिवोदाः ॥ अन्यास्तैऽअस्मत्तपन्तु
 हेतयः पावुकोऽअस्मभ्यर्कःशिवोभव ॥ १३ ॥ ॥ ततःप्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् ॥ ॐ
 आँहीक्रोयंरंलवंशंपंसंहक्षंहंसःसोहम् ॥ आसांसूर्यइंद्रइंद्राणिभुवनेश्वरीकदलीमू
 र्तीनांप्राणाइहप्राणाः पुनः ॐ आँहीक्रोयंरंलवंशंपंसंहक्षंहंसःसोहम् ॥ आसांसूर्य
 इंद्र०मूर्तीनांजीवाइहस्थिताः ॥ पुनः ॐ आँहीक्रोयंरंलवंशंपंसंहक्षंहंसः सोहं ॥
 आसांसूर्यइं० मूर्तीनांसर्वद्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपा
 यूपस्थानिइहैवागत्यसुखंचिरंतिष्ठतुस्वाहा ॥ ॐमनोजूतिज्जुषता० ॥ एषवैप्र
 ति० ॥ २ ॥ इतिप्रतिष्ठाप्या ॥ वृत्रस्यासीतिनेत्रोन्मीलनम् ॥ ॐ वृत्रस्यासिकुनीनकश्चक्षु

र्वाऽऽसिचक्षुं ममैदेहि ॥ गंधादिपंचोपचारान्दत्त्वासंस्कारसिद्धयेषोडशप्रणवमस्त
कुर्यात् ॥ ॐ अनेनआसांसूर्यादिदेवतामूर्तीनांगर्भाधानादिषोडशसंस्कारान्संपा
दयार्मातिवदेत् ॥ इतिप्राणप्रतिष्ठा ॥ अथसूर्याद्यावाहनम् ॥ ॥ एह्येहिपद्मासनप
द्मपाणिसुरक्तसिंदूरसमानवर्णं ॥ सप्ताश्वरक्तांबरसूर्यशीघ्रगृहाणपूजांभगवन्नमस्ते
ॐआकृष्णेनुरजसुवर्तं १ ॥ ॐभूर्भुवः स्वः सूर्यइहागच्छइहतिष्ठ ॥ ॐसूर्यायन
मः सूर्यमावाहयामि ॥ अथेंद्रध्यानम् ॥ एह्येहिनानाभरणप्रियेंद्रप्राचीपतेव
ज्जधरामरेश ॥ ऐरावतारूढशचीसखात्रगृहाणपूजांभगवन्नमस्ते ॥२॥ ॐत्रुतारुमि
द्रंमं ॥ २ ॥ ॐभू० इंद्रइहा० ॥ अथेंद्राणीध्यानम् ॥ एह्येहिदेवीश्वरिहमवर्णेवि
शालपंकैरुहलोलनेत्रे ॥ अंभोजहस्तेशचिदिव्यरूपेगृहाणपूजांममयज्ञसिद्धये ॥३॥

ॐ इन्द्रदेवीतिमंत्रेण ॥ ॐ इन्द्रदेवीविंशोमस्तोत्रुवत्सुनिभुवन्यथेन्द्रदेवीविंशो
 मस्तोत्रुवत्सुनिभवन् ॥ एवमिमं यजमानन्देवीश्चविंशोमानुपीश्वानुवत्सुनिभवं
 न्तु ॥ ३ ॥ ॐ भू० इंद्राणिइ० ॥ अथभुवनेश्वरीध्यानम् ॥ एहेहिदुर्गदुरितौघनाशि
 निप्रचंडैतयोघविनाशकारिणि ॥ उमेमेहशार्धशरीरधारिणि स्थिराभवत्वंमम
 यज्ञकर्मणि ॥ ४ ॥ ॐ श्रीश्चतेलु० ॥ ४ ॥ ॐ भू० भुवनेश्वरिइहा० भुवनेश्व० भुवने
 श्वरीमावाहयामि ॥ तत आकृष्णेत्यादिचतुर्भुवनेषु सर्वासु एकात्रिणषोड
 शोपचारैः संपूज्यप्रार्थयेत् ॥ सूर्यप्रार्थना ॥ नमोनमस्तेसुरसेविताय सहस्रनेत्राय सु
 मंडलाय ॥ सिद्धरवर्णाय सुपंकजाय सुवर्णवज्राभरणाय तुभ्यम् ॥ १ ॥ क्षमापनम् ॥ स
 त्ससिसमारुढपद्महस्तसुमंगल ॥ क्षमां कुरुद्यालोत्वं ग्रहराजनमोस्तुते ॥ १ ॥

॥ अथेंद्रप्रार्थना ॥ पुरंदरनमस्तेस्तुवज्रहस्तनमोस्तुते ॥

ह नमोस्तुते ॥ १ ॥ क्षमापनम ॥ देवराजगजा

होवा ताथप्रदोभव ॥ २ ॥ अथें

नाम ॥ सुरराजप्रिये

कमलायतलोचने । सुर

प्रार्थना ॥ स्व

५३

॥ चतु ॥ ३ ॥ पीतमाल्यांबरधरः कर्णगरसमद्युतिः ॥ खड्गचर्म
थोवरदोबुधः ॥ ४ ॥ देवदैत्यगुरुतद्रूपीतश्चेतौ चतुर्भुजौ ॥ दंडिनौ
५ ॥ इंद्रनीलद्युतिः शूलीवरदोगृध्रवाहनः ॥ बाण
६ ॥ करालवदनः खड्गचर्मशूलीवरप्रदः ॥ नी

तंडुलानाढकोपरि ॥ कदल्यैइतिमंत्रेणपूजयित्वाप्रणम्यच ॥ दद्यातांद्भिजवर्याय स
 र्वदोपापनुत्तये ॥ २ ॥ ततोभैरुत्तरतःप्रसारितरक्तवस्त्रेशपात्रेआढकपरिमिततंडुल
 राशिकृत्वा तदुपरिहैमीकदलीसंस्थाप्य ॥ श्रीसूर्यदेवतायैकदल्यैनमइतिमंत्रेणषोड
 शोपचारैःसंपूजयेत् ॥ दानसमयेअस्यादानंकार्यमिति ॥ ततोऽजपार्थकृतवरणो
 ब्राह्मणःसूर्याद्यावाहितमूर्तिसमीपेऽपविश्यकलशंस्पृश्याविभ्राडित्यनुवाकंजप्त्वाअ
 प्रतिरथं श्रीसूक्तमृद्ग्राणीभुवनेश्वरीकलशद्वयेद्विवारमथवारुद्रकादशनीजपेत् ॥ इत्थं
 नारदोक्तऋतुशांतिविशेषः ॥ अथग्रहमंडलदेवतास्थापनम् ॥ उक्तप्रकारेणग्रहपीठं
 विरचयेत् ॥ शास्त्रार्थः ॥ ग्रहनामानि ॥ स्कंदे ॥ जन्मभूर्गोत्रमग्निश्चवर्णस्था
 नमुखानिच ॥ योऽज्ञात्वाङ्कुरुतेशांतिग्रहास्तेनावमानिताः ॥ १ ॥ रविःसोमोमहापुत्रो
 बुधोजीवोथभार्गवः ॥ शनैश्चरोराहुकेतू नवखेटाः प्रकीर्तिताः ॥ १ ॥ वर्णाः ॥ रविभौमो

रक्तवर्णोश्चेतश्चंद्रस्तुभार्गवः ॥ बुधजीवौपीतवर्णौ कृष्णौमंदविधुंतुदौ ॥ धूम्रवर्णाः
केतवश्चग्रहवर्णाःप्रकीर्तिताः ॥ प्रतिमाः ॥ रविभौमौताम्रमयोर्राजतौ सामभार्ग
वौ ॥ बुधजीवौस्वर्णमयौलौहौमंदविधुंतुदौ ॥ केतुःकांस्योथवासीसःप्रतिमाधातवः
स्मृताः ॥ मात्स्ये ॥ पद्मासनःपद्मकरःपद्मगभसमद्युतिः ॥ सप्ताश्वरथसंस्थश्च
द्विभुजःस्यात्सदारविः ॥ १ ॥ श्वेतःश्वेतांबरधरोदशाश्वःश्वेतवाहनः॥गदापाणिद्वि
बाहुश्चकर्तव्योवरदःशशी ॥ २ ॥ रक्तमाल्यांबरधरःशक्तिशूलगदाधरः ॥ चतुर्मुखो
मेपगमोवरदःस्याद्धरासुतः ॥ ३ ॥ पीतमाल्यांबरधरःकर्णिकारसमद्युतिः॥खड्गचर्म
गदापाणिःसिंहस्थोवरदोबुधः ॥ ४ ॥ देवदैत्यगुरुतद्भ्रतपीतश्वेतौचतुर्भुजौ॥ दंडिनौ
वरदौकव्योसाक्षसूत्रकमंडलू ॥ ५ ॥ इंद्रनीलद्युतिःशूलीवरदोगृध्रवाहनः ॥ बाण
बाणासनधरःकर्तव्योकिंसुतःसदा ॥ ६ ॥ करालवदनःखड्गचर्मशूलीवरप्रदः ॥ नी

लसिंहासनस्थश्च राहुश्चात्रप्रशस्यते ॥ ७ ॥ धूम्राद्विवाहवःसर्वेगदिताविकृताननाः॥
गृथासनगतानित्यंकेतवःस्युर्वरप्रदाः ॥ ८ ॥ सर्वैकिरीटिनःकार्याग्रहालोकहितोव
हाः ॥ स्वांगुलेनोच्छ्रिताःसर्वशतमष्टोत्तरावधि ॥ ९ ॥ देशाः ॥ उत्पन्नोर्कःकलिंगेषु
यमुनायांचचंद्रमाः ॥ अंगारकस्त्ववंत्यांचमगधायांहिमांशुजः॥१॥संधवेषुगुरुर्जा
तःशुक्रोभोजकटेतथा ॥शनैश्चरस्तुसौराष्ट्रराहुर्वराठिनापुरे ॥अंतर्वेधांतथाकेतुरित्ये
ताग्रहभूमयः ॥ गोत्राणि ॥ आदित्यःकाश्यपयस्तुआत्रेयश्चंद्रमाभवेत् ॥ भारद्वा
जोभवेद्भूमस्तथात्रेयश्चसोमजः॥गुरुश्चैवांगिरेगोत्रःशुक्रोवैभार्गवस्तथा ॥ शनिःका
श्यपएवाथराहुःपैठिनसःस्मृतः ॥ केतवोजैमिनियाश्चग्रहगोत्राणिकीर्तयेत् ॥ सका
रेणतुवक्तव्यं गोत्रंसर्वत्रधीमता ॥ सकारःकुतुपोज्ञियस्तस्माद्धत्नेनतंवदेत् ॥ ॥ स्था
नानिस्कादि ॥ वृत्तमंडलमादित्येचतुरस्रनिशाकरे ॥ महीपुत्रेत्रिकोणंतुबुधैववाणस

त्रिभम् ॥ गुरोतुपट्टिशाकारंपंचकेणतुभार्गवे ॥ धनुर्निभंशनौज्ञियंशूर्पाकारंतुराहव ॥ कि
तवेतुध्वजाकारंमंडलानिप्रकल्पयेत् ॥ मंडलव्यासश्चप्रहरत्नावल्याम् ॥ मंडलव्या
सःकथितःसूर्यस्यद्वादशांगुलः ॥ चतुरंगुलःसोमस्यत्र्यंगुलोलोहितस्यच ॥ चतुरंगु
लःसौम्यस्यगुरोश्चैवपंडंगुलः ॥ नवांगुलस्तुशुक्रस्यअंकपुत्रस्यद्वयंगुलः ॥ द्वादशांगु
लोराहोश्चकेतोश्चैवपंडंगुलइति ॥ मध्येतुभास्करंविद्याच्छशिनंपूर्वदक्षिणे ॥ दक्षिणे
लोहितंविद्याहुंधपूर्वोत्तरेपिच ॥ उत्तरेतुगुरुंविद्याद्भागवंपूर्वतोन्यसेत् ॥ शनिंपाश्चिमतः
स्थाप्यनैर्ऋत्येराहुमेवच ॥ केतुंवायव्यकोणेचग्रहस्थानानिकीर्तयेत् ॥ दिङ्मुखानिप्र
तिष्ठाकल्पे ॥ शुक्राकौप्राङ्मुखौज्ञियौगुरुसौम्यावुदङ्मुखौ ॥ प्रत्यङ्मुखौसोमशनीशे
पादक्षिणतोमुखाः ॥ एतादृदिङ्मुखाः खटाःस्वस्वलोकेनिवासिनः ॥ यजमानात्माभिमु
खाःसर्वेसंस्थापयंतिच ॥ पूज्यपूजकयोर्मध्येयत्रप्राचींप्रकल्पयेत् ॥ तत्रसम्मुखःसं

स्थाप्यइतिन्यायोयथातथामिति ॥ मदनरत्नसंग्रहे ॥ ॥ ग्रहस्यदक्षिणेभागेस्थापये
 दधिदेवताः ॥ ग्रहस्यवामपार्श्वेस्तुस्थाप्याः प्रत्यधिदेवताः ॥ अधिदेवतानामानि ॥
 ईश्वरंचलमांचैवस्कंदविष्णुतथैवच ॥ ब्रह्माणमिंद्रं त्रुयमंकालंचैवतुअष्टमम् ॥ चित्रगुप्तं
 तुनवमंकीर्तिताअधिदेवताः ॥ ॥ प्रत्यधिदेवतानामानि ॥ अग्निश्चैवतथाआपःपृथि
 वीविष्णुरेवच ॥ इंद्रश्चैवतथेंद्राणीप्रजापतिस्तथैवच ॥ सर्पश्चैवतुब्रह्माचएताःप्रत्य
 धिदेवताः ॥ ॥ संग्रहे ॥ राहुमंददिनेशानामुत्तरस्यांयथाक्रमम् ॥ गणेशदुर्गावायुश्च
 राहुकेत्वोश्चदक्षिणे ॥ आकाशमश्विनौदेवास्थापयित्वाक्रमेणतु ॥ वास्तोष्पतिक्षेत्रपा
 लंस्थाप्यगुरुतरिपुच ॥ एताःसदैवसंस्थाप्याःकर्मसाह्मण्यदेवताः ॥ इंद्राग्नियमनैर्ऋ
 त्यावरुणोवायुरेवच ॥ कुबेरेशानावित्यष्टौप्रागादिमदिशाधिपाः ॥ ब्रह्माणंचततः
 स्थाप्यपूर्वेशान्योस्तुमध्यमे ॥ प्रतीचीनैर्ऋतिमंध्येअनंतंस्थापयेदिति ॥ यथावर्णं

प्रदेयानिवासांसिकुसुमानिच ॥ नवग्रहेभ्योदेयानिसुगंधसहितान्यपि ॥ गंधाः ॥ कुं
आदित्यभूमिपुत्रार्थदापयेद्रक्तचंदनम् ॥ चंदनंसितवर्णचप्रदद्यात्सोमभार्गवे ॥ कुं
कुमेनचसंयुक्तंचंदनंजीवसौम्ययोः ॥ अगुरोश्चंदनंदद्याद्राहुकेत्वर्कजेषुच ॥ धूपः ॥
रवेः कुंदरुकंधूपंशशिनस्तुधृताक्षताः ॥ भौमिसर्जरसंचवअगरुस्मभुधेस्मृतम् ॥ सिल्ह
कंगुरवेदद्याच्छुकेविल्वागरंतथा ॥ गुग्गुलमंदचारेतुलाक्षाराहोश्चकेतवे ॥ नैवेद्यं ॥
गुडौदनंरवेदद्यात्सोमायधृतपायसम् ॥ लोहितायमसूरान्नंबुधायक्षीरपाष्टिकं ॥ दध्या
दनंगुरोर्दद्याच्छुक्रायचधृतौदनम् ॥ मिश्रितंतिलमाषान्ननिवेद्यचशनेश्चरं ॥ राहोमा
पौदनंदद्यात्कतोश्चित्रौदनंतथा ॥ हविर्द्रव्यम् ॥ तिलाज्यचरुभिर्द्रव्यंसमिधांचय
थातथम् ॥ ग्रहादीनांचसर्वपांहविर्द्रव्यमुदीरितम् ॥ ॥ सामिधस्तु ॥ अर्कःपलाशख
दिरावपामार्गोथपिप्पलः ॥ औडुंबरःशमीदूर्वाःकुशाश्चसामिधःक्रमादिति ॥ ॥ हे

माद्रौभविष्योत्तरेसंग्रहेच ॥ एककस्यावाहनादिपुष्पांजल्यंतपूजनम् ॥ समाप्यचत
 तोन्यस्यइतिकण्डोनुकीर्तितः ॥ सर्वेषामेकतंत्रिणरव्यादीनांयथाविधि ॥ पूजनंतुप्र
 कर्तव्यंपदार्थोनुप्रकीर्तितः ॥ गणाधिपतयेदेयात्प्रथमांतुवराहुतिम् ॥ अन्यथाविफ
 लंविप्रभवतीहनसंशयः ॥ आधारवाज्यभागौतुआज्येनैवयथाक्रमम् ॥ एकैकस्याहु
 तिंहुत्वाअन्यहोमंस्ततःपरम् ॥ केवलंग्रहयज्ञश्चसर्वशांत्यादिकेषुच ॥ प्रथमोयुतहोमश्च
 द्वितीयो लक्षहोमकः ॥ तृतीयःकोटिहोमःस्यात्त्रिविधोग्रहयज्ञकः ॥ अष्टोत्तरसहस्रं
 तुशतमष्टाधिकंतथा ॥ अष्टाविंशतिसंख्याकैरेककस्यतुहोमयेत् ॥ कोटिलक्षायुत
 मखेरव्यादीनांयथाक्रमम् ॥ प्रणवादिश्चतल्लिंगःस्वाहाकारांतएवच ॥ जुहुयात्सर्वदेवा
 नाविद्यांयेचोपकल्पिताः ॥ ॥ नृसिंहपुराणे ॥ ततोव्याहृतिभिःपश्चाज्जुहुयाच्चति

लादिकम् ॥ यावत्प्रपूर्यते संख्यालक्षणाकोटिरेव वा ॥ वाशब्देन अयुतमपि गृह्णह्या
 त् ॥ तिलाः कृष्णा घृताभ्यक्ताः किञ्चिद्धवसमन्विताः ॥ होमेव्याहृतिभिश्चैव सर्वस्तत्र वि
 धीयते इति शांतिरत्ने ॥ संग्रहे ॥ कोटावधिप्रत्यधेश्च शतमष्टाधिककहुतिः ॥ विना
 यकादिदिक्पालान्ताष्टाविंशतिसंख्यया ॥ १ ॥ लक्षे अष्टाविंशतिश्च अधिप्रत्यधिके
 पुच ॥ विनायकादिदिक्पालान्ताष्टाष्टसंख्ययाहुतिः ॥ २ ॥ अयुतेष्टाष्टसंख्यया कैर
 धिप्रत्यधिके पुच ॥ विनायकादिदिक्पालान्तानां हुत्वा चतुश्चतुः ॥ ३ ॥ केवले अधिप्रत्य
 धिहुत्वा चैव चतुश्चतुः ॥ विनायकादिदिक्पालाद्द्वे द्वे संख्यया हुतीर्हुनेदिति ॥ ४ ॥ शौन
 कः ॥ अंते पूर्णाहुतिं हुत्वा समुद्राद्द्वामिसूक्ततः ॥ सततामाज्यधारान्तां पूर्णाहुतिमथान्चरेत्
 मात्स्येग्निपुराणे च ॥ मूर्धानं दिवमंत्रेण अवशेषघृतधारया ॥ दद्यादुत्थाय पूर्णवैनी
 पविश्य कदाचन ॥ इतिकर्तव्यानां चावश्यं शांतिमयूखे ॥ शुक्रज्योत्सुवाकेन धृतेना

च्छिन्नधारया ॥ होमाते सर्वकल्याणी देया पूर्णा ह्रतिः सदेति ग्रहयज्ञकल्पवल्याम् ॥ पू
 र्णा ह्रतिरन्याज्येन स्थाल्याज्येन कदाचनेति ग्रहयज्ञकल्पवल्याम् ॥ कारिकायां ॥ अ
 न्यदाज्यं समानीयाधि श्रितेऽस्तु क्रुशुवावुभौ ॥ तौ प्रतप्य च संमार्गकुशैः समृज्यसिंचयेत् ॥
 पुनः प्रतप्य याम्यायां निदध्यात्स्तु क्रुशुवौ चतौ ॥ आज्यमुद्रास्य चात्पूयावेक्ष्यापद्रव्य
 निष्कृतिः ॥ चतुर्गृहीतमाज्यं तद्गृहीत्वास्तुचिमध्यतः ॥ वस्रतां बूलपूगादिफलपुष्पसम
 न्वितां ॥ अधोमुखस्तुवच्छन्नांगं धाक्षतैरलंकृताम् ॥ पूर्वदक्षिणहस्तेन पश्चाद्ग्रामेन पाणि
 ना ॥ अग्रमध्यममध्यस्थं मूलमध्यममध्यतः ॥ पाणिद्वयेन हेतव्यं पाणिरेको निर
 र्थकः ॥ गृहीत्वाथस्तुवंकतौ शिखसन्निभमुद्रया ॥ वामस्तनं तमानो यनाभिमूलात्स्तुचं
 ततः ॥ सप्ततेत्यनुवाकं ते मखेऽस्तुकां निवशेषतः ॥ श्रावयेत्सूक्तमाग्नेयं वैष्णवं रौद्रमं द
 वम् ॥ महावैश्वानरं चापि चमकां निततः पठेत् ॥ समास्त्वेति नवचर्ममाग्नेयं सूक्तम् ॥ वि

एणोत्रिकंवीर्याणिइतिपडचवैष्णवंसूक्तम् ॥ नमस्तेइतिपोडशचरैद्रिसूक्तं ॥ आप्यायस्व
तिपडचमैदवम् ॥ महावैश्वानरम् ॥ चमकंवाजश्चेत्यारभ्यसप्तविंशतिंऋचाभितिका
शीदीक्षितपद्धतौ ॥ ऐशान्यामाहरेद्भस्मस्रुचावाथस्रुवेणवा ॥ अंकनंकारयेत्तेनशि
रःकंठांसकेषुचेतिशांतिकमलाकरे ॥ ततोग्रहपीठमध्येसूर्यमंडलस्याग्रेउदकसंस्थंप
क्तिरूपेणगणपतिंदुर्गाक्षेत्रपालंचावाह्य ॥ तत्रमंत्राः ॥ ॐ गुणानान्त्वा० ॥ १ ॥
ॐगणपतेइहागच्छइहतिष्ठ ॐगणपतयेनमःगणपतिमावाहयामि ॥ ॐअम्बेअम्बि
केम्बालिकेनमानयतिकश्चुन ॥ ससस्त्यश्रुक्ःसुभंद्रिकाङ्गाम्पीलवुसिनीम् ॥ २ ॥
ॐभूर्भुव०दुर्गेइ०दुर्गायै०दुर्गामा० ॥ ॐनुहिस्पशुमविदन्न्यमुस्माद्भैश्वानुरात्पुरे
एतारंमुनेः ॥ एमैनमवृधन्नमृताऽअमर्त्यम्भैश्वानुरंक्षेत्रजित्यायदेवाः ॥ ३ ॥ ॐ

भूर्भुवःस्वःक्षेत्राधिपतेइहागच्छंइहतिष्ठक्षेत्राधिपतयेनमःक्षेत्राधिपतिमा० ॥ ॥
 तत्रपीठमध्ये वर्तुलेद्वादशांगुलेमंडलेप्राङ्मुखंसूर्यरक्तपुष्पाक्षतैरावाह्य ॥ ॐआवृ
 ष्णेनरजसाधर्तमानोनिवेश्यत्रुमृतुम्मत्यैच ॥ हिरण्ययेनसवितारथुनादुवोयातिमु
 वंनात्रिपश्यन् ॥ १ ॥ ॐभूर्भुवःकलिंगदेशोद्भवकाश्यपसंगोत्ररक्तवर्णभोःसूर्यइहाग
 च्छंइहतिष्ठॐसूर्यायनमःसूर्यमावाहयामि ॥ ततआग्नेय्यादिशिचतुरस्रेचतुर्विंश
 त्यंगुलेमंडलेप्रत्यङ्मुखंसोमंशुक्लपुष्पाक्षतैःसह ॥ ॐ इमन्दैवाऽअसपुत्नठंभुवध्व
 म्महतेक्षत्रार्थमहतेज्येष्ठथायमहतेजानंराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ॥ इममुसुप्यपुत्रम्

१ प्रणवन्त्यादितः कुर्याद्भुवःस्वस्ततःपरम् ॥ चतुर्थानामसंयुक्तंनमस्कारांतयोजितम्॥एवंमंत्रः
 समाख्यातोयहपूजाविधायकः ॥ अनेनावाहनंकुर्यादनेनैवविसर्जनमितिज्ञातिमयूखे ॥

ॐ भू० ॥ २ ॥ ॐ भू०
मुष्यैषु त्रमुस्यै विशऽपुषवौ मीराजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा ॥ २ ॥ ॐ भू०
यमुनातीरोद्भवऽत्रियसगोत्रशुक्लवर्णभौसोमइहागच्छइ० ॥ ततो दक्षिणस्यां दिशि
त्रिकोणेऽयं गुलेमंडले दक्षिणाभिमुखं भौमं रक्तपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ अग्निर्मुग्धां दिवः
कुरुतपतिः पृथिव्याऽअयम् ॥ अपाऽऽरेतांऽसिजिन्वति ॥ ३ ॥ ॐ भू० अवन्ति दे
शोद्भवभारद्वाजसगोत्ररक्तवर्णभौमइहा० ततश्च ईशान्यां दिशि वाणाकारे चतुरंगु
लेमंडले उदङ्मुखं बुधं पीतपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ उद्बुध्या स्वाद्ये प्रतिजागृहित्वमिष्टापूते
सर्कःसृजिथामयञ्च ॥ अस्मिन्सुधस्तेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवाय जमानश्च सीदत ॥
॥ ४ ॥ ॐ भू० मगधदेशोद्भवऽत्रियसगोत्रपीतवर्णभोबुधइ० ॥ ततः उत्तरस्यां दिशि

लेवदीर्घचतुरस्रेपट्टाकारेपडंगुलेमंडलेवृहस्पतिपीतपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ वृहस्पतेऽअ
 त्रियद्वयोऽअर्हाद्युमद्भिभातिक्रतुमुज्जनेषु ॥ यद्दीदयुच्छर्वसः ऋतप्रजाततदुस्मासु
 द्रविणन्धेहिचित्तम् ॥ ५ ॥ ॐ भू० सिंधुदेशोद्भवआंगिरसगोत्रपीतवर्णभोवृहस्पते
 इ० ॥ ततः पूर्वस्यांदिशिपंचकोणेनवांगुलेमंडलेप्राङ्मुखंशुक्लपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ
 अन्नात्परिश्रुतोरसुम्ब्रह्मणोव्यपिवत्क्षेत्रम्पथुःसोमंमृजापतिः ॥ ऋतेनसुत्यमिन्द्रि
 यम्बिषानंठंशुक्रमन्थसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पथोमृतम्मधु ॥ ६ ॥ ॐ भू० भोजक
 टदेशोद्भवभार्गवसगोत्रशुक्लवर्णभोशुक्रइ० ॥ ततःपश्चिमायांदिशिधनुराकारेद्रचंगु
 लेमंडलेप्रत्यङ्मुखंशानिकृष्णपुष्पाक्षतैःसह ॥ ॐ शन्नोदिवीरुभिष्टंयुऽआपोभवन्तुपी

तत्रे ॥ शंभ्योऽभिस्रवन्तुनः ॥ ७ ॥ ॐभू० सौराष्ट्रदेशोद्भवकाश्यपसगोत्रकृष्णवर्ण
भोशनेश्चरइ० ॥ ततोनैऋत्यादिशिऋषीकारेद्वादशांगुलेम० दक्षिणाभिमुखं राहुंकु
ष्णपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ कयानाश्चित्रऽआभुवदूतीसुदाधृधुःसखा ॥ कयाशाचिष्ट
यावृता ॥ ८ ॥ ॐभू० राठिनापुरोद्भवपैठिनसगोत्रकृष्णवर्णभोरारोइ० ॥ ततोवा
गव्यादिशिध्वजाकारेपङ्गुलेमङ्गलेदक्षिणाभिमुखंकेतुंधूम्रपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐकेतुं
कुण्वन्केतुवेषोमर्क्याऽअपेशसै ॥ समुर्षद्भिरजायथाः ॥ ९ ॥ ॐभू० अंतर्वेदिस
मुद्भवजैमिनिसगोत्रधूम्रवर्णभोकेतोइ० ॥ ततोधिदेवतास्थापनग्रहदक्षिणपार्श्वे ॥
ॐत्र्यम्बकंयजामहेसुगन्धिंस्पृष्टिवद्धनम् ॥ उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय

मामुवाच ॥ १ ॥ सूर्यदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भू० ईश्वरदहागच्छइहतिष्ठईश्वराग्रनमः इ
 श्वरमावाहयामि ॥ पृथंमयेव ॥ ॐ श्रीश्रंतिलुङ्मी० ॥ २ ॥ सोमदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ
 भू० उमेड० उमाग्रे० उमामा० ॥ ॐ यदकन्दप्रथमआर्यमानऽउद्यन्त्संसुद्राहुत
 नापुरीपान ॥ इयंनस्यपुञ्जार्हिरुगस्यवाहुऽउपस्तुत्यग्महिंयातन्तेऽअर्धन् ॥ ३ ॥ भौ
 मदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भू० स्कन्दहा० स्कन्दाग्र० स्कन्दमा० ॥ ॐ विष्णोरुराटमसि
 विष्णोश्चञ्चस्योविष्णोःस्यूरुमिविष्णोत्थुयोसि ॥ विष्णुवमसिद्विष्णवित्वा ॥ ४ ॥
 बुधदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भू० विष्णोडहागच्छइहतिष्ठविष्णवे० ॥ ॐ आत्रहन्त्रात्मणोत्र
 क्षीमञ्जोनायनामारुष्टेराजुन्युश्चूरुडपुञ्ज्योतिश्चाथामहारुथोजायतान्दोर्धीधितु

वीढानुडानुशुःसप्तिःपुरन्धिर्योषाजिष्णूरथेषाः ॥ सुभेयुयुवास्त्ययजमानस्यधीरो
 जाग्रतान्निकुमेनिकामेनःपुर्जन्यैवर्षतुफलवत्योनुऽओषधयःपच्यन्ताँयोगक्षुमा
 नैः कल्पताम् ॥ ५ ॥ गुरुदक्षिणपार्श्वेऽँभू० ब्रह्मन्द् ० ब्रह्मणेन० ब्रह्माणमा० ॥ ॐ सु
 योषाऽइन्द्रसर्गणोमुरुद्भिःसोमंभिमववृत्रहाशूरविद्वान् ॥ जहिशत्रुँरपुमृधौबुदुस्वा
 थाभयङ्कृणुहिविश्वतौनः ॥ ६ ॥ शुक्रदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भू० इन्द्रइहा० इन्द्राय० इन्द्र
 मा० ॥ ॐ युमायुत्वांगिरस्वतेपितुमतेस्वाहा ॥ स्वाहाघुर्मायुस्वाहाघुर्मःपित्रे ॥ ७ ॥
 शनिदक्षिणपार्श्वेऽँयमद् ० इहति० यमाय० यममा० ॥ ॐ कार्षिँरसिसमुद्रस्युत्वाक्षि
 त्याऽउन्नयामि ॥ समापोऽअद्भिरंगमतसमोषधीभिरोषधीः ॥ ८ ॥ राहुदक्षिणपा

र्वे ॥ ॐ भू० कालइ० इहति० का० कालमा० ॥ ॐ चित्रावसोस्वस्तितेपारमशीय ॥
 केतुदक्षि० ॥ ॐ भू० चि० इ० इ० चि० चित्रगुप्तमा० तत्प्रत्यधिदे० स्थाप० ग्रहवामपा
 र्वे ॐ अग्निद्रुतपुरेर्दधेहव्युवाहसुर्पत्रुवे ॥ देवाइआसादयादिह ॥ सु० वामपा० भू० अ०
 अग्नि अ० अग्नि ॥ ॐ आपोहि० ॥ २ ॥ सोमवामपा० ॐ भू० आ० इ० इ० अद्भ्यो० आ०
 आ० ॥ ॐ स्योनाष्टं ॥ ३ ॥ भौमवामपाश्वे ॥ ॐ भू० पृथिवीइ० इ० पृ० पृ० पृथि
 वीमावाहयामि ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिर्दधेपदम् ॥ समूढमस्यपां सुरेस्वाहा ॥
 ॥ ४ ॥ बुधवामपाश्वे ॐ विष्णोइहागच्छइ० वि० विष्णुमा० ॐ त्रातारुमिन्द्रं मविता
 रुमिन्द्रुर्दहवैहवेसुहवुर्दशुरमिन्द्रम् ॥ वह्यामिशुकम्पुरुहुतमिन्द्रं स्वस्तिनोमघवांधा

ब्रह्मन् इ० ब्रह्मणेन० ब्रह्माणमा० ॥ ततो विनायकादिपंचदेवताः वास्तोष्पतिक्षेत्र
 पालंचावाहयेत् ॥ ॐ गुणानान्त्वा० ॥ १ ॥ राहोरुत्तरतः ॐ भू० गणपते इ
 हा० ग० इ० गणपतिमा० ॥ ॐ अम्बे अम्बिके० ॥ २ ॥ शने रुत्तरतः ॐ भू० दुर्गे०
 इ० इह० दुर्गा० दुर्गा० ॥ ॐ आनो नियुद्धि श्रुतिर्नाभिरध्वरुं सहस्रिणोभिरुपया
 हियज्ञम् ॥ वायोऽस्मिन् स्वनेमादयस्वयूयम्पातस्वस्तिभिः सदान् ॥ ३ ॥ रवे रुत्तर
 तः ॐ भू० वायो इहा० वायवेन० वायुमा० ॥ ॐ घृतं घृतं पावानं पिबतवसां म्बसापा
 वानं पिबन्त रिक्षस्य हुवि रसि स्वाहा ॥ दिशः प्रदिशः आदिशो विदिशः ऽऽद्वि शो दि

१ विनायकाद्याः पंच उत्तरे स्थाप्या इति सांप्रदायिकेतिशांतिमयूखे ॥

ग्भ्यःस्वार्हा ॥ ४ ॥ राहोर्दक्षिणे ॐ भू० आकाशइहा० इ० आका० आकाशमा० ॥
 ॐ यावाङ्कुशामधुमुत्थयिर्वनासुनृतावती ॥ तर्थायुग्मिमिक्षताम् ॥ ५ ॥ कतोर्दक्षिणे ॥
 ॐ भू० अश्विनौ इ० इ० अश्विन्यां० अश्विनावा० ॥ वास्तोष्पतेप्रतिजानीह्य
 स्मान्स्वविशोऽनमीवोभवानः ॥ यत्वेमहेप्रतितन्नोजुषस्वशन्नोभवद्विपदेशश्चतुष्प
 दे ॥ १ ॥ उत्तरे ॐ भू० वास्तोष्पते इ० इ० वा० वास्तोष्पतिमा० ॥ ॐ नुहिस्पशुम
 विदं ॥ २ ॥ उत्तरे ॐ भू० क्षेत्राधिपते इ० इ० क्षे० क्षेत्राधिपतिमा० ॥ इतिकृतुसा
 ह्णयदेवताः ॥ अथप्रागादितः पीठसमंताद्विक्पालानावाहयेत् ॥ त्रुतारुमिन्द्रं ॥
 ॥ १ ॥ पूर्वे ॐ भू० इन्द्र इ० इ० इन्द्रमा० ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्नेतवदेवपुत्र्युभिर्मुधोनोरक्ष

१ मंगलोत्तरेक्षेत्रपालस्थापनमितिशाक्तिकमलाकरे ॥ क्षेत्रस्यपतिनाक्षेत्रपालस्थाप्यमुजोत्तरे ॥ सुत्रोमंगलः ॥

तुन्वश्चन्द्र ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवामस्यनिर्मेषुठरक्षमाणस्तवव्रते ॥ २ ॥ आग्ने
 द्याम् ॐ भू० अग्नेइ०इ० अग्निमा० ॐ ग्रुमायुत्वांगिर० ॥ ६ ॥ दक्षिणे ॐ भू० यम
 इ० इ० य० यममा० ॥ ॐ असुन्वन्तमयंजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहितसर्क
 रस्य ॥ अन्यमुस्मदिच्छसातंडृत्यानमोदेविनिर्ऋतेतुभ्यमस्तु ॥ ४ ॥ नैर्ऋत्यासु ॐ
 भू० निर्ऋतेइ० इ० नि० निर्ऋतिमा० ॥ ॐ तत्त्वायामि ॥ ५ ॥ पश्चिमे ॐ भू० वरुणइ०
 इ० व० वरुणमा० ॥ ॐ आनोनिगुद्धिशतिर्नाभिरध्वरुठसहस्रि० ॥ ६ ॥ वायव्याम्
 ॐ भू० वायोइहा०इ०वा० वायुमा० ॥ ॐ ब्रुयुठसोमत्रतेतवमनस्तनुपुविभ्रतः ॥ ८ ॥
 जावन्तःसचेमहि ॥ ७ ॥ उत्तरेसोमइहा०सो० सोममा० ॥ ॐ तमीशानुअगतस्तु

स्थुपस्पतिन्धियञ्जिन्वमवसेहूमहेवुयम् ॥ पुपानोयथावेदंसुमसंहुधेरक्षितापायुरद
 वधंस्वस्तये ॥ ८ ॥ ईशान्याम् ॐ भू० ईश्वर३० इ० इ० तावावा० ॥ ॐ अस्मेरुद्रमिह
 नापर्वतासोवृत्रहत्येभरहृतौसुजोपां ॥ यशःसतेस्तुवतेधारिपुत्रइन्द्रज्येष्ठाऽअ
 स्मोरअवन्तुदेवाः ॥ ९ ॥ पूर्वशानयोर्मध्येऊर्ध्वायां ॐ भू० ब्रह्मन्इहाग० इ० ब्र० ब्र
 ह्माणसा० ॥ ॐ स्योनाष्टथिविनो० ॥ १० ॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्येअधःस्थायां ॐ
 भू० अनंतइहागच्छइ० अनंताय० अनंतमा० ॥ इतिक्रतुसंरक्षकदिवपालदेवताः ॥
 ॐ मनोजूतिर्जु० ॥ एषवैप्रतिष्ठेतिऋभ्यामादित्यादिग्रहमंडलदेवताभ्योनमःसुप्रति

१ अत्रावसरेदर्पणेषुच्छेपादिदेवतास्थापनमुक्तं तदुशिष्टैरनाहतस्वान्नात्रालिखितम् ।

ष्टितावरदाभवत ॥ पूजामंत्रस्तु ॥ ॐ ग्रहांऽऊर्याहुतयो०व्यतो०विप्रायमृतिम् ॥तेषां
 विशिषिप्रयाणाम्बोहमिषुमूर्युठं०समं०ग्रभसुपयामगृंहतो०सीन्द्रायिषु०ष्टुङ्गृणहाम्ये
 षतेयो०निरिन्द्राय०त्वाजुष्टंतमम् ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः०आदित्यादि०नवग्रहमंडलदेवता
 भ्यो०नमः०इति०मंत्रेण०षोडशो०पचारैः०संपूज्य०प्रार्थयेत् ॥ आदिदेवनमस्तु०भ्यंसप्तसप्तदि
 वाकर ॥ आयुरारोग्यमेदेहि०कुरुशांतिं०शुभप्रदाम् ॥ १ ॥ रोहिणीशुधा०मूर्तेसुधा०रूप
 सुधाशन ॥ सोमसौम्यो०भवा०स्माकं०सर्वारिष्टं०निवारय ॥ २ ॥ कुजकुप्रभवो०पिलंमं
 गलः०परिगद्यसे ॥ अमंगलं०निहत्या०शुसर्वदाय०च्छमंगलम् ॥ ३ ॥ बुधत्वं०बुद्धिजननो
 बोध्यवान्सर्वदानृणाम् ॥ नत्वावबोधं०कुरुते०सोमपुत्र०नमोस्तुते ॥ ४ ॥ वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ
 ज्ञानविज्ञानपारग ॥ विबुधाति०हरो०नित्यं०देवाचार्य०नमोस्तुते ॥ ५ ॥ मार्गवो०भर्गजन

नशुचिःश्रुतिविशारद ॥ हत्वाग्रहकृतान्दोषानायुरारोग्यदेहिमे ॥ ६ ॥ कोणनीला
 जनप्रख्यंमदचेष्टाप्रसारिणम् ॥ छायामातंडसंभृतंतनमामिश्रैश्चरम् ॥ ७ ॥ महाशि
 रामहावक्रोदीर्घदंष्ट्रोमहाबलः ॥ मुंडकायोर्ध्वकेशीचपीडांहरतुमेतमः ॥ ८ ॥ अधः
 स्थाधांगभोःकेतोपलघूमसमप्रभ ॥ रौद्ररूपनमस्तुभ्यंममपीडांनिराकुरु ॥ ९ ॥ ॥
 अनयापूजयादित्यादिग्रहमंडलदेवताःप्रीयताम् ॥ इतिग्रहस्थापनम् ॥ ततई
 शान्यांग्रहसंबंधिरुद्रकलशस्थापनम् ॥ महीद्यौरितिक्रमेणपूर्णपात्रनिधानांतंकृत्वात
 त्वायामीत्यावाह्य ॥ ॐ असंख्यातासुहस्राणि ये रुद्राऽअधिभूम्यांम् ॥ तेषां सहस्रयो
 जनेषु धन्वानितन्मसि ॥ १ ॥ इतिमंत्रेणषोडशोपंचारैःसंपूज्यसर्वसमुद्राःसरितइतिगं

१ अयं रुद्रकलशः यजमानस्यस्नानार्थमिति कमलाकरैः ॥

गाद्यावाहयेत् ॥ तत्र कलशे सांगरुद्रं जपः ॥ अनेन कलशो देकेन अभिषेकसमये पत्न्या सह
 हयजमानमभिषेचेत् ॥ अथ कुशकंडिका ॥ एतस्याव्याख्याग्रहरत्नावली कुशकंडिका
 भाष्यानुसारेण लिखिता यथा ॥ अग्नेर्दक्षिणतः स्थापिते वारुणादिपीठे उदगग्रांस्त्य
 धिकान् कुशानां स्तीर्याग्नेरुत्तरतः कुशासने ब्रह्माणं पूर्वाभिमुखमासीनं यजमानः स्वयमु
 दङ्मुखमासीनो ब्रह्मणोर्दक्षिणहस्तं गृहीत्वा भो ब्रह्मन्नासासने उपविशेति ब्रूयात् ॥ उ
 पविशामीति तेन पीठे दक्षिणपादे नाग्नेः पूर्वेण गत्वा स्वासनादं गुष्ठानामिकाभ्यां किंचि
 चूर्णमादाय दक्षिणापरस्यां निरस्याश्व्यभिमुख उपविशतीति ग्रहयज्ञकल्पवल्क्याम् ॥
 अग्नेरुत्तरतः प्राग्नेः कुशैरासनद्वयं कल्पयित्वा एकमग्नेरुत्तरतः द्वितीयं तत्पश्चिमे ॥ वा
 यव्याश्रितं वारुणं द्वादशांगुलदीर्घं चतुरंगुलविस्तृतं चतुरंगुलस्वातम् ॥ यथा ॥ वारुणं पा
 णिमात्रं च द्वादशांगुलविस्तृतम् ॥ पद्मपत्राकृतिर्वापि प्रोक्षणीपात्रसंस्थितिरितिकल्पव

लल्याम् ॥ चमसंदक्षिणहस्तेन गृहीत्वासव्येपाणौ प्रागग्रानधाय तिष्ठन्दक्षिणहस्तोऽङ्क
तपात्रजलेनात्माभिमुखं पूरयित्वा पश्चिमासने निधाय दक्षिणयानामिकया जलमाल
भ्याग्नेरुत्तरतः प्राक्कल्पिते प्रोक्षण्यासनदुदक्प्रणीतासने स्थापयेत् ॥ यथा ॥ प्रणीता
उत्तरे स्थाप्यावितस्त्यन्तरे तोम्रितः ॥ इति त्रहयज्ञकल्पवल्ल्याम् ॥ चमसंवारुणं प्रणीता
पात्रं प्रागग्रमुत्तानं वारुणोदकेन संपूर्य ॥ दर्भमुष्टिमादाय प्रदक्षिणं प्रागादिबहिर्भिः कुं
डपरिमाणैः परिस्तरणं निधेयमिति कल्पवल्ल्याम् ॥ बर्हिर्दर्भमुष्टिः ॥ तच्च प्रागुदगग्रैः ॥
दक्षिणतः प्रागग्रैः ॥ प्रत्यगुदगग्रैः ॥ उत्तरतः प्रागग्रैः ॥ आसादनं तु पात्राणां प्रादेशां
तरके बुधः ॥ अंगुलद्वयमानेन ऋद्धं ऋद्धं इति रेन्यसेत् ॥ प्रागग्रोदग्विलंतस्यादुत्तरासाद
नेम्रितः ॥ पात्रजातं प्राग्विलंतदुदगग्रं तु पश्चिमे इति कारिकाकारः ॥ उत्तरतश्च दुदक्सं
स्थमसंभवे प्राक्संस्थं पश्चिमसंस्थमदकुसंस्थमपीति देवयाज्ञिकः ॥ अनंतर्गभिर्गंसात्र

कौशाद्विदलमेवच ॥ प्रादेशमात्रंविज्ञेयंपवित्रंयत्रकुत्रचित् ॥ आज्यस्थालीकांस्य
 मयीयद्भ्राताम्रमयीतथा ॥ प्रादेशमात्रदीर्घासागृहीतव्याऽव्रणाशुभा ॥ दृढाप्रादेश
 मान्युर्ध्वतिर्यङ्नातिदृहन्मुखी ॥ मृन्मय्यौदुंबरिवापिचरुस्थालीप्रशस्यतइतिरत्नमा
 लायाम् ॥ सुवसंमार्जनार्थायपंचवाथत्रयोपिवा ॥ प्रादेशमात्रान्गृह्णीयात्संमार्ग
 कुशसंज्ञकान् ॥ १ ॥ उपयमनकुशाःसप्तपंचवाथत्रयोपिवेतिग्रहयज्ञकल्पवल्क्याम् ॥
 समिल्लक्षणंपरिभापायासुक्तम् ॥ अथसुवल्क्षणम् ॥ खादिरादिःसुवःकार्योहस्तमात्रप्र
 माणतः ॥ अंगुष्ठपर्वखातंत्त्रिभागंदीर्घपुष्करम् ॥ १ ॥ षट्त्रिंशांगुलांसुचंकारये
 त्खादिरादिभिः ॥ कर्दमेगोपदाकारंपुष्करंतद्भदेवहि ॥ १ ॥ पुष्कराग्रंषडंशंतुखा
 तंद्भ्रंगुलविस्तृतम् ॥ अंगुष्ठैकंस्थूलतरंदंडेतस्यचकंकणमित्यासादन्यां ॥ २ ॥ पूर्णपात्र
 लक्षणंपरिभापायासुक्तम् ॥ एवमासादनंकृत्वापवित्रच्छेदनैःकुशैः ॥ अंगुष्ठांगुलिपर्व

भ्यां चिच्छद्यात्प्रादेशसंमितमितिकल्पवल्ल्याम् ॥ अंगुलारनामिकाग्रपर्व ॥ प्रादेशमात्र
मुत्सायौत्पवनं तु विधीयते ॥ उद्दिगनंतुकर्तव्यमूर्ध्वमूर्ध्वप्रमाणतद्भित्तिकल्पवल्ल्याम् ॥
प्रोक्षणेकारणमाहश्रुतिः अथ पात्राणि प्रोक्षतीत्युपक्रम्य तदेव पात्रमत्राशुद्धस्तक्षान्योम
ध्यः कश्चित्पराहतीति तदेवैतेषामद्भिरेमेध्यं करोतीति ॥ तक्षावर्धकः ॥ तद्भ्यतिरि
क्तोन्योधूपलादिः ससर्वाप्यमेध्यत्वादशुद्धः ॥ तस्य स्पर्शकृतं यदेपां पात्राणां दोषजात
तदनेन प्रोक्षणेन निवर्तयतीति ग्रहयज्ञकल्पवल्ल्याम् ॥ पात्राणि क्रमशः प्रोक्ष्य निदंभ्या
त्तामसंचरे ॥ असंचरः प्रणीताभ्योरंतरेण प्रकीर्तितः ॥ स्वालंभान्निर्वेपदापमाज्यस्था
ल्यां यथार्हतः ॥ इतिकारिकायाम् ॥ प्रणीतमुदकं कृत्वा स्थाल्यां त्रिःशालितां निक्षेपे
त् ॥ तंडुलाननुमानेन चरुः पूर्णो यथा भवेत् ॥ देवे त्रिःशालिताज्ञेयास्तंडुलाः पैतृके सकृ
त् ॥ पात्रप्रोक्षणकाले तु चैते पां प्रोक्षणं भवेदितिकल्पवल्ल्याम् ॥ तत्राज्यं ब्रह्माधि श्रय

ति ॥ तदुत्तरत आचार्यश्चरुमधि श्रयतीति युगपत् ॥ इतिकल्पवल्क्याम् ॥ कात्यायनसू
 त्रे अत्रोत्तरमुत्तरर्षह्वीः पि ॥ श्रपणलक्षणं कारिकायाम् ॥ अन्वर्थः श्रपितः स्वन्नो ह्य
 दग्धो कठिनश्शुभः ॥ नचातिशयिथिलः पच्यो न च रुश्चारसस्तथेतिकारिकायाम् ॥ इ
 योः पर्याग्निकरणं कर्तव्यं ज्वलदग्निना ॥ पर्याग्निकरणे कारणमाह श्रुतिः ॥ तंपर्याग्निक
 रीत्यच्छिद्रमेव न मेतदग्निना परिगृह्णाति नाष्टारक्षाः स्य भिमुषेयुरग्निर्हिरक्षसामपहंते
 तिकल्पवल्क्याम् ॥ ततः ॥ सुवंसंमार्जयेत्प्रांचमतः संमार्जनैः कुशैः ॥ मूलतः पुष्करं या
 वत्कुशमूलैस्तथाग्रतः ॥ अग्नावभ्युक्ष्य च पुनः प्रतप्य निदधाति तम् ॥ अधोमुखं तापयि
 त्वांसंमृज्योर्ध्वमुखं ततः ॥ अभ्युक्षणं तु प्रणीतोदकेन विशेषवचनाभावात्प्रणितानां स
 र्वार्थत्वाच्च ॥ पुनः प्रतपनं पूर्ववत् ॥ निधानं समीपे ॥ सम्मार्गं कुशानामपासनमुत्तर
 तः ॥ शाखांतरेऽग्नौ प्राशनं विहितम् ॥ आहवनीये प्राशनमेकैक इतिकाल्यायनः ॥ अनुद्वा

सितानां पूर्वैर्णोद्धासितानामपरेण उत्तरतलपचारोहियज्ञइतिवचनादग्नेरुत्तरतल उद्भास
नम् ॥ उद्भास्यप्रोक्षणीपश्चाद्भाग उत्तरतोऽग्नेः स्थापनं ॥ इतिकल्पवल्क्याम् ॥ तदुद्भासित
माज्यं पवित्रान्यासुत्पूयत देवा विक्ष्य ॥ अवेक्षणमपद्रव्यनिरसनार्थमिति कल्पवल्क्या
आज्यस्थालीताभ्यां प्रोक्षणीरुत्पुनातीति श्रुतेः ॥ उत्पुनातिकरणे पवित्रसुवर्गग्रंथाम
हस्ते धृत्वा तन्मूलं दक्षिणहस्ते धृत्वा पवित्रकुशमध्यतलत्पुनाति ॥ उपग्रहाथं दक्षिणह
स्तेन सव्ये कुर्यात् ॥ रक्षसां तर्जनाय वज्रोवा आपो हि कुशाः एवं परंपरया कुशेषु वज्र
त्वादितिकल्पवल्क्याम् ॥ कारिकायाम् अधोमुख ऊर्ध्वपादः प्राङ्मुखो हव्यवाहनः ॥
तिष्ठत्येव स्वभावेन आहुतिः कुत्र दीयते ॥ सपवित्रां बुहस्तेन वह्नेः कुर्यात् प्रदक्षिणाम् ॥
हव्यवाद्दसलिलं दृष्ट्वा विभैति संमुखो भवेत् ॥ तिष्ठतीवहास्थानीति श्रुतेः अस्थिस्थाना
पन्नत्वात्समिधौ तिष्ठाय धानमिति देवयाज्ञिकः ॥ कारिकायाम् ॥ अन्वारं भेकृते होमे

ब्रह्मणादक्षिणेकरे ॥ बहुकाष्ठैः समिधीयादच्चिष्मंतंक्रियाक्षमम् ॥ स्रुवेणाज्यंगृहीत्वा
 ग्रेःप्रत्यगुत्तरदेशतः ॥ आरभ्यदिशमाग्नेयमाज्यधारामृजुंहरेत् ॥ मनसासंस्मरे
 त्स्वाहायुक्तंचैवप्रजापतिम् ॥ नैऋतिंदिशमाश्रित्यऐशानीपूर्ववत्क्षिपेत् ॥ तत्रैद्राय
 पदंस्वाहायुक्तंचोपांशुकंभवेत् ॥ स्वाहेत्याधारयेदतावाधारवितिभाषितौ ॥ प्रा
 च्यौवाजुहुयादितावृजूसंततमेवच ॥ जुहुयादग्नेस्वाहासोमायेतितथापराम् ॥ प्रथ
 मेशानकोणाग्नेद्वितीयाग्नेयकोणगा ॥ सुसमिद्धेथवावन्हौहोतव्येचोत्तराहुती ॥
 ननुउत्तरतउपचारीयज्ञइतिशास्त्रम् ॥ कथनेतेआहुतीरक्षिणसंस्थं हूयेतेइतिचत्स
 त्यम् ॥ आत्माभिर्मुखस्यग्नेर्दक्षिणवामाभिप्रायेणेत्यदोषः ॥ प्राजापत्याहुतौ
 उपांशुत्वकारणंहविर्यज्ञकाडिद्रष्टव्यम् ॥ उपांशुलक्षणंहौत्रसूत्रे ॥ यस्मिन्मंत्राद्
 योनविज्ञायतेनव्यंजनंकेवलमेवोष्ठचालनंश्वासोवातदुपाठंशुरिति ॥ भूरादिनवसु

स्विष्टकृतेचाधचतुष्टये ॥ अन्वारंभो भवेत्तेषु सोन्वारंभः कुशेन वै ॥ सुवधारणार्थं कारिका ॥ अग्नेधृतवार्थनाशायमध्ये चैव मृतप्रजा ॥ मूले च त्रियज्ञे होता सुवंस्थानं कथं भवेत् ॥ अग्रमध्ये च यन्मध्यं मूलमध्ये च मध्यतः ॥ सुवधारयते विद्वाञ्छातं व्यञ्च सदा बुधैः ॥ तर्जनी च वहिः कृत्वा कनिष्ठां च वहिस्तथा ॥ मध्यमानामिकांगुष्ठैः सुवंधारयते द्विजः ॥ सुवहोमे सदा त्यागः प्रोक्षणी पात्रमध्यतः ॥ पाणिहोमे त्यागो न ॥ इति कुशकंडिकाभाष्यकारादयः ॥ ॥ अनेक सुवसाध्यहोमे अनेक सुवासादनं तेषां प्रोक्षणं च तिसिंधुः सर्वत्र त्यागादाद्रव्यप्रक्षेप इति गदाधरादयः ॥ उपविशतीवमाज्ये ति श्रुतेः उपविश्येव आहुतिं जुहुयात् ॥ आज्याहुते राज्यस्थानीयत्वेनोक्तत्वादिति देव्याज्ञिकः ॥ अग्निपूजावहिः प्रोक्तैव च नार्द्धिहरेव सर्वपूजनमितिकेचिदाहुः ॥ तत्र विशेषो विष्णुधर्मोत्तरे ॥ मध्येपि गंधपुष्पादीन्दद्याद्ग्नैर्न संशयः ॥ बहिर्नैवेद्यमात्रं

तुदातव्यमितिनिश्चयइतिशांतिमयूखे ॥ ॥ आज्येनव्याहतीर्हुत्वाभूर्भुवःस्वरितिक्र
 मात् ॥ पंचवारुणकंतद्धंदेतेचैवप्रजापतिमितिकारिकायाम् ॥ प्राङ्महाव्याहृतिभिःस्वि
 ष्टकृदन्यच्चेदाज्याद्धविरितिसूत्रम् ॥ ॥ अस्वार्थः ॥ ॥ यत्रहोमेआज्यादन्यद्धविःस्या
 त् ॥ अत्रहविःशब्देनचसुरेवहविः ॥ यत्रचरुःस्यात्तत्रमहाव्याहृतिभिः प्राक्स्विष्टकृ
 द्भवति ॥ अन्यत्रातिपीतिभाष्यकारः ॥ स्विष्टकृद्धोमः सर्वहोमद्रव्यैः कार्यः ॥ लक्ष
 होमादौचरुशेषस्यधार्यत्वोक्तेरितिशांतिकमलाकरः ॥ ततआचार्योग्निसमीपउपवि
 श्यान्वादध्यात् ॥ अथान्वाधानम् ॥ यजुपामन्वाधानंगोभिलहरिहरगदाधरादि
 भिर्नोक्त्वात्स्मार्तेकर्मणिनान्वान्वाधानंतथापिप्रयोगरत्नस्मार्तोह्लासस्मार्तंगंगाधर्यादौ
 अन्वाधानोक्तिःप्रचुरतरशिष्टाचारप्राप्तत्वाच्चाप्युच्यते ॥ ॥ देशकालौ ॥ अस्मि

न्सग्रहमखरजोदर्शनशांत्याख्येकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये ॥ आस्म
 न्नन्वाहितेऽग्नौपूर्वेणब्रह्मणोगमनम् ॥ उत्तरतःपात्रासादनम् ॥ द्वेषवित्रे ॥ कांस्यमयी
 ताम्रमयीवाआज्यस्थाली ॥ ताम्रमयीचरुस्थाली ॥ पालाशयःसमिधः ॥ प्राच्यांवा
 धारौ ॥ समिद्धतमेआज्यभागौ ॥ पूर्णपात्रंदाक्षिणावा ॥ एतान्चैकल्पिकान्पदार्था
 नहंकरिष्ये ॥ अथदेवताभिध्यानम् ॥ तत्रप्रजापतिमिंद्रमग्निंसोममेताःआज्येनप्रत्येक
 मैककयाहुत्या ॥ अत्रप्रधानम् ॥ आदित्यादिनवग्रहानर्कादियथालाभसमिच्चरु
 तिलाज्यद्रव्यैःप्रत्येकंप्रतिद्रव्येणअष्टाष्टसंख्याकाभिराहुतिभिः ॥ अधिदेवताप्रत्य
 धिदेवताश्चतैरेवद्रव्यैःप्रत्येकंप्रतिद्रव्येणचतुश्चतुःसंख्याकाभिराहुतिभिः ॥ विनायका

१ दर्पणेनमुख्यदेवतान्वाधानोत्तरग्रहान्वाधानमुक्तं कमलाकरादिनिबंधेषुग्रहान्वाधानोत्तरं मुख्यदेव
 तान्वाधानमुक्तं तदनुसारेणात्र ॥ व्याहृतिहोमः सर्वत्रोक्तः ॥

दिपंचदेवताः क्षेत्रपालवास्तोष्पतिमिन्द्रादिदशलोकपालाश्चतैरेवद्रव्यैः प्रत्येकं प्रतिद्र-
 व्येणद्वाभ्यां द्वाभ्यामाहुतिभ्यां यक्ष्ये ॥ पुनरत्र प्रधानं सूयमिन्द्रमिद्राणौ भुवनेश्वरीशर्क-
 राघृतसंमिश्रपायसतिलाज्यद्रव्यैः प्रत्येकं प्रतिद्रव्येण अष्टाविंशत्यष्टाविंशति संख्या
 काभिराहुतिभिर्यक्ष्ये ॥ न्यूनानि रिकार्थं धृताक्ततिलद्रव्येण संमस्तं व्याहृतिभिरष्टाविं-
 शति संख्याकाभिराहुतिभिर्यक्ष्ये ॥ शेषेण स्विष्टकृतम् ॥ अग्निवायुं सूयमग्नीवरुणौ
 अग्नीवरुणौ अग्निवरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान् देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणं मादित्यं मदि-
 तिं प्रजापतिं मेता अंगप्रधानार्था देवता आज्येन अस्मिन्सग्रहमखरजोदर्शनशांत्या
 ख्येकमण्यहं यक्ष्ये ॥ ॥ दक्षिणतो ब्रह्मासनास्तरणं तत्र ब्रह्मोपवेशनम् ॥ उत्तरतः प्रणी-
 तासनम् ॥ वायव्यां द्वितीयमासनम् ॥ ततो वायुमकरेण प्रणीताः संगृह्य दक्षिणकरेण जलं
 प्रपूर्य भूमौ वायव्यासने निधाया लभ्योत्तरतो शिरासने स्थापनम् ॥ बर्हिपाप्रदक्षिणमग्निं

परिस्तीर्यवाईशानादिपूर्वाग्रैस्त्रिभिस्त्रिभिर्दभैःपरिस्तरणं ॥ तच्चप्रागुदगग्रैःदक्षिणतः
प्रागग्रैः ॥ प्रत्यगुदगग्रैः॥उत्तरतःप्रागग्रैः॥अर्थवत्पात्रासादनम्॥पवित्रच्छेदनादभा
स्यः ॥ पवित्रेद्वे ॥ प्रोक्षणीपात्रम् ॥ आज्यस्थाली ॥ चरुस्थाली ॥संमार्गकुशाःपंच॥
उपग्रमनकुशाःसप्त ॥ समिधस्तिस्त्रः ॥ स्रुवः ॥ आज्यम् ॥तंडुलाः ॥पूर्णपात्रेदक्षिणा
वरोवा ॥ पवित्रच्छेदनैःपवित्रकरणम्॥द्वयोःपवित्रयोरुपरिपवित्रत्रयंनिधाय ॥ द्व
योमूलेनद्वैकुशौप्रदक्षिणीकृत्यत्रयाणांमूलाग्रेएकीकृत्यअनामिकांगुष्टेनद्वयोरग्रंछे
दयेत् ॥ द्वयोर्मूलंत्राणिचोत्तरतःक्षिपेत् ॥ प्रोक्षणीपात्रेप्रणीतोदकमासिच्यपात्रांतरे
णचतुर्वारम्॥वामकरेपवित्राग्रंदक्षिणेमूलंधृतत्वामध्यतःपवित्राभ्यामुत्पवनंप्रोक्षणीपा
त्रजलस्येति ॥ प्रोक्षणीनांसव्यहस्तेकरणम्॥ दक्षिणहस्तमुत्तानंकृत्वामध्यमानामि
कांगुल्योर्मध्यपर्वभ्यामपासुर्द्विगनम्॥प्रणीतोदकेनप्रोक्षणीनांप्रोक्षणम् ॥ प्रोक्षण्युद

केन आज्यस्थाल्याः प्रोक्षणम् ॥ चरुस्थाल्याः प्रोक्षणम् ॥ संमार्गकुशानां प्रोक्षणम् ॥ उप
 यमनकुशानां प्रोक्षणम् ॥ समिधां प्रोक्षणम् ॥ सुवस्य प्रोक्षणम् ॥ आज्यस्य प्रोक्षणम् ॥ तंडु
 लानां प्रोक्षणम् ॥ पूर्णपात्रस्य प्रोक्षणम् ॥ प्रणीताभ्योर्मध्ये असंचरे प्रोक्षणीनिधानम् ॥ आ
 ज्यस्थाल्यामाज्यनिर्वापः ॥ सपवित्रकेचरुपात्रे प्रणीतोदकमासिच्यक्षालिततंडुल
 प्रक्षेपः ॥ ब्रह्मणोदक्षिणत आज्याधिश्रयणम् ॥ आचार्यस्य चरोरधिश्रयणमाज्यस्यो
 त्तरतः ॥ ज्वलतोल्मुकेन पर्यग्निकरणम् ॥ सुवस्य प्रतपनम् ॥ संमार्गकुशैः सुवस्य सं
 मार्जनम् ॥ अग्रैरग्रंमूलैर्मूलम् ॥ प्रणीतोदकेनाभ्युक्षणम् ॥ पुनः प्रतपनं देशेनिधानं ॥ आ
 ज्योद्वासनम् ॥ चरोरुद्वासनम् ॥ प्रत्युत्पवनवत्पवित्रेणाज्योत्पवनम् ॥ अवैक्षणम् ॥ अ
 पद्रव्यनिरसनम् ॥ प्रोक्षण्याः प्रत्युत्पवनम् ॥ उपयमनकुशानादाय ॥ तिष्ठत्समिधोभ्या
 धाय ॥ प्रोक्षण्युदकशेषेण सपवित्रहस्तेनाग्नेरीशानकोणादारभ्य प्रदक्षिणवत्पर्युक्ष

णम् ॥ पवित्रयोः प्रणीतास्तुनिधानम् ॥ दक्षिणं जन्वाच्यञ्जुहोति ॥ तत्राधारावाज्यमा
गौचत्रह्मान्वारब्धस्तुवेणञ्जुहुयात् ॥ मृगीमुद्रयाधृतस्तुवेणाज्यमादायप्रजापतिमन
साध्यात्वास्वाहाकारमुच्चैः इदं प्रजापतयेऽपांशुनममेत्युच्चैरुच्चारयेत् ॥ अग्नेरुत्तरभा
गे ॐ प्रजापतयेस्वाहा ॥ इदं प्रजापतयेनमम ॥ अग्नेर्दक्षिणभागे ॥ ॐ इंद्रायस्वा
हा ॥ इदमिन्द्रायनमम ॥ इत्याधारौ ॥ मध्ये समिद्धतमेवाज्यभागौ ॥ ॐ अग्नये
स्वाहा ॥ इदमग्नयेनमम ॥ ॐ सोमायस्वाहा ॥ इदं सोमायनमम ॥ ततोयजमाने
नद्रव्यत्यागः कार्यः ॥ यथाकालं प्रत्याहृतित्यागस्य कर्तुं मशक्यत्वात्सर्वमेव हविर्जाति
देवताश्च मनसा ध्यात्वा इदं यथादेवतमस्तुनममेति एवं रूपं त्यागञ्च चारयेद्यजमानः ॥
तत्र च ॥ मंत्रिणोऽकारपूतेन स्वाहातिनविचक्षणः ॥ स्वाहावसाने जुहुयाद्ध्यायन्वैमंत्र
देवताम् ॥ १ ॥ योनचिपिजुहोत्यग्नेव्यंगारिणिचमानवः ॥ मंदाग्निरामयावीचदरि

द्रश्चैवजायते ॥ २ ॥ परिणामोवदानस्ययज्ञैश्वर्यग्निपुष्टये ॥ तस्मात्समिद्धेहोतव्यं
 नासमिद्धेकथंचन ॥ ३ ॥ अर्कःपलाशस्वादिरावपामार्गोथपिप्पलः ॥ औडुंबरशमी
 दूर्वाकुशाश्चसमिधःक्रमात् ॥ ४ ॥ तिलाज्यचरुपक्वचहविर्मुख्यंप्रकीर्तितमिति ॥
 इदंसंपादितंसमिच्चरुतिलाज्यादिहविर्द्रव्यंयायायक्षमाणदेवतातस्यैतस्यैदेवतायैन
 मम ॥ ॥ यथादेवतमस्तु ॥ ततआदित्यादिनवग्रहान्क्रमणपूर्वोक्ताकार्कादिसमिच्च
 रुतिलाज्यद्रव्यैरष्टाष्टसंख्ययाहुत्वा ॥ पूर्वोक्तग्रहहोमद्रव्येणअधिप्रत्यधिदेवताश्च
 तुश्चतुःसंख्ययाहुत्वा ॥ यस्यग्रहस्ययासमित्सातस्याधिदेवतायाः प्रत्यधिदेवताया
 श्चयोज्या ॥ विनायकादिदिकपालांतक्रतुसाङ्ख्यंक्रतुसंरक्षदेवताः पलाशोडुंबरान्य

9 गणाधिपतयेदेयाप्रथमातुवराहुतिः ॥ अन्यथाविफलंविप्रभवतीहनसंशयः ॥ इतिकमलाकरे ॥

तमसमिच्चरुतिलाज्यद्रव्येणद्विसंख्ययाजुहोति ॥ समित्सरलासत्वचाकनिष्ठि
काग्रतस्स्थूला द्वादशांगुलदीर्घाग्राह्या ॥ अत्रतिसृभिर्दूर्वाभिरेकाहुतिस्तथैवत्रिपत्र
कुशैरेकाहुतिः ॥ द्रवद्रव्यस्रुवैणैवपाणिनाकठिनहविरिति ॥ प्रधानंपायसंप्रोक्तंसघृ
तंचसशर्करम् ॥ अष्टोत्तरशतंचैवजुहुयात्तिलसर्पिपा ॥ इतिऋतुशांतौनारदसं
हितायाम् ॥ ततः सूयद्रद्राणीभुवनेश्वरीणांप्रीत्यर्थतिलपायसाज्यद्रव्येणप्रत्ये
कमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंख्ययावाजुहुयात् ॥ ततः समस्तव्याहृतिभिस्तिला
ज्यद्रव्येणाष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंख्ययावाजुहुयात् ॥ एवंहोमसमाप्याग्नेः
स्थापितदेवतानांचोत्तरपूजनंकार्यम् ॥ तत्रायंक्रमः ॥ पूजास्विष्टंनवाहुत्योबलिः पूं
र्णाहुतिस्तथा ॥ संस्रवादिविमोकांतंहोमशेषसमापनम् ॥ श्रेयः संपाद्यदानंचअभि

पेकोविसर्जनमिति ॥ अद्यपू० कृतस्यकर्मणःसांगतासिद्धयर्थस्थापितदेवतानामृडा
 नेश्चोत्तरपूजनकरिष्ये॥मृडाग्निस्तु॥ पूर्वप्रज्वलितोह्यग्निहविर्द्रव्यबुभुक्षितः॥तृप्तानि
 र्धूमनिज्वालोमृडाग्निः परिकीर्तितइतिग्रहरत्नावल्याम् ॥ ॐअग्नेनयंसुपथारुयेऽअ
 स्मान्विश्वानिदेवबुधुनानिविद्मन् ॥ युयोध्यस्मज्जुहुरुणमेनुभूयिष्ठान्तेनमंडक्ति
 विधेम ॥ १ ॥ ॐ मृडाग्नयेनमः गंधादिपंचोपचारैःसंपूज्यस्थापितदेवतानामुत्त
 रपूजनम्ॐविश्वानिदेवसवितरितिमंत्रेण ॥ ॐ भू० सूर्यादिस्थापितदेवताभ्योनमः
 गंधादिपंचोपचारैः संपूज्य ॥ अनयापूजयामृडाग्निःस्थापितदेवताश्चप्रीयंताम् ॥ ॥

१ अग्निपूजावहिःप्रोक्तित्वचनात्वाहिरैवसर्वपूजनमितिकेचिदाहुः ॥ तत्रविशेषेविष्णुधर्मोत्तरे ॥ मध्ये
 पिगंधपुष्पादिदद्यादग्नेर्नसंशयः ॥ वहिर्नैवेद्यमात्रंतुदातव्यइतिनिश्चयः॥इतिशांतिमयूखे ॥

ततोद्भुतशेषहविर्द्रव्यंगृहीत्वाब्रह्मान्वारब्धःस्विष्टकृद्धोमंकुर्यात् ॥ ॐ अग्नयेस्वि
 ष्टकृतेस्वाहा ॥ इदमग्नयेस्विष्टकृतेनमम ॥ ततोभूराद्यानवाहुतयः ॥ ॐ भूःस्वा
 हा ॥ १ ॥ इदमग्नयेनमम ॥ ॐ भुवःस्वाहा ॥ २ ॥ इदंवायवेनमम ॥ ॐ स्वःस्वा
 हा ॥ ३ ॥ इदंसूर्यायनमम ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्नेवरुणस्यत्रिद्वान्देवस्येहेङोऽअवयासिसी
 ष्टाः ॥ यजिष्ठोबन्हितमुंशोशुचानोविश्वेद्विपांशंसिप्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥ ४ ॥
 इदमग्नीवरुणाभ्यां ॥ ॐ सत्वनोऽअग्नेब्रह्मोभवोतीनेदिष्टोऽअस्याऽऽपसोव्युष्टौ ॥

१ प्राङ्महाव्याहृतिभिः स्विष्टकृदन्यच्चेदाज्याद्धविरतिसूत्रम् ॥ अस्यार्थः ॥ यत्रहोमे आज्यादन्यद्धविः
 स्यात् ॥ अत्रहविःशब्देनचरुरेवहविः ॥ यत्रचरुःस्यात्तत्रमहाव्याहृतिभिःप्राक्स्विष्टकृद्धवतिअन्यत्रातिति
 भाष्यकाराः ॥ स्विष्टकृद्धोमः सर्वद्रव्यैःकार्यः ॥ लक्षहोमादौचरुशेषस्यधार्यत्वोक्तिरिति शांतिकमलाकरः ॥

अर्क्यक्ष्वनोत्तरुणुंरराणोव्त्राहिमृडीकठंसुहवोनऽएधिस्वाहा ॥ ५ ॥ इदमग्नीवरुणा
 भ्यां० ॐ अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तिपाश्चसत्यमित्वमयाऽअसि ॥ अयानोयज्ञं बहारास्य
 यानोधिहिभेपजठंस्वाहा ॥ ६ ॥ इदमग्नयेअयसेन० ॥ ॐ येतेशतंवरुणयेसहस्रंयज्ञि
 याःपाशाविततामहान्तः ॥ तेभिर्नोऽअद्यसवितोतविष्णुर्विश्वेसुञ्चंतुमरुतःस्वर्क्षाःस्वा
 हा ॥ ७ ॥ इदंवरुणायसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यः स्वर्कैभ्यश्चनमम ॥
 ॐ उदुत्तुमंर्वरुणुपाशमस्मदवाधुमंविमंद्ध्युमंश्रथाय ॥ अथांब्र्युर्मादित्यत्रुतेत
 वानागसोऽअदितयेस्यामस्वाहा ॥ ८ ॥ इदंवरुणायदित्यायादितयेचन० ॥ ॐ
 प्रजापतयेस्वाहा ॥ ९ ॥ इदंप्रजापतयेनमम ॥ इतिनवाहुतयः ॥ ततोबलिदानम् ॥
 तच्चैवम् ॥ ॥ अग्न्यायतनस्यसंताद्विधुविदिक्षुच दशदिवपालानामापमत्तवल्यो

देयाः ॥ अद्यपू० कृतस्य कर्मणः सांगता सिद्धार्थं दिक्पालपूर्वकमादित्यादिग्रह
 मंडलादिस्थापितदेवताभ्यो बलिदानं करिष्ये ॥ ॐ त्रां तारुमिंद्र० ॥ १ ॥ प्राच्यां
 दिशि इन्द्रं सांगं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकमेभिर्गंधाद्युपचारैस्त्वामहं पूजयामि ॥ इन्द्रा
 यसांगाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इमं सदीपमापभक्तबलिसमर्पयामि ॥
 भो इन्द्रदिशं रक्ष बलिभक्षममसकुटुंबस्य अभ्युदयं कुरु ॥ आयुःकर्ता क्षेमकर्ता शांतिकर्ता
 पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्विघ्नकर्ता वरदा भव ॥ अनेन बलिदानेन इन्द्रः प्रीयतां ॥ एवं सर्व
 त्रोहः ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्नेतव देव० ॥ २ ॥ आग्नेय्यादिशि अग्निं सांगं० एभिर्गंधा० अ
 ग्र्ये सांगाय सप० भो अग्नेदिशं० आयुःकर्ता० अनेन बलि० अग्निः प्रीयतां ॥ ॐ यमायु
 त्वांगि० दक्षिणस्यां दिशियमं सांगं० एभिर्गंधा० यमायं सां० भो यमदिशं० आ

१ दर्पणे अहो इन्द्रगजेन्द्रस्येत्यादि श्लोक उक्ताः इदानीं तनानामपाठदर्शनान्नात्र लिखिताः ॥

युःकर्त्ता० अनेनवलिदा० यमःप्रायताम् ॥ ॐ असुन्वन्तुमयजमानमिच्छ० ॥ ४ ॥
 नैऋत्यांदिशिनिऋतिसां० एभिर्गंधा० निऋतयेसां० ॥ भोनिऋतेदि० अनेनवलि०
 निऋतिःप्री० ॥ ॐ तत्त्वायामि० ॥ ५ ॥ पश्चिमायांदिशिवरुणसां० एभिर्गंधा० व
 रुणायसां० भोवरुणदिशं० आयुःकर्त्ता० अनेनवलि० वरुणःप्री० ॥ ॐ आनोनि
 यु० ॥ ६ ॥ वायव्यांदिशिवायुसां० एभिर्गंधा० वायवेसां० भोवायोदिशं० ॥ अ
 नेनवलिदा० वायुःप्री० ॥ ॐ वुयर्त्सोमत्र० ॥ ७ ॥ उदीच्यांदिशिसोमसां० एभि
 र्गंधा० सोमायसां० भोःसोमदिशं० अनेनवलि० सोमःप्री० ॥ ॐ तमीशानुं० ॥
 ॥ ८ ॥ ईशान्यांदिशिईश्वरसां० एभिर्गंधा० ॥ ईश्वरायसां० भोईश्वरदिशं० ॥ अ
 नेनवलिदानेनईश्वरःप्री० ॥ पूर्वशानयोर्मध्येऊर्ध्वायांदिशिव्रह्माणं० ॐ अस्मेरुडा०

॥ ९ ॥ पूर्वशानयोर्मध्येऽर्ध्वायांदिशिब्रह्माणंसांगं० एभिर्गंधा० ब्रह्मणोसां० भोब्रह्मन्
दि० आयुःक० अनेनवलि० ब्रह्माप्री० ॥ ॐ स्युनाष्टि० ॥ १० ॥ निर्ऋतिपाश्चि
मयोर्मध्येअधःस्थाय्यांदिशि अनंतंसांगं० एभिर्गंधा० अनंतायसां० भोअनंतदि
शं० आयुःकर्ता० अनेनव० अनंतः प्री० ॥ ततआवाहनमंत्रेणगणेशदुर्गाक्ष
त्रपालवलिदानम् ॥ ततोग्रहवेदीसमीपेग्रहाणांवलिः ॥ ॐ आकृष्णेन० ॥ १ ॥ सूर्याय
सांगायसपरिवारायसायुधायसशक्तिकार्यईश्वराग्निरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय
इमंसदीपमापभक्तवलिंस० ॥ भोःसूर्यइमंवलिंगृहाणममसकुटुंबस्याभ्युदयंकुरु ॥
आयुःकर्त्ता क्षेमकर्त्ताशांतिकर्त्तापुष्टिकर्त्ताविघ्नकर्त्तावरदोभवअनेनवलि
दानेनसूर्यः प्री० १ ॥ ॐ इमन्देवा० ॥ २ ॥ सोमायसां० उमांबुरूपपाधिप्रत्यधि

देवतास० इमं० ॥ भोःसोमइमं० ॥ ॐ अग्निर्मुदा० ॥ ३ ॥ भौमायसां० स्कंदभू
 मिरूपाधिप्रत्यधिदेवतास० भोभौमइमं०वलिंगु० ॥ ॐ उद्दुध्यस्वा० ॥ ४ ॥ बुधा
 यसांगाय० नारायणविष्णुरूपाधिप्रत्यधिदेवतास० इमंमापभ० भोबुधइमं० अ
 नेनवलि० बुधः प्री० ॥ ॐ बृहस्पते० ॥ ५ ॥ बृहस्पतयेसां० ब्रह्मद्ररूपाधिप्रत्य
 धिदेवतासहिताय० ॥ भोबृहस्पतेइमं० अनेनवलि० बृहस्पतिः प्री० ॥ ॐ अन्नो
 त्परिष्टु० ॥ ६ ॥ शुक्रायसां० इंद्रद्राणीरूपाधिप्रत्यधिदेव० ॥ भोःशुक्रइमं०वलि० अ
 नेनवलिदा० शुक्रः प्री० ॥ ॐ शन्नोदिवी० ॥ ७ ॥ शनैश्चरायसां० यमप्रजापतिरू
 पाधिप्रत्यधिदे० भोःशनैश्चरइमं० अनेनवलि० शनैश्चरः प्री० ॥ ॐ कयानश्चि० ॥
 ॥ ८ ॥ राहवेसां० कालसर्परूपाधिप्रत्यधिदे० भोरा० इमं०वलि० अनेन० राहुः प्री० ॥

ॐ केतुकुण्वन्नं ॥ ९ ॥ केतवेसां चित्रगुप्तब्रह्मरूपाधिप्रत्याधिदेव० भोःके०
इमंवलिं० अने० केतुः प्री० ॥ ततः क्रतुसाहुण्यदेवताभ्योवलिः ॥ ॐ गुणानांत्वा०
॥ १ ॥ गणपतयेसां० सशक्तिकायइ० भोगण० इमं० आयुः० अनेन० ॥ ॐ अ
म्बेअंबिके० ॥ २ ॥ दुर्गायैसांगां० सशक्तिका० भोर्दुर्गेइ० आयुःकर्त्री० अनेनव०
ॐ आनेनि० ॥ ३ ॥ वायवेसां० इमं० भोवायोइमं० ॥ ॐ घृतंघृतं० ॥ ४ ॥
आकाशायसां० भोआकाशइमं० ॥ ॐ यावुङ्कशा० ॥ ५ ॥ अश्विभ्यांसां० इमंस०
भोअश्विनौ० अनेनव० ॥ ॐ वास्तोष्पते० ॥ १ ॥ वास्तोष्प० सां० इमंस० भो
वास्तो० इमंवलिं० अनेनव० ॥ ॐ नहिस्पशु० ॥ २ ॥ क्षेत्राधिपतयेसां० इमंस०
भोःक्षेत्राधिपतेइमंवलिं० अथ दिक्पालिभ्यएकतंत्रैणैकमेववलिंदद्यात् ॥ ॐ प्रा

च्यैद्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहादक्षिणायैद्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहाप्रतिच्यैद्विशेष
 स्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहावाच्यै
 द्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहावाच्यैद्विशेषस्वाहा ॥ १ ॥ इंद्रादिदशदिक्पालेभ्यइमं
 सदीपमापभक्तवलिंसं भोभोइंद्रादिदशदिक्पालाः दिशंरक्षत बालिं० आयुःकर्ता
 रःक्षेमं अनेनवलिं० इंद्रादिदशदिक्पालाःप्री० एवंसर्वेभ्योग्रहेभ्यएकतंत्रैणैक
 मेववलिंदद्यात् ॥ ॐग्रहांऽर्जुं० तमस्र ॥ १ ॥ आदित्यादिनवग्रहदेवताभ्यः अ
 धिप्रत्याधिदेवताविनायकादिवास्तोष्पतिक्षेत्रपालदेव० स०प्रीयंतास्र ॥ ॥ एवंमा
 तृणामेकमेववलिंदद्यात् ॥ ॐ समंख्येदुर्व्या० ॥ १ ॥ गौर्यादिमातृभ्यइमंसदीपमा
 पभक्तवलिं० भोभोगौर्यादिमातरइमंवलिंगुणहीतआयुःकत्र्यःक्षेम० अनेनवलिं० गौ

यादिमातरः प्रीयताम् ॥ १ ॥ प्रधानदेवताभ्येकतंत्रैकमेवबालिदद्यात् ॥ ॐ आ
कुण्णे ॥ १ ॥ त्रातारुमिंद्रं ॥ २ ॥ आदित्यैरा ॥ ३ ॥ श्रीश्चैतल ॥ ४ ॥ सू
येंद्रेन्द्राणीभुवनेश्वरीदेवताभ्यइमंसदीपमापभक्तबालिसं ॥ भोभोःसूर्यइंद्रइंद्राणी
भुवनेश्वरीदेवताइमंबालिगृणहीत ममसकुटुंब ॥ आयुःकर्त्र्यःक्षेम ॥ अनेनबालि ॥ सूर्यइ
ंद्रइन्द्राणीभुवनेश्वरीदे ॥ प्रीयन्तां ॥ अथक्षेत्रपालमहाबालिः ॥ एकस्मिन्वंशपात्रेकुशाना
स्तीयतदुपरिआहारचतुर्गुणां द्विगुणंवामापभक्तदध्योदनजलपात्रंचनिधायहरिद्राकुं
कुमादिपताकायुतकृत्वा ॥ अद्यपू ॥ सकलारिष्टशान्तिपूर्वकंप्रारिप्सितस्यकर्मणः
सांगतासिद्धयर्थक्षेत्रपालपूजनबालिदानंचकरिष्ये ॥ ॐ नृहिस्पशु ॥ १ ॥ इ
तिमंत्रेणक्षेत्रपालायनमःपाडशोपचारैःसंपूज्यप्रार्थयेत् ॥ ॐ नमःक्षेत्रपाल
स्त्वंभूतप्रतगणैःसह ॥ पूजांबालिगृहाणेमंसौम्योभवतुसर्वदा ॥ आयुरारोग्यंमेदे

हिनिर्विघ्नं कुरु सर्वदा ॥ १ ॥ ॐ नमो भगवन्क्षेत्रपालचित्रतुरंगवाहनसर्वभूतप्रेत
 पिशाचशाकिनीडाकिनीवेतालादिपरिभृतदध्योदनप्रियसकलशक्तिसहितइमांपूजां
 गृहाण अनया पूजया क्षेत्रपालः प्रीयताम् ॥ ततो बलिदानम् ॥ क्षेत्रपालाय सांगाय भू
 तप्रेतपिशाचशाकिनीडाकिनीवेतालादिपरिवारयुताय सायुधाय सशक्तिकायसवाह
 नाय इमं सदीपमाषभक्तबलिं समर्पयामि ॥ भो भोः क्षेत्रपालसर्वतोदिशं रक्ष बलिं भ
 क्षममसकुटुंबवस्याभ्युदयं कुरु आयुः कर्ताक्षेमकर्ता शांतिकर्ता पुष्टिकर्ता तुष्टिकर्ता निर्वि
 घ्नकर्ता वरदो भव ॥ अनेन बलिदानेन क्षेत्रपालः प्रीयताम् ॥ अनेन वैश्यमाणेन दुर्ब्राह्मणेन
 बलिनीत्वाच्चतुष्पथे निक्षेपयेत् ॥ ॥ यस्य वैदश्च वैदीचविच्छिद्येते त्रिपूरुषम् ॥ सर्वैरु
 ब्राह्मणो ज्ञेयः सर्वकर्मसु निदित इति स्मृतौ ॥ ततो यजमानस्तस्य पृष्टतो द्वारपर्यंतं गत्वा

जलंक्षिपेद्धिकारेतिमन्त्रेण ॥ ॐ हिकुरायस्वाहुहिंकृतायस्वाहुक्रन्दतेस्वाहाविक्रन्द
यस्वाहुप्रोथतेस्वाहाप्रप्रोथायस्वाहागन्धायस्वाहाश्रुतायस्वाहुनिविष्टायस्वाहाप
विष्टायस्वाहुसन्दितायस्वाहुवल्लगतेस्वाहासीनायस्वाहाशयानायस्वाहास्वपते
स्वाहुजाग्रतेस्वाहुकूर्जतेस्वाहुप्रबुद्धायस्वाहाविजृम्भमाणायस्वाहुविचृत्तायस्वा
हुसर्ठहानायस्वाहोपस्थितायस्वाहायनायस्वाहुप्रायणायस्वाहा ॥ १ ॥ यज
मानः पाणिपादंप्रक्षाल्याचम्यपूर्णह्रुतिहोमंकुर्यात् ॥ अद्यपू० कृतस्यकर्मणः
सांगतासिद्धयर्थवसोद्धारसमन्वितपूर्णाह्रुतिहोमंकरिष्ये ॥ ततःपात्रांतरेस्रुवेणचतु
गृहीतमाज्यंद्वादशवारंगृहीत्वापात्रोपरिसमिधंधृत्वावस्त्रफलतांबूलचंदनमाल्यादि
भिरलंकृत्यगृहीत्वापात्रंस्त्रुगुपरिनिधायधृतवोभयपाणिभ्यांयजमानस्तिष्ठेत् ॥

तत्रमंत्राः ॥ ॐ समुद्राहुर्मिमधुमाऽऽउदारुडपांशुनासममृतत्वमानदू ॥
 घृतस्युनामगुह्यन्यदस्तिजिह्वादेवानाममृतस्युनाभिः ॥ १ ॥ वयन्नामुप्रब्रवामाधु
 तस्यास्मिन्यज्ञेधारयामानमौभिः ॥ उपब्रह्माशृणवत्सुस्यमानुश्चतुःशृंगोवमीद्गौर
 ऽएतत् ॥ २ ॥ चत्वारिशृंगत्रयोऽस्युपादुद्वेशीषंसुसहस्तासोऽस्य ॥ त्रिधाबु
 द्धोऽपभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्या ३ ऽआविवेश ॥ ३ ॥ त्रिधाहितम्पुणिभिर्गुह्यमा
 नंगविदेवासौघृतमन्वविन्दन् ॥ इन्द्रुऽएकठंसूर्युऽएकन्यजानवेनादेकंऽस्वधयानि
 ष्टंतक्षुः ॥ ४ ॥ एताऽअर्पन्तिहृद्यात्समुद्राच्छतवजारिपुणानावुचक्षे ॥ घृतस्युधारा
 ऽअभिचाकशीमिहिरुण्ययेवितुसोमध्यऽआसाम् ॥ ५ ॥ सुम्यक्क्ष्वन्तिसुरितो न

धेनाऽअन्तर्हृदामनसापुयमानाः ॥ एतेऽअर्षन्त्युर्मयोधृतस्यमृगाऽइवक्षिपुणोरीष
माणाः ॥ ६ ॥ सिन्धोरिवप्रातर्ध्वनेशूधनासोऽबातंप्रमियः पतयन्तिजिंहाः ॥ घृत
स्यधाराऽअरुषेनबाजीकाष्ठाभिन्दद्भुग्मिभिःपिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभिप्रवन्तसमं
नेवयोपाः कल्याण्यः स्मयमानासोऽअग्निम् ॥ घृतस्यधाराः सुमिधोनसन्ततालु
पाणोऽहृर्यतिजातवेदाः ॥ ८ ॥ कन्याऽइवबहुतुमेतवाऽऽअर्यञ्जानाऽअभिचांकशी
मि ॥ यत्रसोमः सुयतेयत्रयज्ञोघृतस्यधाराऽअभितर्पवन्ते ॥ ९ ॥ अभ्यर्षतसुष्टुति
ङ्गव्यमाजिमस्मासुभद्राद्रविणानिधत्त ॥ इमंयज्ञन्नयतदेवतानोघृतस्यधारुमधु
मत्पवन्ते ॥ १० ॥ धामन्तेविश्वम्भुवंनुमधिःश्रितमन्तःसंसुद्रेहृद्यन्तरायुषि ॥ अ

पामनीकेसमिथेयऽआभृतस्तर्मस्यामुमधुमंतंतऽअग्निमम् ॥ ११ ॥ पुनस्तवादित्या
 रुद्रावसवःसमिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणौविसुनीथयुज्ञैः ॥ घृतेनत्वन्तुन्वैर्धयस्वसुत्याः सं
 न्तुयजमानस्युकामाः ॥ १२ ॥ सुप्ततैऽअग्नेसुमिधःसुप्तजिह्वाःसुप्तऽऋषयःसुप्तधामं
 प्रियाणि ॥ सुप्तहोत्राःसुप्तधात्वायजन्तिसुप्तयोनीराष्टणस्वघृतेनुस्वाहा ॥ १३ ॥
 पूर्णाद्विपरापतु ॥ १४ ॥ अथप्रातरहुतेप्राहुतेवायदरथाःकामयेतसोस्याऽअनि
 रसितायैकुम्भ्यैद्व्योपहन्तिपूर्णद्विपरापतसुपूर्णापुनरापत ॥ वस्त्रेवविक्रीणावहाऽ
 इपमूर्येऽशतक्रतोस्वाहा ॥ १ ॥ इदमग्नयेवैश्वानरायवसुरुद्रादित्येभ्यःशतक्रतवेस
 स्रवतेअग्नयेअद्भ्यश्चनमम ॥ ॥ ततोवसोर्द्वाराञ्जुह्यात् ॥ ॥ तत्रमंत्राः ॥ ॐ

सप्ततैअग्नेसुमिर्धः०॥१॥ शुक्रज्योतिश्चित्रज्योतिश्चसुत्यज्योतिश्चुज्योतिष्मोश्च ॥
शुक्रश्चऋतयाश्चात्यर्कं हाः ॥ २ ॥ ईदृङ्ङान्यादृङ्ङुप्रतिसदृङ्ङु ॥ मितश्चुसर्सिम
तश्चुसभराः ॥ ३ ॥ ऋतश्चसुत्यश्चध्रुवश्चध्रुवश्चध्रुवश्चध्रुवश्च ॥ धर्ताचविधुर्ताचविधारुयः ॥
॥ ४ ॥ ऋताजिच्चसत्यजिच्चसेनजिच्चसुषेणश्च ॥ अन्तिमित्रश्चदुरेऽअमित्रश्चगणः ॥
॥ ५ ॥ ईदृक्षांसऽएतादृक्षांसऽऊर्णः सुदृक्षांसऽप्रतिसदृक्षासुऽएबेन ॥ मितार्सश्चुस
ग्मितासोनोऽअद्यसभरसोमरुतोयज्ञेऽअस्मिन् ॥ ६ ॥ स्वर्तवोश्चप्रधासीचंसान्तपु
नश्चगृहमेधीचं ॥ क्रीडीचशुकीचोरुयेषि ॥ ७ ॥ इन्द्रुन्दैवीविशोमरुतोलुवर्तमानोभ
वुन्यथेन्द्रुन्दैवीविशोमरुतोलुवर्तमानोभवन् ॥ एवमिमन्यजमानुन्दैवीश्चविशोमास्तु

पीश्वानुवर्त्मानो भवन्तु ॥ ८ ॥ इमं स्तनुमूर्जस्वन्तन्धयापाम्प्रपीनमग्नेसरिसस्य
 मध्ये ॥ उत्सुञ्जुपस्वमधुमन्तमर्बन्तसमुद्रियुठंसदनुमाविशस्व ॥ ९ ॥ घृतमिमि
 क्षेघृतमस्युं ॥ १० ॥ ॥ ब्राह्मणं ॥ अथातोवसोर्धाराञ्जुहोति ॥ अत्रैपसुवो
 ग्निःसंस्कृतःसुऽएपोत्रवसुस्तुतस्मैदेवाऽएतान्धाराम्प्रागृणहस्तुथैनमप्रीणंस्तद्युदेतस्मै
 वसवऽएतान्धाराम्प्रागृणहस्तस्मादेनाम्बसोर्द्धारित्याचक्षतेतुयेवास्माऽ अथमेतान्धा
 राम्प्रगृह्णातितुथैनंप्रीणाति ॥ १ ॥ यद्वैवैताम्बसोर्धाराञ्जुहोति ॥ अभिषेकुऽएवा
 स्यैपुऽएतद्वाऽएनन्देवाः ॥ सर्वकृत्स्नुठंसंस्कृत्याथैनमैतैःकामैरुभिषिञ्चत्येतयावसो
 र्द्धारियातथैनमयुमेतत्सर्वकृत्स्नुठंसंस्कृत्याथैनमैतैः कामैरुभिषिञ्चत्येतयावसोर्द्धा

रयाज्येन पञ्चगृहीतेनौदुम्बयास्तुचातस्योक्तोबुन्धुः ॥ २ ॥ वैश्वानुरर्द्धुत्वा ॥ शि
रोवैश्वानरुः शीष्णोवाऽअन्नमद्यतेथोशीर्षतोवाऽअभिषिञ्च्यमानाभिषिञ्च्यतेमा
स्तुद्धुत्वाऽप्राणवैमास्तुताः प्राणैरुवाऽअन्नमद्यतेथोप्राणेषुवाऽअभिषिञ्च्यमानोभि
षिञ्च्यते ॥ ३ ॥ तद्वाऽअरण्येनूच्योवाग्वाऽ अरण्येनूच्योवाचोवाऽअन्नमद्यते
थोवाचावाऽअभिषिञ्च्यमानोभिषिञ्च्यतेतुतेदतसुर्वम्बुसुसर्वहतेक्रामाःसैषावसु
मुर्याधुरायुथाक्षीरुसवासिपिषुवैवमारम्भायैवेयमाज्याहुतिर्ह्यतेतुद्यदेषामसुमया
धारातस्मादेनाम्बुसोद्धरित्याचक्षते ॥ ४ ॥ सुऽआहाऽइदञ्चमऽइदञ्चमऽइत्यने
नचत्वाप्रीणाम्यनेनचानेनचत्वाभिषिञ्चुाम्यनेनचुत्येतदथोऽइदञ्चमेदेहीदञ्चम

इतिसायुर्वैपाधाराम्निम्प्राप्नुयादथैतद्युजुःप्रतिपद्यते ॥ ५ ॥ एतद्भुऽएनन्देवाः ॥

एतन्नानेनप्रीत्यैतैःकुमैरभिपिञ्चत्येतयावसोद्धरिथाथैनमेतान्कामानयाचन्तते
 भ्यऽइष्टःप्रीतोभिषिक्तऽएतान्कामान्प्रयच्छन्तथैवेनमेतदेतन्नानेनप्रीत्यैतैः कामैर
 भिपिञ्चत्येतयावसोद्धरिथाथैनमेतान्कामान्याचक्षतेतस्माऽइष्टःप्रीतोभिषिक्तऽएता
 न्कामान्प्रयतिद्भौद्धैकामौसंयुनक्त्यव्यवच्छेदाथयुव्योमाकसौसयजुन्देवुन्यज्ञे
 नकल्पतामिति ॥ ६ ॥ एतद्भुदेवाऽअद्भुवन्न ॥ केनेमान्कुमान्प्रतिगृहिष्यामऽइत्या
 त्मुनेनैवेत्यद्भुवन्यज्ञौवेद्वोनामात्सायज्ञेऽएवयुजमानस्यसयदाहयेनुकल्पतामि
 त्यात्मुनामेकल्पतामित्यैवतुदाह ॥ ७ ॥ द्वादशसुकल्पयति ॥ द्वादशमासाःसंव

त्सुरःसंवत्सुरेग्निर्यावानग्निर्यावत्यस्यमात्रातावतुवैनमेतदुन्नेनप्रीणात्पुथातावतवन
मेतदन्नेनाभिषिञ्चतिचतुर्दशसुकल्पयत्यष्टासुकल्पयति दशसुकल्पयतित्रयोदश
सुकल्पयति ॥ ८ ॥ अथार्धेन्द्राणिजुहोति ॥ सर्वमेतद्युद्धेन्द्राणिसुवर्णैवैनमेतत्प्री
णात्पुथोसुवर्णैवैनमेतदभिषिञ्चति ॥ ९ ॥ अथग्रहाञ्जुहोति ॥ यज्ञावैग्रहायज्ञैर्नैवैनमे
तदुन्नेनप्रीणात्पुथोयज्ञैर्नैवैनमेतदुन्नेनाभिषिञ्चति ॥ १० ॥ अथैतान्यक्रतुञ्जुहोति
॥ अग्निश्चमेघर्मश्चमद्भृत्यैर्नैवैनमेतद्यज्ञक्रतुभिःप्रीणात्पुथोऽएतैर्नैवैनमेतद्यज्ञक्रतु
भिरभिषिञ्चति ॥ ११ ॥ अथाग्न्युपस्तोमान्जुहोति ॥ सहैषुयज्ञोऽपुवाचनभ्रतायावैविभे
मीतिकृतेनभ्रतेत्यभितपुवमापरिस्तृणीयुरितितस्मादेतदग्निमुभितुःपरिस्तृणन्ति

वृष्णायावैविभेमीतिकृतेतृप्तिरितिब्राह्मणस्यैवतृप्तुमनुतृप्येयामितितस्मात्सर्कस्थि
 तेयज्ञेब्राह्मणन्तृर्पयीतवैब्रूयाद्यज्ञमेवैतन्तृर्पयति॥१२॥यत्कर्मणत्परिरिचन्यद्ब्रान्यू
 नुंमिहाकरम्॥अग्निर्ठत्स्विष्टकृद्भिर्द्वान्स्विष्टकृत्सुहुतुंकरेत्तुस्वाहा ॥ १३ ॥ ततस्त्वयाद्यु
 पकरणम्॥श्रद्धामेधांयशःप्रज्ञांविद्यांपुष्टिंश्रियंबलम् ॥ तेजआयुष्यमारोग्यंदेहिमेह
 व्यवाहन ॥ १ ॥ ॐ त्र्यायुपञ्जमदग्नेःकुश्यपस्यत्र्यायुषम् ॥यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽ
 अस्तुत्र्यायुषम् ॥ भस्मनाललाटेऽग्नीवायां दक्षिणेऽंसेहृदिचत्र्यायुषमितिप्रतिमंत्रः॥
 ततःसंस्त्रवप्राशनम्॥पवित्राभ्यांमार्जनम्॥अग्नौपवित्रप्रतिपत्तिः ॥ ब्रह्मणेपूर्णपात्रदा
 नंप्रणीतोदकेन॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिद्धयर्थंब्रह्मन्इदंपूर्णपात्रंसदक्षिणांकंतुभ्य

महंसंप्रददे ॥ प्रतिगृह्यतामिति यजमानो ब्रूयात् ॥ देवस्य ख्वेति प्रतिगृह्णाति ॥ प्रणी
ताविमोकः ॥ आपः शिवेति विमोको दकं यजमानः स्वमूर्धानमभिषिञ्चति ॥ ॐ आ
पः शिवाः शिवतमाः शान्ताः शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम् ॥ १ ॥ ततः श्रेयः संपा
दनम् ॥ तच्चैवम् ॥ आचार्याद्योवरणक्रमेण स्वश्रेयोदानं कुर्युः ॥ अद्येत्यादि ० कृ
तस्य सग्रहमखरजोदर्शनशांत्याख्यस्य कर्मणो यजमानाय श्रेयोदानं करिष्ये ॥ तत्रा
दौवचः प्रतिवचनम् ॥ शिवा आपः संतु ॥ संतु शिवा आपः ॥ सौमनस्यमस्तु ॥
अस्तु सौमनस्यम् ॥ अक्षतंचारिष्टंचास्तु ॥ अस्त्वक्षतमरिष्टंच ॥ यजमानहस्ते गंधा
दिदानम् ॥ गंधाः पांतु सौमंगल्यंचास्तु ॥ अक्षताः पांतु आयुष्यमस्तु ॥ पुष्पाणि पांतु
सौश्रियमस्तु यत्पापं रोगमशुभमकल्याणं तद्दूरे प्रतिहतमस्तु ॥ यच्छ्रेयस्तदस्तु ॥ भ
वन्नियोगेन मया अस्मिन्नारदे तस्य ग्रहमखरजोदर्शनशांत्याख्ये कर्मणि यत्कृतमाचा

र्यत्वंतदुत्पन्नंश्रेयःतत्तदमुनासाक्षतेनसजलेनपूगीफलेनतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ प्रतिगृह्य
 तांप्रतिगृण्हामि ॥ तेनश्रेयसात्वंश्रेयोवान्भव ॥ भवामीतितेनवाच्यम् ॥ एवमेवब्रह्मा
 दयऋत्विजोवाजापकादयश्च ॥ यद्ब्राह्म्यादयऋत्विजोजापकाश्चआचार्यद्वाराश्रेयो
 दानंक्रुर्युः ॥ तद्यथा ॥ भवन्नियोगेनमयाअस्मिन्सग्रहमखरजोदर्शनशांत्याख्येक
 र्माण्यत्कृतंमाचार्यंत्वंतथाचएभिर्ब्राह्मणैःसहयत्कृतंब्रह्मत्वंगाणपत्यं सादस्यं त
 थाचयःकृतोहोमःयःकृतोजपःआचार्यत्वात्ब्रह्मत्वात्गाणपत्यात् सादस्यात् होमा
 त्जपात्पदुत्पन्नंश्रेयःतत्तदमुनासाक्षतेनसजलेनपूगीफलेनतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ ते
 नश्रेयसात्वंश्रेयोवान्भव ॥ भवामीतितेनवाच्यं ॥ ततआचार्यादीनांगंधवस्त्रालंकारादि
 भिर्यथाविभवंपूजनंकार्यम् ॥ दानानिच ॥ स्वर्णगोभूतिलान्दद्यात्सर्वदोषापनुत्तयेइ
 ति ॥ ॥ तत्रस्वर्णदानमंत्रः ॥ हिरण्यगर्भसंभूतंसौवर्णपीततैजसम् ॥ तस्यदानेनदेवे

शुसर्वदोषान्निवारय ॥ १ ॥ इदयथाशाक्तस्वर्णवातन्निष्क० अमुकशर्म० नममात ॥
गोदानमंत्रः ॥ यज्ञसाधनभूतायाविश्वस्याधौघनाशिनी ॥ विश्वरूपधरादेवप्रीयताम
नयागवा ॥ इमांगावागोनिष्कयीभूतरजतमुद्राद्रव्यंरजोदर्शनशांतिसांगतासिद्धय
र्थमाचार्यायितुभ्यमहंसंप्रददे ॥ नममेति ॥ भूमिदानमंत्रः ॥ सर्वभूताश्रयाभूमिर्वरा
हेणसमुद्धृता ॥ अनंतसस्यफलदाअतःशांतिप्रयच्छमे ॥ इदंभूमिदानंवातंन्निष्कयीभू
तंयथाशक्तिरजतमुद्राद्रव्यंरजोद० सिद्धयर्थममुकशर्मणेन्ना० संप्रददे ॥ नममेति ॥
तिलपात्रदानमंत्रः ॥ तिलाःकाश्यपसंभूतास्तिलाःपापहराःस्मृताः ॥ तिलपात्रप्रदाने
नसर्वदोषोविनश्यतु ॥ इदंतिलपात्रंवातन्निष्क० अमुक० नममेति ॥ ॥ ततोहम
कदलीदानम् ॥ तत्रमंत्रः ॥ सुपत्रेसुभगेदेविरंभेभास्करवल्लभे ॥ रक्षमांरजसोदोषा
हुष्टस्यास्यविगर्हितात् ॥ १ ॥ दानेनानेनमेदेवःसविताविश्वतोमुखः ॥ प्रीतोभवतु

मेसद्योदोपंहरतुदुष्करम् ॥ अनेनस्वर्णकदलीदानेनश्रीसूर्यःप्रीयताम् ॥ आचार्यत्वम
 हाभागसर्वदोषविनाशन ॥ दानस्यास्यप्रभाविणरजोदोषाच्चपाहिमाम् ॥ अथमूर्ति
 दानम् ॥ देवदेवजगन्नाथजगतांकारणाव्यय ॥ मनोहरनमस्तुभ्यंभास्करःप्रीयतामि
 ति ॥ इमाःसूर्यादिचतस्रोमूर्तयःसकलशाःसवस्त्राआचार्याथतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ ॥
 ततोग्रहकलशदेवताकलशानामुदकमेतस्मिन्पात्रेएकीकृत्यदूर्वापंचपल्लवरुदङ्मुख
 आचार्यस्तिष्ठन्नचत्वारऋत्विजश्चसपत्नीकंयजमानंप्राङ्मुखमुपविष्टमभिषिंचेयुः ॥
 ॥ तत्रमंत्राः ॥ ॐ आपोहिष्ठा० ॥ १ ॥ योर्वहंशिव० ॥ २ ॥ तस्माऽअरं० ॥
 ॥ ३ ॥ आपोऽअस्मान्मातरंऽशुन्धयन्तुघृतेननोघृतुज्वलन्तु ॥ विश्वरुंहिरिप्रम्प्र
 वहन्तुदेवीरुदिदाभ्युऽशुचिरापुतऽपमि ॥ ४ ॥ इदमापुऽप्रवहताबुधश्चमलञ्चयत् ॥

यच्चाभिदुद्रोहान्नैतन्यच्चशेषेऽअभीरुर्णम् ॥ आपौमातस्मादेनसुःपर्वमानश्चमुञ्चतु ॥
॥ ५ ॥ स्तोकाणामिन्दुन्प्रतिशूरुऽइन्द्रोवृषपायमानोवृषभस्तुराषाद् ॥ धृतप्लुषामनसा
मोदमानाःस्वाहादिवाऽअमृतामादयन्ताम् ॥ ६ ॥ आयात्विन्द्रोवसुऽउपनऽइहस्तु
तःसंधमादस्तुसुरः ॥ बावृधानस्तविषीथस्यपूर्वाद्यौनक्षत्रमभिभूतिपुष्यात् ॥ ७ ॥
आनुऽइन्द्रोदुरादानऽआसादभिष्टकृदवसेयासदुग्रः ॥ ओजिष्टेभिनुपतिवज्रबाहुःसु
ङ्गसुमत्सुतुर्षणिःऽपृतन्यून ॥ ८ ॥ आनुऽइन्द्रोहरिःभिर्युतावच्छावाचीनोवसुराधसेच ॥
तिष्ठात्तिवज्रीमधवाविरुप्सीमन्यज्ञमनुनोवाजसातौ ॥ ९ ॥ त्रातारुमिन्द्रः ॥ १० ॥
इमम्मेवरुणशुधीहवमद्याचमृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ ११ ॥ तत्वायामिः ॥ १२ ॥

त्वन्नोऽअग्ने० ॥ १३ ॥ सत्वन्नोऽअग्ने० ॥१४॥ उदुत्तमम्वरुण० ॥१५॥ वरुणस्योत्तम्भं०
 ॥ १६ ॥ प्रातरग्निम्प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्गिमन्त्रावरुणा प्रातरुश्विना ॥ प्रातर्भर्गम्पुष
 णम्ब्रह्मणस्पतिम्प्रातः सोममुतरुद्रं हुवेम ॥१७॥ भगप्रणतर्भगुसत्यराधोभगेमान्धि
 युमुदं वाददन्नः ॥ भगप्रनोजनयुगो गिरइवे भगुप्रनृभिर्नृवन्तः स्याम ॥ १८ ॥ समुद्राय
 त्वावातायुस्वाहा सरितार्यत्वावातायुस्वाहा ॥ अनाधृष्यायत्वावातायुस्वाहा प्रतिध्रु
 प्यार्यत्वावातायुस्वाहा ॥ अवस्येवत्वावातायुस्वाहा शिमिदार्यत्वावातायुस्वाहा ॥
 आप्यायस्व० ॥ २० ॥ पुञ्चनद्यः सरस्वती मपियतिसस्रोतसः सरस्वती तुपञ्चधासो
 देशे भवत्सुरित् ॥ २१ ॥ पुनंतुमादेवजुनाः ॥ २२ ॥ पुर्वित्रेणपुनीहिमाशुक्रणदे

वृदीर्घत् ॥ अग्नेक्रत्वाक्रतुरनु ॥ २३ ॥ यत्तेपवित्रमर्चिष्यग्नेचितंतमन्तरा ॥ ब्रह्मते
नपुनातुमा ॥ २४ ॥ पर्वमानुः सोऽअद्यनःपवित्रेणुविचर्षणिः ॥ यःपोतासपुनातु
मा ॥ २५ ॥ उभाभ्यान्देवसवितःपवित्रेणसुवेनच ॥ माम्पुनीहिबिद्वत्तः ॥ २६ ॥
ब्रह्मदेवीपुनतीदिव्यागाद्यस्यामिमाबुव्हयस्तुन्वोधीतष्टष्ठाः ॥ तयामदन्तःसधुमाद्रे
पुष्यत्स्यामपतयोरयीणाम् ॥ २७ ॥ चित्पत्तिर्मापुनातुवाक्पतिर्मापुनातुदेवोमास
वितापुनत्विच्छद्रेणपुवित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिः ॥ तस्यतेपवित्रतेपुवित्रंपूतस्यथत्का
मःपुनेतच्छकैयम् ॥ २८ ॥ शिरोमिश्रार्थशोमुखन्त्विषिः केशोश्चुद्रमश्रूणि ॥ राजामि
प्राणोऽअमृतं सुम्राद्र्चक्षुर्विराट्श्रोत्रम् ॥ २९ ॥ जिह्वामेभद्रवाङ्महोमनोमन्युःस्वरा

इभामह॥मोदाऽप्रमोदाऽअङ्गुरेङ्गुरेङ्गानिमित्रम्मेसह॥३०॥वाहूमेवलमिन्द्रियठहस्तौ
 मेकर्मधीर्यम् ॥ आत्माक्षत्रसुरोमर्म ॥ ३१ ॥ पृष्टिर्मैराष्टुदुरमठसौग्रीवाश्चश्रो
 णी ॥ ऊरुऽअरुतीजात्रुनीवीशोमेङ्गानिसुर्वतः ॥ ३२ ॥ नाभिर्मैचित्तविज्ञानम्पा
 युर्मैपचितिर्भसत् ॥ आनुन्दनुन्दावाण्डौमेभगुःसैभाग्यम्पसैः ॥ जङ्घाभ्याम्पु
 ङ्गयान्धभ्मौस्मिभिशिराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ पर्यःपृथि० ॥ ३४ ॥ देवस्य० सरस्व०
 यन्त्रिये० म्यसौ ॥ ३५ ॥ देवस्य० सरस्व० यन्त्रेणाग्नेःचामि ॥ ३६ ॥ देवस्य० अ
 श्विनौभि० ॥ ३७ ॥ विश्वानिदेव० ॥ ३८ ॥ धामच्छदुग्नि० ॥ ३९ ॥ त्वैर्यविष्ट० ॥
 ॥ ४० ॥ अन्नपुते० ॥ ४१ ॥ पालाशाम्मु० ॥ ४२ ॥ औदुम्बरं ॥ ४३ ॥ नैय्यग्री

धपादं ॥ ४४ ॥ आश्वत्थं ॥ ४५ ॥ यद्देवकुलपाञ्जुहो ॥ ४६ ॥ द्यौःशांतिरुन्त
रिं ॥ ४७ ॥ यतोयतंसु ॥ ४८ ॥ अथपुराणोक्तमंत्राः ॥ १ ॥ प्रद्युम्नश्चा
चतुर्ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ वासुदेवोजगन्नाथस्तथासंकर्षणोविभुः ॥ १ ॥ प्रद्युम्नश्चा
निरुद्धश्चभवन्तुविजयायते ॥ आखंडलोन्निर्भगवान्यमौवैनेर्ऋतस्तथा ॥ २ ॥ रुवणः
पवनश्चैवधनाध्यक्षस्तथाशिवः ॥ ब्रह्मणासहिताःसर्वैदिवपालाः पांतुतेसदा ॥ ३ ॥
कीर्तिलक्ष्मीधृतिर्मेधापुष्टिः श्रद्धाक्रियामतिः ॥ बुद्धिलज्जावपुः शांतिस्तुष्टिःकांतिस्तु
मातरः ॥ ४ ॥ एतास्त्वामभिमिपिंचतुदेवपत्न्यः समागताः ॥ आदित्यश्चंद्रमाभौम
बुधजीवसितार्कजाः ॥ ५ ॥ ग्रहास्त्वामभिमिपिंचतुराहुःकेतुश्चतर्पिताः ॥ देवदानवगंध
र्वीयक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ६ ॥ ऋपयोमानवागार्वादेवमातरएवच ॥ देवपत्न्याहुमानागा

दैत्याश्चाप्सरसांगणाः ॥ ७ ॥ अस्त्राणिसर्वशस्त्राणिराजानोवाहनानिच ॥ औषधा
 निचरत्नानिकालस्यावयवाश्चये ॥ ८ ॥ सरितःसागराःशैलास्तीर्थानिजलदानदाः ॥
 एतेत्वामभिपिचंतुसर्वकामार्थसिद्धये ॥ ९ ॥ सर्वेषांवा० ॥ ४९ ॥ अमृताभिषेको
 स्तु ॥ एवमभिषेकानंतरंसर्वौषधिरनुलिप्यशुद्धोदकेनस्नात्वाउभयोःस्नानवस्त्रत्या
 गः ॥ वस्त्राण्याचार्यायदद्यात् ॥ शुक्लमाल्यांवरधरोद्धृतमंगलतिलकः सपत्नीको
 यजमानःस्वासनेउपविश्याचम्याज्यावलोकनंकुर्यात् ॥ ॐ रूपेणवोरूपमुभ्यागा
 न्नुथोवोधिर्ववैदुविभजतु ॥ ऋतस्यपुथाप्रैतचन्द्रदक्षिणुविस्वःपश्यव्यन्त
 रिक्षुन्यतस्वसदुस्यै ॥ १ ॥ रूपर्षरूपम्प्रतिरूपोवुभूवतदस्यरूपंप्रतिचक्षणा

१ दीप-ज्ञानवस्त्रमाचार्यायदद्यादितिमदनरत्ने ॥

य ॥ इन्द्रोमायामिः पुरुषोऽप्युतेयुकाहस्यहुर्यः शुतादशोत्ययवैहुरयोथवैदशुचसु
हस्राणिवहूनिचनन्तातदेतद्ब्रह्मपूर्वमनुमबाह्वजुमनुः सर्वाणुशासनम् ॥ १ ॥ इदमाज्य
पात्रमाचार्यायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ ततोब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ कृतस्यकर्मणः
सांगतासिद्धयर्थमाचार्यार्थायदक्षिणां दद्यात् ॥ ऋत्विगादिभ्योयथाशक्तिदक्षिणां
दत्त्वा अन्येभ्योब्राह्मणेभ्योयथाशक्तिभूयसीदक्षिणांदातुमहमुत्सृजेइतिदत्त्वा ॥ ते
पामाशिपोगृण्हीयात् ॥ ततोदेवतामिविसर्जनम् ॥ यांतुग्रहग्रणाः सर्वैस्वशक्त्यापू
जितामया ॥ इष्टकामप्रसिद्धयर्थंपुनरागमनायच ॥ १ ॥ ॐ उत्तिष्ठब्रह्मणस्प
तेदेवयन्तस्त्वेमहे ॥ उपप्रयन्तुमूर्तं सुदानं वुड्इन्द्रं प्राशूर्भवासर्चा ॥ १ ॥ आवाहि
तदेवताः स्वस्थानेगच्छत ॥ गच्छगच्छसुरश्रेष्ठस्वस्थानेपरमेस्वर ॥ यत्रब्रह्मादयोदे

वास्तत्रगच्छदुताशन ॥ १ ॥ ॐ यज्ञयज्ञगच्छयज्ञपतिगच्छस्वांयोनिगच्छस्वाहा
 पुपतैयज्ञोर्यज्ञपतेसुहसूक्तवाकुसुर्वीरुस्तब्जुषस्वस्वाहा ॥ १ ॥ यज्ञनारायण
 स्वस्थानेगच्छ ॥ मयाअमुकमासपक्षतिथ्यादियथाकालियथादेशेयथाशक्तिद्रव्या
 दिकेनयत्कृतंनारदोक्तरजोदर्शनशांत्याख्यंकर्मतत्कालहीनंभक्तिहीनंश्रद्धाहीनंब्रा
 ह्मणानांवचनात् श्रीसूर्याद्यावाहितदेवताप्रसादात्सर्वपरिपूर्णमस्त्वितिभवंतोब्रुवंतु
 ॥ अस्तुपरिपूर्णमितिब्राह्मणाब्रूयुः ॥ प्रमादात्कुर्वतांकर्मप्रच्यवेताध्वरेषुयत् ॥ स्मर
 णादेवतद्विष्णोःसंपूर्णस्यादितिश्रुतिः ॥ १ ॥ यस्यस्मृत्याचनामोक्त्यातपोयज्ञानि
 यादिषु ॥ न्यूनंसंपूर्णतांयातिसध्वावंन्देतमच्युतम् ॥२॥ ॐविष्णवेनमोविष्णवेनमो
 विष्णवेनमः ॥ ३ ॥ एवंयःकुरुतेशांतिनारदोक्तप्रमाणतः ॥ तदनिष्टंतुसकलसद्यए

वविनश्यतीति ॥ इतिसंस्कारभास्करेसग्रहमखनारदोत्करजोदर्शनशीतिप्रयोगः ॥
 ॥ अथ गर्भाधानसंस्कारनिर्णयः ॥ गर्भाधानसीमंतोन्नयनेतुस्त्रीसंस्कार
 रत्वात्प्रतिगर्भनावर्तते ॥ किंतुप्रथमगर्भैवकार्ये ॥ इतिधर्मसिंधौ ॥ तत्रप्रथमर
 जोदर्शनेत्रयोदशदोषाः तेषांफलानिचज्योतिःशास्त्रेउक्तानि ॥ अथप्रथमतोःशिष्टा
 चारात्कर्तव्यमाहसंस्कारकौस्तुभैकदृश्यः ॥ प्रथमतोःतुपुष्पियाःपतिपुत्रवती
 स्त्रियः ॥ अक्षतरासनंकुशुस्तस्मिस्तासुपवेशयेत् ॥ हरिद्रापुष्पगंधादीन्दद्यात्तांबू
 लकंस्रजम् ॥ आशिषोवाचयेयुस्ताः पतिपुत्रवतीभव ॥ दीपैर्नाराजनंकुशुःसदीपेवास
 येद्गृहे ॥ ताःसर्वाःपूजयेत्पश्चाद्गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ लवणापूपसुद्गादिदद्यात्ताभ्यः
 स्वशक्तितइति ॥ ॥ सर्वतुसाधारणविशेषमाह वसिष्ठः ॥ ॥ त्रिरात्रंज
 स्वलाऽऽशुचिर्भवति ॥ साज्यान्नंमुंजीयान्नाप्सुस्नायादधःशर्यातनदिवास्वप्यान्ना

ग्निस्पृशेन्नरज्ज्वादिस्पृशेन्नदंतान्धावयेन्नपुष्पाद्यलंकरणंनग्रहाग्निरीक्षेतनाश्लीलंकि
 चिदाचरेन्ननूतनजीर्णखर्परेणजलंपिवेन्नांजलिनापिवेन्नलोहेनायसेन ॥ ताम्रेणविज्ञा
 यतआहारेगोरसंवर्जयेदिति ॥ अथरजस्वलाशुद्धिप्रकारः ॥ स्मृत्यर्थ
 सारे ॥ रजस्वलापष्टिमृत्तिकाभिःशौचंकृत्वामलंप्रक्षाल्यदंतधावनपूर्वकम् संगवेसं
 शिराः स्नायादिति ॥ अथगर्भाधानकालः ॥ पारस्करः ॥ ताम्रुदुह्ययथतुंप्रवे
 शनम् ॥ तांबधूपूर्वोक्तविधिनाउदुह्याविवाहयित्वायथतुंऋतावृतौप्रवेशनमभिगमनंकु
 र्यादित्यर्थः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ षोडशतुनिशाःस्त्रीणांतस्मिन्युग्मासुसंविशेत् ॥ ब्र
 ह्मचार्येवपर्वाण्याद्याश्चतस्रश्चवर्जयेत् ॥ स्त्रीणांगर्भधारणयोग्यावस्थोपलक्षितः का
 लऋतुः ॥ सचरजोदर्शनदिवसादारभ्यषोडशाहोरात्रम् ॥ तस्मिन्नृतौयुग्मासुसमासु
 रात्रिषु ॥ रात्रिग्रहणादिवसप्रतिषेधः ॥ संविशेद्गच्छेत् ॥ पुत्रार्थम् ॥ युग्मास्वतिव

हुवचनंसमुच्चयार्थमतश्चैकस्मिन्नप्रतिपिद्धासुसर्वासुरात्रिषुगच्छेत्
 ॥ एवंगच्छन्ब्रह्मचार्यैवभवति ॥ अतोयत्रब्रह्मचर्यश्राद्धादिषुचोदितं तत्रगच्छतो
 पिनब्रह्मचर्यस्स्वलनदोषोस्ति ॥ किंचपर्वण्याद्याश्चतस्रश्चवर्जयेत्पर्वाणीतिबहुवच
 नावगमादष्टमीचतुर्दश्याग्रहणम् ॥ अत्रसर्वासुगुमासुरात्रिषुगमनमावश्यकम् ॥ त
 चैकस्यांरात्रौसकृदवकार्यम् ॥ इदंचतौगमनमन्यकालेप्रतिबंधादिनाश्राद्धिका
 दर्श्यादाविपिनकार्यं ॥ यत्तुहेमाद्रौचरहस्ये ॥ दिवाजन्मदिनेचवनकुर्यान्मैथुनं व्रती ॥
 श्राद्धं दत्वाचमुक्त्वाचश्रेयोर्थानचपर्वस्वितितदन्तुविषयम् ॥ तथागृह्यपरिशिष्टे ॥ य
 दिदिवामैथुनं व्रजेत्क्लीवाल्पवार्याऽल्पायुषश्चप्रसूयन्ते तस्मादेतद्ब्रजयेदिति ॥
 स्त्रीणांयौगपद्येतुऋतौगमनक्रममाह ॥ यौगपद्येतुर्तार्थानांविप्रादिकमतो ब्रजेत् ॥
 रक्षणार्थमपुत्राणांग्रहणंक्रमशोपिवेति ॥ तीर्थमृतुः ॥ विप्रादिवर्णक्रमेणपात्रविवा

हकमश्चेति ॥ ॥ अगमनेदोपमाह ॥ पराशरः ॥ ऋतुस्नातांतुयोभार्यासन्निधौनो
 पगच्छति ॥ घोरार्यां ब्रह्महत्यायां युज्यते नात्र संशय इति ॥ अस्यापवादमाह मदन
 रत्ने व्यासः ॥ व्याधितो बंधनस्थो वा प्रवासेष्वथ पर्वसु ॥ ऋतुकालेपिनारीणां ब्रह्मह
 त्यां प्रमुच्यत इति ॥ गर्भाधानाकरणे प्रायश्चित्तमाह ॥ पारिजाते आश्वलायनः ॥ ग
 र्भाधानस्याकरणात्तस्यां जातस्तु दुष्यति ॥ अकृत्वा गां द्विजे दत्वा कुर्यात्पुंसवनं पतिः ॥
 अकृत्वेत्यन्तरमपिशब्दो अध्याहारार्थः ॥ प्रायश्चित्ते कृते पश्चादतीतमपिकर्मैव ॥ का
 र्थमित्येक आचार्यो नैत्यन्येतु विपश्चित इति वचनसंवादात् ॥ गां द्विजाय दत्वा अकृत्वा
 गर्भाधानं पतिः पुंसवनं कुर्यादिति उत्तरार्थार्थः ॥ इति संस्काररत्नमालायाम् ॥ ऋतौ ग
 मने पराशरः ॥ ऋतौ तु गर्भं शंकि त्वात्स्नानं मथुनिनः स्मृतम् ॥ अनृतौ तु यदा गच्छे
 च्छौचं मूत्रपुरीषवत् ॥ स्त्रियास्तु नस्नानम् ॥ उभावप्यशुची स्यातां दंपती शयनंगतौ ॥

शयनाडुत्थितानारीशुचिःस्यादशुचिःपुमानितिष्टृद्धशतातपोक्तेः ॥ प्रथमतोपूव
स्त्रीगमनंकार्यमित्याहाश्वलायनः ॥ प्राग्रजोदर्शनात्पत्नीनियान्द्रत्वापतत्यधः ॥ व्य
र्थीकारेणशुक्रस्यब्रह्महत्यामवाप्नुयादिति ॥ आद्यतौगर्भाधानंचमलमासशुक्रा
स्तादावपिकार्यम् ॥ उत्सवेषुचसर्वेषुसीमंतेऋतुजन्मसु ॥ सुरासुरगुरोश्चिवमौढ्यदो
षो नविद्यतेइतिनिबंधभृगूक्तेः ॥ दिनशुद्धिस्तुज्योतिःशास्त्रोक्तम् ॥ अथगर्भाधा
नप्रयोगः ॥ तच्चऋतुदर्शनमारभ्यआद्यरात्रिचतुष्कंपर्वादिनिषिद्धदिनानिचवर्ज
यित्वा ॥ आद्यर्तुनियतेचगुरुशुक्रास्तमलमासादिदोषेनास्ति ॥ तच्चज्योतिःशास्त्रो
क्तशुभेदिनेशुभकालिकार्ये ॥ तत्रयुग्मासुरात्रिषुपुत्रः अयुग्मासुकन्याजायतेइति ॥ त
त्रायंक्रमः ॥ गर्भाख्येमातृनांदीयजतिविधुबलंप्रातःसुस्नापयेत्तांदोषेशान्तिप्रकुर्या
द्भसनसुफलधान्यार्पणंसूर्यवीक्ष्य ॥ यत्तद्रात्रौस्वभार्यारमयतिकुशलोवाह्यरत्यासु

ताह्येगत्वातानागरेणप्रतिकुसुमसुरोलंभनंस्यात्तुयत्ते ॥ १ ॥ अथर्तुमतीस्त्रीनूतनवस्त्रं
 कञ्चुकीचपरिधायमाल्याभरणैरलंकृत्यशुभासनेप्राङ्मुखमुपविशेत् ॥ ततः पतिपु
 त्राद्यविच्छिन्नसंतत्यन्विताभिः कुलवृद्धसुमंगलस्त्रीभिर्गोधूमैर्नारिकेलादिनानाफले
 स्तत्पह्वैश्चप्रक्षेपणं वृद्धाचार्याः फलिनीरिति मंत्रेण कारयेत् ॥ आचम्यप्राणानाय
 म्यदेशकालौसंकीर्त्यअस्याः ममभार्यायाः प्रथमगर्भातिशयद्वाराअस्यांजनिष्यमा
 णसर्वगर्भाणांवीजगर्भसमुद्भवैर्नोनिवर्हणार्थगर्भाधानाख्यसंस्कारकर्माहंकरिष्ये इ
 तिकर्तानिशिकर्मणोमंत्राभिज्ञानेसतिसूर्यावलोकनोत्तरंविप्राशिषोगृहीत्वामातृविस
 र्जनादिकंसंपादरात्राविभिगमनादिकंकुर्यात् ॥ अथमंत्राणामज्ञानेविशेषः ॥ अस्याः म
 मभार्यायावी० निवर्हणार्थगर्भाधानसंस्कारनिशिकर्मणां दिवापकृष्यमाणसद्योमंत्र
 जपपूर्वकगर्भाधानाख्यकर्माहंकरिष्येइतिसूर्यावलोकनोत्तरं सर्वान्मंत्रान्पठित्वामातृ

गणं विसर्जयेदित्येकः पक्षः । तदंगविहितंगणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं मातृकापू
जनं नादीश्राद्धं च करिष्ये इति कृत्वा ॥ आदित्यगर्भमित्यादित्यमवेक्षते ॥ ॐ आदित्यङ्ग
वर्भम्पयं सुसमङ्घिसुहस्रस्य प्रतिमाम्बिश्वरूपम् ॥ परिदृष्ट्वा हरं सुमामि मंस्थानं शु
तायुं पङ्कणुहि चोयमानां ॥ १ ॥ अनेन मंत्रेण दंपतिभ्यां सूर्यावलोकनं नमस्कारश्च ॥ त
तः सायंकालीनं नित्यकर्म कृत्वो भौशुक्लांबरधारणानुलेपनमाल्याभरणालंकृतौ सदी
पेशयनागारे सुखशय्याप्रसारितशुभमंचकमारुह्य सुसुहूर्तौ स्त्रियमुत्तानां प्राविच्छरः श
यितां कृत्वा भर्ता तस्यानाभिदेशे हस्तं दत्त्वा भिमृश्य जपेत् ॥ ॐ पूषा भगठं सविता मे
ददातु रुद्रः कल्पयतु ललामशुम्बिष्णुर्योनिङ्कल्पयतु त्वष्टारूपाणि पिठं शतु ॥ आसिञ्च
तु प्रजापतिर्धाता गर्भं न्दधातुते ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि पृथुष्टुके ॥ गर्भं ते अ

शिवनैदिवांवाधत्तांपुष्करस्रजौ ॥ तेजवैश्वानरोदद्यादथब्रह्मानुमंत्रयते ॥ ब्रह्मागर्भं
 न्दधातुते ॥ अथाभिगमनम् ॥ ॐ गायत्रेणत्वुच्छन्दसामन्थामित्रैष्टुभेनत्वाच्छन्दं
 सामन्थामिजागतेनत्वुच्छन्दसामन्थामि ॥ १ ॥ रेतोमूत्रंविजहातियोनिंमप्रविश
 दिन्द्रियम् ॥ गर्भोजुरायुणावृतुऽउल्बअहातिजन्मना ॥ ऋतनंसत्यमिन्द्रियंविपा
 नंठशुक्रमन्धसुइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मुधु ॥ १ ॥ अभिगमनोत्तरंतस्याःदक्षि
 णस्कंधस्योपरिहस्तंतीत्वातेनहृदयमालभते ॥ ॐ यत्तेसुशीमेहृदयन्दिचिन्द्रमसि
 श्रितम् ॥ वेदाहन्तन्मान्ताद्दिद्यात्पर्येमशरदःशतअविमशरदःशतठंशृणुयामशर
 दःशतम् ॥ १ ॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिद्धयर्थयथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ तेन
 श्रीकर्मगदेवताःप्रीयंताम् ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातेषामाशिषोगृहीत्वा ॥ यांत्मात

गणाःसर्वेइतिमातृणां विसर्जनंकार्यम् ॥ इतिसंस्कारभास्करेगर्भाधानसंस्कारः ॥ ॥
 सायदिगर्भेनदधीततदौषधंपतिःकुर्यात् ॥ ऋतुह्वातायांचतुर्थेहनिवापोडशरात्रिमध्ये
 कस्मिंश्चिद्युगमेन्हिपुष्यनक्षत्रादिनाचयथायुज्येततदन्हिऋतुमतीमुपोष्यतद्रात्रौ
 सिर्क्ह्याःश्वेतंपुष्पावृहत्यामूलमुत्थाप्योदपंपिद्वादक्षिणस्थानासिकायामासिचति
 भर्ता ॥ ॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ इयमोषधीत्रायमाणसहमानासरस्वती ॥ अस्या
 अहंघृत्याःपुत्रःपितुरिवनामजग्रभम् ॥ १ ॥ इतिसंस्कारभास्करेगर्भधारणार्थमौ
 पधम् ॥ अथंपुंसवनकर्मणोनिर्णयःक्रमश्चोच्यते ॥ पुंसवनंतुगर्भसंस्कारत्वात्प्रतिगर्भे
 कार्यमितिधर्मसिन्धौ ॥ पुंसवनंसंस्कारेगुरुशुक्रास्तमलमासादिदोषेनास्तीतिसंस्का
 ररत्नमालायाम् ॥ ॥ प्रयोगपारिजातेजातूकर्ण्यः ॥ ॥ द्वितीयेवातृतीयेवामासिपुंस

१ भूयरिगणी श्वेतपुष्पा ॥

वनं भवेत् ॥ व्यक्तैर्गर्भैर्भवेत् कार्यसीमंतेन सहाथवेति ॥ तत्र गर्भाधानप्रभृतिमासे द्वितीये
 तृतीये वायस्मिन्नहनिपुनक्षत्रेण चंद्रमायुज्येत तस्मिन्नहनिगर्भिणीसुपवास्थरात्रान्य
 ग्रीधावरोहाञ्छुंगंश्चोदकेन पिद्वानासिकायां दक्षिणपुटे आसंचति भर्ता ॥ हिरण्यग
 भोद्भयः सम्भृत इत्येताभ्यामृग्भ्याम् ॥ न्यग्रोधो वटवृक्षः तस्य अवरौ हाः अतिलंबमवा
 चीनं जायमाना अंकुराः तस्य शाखायाः शुंगंश्च तदंकुरानुदकेन पिद्वेत्येकः पक्षः । कु
 शकंठकंठसोमार्ठशुचैके ॥ एकपामाचार्याणां मते न्यग्रोधो वरोहांकुरेषु पिष्यमाणेषु कु
 शकंठकंकुशमूलंकुरंसोमांशुंसोमलताखंडंचतन्मध्ये पेषणेन वस्त्रगालितं कार्यं ॥ सोम
 लताभिवेगुडूचालताब्राह्मीवाग्राह्या ॥ एतत्पक्षेद्रव्यचतुष्टयपेषणं कार्यमिति ॥ तत्रायं क्र
 मः ॥ पुंसारुथेमातृनादीन्यजतिपुरुषभेस्यं दनात्प्राग्दिमासे त्रिमासे वाप्युपोप्यानिशि
 सुवटभवानंकुरान्पिष्यवाभिः ॥ सोमांशुकौशकंटांश्च पतिचवसने गालितं दक्षिणासा

रंध्रेक्षिप्तवासमंत्रं सजलमभिमृशेदं कमध्ये शरावम् ॥ १ ॥ अथ प्रयोगः ॥ ॥ आचम्य
प्राणानायम्य देशकालकीर्तनांति अस्याः मम भार्यायाः उत्पत्स्यमानगर्भस्य वैजिक
गाभिकदोषपरिहारार्थं पुंरूपताज्ञानोदयप्रतिरोधपरिहारद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं
पुंसवनं करिष्ये ॥ तत्र निविद्यार्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं वसोद्धार आयुष्य
मंत्रजपनादींश्चाङ्गचकरिष्ये इति कृत्वा अत्र पुण्याहवाचनं ति प्रजापतिः प्रीयतामिति व
देत् ॥ तास्तांगभिर्णोस्नापयित्वाऽहते वाससी परिधाद्योपवास्य ॥ ततोरत्रौ न्यग्रोधा
वराहांकुरांश्च कुशकंटकसोमलताखंडचोदकेनापि द्वा पेषितोदकं वस्त्रगालितं कृत्वा ग
भिर्णोदक्षिणनासिकायामासिचतिभर्ता ॥ तत्र मंत्रौ ॥ ॐ हिरण्यगर्भः ० ॥ १ ॥ अ
द्भ्यः सम्भृतः पृथिव्यै रसाच्चिद्विश्वकर्म्मणः समवर्तताग्रे ॥ तस्युत्वष्टां चिदधद्रुपमेति
तन्मर्त्यस्य देवुत्वमुजानुमग्रे ॥ २ ॥ कूर्मपितृचोपस्थे कृत्वेति उदकपूर्णशरावमंकेनि

धायेति ॥ सयदिकामयेतवीर्यवान्त्स्याद्गर्भस्तदातस्याःस्त्रियाअंकेउदकपूर्णंशराव
 निधायभर्तागर्भिण्याउदरंअनामिकत्रेणस्पृशन्नगर्भमभिमन्त्रयते ॥ ॐसुपूर्णोसिग
 रुत्मास्त्रिष्टुत्तेशिरोगायत्रञ्चक्षुर्वहद्रथंतुरेपुक्षौ ॥ स्तोमंऽआत्माच्छन्दुंऽस्यङ्गानि
 यजूंऽपिनामं ॥ सामतेतुनूर्ध्वामदेव्यंयज्ञायुश्चिन्म्युच्छन्धिषण्यांशुफाः ॥ सुपुण्णो
 सिगुरुत्मान्दिर्वह्णच्छुस्वंपत ॥१॥ ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ कृतस्यकर्म० स्मृत्युक्तान्द
 शसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातेभ्यआशिषोगृहीत्वा ॥
 यांतुमातृगणाःसर्वेइतिमातृणांविसर्जनंकुर्यात् ॥ ॥ इतिसंस्कारभारस्करेपुंसवनसं
 स्कारप्रयोगः ॥ अथगर्भिणीधर्माः पाद्वे॥गर्भिण्यधिकारेअदितिप्रतिकर्त्यपः ॥ ना
 वस्करेपूपविशेन्मुसलोळ्खलादिषु॥अवस्करेषुमार्जन्यादिषु ॥ नोपस्करेतिपाठांतरे

उपस्करशब्देनशूर्पादिज्ञेयम् ॥ जलंचनावगहितशून्यागारंविवर्जयेत् ॥ बल्मीकेना
धितिष्ठेतनचोद्धिन्नमनाभवेत् ॥ विलिखेन्नस्वैर्भूमिनांगारेणनभस्मना ॥ नशयालुःसदा
तिष्ठेद्भयायामंचविवर्जयेत् ॥ नतुपांगारभस्मास्थिकपालेषुसमाविशेत् ॥ वर्जयेत्कल
हंगेहेगात्रभंगंतथैवच ॥ नमुक्तकेशातिष्ठेतनशुचिःस्यात्कदाचन ॥ नशयीतोत्तरशिरा
नचैवाधःशिराः क्वचित् ॥ नवस्त्रहीनानोच्छिष्टानचार्द्रचरणातथा ॥ नामंगल्या
वदेद्भागानचहास्याधिकाभवेत् ॥ कुर्याच्छुश्रूषयानित्यंपूजामंगल्यतत्परा ॥ ति
ष्ठेत्प्रसन्नवदनासदाभर्तुर्हितरतेति ॥ ॥ भविष्ये ॥ ॥ संध्यायानैवभोक्तव्यंगभिण्या
वरवर्णिनि ॥ स्थातव्यंनचंगंतव्यंभृक्षमूलेचसर्वदा ॥ नदुर्मुखीसदातिष्ठेत्स्वहाछा
यांविवर्जयेत् ॥ सर्वौषधीभिः कोष्णेनवारिणास्नानमाचरेत् ॥ इषडुष्णंकोणम् ॥ कृ
भूतरक्षासुषाचवास्तुपूजनतत्परा ॥ दानशीलातृतीयायांपार्वत्यानक्तमाचरेत् ॥ ग

भिणीकुंजराश्चादिशैलहर्म्यादिरोहणम् ॥ व्यायामशीघ्रगमनंशकटारोहणंत्यजेत् ॥
 शोकरत्नविमोक्षं चसाहसंकुक्कुटासनम् ॥ व्यवायं च दिवास्वापं रात्रौ जागरणंत्यजेत् ॥
 अतिरूक्षंतु नाश्नीयादत्यम्लमतिभोजनम् ॥ अत्युष्णमतिशीतं च गुणवाहारं विवर्जयेत् ॥
 इति घृताभवेन्नारीविशेषेण तु गर्भिणी ॥ यश्च तस्य भवेत्पुत्रः स्थिरायुर्बुद्धिसंयुतः ॥ अन्य
 था गर्भपतनमवाप्नोति न संशय इति ॥ मार्कण्डेयोपि ॥ वृक्षं मर्हन् च नाक्रामेन्न प्राकारं पयो
 निधिम् ॥ परिखां च न चाक्रामेद्वलागर्भधारिणी ॥ गर्भरक्षासदाकार्या नित्यं शौचनि
 येवणात् ॥ प्रशस्तमंत्रलिखनाच्छस्तमाल्यानुलेपनेति ॥ स्मृत्यंतरे ॥ भूम्यां चै
 वोच्चनीचायामारोहश्चावरोहणम् ॥ नदीप्रतरणं चैव शकटारोहणंतथा ॥ उग्रौषधंतथा
 क्षारं मैथुनं भारवाहनम् ॥ कृतेपुंसवने चैव गर्भिणीपरिवर्जयेत् ॥ गर्भग्रहणं च श्रमा-
 दिलिगैर्वेदितव्यं ॥ गृहीतगर्भायाः सद्यः श्रमो ग्लानिश्च जायते ॥ पिपासा आयासः सक्थि

स्यंदनंशुक्रशोणितयोरनुसंबंधोयोन्याःस्फुरणंचेत्यादि ॥ अन्यच्चप्रयोगार्णवेस्मृत्यं
तरे ॥ दानंपद्मगन्नाभिक्षायाः परिवेषणमेवच ॥ पचनंनचकर्तव्यंगभिण्यासर्वथैवत्व
ति ॥ इतिसंक्षेपणगभिणीधर्माः ॥ अथगभिणीपतिधर्माः ॥ गभिणीवांछितं
द्रव्यंतस्यैदद्याद्यथोचितम् ॥ सूतेचिरायुषंपुत्रमन्यथादोषमर्हतीति ॥ याज्ञवल्क्यः ॥
दोहदस्याप्रदानेनगर्भोदोषमवाप्नुयात् ॥ वैश्वयंमरणंवापितस्मात्कार्यप्रियंस्त्रियाइ
ति ॥ दोहदंगभिणीप्रियम् ॥ स्मृतित्चिंतामणौ ॥ पुंसोभार्यागभिणीथस्यचेत्स्यात्सू
नोश्चौलंक्षौरकर्मात्मनश्च ॥ गेहारंभस्तंभसंस्थापनंचवाधिस्नानंनैवकुर्वच्चियात्रामि
ति ॥ ॥ दक्षः ॥ ॥ ऋतुद्रयेव्यतीतितुनकुर्यान्मौजिवंधनम् ॥ अश्याधानंगयाश्राद्धं
वपनंचविवर्जयेदिति ॥ कालविधाने ॥ क्षौरंशवानुगमनंनखकृतनंचयुद्धंचवास्तुक
रणंत्वतिदूरथानम् ॥ उद्गाहमौपनयनंजलधर्वगाहमायुःक्षयोभवतिगभिणिकापती

नाम् ॥ वगाहइत्यत्र अवेत्युपसर्गवयवाकारस्य भागुरि मतेन लोपः ॥ ॥ क्षौरं वपनम् ॥
 तच्चान्नकर्तनस्याप्युपलक्षणम् ॥ नोदन्वतोभिसिस्नायान्नचश्मश्नादिकर्तयेत् ॥ अंतर्व
 त्त्याः पतिः कुर्वन्नप्रजा भवति श्रुवामिति क्रतुस्मरणात् ॥ यत्तु ॥ वपनस्य निषेधोपिकर्त
 नैविधीयते इति स्मृत्यंतरवचनम् ॥ तद्गभिणीपतिभिन्नानां जीवति पतृकादीनां योवप
 ननिषेधस्तत्रकर्तनविधानपरम् ॥ ॥ संग्रहे ॥ दहनंपवनंचैव पर्वतारोहणंतथा ॥ ना
 वआरोहणंचैव वर्जयेद्गभिणीपतिरिति ॥ स्मृत्यंतरे ॥ ॥ गर्भिण्यामपि भार्यायां
 विवाहेऽप्यथवाव्रते ॥ सपितापिवपेत्केशान्गौतम्यांसिंहगेगुराविति ॥ विवाहे इत्यत्र
 निवृत्तेऽपीति शेषः ॥ एवं व्रते इत्यत्र ॥ गौतम्यामिति गौतम्यसन्निहितदेशनिवृत्त्यर्थम् ॥
 सिंहगेगुराविति तीर्थयात्रांतरोपलक्षणम् ॥ विवाहेऽत्र तबंधे च गर्भिणीपतिरेव च ॥ मुंड
 नंसर्वतर्थेषु कुर्यादिव विचारयन्निति स्मृतिदर्पणधृतसंग्रहवचनसंवादात् ॥ ॥

स्मृत्यंतरे ॥ ॥ सिंधुस्नानंहुमच्छेदवपनंप्रतवाहनम् ॥ विदेशगमनंचैवनकुर्याद्भि
 णीपतिरिति ॥ प्रतवाहनमित्यनेनप्रतविधानमप्युपलक्ष्यते ॥ ज्योतिर्निबंधगालवः ॥
 प्रव्यक्तगर्भापतिरब्धियानंमृतस्थवाहंधुरकर्मसंगम् ॥ तथैवग्रत्नेनगयादितीर्थयागा
 दिकंवास्तुविधिनकुर्यादिति ॥ आदिशब्देनत्रतोद्यापनादि ॥ शुद्धिदर्पणदक्षः ॥ मुं
 डनीपिंडदानंचप्रतकर्मतथैवच ॥ नजीवात्पितृकःकुर्याद्भिर्णीपतिरेवचेति ॥ पिंड
 दानशब्देनश्राद्धमुपलक्ष्यते इतिकेचित् ॥ वपनंप्रतविधानापवादस्तत्रैव ॥ क्षौरं
 नैमित्तिकंकुर्यान्निषेधसत्यपिश्रुवम् ॥ पित्रोःप्रतविधानंचगर्भिणीपतिरेवचेति ॥ एतेच
 नियमाःसप्तममासादूर्ध्वंभवन्ति ॥ वपनंमैथुनंतीर्थवर्जयेद्भिर्णीपतिः ॥ श्राद्धंचस
 प्तमान्मासादूर्ध्वंनैवसमाचरेदित्यादि आश्वलायनोक्तैः ॥ अत्रकेचित्सप्तममासात्त
 रंयोवपनादिनिषेधः सदोषातिशयार्थः ॥ तेनतत्पूर्वमपिशक्तौसत्यावपनादिनिषेध

नारपालनमस्त्येवेत्याहुः ॥ ऊर्ध्वनैवसमाचरेदितिवचनात्सप्तममासात्पूर्वकदाचिद्भ्र
 पनादिकरणमस्तीतिगम्यते ॥ दक्षः ॥ मासपङ्केव्यतीतितुनकुर्थान्मौजिवंधनम् ॥ अ
 र्याधानंगयाश्राद्धवपनंचविवर्जयेदिति ॥ ॥ संस्कारदर्पणसत्यव्रतः ॥ ॥ ऋतुत्र
 येव्यतीतितुनकुर्थान्मौजिवंधनम् ॥ अर्याधानंगयाश्राद्धवपनंचविवर्जयेदिति ॥ संक
 टवशेनशक्ताशक्तपरतयावाव्यवस्थायथयोध्या ॥ तीर्थतीर्थयात्रा ॥ श्राद्धंश्रा
 द्दभोजनमितिकेचित् ॥ पित्रोः क्षयाहश्राद्धादिकंतुसप्तममासादूर्ध्वमपिभवति ॥
 पित्रोःक्षयाहंदर्शचगयाश्राद्धमहालयम् ॥ ग्रहणान्वष्टकाश्राद्धेकुर्थान्मौजिवंधनीपतिरि
 तिसत्यव्रतोक्तः ॥ एतच्चनित्यानांयुगादिश्राद्धानामुपलक्षणम् ॥ पिंडयज्ञोपिभवत्ये
 व ॥ नित्यत्वात् ॥ मुंडनंपिंडदानंचेत्युदाहृतदक्षवाक्ये ॥ पिंडदानशब्देन श्रा
 द्दमुपलक्ष्यतइतिश्राद्धस्यैवनिषेधप्राप्तौपित्रोःक्षयाहमितिसत्यव्रतवाक्येननित्यश्रा

द्वानांप्रतिप्रसवःक्रियते ॥ पिंडदानशब्देनपिंडदानमेवनिषिध्यतइतिमातापित्रोः
क्षयाहादिश्राद्धेष्वपिपिंडदाननिषेधः ॥ तच्चनिर्वपणंकार्यंतस्यामपिनृसत्तमेति ॥
अन्वष्टक्यविषयएवगर्भिणीपतित्वप्रश्रुक्तोयःपिंडदाननिषेधःप्राप्तःसनास्तिइतिनिबं
धकारलेखनादान्वष्टक्यव्यतिरिक्तसांवत्सरिकादिस्थलेकथंपिंडदानप्राप्तिरतिवा
च्यम् ॥ अपिशब्देनसांवत्सरिकादीनामपिसंगृहीतत्वेनतत्प्राप्तिसंभवात् ॥ नचपि
तृशब्दस्यापिंडनिर्वपणशब्देनान्वयात्कथमेतदितिवाच्यम् ॥ सन्निहितपदान्वयसंभ
वेव्यवहितान्वयकल्पनस्यानुचितत्वात् ॥ सांवत्सरिकादिषुगर्भिणीपतिकर्तृकाऽपिंड
दानाचारस्यबहुशोदृष्टत्वाच्चेतिकेचित् ॥ वस्तुतस्तुएतन्मतैपिक्षयाहादिश्राद्धेष्वपिपि
डनिषेधो नैवास्ति ॥ श्राद्धंचसप्तमान्मासादूर्ध्वनैवसमाचरेदित्याश्वलायनवचनस्य
श्राद्धशब्दार्थःश्राद्धभोजनपरइतिमतेश्राद्धकरणस्यैतस्मादेववचनात्प्राप्तत्वात्पित्रोः

क्षयाहमितिवचनं सर्षिपिडकत्वविधानार्थं द्रष्टव्यम् ॥ यथाचारं व्यवस्था ॥ इति गर्भि
 णीपतिधर्माः ॥ अथ गर्भवृद्ध्युपायः ॥ वरीविश्ववाचगंधाचमधुकंभृंगराट्समम् ॥
 अजद्रुग्धेनपानंतुनार्यागर्भस्य वृद्धि कृदिति ॥ वरीशतावरी ॥ विश्वाशुंठी ॥ गंधा
 अश्वगंधा ॥ भापायामास्कंदइत्युच्यते ॥ मधुकंज्येष्ठीमधुम् ॥ भृंगराट् ॥ भाषायां
 माकाइति ॥ अथ गर्भरक्षोपायः ॥ शांखायनगृह्ये ॥ चतुर्थे मासि गर्भरक्ष
 णम् ॥ ब्रह्मणाग्निः संसंविदानइतिस्थालीपाकेनहुत्वाक्षीभ्यां तइतिप्रत्यृचमाज्यलेपेनां
 गान्यवमृजेदिति ॥ ब्रह्मणाग्निः संविदानइतिराक्षोघ्नम् ॥ अथवास्वशाखोत्तराशोघ्नीसू
 क्तग्रहणम् ॥ शाखांतरोक्तत्वाद्धौकिकाम्नाविदंकार्यम् ॥ इति गर्भरक्षणोपायः ॥ अ
 थ गर्भिण्यागर्भस्रावहरोपायः ॥ तत्रेदं गृह्यं ॥ यदि गर्भः स्रवेदाद्रैणास्याः पाणिना
 त्रिरूध्वनाभैरुन्माष्टि ॥ पराचंतवानार्वाचंलष्टाबंधातुबंधने ॥ सक्तूनुपवेद्यदशा

मासोअवीरहेति ॥ यदिगर्भोगभिण्याःस्रवेत्तदातस्थानाभेरुर्ध्वयोदेशः ॥ गर्भावे
 स्थितियोग्यःसस्वेनपाणिनापराचंत्वेतिमंत्रेणत्रिरुन्माष्टिऊर्ध्वापवर्गसंमृजतित्यर्थः ॥
 सकृदेवमंत्रः ॥ यत्रैकस्मिन्द्रव्यइतिसूत्रात् ॥ नैमित्तिकमिदंकर्म ॥ औषधमपि ॥ श
 पीत्वातंडुलतोयेनतंडुलीयजटाऋतौ ॥ पतद्गर्भचयानारीस्थिरगर्भाप्रजायते ॥ श
 कंराथचतिलैःसमांशैकैर्माक्षिकेणसहमाक्षितैःस्त्रियाः ॥ नास्तिगर्भपतनोद्भवंभयंपाप
 भोक्चुरिवतीर्थसेवनमिति ॥ तंडुलीयजटातंडुलजामूलम् ॥ माक्षिकंमधु ॥ इतिग
 र्भस्रावहरोपायः ॥ अथसीमंतोन्नयनम् ॥ तत्रनिर्णयः ॥ हारीतः ॥ सकृत्संस्कृत

१ इदंचकर्मसकृदेवकार्यं ॥ स्त्रीसंस्कारत्वान्नप्रतिगर्भमावर्ततइतिवृत्तिकाराद्युक्तेः ॥ यद्युचिष्णुः ॥ सीमं
 तोन्नयनंकर्मनस्त्रीसंस्कारइष्यते ॥ किंचिद्गर्भस्यसंस्कारात्प्रतिगर्भप्रयुजतेइति ॥ तत्कात्यायनविषयम् ॥ म
 मतुबहुसंमतेसकृत्कार्यमित्युक्तं ॥ तदुक्तंभवति ॥

संस्काराःसीमंतेनद्विजस्त्रियः ॥ यंयंगर्भप्रसूयंतेससर्वःसंस्कृतोभवेदिति ॥ यदिसी
 मंतस्यमुख्यकालातिक्रमस्तदाप्रसवाद्वागपिकतव्यम् ॥ तथाचोक्तं ॥ सीमंतोन्नयनं
 मुख्यकालेनस्यात्कथंचन ॥ कार्यमाप्रसवादितिशंखोन्नवीत्स्फुटमिति ॥ अकृ
 तसीमंतायाःप्रसवेविशेषःसत्यव्रतेनोक्तः ॥ स्त्रीयद्यकृतसीमंताप्रसूयतकदाचन ॥ पु
 त्रंगृहीत्वाविधिवत्सातंसंस्कारमहर्हतीति ॥ ॥ अथसीमंतोन्नयनंनामक्षेत्रगर्भसंस्का
 रकर्मव्याख्यायते ॥ तच्चप्रथमगर्भसंभवान्मासेपष्टेष्टमेवापुत्रक्षेत्रशुक्लपक्षादिज्यो
 तिःशास्त्रोक्तशुभदिनेकार्यम् ॥ अत्रापिनियतकालेअधिमासशुरुशुक्रास्तादिदोषोना
 स्ति ॥ असंभवेयावत्प्रसवकालपर्यंतम् ॥ अत्राप्यनियतकालेअधिमासादिप्रत्यवा
 योनास्ति ॥ ॥ अथसीमन्तोन्नयनप्रयोगः ॥ ॥ तत्रायंक्रमः ॥ ॥ सीमंताख्यं
 रवीज्येभवतिचयुवतेर्वाष्टमेमासिपष्टशालाकर्मादिनादीश्रपयतिसतिलं सुहृमिश्रंच

रंप्राक् ॥ प्राजापत्यैकहृत्वोदितमनुहवनंसर्वपंचादशस्यात्पश्चात्पीठोपविश्यंविनय
 तिपुलिकास्थाप्यतांप्रेष्यगानम् ॥१॥ तत्रपत्न्यासहसंगलस्नापितअहतवासोयुगु
 लालंकृतःपत्न्यासहवहिःशालायांशुभासनेउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकाल-
 कर्तनातिअस्थाममभार्यायाः गर्भावयवेभ्यस्तैजोवृद्धयर्थेक्षेत्रगर्भयोः संस्कारार्थं
 प्रतिगर्भसमुद्भवैनोनिर्वहणेनबीजकोत्पत्त्यतिशयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थेसीमंतो
 न्नयनाख्यसंस्कारकर्मकरिष्ये ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचन
 मविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनंवसौद्धारमायुष्यमंत्रजपनांदीश्राद्धंचकरि

१ यद्यपि सीमंतवहिःशालाउक्ततथापीदान्तिनानां नामकरणान्नात्रलिखिता ॥ पुंसवनंसीमंतेनसहकार्ये
 मित्युक्तंसीमंतेनसहकरणेअनादिष्टपूर्वकार्यमितिप्रयोगरत्ने ॥ गर्भसंस्कारएवस्यादित्यादिनिर्णययोगदाधरा
 दौज्ञेयः ॥ अनादिष्टपूर्वकार्यमित्युक्तंप्रयोगरत्नेगदाधरादौ ॥

प्येइतिकृत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनंतेधाताप्रीयतामित्यूहः कर्तव्यः ॥ तत्रबहिःशा
 लायांस्थडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंमंगलनामाग्नेःस्थापनम् ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासना
 दिआज्यासादनानंतरंतंडुलतिलमुद्गानामासादनम् ॥ अनंतरमुपकल्पनीयानि ॥ मृ
 दुपीठं ॥ युग्मान्यौडुंबरफलान्यपक्वान्येकस्तवकनिवद्धानि ॥ त्रयोदशपरिमाणका
 स्त्रयोदर्भापिजूलाः ॥ त्र्येणीशूलली ॥ वीरतरशंकुः ॥ केचिदश्वत्थशंकुः ॥ पूर्णचा
 त्रम् ॥ अलोहितम् ॥ सूत्रेणपूर्णम् ॥ वीणागाथिनौचेति ॥ गानंगायनम् ॥ त्रिवर्णिकौवीणा
 गायिनैराजवर्णनसंबन्धिगानंकुस्तः ॥ ॥ अथवानलादिसंबन्धिगानंकुस्तः ॥ ॥

१ तीनठिकाणीश्वेत ॥ २ वीरतरोवीरतरशिरैरितिजयरामः ॥ ३ अश्वत्थशंकुः परैपिकेवतिहरिहररे
 णुकारिकाकारौ ॥ अश्वत्थशंकुरित्तिकारिकाकारः कर्कश्व ॥ खादिरः शंकुरितिगर्गः ॥ ४ चात्रह्यणजे
 सूतकण्ठण्याचीचाकी ॥ ५ लोखंडाखेरीज ॥

आज्यनिर्वपणानंतरम् ॥ चरुपात्रेमुद्गप्रक्षेपंकृत्वाधिश्रपणम् ॥ ईपत्त्रश्रितेषुतिलतंडु
 लप्रक्षेपः ॥ पर्यग्निकरणतिआधारावाज्यभागैस्तुवेणञ्जुहुयात् ॥ मनसा ॥ ॐ प्रजा
 पतयेस्वाहा इदंप्रजा० ॥ ॐ इंद्राय० इदमिं० ॥ ॐ अग्नयेस्वाहा इदम० ॥ ॐ
 सोमायस्वा० इदंसो० ॥ ततश्चरुमभिधायस्तुवेणचरुंजुहुयात् ॥ ॐ प्रजापतये०
 इदंप्र० ॥ ५ ॥ ततःस्थालीपाकेनोत्तरार्धात्स्विष्टकृत् ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वा० इ
 दम० ॥ ६ ॥ ततोभूराद्यानवाहुतयः ॥ ॐ भूःस्वाहा इदम० ॥ ७ ॥ ॐ भुवः
 स्वा० इदंवा० ॥ ८ ॥ ॐ स्वःस्वा० इदंसूर्या० ॥ ९ ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने० इदम०
 वरु० ॥ १० ॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ने० ॥ इदमन्न० वरु० ॥ ११ ॥ ॐ अयाश्चाग्ने० ॥ इ

दम० अयसे० ॥१२॥ ॐ येते शतं० इदंवरु० सवित्रे० ॥१३॥ ॐ उदुत्तुमम्० इदंवरु० दित्या
 यादि० ॥ १४॥ मनसा ॐ प्रजाप० इदं प्र० ॥१५॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीतावि
 मोकांतं होमशेषं समाप्य ॥ ततः पश्चाद्ग्रेभद्रं पीठे मृद्भासनं संस्थाप्य तदुपरि गर्भिणी
 मुपवेशयेत् ॥ ततो युग्मेन सटालुग्रप्सेनौ दुर्वरेण त्रिभिवेण्या कृतिदर्भापिजूलहृयेण्या
 शल्लयावीरतरशंकुना सूत्रपूर्णचात्रेण चेत्यैतैः सर्वैः पुंजीकृतैः सीमंतमूर्ध्नि विनयति ॥
 ललाटांतरमारभ्य केशान् द्विधा करोति भर्ता ॥ ततो विनयनं ॥ ॐ भूर्विनयामि ॥ ॐ भुव
 विनयामि ॥ ॐ स्वर्विनयामि ॥ तत औदुवरादिपंचकस्य वेण्यांबंधनं ॥ ॐ अयमू
 र्जावतो वृक्षऽऽर्ज्ज्वीवफलिनीभव ॥ १ ॥ इत्यनेन मंत्रेण ॥ अर्थगाथागानं ॥ सोमऽए

१ तैलदेवदारुपीठे ॥ २ ततस्त्रैर्वर्णकैर्वीणागाथिनैराजवर्णनसंबंधिअथवानलादिसंबंधिगानं
 कुरुत इति गदाधरः ॥ राजन्यव्यतिरिक्तवीरतरंगानमिति हरिहरः ॥

वनोराजेमामनुपीःप्रजाः ॥ अविमुक्तचक्रऽआसिरंस्तिरेतुभ्यमसाविति ॥ १ ॥ ए
तयागाथयावीणागाथिनौगानंकुर्याताम् ॥ असौस्थानेसमीपावस्थितायाःमहानद्या
नामग्रहणम् ॥ गंगा अमुना सरस्वतीत्येवमादिप्रथमांतनामग्रहणंरुह्येवकरोति ॥
कृतस्यकर्मणःसांगतासिद्धयर्थस्मृत्युक्तान्दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥तेन
श्रीकर्मांगदेवताःप्रीयंताम् ॥ब्राह्मणान्गंधतांबूलादिभिःसंपूज्यतेभ्यश्चदक्षिणांदत्त्वा
तदाशिपोगृहीत्वाअग्निविसृज्यमातृणांविसर्जनम् ॥ यांतुमातृगणाःसर्वेपूजामादाय
पार्थिवीम् ॥इष्टकामप्रसिद्धयर्थंपुनरागमनायच ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करेसीमंतोन्न
यनसंस्कारप्रयोगः ॥ ॥ अथजातकर्मकारंभः ॥ ॥ अथकस्माच्चिद्योगाद्गर्भोधा
नादिसंस्काराअकृताश्चेत्तर्हिगोदानपूर्वकमनादिष्टप्रायश्चित्तंकृत्वांतरितसंस्कारान्सं
पाद्यचजातकर्मकार्यमिति ॥ शीघ्रप्रसवोपायःग्रंथांतरे ॥ हिमवत्युत्तरेपार्थशिव

द्वाभामयक्षिणी ॥ तस्यानूपुरशब्देन विशल्यास्यात्तुगभिर्णिस्वाहा ॥ इतिमंत्रैणैक
 विशतिदूर्वाङ्कुरैरेकपलंतिलतैलंप्रदक्षिणमावतयन्नष्टशतमंत्रजपित्वातत्तैलंकिञ्चित्पा
 ययेच्छेषमुदरेलेपयेदिति ॥ अथयंत्रप्रकाशयंत्रमप्युक्तम् ॥ गजाग्निवेदाड्डुराट्टशरा
 ङ्कारसर्पिपक्षाइतिहिक्रमेण ॥ लिखेत्प्रसूतेःसमयेगृहेदःसुखेननार्यःप्रसवतिशीघ्रमि
 ति ॥ अस्यार्थः ॥ गर्भिण्यानार्यादृष्टिगोचरेदेशेसमचतुरस्रसंसाध्यतस्यसमान्नव
 कोष्ठकान्कृत्वाइशानोत्तरवायुकोष्ठेषुअष्टमतृतीयचतुर्थानिकान्क्रमेणलिखित्वापूर्वं
 मध्यमपश्चिमकोष्ठेषुप्रथमपंचमनवमांकान्क्रमेणविलिख्यआग्नेयदक्षिणनैऋतको
 ष्ठेषुपष्ठसप्तमद्वितीयांकांक्रमेणविलिखेत् ॥ इदंयंत्रंप्रसूतिसमयेपूर्वसूतिकागृहे
 लेखनीयमेतददर्शनेनसुखेनशीघ्रनार्यःप्रसवति ॥ ॥ यंत्रयथा सोष्यतीमिति
 प्रसवकालेशूलवतीस्त्रियंभर्ताएयत्तुदशमास्युगभौइतिमंत्रेणदशकमभिमं

८१६
 ३५७
 ४९२

न्यतेनोदकेनशीघ्रप्रसवार्थत्रिवारमभिषिचेत् ॥ ॐ एयंतुदशमास्युगभौजुरायुणासु
 ह ॥ यथुयम्बायुरेयतियथासमुद्रऽएयति ॥ एवायन्दशमास्योऽअह्वञ्जुरायुणास
 ह ॥ १० ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ अभ्युक्षणानन्तरं वरावपतननिःसारपर्यंतं प्रसूतिसमीपे अ
 वैतुष्टिशिशैवलमिति मंत्रं जपति भर्ता ॥ ॐ अवैतुष्टिशिशैवलठंशुनेजरज्वपत्तवैनेव
 माठंसेनपीवरीनकस्मिंश्चनयतनभवजरायुपद्यताम् ॥ १ ॥ शांतिप्राप्ततिथिनक्षत्र
 योगादिसंभवेपुत्रमुखमदृष्ट्वैवस्नानंकार्यं ॥ दुष्टकालेपिकुर्वीतजातकर्मयथाविधीति
 खंडूभट्टपद्धतौ जैमिनिः ॥ देशकालोपघाताद्यैः कालातिक्रमणं यदि ॥ अनस्तकेज्येंदुसि
 तेतत्कार्यंचोत्तरायणे ॥ तथैवानिष्टतिथिनक्षत्रयोगविपघटीसंक्रांतिग्रहणपर्वपौषज
 ननेवैकृतप्रसवेचशांतयोमयूखादिशांतिग्रंथेषु द्रष्टव्याः ॥ ग्रंथविस्तरभयान्नात्रलिखि

ताः ॥ अथजातकर्मसंस्कारनिर्णयः ॥ तद्यथा ॥ नपक्वेननचाभेनश्राद्धहेम्नैव
 कारयेत् ॥ पुत्रजन्मनियान्नायांशर्वथादत्तमक्षयमिति ॥ १ ॥ जातकर्मणिनादीश्राद्धं
 रात्रावपिकार्यम् ॥ यद्यपिकिञ्चित्कर्मगंगादीश्राद्धंकृतं तथापिपुत्रजन्मनिमित्तनां
 दीश्राद्धद्वितीयतद्दिनेएवमुक्त्वापिजननकालेकार्यमिति ॥ नालच्छेदनेकालप्रतीक्षा
 माहहारीतः ॥ कालप्रतीक्षावालस्यनालच्छेदनकर्मणि ॥ षण्मुहूर्तात्परंकार्यं सं
 कटेष्टमुहूर्तके ॥ १ ॥ तद्दूर्ध्वच्छेद्यमच्छेद्यंपित्रादिःसूतकीभवेत् ॥ २ ॥ ब्रह्म
 सूत्रधृतं नालंतेनविष्टयनिकृतयत् ॥ मूलतोष्टांगुलं त्यक्तानालंछिद्यात्क्षुरादिने
 ति ॥ तत्रायंक्रमः ॥ जातेपुत्रेसचैलंभवतिजनयतोमातृनादीयमेधायुष्यत्वे
 नंजपःस्याज्जननभुवममुंमंत्रयेन्मातरं च ॥ सव्यंप्रक्षाल्यवामंस्तनमुदकयुतंपात्रप्र
 च्छिद्यनालंमूर्त्यग्निस्थाप्यहुत्वाद्द्वितयमनुदिनंविंशतिद्वेदशाहम् ॥ १ ॥ इति ॥ अथ

जातकर्मप्रयोगः ॥ तत्रजातिपुत्रेपिताकुलदेवतावृद्धप्रणामपूर्वकंतस्यमुखनिरी
क्ष्यनद्यादावनुष्णवारिणातडागादौवाउदङ्मुखंस्नायात् ॥ मूलज्येष्ठाव्यातिपातादौ
उत्पन्नेमुखमद्वैवस्नायात् ॥ अथासंभवेदिवाहताभिः शीताभिरद्भिः सुवर्णयुताभि
गृहेएवस्नात्वाऽहतेवाससीपरिधायधृतकुंकुमतिलकः शुभासनेउपविश्याचम्यप्रा
णानायम्यदेशकालैस्मृत्वाममास्यबालकस्यगर्भाभुपानजनितसकलदोषनिर्बहणा
द्युर्मेधाभिवृद्धिवीजगर्भसमुद्भवैनोनिर्बहणद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं जातकर्मकरि
ष्ये ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थं गणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृपूजनाद्युष्यमंत्रजपपूर्व
कमाभ्युदयिकश्राद्धहैम्नवकरिष्येइतिकृत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनंतेसविताप्रीयता
मित्यूहः ॥ अच्छिन्नेनालेमेधाजननाद्युष्येकरोति ॥ तत्रमेधानजननंयथा ॥ अनामि
कयासुवर्णीतहितयामधुघृतेएकीकृत्यघृतंवाकेवलंकुमारंप्राशयतिपिता ॥ ॐ भूर्स्व

यिदधामि ॥ ॐ भुवस्त्वयिदधामि ॥ ॐ स्वस्त्वयिदधामि ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सर्वतव
 यिदधामीत्यनेनमंत्रेणसकृत्प्राशयति ॥ अथास्थायुष्यं करोति ॥ तत्रकुमारस्य
 नाभिदेशेवादक्षिणकर्णसमीपेअग्निरायुष्मानित्यादिवक्ष्यमाणमंत्रा अपति ॥ ॐ अ
 ग्निरायुष्मान्तसवनस्पतिभिरायुष्मास्तेनत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥ १ ॥ ॐ सोमआ
 युष्मान्तसऽओपधीभिरायुष्मास्तेनत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥ २ ॐ ब्रह्माऽआयुष्मंतद्वा
 ह्मणैरायुष्मतेनत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥ ३ ॥ ॐ देवाऽआयुष्मंतस्तमृतैरायुष्मंतस्ते
 नत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥ ४ ॥ ॐ ऋषयऽआयुष्मंतस्तेत्रतरायुष्मंतस्तेनत्वायुषायु
 ष्मंतं करोमि ॥ ५ ॥ ॐ पितरऽआयुष्मंतस्तेस्वधाभिरायुष्मंतस्तेनत्वायुषायुष्मंतं क
 रोमि ॥ ६ ॥ ॐ यज्ञऽआयुष्मान्तसदक्षिणाभिरायुष्मास्तेनत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥
 ७ ॥ ॐ समुद्रऽआयुष्मान्तसस्रवंतीभिरायुष्मास्तेनत्वायुषायुष्मंतं करोमि ॥ ८ ॥

एतावत्पर्यंतमग्निरायुष्मानित्यारभ्यत्रिर्जपति ॥ ॐत्र्यायुषञ्जमर्दनेःकुश्यर्पस्यत्र्या
युपम् ॥ यद्वेपुत्र्यायुषन्तन्नोऽस्तुत्र्यायुषम् ॥ त्र्यायुषमित्येतमपि मंत्रत्रिर्जपति ॥
सयदिकामयेतकुमारः सर्वमायुरियादितितदाकुमारंवात्सप्रेणाभिमृशति ॥ दिवस्प
रीत्यारभ्यगोमंतमुशिजोविवधुरित्यंतोवात्सप्रः ॥ ॐ दिवस्परीप्रथमथज्ञेऽअग्निर्
स्मद्वितीयम्परिजातवेदाः ॥ तृतीयम्पुनृमणाऽअजंस्त्रिमिन्धानऽएनञ्जरतेस्वाधीः ॥
॥१॥ विद्वातेऽअग्नेधेधात्रयाणि विद्वातेधामुविभृतापुरुत्रा ॥ विद्वातेनामंपरुमद्बुहाय
द्विद्वातमुत्सुयतऽआयुगन्ध ॥ २ ॥ समुद्रेत्वानुमणाऽअप्सुन्तनृचक्षाऽईधेदि
वोऽअग्नेऽऊर्धन् ॥ तृतीयैत्वारजसितस्तिथ्वाऽसंमुपासुपस्थेमहिषाऽवर्धन् ॥ ३ ॥

अक्रन्ददुग्निस्तुनयन्निवृधौःक्षामुरैरिहद्वीरुधःसमञ्जन् ॥ सुद्योयज्ञानोद्विहीमिद्धोऽअ
 ल्युदारोदंसीभ्रानुनाभात्यन्तः ॥ ४ ॥ श्रीणामुदारोधरुणोरथीणाम्मन्नीषाणाम्प्रा
 षणःसोमगोपाः ॥ वसुःसुनुःसहसोऽअप्सुराजाविभात्यग्रंउपसामिधानः ॥ ५ ॥ वि
 श्वस्यकेतुर्भुवनस्यगर्भआरोदंसीऽअष्टणाज्जायमानः ॥ वीडुञ्चिदद्रिमभिनत्पराय
 अनायदुग्निमयजन्तुपञ्च ॥ ६ ॥ उशिवपविकोऽअरुतिःसुमेधामत्येष्वाग्निरभृता
 निधायि ॥ इयतिधुममंरुपम्भरिभ्रदुच्छुक्केणशोचिषाद्यामिनक्षम् ॥ ७ ॥ दृशानोरु
 कमऽऊर्षीव्यधौदुर्ममऽकृपुमायुःश्रियेरुचानः ॥ अग्निरभृतोऽअभवद्भयोभियर्थदेन
 न्धौरजनयत्सुरेताः ॥ ८ ॥ यस्तेअद्यकृणवद्भद्रशोचेषुषन्देवघृतवन्तमग्ने ॥ प्रतन्नय

प्रतुरम्भस्योऽअच्छुभिसुम्नन्देवभक्तं च विष्ट ॥ ९ ॥ आतम्भजसौ श्रवसेष्वग्रऽड
कथऽडकथुआर्भजशुस्यमानि ॥ प्रियःसूर्येऽपिप्रयोऽअग्राभवात्पुज्जातेनभिन्दुदुज्जनि
त्वैः ॥ १० ॥ त्वामग्नेयजमानाऽअनुद्यून्विश्वान्शुवसुं दधिरेवार्योणि ॥ त्वयासुहद्रविण
मिच्छमानात्रजंगोमन्तमुशिजोविवत्रः ॥ ११ ॥ ततःकुमारस्यप्रागादिचतुर्दिक्षुचत्वा
रःउपरिभागस्याभावेमध्येवानैःऽत्यकोणेएकः पंचमएवंपंचब्राह्मणानवस्थाप्य ॥
इममनुप्राणेतियजमानोब्रूयात् ॥ ॥ एवंसर्वत्र ॥ व्यानेत्यादयः ॥ ततःपूर्वदिक्
स्थिताब्राह्मणःकुमारंलक्ष्मीकृत्यप्राणेतिब्रूयात् ॥ एवंव्यानेतिदक्षिणतः ॥ अपानेत्य
परतः ॥ उदानेत्युत्तरतः ॥ समानेतिपंचमउपरिष्ठादवेक्षमाणोब्रूयात् ॥ अविद्यमा
नेपुब्राह्मणेपुस्वयमेवप्रतिदिशंपरिक्रम्यतत्करोति ॥ स्वयंकरणपक्षेप्रेषाभावः ॥ य
स्मिन्देवेशेकुमारोभवति तंदेशमभिमंत्रयते ॥ देशंस्मृतिकगारम् ॥ ॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ

वेदतेभूमिहृदयन्दिविचन्द्रमसिश्रितम् ॥ वेदाहन्तन्मान्तद्विधात्पश्येमशरदःशतञ्जी
 वेमशरदःशतठञ्शृणुयामशरदःशतम् ॥ १ ॥ अथैनंकुमारमभिमृशति ॥ ॐ अश्मा
 भवपरशुभवहिरण्यमसृतम्भव ॥ आत्मावैपुत्रनामासिसजीवशरदःशतम् ॥ १ ॥
 अथास्यमातरमभिमंत्रयते ॥ ॐ इडासिमंत्रावरुणीवीरेवीरमजीजनथाः ॥ सात्व
 म्बीरवतीभवयास्मान्वीरवतीकरत् ॥ १ ॥ इतिमंत्रेण ॥ अथास्यमातुर्दक्षिणस्तनंज
 लेनप्रक्षाल्यकुमारायप्रयच्छति ॥ ॐ इमठस्तनमूर्यं ॥ १ ॥ ततोवामस्तनंप्रक्षाल्य
 प्रयच्छति ॥ ॐ यस्तेस्तनः शशुयोजोमयोभूर्योर्तनुधाधसुविक्ष्यंसुदत्रं ॥ येनवि
 श्वापुण्यसिवायानिसुरंस्वतीतमिहधातवेकं ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ ततःसूतिका
 याः खदाधस्तात्कुमारस्यशिरःप्रदेशेऽदकपूर्णकलशनिदधाति ॥ ॐ आपोदेवेषुजा

१ इदं कुमारस्यमूर्धाति कारिकाकारः ॥ हृदितुजयरामः ॥ सर्वशरितुहरिहरः ॥

ग्रथयथादेवेपुजाग्रथं ॥ एवमस्यार्थासूतिकायार्थासपुत्रिकायांजाग्रथ ॥ १ ॥ इत्यने
 नमंत्रेण ॥ तदुदकपात्रंस्थापितमेवदशाहंतिष्ठतिप्रागुत्थानात् ॥ ततोनालच्छेदनम् ॥
 ततःसूतिकागृहद्वारदेशेअरत्निमात्रेस्थंडिलेपंचभूसंस्कारारंक्वत्वासूतिकात्रेःस्थाप
 नम् ॥ संपूज्यहविःसंस्कृत्यपर्युक्ष्य ॥ अतःप्रभृत्युत्थानंयावत्तावत्सायंप्रातःसंधिवेल
 योद्धयोःप्रत्यहंयावत्सूतिकास्नानंकरोतितावद्दशाहपर्यंतंफलीकरणमिश्रान्सर्पपां
 स्तस्मिन्नग्नौद्ध्रेआहुतीहस्तेनजुहोति ॥ फलीकरणमिश्रान्सूक्ष्मतंडुलाग्रमिश्रान् ॥
 तत्रमंत्रौ ॥ ॐ शंडामर्काउपवीरःशौडिकेयऽउल्लूखलः ॥ मलिम्लुचेद्रोणासश्ववनी
 नश्यतादितःस्वाहा ॥ इदंशंडामर्कायउपवीरायशौडिकेयायउल्लूखलायमलिम्लुचो
 द्रोणासश्ववनोनश्यतादितेभ्यश्चनमम ॥ १ ॥ ॐ आलिखन्ननिमिषःकिम्बदन्तऽउप
 श्रुतिः ॥ हर्यक्षःकुम्भीशत्रुःपात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्रिमुखःसर्पपारुणश्चवनोनश्यतादितः

स्वाहा ॥ इदमालिखन्ननिमिपायकिंवद्भयउपश्रुतयेहयर्क्षायकुंभीशत्रवेपात्रपाणयेनृ
 मणयेहंत्रीमुखाय सर्पपारुणायचवनायच नमम ॥ २ ॥ इत्याहुतिद्वयम् ॥
 यदिकुमारग्रहोवालमुपद्रवेत्तदातंवालंजलिनप्रच्छाद्योत्तरयिणवासुसावाप्रच्छाद्या
 कआधायतंवालंहृदिस्पृशन्पिताजमति ॥ ॐ कुंकुरः सुकुंकुरः कुंकुरोवालबंधनः ॥
 चेञ्चेच्छुनकः सृजनमस्तेऽअस्तुसीसरोलपेताप०हरतसत्यम् ॥यत्तेदेवावरमददुः स
 त्वंकुमारमेववावृणीथाः ॥ चेञ्चेच्छुनकःसृजनमस्तेऽअस्तुसीसरोलपेताप०हरतस
 त्यम् ॥यत्तेसरमामातासीसरःपिताश्यामशबलौभ्रातरौ ॥चेञ्चेच्छुनकः सृजनमस्तेऽ
 अस्तुसीसरोलपेताप०हरतसत्यम् ॥इत्यंतपठितेनरक्षति ॥ ॐ ननाभयतिनरुदतिन
 हृष्यतिनग्लायतियत्रवयंवदामोयत्रचाभिमृशामसि ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणाभिमृश
 तिकुमारंपिता ॥ ॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिद्धयर्थस्मृत्युक्तान्दशसंख्याकान्ब्राह्म

णान्सूतकतिभोजयिष्ये ॥ तेनश्रीकर्मां० ॥ ब्राह्मणेभ्योगंधतांबूलवस्त्रालंकारादाभ
 र्ग्याविभवंसंपूज्य॥तेभ्यश्चसुवर्णादिदक्षिणां दत्वातेभ्य आशिपोगृह्णात्वा ॥ ॥ मातृणां
 विसर्जनम् ॥ यांतुमातृगणाः सर्वस्वशक्त्या पूजितामया ॥ इष्टकामप्रसिद्धचर्थपुनराग
 मनायच ॥ १ ॥ इतिविसर्जयेत् ॥ कुमार्याश्चैतज्जातकर्ममंत्रकंकार्यम् ॥ रात्रौसंध्या
 यांग्रहणेजाताशौचांतरमध्यपीदंकार्यम् ॥ मृताशौचमध्येजातश्चेत्तदेवाशौचातिवाका
 र्यम् ॥ पितरिग्रामांतरगतेपितृव्यादिगोत्रजोष्येष्टक्रमेणदंक्रुर्यात् ॥ इदमायुष्यक
 रणंकालातिक्रमेपिक्रियते ॥ मेधाजननंतुमुख्यकालातिक्रमान्ननिवर्ततेतस्मात्कुमा
 रंजातंधृतंवेवाग्रेप्रतिलेहयंतिस्तनंवानुधापयंतीतिजातमात्रस्यकुमारस्यश्रुत्यामेधा
 जननोपदेशात्संस्कारकर्मत्वाच्च ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करेजतकर्मसंस्कारप्रयो
 गः ॥ ॥ अथवालस्यदुष्टदृष्टिदोषादौरक्षाविधिः ॥ ॥ वासुदेवोजगन्नाथःपूतनातर्ज

नोहरिः ॥ रक्षतित्वरितंवालंमुंचमुंचकुमारकम् ॥ कृष्णरक्षशिंशुंशंखमधुकैटभमर्द
 न ॥ प्रातःसंगवमध्यान्हेसायान्हेषुचसंध्ययोः ॥ महानिशिसंदारक्षकंसारिष्टनिष्
 दन ॥ यद्गोरजः पिशाचांश्चगृहान्मातृग्रहानपि ॥ बालग्रहान्विशेषेणाच्छिधिच्छिधि
 महाभयान् ॥ त्राहित्राहिहरेनित्यंलक्ष्मद्रक्षाभूपितांशिशुम् ॥ इतिभस्माभिमंत्र्यैवभूषये
 तेनभस्मना ॥ शिशोर्ललाटाद्यंगेपुरक्षांकुर्याद्यथाविधि ॥ इतिप्रयोगसारे ॥ ॥ रक्ष
 रक्षमहादेवनीलश्रीवजटाधर ॥ ग्रहस्तुसहितोरक्षमुंचमुंचकुमारकम् ॥ अमुंमंत्रंभूर्जे
 पत्रेविलिख्यतत्पत्रंदक्षिणभुजेवधनीयादितियंत्रोद्दारे ॥ ॥ बालरोदनपरिहारार्थ
 यंत्रमुक्तंमयूखे ॥ षडक्षमध्यैर्हंकारस्तेन्मध्येशि
 शोर्नामविलिख्यपट्टकोणेषुॐलुलुवस्वाहेतिमंत्रपडक्ष

इदंयंत्रयथो
 क्तंलिखेत्

राणिविलिख्यतद्दहिर्निमिवहृतद्रयविलिख्यतद्दहिरथोमुखैरर्धचंद्रैरावेष्ट्यपंचापचा
 रैःसंपूज्यबालहस्तेबध्नीयादिति।बालग्रहशांत्यादिकंबालग्रहस्तवश्चशांतिकमलाक
 रशांतिमयूखयोर्द्रष्टव्यः ॥ अथषष्ठीपूजनम् ॥ तद्यथा॥विघ्नेशजन्मदानांचजीवं
 त्याश्चप्रपूजनम् ॥ जातादिपंचमेषष्ठेनिशीथेबलिमाहरेत् ॥ १ ॥ द्वारतृतीयभागेतुपु
 त्तलैश्चापिकज्जलैः ॥ दक्षिणोत्तरयोर्देशेलेख्यचत्वारिपूजयेत् ॥ २ ॥ द्वारस्योर्ध्वत्त
 तीयभागइति ॥ अर्चयेद्दशदिक्पालान्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ कृत्वाजागरणंरा
 त्रौगीतैश्चशांतिपाठकैः ॥ ३ ॥ दशाहंसूतिकागारमायुर्धैश्चविशेषतः ॥ वन्हिःसधू
 मःसलिलापूर्णकुंभैःप्रदीपकैः ॥ ४ ॥ सुसलादितथाशस्त्रैर्वर्णकैश्चित्रितेनच ॥ विभू
 तिरक्षांकुर्वीतसर्पपान्चिकिरेत्तथेति ॥ ५ ॥ सूतिकावासनिलयाजन्मदानामदेव
 ताः ॥ तासांयागनिमित्तंतुशुद्धिर्जन्मनिकीर्तितेति ॥ प्रथमेदिवसेषष्ठेदशमेचैवसर्व

दा ॥ त्रिष्वेतेषु न कुर्वति मृतकं पुत्रजन्मनीति संस्कारनृसिंहे ॥ तच्च पंचमपष्ठदिने वा पूर्व
 रात्रौ पित्रादिद्विराचम्य प्राणानायम्य देशकालसंकीर्तनाति अनयोः सूतिकाबालकयोः
 आयुरारोग्याभिवृद्धयर्थं सकलारिष्टशान्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं विघ्नेशस्य जन्मदा
 नां जीवंत्यपरनाम्न्याः षष्ठीदेव्याः शस्त्रगर्भा भगवत्याश्च यथा मिलितोपचारैः पूजनं क
 रिष्ये ॥ ॥ एतत्प्रतिमाः पीठादौ वा क्षतपुंजेषु पूगीफलेषु विनिवेश्याः ॥ संप्रदायस्तु स्व
 र्णमयी मेकांजीवंतिका प्रतिमां कृत्वा तस्याश्च अश्रुत्तारणपूर्वक प्राणप्रतिष्ठां कुर्वति ॥ स
 र्वासां पृथग्वा एकतंत्रेण पीडशोपचारैः पूजनम् ॥ तद्यथा ॥ आयाहि वरदे देवि षष्ठीदेवी
 तिविश्रुता ॥ शक्तिभिः सह पुत्रं मे रक्ष रक्ष वरानने ॥ १ ॥ मनोज्ञतिरिति प्रतिष्ठा ॥ अथ
 ध्यानम् ॥ देवी मंजनसंकाशां चंद्रार्धकृतशेखराम् ॥ सिंहाखण्डां जगद्धात्रीं कौमारीं भक्त
 वत्सलाम् ॥ खड्गं खेटं च विभ्राणामभयां वरदां तथा ॥ तारकाहारभूषाढ्यां चितयाग्नि

वांशुकाम् ॥ १ ॥ ॐ श्रीश्चतिलक्ष्मीं ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवःस्वःविघ्नेशजन्मदाषष्ठीदवा
जीवांतिकाभ्योनमः ॥ ध्यायामि ॥ एवंसर्वत्र ॥ आगच्छवरदेदेविस्थानेचात्रस्थि
राभव ॥ आराधयामिभक्त्यात्वारक्षवालंचमूतिकाम् ॥ १ ॥ ॐ हिरण्यवर्णाहरिणीसुव
र्णैरजतस्रंजाम् ॥ चंद्राहिरण्मयीलक्ष्मींजातवेदोमुमावह ॥ ॐ भू० विघ्नेशाय०
विघ्नेशमावा० ॥ जन्मदायैषष्ठीदेव्यैनमः ॥ जन्मदाषष्ठीदेवीमावाह ॥ ॐ शस्त्र
गर्भाभगवत्यैनमःशस्त्रगर्भाभगवतीमावाह ॥ संध्यारागनिभंरक्तमासनंस्वर्णनि
मित्तम् ॥ गृहाणसुसुखीभूत्वारक्षवालंचमूतिकाम् ॥ ॐ तांमुऽआवहजातवेदोलुक्ष्मीम
र्लपगुमिनीम् ॥ यस्यांहिरण्यम्विन्देयङ्गाम्श्वम्पुरुषानहम् ॥ ॐ भू० विघ्ने० ॥ आस
नंमसर्पयामि ॥ गंगाजलंसमानितंसुवर्णकलशेस्थितम् ॥ पाद्यं गृहाणमेवालंसूतिकां

चैवपालय ॥ ॐ अश्वपूरार्थमध्याह्निनादप्रमोदिनीम् ॥ श्रियन्देवीसुपवहये श्री
 मीडिवीष्टुपताम् ॥ ॐ भू० वि० पाद्यं ॥ अक्षतापुष्पगंधाढ्यमध्यार्थनिर्मलजलम् ॥ गृ
 हाणपाहिमेपुत्रसूतिकाभयहारिणि ॥ ॐ कांसोस्मितां हिरण्यप्राकारामाद्रिञ्ज्वलं
 न्तीतृप्तान्तुपयन्तीम् ॥ पुद्गेस्थितापुद्गवर्णातामिहोपवहये श्रियम् ॥ ॐ भू० वि० अद्य
 सम० ॥ गृहाणाचमनीयतुकपूरैलादिवासितम् ॥ सवालांसूतिकां पाहिजगन्मातर्न
 मोस्तुते ॥ ॐ चद्राम्रभासांशुशसुज्वलन्तीं श्रियंलोकैदेवजुष्टासुदाराम् ॥ ताम्पुद्गने
 मिंशरणमुहम्प्रपद्ये अलक्ष्मीमैनश्यतुन्त्वावृणोमि ॥ ॐ भू० वि० आचमनसं
 पंचामृतंगृहाणेदंपयोदधिघृतमधु ॥ शर्करासहितं देवि पाहिवालंसमातृकम् ॥ ॐ घृतेन

सीतामधुनासमंज्यताम्विश्वैवदुर्वैरनुमुतामुरुद्धिः ॥ ऊर्जस्वतीपयं सुापिन्वमानुस्मा
न्सीतिपयं सुभ्यावधृत्स्व ॥ ॐ भू० वि० पंचामृतस्नानं स० ॥ डुकूलादिमयं देवीना
नारत्नैः परिष्कृतं ॥ परिधत्स्वामलं वस्त्रं रक्षमे सुतसूतिके ॥ ॐ उषैतुमां देवसुखः कीर्तिश्च
मणिनासुह ॥ प्राडुर्भूतोसुराष्ट्रिस्मिन्कीर्तिमृद्धिदुदातुमे ॥ ॐ भू० वि० वस्त्रं समर्प
यामि ॥ नानारत्नमयं दिव्यं मुक्ताहारमयं शुभम् ॥ गृहाण कालरात्रिखं रक्षमे सुतसूति
के ॥ ॐ क्षुतिपुसासामलाज्येष्ठा अलक्ष्मीनां शयाम्यहम् ॥ अभूतिमसंमृद्धिचसुर्वानिर्णु
दमेग्रहात् ॥ ॐ भू० वि० अलंकारान्समर्पयामि ॥ कर्पूरागरुकस्तूरीकंकोलादिसम
न्वितम् ॥ चंदनं स्वीकुरु वं मे रक्षवालंचसूतिकाम् ॥ ॐ गंधुद्गुरांडुराधुर्षानित्यधुघ्ना

करीपिणीम् ॥ ईश्वरसर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियं ॥ ॐ भू० वि० चंदनं समर्पयामि ॥
 सुमाल्यानि सुगंधीनि मालत्यादीनि वैप्रभो ॥ गृहाण वरदे देविरक्षवालंचसूतिकाम् ॥ ॐ
 मनसः काममाकृतिम्वाचःसत्यमंशीमहि ॥ पशुनारूपमन्यस्यमयि श्रीः श्रयतां यशः
 ॥ ॐ भू० वि० पुष्पंसमं ॥ हरिद्राकुंकुमादीनि नानापरिमलानि च ॥ गृहाण काल
 रात्रित्वं रक्षवालंचसूतिकाम् ॥ ॐ अहिरिवभुगैः ० ॥ ॐ भू० वि० परिमलद्रव्यंस
 मं ॥ वनस्पत्यद्भवं धूपं दिव्यं स्वीकुरु देवि मे ॥ प्रसीद सुखीभूत्वारक्षमे सुतसूतिके ॥ ॐ
 कर्दमेन प्रजाभुतामयिसंभ्रमं कर्दम ॥ श्रियं वासयं मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ॥ भू०
 वि० धूपंसं ॥ आज्यं वति कृतं देवि ज्योतिषं ज्योतिषं तथा ॥ जीवतिके गृहाणे संरक्ष मे सुत
 सूतिके ॥ ॐ आपः स्रजं न्तु स्निग्धानि चिह्नीतु वसं मे गृहे ॥ नीचदेवीम् मातरं श्रयं म्वास

ग्रंमेकुले ॥ ॐ भू० वि० दीपंसम० ॥ नैवेद्यलेह्यपेयादिषड्भूसैश्वसमन्वितम् ॥ भुंक्ष्व
देविगणेशुक्तारक्षमेसुतसूतिके ॥ १ ॥ ॐ आर्द्रायः करिण्यिष्टसुवर्णहिंसुमालिनीं ॥
सुर्याहिरण्मयीलक्ष्मीजातवेदोममावह ॥ भू० वि० नैवेद्यंसम० ॥ इदं फलं मया दे
विस्थापितपुरतस्तव ॥ तेन मे परितुष्टात्वं रक्षवा लंचसूतिकाम् ॥ ॐ आः फुलिनीं ॥
ॐ भू० वि० फलंस० ॥ नागवल्लीदलं रम्यं पूर्णफलसमन्वितम् ॥ भद्रे गृहाण तां बूलं
पाहि मे सुतसूतिके ॥ ॐ आर्द्राम्पुष्करिणीपुष्टीं पुंगलां पद्ममालिनीम् ॥ चन्द्राहिरण्म
यिलक्ष्मीजातवेदोममावह ॥ ॐ भू० वि० तांबूलंसम० हिरण्यगर्भेतिदक्षिणां ॐ
भू० वि० दक्षिणांस० ॥ कदलीगर्भसंभूतं कर्पूरं च प्रदीपितम् ॥ आरातिकमहं कुर्वै रक्ष

बालंचमूतिकाम् ॥ ॐ इदुदुर्दुहविः० ॥ ॐ भू० वि० कर्पूरनीराजनंसमपर्यामि॥नाना
 सुगंधपुष्पाणियथाकालोद्भवानिच ॥ पुष्पांजलिगृहाणेमंरक्षमेसुतसूतिके ॥ ॐ श्री
 श्रुतिलक्ष्मी० ॥ ॐ भू० वि० पुष्पांजलिसम० ॥ यानिकानि० सप्तास्येतिप्रदक्षि
 णां० ॥ अथप्रार्थना ॥ पष्ठीदेविनमस्तुभ्यंसूतिकाग्रहशालिनी ॥ पूजितापरयाभ
 त्तयादीर्घमायुःप्रयच्छमे ॥ १ ॥ जननीजन्मसौख्यानंविधिनीधनसंपदाम् ॥ साधि
 नीसर्वभूतानांजन्मदेत्वानतावयम् ॥ २ ॥ गौरीपुत्रोयथास्कंदःशिशुत्वैरक्षितःपुरा॥
 तथाममाप्यसुंवालंपष्ठीकेरक्षतेनमः ॥ ३ ॥ यथादाशरथीरामश्चतुर्भूतिर्भवप्रदे ॥
 त्वयासंरक्षितस्तद्ब्रह्मलंपाहिशुभप्रदे ॥ ४ ॥ विष्णुनाभिस्थितोब्रह्मादैत्येभ्योरक्षित
 स्त्वया ॥ तथामेवालंकंरक्षयोगनिद्रेनमोस्तुते ॥ ५ ॥ रक्षितौपूतनादिभ्योनंदगो

पसुतौयथा ॥ तथामेवालकंपाहिदुर्गेदेविनमोस्तुते ॥ ६ ॥ यथावृत्रासुरादिद्रोरक्षि
तोदितिवालकः ॥ त्वयातथामेवालोयंरक्षणीयोमहेश्वरि ॥ ७ ॥ यथात्वयांजनीपुत्रो
हनुमात्रक्षितःशिशुः॥तथामेवालकंरक्षदुर्गेदुर्गातिहारिणि ॥ ८ ॥ रुद्रस्वर्गाद्यथादेविक
श्यपादिसुतास्त्वया॥मातस्त्राहितथाबालंविष्णुमायेनमोस्तुते॥ ९ ॥सर्वविद्वानपाकृ
त्यसर्वसौख्यप्रदायिनि॥जीवंतिकेजगन्मातःपाहिनःपरमेश्वरि ॥१०॥अनयापूजया
विघ्नेशस्यजन्मदाजीवंत्यपरनाम्नीपृष्टीदेवीशस्त्रगर्भाभगवत्यःप्रीयताम् ॥ततोदिवपा
लपूजनम् ॥ ततोर्नाराजनम्॥सूतिकागृहेबलिंसोपस्करंदद्यात् ॥ तत्रमंत्रः ॥क्षेत्रस्या
धिपतेदेविसर्वारिष्टविनाशिनि ॥ बालिगृहाणमेरक्षेत्रंसूतींचबालकम् ॥ १ ॥ इमंसो
पस्करवलिक्षेत्राधिपत्यैदेव्यैसमर्पयामि ॥ ततआगत्यद्धारस्योभयतः कज्जलिनद्वेद्वे
मातरौलिखेत् ॥ तन्नामानि ॥ धिषणावृद्धिमाताचतथागौरीचपूतना ॥ आयुर्दीप्त्यो

भवंत्वेता अद्यवालस्यमेशिवाः ॥ पंचोपचारैः पूजयेत् ॥ सुवासिनीभोजनम् ॥ विप्रेभ्य
 श्चखाद्यतांबूलदक्षिणादिदद्यात् ॥ तेभ्य आशिपोगृहीत्वा ॥ दशमेन्हवि सर्जनं कार्यम् ॥
 जननाशौचमध्ये प्रथमपष्ठदशमदिने पुदाने प्रतिग्रहे च न दोषः ॥ अन्नं तु निषिद्धम् ॥ अत्र
 पंचमपष्ठदिनयोः पुरुषाः शस्त्रहस्ताः स्त्रियश्च नृत्यगीतकारिण्यः अस्यां रात्रौ जा
 गरणं कुर्युः ॥ स्तूतिकगेहंसधूपाग्निदीपं शस्त्रमुशलांबुविभूतियुतं कार्यम् ॥ सर्षपांश्च सर्व
 तोविकिरेत् ॥ अन्यदपियथाचारं कार्यम् ॥ विप्राश्च शांतिपाठं पठेयुः ॥ इति संस्कार
 भास्करपष्ठीपूजनम् ॥ अथ रात्रिवर्गः ॥ रात्रिवर्गानामशांतिपाठः ॥ तंच दशदि
 नं स्तूतिकसमीपे प्रदोषसमये जपेत् ॥ अद्यपू० तिथौ सकलारिष्टशांतिपूर्वकं स्तूति
 कावालकयोः आयुष्याभिवृद्धयर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शांतिपाठजपं करिष्ये इति संक
 ल्पः ॥ तत्रायंक्रमः ॥ गणानां त्विति प्रथमं श्रीश्च तैतदन्तरम् ॥ ब्रह्मयज्ञानम् प्रथम

मिदम्विष्णुस्तुत्र्यम्बकम् ॥ भूरसिभूमिप्रथममापोहिष्ठाततः परम् ॥ तेजोसिशुक्रमि
तिचवायोयेतेष्टृतष्टृतम् ॥ २ ॥ नवग्रहाणां मंत्राश्चदिकपालानां तथैव च ॥ आशुः शिशा
नमारभ्य मर्माण्यंतततः पठेत् ॥ ३ ॥ दिवस्परिसमारभ्य विवशुह्यायुषं जपेत् ॥ आ
नो भद्राः समारभ्य जनितांतततः परम् ॥ ४ ॥ ऋचम्वचं समारभ्य अंतैतुशरदः शतात् ॥
रात्रिवर्गमिमं जाप्यं बालानां भयनाशनम् ॥ ५ ॥ ॥ इति संस्कारभारुकरेरात्रिवर्गक
मः समाप्तः ॥ अथ नामकरणसंस्कारनिर्णयः ॥ एकादशहोद्वादशाहवाविप्रस्यना
मकर्म ॥ क्षत्रियाणां त्रयोदशेषोडशेवादिने ॥ वैश्यानां षोडशेविंशतितमेवादिने ॥
द्राविंशेमासतिवाशूद्राणाम् ॥ दशम्यामुत्थाप्येति प्रसवदिनमारभ्य दशम्यां रात्र्याम
तीतायामेकादशे हिंसूतिकामुत्थाप्यस्नापयित्वा मातृपूजापूर्वकं नादीमुखश्राद्धं व्य
तिरिक्तं त्रीन्ब्राह्मणान्भोजयित्वा पितानामकरेति ॥ तद्यथोक्तम् ॥ अत्रापितृगृहणाद्

भवंत्वेताअद्यवालस्यमेशिवाः ॥ पंचोपचारैःपूजयेत् ॥ सुवासिनीभोजनम् ॥ विप्रेभ्य
 श्रद्धाद्यतांबूलदक्षिणादिदद्यात् ॥ तेभ्यआशिपोगृहात्वा ॥ दशमेन्हिविसर्जनंकार्यम् ॥
 जननाशौचमध्येप्रथमपष्ठदशमदिनेपुदानेप्रतिग्रहेचनदोषः ॥ अन्नंतुनिषिद्धम् ॥ अत्र
 पंचमपष्ठदिनयोःपुरुषाः शस्त्रहस्ताः स्त्रियश्चनृत्यगीतकारिण्यः अस्यांरात्रौजा
 गरणंकुर्युः ॥ स्तूतिकगेहंसधूपाग्निदीपंशस्त्रमुशलांबुविभूतियुतंकार्यम् ॥ सर्षपांश्चसर्व
 तोविकिरेत् ॥ अन्यदपियथाचारंकार्यम् ॥ विप्राश्चशांतिपाठंपठेयुः ॥ इतिसंस्कार
 भास्करेपष्ठीपूजनम् ॥ अथरात्रिवर्गः ॥ रात्रिवर्गानामशांतिपाठः ॥ तंचदशदि
 नंस्तूतिकासमीपेप्रदोपसमयेजपेत् ॥ अद्यपू० तित्यौसकलारिष्टशांतिपूर्वकंस्तूति
 कावालकयोःआयुष्याभिवृद्धचर्थंश्रीपरमेस्वरप्रीत्यर्थंशांतिपाठजपंकरिष्येइतिसंक
 ल्पः ॥ तत्रायंक्रमः ॥ गणानांत्वितिप्रथमंश्रीश्चतेतदनंतरम् ॥ ब्रह्मयज्ञानम्प्रथम

मिदम्बिष्णुस्तुत्र्यम्बकम् ॥ भूरासभूमिप्रथममापोहिष्ठाततः परम् ॥ तेजोसिशुक्रमि
तिचवायोयेतेधृतधृतम् ॥ २ ॥ नवग्रहाणामंत्राश्चदिवपालानांतथैवच ॥ आशुःशिशा
नमारभ्यममाण्यंतंततःपठेत् ॥ ३ ॥ दिवस्परिसमारभ्यविवद्बुद्ध्यायुषंजपेत् ॥ आ
नोभद्राःसमारभ्यजनित्वांतंततःपरम् ॥ ४ ॥ ऋचम्वाचंसमारभ्यअंतैतुशरदःशतात् ॥
रात्रिवर्गमिमंजाप्यंबालानांभयनाशनम् ॥ ५ ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करेरात्रिवर्गक्र
मःसमाप्तः ॥ ॥ अथनामकरणसंस्कारनिर्णयः ॥ एकादशाहेद्वादशाहेवाविप्रस्यना
मकर्म ॥ क्षत्रियाणांत्रयोदशेषोडशेवादिने ॥ वैश्यानांपोडशेविंशतितमेवादिने ॥
द्वाविंशेमासांतिवाशूद्राणाम् ॥ दशम्यामुत्थाप्येतिप्रसवदिनमारभ्यदशम्यारत्र्याम
तायामेकादशेहिसूतिकासुत्थाप्यस्नापयित्वामातृपूजापूर्वकनांदिमुखश्राद्धव्य
संस्क्रान्नाह्मणान्भोजयित्वापितानामकरेति ॥ तद्यथोक्तम् ॥ अत्रापितृगृहणाद

॥ अर्थापिपितुर्नियमोवगम्यते ॥ अत्राप्यसन्निधौपितरिअन्यः कश्चित्कुलवृद्धःकरो
 ति ॥ तत्र ॥ कृष्णोर्नतोऽच्युतश्चक्रवैकुण्ठोथजनार्दनः ॥ उपेंद्रोयज्ञपुरुषोवासुदेवस्त
 आहरिः ॥ योगीशःपुण्डरीकाक्षोमान्यनुक्रमात् ॥ अत्रयथाचारंचैत्रादिमा
 गशीर्षादिर्वाक्रमः ॥ तच्चत्रिपुररुपवाचिदेवतावाचिस्विष्टवायुगमाक्षरंप्रतिष्ठाकामः ॥
 चतुरक्षरंब्रह्मवर्चसकामोनामकुर्यात् ॥ तच्चघोषवदादि ॥ घोषवंतिअक्षराणि ॥ गघडः ॥
 जज्ञञ ॥ डढण ॥ दधन ॥ बभम ॥ नामादौ ॥ अंतःस्थायरलवाः नाम्नोमध्येभवं
 ति ॥ दीर्घावसानम् ॥ कृत्प्रत्ययांतम् ॥ नतद्धितांतम् ॥ कन्यकायास्तुअयुग्माक्षरम् ॥
 आकारांतम् ॥ तद्धितांतम् ॥ अत्रब्राह्मणस्यशर्मंतनामकुर्यात् ॥ क्षत्रियस्यवर्मांतम् ॥ वै
 श्यस्यगुप्तांतम् ॥ शूद्रस्यदासांतम् ॥ नाक्षत्रनामानितुचूचेचोलाश्विनीप्रोक्तेत्यादिज्यो
 तिर्ग्रथोक्तावकहडाचक्रानुसारेणाश्विन्यादिचतुश्चरणेषुचूडामणिश्चेदीशश्चोलेशोल

क्षमणइत्यादिकानिकुर्वति ॥ कातीयानांकृत्तिकोत्पन्नस्याग्निशर्मैतिनक्षत्रदेवतासंब
 ह्वंनक्षत्रंनान्मकुर्थात् ॥ नाक्षत्रनामैवाभिवादनयिगुप्तंचामौजीबंधनात् मातापि
 तरावेवजानीयाताम् ॥ व्यावहारिकंनान्मचतुर्थम् ॥ तच्चकवर्गादिषुतृतीयचतुर्थपंचमव
 र्णहकारान्यतमवर्णाद्यावयवकम् । थरलवान्यतममध्यवर्णयुतमृत्ववर्णरहितंविसर्गा
 तम् ॥ पित्रादिपुरुषत्रयान्यतमवाचकंशत्रुवाचकभिन्नतद्धितप्रत्ययरहितंकृत्प्रत्ययां
 तंयुग्माक्षरंपुंसामयुग्माक्षरंस्त्रीणांकार्यम् ॥ तद्यथा ॥ भक्ताइत्यांबंतंदेवतानाम ॥
 मासनामसु ॥ चक्रिणी ॥ वैकुंठी ॥ वासुदेवी ॥ एतानि त्रीणिङ्बंतानि ॥ हरिरि
 त्यतन्नामकन्यापुत्रयोःसमानम् ॥ शेषाण्यष्टौ ॥ जनार्दना ॥ उपेंद्रा ॥ यज्ञपुरुषा
 योगीशा ॥ पुंडरीकाक्षा ॥ कृष्णा ॥ अनंता ॥ अच्युता ॥ एतान्यांबंतानिज्ञेयानी
 तिधर्मसिधौ ॥ एतन्नामकरणंकन्यायास्तु अयुजाक्षरमाकारांतं तद्धितप्रत्ययां

तंकार्यम् ॥ मासनामानितु ॥ श्रीलक्ष्मीः कमलापद्मासीतासत्याचरुक्मिणी ॥ मा
 धवीर्चदिरादेवीतुलसीजांबवत्यपि ॥ एतानिमासनामानिकन्यायाःक्रमतोवदेत् ॥
 इतिखंडूभट्टपद्धतौ ॥ ॥ तच्चजन्मतएकादशेन्हवायथाचारंनियतदिनेनामकरणं
 कार्यम् । नियतकालेपिष्वैधृतिव्यतीपातग्रहणसंक्रांत्यमावास्याश्राद्धदिनंचेत्तर्हि
 नकार्यं ॥ नियतकालेक्रियमाणेगुरुशुक्रास्तवाल्यवार्धक्यवक्रातिचारमलमासादिनि
 पेधोनास्ति ॥ नियतकालातिक्रमेतुज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेकार्यम् ॥ यदिकेनचित्प्र
 कारेणप्राप्तकालेजातकर्मनभवतितदाअनादिष्टप्रायाश्चित्तपूर्वकंनामकर्मकालेजात
 कर्मनामकर्मचसहैकतंत्रेणकार्यम् ॥ सकृदेवभवेच्छ्राद्धमित्याशयस्तुप्रसिद्धः ॥ ॥ अ
 थप्रयोगः ॥ तत्रायंक्रमःशिष्टाचारश्च ॥ नामाख्येमातृनांदीन्यजतिजननतोद्वादशे
 कादशेवाविप्रास्त्रीन्भोजयित्वाकृतमपिचभवेत्तद्धितनैवपुंसः ॥ तस्यादौघोषवंतोयर

लवपुरतःशर्मवर्मतिशुभेत्येतेविप्रादिवर्णास्त्रितयेषुअभिधानंत(१)मीवंतमस्याः ॥ १ ॥
 ततःकुमारपितामंगलंस्नात्वाऽहतेवाससीपरिधायधृतमंगलतिलकःशुभासनेउपवि
 श्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकर्तनतिअस्यशिशोःबीजगर्भसमुद्भवैनोनिवहणा
 युरभिवृद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थनामकरणंकरिष्ये ॥ तत्रनिविधार्थगणपतिपूज
 नंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंनंदिश्राद्धंचकरिष्येइतिकृत्वा॥ अत्रपुण्याहवा
 चनंतिप्रजापतिःप्रीयतामितिवदेत् ॥ नामकरणेअधिकारार्थत्रिन्ब्राह्मणान्भोजयि
 ष्ये ॥ अत्रशिष्टाचारप्राप्तंनामदेवतापूजनम् ॥ तद्यथा॥कांस्यपात्रेतंडुलान्प्रसार्यतडु
 परिसुवर्णशलाकयाकुलदेवताप्रयुक्तमादावमुकदेवताभक्तइतिनाम ॥ मासनाम ॥
 नक्षत्रनाम ॥ व्यवहारनाम ॥ एवंनामचतुष्टयंलिखित्वा ॥ अस्यशिशोर्वंह्यायु
 ल्यप्राप्त्यर्थंनामदेवतापूजनंकरिष्यइतिसंकल्पः ॥ मनोजूतिरितिप्रतिष्ठा ॥ श्रीश्रुते

इतिमंत्रेणनामदेवताभ्योनमइतिपोडशोपचारैःसंपूज्य॥ततःदक्षिणतःमातुरुत्संगस्थ
 स्यशिशोर्दक्षिणकर्णेकथयति ॥ हेकुमारत्वंगणपतिभक्तोसि॥हेकुमारत्वंकुलदेव्याभ
 क्तोनाम्नामातंडोसि ॥हेकुमारत्वंमासनाम्नाकृष्णोसि ॥ हेकुमारत्वंनक्षत्रनाम्नाचूडाम
 णिरसि ॥ हेकुमारत्वंव्यवहारनाम्नारामचंद्रोसीति॥इतिकथयित्वा ॥मनोजूर्तिरिति
 मंत्रपठनातिविप्रैर्नामसुप्रतिष्ठितमितिवाचयित्वा ॥ ततोब्राह्मणानभिवादयेत् ॥ त
 द्यथा ॥ हेकुमारत्वंगणपतिभक्तोसिसर्वान्ब्राह्मणानभिवादय ॥ इत्युपांशुपितावदेत्
 आयुष्मान्भवसौम्यगणपतिभक्तः ॥ इतिद्विजात्र्युः ॥ हेकुमारत्वंमातंडशर्माकुलदे
 व्याभक्तोसिसर्वान्ब्राह्म० ॥ आयु० मातंडशर्मा ॥ हेकुमारत्वंमासनाम्नाकृष्णशर्मासि
 सर्वान्ब्रा० ॥ आयु०कृष्णशर्मा ॥ हेकुमारत्वंनक्षत्रनाम्नाचूडामणिशर्मासि स०
 ॥ आयु० चूडामणिशर्मा ॥ हेकुमारत्वंव्यवहारनाम्नारामचंद्रशर्मासिस० ॥ आ

यु० रामचंद्रशर्मा ॥ ततोविप्राः वेदोसीति मंत्रेणाशिषं शिशवे दद्म्युः ॥ ॐ वेदोसि
ये न त्वेदं वेदं देवैर्देवभ्यो वेदो भवस्ते न मह्यं वेदो भूयाः ॥ १ ॥ उपांशुलक्षणम् ॥
अभिवादननामिदमस्येत्यालोच्य चेतसा ॥ उपांशुनिर्दिशेच्चैतं न जानीयुः परे यथे
ति ॥ अथास्यायुष्यं करोति दक्षिणकर्णं मभिनिधाय वाग्वागिति त्रिरथास्यना
मधेयं करोति वेदोसीति तदास्यैतद्ब्रह्म मेव नामस्यादथ दधि मधु घृतं सठं सृज्या नंतर्हि
तेन जातरूपेण प्राशयति ॥ अथास्यायुष्यं करोति दक्षिणकर्णं ॥ ॐ अग्निरायुष्मान्त्स
वनस्प० ॥ ॐ सोमऽआ० ओषधी० ॥ ॐ ब्रह्मऽआ० तद्ब्राह्म० ॥ ॐ देवाऽ
आयु० मृतै० ॥ ॐ ऋषयऽआ० व्रतै० ॥ ॐ पितरऽआ० स्वधा० ॥ ॐ यज्ञऽ
आ० न्तसदक्षिण० ॥ ॐ समुद्र आ० न्सस्रवं० ॥ ॐ त्र्यायुषश्म० ॥ १ ॥ इ

तिः ॥ अथास्यदधिमधुघृतमेकीकृत्यप्राशयति ॥ ॐ भूर्स्त्वयिदधाम ॥ ॐ सु-
 वस्त्व० ॥ ॐ स्वस्त्वयि० ॥ ॐ भूर्भुवस्वःसर्व्व० ॥ अथैनमभिमृशति ॥ ॐ अहमा-
 भवपरशुर्भवाहिरण्यमस्युतम्भव ॥ आत्मवैपुत्रनामासिसजीवशरदःशतम् ॥ १ ॥ अ-
 थस्यमातरमभिमंत्रयते ॥ ॐ इडासिम० ॥ १ ॥ अथैनमातुःस्तनंप्रक्षाल्यप्रय-
 च्छति ॥ ॐ इमर्ठस्तनु० ॥ १ ॥ यस्तुस्तनःइतिऋभ्याम् ॥ ॐ तंवाऽएतमाहुःअ-
 तिपितावताभूरतिपितामहोवताभूः परमांवतकाष्ठांप्रापिश्रियायशसात्रह्रवचसेनयऽ
 एवंविदोब्राह्मणस्यपुत्रोजायते ॥ १ ॥ ततःकर्तोदिवताभ्योब्राह्मणेभ्यश्चनत्वा ॥ द-
 शसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणां दत्त्वा तेभ्यआशिषोगृहीत्वा
 यांतुमातृगणाःसर्व्वेइतिमातृणां विसर्जनमृकुमार्या अपिनामकरणममंत्रकंकार्यम् ॥ इ-
 तिसंस्कारभास्करेनामकरणम् ॥ ॥ आंदोलशयनेपुंसोद्वादशोदिवसःशुभः ॥ त्रयो

दशस्तुशय्यायांनक्षत्रविचारणा ॥ १ ॥ अत्रदिनेशुभकालेकुलदेवतायोगशायिनं
चसंपूज्यस्मृतवानत्वाचमात्रादिसुभगस्त्रीभिःअलंकृतशिशुगीतवाद्यधोषपुरःसरमा-
न्दोलेदक्षिणशिरसंनिधापयेत् ॥ प्राप्तकाले कुयोगसरत्वेपिजातकर्मवत्कार्यम् ॥ इत्यां
दोलारोहणम् ॥ एकत्रिंशद्दिनेचैवपयःशंखेनपाययेत् ॥ अन्नप्राशननक्षत्रेदिवसेवा
परेशुभे ॥ १ ॥ अत्रोक्तदिनेशुभकालेगणपतिकुलदेवतांचसंपूज्यगोक्षीरंशंखेनधात्री
मातादक्षिणशिरसंशिशुमंकेनिधायआप्यायस्वेतिमंत्रेणपाययेत् ॥ इतिदुग्धपानम् ॥
अथनिष्क्रमणसंस्कारः ॥ तच्चद्वादशेन्हचतुर्थमासेवायात्रोक्तशुभदिनेशुभकाले
कार्यम् ॥ तत्रायंक्रमः ॥ निष्क्रामस्तुर्थमासेभवतिसुदिवसेमातृनांदीमुखान्ततच्चक्षु
ःकंप्रपाठैर्दशैयतिसविताजातपुत्रस्थनार्या ॥ कुर्यात्कन्यांविमंत्रेग्रहमखमथवाकेचि
दिच्छंतिविप्रान्भोज्यंदानादिकृत्यंभवतिविधिरयंसर्वसंस्कारमुख्यः ॥ १ ॥ शिशु

नासहमंगलंस्नात्वाशुभासनेउपविश्य आचम्यप्राणानायम्यदेशकालकर्तान्तिम
 मास्यशिशोःआयुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थगृहान्निष्क्रमणं
 करिष्ये ॥ स्वस्तिवाचनादिमातृपूर्वकनां दीश्राद्धांतंकृत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनां
 तेसविताप्रीयतामित्यूहः ॥ ततःपिताऽलंकृतंशिशुंमातृगृहीतंसुशकुनेगृहान्निष्क्रम्य
 मूर्यादीक्षणंकारयेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ तच्चक्षुर्दुर्वहितम्पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥ पश्ये
 मशुरदंशुतर्त्रीवमशुरदंशुतर्तशृणुयामशुरदंशुतम्प्रब्रवामशुरदंशुतमदीनाऽस्या
 मशुरदंशुतम्भूर्यश्चशुरदंशुतात् ॥ १ ॥ देवतायतनेगच्छेत् ॥ गृहमागत्यसुवा
 सिनीभिर्निराज्यदशब्राह्मणान्भोजयिष्येइतिसंकल्पयेत् ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणां द
 त्वा ॥ तैराशिपोगृहीत्वा ॥ यांतुमातृगणाःसर्वेइतिमातृणां विसर्जनम् ॥ ॥ कुमारस्या

स्मिन्नेवदिनेरात्रौशुभवेलायांचंद्रदर्शनकार्यम् ॥ तद्यथा ॥ चंद्रार्कयोर्दिगीशानांदिशां
चवरुणस्यच ॥ निक्षेपार्थमिदंद्वित्वांरक्षंतुसर्वदा ॥ प्रमत्तंवाप्रसुप्तंवादिवारात्रम
थापिवा ॥ रक्षंतुसततंतत्वांदेवाःशक्रपुरोगमाः ॥ १ ॥ इतिसंस्कारभास्करेनिष्क
मणसंस्कारः ॥ अथभूम्युपवेशनम् ॥ पंचमेचतथामासेशिंशुभूमौनिवेशयेत् ॥
तत्रसर्वग्रहाःशस्ताभौमोप्यत्रविशेषतः ॥ १ ॥ तच्चष्टुवमृदुलघुनक्षत्रांदिज्योतिःशास्त्रो
क्तशुभदिनेपूर्वाण्हेस्वस्तिवाचनंकृत्वावारहंकूर्ममनंतंपृथ्वीचसंपूज्य ॥ ततो गोमयो
पलितभूमौरंगवल्लीमंडलंकृत्वातत्रद्रोणसमानंगोधूमराशिकृत्वा ॥ तत्रराशौमंगलगी
तवाद्यधोपपुरःसरमलंकृतंशिंशुमुपवेशयेत् ॥ तत्रमंत्राः ॥ रक्षेन्नवसुधादेविसदासर्व
गतेशुभे ॥ आयुःप्रमाणंलिखितंनिक्षिपस्वहरिप्रिये ॥ १ ॥ अचिरादायुषस्तस्ययकेचि
त्परिपंथिनः ॥ जीवितारोग्यवित्तेषुनिर्दहस्वाचिरेणतान् ॥ २ ॥ धारिण्यशेषभूतानां

मातात्वमसिकामधुक् ॥ अजराचाप्रमेयाचसर्वभूतनमस्कृता ॥३॥चराचराणांभूता
 नांप्रतिष्ठानाम्निथाह्यसि ॥ कुमारंपाहिमातस्त्वंब्रह्मातदनुमन्यताम् ॥४॥सुवासिनीभि
 नीराज्य ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातराशिषोगृहात्वाधान्यराशिगुरवेदद्यात् ॥ एवंकु
 मार्याअपि ॥ इतिभूम्युपवेशनम् ॥ अथान्नप्राशनम् ॥ षष्ठमासेन्नप्राशनं ॥ तच्चज्योतिः
 शास्त्रोक्तशुभदिनेकार्यं ॥ तत्रायंक्रमः ॥ अन्नप्राशोथनांदौश्रपयतिचचरुंपायसंचाथहु
 त्वातत्राधाराज्यभागौद्वितयमथधृतादिवदेवीतुवाजः ॥ प्राणाद्यासूंश्चतस्रश्चरुहृतिरथहु
 नेत्स्विष्टकृद्भूमुवाद्याःसर्वास्ताविंशतिस्तुमुदितमथशिशुप्राशयेद्धंतहेम्ना ॥१॥ततः
 पितासभार्यःशिशुनासहमंगलंत्वात्वाऽहतेवाससीपरिधायधृततिलकःशुभासनेचो
 पविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकर्तनंतिममास्यशिशोर्मातृगर्भांमंगलप्राशन
 शुद्धचर्थमन्नाद्यब्रह्मवर्चसतेजइंद्रियायुर्वलक्षणफलसिद्धिवीजगर्भसमुद्भवैनोनिव

हृणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमन्नप्राशनाख्यं कर्म करिष्ये ॥ तत्र निर्विघ्नार्थं गणपति
 पूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नदीश्राद्धं च करिष्ये इति कृत्वा ॥ तत्र पुण्याह
 वाचनं तैत्तिरीयसंहिताप्रोक्तं ॥ ततः स्थंडिले पंचभूसंस्कारपूर्वकं शुचिनामान
 मग्निप्रतिष्ठाप्य षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ ततो ब्रह्मोपवेशनादि ॥ आसादिते विशेषे
 षः ॥ (सर्वान्पद्मसन्धारकडुतित्तकपायमधुराम्लौल्लिह्यपेयचोष्य स्वाद्यं यवशाल्या
 दिनिर्मितं घृतादिपाचितमन्नं तैजसपात्रे धृतम् ॥ पुस्तकशस्त्रवस्त्रादिशिल्पं च विन्यसेत् ॥
 पवित्रच्छेदनादि आज्यभागां तं कृत्वा नंतरमाज्येनाहुतिद्वयम् ॥ तत्र मंत्रौ ॥ ॐ देवी वा
 चमजनयंत देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ॥ सानो मुद्रेषु मूर्ज्जुं दुहानाधेनुर्वागुस्मानु

पुसुष्टुतैतुस्वाहा ॥ १ ॥ इदंवाचेन० ॥ ॐ देवींवा० नुपसुष्टुतैतुस्वाहा ॥ ॐ वाजोनाऽ
 अद्यप्रसुवातिदानंवाजोर्दिवौरऽऋतुभिःकल्पयाति ॥ वाजोहिमासर्द्धवीरऽजानु
 विश्वाऽआशुवाजपतिर्जयेयठस्वाहा ॥ २ ॥ इदंवाचेवाजाय० ॥ ततःस्थालीपा
 केनाहुतिचतुष्टयम् ॥ ॐ प्राणेनान्नमशीयस्वा० इदंप्रा० ॥ ॐ अपानिनगंधान
 शीयस्वा० इदमपानाय० ॥ ॐ चक्षुपारूपान्यशीयस्वा० इदंचक्षुषे० ॥ ॐ श्रोत्रि
 णयशीशीय० इदंश्रो० ॥ ततःस्थालीपाकेनस्विष्टकृत् ॥ ततोमहाव्याहृत्यादिनवा
 हुतयः ॥ ततःसंश्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं होमशेषंसमाप्य ॥ ततःस्थाल्या
 मासादितसर्वरसाञ्शाल्यादीन्यन्नानिचानीयएकस्मिन्पात्रेप्रत्येकमुद्धृत्यसकृ
 देवप्राशयेद्धंतेतिमंत्रेण ॥ ॐ हंत० ॥ हंतकारंमनुष्याइतिश्रुतेः ॥ ततोवालकंभूमौउ

पवेश्यतदग्रेपुस्तकशस्त्रवह्नादिशिल्पविन्यस्यजीविकापरीक्षांक्रियतां॥शिशुस्स्वेच्छ
 याप्रथमंयत्स्पृशेत् तैनैवतस्यजीविकाभविष्यतीतिज्ञायेत् ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांद्
 त्वातैराशिषीगृहीत्वादशब्राह्मणान्भोजयिष्येइतिसंकल्प्य मातृणामग्नेश्चविसज्ज
 नंकुर्यात् ॥ इतिसंस्का० भा० अन्नप्राशनम्॥ अथशौनकोक्तदत्तपुत्रप्रतिग्रहविधान
 निर्णयः ॥ तत्रादौतिथ्यादिनिर्णयः ॥ ज्योतिषसारसंग्रहे ॥ हस्तादिपंचकभिप
 ग्वसुपुण्यभेषुसूर्यचमौमगुरुभार्गववासरेषु ॥ रिक्ताविवर्जिततिथिष्वलिकुंभलग्नेसिंहे
 वृषेभवतिदत्तपरिग्रहोयम् ॥ १ ॥ पुनान्मनोरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः ॥ तस्मा
 त्पुत्रइतिप्रोक्तःपितृन्यःपातिसर्वतः॥इतिअयोध्याकण्डिभरतंप्रतिरामवचनम् ॥ शौ
 नकः ॥ अपुत्रोमृतपुत्रोवापुत्रार्थसमुपोष्यच ॥ वाससीकुंडलेदद्यादुष्णीपंचांगुली
 यकम् ॥ १॥ अन्वाधानादियत्तंत्रकृत्वाज्योत्पवनादिकम्॥दातुःसमक्षंगत्वातुपुत्रंदे

निन्याचयेत् ॥ २ ॥ दानेसमर्थोदातास्मैयेयज्ञेनेतिपंचभिः ॥ देवस्यत्ववेतिमंत्रेण
 नान्यांपरिगृह्यच ॥ ३ ॥ अंगादेगत्यूचंजट्वाचात्रायशिशुमूर्धानि ॥ गृहमध्येत
 यचरंहुत्वाविधानतः ॥ ४ ॥ यस्त्वाह्देत्यूचाचैवतुभ्यमग्नेऽऋचैकया ॥ सो
 दित्येताभिःप्रत्यूचंपंचभिस्तथा ॥ ५ ॥ स्वष्टकृतादिहोमंचकृत्वाशेषसमाप
 वंधुभिःसहभुंजीतब्राह्मणांश्चविशेषतः ॥ ६ ॥ दत्तेकविशेषः ॥ पितुर्गोत्रि
 पुत्रःसंस्कृतःपृथिवीपते ॥ आचूडांतनपुत्रःसपुत्रतांयातिचान्यतः ॥ ७ ॥ चू
 यनसंस्कारानिजगोत्रेणवैकृताः ॥ दत्ताद्यास्तनयास्तेस्युरन्यथादाससुच्यते ॥
 ॥ २ ॥ नत्वेकपुत्रिणोदद्युस्तथैवज्येष्ठपुत्रकमिति ॥ ब्राह्मणानांसिपिंडिषुकर्तव्यःपुत्र
 संग्रहः ॥ सोदकोवासगोत्रोवाअन्यत्रतुनकारयेदिति ॥ ॥ कात्यायनः ॥ अत्रा
 तृष्टद्वयसोअसंपदत्तपालने ॥कुलस्योद्धरणार्थाग्रग्राह्यांकन्यांविवाहयेदिति कन्या

दत्तकग्रहणे विशेषः ॥ ॥ स्त्रीशूद्रयोस्तु विशेषः ॥ पराशरेणशूद्रकर्तृकहोमोविप्रद्रा
रैवोक्तः ॥ तथापि ब्राह्मणस्य शूद्रत्ववाधापत्तेः ॥ अतएव दातापौराणमंत्रपठेत् ॥ कु
लस्योद्धरणार्थाय देवाग्निद्विजसन्निधौ ॥ वंशविस्तरणार्थाय प्रतिगृह्णहामीमं सुतम् ॥ १ ॥
कन्याविषये उत्तरार्धभेदः ॥ अप्रजस्त्वनिवृत्त्यर्थं कन्यासत्ताप्रगृह्यतामिति ॥ मूढन्य
वध्राणे ॥ अंगादंगानिसंभूतान्हृदयादीनिसर्वशः ॥ आत्मवैपुत्रनामासिसजीवश
तवत्सरान् ॥ १ ॥ इति ॥ होममंत्रः ॥ सोमोददद्गंधर्वायंगंधर्वाददद्गन्धे ॥ अनेन
अग्निनादत्तोयेनदत्तोमयाइममिति ॥ अथप्रयोगः ॥ पुण्येहनिसपत्नीकोयजमानः
शुभासनेऽपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनंतेममप्रजस्त्वप्रथुकैपतृक
ऋणापाकरणपुत्रामनरकत्राणद्वारावंशाभिवृद्धयर्थं संततिविच्छेदजनितप्रत्यवायप
रिहारार्थं सनातनकुलधर्माणासुत्पत्तये च समस्तपितृणां शाश्वतब्रह्मलोकनिवासार्थं

स्वस्योद्धर्तुकामोहंस्वकुलासावनवत्पुत्रवतासमत्वसिद्धयर्थं श्रीपरमेश्वरप्रित्यर्थं शौ
 नकोक्तंविधिनापुत्रप्रतिग्रहंकरिष्ये॥कन्याविषयेविशेषः ॥ अप्रजस्त्वनिरासार्थंमम
 समस्तपितृणांनिरतिशयानंदवंशोद्धारकल्पोक्तफलावाप्तयेश्रीपरमेश्वरप्रित्यथमेत
 त्कन्यायाःस्वकन्यारूपसत्ताकरणंकरिष्येइतिसंकल्पेऊहः ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थगणपति
 पूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनमाचार्यवरणंविष्णुपूजनंचकरिष्येइतिकृत्वा विष्णुपू
 जनंतुस्थंडिलात्प्राग्देशेमहीधौरित्यादिनाकलशंसंस्थाप्योपरिविष्णुपूजयेदिति ॥
 कुलदेवतागुरुश्चसंपूज्यन्त्वापुत्रप्रतिग्रहांगविहितमग्निप्रतिष्ठापनंहवनंचकरिष्ये ॥
 एवंकन्यासत्ताकरणांगत्वेनेति ॥ तत्रस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंलौकिकाग्निप्रति
 ष्ठाप्य । ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिप्रोक्षण्याःप्रत्युत्पवनांतंकृत्वा ॥ ततआचार्येणस
 हदातुःसमक्षंगच्छेत् ॥ आचार्यद्वारायाच्चांकारयेत् ॥ आचार्योदातारंप्रत्येतस्मै

पुत्रं देहीति याच्ञां कुर्यात् ॥ दं दामीति दातावदेत् ॥ ततो दाता आचम्य प्राणानाथम्य
 देशकालकीर्तनात् तववंशाभिष्टुद्धये मम च पुत्रफलप्राप्तिकामः श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं पु
 त्रदानं करिष्ये ॥ कन्याविषये तु ॥ तववंशोद्धारार्थं कन्यारूपसत्तासिद्धयर्थं च कन्या
 स्वसत्तानिवृत्तिपूर्वकं तुभ्यमेतत्कन्यानिवेदनं करिष्ये इति ऊहः ॥ तदंगविहितगणप
 त्तिपूजनं करिष्ये इति कृत्वा ॥ ततो यथाशक्ति चंदनादिना प्रतिग्रहीतारं संपूज्य दानमं
 त्राः ॥ ॐ अये ज्ञेन दक्षिणया समक्ता इंद्रस्य सख्यममृतत्वमानशम् ॥ तिभ्यो भद्रं मंगिरसो
 वोऽअस्तु प्रतिगृभ्णीतमानवंसु मेधसः ॥ १ ॥ यऽउदायिन्पतरोगो मयं वसृतेनाभिन्दन्प
 रिवत्सरं वलम् ॥ दीर्घायुत्वमंगिरसो वोऽअस्तु प्रतिगृभ्णीतमानवंसु मेधसः ॥ २ ॥ य
 ऋतेन सूयमारोहयन्दिदव्यप्रथयन्पृथिवां मातरं वि ॥ सुप्रजास्त्वमंगिरसो वोऽअस्तु प्र
 तिगृभ्णीतमानवंसु मेधसः ॥ ३ ॥ अयन्नाभावदतिबलवोगे हे देव पुत्र ऋषयस्तु वृणा

तन ॥ सुत्रह्यण्यमंगिरसोवोअ० ॥ ४ ॥ ॐ विरूपासुइदृपयुस्तइदंभीरवपसः ॥
 तेऽअंगिरसःसुनवुस्तेऽअग्नेःपरिंजहिरे ॥ ५ ॥ इतिमंत्रपठनाति ॥ इमंपुत्रंतवपेतृकऋ
 णापाकरणपुत्रामनरकोत्तारणार्थंवशाभिवृद्धयर्थमात्मनश्चमुक्तयेश्रीपरमेश्वरप्रीत
 येतुभ्यमहंसंप्रददेनमम॥कन्याविपयेविशेषः॥ इमांकन्यांतवअप्रजस्त्वनिरासार्थं
 यासहएकविंशतिपुरुषोद्धरणार्थमात्मनश्चमुक्तयेवंशोद्धारकल्पोक्तफलावाप्तयेश्रीप
 रमेश्वरप्रीतयेआत्मसत्तानिवृत्तिपूर्वकतुभ्यंकन्यारूपसत्तांसंप्रददेनममेति ॥ एतद्वा
 नोदकंपुत्रविपयेप्रतिग्रहीतृहस्तेनिर्पिच्य ॥ कन्याविषयेप्रतिग्रहीतृसमीपेजलमध्ये
 जलंक्षिपेदिति ॥प्रतिगृण्हातुपुत्रंभवान्॥कन्यारूपसत्तांप्रतिगृण्हातुभवान्॥ देवस्यत्वे
 तिमंत्रेणहस्तद्वयेप्रतिगृण्हामीतिप्रतिगृह्यस्वांकैउपवेशयेत् ॥ ततअंगादंगादितिमं

त्रेणशिशुमूढ्यभिजिब्रेत् ॥ ॐ अंगदंगात्संभवसिहदयादधिजायसे ॥ आत्मावैपुत्र
 नामासिसजविशरदःशतम् ॥ १ ॥ ततोयुवासुवासाइतिमंत्रेणवालकायवस्त्रपीरधायउ
 ष्णीपंवद्धाकुंडलादिभिरलंकृत्यकुमादिनातिलंकृतवाप्रावरणेनसंवेष्यथृतच्छ-
 त्रंगीतनृत्यमंगलवाद्यपुरःसरंब्राह्मणैःस्वस्तिनंद्रैतिसुमंगलसूक्तंपठन्नरस्तंवालंगृहे
 आनीयपुरंध्रीभिर्नाराजयेत् ॥ ततोग्रहीता हस्तौपादौचप्रक्षाल्यअग्नेःपश्चिमतःशुभा
 सनेउपविश्यस्वदक्षिणतःपत्नीपत्न्युत्संगेवालचोपवेश्य ॥ आचम्यप्राणानायम्यदेश
 कालकर्तनतिदत्तविधानांगहवनंकरिष्ये ॥ उपयमनकुशानादाययेत्यादिआज्यमा
 गांतकृत्वा ॥ ततश्चरुमभिधायहोमः ॥ ॐ यस्त्वाहुदाकीरिणामन्यमानोमर्त्यमर्त्यो
 जोहवीमि ॥ जातवेदोयशोऽस्मासुधेहिप्रजाभिरग्नेऽमृतत्वमस्यांस्वाहा ॥ १ ॥
 इदमग्नयेनमम ॥ ॐ यस्मैत्वंसुकृतेजातवेदऽउलोकमग्नेकृणवःस्योनम् ॥ अश्विनंस

पुत्रिणं वीरवंतुं गोमंतरुयिन्नशतेस्वस्तिस्वाहा ॥ २ ॥ इदमग्नये नमम ॥ कौस्तुभेतुमं
 न्नद्रये नैकाहृतिः प्रदर्शिता ॥ ॐ तुभ्यमग्ने पर्यवहन्त्सूर्यार्वहतुनासुह ॥ पुनःपतिभ्यो
 जायांदाग्ने प्रजयासुहस्वाहा ॥ १ ॥ इदं सूर्यासावित्र्यै ॥ ॐ सोमोददद्गन्धुर्वायंगन्ध
 वोदददुग्नये ॥ रुयिचपुत्राँश्चादादुग्निर्मह्यमथोऽइमांस्वाहा ॥ २ ॥ इदं सूर्यासावित्र्यै
 न० ॥ ॐ इहैवस्तं माविष्यौष्टुं विशुवमायुर्व्यश्नुतम् ॥ क्रीळंतौ पुत्रैर्नष्टुभिर्मोदमानौस्वेगु
 हेस्वाहा ॥ ३ ॥ इदं सूर्यासावि० ॥ ॐ आर्नः प्रजाज्जनयतु प्रजापतिराजरुसायुसमन
 वत्वर्यमा ॥ अहुर्मंगलीः पतिलोकमाविशुशन्नो भवद्विपदेशं चतुष्पदेस्वाहा ॥ ४ ॥ इ
 दं सूर्यासावित्र्यै ॥ ॐ अधोरचक्षुरपतिघ्नेधिशिवापुशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ॥ वीरसु

हुंवर्कामास्योनाशन्नौ भवद्विपदेशंचतुं ष्पदेशं चत्तुं ॥ ५ ॥ इदं सूर्यासावित्र्यै ॥ ॐ इ
 मांत्वमिद्रमीङ्कः सुपुत्रांसुभगां कृणु ॥ दशास्यां पुत्रानाधिहिपतिमेकदशं कृधिस्वाहा ॥
 ॥ ६ ॥ इदं सूर्यासावित्र्यै नमः ॥ ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिरष्टाहृतीहुत्वा ॥
 उभाभ्यांस्विष्टकृत् ॥ ततोभूराद्यानवाहुतयः ॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमो
 कांतहोमशेषसमाप्य ॥ आचार्याय वस्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवं पूजयित्वा धेनुं दद्या
 त् ॥ ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा तैराशिषो गृहीत्वा ॥ समोपविष्टान् गंधतांबूलादिभि
 स्तोपयेत् ॥ दशं ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ देवताग्निं च विसृज्य ॥ कर्मणः संपूर्णतां वाच

१ ब्राह्मणभोजनतिहोमपुरःसरपुत्रग्रहणं कार्यमितिकौस्तुभादिग्रंथाशयः ॥ तथापीदानं तिनशिष्टः प्रा
 गेवपुत्रप्रतिग्रहं कुर्वति ॥

यित्वा ईश्वरार्पणं कुर्यात् ॥ बंधुसुहृद्भिः सह भुंजीत ॥ ततः स्वस्तिवाचनादिनां दीश्रा
 द्धातं कृत्वा जातकर्मादिन्संस्कारान् कुर्यात् ॥ अथ वा कृतजातकर्मादिषु चौलोपनय
 नादिकुर्यात् ॥ इति संस्कारभा० दत्तपुत्रप्रतिग्रहविधानम् ॥ ॥ अथांतरितसंस्कारे
 प्रायश्चित्तम् ॥ गर्भाधानादि चूडाकरणानि संस्कारकर्माणि नियतकालान्यभिहितानि
 ॥ यदि देवशात्पुरुषापराधाद्वा दोषाद्वा तेषां नियतस्य कालस्य अतिक्रमो भवति
 तदा प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ कात्यायनः ॥ आरभ्याधानमाचौलात्काले तितु कर्म
 णाम् ॥ व्याहृत्याज्यंतु संस्कृत्य हुत्वा कर्मयथाक्रमम् ॥ व्यस्तैः समस्तैर्व्याहृत्या चत्वा
 रिपंचवारुणम् ॥ प्रतिसंस्कारलोपेतु हुत्वा ज्येन पृथक् पृथगिति ॥ अन्यच्च ॥ एतेष्वैकै
 कलोपेतु पादकृच्छं समाचरेत् ॥ चूडाया अर्धकृच्छं स्यादापदीत्येव मीरितम् ॥
 अनापदितु सर्वत्र द्विगुणं चरेत् ॥ लुप्तकर्मणि सर्वत्र प्रायश्चित्तं विधीयते ॥

प्रायश्चित्तकृतेपश्चाद्धसकर्मसमाचरेत् ॥ इति ॥ अशक्तौगोदानं ॥ अथवागोनिष्कयी
 भूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानमिति । अथोपनयनदिनात्पूर्वेन्हि आचम्यप्राणानायम्य
 देशकालकर्तनति अस्यकुमारस्यगर्भाधानादीनांवापुंसवनादीनांचूडाकर्णानां
 संस्काराणांकालातिपत्तिजनितप्रत्यवायपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रोत्थर्थमनादि
 ष्टप्रायश्चित्तहोमपूर्वकंगोदानंकरिष्ये ॥ स्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंलौकिकाग्निप्रति
 ष्ठाप्य ॥ ब्रह्मोपवेशनाद्याज्यभागंतिप्रतिसंस्कारेआज्येनव्यस्तसमस्तव्याहतीश्चित्त
 स्रस्त्वनोअग्नेइत्यादिपंचवारुणंहुत्वा ॥ ततोमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहुतयः ॥
 ततःसंखवप्राशनांतंहोमशेषंसमाप्या ॥ गंचिदद्यात् ॥ अथवाकालातिपन्नसंस्कारप्रत्य
 वायपरिहारद्वारागोनिष्कयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यंदातुमहसुत्सुजे ॥ तेनश्रीकर्मा

१ चौलस्योपनीत्यासहकरणेकुलधर्मप्राप्तत्वेकालातिपत्तिहोमंचौल्लोपप्रायश्चित्तंचनकार्यमितिधर्मसिधौ ।

गदे० ॥ इत्थंतरितसंस्कारेप्रायश्चित्तं॥एवंकन्यायाश्चगर्भाधानादिचौलांताष्टसंस्कारा
 रातिक्रान्ताभवन्ति तदाअस्याःकन्यकायाइत्यहेनप्रायश्चित्तमनादिष्टहोमंचक्रुर्था
 त् ॥ अथसंक्षिप्तांतरितसंस्कारप्रयोगः ॥ यथा ॥ प्राङ्नामकरणाद्बालःप्रागन्नप्रा
 शनाच्छिशुः ॥ कुमारकस्तुविज्ञेयोयावन्मौजीनिबंधनम् ॥ तद्रूध्वंब्रह्मचारीस्याद्वि
 सर्गांतुस्नातकः ॥ कृतेविवाहेविविधद्रुहस्थाश्रमिणंवदेदिति॥सर्वंतरितसंस्कारे
 कुमारःपरिकीर्तितइति ॥ गणशःक्रियमाणानामातृणांपूजनंसकृत् ॥ सकृदेवभवे
 च्छ्राद्धंहोममंत्राःपृथक्पृथगिति ॥ ततोयजमानःपत्नीकुमारसहितउपनयनदिना
 त्पूर्वेन्हिमंगलस्नात्वाऽहतेवाससीपरिधायधृतमंगलतिलकः शुभासनेउपविश्य ॥
 आचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनातिअस्यकुमारस्यबीजगर्भसमुद्भवैनोनिवर्हणे
 नबीजकोत्पत्त्यतिशयमातृगर्भामंगलप्राशनशुद्धिपुरुषताज्ञानोदयतेजइन्द्रियबला-

शुर्वचोभिव्यवहारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रोत्थर्थगर्भाधानादीन्वापुंसवनादानन्नप्रा
 शनांतान्संस्कारानेकतंत्रेणाद्यतथाचद्विजत्वासिद्धयवेदाध्ययनाधिकारसिद्धयर्थ
 श्वःकारिण्यमाणचौलोपनयनेब्रह्मवचस्त्वसिद्धयर्थवेदारंभचैकतंत्रेणकरिष्ये ॥ तदं
 गत्वेननिर्विघ्नार्थगणपतिपूजनंस्वस्तिवाचनादिनादीश्राद्धांतंकरिष्येइतिकृत्वाअर्था
 तरितसंस्काराणामवश्यकर्तव्यानि ॥ॐपूषाभगइतिगर्भाधानं॥ॐहिरण्यगर्भोद्भयः
 संभृतइत्येताभ्यांद्वाभ्यामृग्भ्यांपुंसवनम्॥ ॐ भूर्भुवःस्वरितिमहोव्याहृतिभिर्विनया
 मीतिसंमितः ॥ॐभूर्भुवःस्वस्त्वयिभूर्भुवःस्वःस्वस्त्वयिभूर्भुवःस्वःस्वस्त्वयिदधामीतिमेधाज
 ननं॥ॐअग्निरायुष्मानित्यादित्र्यायुषकरणंतंजातकर्म ॥ श्रीकुलदेवता० अमुकदे

१ प्रायश्चित्तोक्तेपश्चादतीतमपिकर्मवै । कार्यमित्येकआचार्यानेत्यन्येतुविपश्चितइतिवचनात् ॥जाता
 द्विसंस्कारावृत्तिः कार्यनकार्याइतिपक्षद्वयमितिधर्मांसधौ ॥

वताभक्तमासनामनक्षत्रनामव्यवहारनामप्रतिष्ठाप्यवेदोसीत्याशिषमितिनामकर्म
 ॥ ॐ तच्चक्षुरितिनिष्क्रमणम् ॥ ॐ हन्त ॥ इतिमंत्रेणान्नप्राशनम् ॥ पुण्याहवाचनां
 तेमृत्युःसवितासवितासवितान्चैतेप्रीयंतामिति ॥ इत्यंतरितसंस्कारप्रयोगः ॥ अथ
 चूडाकरणसंस्कारः ॥ ॥ सांवत्सरिकस्यचूडाकरणम् ॥ संवत्सरोजातीयस्यससांव
 त्सरिकः ॥ सचाद्यसंवत्सरस्यांतिमेमासे ॥ तृतीयैवाप्रतिहते ॥ अथतृतीयसं
 वत्सरेअपूर्णचूडाकरणंकुर्यात् ॥ यथामंगलंवासर्वेषाम् ॥ अथवायथाकुलाचा
 रंपंचमेद्वेवाउपनीत्यासहक्रियेततथाव्यवस्था ॥ उदगयनेशुक्लपक्षेगुरुशुक्रयो
 र्वाल्यवार्द्धिक्यास्तसमयाभावेअक्षयेअनधिकेचमासेज्योतिःशास्त्रोक्तप्रशस्ततिथि-
 वारलक्ष्मेशुभेमुहूर्तेदिनेएवकार्यः नतुरात्रौ ॥ यदिगर्भाधानादिसंस्कारलोपस्तत्प्रा
 यश्चित्तंकालात्ययनिमित्तंप्रायश्चित्तहोमंचकृत्वाकार्यमिति ॥ प्रायश्चित्तप्रकारस्तुअं

तरितसंस्कारलोपप्रकरणेद्रष्टव्यः ॥ सूनोर्मातरिर्गभिण्यांचूडाकर्मनकारयेत् ॥ पंच
 माब्दात्प्रागूर्ध्वतुर्गभिण्यामपिकारयेत् ॥ सहोपनीत्याकुयञ्चित्तदादोषो न विद्यते ॥
 ज्वरितस्य चोलादिमंगलनकार्यम् ॥ मातरि रजस्वलायामपिनकार्यं ॥ विवाहव्रतचू
 डासुमातायदिरजस्वला ॥ तस्याः शुद्धेः परं कार्यं मंगलं मन्त्रब्रवीत् ॥ नां दीश्राद्धोत्त
 रं रजस्वलायां शांतिं कृत्वा कार्यम् ॥ केचित्तु मुहूर्तांतराभविप्रारंभात्प्रागपिरजोदोषेश्री
 पूजनादिविधिनाशांतिं कृत्वा कार्यमित्याहुः ॥ मातुलपितृव्यादेः कर्तुः पत्न्यारजस्व
 लायामपिमंगलनेति सिंधुः ॥ त्रिपुरुपात्मककुलेपणमासमध्ये मौंजीविवाहरूपमंग
 लोत्तरं मुंडनाख्यंचूडाकर्मदिनकार्यं ॥ संकटे तु अब्दभेदे कार्यम् ॥ चतुःपुरुपपर्यंतं कु
 लेसपिंडीकरणमासिकश्राद्धांतं प्रतकर्मसमाप्तेः प्राक् चूडाकर्मोदिकमाभ्युदयिककर्म
 नकार्यम् ॥ एकमातजयोरैकसंवत्सरे अपत्ययोर्द्वयोः समानसंस्कारौ न कार्या ॥ न सं

स्कारःसमानःस्यान्मातृभेदेविधीयते ॥ प्रारंभोत्तरंसूतकप्राप्तौकृष्मांडीभिर्ऋग्भिर्म
 घृतंहुत्वागांदत्वाचूडोपनयनोद्वहनादिक्रमाचरेत् ॥ चौलकर्मणिजातकर्मणिचभोज
 नेसांतपनकृच्छ्रप्रायश्चित्तम् ॥ अन्येषुसंस्कारेषूपवासेनशुद्धिः ॥ चूडांताःसर्वसंस्का
 राःस्त्रीणाममंत्रकाःकार्याः ॥ होमस्तुसमंत्रकः ॥ इदानींशेषेषुस्त्रीणांचूडांतसंस्कार
 करणंनदृश्यते ॥ विवाहकालेचूडांतलोपप्रायश्चित्तमात्रंकुर्वति ॥ चौलोत्तरंमासत्रय
 पर्यंतंसापिंडैः पिंडदानंतिलतर्पणंचनकार्यं ॥ महालयेगयायांपित्रोः प्रत्यवदश्राद्धेच
 पिंडदानादिकार्यम् ॥ इतिधर्मसिधौ ॥ इतिचूडाकरणोपयोगीनिर्णयः ॥ अथक्रमः ॥
 चौलंस्यात्त्र्येकवर्षाद्युदितमथकुलान्मातरोवाह्यशालांत्रीन्विप्रान्भोज्यहुत्वामनुमि
 तमुदकैश्चौदनंदक्षिणेप्राक् ॥ त्र्येण्याशल्याविनीयत्रिकुशतरुणकंधार्यक्षुरैः संकेशा
 ङ्छित्त्वोक्षणोगोमयेऽस्यादितिवदपरयोःकेशमेवंनृपाव्दे ॥ १ ॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ त

त्रवहिःशालाभवति ॥ ज्योतिःशास्त्रोक्तेशुभसुहूर्तेमाताकुमारमादायाप्लाव्याहतेवा
 ससीपरिधाप्यांकआधायपश्चादग्रेरुपविशति ॥ तत्रसंकल्पः ॥ देशकालास्मृ०
 अस्यकुमारस्यवीजगर्भसमुद्भवैर्नोनिवर्हणेनबलायुर्वर्चोभिष्टुद्धिव्यवहारसिद्धिद्वारा
 श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंचौलकमर्करिष्ये ॥ यदाउपनीत्यासहक्रियतेतदासंकल्पस्तु
 चूडोपनयनेकरिष्येएवमूहःकर्तव्यः ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याह
 वाचनमविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनंवसोद्धारानांदीश्राद्धंचकरिष्येइतिकृ
 त्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनातिप्रजापतिःप्रीयतामितिवदेत् ॥ चूडाकरणाधिकारार्थंत्री
 न्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ ततोत्रहिःशालायांस्थंडिलेपंचभूसंस्कारान्कृत्वासम्भ्यना
 म्नाग्नेःस्थापनं ॥ ततोब्रह्मोपवेशनादिपात्रासादने॥नात्रचरुः ॥ पात्रासादनानंतरंरुप
 कल्पनीयानि ॥ शीतोदकम् ॥ उष्णोदकम् ॥ नवनीतपिंडः ॥ घृतपिंडोदधिपिंडोवा

द्वादशांगुलदीर्घात्रयेणीशलली ॥ साग्राणिद्वादशांगुलदीर्घाणिसप्तविंशतिः कुशतरु
 णानि ॥ ताम्रपरिष्कृतआयसक्षुरः ॥ आनडुहगोमयपिंडः ॥ नापितः ॥ वरश्चेति ॥
 पल्वलेवा ॥ पवित्रीकरणाद्याज्यभागानंतरं महाव्याहृत्यादिप्राजापत्यंतानवाहु
 तयः ॥ तद्यथा ॥ ॐ प्रजापतये स्वा० इदं प्र० ॥ ॐ इंद्राय स्वा० इदं मि० ॐ अग्न
 ये स्वा० इदम० ॥ ॐ सोमाय स्वा० इदं सो० ॥ ॐ भूः स्वा० इदमग्न० ॥ ॐ भुवः
 स्वा० इदं वा० ॥ ॐ स्वः स्वा० इ० सूयाय ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने० स्वाहा ॥ इदमग्नी
 वरुणाभ्यां न० ॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ने० स्वा० इदमग्नीवरुणाभ्यां न० ॥ ॐ अयाश्चाग्ने०
 स्वा० ॥ इदमग्नये अयसे० ॥ ॐ ये ते शतम्ब० ॥ इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो
 देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न० ॥ ॐ उडुत्तमं ॥ इदं वरुणाय आदितये ॥ ॐ
 प्रजापतये स्वा० इदं प्रजाप० ॥ ततः स्विष्टकृत् ॥ ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वा० इदम०

नरेकवारं कर्तव्यम् ॥ पश्चिमगोदाने अप्येवमेव कर्म करोति ॥ ॐ सवित्रा प्रसू ॥ १ ॥
इत्यनेन पश्चिमगोदाने उदनम् ॥ त्रेण्याशल्ल्या विनयनम् ॥ ॐ ओषधे त्रायस्वेति त्रि
कुशतरुणां तर्धानम् ॥ ॐ शिवो नामैतिलो हक्षुरग्रहणम् ॥ ॐ निवर्तयामीति संलक्ष्मीकर
णम् ॥ छेदने मंत्रविशेषः ॥ ॐ त्र्याष्टुषंजमदन्नैरिति ॥ गोमया पिंडे प्रासनम् ॥ पुनः पश्चि
मगोदाने एवमेवापरं वारं द्वयंतूष्णीं कर्तव्यम् ॥ तत्प्रकारः ॥ उदनम् ॥ विनयनम् ॥ त्रिकु
शतरुणां तर्धानम् ॥ संलक्ष्मीकरणम् ॥ छेदनम् ॥ गोमया पिंडे प्रासनं ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण ॥
अथोत्तरगोदाने ॥ ॐ सवित्रा प्रसूता इति मंत्रेण उदनम् ॥ त्र्येण्याशल्ल्या विनयनम् ॥
ॐ ओषधे त्रायस्वेति त्रिकुशतरुणां तर्धानम् ॥ शिवो नामैतिलो हक्षुरग्रहणम् ॥ ॐ नि
वर्तयामीति संलक्ष्मीकरणम् ॥ छेदने मंत्रविशेषः ॥ ॐ येन भूरिश्चरादिवंज्योक्चपश्चा
द्धिसूर्यम् ॥ तेन तेव पाभि ब्रह्मणा जीवा तवे जीवनाथ सुश्लोक्याय स्वस्तये ॥ १ ॥ इति

ननेमंत्रेण ॥ शिवोनामेलिलोहक्षुरमादाय ॥ ॐ शिवोनामासिस्वधितिस्तेपितानम
 स्तेऽअस्तुमामाहिठ्सीः ॥ १ ॥ निवर्तयामीतिकेशकुशक्षुरसंलम्बीकरणम् ॥ ॐ निवे
 र्तयाम्यायुपेन्नाद्यायप्प्रजनननायरायस्पोषायसुप्प्रजस्त्वायंसुवीर्याय ॥ १ ॥ छेदने
 मंत्रः ॥ ॐ येनावपत्सविताक्षुरेणसोमस्यराज्ञोवरुणस्यविद्वान् ॥ तेनब्रह्माणोवपते
 दमस्यायुष्यंजरदष्टिर्यथासम् ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणसकेशानिकुशतरुणानिप्रच्छि
 द्यानडुहेगोमयपिंडेप्रास्यत्युत्तरतः ॥ अग्नेरुत्तरतः गोमयपिंडस्यस्थापनमितिगदा
 धरः ॥ ततस्तस्मिन्नेवदक्षिणगोदानेएवमेवापरंवारद्वयंतूष्णींकर्तव्यम् ॥ एकद्रव्येक
 मादित्तौसकृन्मंत्रवत्कर्मेतिकात्यायनः ॥ तत्प्रकारः ॥ उदनम् ॥ विनयनम् ॥ त्रिकुश
 तरुणांतर्धानम् ॥ सँल्लम्बीकरणम् ॥ छेदनम् ॥ गोमयपिंडेप्रासनम् ॥ एवमुक्तेनप्रकरणेषु

नरेकवारं कर्तव्यम् ॥ पश्चिमगोदाने अप्येवमेव कर्म करोति ॥ ॐ सवित्रा प्रसू० ॥ १ ॥
इत्यनेन पश्चिमगोदाने उदनम् ॥ त्रेण्याशल्ल्या विनयनम् ॥ ॐ ओषधे त्रायस्वेति त्रि
कुशतरुणां तर्धानम् ॥ ॐ शिवो नामेति लोहक्षुरग्रहणम् ॥ ॐ निवर्तयामीति संलक्ष्मीकर
णम् ॥ छेदने मंत्रविशेषः ॥ ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेरिति ॥ गोमयपिंडे प्रासनम् ॥ पुनः पश्चि
मगोदाने एवमेवापरं वारद्वयं तूष्णीं कर्तव्यम् ॥ तत्प्रकारः ॥ उदनम् ॥ विनयनम् ॥ त्रिकु
शतरुणां तर्धानम् ॥ संलक्ष्मीकरणम् ॥ छेदनं ॥ गोमयपिंडे प्रासनं ॥ एवमुक्तेन प्रकारेण ॥
अथोत्तरगोदाने ॥ ॐ सवित्रा प्रसूता इति मंत्रेण उदनम् ॥ त्र्येण्याशल्ल्या विनयनम् ॥
ॐ ओषधे त्रायस्वेति त्रिकुशतरुणां तर्धानम् ॥ शिवो नामेति लोहक्षुरग्रहणम् ॥ ॐ नि
वर्तयामीति संलक्ष्मीकरणम् ॥ छेदने मंत्रविशेषः ॥ ॐ येन भूरिश्चरादिवं ज्योक्चपश्चा
द्धिसूर्यम् ॥ तेन तेवपामि ब्रह्मणा जीवा तवे जीवनाय सुश्लोक्याय स्वस्तये ॥ १ ॥ इति

मंत्रेणच्छेदनंगोमयपिंडेप्रासनम् ॥ पुनरुत्तरगोदानेएवमेवापरमुक्तप्रकारेणवारद्धयं
 तूष्णींकर्तव्यम् ॥ उदनम् ॥ विनयनम् ॥ त्रिकुशतरुणांतर्धानम् ॥ सल्लुभीकरणम् ॥ छेदन
 म्गोमयपिंडेप्रासनम् ॥ ततस्त्रिःक्षुरेणशिरःप्रदक्षिणंपरिहरति ॥ ॐ यत्क्षुरेणमज्जयि
 तासुपेशसावतावावपतिकेशाच्छिन्धिशिरोमास्यायुःप्रमोषीः ॥ १ ॥ सकृन्मंत्रेण
 द्विस्तूष्णींशिरसःसमंतात्क्षुरभ्रामणम् ॥ ततस्ताभिरद्भिःशिरःसमुद्यनापितायक्षुरंप्रय
 च्छति ॥ ॐ अक्षण्वंपरिवपइतिमंत्रेण ॥ सचनापितउदङ्मुखस्थितस्यकुमारस्यप्रा
 कसंस्थंप्राङ्मुखस्थितस्यउदकसंस्थंशिरोवपेत् ॥ यथामंगलंकेशशेषकरणमित्यस्या
 यमर्थः ॥ कुलव्यवस्थयाशिखास्थापनम् ॥ केचित्पंचशिखाः ॥ केचिदेकशिखाः ॥
 यस्ययथाप्रसिद्धिस्तस्यतथाशिखास्थापनम् ॥ यथा ॥ केशशेषंततःकुर्याद्यस्मिन्गोत्रे
 यथोचितम् ॥ कुर्वन्त्यन्येशिखामात्रंमंगलार्थमिहकचित् ॥ कांवाजानांवासिष्ठानांदक्षि

णेकारयेच्छिवाम् ॥ द्विभागेऽत्रिकश्यपानांमुंडाश्चभृगवोमताः ॥ पंचचूडाआंगिरस
 एकावाजसनेयिनामिति ॥ ततःसर्वान्केशान्गोमयपिंडवस्त्रादिनविष्टयअनुगुप्तं
 त्वागवांगोष्ठस्थापयेत् ॥ अथवापल्वलस्योदकातेउदकसमीपस्थापयेत् ॥ पल्वलं
 तडागः ॥ ततश्चूडाकरणसंस्कारकर्तास्वाचार्याथवरंददाति ॥ वरंगोनिष्कयम् ॥ स्मृ
 त्युक्तान्दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ यांतुदेवेतिमातृणांविसर्जनम् ॥ इति
 संस्कारभास्करेचूडाकरणम् ॥ स्पृष्टास्पृष्टेशातातपः ॥ बालस्याभ्युक्षणंप्रोक्तंशिशो
 राचमनंस्मृतम् ॥ रजस्वलादिसंस्पर्शस्नानमेवदुमारके १ ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ चां
 डालादिषुसंस्पर्शसचैलंस्नानमाचरेत् ॥ तोयानिमज्जनंविनाशुद्धिर्नास्तीतिनिश्चयः ॥
 २ ॥ इतिसंस्कार्यस्यस्पृष्टास्पृष्टविचारः ॥ अथकर्णवेधः ॥ सौवर्णाराजपु
 त्रस्यराजतीविप्रवैश्ययोः ॥ शुद्रस्यचायसीसूचीकर्तव्यासूर्यरंभ्रयुक् ॥ १ ॥ कर्ण

रंध्रैरवेदछायाप्रविशेशेद्ग्रजन्मनः ॥ स्त्रीणांयथेच्छंरंध्रंचकर्णभिरणधारेणैइति ॥ तच्च
 वर्षेत्तृतीयेपंचमेवाज्योतिःशास्त्रोक्तशुभमासेशुभमालपक्षेशुभदिनेशुभमुहूर्तकार्यम् ॥ कृ
 तमंगलस्नानअहतेवाससीपरिधायधृतमंगलतिलकःशुभासनेप्राङ्मुखउपविश्याच
 म्यप्राणानाम्यदेशकालकर्तनतिअस्यकुमारस्यआयुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वा
 राश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंकर्णवेधंकरिष्ये ॥ तदंगत्वेननिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंकरिष्ये
 इतिकृत्वा ॥ ततोगणेशसरस्वतीकुलदेवताब्रह्मविष्णुशिवान्नवग्रहल्लोकपालान्ब्राह्म
 णांश्चनत्वाकुमारंप्राङ्मुखंशुभासनेउपवेश्य ॥ तद्धस्तेमधुरंदत्वा ॥ दक्षिणंकर्णमभि
 मंत्रयते ॥ ॐभद्रंकर्णेभिरितिमंत्रेण॥ ततोवामकर्णमभिमंत्रयते॥ ॐवक्षन्तीवेदांगनी
 गन्तिकर्णंभिप्रुयठंसखांयंपीरुपस्वजानाः ॥योषैवशिङ्केवितुताधिधन्वुञ्ज्याऽडुयठं

समनेपुरग्रन्ति ॥ १ ॥ ततः शिशोः कर्णवैधस्थलमारुत्तरसेनाकयित्वा यथाविभवसुवणा
दिसूच्यामंगलसूत्रोपेतयाकुशलसुभगस्त्रियाकर्णवैधयेत् ॥ कुमारस्य पूर्वदक्षिणक
र्णं ॥ कुमारास्तु पूर्ववामकर्णवैधयेत् ॥ यथाशक्ति ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ तेभ्यश्च दक्षिणां
दत्त्वा तेभ्य आशिषो गृह्णात्वा ॥ सुवासिन्यै च कुंकुमतांबूलादिदत्त्वा गणपतिं विसृजेत् ॥
अथ कर्णवैधनक्षत्रात्तृतीयनक्षत्रे कर्णक्षालनमुष्णोदकेन रोहणार्थं कारयेत् ॥ रूढौ च कर्णा
ग्रथाभरणधारणक्षमता भवति तथा वर्धनीयौ ॥ पुंसः सूर्यरश्मिप्रवेशपर्यन्तरं ध्रुवर्धयेत् ॥
स्त्रीणां यथेच्छम् ॥ इति संस्कारभास्करे कर्णवैधः ॥ ॥ जातकर्मादि चूडाकरणानि
संस्कारकर्माणि कुमारास्तु अमंत्रकाणिकार्याणि ॥ होमस्तु समंत्रकः ॥ स्त्रीशूद्रयोस्तु
गर्भाधानादिविवाहानवसंस्काराः ॥ तत्रापिशूद्रस्यैकेवलपौराणविधिना इति हरि
हरभाष्ये निर्देशः ॥ यथा ॥ जातकर्मसमारभ्य स्त्रीणां चूडांतसर्वशः ॥ होमः समंत्र

कः कार्यः संस्कारस्तु अमंत्रकः ॥ १ ॥ इति स्त्रीविषये ॥ शूद्रे तु प्राणुक्तम् ॥ अथ वर्धाप
 ननिर्णयः ॥ तच्च वर्षपर्यन्तं प्रति मासे जन्मतिथौ कार्यम् ॥ तदनंतरं प्रत्यब्दे जन्मतिथौ
 कार्यं ॥ तिथिद्वैधेयत्रयजन्मक्षयोगः सातिथिग्राह्या ॥ दिनद्वये जन्मक्षयोगसत्त्वासत्त्व
 योरौदयिकी द्विमुहूर्ताधिकग्राह्या ॥ द्विमुहूर्तन्यूनचितपूर्वा ॥ जन्ममासेधिमाससत्त्वे
 शुद्धमासेकर्तव्यम् ॥ नत्वाधिके ॥ इदं वर्धापनं वा ल्येपित्रादिना कार्यम् ॥ पश्चात्तु स्वय
 मेवेति ॥ अथ प्रयोगः ॥ जन्मदिने कुमारपत्नीसहितो यजमानः मंगलं स्नात्वाऽहते
 वाससीअलंकारांश्च परिधात्तधृतमंगलतिलकोमातापित्रोर्गुर्वाचार्यकुलदेवताविप्रां
 श्वनमस्कृत्य गृहभ्यंतरतः शुभासने प्राङ्मुखोऽपविश्य स्वदक्षिणतः पत्नीतद्दक्षिणतः
 कुमारमुपवेश्य धृतपवित्रपाणिचांतः प्राणानायम्य देशकालकर्तनंति अस्य कमार
 स्य दीर्घायुः श्रौतेजोवृद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मद्यजन्मदिने वर्धापनाख्यं कर्म

करिष्ये ॥ स्वयंकरणेममचर्दीर्घायुस्तेजोवृद्धिद्वाराश्रीप० प्रीत्यर्थमद्यमदीयज
न्मदिनेवर्धापनाख्यं कर्म करिष्ये ॥ इति संकल्पः ॥ तत्रानिर्विघ्नार्थं गणपतिपूजनं
स्वस्तिपुण्याहवाचनं च करिष्ये इति कृत्वा ॥ ततः श्रीपण्यादिपीठपंक्तिरूपेणाक्षतपुं
जेपुदेवताआवाहयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ गणपतये न० गणपतिमावाह० एवं सर्वत्र ॥
ॐ दुर्गायि० ॥ ॐ कुलदेवतायि० ॥ ॐ प्रजापतये० ॥ ॐ विष्णवे० ॥ ॐ महेश्व
राय० ॥ ॐ सूर्याय० ॥ ॐ सोमाय० ॥ ॐ भौमाय० ॥ ॐ बुधाय० ॥ ॐ वृ
हस्पतये० ॥ ॐ शुक्राय० ॥ ॐ शनैश्चराय० ॥ ॐ राहवे० ॥ ॐ केतवे० ॥ ॐ
कालाय० ॥ ॐ युगाय० ॥ ॐ संवत्सराय० ॥ ॐ अयनाय० ॥ ॐ ऋतवे० ॥ ॐ मा
साय० ॥ ॐ पक्षाय० ॥ ॐ जन्मतिथये नमः ॥ ॐ जन्मक्षाय० ॥ ॐ जन्मयोगा
य० ॥ ॐ जन्मकरणाय नमः ॥ ॐ जन्मराशये० ॥ ॐ जन्मलग्नाय नमः ॥ ॐ शि

वायै०॥ॐसंभृत्यै०॥ॐप्रीत्यै०॥ॐसंतत्यै०॥ॐअनसूयायै०॥ॐक्षमायै०॥ॐ
 उपविष्टायै० ॥ ॐभद्रायै० ॥ ततःपंक्तिरूपेणाष्टदलानित्रीणिविरच्यतदुपरि
 पूगीफलेदेवताआवाहयेत् ॥ ॐषष्ठीदेव्यै० ॥ मार्कण्डेयाय० ॥ ॐजमदग्र्यै० ॥
 पुनस्तदग्रपंक्तिरूपेणाक्षतपुंजेषु॥ अश्वत्थाम्नेनमः अश्वत्थामानमावाहयामि ॥ ए
 वंसर्वत्र ॥ ॐ वलये० ॥ ॐव्यासाय० ॥ ॐविभीषणाय० ॥ ॐकृपाचार्याय०॥
 ॐ परशुरामाय० ॥ ॐ कर्तिकेयाय० ॥ पुनःपंक्तिरूपेणाक्षतपुंजेषु ॥ ॐइष्टदे
 वतायै० ॥ स्थानदेवतायै० ॥ ॐवास्तुदेवतायै० ॥ ॐक्षेत्रपालाय० ॥ ॐ पृथि
 व्यै० ॥ ॐअद्भ्यः० ॥ ॐ तेजसे० ॥ ॐ वायवे० ॥ ॐआकाशाय० ॥ सर्वासांसमं
 तात्प्रागादिदिक्षुवापंक्तिरूपेण ॥ ॐइंद्राय० ॥ ॐ अग्र्ये० ॥ ॐ यमाय० ॥ ॐ नि
 ऋतये० ॥ ॐ वरुणाय० ॥ ॐ वायवे० ॥ ॐ कुबेराय० ॥ ॐ ईशानाय० ॥ ॐ

ब्रह्मणे० ॥ ॐ अनंता० ॥ इत्यावाह्य ॥ मनोज्ञतिरितिप्रतिष्ठाप्य॥आवोदेवेतिमंत्रेण
पोडशोपचारैः संपूज्य ॥ ॐ आवोदेवाऽऽईमहेवामम्प्रयत्यध्वरे ॥ आवोदेवासऽ
आशिपोयज्ञियांसोहवामहे ॥ १ ॥ इतिमंत्रेण ॥ ॐ भूर्भुवः स्वःमार्कण्डेयाद्यावाहि
तदेवताभ्योनमःइत्यावाहनादिपोडशोपचारसमर्पणम् ॥ षष्ठ्यैदधिभक्तनैवेद्यम् ॥ अ
न्येभ्यःपायसादि ॥ प्रार्थना । जयदेविजगन्मातर्जगदानंदकारिणि ॥ प्रसीदमम
कल्याणिनमस्तेषुष्टिदेवते ॥ १ ॥ आयुष्प्रदमहाभागसोमवंशसमुद्भव ॥ महातपो
निधिश्चेष्टमार्कण्डेयनमोस्तुते ॥ २ ॥ चिरंजीवोयथाखंभोभविष्यामितथामुदे ॥ रू
पवान्वित्तवानायुःश्रियायुक्तंचमांकुरु ॥ ३ ॥ कर्तापिताचेत्तर्हिश्रियायुक्तंशिशुकुरुइ
ति ॥ मार्कण्डेयनमस्तेस्तुसप्तकल्पांतर्जवन॥ आयुरारोग्यंमेदेहिप्रसीदभगवन्मुने॥

॥ १ ॥ कर्तापिताचिद्आयुरारोग्यंवालायदेहित्वंभगवन्मुनेइति॥ चिरंजीवोयथात्वं
 भोमुनीनांप्रवरोद्विज ॥ कुरुष्वमुनिशादूलतथाभांचिरजीविनं ॥१॥कर्त्तापिताचिद् ॥
 वालंमेचिरजीविनमिति ॥ जमदग्नेमहाभागमहातेजोमयोज्ज्वल ॥आयुरारोग्यसि
 द्धयर्थमस्माकंवरदोभव॥१॥ कर्तापिताचिद्द्वालायवरदोभव ॥ त्रैलोक्येयानिभूतानि
 स्थावराणिचराणिच ॥ ब्रह्मविष्णुशिवैःसाधरक्षांकुर्वतुतानिमे ॥ १ ॥ प्रीयंतांदेव
 ताःसर्वाःपूजांगृह्णंतुतामम ॥ प्रयच्छंत्वायुरारोग्यंयशःसौख्यंचसर्वदा ॥ २ ॥ सं
 न्यूनंक्रियान्यूनंद्रव्यन्यूनंमहामुने ॥ यदचित्तंमयादेवपरिपूर्णतदस्तुमे ॥ ३ ॥अ
 नयापूजयामार्केडयाद्यावाहितदेवताःप्रीयंतां ॥ ततःपायसेनसर्वेभ्योभूतेभ्योनमइ
 तिवाल्लिदद्यात् ॥ क्वचित्स्थंडिलंपंचभूसंस्कारपूर्वकलौकिकाग्निंप्रतिष्ठाप्य ॥ ब्रह्मोप
 वेशनाद्याज्यभागंतंकृत्वा ॥ ततोघृताक्तिलैर्नाममंत्रेणपष्ठेदिवीमार्केडयजमदग्नी

नांप्रीत्यर्थमष्टाष्टसंख्ययाअन्वाहितदेवतानामैकैकयाहुत्यामहाव्याहृत्याष्टाष्टावशः
तिसंख्ययाचञ्चुहुयात् ॥ शेषेणास्विष्टकृत् ॥ ततोभूराधानवाहुतयआज्येन ॥ ततः
संख्यप्रशनादिप्रणीताविमोकांतंहोमशेषसमाप्य ॥ दानानिदद्यात् ॥ तत्रादौसुव
र्णयुक्ततिलपात्रदानम् ॥ तिलाःकाश्यपसंभूतास्तिलाःपापहराःस्मृताः ॥ तिलकांचन
दानेनदीर्घायुष्यंददातुमे ॥ १ ॥ इदंतिलपात्रंसदक्षिणाकंदीर्घायुष्यप्राप्तिकामनया
मार्कण्डेयाद्यावाहितदेवताप्रीत्यर्थममुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ घृतपा
त्रदानम् ॥ आज्यतैजसमुद्दिष्टमाज्यंयज्ञप्रतिष्ठितम् ॥ आज्यपात्रप्रदानेनदीर्घायुष्यं
कुरुष्वमे ॥ १ ॥ इदमाज्यपात्रंसदक्षिणाकंदीर्घायुःश्रीप्राप्तिकामनयाश्रीमार्कण्डेया
द्यावाहितदेवताप्रीत्यर्थममुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ गोदानमपिदद्यात् ॥
ततस्तिलशर्करायुतंपयःपिवेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ सतिलंशर्करामिश्रमंजल्यर्थमितंपयः ॥

मार्कण्डेयाद्ब्रह्मलंघ्वापिवाम्यायुर्विवृद्धये ॥ २ ॥ इति मंत्रेण पिबेत् ॥ ब्राह्मणेभ्यो गं
 धादिभिः संपूज्यतेभ्यश्च दक्षिणां दत्त्वा तैराशिषो गृह्णात्वा आवाहितदेवता अग्निं च विस्तृ-
 ज्य ॥ यथाशक्ति ब्राह्मणान्भोजयित्वा ॥ यस्य स्मृत्येत्येति नत्वा ॥ सुहृद्भ्युभिः सह स्व
 यं भुंजतीति ॥ ग्रंथांतरे तु मातुरेव सुवा सिन्याश्च हरिद्रा कुंकुमपुष्पतांबूलादिभिः संपू-
 ज्यताभ्यां च नीराज्य अनंतरं अक्षतपुंजेषु कुमुदां पृष्टीं देवीं जन्मक्षदेवतां कुलदेवतां च सं-
 पूज्य ब्राह्मणान् संपूज्यतेभ्यश्चापूपूरकापायसयुक्तानि कुमुदादिदेवताप्रीतयेषु त्रायु
 विवर्धनार्थं यथाशक्ति वायनानि दद्यात् ॥ तेभ्यश्च दक्षिणां दत्त्वा तैराशिषो गृह्णात्वा ॥ सुवा
 सिन्यै शिशवे च भोजनं दत्त्वा देवतां विस्तृज्य यस्य स्मृत्येत्येति नमेत् ॥ इति वार्धापनप्रयोगः ॥
 अथाक्षरलेखनारंभनिर्णयः ॥ मार्कण्डेयः ॥ पंचमेससमेवाब्दे पूर्वस्थान्मौजिबंधना
 त् ॥ तत्र चैवाक्षरारंभः कर्तव्यस्तु शुभे दिने इति ॥ पंचमेससमेवावर्षे अक्षरलेखनारंभ

उत्तरायणेकार्यः ॥ अत्रकुंभस्थःसूर्योवर्ज्यः ॥ शुक्लपक्षःशुभःप्रोक्तःकृष्णश्चात्यत्रिकं
विना ॥ द्वितीयातृतीयापंचमीदशम्येकादशीद्वादशीत्रयोदश्यःश्रेष्ठाः ॥ अश्विनीमृगा
द्राणुनर्वसुपुष्यहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवणधनिष्ठाशततारकारेवत्येभौमशनिभि
न्नवाराश्चशुभाः ॥ तत्रायंक्रमः ॥ संपूजयेद्गुणाधीशंतथैवचसरस्वतीम् ॥ कुलदेवोतत
श्चैवपूजयेच्चदृहस्पतिम् ॥ नारायणंमहालक्ष्मीं गंधधूपादिभिस्तथा ॥ स्वविद्यासूत्रका
रांश्चस्वविद्यांचविशेषतः ॥ एतेषामेवदेवानां नाममंत्रेणपूजनम् ॥ कृत्वाहोमं
स्वशाखोक्तमाधारंतंसमाचरेत् ॥ पूर्वोक्तदेवतानांचनाम्नातुहुयाद्दधृतम् ॥ प्राङ्मु
खो गुरासीनःपश्चिमाभिमुखंशिशुम् ॥ कुर्यादक्षरसंस्कारलेखनंवाचनादिकम् ॥
राजत्यांपाटिकायंविप्रसार्यंकुंकुमादिकम् ॥ सुवर्णलेखनीयेनलिखेत्तत्राक्षराणिवि ॥
नमोगणेशायतथासरस्वत्यैनमस्तथा ॥ नमःकुलदेवतायैश्रीगुरुभ्योनमस्त

था ॥ लक्ष्मीनारायणाभ्यांचलिखित्वापंचनामभिः ॥ ॐ नमःसिद्धामित्या
 दिलेखयित्वाअनुक्रमात् ॥ एवंलिखित्वाआचार्यः शिशुहस्तेनपूजयेत् ॥
 तथैवतेनसंलेख्यपुनस्त्रिर्वाचयेत्ततः ॥ आचार्यपूजयेत्पश्चाद्ब्रह्मालंकारभूषणैः ॥ त्रि
 भिःप्रदक्षिणाकार्योदेवताश्चाथवैशुरुं ॥ ब्राह्मणान्पूजयेद्भक्त्यागंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥
 तोपयेद्दक्षिणादिभिराशिषंपरिगृह्यच ॥ नीराजनंततःकुर्यात्सुवासिन्याःकरणच ॥
 उष्णीपंगुरवेदद्याद्विवताग्निविसर्जयेदिति ॥ अथप्रयोगः ॥तत्रपंचमेवर्षेज्योतिःशास्त्रो
 क्तउदगयनेगुरुशुक्रास्तरहितेशुभमासेशुक्रपक्षेशुभादिने सुसुहूर्तेयजमानः शिशुना
 सहमंगलंज्वालाऽहतेवाससीपरिधायालंकृत्य दृतमंगलतिलकःशुभासनेउपविश्य
 चम्यप्राणानायम्यदेशकालकर्तनाते अस्यशिशोःलेखनवाचनादिविपुलविद्याज्ञान
 प्राप्तयेविद्यारंभकरिष्ये॥तत्रनिविद्यार्थगणपतिपूजनंकरिष्येइतिकृत्वा ॥ ततस्तंडुला

पृदलेगणेशं सरस्वतीकुले देवतां गुरुं लक्ष्मीं नारायणं चावाह्य अक्षतपुंजेषु पांक्तिरूपेण ना
रुदं पाणिनिपतंजलिं सांख्यं कात्यायनं पारस्करं यास्कं कर्पिजलं गोभिलं जैमिनिं विश्व
कर्माणमाचार्यव्यासं चावाह्य ॥ सविद्यासूत्रं व्याकरणं भाष्यादिकं च संस्थाप्य ॥ ना
ममंत्रेण पोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ सर्वविद्येत्यमाधारः स्मृतिज्ञानप्रदायके ॥
प्रसन्नावरदाभूत्वा देहि विद्यां स्मृतियश इति ॥ अनया पूजया आवाहिते देवताः प्रीयतां ॥
ततः स्थंडिले पंचभूसंस्कारपूर्वकं लौकिकमिप्रतिष्ठाप्य संपूज्य ॥ ततो दक्षिणतो ब्रह्मा
सनाद्याज्यभागांतकृत्वा ॥ आज्येनावाहिते देवतानामष्टाष्टसंख्यं हृत्वा ॥ ततो
महाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहुतयः ॥ ततः संस्रवप्राशनं ॥ पवित्राभ्यां मार्जनं ॥
अग्नौ पवित्रप्रतिपत्तिः ॥ ब्रह्मणे पूर्णपात्रदानम् ॥ प्रणीताविमोकः ॥ आपः शिवा इति मं
त्रेण विमोकजलेन मूर्धानमभिषिचयेत् ॥ एवं होमशेषं समाप्य ॥ ततो बालक आवाहिते दे

वताअध्यापनगुरुंचनमस्कृत्य ॥ अध्यापनगुरोःसमीपेप्रत्यङ्मुखमुपविश्यरजता
 दिपाटिकायांकुंकुमादिकंप्रसार्यतडुपरिभुवर्णशलाकया॥श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसर
 स्वत्यैनमः ॥ श्रीकुलदेवतायैनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यांन
 मः ॥ ॐ नमःसिद्धम् ॥ इत्यादिलेख्य ॥ पूजनमंत्रः॥ॐ पावुकानुःसरंस्वतीवाजैभि
 र्वाजिर्नावती ॥ यज्ञम्बुध्रियार्वसुः ॥ १ ॥ ॐ लिखितसरस्वत्यैनमः ॥ इतिमंत्रेण
 षोडशोपचारैःसंपूजयेत् ॥ गुरुःकुमारहस्तात्रिवारंलेखनवाचनादिकंकारयेत् ॥ अ
 नंतरंकुमारःदेवताक्षरंगुरुंच त्रिःप्रदक्षिणीकृत्यगुरुंसंपूज्यतस्मैचोष्णीपंसमर्प्य नम
 स्कृत्या। आचार्यगंधादिभिःसंपूज्यतस्मैअन्यब्राह्मणेभ्यश्चदक्षिणांदत्वातैराशिषोगृ
 हीत्वा ॥ सुवासिन्याकुमारंनाराज्य । देवताग्निविसृज्य । अन्येभ्यस्तांबूलादिकंप्र

दापयेत् ॥ इति सं० भा० विद्यारंभविधिः ॥ ॥ अथोपनयनमुच्यते ॥ ॥ तत्रका
लः ॥ सूत्रम् ॥ अष्टवर्षब्राह्मणमुपनयेत् ॥ गर्भाष्टमेवावर्षे ब्राह्मणमुपनयेत् ॥ एकाद
शवर्षराजन्यमुपनयेत् ॥ द्वादशवर्षवैश्यमुपनयेत् ॥ अत्रापिकालावधिश्च ॥ आ
षोडशाद्वर्षाद्ब्राह्मणस्यानतीतः कालो भवत्याद्वाविंशच्चतुर्विंशोद्द्विश्यस्ये
ति ॥ यथामंगलवासर्वेषामुपनयनंकार्यम् ॥ यथामंगलशब्देन स्मृत्यंतरोक्तं पंचवर्षा
दिकालाभिधानम् ॥ कैश्चित्तु ॥ उपनयनशब्देनोपनयनमेवाभिधीयते तदयुक्तं ॥ उ
पनयनविषयं प्रयोजकव्यापारस्योपनायनशब्दवाच्यत्वाल्लक्षणार्थां मानाभावादि-
तिहेमाद्रिः ॥ अन्येतु आचार्यसमीपनयनं गंकगायत्र्युपदेशप्रदानं ॥ गायत्र्या ब्राह्म
णमसृजदिति श्रुतौ गायत्र्या ब्राह्मणमुपनयतीति कात्यायनस्मृतौ चोपनयनस्य गाय
त्र्युपदेशांगत्वदर्शनात् ॥ एवं चोपनयनपदं यो गरूढं समिहर्शादिपदस्येवांगवाचिनोऽप्यु

पनयनपदस्यतत्संबंधेनप्रधानसंज्ञात्वोपपत्तेरित्याहुः ॥ परेतुंपंकजपदस्यैवएकत्र
 यौगिकस्यरूढस्यचयोगरूढपदवाच्यत्वात् ॥ अत्रतूपनयनेयोगस्यगायत्र्युपदेशेच
 रूढेश्चसद्भावेनैकत्रविद्यमानत्वाभावात्तन्मन्त्रयोगरूढत्वमुपनयनपदस्य तेनसमीपनयन
 स्यैवप्रधानत्वादित्याहुर्गृह्यमितिसंस्काररत्नमालायां ॥ वसंतैब्राह्मणंश्रीष्मेराजन्यंश
 रदिवैश्यमिति ॥ माघादिपंचमासेषुमेखलाबंधनंशिशोः ॥ ज्येष्ठमासेविशेषेणसर्व
 ज्येष्ठस्यवर्जयेत् ॥ ज्येष्ठमासेनज्येष्ठस्यजन्ममासेनसर्वशः ॥ इतिस्मृत्यंतरे ॥ वृ
 त्तशते ॥ नजन्मधिष्येनचजन्ममासेनजन्मकालीयादिनेविदध्यात् ॥ ज्येष्ठेनमासि
 प्रथमस्यसूनोस्तथासुतायाअपिमंगलानि ॥ १ ॥ संग्रहे ॥ मिथुनेसंस्थितेभानौज्ये
 ष्टमासेनदोषकृत् ॥ राजमार्तंडे ॥ जातंदिनंदूपयतेवसिष्ठोह्यष्टाचगर्गेनियतंदशा
 त्रिः ॥ जातस्यपक्षंकिलभागुरिश्वशेषाःखलुजन्ममासे ॥ जन्ममासतिथौ

भेचविपरीतदलेसति ॥ कार्यमंगलमित्याहुर्गर्गभागवशौनकाः ॥ संग्रहे ॥ जन्म
 मासेनिपिद्वेपिदिनानिदशवर्जयेत् ॥ आरभ्यजन्मदिवसाच्छुभाःस्युस्तिथयोपराः ॥
 जन्ममासेचजन्मर्क्षेनजन्मदिवसेपिच ॥ आद्यगर्भसुतस्याथदुहितुर्वाकरग्रहःइति ॥
 करग्रहोविवाहः ॥ इतिरत्नमालायाम् ॥ तच्चोदगयनेज्योतिःशास्त्रोक्तशुभमासशुक्लप
 क्षेगुरुशुक्रास्तवात्यवार्धक्यादिदोपरहितेप्रदोषानध्यायादितिथिरहितेदुष्टवासरर्क्ष
 दुर्योगादिदोपरहितेशुभेदिनेसुलग्नेसुहूर्तेकार्यं ॥ अथतिथ्यादि ॥ ज्योतिर्निबंधनृसि
 हः ॥ तृतीयापंचमीपष्ठीद्वितीयावापिसप्तमी ॥ पक्षयोरुभयोश्चैवविशेषेणसुपूजिताः ॥
 धर्मकामौसितेपक्षेकृष्णेचप्रथमातथा ॥ कृष्णेत्रयोदशीकेचिदिच्छंतिमुनयस्तथा ॥
 द्वादशैकदशौचैवमध्यमेचप्रचक्षतइति ॥ धर्मोदशमी ॥ कामस्रयोदशी ॥ सिते
 शुक्लेपक्षधर्मकामौग्राह्यौ ॥ कृष्णैचत्यत्रचकारःसितेपक्षेइत्यस्यानुकर्षणार्थः ॥ तेन

शुक्लप्रतिपदोपिग्रहणं ॥ केचिदाचार्याः कृष्णपक्षांतर्वर्तिनीमप्युपनयनेस्वीकुर्वन्ति ॥
 मध्यमेचेत्यत्रपक्षद्वयइतिज्ञेयम् ॥ टोडरानन्देवासिष्ठः ॥ नैमित्तिकमनध्यायंकृष्णे
 चप्रतिपद्दिनं ॥ मेखलाबंधनेशस्तंचौलेवदत्रतेषुचेति ॥ अयंचप्रतिपद्दिनविधिर्नैमि
 त्तिकानध्यायविधिश्चातीतकालस्यातंस्यबटोरुपनयनविषयः ॥ प्रशस्ताप्रतिपत्कृष्णे
 कदाचिच्छुभगेविधौ ॥ चंद्रेवल्युतेलग्नवर्षाणामतिलंघनमितिव्यासोक्तेः ॥ एवम् ॥ चंद्रे
 बलयुतेलग्नाच्छुभभावेशुभेक्षिते ॥ चतुर्दशीप्रशंसतिकुमारेवयसाधिकइति ॥ चतुर्दशी
 विधिरपि ॥ स्वाध्यायवियुजोधम्नाःकृष्णप्रतिपदादयः ॥ प्रायश्चित्तनिमित्तेतुमेखला
 बंधनेमताइतिकालदर्शादिधृतवृद्धगार्थवचनात्सर्वेषानैमित्तिकानध्यायानांकृष्ण
 प्रतिपदादिनित्यानध्यायानांचप्रायश्चित्तोपनयनपरतैवनापूर्वोपनयनपरता ॥ वियु
 जोविपमाः ॥ धम्नादिनानि ॥ स्वाध्यायवियुजोदिवसास्तृतीयापंचमीसप्तमीनवम्येका

दशीत्रयोदश्यंताः प्रायश्चित्तोपनयने उपयुज्यत इत्यर्थः ॥ अमावास्यात्वात्त्रापि निषिद्धे
व ॥ अमावास्या तु सर्वत्र निदिता शुभकर्मणातिवचनात् ॥ अपरांके ॥ नष्टे चंद्रेऽष्टमे शुक्रे
निरंशे भास्करे तथा ॥ कर्तव्यं नोपनयनं नान्ध्याये गलग्रह इति ॥ निरंशस्वरूपं ज्योति
निबंधे ॥ राशेः प्रथमभागस्थो निरंशः सूर्य उच्यते इति ॥ अत्रिः ॥ पराजितेति नीचस्थे
नीचे शुक्रे गुरोरे तथा ॥ व्रतिनं यदि कुर्वीत स भवेद्देवर्जित इति राजमार्तंडः ॥ नष्टे शुक्रे तथा
जीवे निरंशे चैव भास्करे ॥ उपनीतस्य शिष्यस्य जडत्वं मृत्युरेव चेति ॥ युगादिदिना
नध्यायानामपि प्रतिप्रसवमाह ॥ भरद्वाजः ॥ याचैत्रवैशाखसितातृतीयामाघस्य
सप्तम्यथ फाल्गुनस्य ॥ कृष्णे द्वितीयोपनये प्रशस्ता प्रोक्ता भरद्वाजमुनींद्रमुख्यैरिति ॥
अत्र चैत्रसिततृतीयामाघशुक्लसप्तम्योर्मन्वाद्योः प्रतिप्रसवः ॥ मन्वादिषुतयोः स्मृत्य
र्थं सारे पाठात् ॥ वैशाखतृतीयायुगादेरपि ॥ सुहूर्ततत्त्वे ॥ त्रयोदश्यादिचतुष्कंसप्त

म्यादित्रयंचतुर्थीचअष्टौगलग्रहास्त्याज्यागर्गस्यमतेतथाषष्ठीति ॥ अत्राप्यपवा
दः ॥ षष्ठीसप्तमीत्रयोदशीनांविनियोगोपन्यासेनदर्शितः ॥ अयंगलग्रहापवादोमू
काष्टुपनयनविषयइतिकंचित् ॥ स्मृत्यंतरे ॥ अनध्यायस्यपूर्वेहुरनध्यायात्परेशह
नि ॥ व्रतारंभंविषयविद्यारंभचवर्जयेदिति ॥ एतदपवादोद्वितीयासप्तमीत्रयोदशी
नांविनियोगोपन्यासेनदर्शितः ॥ स्मृतिसारे ॥ सोपपदासूपनीतःपुनःसंस्कारमह
तीति ॥ अयंचनिषेधोयजुर्वेदिनांनभवति ॥ वेदव्रतोपनयनेस्वाध्यायाध्ययनेतथा ॥ न
दोपीयजुषांसोपपदास्वध्यापनेपिचेतिस्मृतिदर्पणेस्मृत्यंतरोक्तेरितिकंचित् ॥ महानि
बंधेष्वदर्शनादिदंनिमूलंतेनतेषामपिनिषेधोस्त्येवेत्यन्ये ॥ ताश्चोक्तस्तत्रैव ॥ ज्येष्ठशु
क्लद्वितीयातुआश्विनेदशमीसिता ॥ चतुर्थीद्वादशीमाघेएताःसोपपदाःस्मृताइति ॥ चतु
र्थीद्वादशीमाघइत्यत्रसितेत्यनुषज्यते ॥ वासरानाहनारदः ॥ गरुडाक्रबधानांननमः

श्रेष्ठतमाःस्मृताः ॥ अधमःसोमवारस्तुसूर्यवारस्तुमध्यमः ॥ वारौमंदारयोर्वर्ज्यौकृ
ष्णवर्ज्यौनिशापतेः ॥ अस्तंगतस्यसौम्यस्यवारोवर्ज्योद्विजन्मनामिति ॥ मंदःश
निः ॥ आरोभीमः ॥ निशापतिश्चंद्रः ॥ सौम्योबुधः ॥ तथा ॥ सर्वपांजीविशुक्रज्ञवा
राः प्रोक्ताव्रतेशुभाः ॥ चंद्राकौमध्यमौज्ञेयौसोमबाहुजयोः कुजः ॥ शाखाधिपति
वारश्चशाखाधिपवलंतथा ॥ शाखाधिपतिलग्नचडुर्लभंत्रितयंत्रतेइति ॥ गुरुशुक्रौभौम
बुधावृग्वेदाद्यधिपाः स्मृताः ॥ सर्वपांत्राह्मणादीनाम् ॥ जीवोबृहस्पतिः ॥ शोबुधः ॥
बाहुजः क्षत्रियः ॥ बलंगोचराष्टवर्गादि ॥ शाखाधिपवलासंभवेदोषमप्याह म
दनरत्नेष्टुद्धगार्ग्यः ॥ शाखाधिपेवलिनिकेन्द्रगतेचमौजीबिंधस्तदीयदिवसेषुशु
भायहस्तः ॥ अस्मिन्वलेनरहितेतुपुनर्द्विजानांस्थार्द्धसंकरणेइतिप्रवदंतितज्ज्ञाइति ॥
तथा ॥ वर्णाधिपवलमप्यपेक्षते ॥ सदानुकूलेचैकस्मिन्वर्णेशेवलशालिनि ॥ ब्राह्मणा

देः प्रकुर्वीतकुमारं व्रतचारिणमिति पराशरोक्तेः ॥ पतीसितेज्यौ विप्राणां नृपाणां कुज
 भास्करौ ॥ वैश्यानां शशभृत्सौम्याविति वर्णाधिपाः स्मृता इति तेन व्यवस्था प्रदर्श
 नाच्च ॥ मदनरत्ने राजमातङ्गः ॥ पितुः सूर्यबलं श्रेष्ठं शाखावर्णेशयोर्वटोः ॥ सर्वेषां गुरु
 चंद्रक्षेत्रं श्रेष्ठं व्रतादिषु ॥ मौजीबंधविवाहचप्रतिष्ठायां विशेषत इति ॥ सर्वेषामित्यने
 नयेपांनशाखाधिपो गुरुस्तेषामपि बहूनां तत्पितृणां च गुरुबलमावश्यकम् ॥ उभयोर
 लाभे वटोरावश्यकमिति ध्वन्यते ॥ संकटे चंद्रताराद्यभावेऽप्यधिकारायदानमुक्तं
 ज्योतिर्निबंधे ॥ चंद्रेशखलवर्णचवारे दिने विरुद्धे त्वथ तंडुलांश्च ॥ धान्यं च दद्यात्क
 रणे तथा भेयोगे विरुद्धे कनकं च देयमिति ॥ दिनेतिथौ ॥ नित्यकाले बटोर्गुरुबलाला
 भेशां त्यातत्कालः ॥ अनित्यकाले नैव मित्याहनारदः ॥ बालस्य बलहीनो पिशांत्या
 जीवो बलप्रदः ॥ यथोक्तवत्सरे कार्यमनुक्तेनोपनायनमिति ॥ केपुचिहुष्टस्थानेषु स्थि

तेषु गुरौशांत्यापिनोपनयनाधिकारइत्याहवसिष्ठः ॥ बंधौतृतीयैरिपुराशिसंस्थइ
 च्छंतिपूजांजनिगेव्ययस्थे ॥ पुरातनाअष्टमगेपिसूरौशांत्यापिनैवोपनयाधिकारइ
 त्ति ॥ बंधुश्चतुर्थः ॥ रिपुराशिः षष्ठः ॥ जनिर्जन्मराशिः ॥ व्ययोद्वादशराशिः ॥ अ
 तिसंकटेएतेष्वपिराशिषुपूजाहोमादेद्विगुणत्वादिदृष्टिक्लपनयोपनयनंकार्यमेव न
 तत्कृतसंवत्सरातिक्रमःकार्यः ॥ तस्माद्ग्रहभ्यःकालत्वाद्दलीसंघत्सरोमतइतिवचना
 त् ॥ राशिविशेषस्थगुरोरष्टमाधिस्थानस्थितस्यापिनाधिकारप्रतिबंधकत्वमि
 त्याहभरद्वाजः ॥ धनुर्मानकुलीरस्थोजीवोजन्मांत्यमृत्युगः ॥ अतिसौख्यंवदोःकुर्याद्भि
 सिष्टवचनंयथेति ॥ कुलीरः कर्कः सचगुरोरुच्चस्थानम् ॥ यथाहुर्देवज्ञाः ॥ अजवृषभमृगा
 गनाकुलीराज्ञपवणिजौचदिवाकरादितुंगाइति ॥ अजोमेषः ॥ वृषभः प्रसिद्धोराशिः ॥
 मृगोमकरः ॥ अंगनाकन्या ॥ कुलीरः कर्कः ॥ ज्योमीनः ॥ वणिक्कुतुला ॥

दिवाकरादीनांसप्तानांग्रहाणांक्रमेणमेषादीनिसप्तोच्चस्थानानीत्यर्थः ॥ राजमार्त
 डः ॥ व्रतेजन्मत्रिकारिस्थोजीवोपीष्टोर्चनात्सकृत् ॥ शुभोतिकालेतुर्याष्टव्ययस्थो
 द्विगुणार्चनादिति ॥ द्विपंचसप्तनवैकादशस्थोगुरुः शुभफलप्रदः ॥ जन्मतृतीयपष्ट
 दशमस्थानेषुपूजाहोमात्मकशांत्याशुभः ॥ चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानेषुदुष्टफलः ॥ क
 र्कधनुर्मीनराशिषुचतुर्थादिस्थानेषुनदोषः ॥ अतिसंकटेचतुर्थद्वादशस्थोद्विगुणपूजा
 होमादिनाशुभः ॥ अष्टमस्तुत्रिगुणपूजाहोमादिनाशुभः ॥ केचिदनिष्टेवामवेधशु
 भइत्याहुस्तत्रैतिराजमार्तडः ॥ अष्टमवर्षेपिसुख्यकालेशुखलाभावेपिमीनगतरवि
 युतचैत्रेवाशांत्याव्रतबंधःकार्यो नतुसुख्यकालातिक्रमः ॥ नित्यकालस्यबलीयस्त्वा
 दितिधर्मसिधौ ॥ नक्षत्राण्यह्नारदः ॥ श्रेष्ठान्यर्कत्रयांत्येज्यचंद्रादित्युत्तराणि
 च ॥ विष्णुत्रयांश्चित्राब्जयोनिमान्युपनायनेइति ॥ अर्कत्रयंहस्तचित्रास्वातयः ॥

अंत्यरेवती ॥ इज्यःतिष्यः ॥ चंद्रोमृगशिरः ॥ आदितिःपुनर्वसुः ॥ उत्तराशब्देन उ
त्तरात्रयम् ॥ विष्णुत्रयंश्रवणधनिष्ठाशतभिषजः ॥ अश्विनौअश्विनी ॥ मित्रोचुरा
धा ॥ अब्जयोनिभरोहिणीनक्षत्रम् ॥ बृहस्पतिः ॥ त्रिषूत्तरेपुरोहिण्याहस्तेमैत्रेचवा
सवे ॥ त्वाष्ट्रिसौम्यपुनर्वस्वोरुतमंह्युपनायनमिति ॥ वेदविशेषेणनक्षत्रविशेषावधि
ज्योतिर्निबंधे ॥ मूलेहस्तत्रयेसार्पणेशैवपूर्वात्रयेतथा ॥ ऋग्वेदाध्यायिनांशस्तंमेखला
बंधनंबुधैः ॥ पुष्येपुनर्वसौपौष्णेहस्तेमैत्रेशशांकभे ॥ ध्रुवेषुचप्रशस्तंस्याद्यजुषांसां
जिवंधनम् ॥ पुष्यवासवहस्ताश्विशिवविष्णुत्तरात्रयम् ॥ प्रशस्तंमेखलाबंधवटूनांसाम
वेदिनां ॥ मृगमैत्राश्विनीहस्तेरेवत्यादितिवासवं ॥ अथर्ववेदिनांशस्तोभगणायंत्रता
र्षणेइति ॥ सार्पमाइलेषा ॥ शैवमाद्रौ ॥ पौष्णरेवती ॥ मैत्रमचुराधा ॥ शशांकभं
मृगशिरः ॥ ध्रुवाणिउत्तरात्रयरोहिणीच ॥ वासवंज्येष्ठा ॥ अश्विनौअश्विनी ॥ शिव

आर्द्रा ॥ विष्णुःश्रवणम् ॥ अदितिःपुनर्वसुः ॥ एषामसंभवेसारसमुच्चये ॥ मघाग्नेय
 विशाखेन्द्रयाम्यंहिल्वाचवारुणम् ॥ त्रतेशस्तानिसर्वेपंचिद्वेदेतेनलभ्यतइति ॥ अग्नि
 यंकृत्तिका ॥ एंद्रंज्येष्ठा ॥ याम्यंभरणी ॥ वारुणंशततारका ॥ तत्रापिपुन्नक्षत्राण्य
 तिप्रशस्तानि ॥ विशेषेणपुन्यामधेयइतिगृह्योक्तेः ॥ त्वानितुप्रागेवोक्तानि ॥ यस्तु ॥
 ताराचंद्रानुकूलेपुग्रहाव्देपुशुभेष्वपि ॥ पुनर्वसौचोपनीतःपुनःसंस्कारमऽहतीतिराज
 मातंडवचनेपुनर्वसुनिपेधःसज्योतिर्विदप्रसिद्धोवसिष्ठादिसंहितास्वदर्शनात् ॥ हेमा
 द्र्यादिमहानिवंधेषुपुनर्वसुविधेरेवप्रतीतेः दाक्षिणात्यसकलशिष्टानांपुनर्वसावुपनय
 नानुष्ठानाचरणस्योपलंभाच्चनिर्मूलः ॥ समूलत्वेपिनयजुर्वेद्यथर्ववेदिविषयः अनंतरो
 दाहतज्योतिर्निबंधवचनेयजुर्वेद्यथर्ववेदिनांतस्यविहितत्वात् ॥ योगेपुव्यवस्थामाह
 श्रीपतिः॥सर्वेद्यतिस्तुव्यतिपातनामासर्वोप्यनिष्टःपरिधस्यचार्धम्॥तिद्यस्तुयोगेप्रथ

भेसवज्रेव्याघातसंज्ञेनवपंचशूले ॥ गंडेतिगंडेचषडेवनाह्वयःशुभेषुकार्येषुविवर्जनी
 याइति ॥ प्रथमोयोगोविष्कंभः ॥ उक्तानन्यविषयेत्वाहृहृहस्पतिः ॥ शिष्टाष्टाद
 शयोगेषुप्रशस्तमुपनायनमिति ॥ करणव्यवस्थापितैनेवोक्ता ॥ बवादीनांतुपङ्कस्या
 दुपनायेसुपूजितम् ॥ शुकून्यादीनिविष्टिचवर्जयेच्चविशेषतइति ॥ दिनभागव्यवस्था
 माहमनुः ॥ सर्वदेशेषुपूर्वाह्निमुख्यस्याडुपनायनम् ॥ मध्याह्नेमध्यमंप्रोक्तमपराह्णे
 चगर्हितमिति ॥ उत्तराह्नेपिसर्वदेशेष्वित्यनुषज्यते ॥ एवंव्यवस्थितेषुपिशुभकालेनि
 मित्तविशेषेणनिषेधमाहर्गः ॥ ग्रहैरवीन्द्रारवनिप्रक्रम्पेकेतौमहोल्कापतनादिदो
 षे ॥ त्रतेदशाहानिवदंतितज्ज्ञास्त्रयोदशाहानिवदंतिकेचिदिति ॥ वर्ज्यानीतिशेषः ॥
 संकटेतुचंडेश्वरः ॥ दाहेदिशांचैवधराप्रकंपेवज्रप्रपातेचविदारणेच ॥ केतौतथोल्कां
 शुकणप्रतापेऽन्यहंनकुयाद्भ्रतसंगलानीति ॥ धर्मप्रकाशेर्गः ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुऽन्य

हंप्रागशुभंभवेत् ॥ सप्ताहमशुभंपश्चात्स्मृतंग्रहणसूतकमिति ॥ एतच्चार्षग्रासविषयं ॥
 सर्वग्रासेषुसप्ताहमर्धग्रासेदिनत्रयम् ॥ त्रिद्वयेकांगुलतो ग्रासेदिनमेकं विवर्जयेदित्यं
 गिरसाविशेषस्योक्तेः ॥ विस्तरतोदुष्टकालांस्तुविवाहप्रकरणेषुक्ष्यामः ॥ एतेषुसूक्तेषु
 सूत्रोक्तोमुख्यकालः । स्मृत्युक्तस्तुसंकटेमुख्योविधिः ॥ स्वशाखोक्तइतरः स्यात्तुसं
 कटइतिवचनात् ॥ लल्लुः ॥ व्रतेन्हिपूर्वसंध्यायांवारिदोयदिगर्जति ॥ तद्दिनेस्या
 दनध्यायोव्रतंतत्रविवर्जयेदिति ॥ व्रतेन्हिउपनयनदिवसे ॥ वारिदोम्रघः ॥ तद्दिने
 व्रतदिनेउपनयनदिनइतियावत् ॥ व्रतमुपनयनम् ॥ अत्रअनध्याये ॥ अनेनवचने
 नसर्वस्यैवोपनयनक्रियाकलापस्यनिषेधेप्राप्ते ॥ नांदीश्राद्धोत्तरंवेदारंभरहितस्यसर्व
 स्योपनयनस्यकर्तव्यतोक्ताज्योतिर्निबंधे ॥ नांदीश्राद्धेकृतेचेत्स्यादनध्यायस्त्वका
 लिकः ॥ मौजीबंधंतदाकुर्याद्वेदारंभनकारयेदिति ॥ मृगादिविशाखांतव्यतिरेकेषु

यद्वाष्टिगर्जनादिकंकतदकालिकंकतन्निमित्तोनध्यायोऽकालिकः ॥ सचनान्दीश्राद्धोत्तरेच
 तदामौजीबंधमुपनयनंकुर्यात् ॥ तत्रत्यवेदारंभमात्रंतुनैवकारयेदित्यर्थः ॥ नान्दीश्रा
 द्धकृतइतिवचनाद्वादीश्राद्धात्प्राग्वारिदगर्जनेमौजीबंधोपिनभवति ॥ वेदारभंनकार
 येदितिनिषेधस्तुयेषांसूत्रेवेदारभस्तिदिनएवविहितस्तत्परः ॥ सत्यापाटसूत्रानुसारि
 भिरकालिकानध्यायेपिमौजीबंधएतस्माद्धचनात्कतंव्यएवावेदारंभस्त्वविहितत्वा
 देवनभवति ॥ ननुगायत्र्यारंभेणैवसर्ववेदारंभोभवतिप्रयोगांतरलुक्तत्वात्गायत्र्युपदे
 शात्मकारंभएवसर्ववेदारंभंनकारयेदित्यनेननिषेधइतिचेन्न ॥ तस्याथर्ववेदव्यतिरि
 क्तसर्ववेदांतराध्यापनार्थकपुनरुपनयननिवृत्तिवोधनार्थत्वात् ॥ नचात्रकिंमानमिति
 वाच्यं ॥ सर्वेभ्योवेदेभ्यःस्वसावित्र्यनूच्यतइतिहिब्राह्मणमितिधर्मसूत्रस्यअगृह्यमाण
 विशेषत्वादेकमेवोपनयनंसर्वार्थमिति न्यायः ॥ अस्मिन्नर्थेशाख्यायनब्राह्मणमेवपठित

॥ अथर्ववेदस्य तुष्टुथगुपनयनं वचनात्कर्तव्यं ॥ तथा च तत्रैव श्रुतं नान्यत्र संस्कृतो भृगवं
 गिरसो धीयीतेति ॥ अन्यत्र अन्यवेदार्थं ॥ भृग्वंगिरसो थर्ववेद इत्युज्ज्वला कृद्भ्याख्यान
 स्थचमानत्वात् ॥ उपनयनारंभो तरं सूतके प्राप्तिविशेषः संग्रहे ॥ कूष्मांडीभिर्घृतं हु
 लागांचदद्यात्पयस्विनीं ॥ चूडोपनयनोद्गाहप्रतिष्ठादिकमाचरेदिति संस्काररत्नमाला
 यां ॥ तच्चोदगयने ज्योतिःशास्त्रोक्तशुभमासे शुक्लपक्षे गुरुशुक्रास्तवात्यवाह्वय्यादिदो
 षरहिते प्रदोषानध्यायादिति थिरहिते दुष्टवासरक्षुं दुर्योगादिदोषरहिते शुभे दिने सुलभे
 सुमुहूर्ते कार्यम् ॥ माधवायिकालनिर्णये लग्नकालश्च ॥ प्राक्कपालेऽद्विजातीनां त्रतबंधः प्रश
 स्यते ॥ त्रतोद्गाहे द्विजातीनामपराणहं विवर्जयेत् ॥ तत्कालः पितृकर्मणो मंगलेत्यशु
 भप्रदः ॥ रात्रौ निशीथात्परत आसुरः काल उच्यते ॥ तत्रैव पाणिग्रहणं सुलभेप्यशुभ
 प्रदमिति ॥ पाराशरस्मृतौ ॥ अनन्यगतिकत्वे तु गौणपक्षं समाचरेत् ॥ अन्यथा

स्वीकृतोदोपस्त्वनिष्टफलभागभवेदिति ॥ ॥ तत्राधिकारिच ॥ गार्ग्यः ॥ पितैवोप
नयेत्पुत्रंतदभावेपितुःपिता ॥ तदभावेपितुर्भ्रातातदभावेतुसोदरइति ॥ व्रतबंधकु
मारस्यविनापितुरनुज्ञया ॥ यःकरोतिद्विजोमोहान्नरकंप्रतिपद्यतेइति ॥ पितरिप्रोषि
तेप्रतेसंन्यस्तेपतितेथवा ॥ विनाज्ञयाप्युपनयेदन्यत्रअधिकारिणःइति ॥ अथाचार्या
दिश्च ॥ ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ सगुरुयःकृपांकृत्वावेदमस्मैप्रयच्छति ॥ उपनीयदद
द्वेदमाचार्यःसउदाहृतः ॥ ॥ मनुः ॥ एकदेशंतुवेदस्यवेदांगान्यथवापुनः ॥ योध्या
पयतिवृत्त्यर्थमुपाध्यायःसउच्यते ॥ ॥ पारस्करः ॥ निषेकादीनिकर्माणियःक
रोतियथाविधि ॥ संभावयतिचान्नेनसविप्रोगुरुरुच्यते ॥ अग्न्याधियंपाकयज्ञमग्निष्टो
मादिकान्मखान् ॥ यःकरोतिवृतोन्येनसद्विजोःकृत्विगुरुच्यतेइति ॥ ॥ उपाध्याया
दशाचार्यआचार्याणांशतंपिता ॥ सहस्रंतुपितुर्मातागौरवेणातिरिच्यतेइति ॥ अधि

कारसिद्धयेप्रायश्चित्तमाहवृद्धविष्णुः ॥ कृच्छ्रत्रयंचोपनेतात्रीकृच्छ्रांश्चबहुश्चरेत् ॥
 आचार्यौदशसाहस्रांगायत्रीचजपेत्तथा ॥ बहुप्रायश्चित्तकारणम् ॥ प्रागुपनयनात्का
 मैराचारःकामवादिभिः ॥ लशुनादीन्यभक्ष्याणिऋतौस्त्रीस्पर्शनादिभिः ॥ ॥ मंड
 पश्च ॥ संग्रहे ॥ दशद्वादशहस्तोल्पोमध्यमोऽकमनून्मितः ॥ षोडशाष्टादशकरुड
 त्तमःपरिकीर्तितः ॥ युग्महस्तोविनिर्मायविषमकरोनैवच ॥ चतुरस्रसमःकार्यःषो
 ढशस्तंभसंयुतः ॥ चूडाषोडशभिर्युक्तःद्वात्रिंशद्भिःप्रचूडकः ॥ सप्तर्षिमते ॥ मङ्गले
 पुचसर्वेषुमंडपोगृहवामतः ॥ कार्यःषोडशहस्तोवाद्ग्रथनहस्तोदशावधीति ॥ साधूच
 त्वारिपंचैर्वासप्तहस्तसमुच्छ्रितः ॥ नारिकेलदलैर्वाह्येदुकूलादिभिरंतर ॥ छादये
 न्मंडपंसर्वचतुर्द्वारविवर्जितमिति ॥ ॥ वेदीच ॥ बटोर्वेदीप्रकर्तव्याचतुरस्राचतुःक
 रा ॥ करोन्नतावटोर्हस्तैःपृष्ठेसोपानसंयुता ॥ १ ॥ प्रयोगदीपितु ॥ आचार्यस्यपदै

ष्यद्भिश्चतुभिरथवासमैः ॥ विस्तृताचतुरस्राचवटोर्वेदीकरोन्नता ॥ प्राकृपश्चिमायां
पदपट्टयुक्तमुदीचियाम्यानिपदानिपंच ॥ एवंविधाज्यौतिषरत्ननिर्मितावटोःशता
यमुनयावदंति ॥ आचार्यपदसंख्याकैर्वेदिकांकारयेद्बुधः ॥ बटोर्निर्गमदक्षिण्यांवि
वाहेविपरीतकति ॥ विवाहेश्रीधरीवेदीविंशत्यस्रसमन्विता ॥ चतुर्विंशत्यस्रयुतात्र
तेवेदीप्रकीर्तिता ॥ १ ॥ विवाहोपनयेवेदीएतेषुवज्रउच्यते ॥ तदग्रेकलशाकारामि
तियज्ञविदांमतम् ॥ १ ॥ गृहान्निर्गमवामंगिवसोर्द्वाराश्चवेदिका ॥ कार्योविवाहेविद्व
द्भिर्मौजीनांगृहदक्षिणेइति ॥ १ ॥ गृह्यकारिकायाम् ॥ वेदंक्रियात्स्वगेहस्यवामेमंड
पमंडिताम् ॥ हस्तोच्छ्रितांचतुर्हस्तांकन्यायाश्चत्रतेवटोः ॥ रत्नावल्याम् ॥ पश्चिमाभिमु
खंद्वारंयद्वाचेदुत्तरामुखं ॥ वेदिकातुतदाकार्यागृहान्निर्गमदक्षिणे ॥ निर्गमशब्देनगृहद्वा
रमुच्यते ॥ दक्षिणाभिमुखंद्वारंपूर्वाभिमुखमेववा ॥ वामभागेतदाकार्यात्रतेवेदीयथात

थम् ॥ एवंचनैर्ऋत्यांविदीनभवतीतितात्पर्यार्थः ॥ विवाहोपनयेयज्ञेवेदंक्रियात्प्रयत्न
 तः ॥ वेदींविनायदाहोमःकर्मभ्रष्टोभिजायतेइति अश्वत्थामकारिकायाम् ॥ ऊखरेडु
 भंगानारीशल्यैचैवमृतप्रजा ॥ कोणवेधेह्यनापत्यंद्धारवेधेधनक्षयइति ॥ अथघटी
 यंत्रप्रकारमाह ॥ कालसाधनेयंत्रनिर्णयोयथा ॥ कालसाधनयंत्राणिवहूनिष्टथि
 वीतले ॥ तन्मध्येमंगलेमुख्यघटीयंत्रप्रकीर्तितमितिसंस्कारकौमुद्याम् ॥ ततःकुमार
 पितासुस्नातोधृताहृततिलकोहस्तप्रमाणोर्ध्वदीर्घतांभ्रपात्रंजलेनापूर्यधान्यराशौसं
 स्थाप्यतदग्रेगणपतिवरुणौसंपूज्यस्थापितजलपूर्णपात्रेअधोभागकुंभाधाकृतितांभ्र
 मयांदिशपलैस्तुलितांपडंगुलोच्छ्रितांद्वादशांगुलविस्तृतांघटीमहोरत्रपष्टितमपूर्णप्र
 माणांकालसाधनार्थमातैडमंडलार्धोदयवीक्ष्यक्षिपेत् ॥ तामेवास्तसमयेअवशेषार्ध
 विवंनिरीक्ष्यक्षिपेत् ॥ घटीगंधादिभिःसंपूज्यप्रार्थयेत् ॥ मुख्यात्वमसियंत्राणांब्र

ह्मणानिमिताघटी ॥ भवभावायवटवेकालसाधनकारणमिति ॥ प्राक्षिप्य घटीअ
ष्टदिशांमध्येयद्विगतात्प्रागादितःक्रमेणफलानि ॥ यथा ॥ प्रार्थितासाघटीतो
येयांदिशंप्रतिगच्छति ॥ पूर्वादिदिक्फलंचैवस्थितामध्येशुभप्रदा ॥ सुखंदुःखंतथा
मृत्युरोगीप्रियसुबुद्धिमात्र ॥ वेदविद्यारतःश्रीमान्फलपूर्वादिदिक्क्रमात् ॥ यदा
अनिष्टदिग्गताघटीपूर्णावातदाउपनयनानंतरंसुदिनेतिथिवारनक्षत्रलग्नादिवपतीनां
पूजनतिथ्यादिदेवतानामुक्तमंत्रेणायुतजपतद्वशांशतिलाज्यहोमदानादिकंचक्रुया
दितिघटीसूत्रे ॥ अथसंभाराः ॥ तत्रपरिधानवस्त्राणांसूत्रव्याख्या ॥ वासाठसि
शाणक्षौमाविकानिब्राह्मणक्षत्रियविशां त्रयाणांब्रह्मचारिणांक्रमेण ॥ शणत्वङ्
ग्रंशाणम् ॥ क्षौमंक्षुमाअतसीतद्विकारमयंपट्टकूलम् ॥ आविकमवेमपस्यरोमनिमि
तंनेपालकंचलम् ॥ सर्वपांकार्पासंवा ॥ शुक्लमहतंवासीत्राह्मणस्य ॥ मांजिष्टंक्षत्रिय

स्य ॥ पीतवैद्यस्येति ॥ संस्काररत्नमालायाम् ॥ उत्तरीयंधर्मसूत्रे ॥ हारिणमैणय
 वाकृष्णंब्राह्मणस्यकृष्णंचेदनुपस्तीर्णासनशायीस्याद्रौरवरजन्यस्य वस्तांजिनैव
 इयस्याविकंसार्ववाणिकमिति ॥ हारिणंमृगस्तस्यविकारंहारिणंचर्म ॥ एणीमृगीतस्या
 विकारएणेयंतच्चकृष्णम् ॥ कृष्णंचेद्विभृतंनकेवलंहारिणंतदातस्मिन्नास्तीर्णनासिते
 नचशयीतरुर्विदुमान्मृगःतस्यविकारोरौरवम् ॥ वस्तच्छागस्तस्याजिनम् ॥ अविह
 णायुर्मपस्तस्यविकारआविकंतत्सर्वेषांवर्णानाम् ॥ तस्यहारिणादिभिर्विकल्पः ॥ कं
 वलोप्याविकएवसर्वेषामित्यर्थइतिव्याख्यातमुज्ज्वलाकृता ॥ प्रावरणपर्याप्तोत्तरीया
 जिनासंभवेशाकलः ॥ अखंडवात्रिखंडवाष्टाचत्वारिंशदंगुलम् ॥ चतुरंगुलविस्तीर्णं
 धारयेदजिनंसदेति ॥ खंडत्रयमानंस्मृत्यंतरे ॥ त्र्यंगुलंतुवाहिलोमग्रद्रास्याच्चतुरंगु
 लम् ॥ अजिनंधारयेद्विप्रश्चतुर्विंशाष्टपोडशैरिति ॥ चतुर्विंशांगुलएकः ॥ अष्टांगुलो

द्वितीयः ॥ पौडशांगुलस्तृतीयः ॥ एवंत्रिभिःखडैरष्टाचत्वारिंशदंगुलपरिमंडलम
जिनंधार्यमित्यर्थः ॥ अत्रपरिपेचनार्थंकिंचिदधिकंग्राह्यम् ॥ अन्यथाअष्टाचत्वारिं
शदंगुलमजिनंधार्यमित्यनेनविरोधापत्तिः॥अत्रांगुलानिसंस्कार्यस्यग्राह्याणि ॥ स्मृ
त्यर्थसारे ॥ अहतंवस्त्रयुगमंचश्वेतरक्तमथापिवा॥काष्णरौरववास्तानिविप्रादेरजिना
निगुइति ॥ यथा ॥अजिनंत्र्यंगुलंवापिचतुरंगुलविस्तृतम् ॥बहिःसरोमसंगृह्यधारये
दुपर्वातवत् ॥ यथावर्णस्यवसनंततस्त्रुत्रेणधारयेदिति ॥ गदाधरेणकापासमयमं
वरमीपद्भौतनवंश्वेतनान्यधारितंप्रावारार्थंकल्पितम् ॥ मेखला ॥ मौजीमेखलांत्रिवृ
त्तांत्राह्मणस्यधनुज्यार्थांठराजन्यस्याविसूत्रंवेश्यस्यइति ॥ मौजीमुंजतृणनिर्मितांत्रि
वृत्तांत्रिगुणाम् ॥ धनुषोरज्जुज्या ॥ आविसूत्रंअविलोममयारिज्जुः ॥ धर्मसूत्रेपि॥त्रि
वृन्मौजीमेखलाब्राह्मणस्यशक्तिविषयेशक्तसत्यांदाक्षिणावृत्तानांज्यारजन्यस्यमा

जीवाऽयोमिश्राविसूत्रवैश्यस्यसैरीतामलीवेत्येकइति ॥ त्रिवृत्त्रिगुणा मुंजानांवि
 कारोमौजी एवंभूताब्राह्मणस्यमेखलाभवति ॥ साचशक्तिविषयेशक्तौसत्यांक्षि
 णावृत्तानांकर्तव्या ॥ तद्धितार्थगुणभूतानामपिमुंजानामेतद्विशेषणम् ॥ ज्याधनुषोर
 ज्जुः ॥ अथवामौजीसाचायोमिश्राक्चित्कालायसेनबद्धा ॥ अविरेवाविराव्याःसू
 त्रमाविसूत्रमविलोममयरिज्जुःसैरीसीरवाहयोक्त्ररज्जुः ॥तामलोवृक्षस्तस्यत्वचाप्र
 थितातामलीएवंभूतासावैश्यस्यमेखलेत्येकेआचार्यामन्यंतइतिव्याख्यातमुज्ज्वला
 कृता ॥ विशेषपमाहमनुः ॥ त्रिवृन्मौजीसमाइक्षणाकार्याविप्रस्यमेखला ॥ क्षत्रियस्यतु
 मौर्वीज्यावैश्यस्यशणतांतवीतिसमानाक्चित्सूक्ष्मानक्चित्स्थूला किंताहिंसर्वतएव
 समा ॥ श्लक्ष्णांतंतुतनुत्वगुणयुक्तापरिधृष्टाच ॥ ज्याकदाचिच्चर्ममयीभवतिकदाचित्तृण
 मयीतत्रचर्ममयीव्यावृत्त्यर्थमौर्वीज्याविशेषणं ॥ तथाधनुषोवतारितयाश्रोणिवंधःक

तव्यइति मेधातिथिः ॥ ज्यायां त्रिवृत्त्वादिगुणेन स्वरूपनाशप्रसंगात् ॥ शणतांतव्या
स्त्वस्त्येवेतिज्ञेयम् ॥ अनुकल्पमाहमनुः ॥ मुंजाभिवितुकतंव्याकुशाश्मंतकवल्व
जेः ॥ त्रिवृताग्रथिनेकेन त्रिभिः पंचभिरेव वेति ॥ अत्रादिशब्दलोपोद्रष्टव्यः ॥ तेने
त्थंवाक्यंभवति ॥ मुंजाद्यभावइति ॥ ग्रंथयश्चप्रवरसंख्यया ॥ एकप्रवरस्यैकोग्रंथिः ॥
त्रिप्रवरस्यत्रयः ॥ पंचप्रवरस्यपंचेतिवृद्धाः ॥ इतिसंस्काररत्नमालायाम् ॥ कात्या
यनस्तुचतुर्हस्तादीर्घामेखलाकार्या ॥ मौजीरशनाब्राह्मणस्य ॥ धनुज्यारारान्यस्य ॥
मौर्वीविश्यस्य ॥ मुंज्यःशरःतत्त्वङ्गयो ॥ धनुज्याधनुर्गुणः ॥ मुंजाद्यभावेकुशाश्मं
तकवल्वजानांक्रमेणब्राह्मणादीनाम् ॥ अश्मंतकवल्वजस्तत्त्वङ्मयीवाश्मंतकारव्य
वल्वजाख्यतृणमयीतिभर्तृयज्ञव्याख्याने ॥ तांत्रिवलीकृतांबटोःकटिप्रदेशेप्रदक्षि
णवत्त्रिरविष्टच अनंतरं ग्रंथयस्त्रयः पंचवाथथाप्रवरनियमेनकार्याः ॥ यज्ञोपवीतम् ॥

कार्पीसोनिर्मलः प्रोक्तः शुचिक्षेत्रसमुद्भवः ॥ तच्चात्रेसूत्रनिष्काससंहतांगुलिमूलके ॥
 आविष्टचपणवत्यातात्रिगुणीकृत्ययत्नतः ॥ अधिप्रदक्षिणावृत्तंसंस्थान्नवसूत्रकम् ॥
 तत्रिण्प्रदक्षिणीकृत्यब्रह्मग्रथिः प्रदायते ॥ पृष्ठवंशेचनभ्यांचधृतंयद्विदतेकटिम् ॥ स्त
 नादूर्ध्वमधोनभ्यांतिन्नधार्यकदाचन ॥ तद्धार्यमुपवीतंस्यन्नातिलंबनंचोच्छ्रितम् ॥ वि
 च्छिन्नवाप्यधौतंवासुक्कानिर्मितमुत्सृजेत् ॥ ब्रह्मचारिणएकंस्यात्स्नातस्येद्ब्रह्मनि
 वा ॥ तृतीयमुत्तरीयार्थेवस्त्राभवेचतुर्थकमिति ॥ ॥ यज्ञोपवीतानिवहूनिचायुष्का
 मानिरत्नमालायां देवलः ॥ त्रीणिचत्वारिपंचाष्टौगृहिणः स्युर्दशापिवेति ॥ ॥ दंडः ॥
 पालाशोत्राहस्यदंडोवैल्वोरान्यस्यौदुंबरवैश्यस्य ॥ सचअंगुष्ठमात्रस्थूलतरः
 अवक्रः साग्रः सत्वकृपादादिललाटांतिमकेशसंमितदीर्घो ब्राह्मणस्य ॥ विल्ववृक्षोद्भवो
 ललाटमूलसंमितोरान्यस्य ॥ औदुंबरवृक्षोद्भवोदंडो ब्राह्मणसंमितो वैश्यस्येति ॥

उपनयनेमात्रासहभोजनमनुज्ञातंसंग्रहकारेण ॥ मात्रासहोपनयनेविवाहेभार्यया
सह ॥ अन्यत्रसहभुक्तिश्चेत्पातित्यप्राप्नुयान्नरइति ॥ कृच्छ्रत्रयात्मकप्रायश्चित्ता
चरणोत्तरं कामचारकामवादकामभक्षणनिषेधप्रवृत्तेरिवनस्त्रियासहभुंजतिनिषेध
स्यापिप्रवृत्तत्वात्तस्यबाधोनेनक्रियते ॥ नचमात्रासहोपनयनइतिवचनादुपनयनम
ध्येयावन्तिभोजनानितेषुसर्वेष्वपिमातृसहितत्वमस्त्वितिवाच्यम् ॥ आचारसंवादेन
सूत्रोक्ताशनपर्यायकभोजनएवैतस्यप्रवृत्तेरुचित्वनप्रधानोत्तरकालिकेसूत्रकृताकं
ठरवेणानुक्तेभोजनेमात्रासहेत्यस्याप्रवृत्तेः ॥ यत्तु ॥ मात्रासहैवभुंजीतऊर्ध्वमाता
रजस्वला ॥ व्रतबंधःप्रशस्तःस्यादित्याहभगवान्नयमइतिवचनतःभोजनात्प्राङ्मात
रिरजस्वलायांव्रतबंधो नभवतीतिकेचित् ॥ अन्येतुएतस्यवचनस्यैवमहानिबंधेष्वद
शनेननिर्मूलत्वात्कर्तव्यमेवेत्याहुः ॥ तदत्राचारानुरोधेनग्राह्यम् ॥ मातृभोजनानं

कारसिद्धयर्थं श्रीपरमेश्वरं प्रीत्यर्थं च उपनयनं शोवा अद्य करिष्ये ॥ यदा चैलिनसहस्र
 पनयनं क्रियते तदा संकल्पे चौलोपनयनाख्ये कर्मणि अहं करिष्ये इत्यहः । तत्र निविष्टा
 र्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनमविघ्नपूजनं मंडपस्थापनं मातृकापूजनं वसो
 ष्ठीं आशुष्यमंत्रजपनादींश्चाहं च अद्य करिष्ये ॥ नां दीश्राद्धांतं कृत्वा ॥ अत्र पुण्याहवाच
 नांति इंद्रः प्रीयतामित्यहः कर्तव्यः ॥ यदा तद्दिने ग्रहयज्ञं करोति तदा ॥ अस्य कुमा
 रस्य ग्रहास्तु कूलतासिद्धयर्थं ग्रहयज्ञं करिष्ये ॥ तत्रादौ निविष्टार्थं गणपतिपूजनं स्व
 स्तिपुण्याहवाचनमविघ्नपूजनं मंडपस्थापनं मातृकापूजनं वसो ष्ठीं आशुष्यमंत्रज
 पनादींश्चाहं ब्रह्माचार्य ऋत्विग्वरणं दिग्प्रक्षणं पंचगव्यकरणं भूमिपूजनमग्निस्थापनं
 वप्रहस्थापनं रुद्रकलशस्थापनं चाद्य करिष्ये ॥ नां दीश्राद्धानंतरं यजमानेन वंशपात्रं
 स्वयंगृहीत्वा अविघ्नगणपतिकलशं भार्यया ग्राहयित्वा घंटादिवाद्यघोषिणसहितः सत्रा

ह्यणःस्वतिनऽइद्रेत्यादिमंत्रान्वक्ष्यमाणार्थेना आप्याश्चपठन्सन्नगृहमध्येगत्वाप्रति
 ष्ठापनदेशमुपलेपयित्वातदुपरितंदुलान्नप्रक्षिप्यतेपुतद्वंशपात्रम् ॥ नयप्रुजाभ्रमेपाहिश
 ष्टस्यपशून्मेषाह्वथर्थ्यपितुम्मेपाहि ॥ इतिमंत्रेणप्रतिष्ठाप्यतत्रैवोत्तरतःकलशंभार्य
 यानिधाप्यपंचोपचारैःसंपूजयेत् ॥ अथवादेवस्याग्रेस्थापनीयम् ॥ तत्रमंत्रः ॥
 ॐ अथैनाऽआप्यानवतीभ्यामभिमृशतीदुमेवैतद्वेतःसिक्तमुप्यायतेसौमीभ्यांप्रा
 णावैसोमःप्राणन्तद्रेतसिद्धधातितस्माद्वेतःसिक्तंप्राणमभिसम्भवतिपुयेद्धयुदतेप्राणा
 त्सुम्भवेदुपौहैवुत्रसुददोहाःप्राणवैसोमःप्राणःसुददोहाः ॥ १ ॥ ग्रहयज्ञकरो
 तिचेत्तदाआचार्यवरणादिहोमशेषं समाप्य ॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिद्धयर्थ

नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो गंगादिना पूजयिष्ये ॥ तेभ्यश्च भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा
 तैराशिपो गृह्णीयात् ॥ तत उपनयनदिने कुमारपितावहिः शालायां दिशकालकर्तनति
 उपनयनांगविहितमस्य कुमारस्य वपनं करिष्ये ॥ कारयित्वा ॥ पुनः अस्य कुमारस्य उ
 पनयने अधिकारार्थं त्रीन् ब्राह्मणान् भोजयिष्ये ॥ अनुच्छिष्टपाकेन ब्राह्मणत्रयभोजनम्
 तत्पत्कौमुडितशिराः सुस्नातः कुमारो भुंजति ॥ भोजनानंतरं कुमारं स्नोपयित्वा ॥ पुनः
 कुमारपितावहिः शालायां विद्युपरिशुभासने उपविश्य अस्य कुमारस्योपनयनांगभू
 तमग्निप्रतिष्ठापनं करिष्ये ॥ वेद्युपरि स्थंडिले पंचभूसंस्कारपूर्वकं समुद्भवनामाग्निप्रति
 ष्ठाप्य ॥ ततो वटुं पथुस्तशिरसमलंकृतं वेद्यग्ने आचार्यसमीपमानयति ॥ विद्याः सोपाने अ
 वस्थाप्य ॥ ततः सहस्रतयः स्ववर्णदृढपुरुषाः मध्यंतः पटंधारयेयुः ॥ देवज्ञाः सुमंगलपद्यानि
 पठेयुः ॥ सुलग्ने सुसुहूर्ते मनोजूतिरिति मंत्रमेपवै प्रतिष्ठा इति मंत्रमाचारात् द्विजाः पठेयुः

ॐ प्रतिष्ठेति पठित्वासुमुहूर्ते सुप्रतिष्ठितमस्तिवति ब्रूयुः ॥ अंतःपटमुदङ्निःसार्यकुमार
माचार्यपादौ प्रणाम्यतद्दक्षिणतः पश्चाद्ग्रेरवस्थाप्य ॥ ततो ब्राह्मणाः प्रतिष्ठा मंत्रान्प
ठित्वा माणवकशिरसि अक्षतान्समर्पयेयुः ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॐ मनोज्ञतिज्जुषता माज्यस्य बृ
हस्पतिर्यज्ञमि मन्तं नो त्वारिष्ट्यज्ञं स मिमन्दधातु ॥ विश्वे देवांस इह मां दयन्तामौ ३ प्र
तिष्ठ ॥ १ ब्राह्मणं ॥ मनोज्ञतिज्जुषता माज्यस्येति मुनसावा इदं सर्वमाप्तन्तं मनसैव त
त्सर्वमाप्तोति बृहस्पतिर्यज्ञमि मन्तं नो त्वारिष्ट्यज्ञं स मिमन्दधात्विति यद्विदुः संत सुन्द
धात्विति विश्वे देवास इह मादयन्तामिति सर्ववै विश्वे देवाः सर्वेषु वै तत्सुन्दधात्विति सयुदिका
मयेत ब्रूयात्प्रतिष्ठेति ॥ १ ॥ एष वै प्रभूर्नाम यज्ञो यत्रैते नयज्ञेन युजन्ते सर्वमेव प्रभूतम्भव

ति ॥ २ ॥ एष्वैविभूर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवविभूतंभवति ॥ ३ ॥
 एष्वैव्यष्टिर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवव्यष्टम्भवति ॥ ४ ॥ एष्वैविधृति
 तिर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवविधृतम्भवति ॥ ५ ॥ एष्वैव्याष्टिर्नामयज्ञोयत्रै
 शोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवव्याष्टितम्भवति ॥ ६ ॥ एषवाऽर्जस्वान्नामयज्ञोयत्रै
 तेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवव्यष्टिर्भवति ॥ ७ ॥ एष्वैपयस्वान्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयज
 न्तेसुर्वमेवपयस्वर्भवति ॥ ८ ॥ एष्वैब्रह्मवर्चसीनामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तऽआब्राह्म
 णोब्रह्मवर्चसीजायते ॥ ९ ॥ एषवाऽतिव्याधीनामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तऽ
 आराजुन्योतिव्याधीजायते ॥ १० ॥ एष्वैदीर्घोनामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तऽआदी

धीरण्युआयते ॥ ११ ॥ एष्वैच्छासिनोमयशोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवुक्तसम्भव
ति ॥ १२ ॥ एष्वैप्रतिष्ठानुमयशोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसुर्वमेवप्रतिष्ठितम्भवति ॥
॥ १३ ॥ ॐ प्रतिष्ठासुप्रतिष्ठितमस्तु ॥ ब्रह्मवचसंसीभव ॥ आब्रह्मान्नित्याशिपंदह्युः ॥
ततःप्रेपद्भ्यम् ॥ ब्रह्मचर्यमागामीतिब्रूहीत्याचार्योवदति ॥ ब्रह्मचर्यमागामीतिकुमा
रोब्रूयात् ॥ ब्रह्मचारीप्राङ्मुखस्तिष्ठन्ब्रह्मचर्यमागामीतिब्रूयादितिगदाधरादयः ॥ उ
दङ्मुखइतिरेणुदीक्षिताः ॥ ब्रह्मचार्यसानीतिब्रूहीत्याचार्योवदति ॥ ब्रह्मचारीअ
सानीतिबहुर्ब्रूयात् ॥ अथाचार्योमाणवकस्यकटिसूत्रं ब्रूवाकौपीनं परिधापयति ॥
ॐ येनेन्द्रायबृहस्पतिर्वासः पर्यदधादमृतं ॥ तेनत्वापरिदधाम्यायुषेदीर्घायुत्वायबला
यवर्चसे ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ आचमनम् ॥ ततआचार्योमाणवकस्यकटिप्रदेशे

मेखलांप्रदक्षिणं त्रिबेष्टयित्वा यथोक्तलक्षणायथाप्रवरग्रंथियुता विधाति ॥ ॐ इयन्दुरु
 कम्परिवाधमानावर्णम्पवित्रम्पुनतीमऽआगात् ॥ प्राणापानाभ्याम्बलमाददानास्व
 सादेवीसुभगामिखलेयम् ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ आचमनं ॥ अत्रावसरेयज्ञोपवीतदाना
 नि ॥ बटुः पूर्वोच्चारितद्विजत्वसिद्धिवेदाध्ययनाधिकारार्थं श्रौतस्मार्तकर्मोधिकारसि
 द्धयर्थयज्ञोपवीतधारणाधिकारार्थं श्रीसवितृसूर्यनारायणप्रीत्यर्थनानानामगोत्रेभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यः यथाशक्त्या यज्ञोपवीतदानानिकारिष्ये इति संकल्पः ॥ इदं यज्ञोपवीतं सफलं
 दक्षिणासहितममुकशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहंसंप्रददे ॥ इत्याचारः ॥ अथाचार्यो यज्ञो
 पवीतमभिमंत्रयेत् ॥ तत्प्रकारः ॥ आपो हि ष्ठी तिसृभिर्ऋग्भि रपवीतं प्रक्षाल्य ॥ ब्रह्म
 यज्ञानं ॥ इदं विष्णुं ॥ नमंस्ते रुद्रं ॥ इति तिसृभिर्ऋग्भि रपवीते अंगुष्ठं भ्रामयेत् ॥
 पुनस्तथैव न वतं तु पु देवताः विन्यसेत् ॥ तद्यथा ॥ ओंकारं प्रथमतस्तौ न्यसामि ॥ अनेन प्रका

रेणाग्नेऽष्टसु ॥ ॐकारश्चाऽग्निर्नागाश्चसोमइंद्रःप्रजापतिः ॥ वायुःसूयोविश्वेदेवाइ
 त्येतेनवतंतवः ॥ १ ॥ ॐ उष्यामगृहीतोसिसावित्रोसिचनोधाश्चनोधाऽअसिचनो
 मयिंधेहि ॥ जिन्वयज्ञजिन्वयज्ञपतिम्भगायदुवायत्वासवित्रे ॥ १ ॥ इतिसूया
 यप्रदर्शयेत् ॥ ततउपवीतंकरसंपुटेनिधायदशगायत्र्याभिमंत्रयेत् ॥ ॐ तत्संवि
 तुं ॥ १ ॥ ततोमाणवकोमंत्रपठन्द्दक्षिणहस्तेनोर्ध्वकृतेनदक्षिणकरमध्येयज्ञोपवी
 तंप्रक्षिप्यवामेनवामस्कंधेधारयेत् ॥ ॐ यज्ञोपवीतम्परमम्पवित्रम्प्रजापतेर्यत्सह
 जम्पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्न्यम्प्रतिमुञ्चशुभ्रंयज्ञोपवीतम्बलमस्तुतेजः ॥ १ ॥ यज्ञो
 पवीतमसियज्ञस्यत्वायज्ञोपवीतेनोपनह्यामि ॥ २ ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ आचम्य ॥
 ततः कार्पासमहतवासःप्रावारमुपवीतवत्प्रयच्छति ॥ ॐ युवासुवासाः परि० ॥ १ ॥

अथाजिनंप्रयच्छति ॥ ॐ मित्रस्यचक्षुर्धरुणम्बलीयस्तेजोयशस्विस्थविरुठंसमिद्ध
 म् ॥ अनाहनस्यम्बसनअरीणुपरीदम्वाज्यजिनन्दधेहम् ॥ १ ॥ इतिमाणवकस्य
 मंत्रपाठः ॥ आचार्योमाणवकायदंडंप्रयच्छति ॥ तंप्रतिगृह्णाति ॥ ॐ घोमेदंडः
 परापतद्वेहायसोधिभूम्याम् ॥ तमहम्पुनराददाम्यायुपेब्रह्मणेब्रह्मवर्चसाय ॥ १ ॥
 इतिमाणवकस्यमंत्रपाठः ॥ दीक्षावदेकेदीर्घसत्रमुपैतीतिवचनात् ॥ अथाचार्यःस्वां
 जलिजलेनापूरितेनमाणवकांजलिंपूरयत्यापोहिष्ठेतिसुभिर्ऋग्भिः ॥ आचार्यप
 ठितेनमाणवकःसूर्यायार्धदद्यात्त्रिः ॐ आपोहिष्ठा० ॥ १ ॥ ॐ योर्वंशिव० ॥ २ ॥
 ॐ तस्माऽअरंग० ॥ २ ॥ श्रीसूर्यायनमः ॥ इदमर्धदत्तंनमम ॥ इत्याचार्यस्यमंत्रपा
 ठः ॥ ततआचार्योमाणवकंसूर्यमुदीक्षस्वेतिप्रेषयेत् ॥ माणवकःसूर्यमुदीक्षते ॥ ॐ

तच्चक्षुर्दुर्वहितं ॥ १ ॥ इतिमाणवकस्यमंत्रपाठः ॥ अथमाणवकस्यदक्षिणस्कंधो
 परिहस्तं नीत्वा तस्य हृदयमालभते आचार्यः ॥ ॐ मम व्रते ते हृदयन्दधामिममचित्तम
 नुचि तन्ते अस्तु ॥ मम वाचमेकमना जुषस्व बृहस्पतिद्वानियुनक्तुमह्यम् ॥ १ ॥ इत्या
 चार्यस्यमंत्रपाठः ॥ ततोमाणवकस्यदक्षिणहस्तमाचार्यो गृहीत्वा ॥ कोनामासि ॥
 इत्याह ॥ एवंपृष्ठः कुमारः प्रत्याह ॥ अमुकशर्मा अहंभोः ॥ एवंत्रिः आचार्यः प्रतिपृच्छ
 तिमाणवकम् ॥ कस्य ब्रह्मचार्यस्येति आचार्यः ॥ भवत इत्युच्यमाने माणवकेन ॥ माण
 वकं प्रति आचार्यो ब्रूयात् ॥ इंद्रस्य ब्रह्मचार्यस्य गिराचार्यस्तवाहमाचार्यस्तवासौ अमु
 कशर्मन् ॥ अथैनं भूतेभ्यः परिददात्याचार्यः ॥ ॐ प्रजापतयेत्वा परिददामि देवाय
 त्वासवित्रे परिददाम्यद्भ्यस्त्वोषधीभ्यः परिददामि द्यावापृथिवीभ्यान्त्वा परिददामि

१ असावित्यस्य स्थाने कुमारस्य नाम गृह्णीयादिति गदाधरः ।

विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यःपरिददामिसर्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्यःपरिददाम्यरिष्ट्यै ॥ १ ॥ इत्या
 चार्यपठितमंत्रेणवदुरक्षणम् ॥ प्रदक्षिणमग्निपयुक्ष्योपविशत्याचार्यस्योत्तरतोमाणव
 कः ॥ ततःब्रह्मोपवेशनादिपर्युक्षणांतचरुवज्यम् ॥ पर्युक्षणानंतरमाधारावाज्यभागौ
 महाव्याहृतयः सर्वप्रायश्चित्तंप्राजापत्यांतस्विष्टकृच्चैताश्चतुर्दशाहुतयः ॥ ॐ प्रजा
 पतयेस्वा० इदंप्रजापतयेनमम ॥ १ ॥ ॐ इंद्रायस्वा० इदमिद्रा० ॥ २ ॥ ॐ अग्नये
 स्वा० इदमग्न० ॥ ३ ॥ ॐ सोमायस्वा० इदंसोमा० ॥ ४ ॥ ॐ भूःस्वाहाइदमग्न० ॥
 ॥ ५ ॥ ॐ भुवःस्वा० इदंवायवेन० ॥ ६ ॥ ॐ स्वःस्वाहाइदंसूर्याय० ॥ ७ ॥ ॐ
 त्वन्नोअग्ने० स्मत्स्वा० इदमग्नीवरुणाभ्यां० ॥ ८ ॥ ॐ सत्वन्नोअग्ने० एधिस्वा० इ
 दमग्नीवरुणाभ्यां० ॥ ९ ॥ ॐ अयाश्चाग्ने० जठस्वाहा ॥ इदमग्नयेअयसे० ॥ १० ॥

१ पश्चादग्नेराचार्यस्योत्तरतलपविशतीतिजयरामवासुदेवहरिहरगदाधरादयः ॥ दीक्षितइतिगर्गः ॥

ॐ येतेशतं० स्वकाःस्वा० इदंवरुणायसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्यो मरुद्भ्यःस्वर्के
 भ्यश्च० ॥ ११ ॥ ॐ उडुंतुमम्० स्यामस्वा० इदंवरुणायदित्यायादितये० ॥ १२ ॥
 ॐ प्रजापतयेस्वाहा० इदंप्रजाप० ॥ १३ ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहाइदमग्नयेस्वि
 ष्टकृतेन० ॥ १४ ॥ ततःसंखवप्राशनम् ॥ पवित्राभ्यांमाजनम् ॥ अग्नौपवित्रप्र
 तिपत्तिः ॥ पूर्णपात्रवरयोरन्यतरस्यब्रह्मणेदानम् ॥ तच्चताम्रादिपात्रे ॥ प्रणीता
 विमोकः ॥ ॐ आपःशिवइतिमंत्रेणप्रणीताविमोकोदकेनमूर्ध्व्यभिषिंचेत् ॥ अथै
 नंब्रह्मचारिणमाचार्यःसर्षशास्ति ॥ ब्रह्मचार्यसीत्याचार्योवदति ॥ भवामीतिब्रह्मचा
 रीवदति ॥ आपोशान ॥ इत्याचार्यः ॥ अशनानि ॥ इतिब्रह्मचारी ॥ कर्मकुरु ॥
 इत्याचार्यः ॥ करवाणि ॥ इतिब्रह्मचारी । मादिवासुपुष्याः ॥ इत्याचार्यः ॥ नस्व

१ सप्तमंत्राणालक्षणानिब्रह्मचर्यब्राह्मणे ।

पिमि ॥ इति ब्रह्मचारी ॥ वाचं यच्छ इत्याचार्यः ॥ यच्छामि इति ब्रह्मचारी ॥ अध्ययनं संपा
 दय ॥ इत्याचार्यः ॥ संपादयामि ॥ इति ब्रह्मचारी ॥ समिधमाधेहि ॥ इत्याचार्यः ॥
 आदधामि ॥ इति ब्रह्मचारी ॥ आपोशान इत्याचार्यः ॥ अशनानीति ब्रह्मचारी ॥ ॥
 अथास्मै ब्रह्मचारिणे सावित्रीमन्वाह आचार्यः ॥ तत्रादौ आचारार्त्कं स्थपात्रे तंडुला
 न्प्रसार्य तदुपरि सुवर्णशलाकया ॐ कारव्याहति पूर्वकं गायत्रीं लिखित्वा ॥ अद्य पू०
 तिथौ मम ब्रह्मवचससिद्धयर्थं वेदाध्ययनार्थं सिद्धयर्थं गायत्रीं गायत्रीं पदेशं गविहितं गा
 यत्रीं सावित्रीं सरस्वतीं पूजनपूर्वकं माचार्यं पूजनं करिष्ये ॥ मनोज्ञतिरिति प्रतिष्ठाप्य ॥
 श्रीश्च ते इति षोडशोपचारैः पूजनं कृत्वा ॥ तत आचार्यं पूजनं कुर्यात् ॥ कथं भूताय ब्रह्मचा
 रिणे इत्यपेक्षायां दक्षिणतस्तिष्ठतऽआसीनाय उत्तरतोऽग्नेः व्यवस्थिताय प्रत्यङ्मुखोऽप
 विष्टाय पादोपसंग्रहणपूर्वकं मुपसन्नायाचार्यं समीक्षमाणाय स्वयमपि समीक्षिताय ब्रू

यादाचार्यः ॥ कथम् ॥ ओंकारव्याहतिपूर्वकंप्रथमंपच्छः ॥ द्वितीयमर्धर्च्चशः ॥ तृती
यंसर्वशःपठेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ हरिः ॥ ॐ भूर्भुवःस्वःतत्सवितुर्वरेण्यम्भर्गोदेवस्यर्धीम
हि ॥ धियोयोनिःप्रचोदयात् ॥ १ ॥ एवंत्रिरुक्तोभयोरपिप्रणवपूर्वकंस्वस्तिकरणम् ।
संवत्सरेपणमास्येचतुर्विंशत्येहद्वादशाहेवत्येपाकालानामन्यतमेकालेक्षत्रियवैश्य
योः ॥ सद्यस्त्वेवगायत्रीब्राह्मणायानुब्रूयात् ॥ त्रिष्टुभंसावित्रोक्षत्रियस्य ॥ जगती
सावित्रीवैश्यस्यब्रूयात् ॥ इत्युपदेशः ॥ अत्रावसरेब्रह्मचारिणासमिदाधानम् ॥ कु
शोपग्रहोभूत्वातिस्रःसमिधआदायदंडसहितएवपश्चादग्नेरुपविश्य ॥ तत्रप्रथमंताव
द्वक्षिणहस्तेनाग्नेःसंधुक्षणम् ॥संधुक्षणमिधनप्रक्षेपः ॥ वक्ष्यमाणमंत्रैःपंचभिः ॥ ॐ

१ शुष्कगोमयखंडैरिधनप्रक्षेपइतिगदाधरः ॥

अग्नेसुश्रवःसुश्रवसंमाकुरु ॥ १ ॥ ॐ यथात्वमग्नेसुश्रवःसुश्रवाऽअसि ॥ २ ॥ ॐ एवंमा ॐ
 सुश्रवःसौश्रवसंकुरु ॥ ३ ॥ ॐ यथात्वमग्नेदेवानांयज्ञस्यनिधिपाऽअसि ॥ ४ ॥ ॐ
 एवमंहमनुष्याणांविदस्यनिधिपोभूयासम् ॥ ५ ॥ इत्येतैःपंचभिर्मंत्रैःप्रतिमंत्रमिध
 नप्रक्षेपः ॥ उभाभ्यांसंधुक्षणप्रसिद्धिरस्ति ॥ ततःप्रदक्षिणमग्निजलेनपर्युक्ष्योत्तिष्ठ
 न्समिधआदधाति ॥ ॐ अग्नयेसमिधमाहापंभृहतेजातवेदसे ॥ यथात्वमग्नेसमिधा
 समिध्यसऽएवमहमायुषामेधयावच्चसाप्रजयापशुभिर्ब्रह्मवचसेनसमिन्धेजीवपुत्रो
 समाचार्योमेधाव्यहमसान्यनिराकर्ण्यशस्वीतेजस्वीब्रह्मवचस्यन्नादोभूयासठं
 स्वाहा ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणप्रथमाम् ॥ ततोऽनेनैवमंत्रेणद्वितीयांसमिधमादधाति ॥
 एपातइतिवासमिदाधानमंत्रः ॥ मंत्रसमुच्चयोवा ॥ ततउपविश्यपूर्ववत्परिसमू
 हनम् ॥ ५० समूहनम् ॥ अग्नेसुश्रवइत्यादिपंचभिर्मंत्रैःप्रतिमंत्रमिधनप्रक्षेपः ॥ तत

स्तूर्णीपाणीप्रतप्यवक्ष्यमाणैःसप्तभिर्मंत्रैःप्रतिमंत्रेणसुखविमार्जनम् ॥ ॐ तनूपाऽ
 अग्नेसितन्वम्मेपाहि ॥ १ ॥ ॐ आयुर्दाऽअग्नेऽस्यायुर्मेदेहि ॥ २ ॥ ॐ बच्चोर्दाऽअ
 ग्नेसिवर्चोमेदेहि ॥ ३ ॥ ॐ अग्नेयन्मेतुन्वाऽतुनन्तन्मुऽआर्पण ॥ ४ ॥ ॐ मेधांमे
 देवःसविताऽआदधातु ॥ ५ ॥ ॐ मेधांमेदेवीसरस्वतीआदधातु ॥ ६ ॥ ॐ मेधाम
 श्विनोदेवावाधत्तापुष्करस्त्रजौ ॥ ७ ॥ इत्येतेसुखमार्जनमंत्राः ॥ अत्राशिष्टाचारप्रा
 साःकेचनपदाथालिख्यन्ते ॥ ॐ अङ्गानिचमऽआप्यायन्ताम्॥इतिमंत्रेणशिरःप्रभृति
 पादांतसर्वांगालंभनम्॥ ततोदक्षिणहस्ताग्रेण॥ ॐवाक्चमऽआप्यायताम्॥इतिमुख
 लंभनम् ॥ ॐ प्राणश्चमऽआप्यायताम् ॥ इतिनासिकयोरालंभनं॥ ॐ चक्षुश्चमऽआ
 १ वाक्यभेदात्प्रतिवाक्यंपाणयोःप्रतपनंसुखमार्जनंचेतिगदाधरः॥ललाटादिचुबुकान्तरुपृशेदितिहरिहरः ॥

प्यायताम् ॥ इतिचक्षुषीयुगपत् ॥ ॐ श्रोत्रं च मऽआप्यायताम् ॥ इतिदक्षिणश्रोत्रम् ॥
 अनेनैवमंत्रेणवामम् ॥ ॐ येशावलचमंऽआप्यायताम् ॥ इतिवाव्होरुपस्पर्शनम् ॥ तत
 ह्यायुपकरणम् ॥ भस्मनाललाटेऽग्नीवायां दक्षिणेऽर्धे सहदिच ॥ ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्ने ॥
 इतिललाटे ॥ ॐ कुर्यर्पस्यत्र्यायुपम् ॥ इतिग्नीवायाम् ॥ ॐ यद्देवेषुत्र्यायुपम् ॥
 इतिदक्षिणेऽर्धे ॥ ॐ तन्नोऽस्तुत्र्यायुपमितिहृदि ॥ ततः गोत्रनामपूर्वकैवश्वानरा
 दीनामभिवादनम् ॥ ततोब्रह्मचारीदक्षिणश्रोत्रेऽसमौकरोऽकृत्वाभिवादयेत् ॥ अमुकस
 गोत्रअमुकप्रवरान्वितअमुकशर्माअहंभौवैश्वानरअभिवादयामिइतित्रिः ॥ ३ ॥
 अमुकसगोत्रं ॥ भोःसूर्यअभिवादयामि ॥ ३ ॥ अमुकसगोत्रं ॥ भोऽआचार्यअ

१ अभिवादानेपाणिग्रहणं नास्ति पादस्पर्शनं कार्यमिति हरिहरः ॥ २ सायाह्ने वरुणम् ॥

भिवादयामि ॥ ३ ॥ अमुकसगोत्रं ॥ भोअध्यापकगुरोत्वामभिवादयामि ॥ ३ ॥
ततआचार्यादिःप्रत्यभिवादयेत् ॥ अभिवादयस्वआयुष्मान्भवसौम्य अमुकशर्म
न् ॥ इतिप्रत्यभिवादनम् ॥ ॥ यथाहयाज्ञवल्क्यः॥ दक्षिणंपदमालभ्यपाणिनादक्षिणे
नच ॥ सव्येनसव्यंरूप्रष्टव्यमभिवादनकर्मणि ॥ व्यवस्थपाणिनाकार्यमग्निंसूर्यंशुरु
तथा ॥ उपसंग्रहणंयथाइतिपाठभेदः ॥ उभाभ्यामपिहस्ताभ्यांकारयेच्छेत्रसंहशौ
इति ॥ अन्यथादोपोस्ति यथा ॥ जन्मप्रभृतियतिकच्चिकित्साधर्ममाचरत् ॥ स
र्वतन्निष्फल्यातिएकहस्ताभिवादानादिति ॥ अभिवादनंतु ॥ भोःशब्दंकार्तयेदंतेस्व
स्यनाम्नोभिवादाने ॥ आयुष्मान्भवसौम्येतिवाच्यःप्रत्यभिवादानेइति ॥ प्रत्यभिवा
दानाकरणे ॥ योनैवेत्यभिवादस्यविप्रःप्रत्यभिवादनम् ॥ नाभिवाद्यःसविदुषायथाशू
द्रस्तथैवसः ॥ इत्यभिवादनम् ॥ ॥ संध्यावंदनाधिकारस्तु ॥ यावद्ब्रह्मोपदेशोनताव

त्संध्यादिकंचन ॥ ततोमध्यान्हसंध्यादिसर्वकर्मसमाचरेदिति ॥ अत्रभिक्षाच
 र्यचरणम् ॥ ब्रह्मचारीपात्रगृहीत्वा ॥ भवतिभिक्षादेहि ॥ इत्येवमुक्त्वाब्राह्मणोभिक्षां
 ग्राचते ॥ भिक्षाग्रहणोत्तरंब्रह्मचारी ॥ ॐ स्वस्तीत्याशीर्वचनंदद्यात् ॥ भिक्षांभव
 तिदेहीतिक्षत्रियः ॥ भिक्षादेहिभवतीतिवैश्यः ॥ यत्रप्रत्याख्यानंनकुर्वतितत्रभिक्षा
 र्थगच्छेत् ॥ तिस्रोवाभिक्षाग्राह्याःपट्टद्वादशाऽपरिमितावा ॥ आत्मनआचार्यस्यच
 आहारपरिमितावाधिवा ॥ मातुःसकाशात्प्रथमंभिक्षांयाचेतेत्येकेआचार्यामन्यन्ते ॥
 अयंप्रथमोधर्मइतिकर्कः ॥ एवंयथोक्तांभिक्षांभिक्षयित्वाआचार्यायभिक्षानिवेदयेत् ॥
 भुंक्ष्वेत्याचार्यानुज्ञातोभिक्षांस्वीकुर्यादितिभिक्षाचर्यचरणम् ॥ वाग्यतोहःशेषंतिष्ठे

१ अत्रमध्याह्नसंध्याकार्येत्युक्तंगदाधरे प्रयोगपरिजातेच ॥ नेतिकृष्णभट्टीकारः ॥ ब्रह्मयज्ञस्तुद्धिती
 यदिनमारभ्यगायत्र्याकार्येइतिधर्मसिंधुः ॥

दित्येकेअहिर्ःसन्नरण्यात्समिध आहत्यपूर्ववदाधायवाचंसृजते ॥ वाग्यतोमा
नी ॥ अहःशेषतिष्ठेदिति ॥ वाग्यमनेनियमःकेचिन्मते ॥ नेतिगदाधरः ॥ भिक्षा
निवेदनोत्तरंयावदस्तमयंगुरुसेवनाध्ययनेतिष्ठेदित्येकेआचार्यामन्यंते ॥ अहिंस
न्नितिअच्छिदन्स्वयंभग्नाः समिध आहत्यपूर्ववदाधायइति ॥ पूर्ववत्संध्योपासनपूर्व
कंतास्मिन्नेवाग्नौपरिसमूहनादित्र्यायुषकरणंतंसमिदाधानमभिवादनंचक्रुर्यादित्य
र्थः ॥ वाचंसृजतइति वाग्विसर्गः ॥ यावद्भ्रंततावदग्निरक्षणंत्रिरात्रंवा ॥ अत
आरभ्यआब्रह्मचर्यपरिसमाप्तिब्रह्मचारिणोयमानियमाःकथ्यंते ॥ अधःशायीस्या
त् ॥ अक्षारलवणाशीस्यात्॥दंडधारणंकर्तव्यम् ॥ अरण्यात्स्वयंप्रशीर्णाःसमिधआ
हत्य ॥ सायंप्रातःसंध्योपासनपूर्वकपरिसमूहनादित्र्यायुषकरणंतंयथोक्तकर्मकत
व्यम् ॥ गुरुशुश्रूपाकर्तव्या ॥ सायंप्रातर्भोजनार्थेभोजनसन्निधानेवारुद्रयंभिक्षाचर

णं कर्तव्यम् ॥ मधुमांसाशनं कर्तव्यम् ॥ मज्जनं कर्तव्यम् ॥ उद्धृतो देकेन स्नायादित्य
 र्थः ॥ कुशासनोपरि मसुरिकाष्टुपधानं कृत्वानोपविशेत् ॥ स्त्रीणां मध्ये अवस्थानं न
 कर्तव्यम् ॥ अनृतं न वक्तव्यम् ॥ अदत्तं न गृह्णीयात् ॥ स्मृत्यंतरोक्ताश्च यमनियमा अ
 नुष्ठेयाः ॥ यथा ॥ परिधृतवस्त्रं क्षालनं विनानदधीत ॥ भग्नं सुसंछिन्नितं विकृतं वस्त्रं न
 दधीत ॥ अस्तसमये भास्करावलोकनं न कुर्यात् ॥ शुष्कवदनं परिवादादिवर्जयेत् ॥
 पर्युपितमन्नं भिस्सटांश्च न भक्षयेत् ॥ कांस्यायसवंगमृदपात्रे भोजनं तेन पानं च न कुर्या
 त् ॥ तांबूलभक्षणं न कुर्यात् ॥ अभ्यंगमक्षणं रंजनं सुपानच्छत्रादर्शं च वर्जयेत् ॥ इति ॥
 यस्यैव मध्यवयसेश्चत्वारो वेदा मया पठितव्याः सोऽष्टाचत्वारिंशद्दर्शाणि वेदब्रह्मचर्यं च
 रेदिति ॥ स्मृत्युक्तान्पंचाशत्संख्याकां ब्राह्मणान् भोजयिष्ये इति ॥ ॥ अथाशीर्वादः
 ॥ हरिः ॐ ब्रह्मचर्यं मुगामिति ॥ ब्रह्मणऽप्युवैतुदात्मानं शिवेदयति ब्रह्मचर्यं सानी

त्याहब्रह्मणऽएवैतदात्मानम्पुरिददात्युथैनमाहकोनुमासीतिप्रजापतिवक्त्रः प्राजाप
 त्युमेवैनन्तर्कृत्वोपनयते ॥१॥ अथास्यहस्तंगृह्णाति ॥ इंद्रस्यब्रह्मचार्यस्युग्निराचार्य
 स्तुवाहमाचार्यस्तुवासावित्येतैवैश्रेष्ठेबुलिष्ठेदेवतेऽएतुभ्यामेवैनर्तुश्रेष्ठाभ्याम्बुलिष्ठा
 भ्यान्देवताभ्याम्पुरिददातितथाहास्यब्रह्मचारीनकांचनार्तिमाच्छतिनसयुऽएवैवेद
 ॥ २ ॥ अथैनम्भूतेभ्यःपुरिददाति ॥ प्रजापतयेत्वापुरिददाभिदेवायत्वासवित्रेऽपारद
 दामीत्येतैवैश्रेष्ठेवृषिष्ठेदेवतेऽएतुभ्यामेवैनर्तुश्रेष्ठाभ्याम्बृषिष्ठाभ्यान्देवताभ्याम्पुरि
 ददातितथाहास्यब्रह्मचारीनकाञ्चनार्तिमाच्छतिनसयुऽएवैवेद ॥ ३ ॥ अद्भ्यस्त्वोषधी
 भ्यःपुरिददामीति। तदेनमद्भ्यश्चौषधीभ्यश्चपुरिददातिद्यावापृथिवीभ्यान्त्वुपुरिददा

मीतितुदेनमाभ्यान्द्वावापृथिवीभ्याम्परिददातिययोरिदठःसर्वमुधिबिश्वभ्यसेत्वाभू
 तेभ्यःपरिददाम्युरिष्ट्याऽइतितुदेनठःसर्वेभ्योभूतेभ्यःपरिददात्युरिष्ट्यतथाहास्युब्र
 ह्मचारीनकुञ्चनार्तिमुच्छतिनस्युऽएवंवेद॥४॥ब्रह्मचार्यसीत्याहब्रह्मणऽएवेनन्तत्पु
 रिददात्यपोशानेत्यमृतवाऽआपोमृतमशानेत्येवेनन्तुदाहकर्मकुर्वितिवीथैवकर्मवी
 र्यङ्कवित्येवेनन्तुदाहसामिधमाधेहातिसुमित्स्वत्मानन्तेजसाब्रह्मवचसेनेत्येवेनन्तुदा
 हमासुपुप्याऽइतिमामृथाऽइत्येवेनन्तुदाहोपोशानेत्यमृतवाऽआपोमृतमशानेत्येवै
 नन्तुदाहतेदेनसुभयतोऽमृतेनपरिगृह्णातितुथाहास्यब्रह्मचारीनकुञ्चनार्तिमुच्छति
 नस्युऽएवंवेद ॥ ५ ॥ अथास्मैसावित्रीमन्वाह ॥ ताठःहस्मैताम्पुरासंवत्सरेन्वाहुः

संवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जातुऽपुवास्मिन्तद्द्रुचन्दध्मऽइति ॥ ६ ॥ अथपट्ट-
शुभासेषु ॥ षड्ऽऽकृतवः संवत्सरस्य संवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जातुऽपुवा-
स्मिन्तद्द्राचन्दध्मऽइति ॥ ७ ॥ अथचतुर्विंशंशुत्यहे ॥ चतुर्विंशंशतिवसंवत्सरस्य
र्धमासाः संवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जातुऽपुवास्मिन्तद्द्रुचन्दध्मऽइति ॥ ८ ॥
अथद्वादशाहे ॥ द्वादशवैमासाः संवत्सरस्य संवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जातु-
पुवास्मिन्तद्द्रुचन्दध्मऽइति ॥ ९ ॥ अथषुडहे ॥ षड्ऽऽकृतवः संवत्सरस्य संवत्सरस-
म्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जातुऽपुवास्मिन्तद्द्रुचन्दध्मऽइति ॥ १० ॥ अथत्र्यहे ॥ त्र-
योन्नाऽऽकृतवः संवत्सरस्य संवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जातुऽपुवास्मिन्तद्द्राच-

न्दध्मऽइति ॥ ११ ॥ तदुपिश्लोकङ्गायन्ति ॥ आचार्यो गभी भवति हेस्तमा धाय दुक्षि
 णम् ॥ तृतीयस्यार्धः स जायते सा वित्र्या सह ब्राह्मणऽइति सद्यो हलवा विब्राह्मणायानुब्रूया
 दग्ने यो विब्राह्मणः सद्यो वाऽअग्निर्जायते तस्मात्सद्यऽएव ब्राह्मणायानुब्रूयात् ॥ १२ ॥
 तार्धैतामेके ॥ सा वित्री मनुषु भमन्वा हावर्षांऽअनुष्टुप् तदस्मिन्वा चन्दध्मऽइति न तु
 थाकुर्याद्यो हेनन्तुत्र ब्रूयादान्वाऽअयमस्य वाचमदितमूको भविष्यतीतीश्वरो हतथैव
 स्यात्तस्मादेताङ्गायत्रीमेव सा वित्री मनुब्रूयात् ॥ १३ ॥ अथ हे कदक्षिणतः ॥ तिष्ठते
 वासीनाथवान्वाहुर्न तथाकुर्याद्यो हेनन्तुत्र ब्रूयाद्दुल्वन्वाऽअयमिमुमर्जाजुनतबुल्वो भ
 विष्यतीतीश्वरो हतथैव स्यात्तस्मात्पुरस्तादेव प्रतीचिसमीक्षमाणायानुब्रूयात् ॥ १४ ॥

तावैयच्छेन्वाह ॥ त्रयोविप्राणाः प्राणऽउदानुव्यानस्तानेवास्मिस्तद्वधात्यथाद्वैम्ब्रे
 शोद्भवाऽइमौ प्राणौ प्राणोदानुविवप्राणोदानुवेवास्मिस्तद्वधात्यथकृत्स्नामेकोवाऽअ
 यम्प्राणःकृत्स्नऽएवप्राणमेवास्मिस्तत्कृत्स्नन्दधाति ॥ १५ ॥ तदाहुः ॥ नब्राह्मणम्ब्रह्म
 चर्यमुपनीयमिथुनञ्चरेद्गर्भोवाऽएषुभवतियोब्रह्मचर्यमुपैतिनेदिमुम्ब्राह्मणंविपिक्ता
 द्रेतसोजनयानीति ॥ १६ ॥ तुडुवाऽआहुः ॥ काममेवचरेद्दुह्योवाऽइमाःप्रजादिव्यश्चै
 वमनुष्यश्चतावाऽइमामनुष्यःप्रजाःप्रजुननात्प्रजायन्तेच्छन्दार्ठसिवदुव्यःप्रजास्ता
 निमुखतोजनयतेतुतऽएतञ्जुनयतेतस्मादुकाममेवचरेत् ॥ १७ ॥ तदाहुः ॥ नब्रह्मचारीस
 न्मद्वश्रीयादोषधनिवाऽएषुपरुमोरसोयन्मुधुनदन्नाद्यस्यान्तङ्गच्छानित्यथहस्माह

श्वेतकेतुरारुणेयो ब्रह्मचारी सन्मध्वश्चैस्त्रयौ वाऽएतद्विधायौ शिष्टं यन्मधुसतुरसौ यस्ये
 दृक्शिशुमिति युथा ह वाऽऋचं वा युजुर्वासा मवाभिव्याहरे तादृक्कुट्टऽएवं विद्वान्ब्रह्मचा
 री सन्मध्वश्चातितुस्मादुकांसेव वा श्रीयतात् ॥ १८ ॥ इत्येकादशकाण्डे तृतीयप्रपा
 ठके पञ्चमं ब्राह्मणम् ॥ ॐ ब्रह्मवैमृत्युवे प्रजाः ॥ प्रायच्छतुस्मै ब्रह्मचारिणमेव न प्राय
 च्छतसो ब्रवीदुस्तु मह्यमप्येतस्मिन् भागऽइतिया मे वरात्रिं सुमिधुना हुराताऽइतितु
 स्माघाठं रात्रिं ब्रह्मचारी समिधुना हुरत्यायुषऽएवतामवदुयवसतितुस्माद्ब्रह्मचारी स
 मिधमाहरेत्रे द्यायुषो वदुयवसानुति ॥ १ ॥ दीर्घसत्रं वाऽएषऽउपैति ॥ यो
 ब्रह्मचर्यमुपैतिसया सुपयन्त्सामिधमादुधातिसुप्रायणीयायाठं स्नास्यन्त्सोदयनीया

थयाऽअन्तरेणसुत्र्याऽएवास्थ्यताब्राह्मणेब्रह्मचर्यमुपयन् ॥ २ ॥ चतुर्धाभूतानिप्रवि
 शति ॥ अग्निम्पदामृत्युम्पदाचार्यम्पदात्मन्येवास्थ्यचतुर्थःपादःपुरिशिष्यते ॥ ३ ॥
 सयुद्ग्रथेसामिधमाहुरति ॥ युऽएवास्याग्नौपादुस्तमेवतेनपरिक्रीणातितर्कःसंस्कृत्या
 त्मुन्धत्तेसुऽएनमुविशति ॥ ४ ॥ अथयुदात्मान ॥ न्दरिद्राकृत्येवान्हीभूत्वाभिक्ष
 तेयुऽएवास्थ्यमृत्यौपादुस्तमेवतेनपुरिक्रीणातितर्कःसंस्कृत्यात्मुन्धत्तेसुऽएनमाविश
 ति ॥ ५ ॥ अथयुदाचार्यवचसुङ्करोति ॥ युदाचार्याथकुर्मकरोतियऽएवास्याचार्ये
 पादुस्तमेवतेनपुरिक्रीणातितर्कःसंस्कृत्यात्मुन्धत्तेसुऽएनमुविशति ॥ ६ ॥ नृहवैत्वा
 त्वा ॥ भिक्षेतापहवैत्वात्वाभिक्षाअयत्यपज्ञातीनुमशनायामुपपितुणार्कःसुऽएवैविद्वा

न्यस्याऽएताभ्युत्थिष्ठर्कं श्लुष्येतताम्भिभक्षेतेत्याहुस्तुल्लोवयुमिति सयद्यन्याम्भिक्षितु
 व्यान्नाविन्देदुपिस्वामेवाचार्यजायाम्भिभक्षेताथोस्वाम्मातरुन्नैनठं सप्तम्याभिक्षिताती
 यात्तमेवुम्बिद्धुर्कं समेवञ्चुरन्तठं सुवैवेदाऽआविशन्तियथाहवाऽअग्निः सुमिद्धोरोचतऽ
 एवुर्कंहैवसुस्नात्वारोचतेयुऽएवैविद्वान्ब्रह्मचर्यञ्चरति ॥ ७ ॥ अष्टावष्टौकृतवो ॥
 ब्रह्मवर्चसुकामस्याभिषुणुयादित्याहुरष्टाक्षरावैगायत्रीब्रह्मगायत्रीब्रह्मवर्चसीहैवभ

वति ॥ ८ ॥ सयुःकामयेत ॥ ब्रह्मवर्चसीस्यादितिवसन्तेऽऽआदधीतब्रह्मवै
 वसन्तोब्रह्मवर्चसीहैवभवति ॥ ९ ॥ शतमानम्भवति ॥ शतायुर्वैपुरुषःशते
 न्द्रियुऽआयुरेवेन्द्रियैर्वीर्यमात्मुन्धत्ते ॥ १० ॥ कां० ११ , प्र० २

ब्रा० ६ ब्रह्मवर्चसीभव ॥ आचार्यादीनांगंधादिभिःसंपूज्यतेभ्यश्चदक्षिणां द
त्वातराशिषोगृहीत्वा ॥ स्थापितमात्रादिदेवकोत्थापनंमंडपोद्भासनंचकार्यम् ॥ तद्वि
धिश्चाग्नेवक्ष्यते ॥ इतिसंस्कारभास्करेउपनयनप्रयोगःसमाप्तः ॥ अथोपनयना
दूर्ध्वब्रह्मचारिणःसायंप्रातरग्निनित्योपासनविधिः ॥सायंसंध्योपासनं कृत्वाधृतदंडा
दिगृहीतंधनाज्यसमित्स्थापिताग्निसमीपेस्वासनेउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेश
कालकीर्तनातिममसतेजोब्रह्मवर्चससिद्धयर्थमग्निनारायणप्रीत्येचसायमग्निपरिसमू
हनंसमिदाधानादिकंचकरिष्ये ॥ अग्निमुखकृत्वाचत्वारिंशृंगेतिध्यात्वात्वांगंधादिना
भ्यर्च्य ॥ ततोग्ने सुश्रवइत्यादिपंचभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रधृतप्लुतधनप्रक्षेपः ॥ जलेनाग्नि
पर्युक्ष्य ॥ उत्थाय आज्यप्लुतसमिधमेकांगृहीत्वाऽग्नयेसमिधमाहार्षमित्यारभ्यभूया
सठस्वाहेत्यंतमंत्रंपठित्वातामन्नौजुहुयात् ॥ अनेनैवमंत्रेणद्वितीयांतथातृतीयांसमि

धमादध्यात् ॥ पुनरग्रे सुश्रवइत्यादिपंचभिर्मंत्रैरिंधनंप्राक्षिप्य ॥ तूर्णीपाणीप्रतप्य
 तनूपाअग्नेइत्यादिमंत्रैःप्रतिमंत्रंमुखविमार्जनम् ॥ पुनःअंगानिचमइत्यादियशोबलमि
 त्यंतमंत्रैःप्रतिमंत्रंप्रत्यंगालंभनंकार्यम् ॥ ततह्यायुपमितिप्रतिमंत्रेणभस्मललाटेग्री
 वायांदक्षिणेठंसेहृदिचसंधार्यम् ॥ ततोगोत्रनामपूर्वकंवैश्वानरादीनामभिवादनं ॥ अ
 नेनसायमग्निपरिचरणेनअग्निनारायणःप्रीयताम् ॥ एवंप्रातःस्नानसंध्योपासनोत्तरमा
 चमनादिदेशकालकर्तनोत्तरंप्रातरग्निपरिसमूहनंसमिदाधानादिकंकचकरिष्येइत्यूहे
 नइंधनप्रक्षेपादिअभिवादनांतंसर्वकर्मकुर्यादिति ॥ उपनयनाग्निनेष्टुनरूपादनवि
 धिःरेणुकारिकायाम् ॥ व्रताग्निनाशेव्रतिनात्रिन्कृच्छ्रांश्चव्रतंचरेत् ॥ प्राग्वदग्निप्र
 तिष्ठाप्यकटिसूत्रादिकंपुनः ॥ स्पृशन्मंत्रान्पठेदग्नावाज्येनाहुतिपूर्ववत् ॥ नगायत्र्यु
 पदेशंचकृत्वाग्निपरिशुश्रुपामिति ॥ ॥ अथयमलजातपुत्रयोरुपनयनेनिर्णयः ॥ ॥

संस्कारक्रमार्थज्येष्ठकनिष्ठभावउच्यते ॥ मनुः ॥ जन्मज्येष्ठेनचाह्नानंसुब्रह्मण्या
स्वपिरमृतम् ॥ यत्तयोश्चैवगर्भेषुजन्मतोज्येष्ठतास्मृताइति ॥ देवलः ॥ यस्यजात
स्ययमयोःपश्यंतिप्रथमंसुखम् ॥ संतानःपितरश्चैवतस्मिन्ज्येष्ठ्यप्रतिष्ठितम् ॥ भाग
वतेतु ॥ इतदाभवतोगर्भसूतिर्वेशविपर्ययादित्युक्तेःपश्चादुत्पन्नस्यज्येष्ठ्यमुक्तम् ॥
बैद्यकेप्यात्रेयसंहितायाम् ॥ यदाविशोद्विधाभूतवीजंपुष्पपरिक्षरत् ॥ तदाभवेद्विधाग
र्भःसूतिर्वेशविपर्ययादिति ॥ तथापिबहुसंमतंमनुवचनंयुक्तम् ॥ निर्णयसिधौ ॥ यम
स्मिन्वासरेप्राप्तिकुर्याद्यमलजातयोः ॥ क्षौरंचैवविवाहंचमौजीबंधनमेवचेति ॥ यम
लयोर्युगपदेवसंस्कारकरणेएकमेवनादीश्राद्धकार्यमितिधर्मसिधौनादीश्राद्धप्रकर
णांतुक्तम् ॥ यमलयोरैककालेएकमंडपेवासमानसंस्कारौनदोषायेतिधर्मसिधौविवा
हनिपेधापवादप्रकरणेउक्तम् ॥ रेणुकारिकायाम् ॥ एकस्मिन्वत्सरेचैववासरेमंडपे

था ॥ कर्तव्यमंगलं स्वस्त्रोऽर्त्रोऽर्थमलजातयोः ॥ एकंचाभ्युदयं कार्यं पृथग्वेद्यौ त्रतेषु
 च ॥ पृथक् कुर्वीत संभारान् पृथगाचार्यमेव च ॥ यमलेकन्यकोद्ग्राहे पृथग्वरौ च वेदिके ॥
 पृथग्यौ तु कदानंच ऐरिण्यादितथैव चेति ॥ संग्रहे ॥ जातैककाले यमलौ सुतौ त्रतेत
 थैव कन्ये अपि ऊढकाले ॥ आचार्ययुग्मं खलु वेदियुग्मं कुर्वीत नादीमुखमेकमेवेति ॥
 अथ यमलपुत्रयोः उपनयने सर्वसंभारान् प्राग्वद्विगुणं संपाद्य ॥ वेदिके च द्वैविरच्य
 आचार्यौ द्वौ इति ॥ अथ यमलपुत्रयोः उपनयनप्रयोगे विशेषः ॥ कर्ता पत्न्यासं
 हं गलं स्नात्वाऽह तवाससी परिधाय धृतमंगलतिलकोमंडपमध्ये शुभासने प्राङ्मुख
 उपविश्य स्वदक्षिणतः पत्नीं तद्दक्षिणतः यमलजातकुमारौ उपवेश्य पवित्रपाणि रार्चां
 तः प्राणानायम्य देशकालकर्तनति अनयोः यमलजातकुमारयोः द्विजत्वसिद्धयै वेदा
 द्ययनाधिकारार्थं च उत्कप्रकरणज्येष्ठस्य स्वयं कनिष्ठस्यान्यद्वारा उपनयनाख्यसं

स्कारौ अद्यवाश्वः करिष्ये ॥ ममोपनेतृत्वाधिकारसिद्धयर्थं कृच्छत्रयात्मकप्रायाश्चत
पूर्वकं द्वादशसहस्रमथवा द्वादशाधिकसहस्रं गायत्रीजपं स्वयंवा ब्राह्मणद्वारा अहमाच
रिष्ये ॥ कुमारैणापिकामचारकामवादकामभक्षणदिदोषपरिहारार्थं कृच्छत्रयात्म
कप्रायश्चित्तपूर्वकं ब्राह्मणद्वारा द्वादशसहस्रं वा द्वादशाधिकसहस्रं गायत्रीजपमहमा
चरिष्ये ॥ पुनःपिता ॥ अनयोः कुमारयोः कुमारयोः कुमारयोः कुमारयोः कुमारयोः कुमारयोः
त्रनिर्विघ्नार्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनमविघ्नपूजनं मंडपस्थापनं मातृकापू
जनं वसोर्द्धारा आयुष्यमंत्रजपनादींश्राद्धं ग्रहयज्ञांगमाचार्यादिवरणं दिग्भक्षणं पंचग
व्यकरणं भूमिपूजनं पंचभूसंस्कारानग्निप्रतिष्ठापनं ग्रहस्थापनं रुद्रकलशस्थापनं चाद्य
करिष्ये ॥ कालांतरे ग्रहयज्ञकरणे संकल्पे यथाकालं ग्रहयज्ञं करिष्ये इत्यहः कर्तव्यः ॥
सर्वथाग्रहयज्ञाकरणे ग्रहयज्ञसंकल्पमेव न कुर्यात् ॥ तत्पक्षेनादीश्राद्धांतं संकल्पं कुरु

यात् ॥ नांदिश्राद्धोत्तरं पूर्वोक्तप्रकारेण गृहमध्ये मातृकाः स्थापयेत् ॥ ग्रहयज्ञकरणे
 ग्रहयज्ञांतं कुर्यात् ॥ यदा चौलेन सहोपनयनं क्रियेत तदा संकल्पे चौलोपनयनारख्ये क
 र्मणी अहं करिष्ये इत्यूहः ॥ अथ पिता स्वभ्रात्रादिभ्यः यमलजातकनिष्ठकुमारस्य चू
 ङोपनयनादिवाउपनयनादिसंस्कारस्याधिकारं दद्यात् ॥ तद्यथा ॥ आदौ गणपतिं
 संपूज्य ॥ अथाधिकारदानम् ॥ अत्रिममास्य यमलजातकनिष्ठकुमारस्य चूङोपनय
 नादिवाउपनयनादिसमावर्तनांतं संस्कारकर्माधिकारार्थं त्वामहं वृणे ॥ आतरंगंध
 वस्त्रादिना पूजयेत् ॥ तथा च संग्रहे ॥ आतरस्य कुमारस्य चूङादिस्नातकावाधि ॥ सं
 स्कारकर्मकरणाधिकारं ते ददाम्यहम् ॥ १ ॥ इत्युक्त्वा कुमारं आतुरुत्संगे दद्यात् ॥ त
 द्यथा ॥ ग्रहीतावक्ष्यमाणमंत्रेण गृहीयात् ॥ चूङादिस्नातकांतानि कर्माणि तु तवा
 ज्ञया ॥ आतरस्य कुमारस्य करिष्ये हं स्वपुत्रवत् ॥ इति मंत्रेण कुमारं गृहीत्वा कंकमा

दिभिरलंकृत्यप्रयोगवत्सस्कारान्कुयात् ॥ अथयमलजातकन्यकोद्वाहप्रकारः ॥
तत्रसंभाराः ॥ वेद्यौद्धे ॥ यौतुकद्वयम् ॥ सोपस्करम् ॥ ऐरिण्याख्यवंशपात्रद्वयम् ॥
अंतःपटवस्त्रेद्धे ॥ मधुपकर्पादिसर्वसामग्रीद्वयसंपाद्येति ॥ यमलजातकन्ययोर्दिना
तरेणोद्वाहकरणेपितुरेवाधिकारः ॥ तत्रसंकल्पेममास्याः कन्यकायाः इत्यूहः का
र्यः ॥ यमलजातकन्ययोरुद्वाहस्यैकदिनेकरणपक्षेनादीश्राद्धांतंपितैवकुर्वात् ॥ वि
वाहदिनकृत्यंतुआत्रादिनाकार्यम् ॥ अत्रप्रधानसंकल्पेममानयोः कुमार्योरित्यूहः क
र्तव्यः ॥ दातृप्रतिगृहीत्रोरधिकारदानेप्रतिग्रहेचविशेषः ॥ अस्याः कुमार्याः इत्यूहः
कर्तव्यः ॥ उभागणेशंसंपूज्य ॥ आतर्ममास्याः यमलजातकन्यायाः विवाहसंस्कारक
र्माधिकारार्थत्वामहंघृणे ॥ आतरंगंधवस्त्रादिनापूजयेत् ॥ संग्रहेअधिकारदानमन्त्रः ॥
आतर्ममास्याः कन्यायाविवाहोत्साहकर्मसु ॥ अधिकारंप्रदास्यामिकुरुकर्मयथो

द्वितम् ॥ इति मंत्रेण कन्यां आतुरुत्संगे दद्यात् ॥ ग्रहीता वक्ष्यमाण मंत्रेण गृहीयात् ॥
 विवाहादीनि कर्माणि सांगानितुतवाज्ञया ॥ आतरस्याः कन्यकायाः करिष्ये ह्यथोदितं
 म् ॥ इति मंत्रेण कन्यां गृहीत्वा कुंकुमादिभिरलंकृत्य विवाहप्रयोगोक्तवत्संस्कारं कुर्यात्
 विवाहोपनयनयोर्देवकोत्थापनं पितैव कुर्यादिति यमलजातविवाहोपनयनसंस्कारप्र
 करणम् ॥ अथ विकलांगान् उपनयनप्रकारः ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ षंढां धवधिरस्तब्धजड
 गद्गदपंगुषु ॥ कुञ्जवामनरोगार्तशुष्कांगविकलांगिषु ॥ ध्वस्तपुंस्त्वेषु चैतेषु संस्का
 राः स्युर्यथोचितम् ॥ मत्तोन्मत्तौ न संस्कारौ पतितश्च तथैव च ॥ तदपत्यंतु संस्कार्य
 मपरे त्वाहुरन्यथेति ॥ पतितलक्षणंतु ॥ आपोडशाद्वर्षाद्ब्राह्मणस्यानतीतः कालो भ
 वति द्वाविंशद्वर्षाद्ब्राह्मणस्य चतुर्विंशद्वर्षाद्देश्यस्य ॥ एतद्द्वर्षेऽनतिक्रान्त एवोपनयन
 कालो भवति ॥ अत ऊर्ध्वं पतितसावित्रीका भवति ॥ तेनैतान्नोपनयेद्युर्नाध्यापयेद्युः

नयाजयेयुर्नचैभिर्व्यवहरेयुस्तदपत्यसंस्कारयेयुः ॥ ब्राह्मण्यांब्राह्मणाडुत्पन्नो ब्राह्मणः
एवेति श्रुतेः ॥ अन्येतुसंस्कार्यमित्याहुः ॥ होममाचार्यः करोति ॥ उपनयनमाचार्य
समीपानयनम् ॥ अग्निसमीपेवा ॥ सावित्रीवाचनंवा ॥ अन्यदंगयथासंभवकार्य
मिति ॥ त्रयाणांपक्षाणामन्यतमेन प्रधानसिद्धिरित्याशयः ॥ मूकबधिरादेः सा
वित्रीवाचनासंभवे स्पृष्ट्वा आचार्येण जपः कार्यः ॥ वाचकश्चेत्तहिंमंत्रोलिखित्वाचा
र्येण दर्शयितव्यः ॥ तेन मनसा चिंतितव्यः ॥ यथा ॥ संस्कारमंत्रहोमादीन्करो
त्याचार्य एवतु ॥ उपनेयाश्च विधिवदाचार्यस्य समीपतः ॥ आनीयाग्नि समीपेतुसावि
त्री स्पृश्यवाचयेदिति पारस्करवचनम् ॥ अन्यत्समानम् ॥ उपनेयस्य वासः परिधानादि
पुये संस्कारमंत्रास्तानाचार्यः पठेदित्यर्थः ॥ तेषां त्रिरात्रोर्ध्वनदीर्घत्रतम् ॥ इति संस्का
रमास्करे विकलांगाद्युपनयनप्रकारः ॥ अथ पुनरुपनयनकारणं तद्विधिश्च ॥ तत्र पु

नरुपनयनकारणमाह॥ तच्चप्रत्यवायनिमित्तकंप्रायश्चित्तभूतंपुनरुपनयनमाद्यं॥तच्च
 जातकर्मादिसहितंतद्रहितंप्रायश्चित्तांतरसहितंकेवलंचेत्यनेकविधं॥कृतस्योपनयन
 स्योक्तकालाद्यंगवैगुण्येनवैफल्यापत्तावपरम्॥तत्रप्रथमंयथा ॥अमत्याऔषधान्तरा
 नाश्रयरोगनाशार्थपैष्ट्याःसुरायाःपानेत्रिमासकृच्छ्राचरणंपुनरुपनयनंच ॥ मत्या
 पैष्ट्यन्यसुरायाऔषधार्थपानेकृच्छ्रातिकृच्छ्रापुनरुपनयनंचपैष्टीपानेद्वादशाब्दम् ॥
 अज्ञानाद्भारुणीगौडिमाध्वीसुरापीतचित्तसकृच्छंपुनरुपनयनं॥अज्ञानाद्रितोविण्मूत्रा
 णामशनेसुरासंमृष्टान्नजलादिभक्षणेचित्तसकृच्छंपुनःसंस्कारश्च ॥ ज्ञात्वाविण्मूत्रा
 द्यशनेचांद्रायणपुनःसंस्कारौ ॥ लशुनपलांडुगृजनविडूराहश्रामकुक्कुटनरगोमां
 सभक्षणेद्विजातीनातत्प्रायश्चित्तातिपुनरुपनयनम् ॥माधवमतेरत्कलशुनकृष्णवृता
 कभक्षणेनपुनरुपनयनम्॥अविश्वरोमृहस्तिनीवडवामानुषीक्षीरपानेतसकृच्छंपुनःसं

स्कारश्च ॥ रासभोष्ठाधारोहणेकृच्छंपुनःसंस्कारश्च ॥ इदंहेमाद्रिमतमिति ॥ सिं
धौघ्नचित् ॥ मिताक्षरास्मृत्यर्थसारादिमतेरासभोष्ठाारोहणपवासत्रयादिमात्रंनतुपु
नःसंस्कारः ॥ कौस्तुभाशयोप्येवम् ॥ वृषभारोहणेअमत्याकृच्छंमत्याकृच्छत्रया
दि ॥ केचिहूपारोहेपुनःसंस्कारंकुर्वतितत्रमूलंमृग्यम् ॥ एवमजबस्तमहिपारोहेपि ॥
मांसभक्षकमलभक्षकपशोविट्भक्षणेपुनरुपनयनमात्रम् ॥ केचिन्मानुषमलभक्षणेपि
पुनःसंस्कारमात्रमाहुः ॥ प्रेतशय्याप्रतिग्राहीपुनःसंस्कारमर्हति ॥ जीवतोमृत
वातौश्रुत्वापुत्रादिनांऽत्यकर्मकरणेतंघृतकुंभेनिमज्ज्योद्धृत्यस्नापयित्वाजातकमा
श्रुपनयनांतसंस्कारान्कृष्वान्त्रिरात्रव्रतांतैर्पूर्वभार्ययातस्यांमृतायामन्यभार्ययावावि
वाहःकार्यः ॥ आहिताग्निश्चेत्पुनराधानायुष्मदित्यादि ॥ तीर्थयात्रांविनाकलिगांगवं
गांध्रसिंधुसौवीरप्रत्यंतवासिदेशगमनेपुनःसंस्कारः ॥ चांडालान्नभक्षणेचांद्रायणंबु

द्विपूर्वकभक्षणंकृच्छ्राब्दमुभयत्रपुनःसंस्कारश्चाजिनंमेखलादंडोभैक्ष्यचर्यात्रतानि
 च॥निवर्ततेद्विजातीनांपुनःसंस्कारमर्हति ॥ वपनमेखलेतिस्मृत्यंतरेपाठः ॥एवंगणि
 कान्नभक्षणेपित्रह्नचारिणोमधुमांसाशनेपुनरुपनयनंप्राजापत्यंत्रिरात्रोपवासोवा ॥
 मत्याभक्षणेपराकः ॥ अभ्यासेद्विगुणंपुनःसंस्कारश्च॥पितृमातृगुरुभ्योभिन्नस्यप्रत
 स्यात्यकर्मकरणेत्रह्नचारिणःपुनरुपनयनम् ॥ हस्तमथितदधिभक्षणेवहिर्वेदिपुरोडा
 शाशनेअभ्यासेकृच्छ्रःपुनःसंस्कारश्च ॥ यःसंन्यासंगृहीत्वाततोनिवृत्त्यगार्हस्थ्यंनि
 कीर्षति सपण्मासंकृच्छ्रान्कृत्वाजातकर्मादि संस्कारैःसंस्कृतःशुद्धो गार्हस्थ्यंकुर्यात् ॥
 एवमनशनंमरणार्थसंकल्प्यनिवृत्तोपिकुर्यात् ॥ कर्मनाशाजलस्पर्शात्करतोयाविल
 यनात् ॥ गंडकीबाहुतरणात्पुनःसंस्कारमर्हति ॥ अथानध्यायादेश्चद्वितीयम् ॥
 प्रदोपेनिरयनध्यायेमंदेकृष्णेगलग्रहे ॥ अपराह्निचोपनीतःपुनःसंस्कारमर्हति ॥

अत्रप्रदोषःप्रदोषदिनम् ॥ कृष्णःकृष्णपक्षएकादश्यादिरंत्यत्रिकरूपोपराल्हाश्चदिन
तृतीयभागरूपइत्युक्तम् ॥ अनध्यायाअपिनित्याएवपौर्णमाप्रतिपदादयःपुनरुपन
यननिमित्तम् ॥ नतुनैमित्तिकाः ॥ अकालवृष्ट्यादिनिमित्तकत्रिरात्रादयः ॥ न
मित्तिकेषुप्रातर्गजितनिमित्तानध्यायएवपुनःसंस्कारनिमित्तम् ॥ अत्रविस्तरःकौ
स्तुभे ॥ अंसाभिमर्शकवटोःसमीपमानयनंप्रधानकर्मतस्यविस्मरणेपुनरुपन
यनम् ॥ एवंगायत्र्युपदेशविस्मरणेपि ॥ अत्रापितेषानर्धव्रतम् ॥ ब्रह्मपुराणेनार
दः ॥ सावित्रीग्रहणादूर्ध्वतद्दिनेवाचतुर्थके ॥ पंचमेष्टेद्वादशेवावत्सरेव्रतमुत्सृजे
त् ॥ मनुः ॥ पक्षमासेचवर्षेपंचमौजीमोक्षःप्रशस्यते ॥ तृतीयदिवसे कार्यंपंचमेच
विशेषतइति ॥ पुनरुपनयनकारणनिर्णयः ॥ अथयजुर्वेदिनांप्रायश्चित्तैःसह
पुनरुपनयनप्रयोगः ॥ प्रायश्चित्तार्थव्रतबंधविशेषः ॥ तत्रनिमित्तानंतरमेवकरणे

उदगयनपुण्यनक्षत्राद्युक्तकालोनापेक्ष्यते ॥ अन्यथातुयथोक्तकालापेक्षा ॥ तत्र
कर्तापितातदभावेपितृव्यादिः सपिंडः ॥ तदभावेन्यःकश्चित् ॥ यत्रपुनरुपनयनं
प्रायश्चित्त्वेनोक्तत्रपर्षडुपदिष्टविधिनातदेवकार्यम् ॥ यत्रतुप्रायश्चित्तांतरसाहितं
त्रोक्तविधिनाप्रायश्चित्तंसंस्कार्येणकारयित्वाऽऽचार्येणतस्योपनयनंकार्यम् ॥ यत्रजा
तकर्मादिसंस्कारसाहितमुपनयनंविहितं तत्रजातादिचौलांतसंस्कारान्कृत्वाकार्यं ॥
तत्रादौब्रह्मचारिणःपितृजेष्टाभ्यामन्योच्छिष्टभोजनेस्त्रियासहभोजनेवाश्राद्धसूत
कान्नगणिकान्नाशनेवाअमुकदोषपरिहारार्थपर्षडुपदिष्टंप्रायश्चित्तंकरिष्येइति कृ
त्वा ॥ आचार्यस्तुअमुकदोषपरिहारार्थपुनरुपनयनसंस्कारसिद्धिद्वाराश्रीपर०द्वा
दशसहस्रगायत्रीजपमंहवाब्राह्मणद्वाराकरिष्ये ॥ ब्रह्मचारिस्थंडिलेग्निप्रतिष्ठा
प्यअग्निमुखंकृत्वाआज्यंसंस्कृत्याधारज्यभागान्तंकृत्वाआज्यप्लुतपलाशसमिधं

गृहीत्वा ॐ पुनस्त्वादि० कामाः स्वाहा ॥ १ ॥ ॐ पुनर्मनुः पुनरायुर्मनुः आगुन्पुनः
प्राणः पुनरात्मामुः आगुन्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं मुः आगन् ॥ वैश्वानरोऽअदब्धस्तनु
पाऽअग्निर्द्विः पातुडुरिताद्वुत्ख्यात्स्वाहा ॥ २ ॥ ततश्चरुहोमः ॥ ॐ सुप्ततैअग्ने० घृते
नस्वाहा ॥ १ ॥ यत्तैपुवित्रं मुच्चिष्यग्नेविततमन्तुरा ॥ ब्रह्मतेन पुनातुमास्वाहा ॥ २ ॥
पर्वमानः सोऽअद्य नः पुवित्रेण विचर्षणिः ॥ युः पोतासपुनातुमास्वाहा ॥ ३ ॥ उभा
भ्यां देवसवितः पुवित्रेण सुवेनच ॥ माम्पुनीहिबिभ्रुतुः स्वाहा ॥ ४ ॥ ततः स्विष्टकृ
दादिनवाहुतीर्हुत्वा होमशेषं समाप्य ॥ गां दत्वा अथवागोनिष्क्रयं दद्यात् ॥ ततः कृत
मंगलस्नानो घृततिलकः कर्ता शुभासन उपविश्य ॥ दक्षिणतः संस्कार्यचोपवेश्य ॥

आचम्यप्राणानाम्यदेशकालकीर्तनतिअस्यसंस्कार्यस्यपुनःसंस्कारसिद्धिद्वारा
 श्रीपरमेश्वर० जातकर्माद्युपनयनान्तान्संस्कारान्करिष्ये ॥ अथवाकेवलमुपनयन
 संस्कारंकरिष्येइतिसंकल्पः ॥ तदंगविहितंनिर्विघ्नतासिद्धयर्थगणेशपूजनादिमंड
 पप्रतिष्ठानादीश्राद्धांतंकृत्वा ॥ अधिकारार्थंब्राह्मणान्भोजयित्वाकुमारवपनादिकं
 कृत्वाप्रयोगानुसारेणउपनयनंकृत्वावाजातकर्मप्रभृत्युपनयनंतसंस्कारान्कृत्वा॥इ
 त्याद्यःपक्षः ॥ अथापरमापरिधानात्कृत्वापालाशीसमिधमादायत्रात्यप्रायाश्चित्तु
 ल्वाव्याहृतीर्जुहोति ॥ इतिद्वितीयःपक्षः ॥ अथापरोब्राह्मणवचनात्सावित्र्याशतकृ
 लोभिमांत्रितंधृतंप्राश्यकृतप्रायश्चित्तोभवतीत्यादिकमवददितितृतीयःपक्षः ॥ ॥
 तत्रोक्तपक्षाणांशक्तशक्तभेदेनव्यवस्था ॥ इदं कौस्तुभेद्रष्टव्यम् ॥ एवंशाखांतरेष्व
 पिवपनमेखलाजिनदंडभैक्ष्यचर्यात्रतादिकं वैकल्पिकव्यवस्थयानुष्ठायस्वस्वशाखो

स्तोपनयनकार्यम् ॥ ॥ इति संस्कारभारुकरे संक्षिप्तपुनरुपनयनप्रयोगः ॥ अथ
ह्यचारिव्रतलोपे प्रायश्चित्तम् ॥ अत्र शौचाचमनसंध्यावंदनदर्भिमिक्षा
त्रिकार्यराहित्यशूद्रादिस्पृशकौपीनकटिसूत्रयज्ञोपवीतमेखलादंडाजिनत्यागदिवा
स्वापच्छत्रधारणपाडुकाद्यारोहणमालाधारणोद्धर्तनानुलेपनांजनजलक्रीडाद्युतनृ
त्यगीतवाद्याभिरतिपाखंडादिभाषणपर्युषितभोजनादिव्रतलोपसकलदोषपरिहारा
र्थकृच्छ्रत्रयंचरेन्महाव्याहृत्यादिअनादिष्टहोमंचकुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ आचम्यप्रा
णानायम्यदेशकालकर्तनान्तेपूर्वोक्तशौचाचमनादिव्रतनियमानांमध्येकश्चिद्भ्रतलो
पस्तज्जनितदोषपरिहारार्थकृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तंवातप्रत्याम्नायगोनिष्कुर्यात्भूतरजत
द्रव्यदानंमहाव्याहृत्यादिअनादिष्टहोमंचकरिष्ये ॥ तत्रादौगोनिष्कुर्यात्प्रत्यग्भूतरजतद्रव्य
दत्त्वा ॥ व्रतलोपजनितदोषपरिहारार्थकृच्छ्रत्रयात्मकप्रत्याम्नायेनइदंयथाशक्तिगो

निष्कथद्रव्यमसुकशमिणेत्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददेइति ॥ ततःस्थंडिलेपंचभूसंस्कार
 रपूर्वकंविटनामानमग्निप्रतिष्ठाप्य ॥ ब्रह्मोपवेशनाद्याज्यभागतिव्यस्तसमस्तव्या
 हृतीश्चतस्रः पंचवारुणेत्यादिनवाहुतीश्चाज्येनजुहुयात् ॥ तद्यथा ॥ ॐ भूःस्वाहा
 इदमग्नयेनमम ॥ ॐ भुवःस्वाहाइदंवायवेन ॥ ॐ स्वःस्वाहाइदंसूर्याय ॥ ॐ भूःस्वाहा
 न ॥ ॐ सत्वन्नोअग्ने ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने ॥ ॐ त्वात्स्वाहा ॥ इदमग्नीवरुणाभ्यां
 दमग्नयेअग्रसेनमम ॥ ॐ एधिस्वा ॥ इदमग्नीवरुणा ॥ ॐ अयाश्चाग्ने ॥ जठस्वा ॥ इ
 देवैभ्योमरुद्भ्यःस्वर्केभ्यश्चन ॥ ॐ उदुत्तमम्ब ॥ ॐ स्यामस्वाहा ॥ इदंवरुणाया
 दित्यायादितयेचनमम ॥ एताअनादिष्टनवाहुतयः ॥ अनंतरंमहाव्याहृत्यादि
 स्थिष्टकृदंतादशाहुतीराज्येनहुत्वा ॥ संस्रवप्रागनादिप्रणतिविमोकांतंहोमशेषं समा

मेखलामजिनदड ॥ तथाचमनुः ॥ मेखलामजिनदड
च्य ॥ ॥ त्रुटितानामेखलादीनांपुनर्ग्रहणंकार्यम् ॥ तत्राचमनुः ॥ मेखलामजिनदड
मुपवीतं कमंडलुम् ॥ अप्सुप्रास्यविनष्टानिगृहीत्वान्यानिमंत्रवदिति त्रतलोपे प्रायश्चि
त्तम् ॥ अथवेदारंभनिर्णयः ॥ तत्रवेदब्रह्मचर्यचरेदित्यनेनवेदाध्ययनांगतया ब्रह्म
चर्याचरणमुक्तम् ॥ वेदाध्ययनारंभकालस्येतिकर्तव्यताचनोक्ता ॥ केवलं समावर्तन
कर्मसूत्रकारेणारब्धम् ॥ वेददंडं समाप्यस्नायात् ॥ अत्रवेदस्यारंभविनासमाप्तिः कर्तुं न
शक्यते ॥ अत उपनयनानंतरमेवेदारंभस्यसमयः इत्यवगम्यते ॥ इतिकर्तव्यता ॥
पुनः एतदेवप्रतादेशनविसर्गेष्विति ॥ उपाकर्महोमातिदेशाद्भ्रतादेशनवेदारंभः प्राप्नो
ति ॥ अतश्च ॥ उपनीयगुरुः शिष्यं महाव्याहृतिपूर्वकम् ॥ वेदमध्यापयेदेनं शौचाच्चा
रांश्च शिक्षयेदिति ॥ अत्रापिनादीश्राद्धं विनानारभ्यते ॥ अतः कारणाज्ज्योतिःशा
स्त्रोक्तेश्चमेदिनेकार्यम् ॥ सचस्वशाखापूर्वकोवेदारंभः ॥ वसिष्ठः ॥ पारंपर्यागतोयेषां

वेदः सपरिवृंहणम् ॥ यच्छाखाकर्मकुर्वीत तच्छाखाध्ययनंतथा ॥ १ ॥ अधीत्यशा
 खामात्मीयामन्यशाखांततः परम् ॥ स्वशाखायः परित्यज्यशाखारंडः स उच्यते ॥
 ॥ २ ॥ पराशरः ॥ वेदस्याध्ययनं सर्वधर्मशास्त्रस्यैव हि ॥ अजानतोर्यतद्द्वयर्थं तु
 पाणांकंडं यथा ॥ १ ॥ मनुः ॥ योनधीत्यद्विजो वेदमन्यत्र कुरुते श्रमम् ॥ सजीवन्ने
 व शूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्वयः ॥ १ ॥ इति ॥ अत्र प्रतिवेदस्यारंभणं पृथक् पृथक् ॥
 तत्पक्षे प्रतिवेदस्याहुतिद्वयं ब्रह्मणे इत्यादि नवाहुत्यन्तरं महाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदं
 तादशाहुतीहुत्वाहोमशोपंसमाप्येवदारं भृक्त्वा अभ्यसेत् ॥ ततः परं द्वितीयस्यनां दी
 श्राद्धाधारंभः ॥ एवं सर्वत्र ॥ तदशक्तौ एकतंत्रेणनां दीश्राद्धमेकमेवेति प्रतिवेदस्याहु
 तिद्वयं ब्रह्मणे छंदोभ्यश्च हुत्वा अंतैः प्रजापत्यादिसप्ताहुतीहुत्वा अनंतरं महाव्याहृत्या
 दिदशाहुतयः ॥ तत्रायंक्रमः ॥ वेदाख्ये मातृनां दीमुखमथ शुभ्याद्ब्रह्मिहवक्त्रैस्तरिक्षवायुं

ऋग्वेदेप्राक्पृथिव्याग्रयइतिचाद
ब्रह्मादिद्वित्वानवयजुषिभवेन्मुख्यतोभूर्भुवाद्याः ॥ १ ॥ अथ
वेसूयमेवचसामार्थवेदिभ्यश्चंद्रमसइतिनिखिलातत्वसंख्याहुतीनाम् ॥ १ ॥ अथ
प्रयोगः ॥ तत्रआचार्यउपनयनोत्तरमनध्यायरहितेज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेब्रह्मचा
रिणमाहूयशुभासनेस्वस्योत्तरतउपवेश्य ॥ व्रतादेशोवेदारंभस्तत्रप्राणानायम्यदेश
कालकर्तनतिअस्यब्रह्मचारिणः अद्यकरिष्यमाणानांविद्वत्तचतुष्टयारंभणकर्मणां
स्वशाखापूर्वकवेदारंभमहंकरिष्येतत्रनिर्विघ्नार्थगणपतिपूजनंस्वरिस्तपुण्याहवाचनंतिअपाप
मातृकापूजनंवसोद्धारानांदीश्राद्धंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ तत्रपुण्याहवाचनंतिअपाप
कःप्रीयतामित्यूहः ॥ ततःस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंसमुद्भवनामानमग्निप्रतिष्ठा
प्य ॥ ततोब्रह्मोपवेशनाद्याज्यभागांतंचरुवर्जकृत्वा ॥ आज्यभागानंतरंयजुर्वेदाहु
तीर्जुहोति ॥ ॐ अंतरिक्षायस्वाहाइदमंतरिक्षायनमम ॥ ॐ वायवे ० इदंवायवेन ० ॥

ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदं ब्रह्मणे० ॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदं छंदोभ्यो० ॥ अथ ऋग्वेदाहुती
 जुहोति ॥ ॐ पृथिव्यैस्वा० इदं पृथिव्यै० ॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदमग्नये० ॥ ॐ ब्र
 ह्मणेस्वा० इदंब्र० ॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदं छंदोभ्यो० ॥ अथ सामवेदाहुती जुहोति ॥
 ॐ दिवेस्वा० इदं दिवे० ॥ ॐ सूर्यायस्वा० इदं सूर्या० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्र
 ह्म० ॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदं छंदोभ्यो० ॥ ॥ अथाथर्ववेदाहुती जुहोति ॥ ॐ दि
 ग्भ्यःस्वा० इदं दिग्भ्यो न० ॥ ॐ चंद्रमसेस्वा० इदं चंद्र० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्र० ॥
 ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदं छंदो० ॥ ॐ प्रजापतये० इदंप्र० ॥ ॐ देवेभ्यःस्वा० इदं देवे० ॥
 ॐ ऋषिभ्यःस्वा० इदं ऋ० ॥ ॐ श्रद्धायैस्वा० इदं श्रद्धायै० ॥ ॐ मेधायै० इदं मेधायै० ॥
 ॐ सदसस्पतयेस्वा० इदं सदसस्पतये० ॥ ॐ अनुमतयेस्वा० इदमनुमतये० ॥ ततो
 महाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहुतयः ॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं हो

मशेषं समाप्य ॥ ततो वेदाध्ययनमारभेत् ॥ तच्चकारिकार्या ॥ वेदारंभेवसानेचपादौ
ग्राह्यी गुरोः सदा ॥ व्यवस्थपाणिनाकार्यमुपसंग्रहणं गुरोः ॥ १ ॥ सव्येन सव्यः सप्रष्ट
व्योदक्षिणेन तु दक्षिणः ॥ ब्राह्मणः प्रणवंकुर्यादादावतेच सर्वदा ॥ २ ॥ प्रत्यङ्मुखायोपवि
ष्टायोपसमीक्षते गुरुः ॥ वेदारंभमनुब्रूयाद्यथाशास्त्रमतं द्रितः ॥ ३ ॥ हस्तौ तु संयुतौ धा
र्यौ जानुनोरुपरि स्थितौ ॥ गुरोरनुमतिकुर्यात्पठनान्यमतिर्भवेत् ॥ ४ ॥ हस्तहीनं तु
योधीतेस्वरवर्णविवर्जितम् ॥ ऋग्यजुःसामभिर्द्गर्धोवियेयोनिमधिगच्छति ॥ ५ ॥ प्र
णवंप्राक्प्रयुंजीतव्याहृतीस्तदनंतरम् ॥ सावित्रीचानुपूर्वेण ततो विदान्समारभेत् ॥ १ ॥
प्रणवमादावतेचकुर्यात् ॥ ततः शिष्टाचारार्द्रब्रह्मचारिणावेदसरस्वतीपूजनं कार्यम् ॥
अद्य पू० तिथौ ब्रह्मवर्चससिद्धयर्थं वेदसरस्वतीपूजनं च करिष्ये ॥ वेदसरस्वतीस्थाप्य
॥ श्रीश्रतेइति ऋग्भ्यां षोडशोपचारैः संपूज्य ॥ ततः प्रत्यङ्मुखायोपवि

प्रायपादोपसंग्रहणपूर्वकमाचार्यमुखमीक्षमाणाय अनसूयकायस्वहस्तौ जानुभ्यामु
 परिकृतवते ब्रह्मचारिणे वेदं प्रयच्छति ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः ॐ तत्सवितुः ॥ १ ॥ ॐ इषेत्सो
 ज्जेत्वा धाय वंस्थे देवोर्वः सविता प्राप्स्यतु श्रेष्ठतमायुः कर्मणऽ आप्याय ध्वमध्न्याऽ इ
 न्द्राय भुगम्प्रजावतीर नमीवाऽ अयुक्षमामावस्तेनऽ ईशतु माघशंठः सोऽष्टुवाऽ अस्मिन्गो
 पंतौ स्यात वुं हीर्यजमानस्य पृशून्पाहि ॥ १ ॥ इतिय जुर्वेदः ॥ ॐ अग्निमीळिपुरोहि
 तं यज्ञस्ये देवमृत्विजम् ॥ होतारं रत्नधातमं ॥ १ ॥ इति ऋग्वेदः ॥ ॐ अग्नऽ आयाहि वीत
 ये गृणानो हव्यदातये ॥ निहोतासत्सिवाहिपि ॥ १ ॥ इति सामवेदः ॥ ॐ शन्नो
 देवीरुभिष्ट्युऽ आपो भवंतु पीतये ॥ शंक्र्योरुभिः स्रवन्तु नः ॥ १ ॥ इत्यथर्ववेदः ॥ ॐ स्व

स्तीत्युक्ता ॥ इतिस्वशाखाविधिवत्स्वशाखावेदंपरशाखाविधिवत्परशाखावेदंचपठे
 त् ॥ ब्राह्मणभोजनम् ॥ यांतुमातृगणंतिमातृणां विसर्जनम् ॥ इतिसंस्कारभार्स्करेवे
 दव्रतचतुष्टयं ॥ अथकशांतकर्माच्यते ॥ जन्मतःसप्तदशवर्षेनोचेद्भ्रतविसर्गात्पूर्वं
 कालापकर्षणकृत्वाउदगयनेनशुक्लपक्षेचौलोकतिथ्यादौगोदानंकुर्यात् ॥ ततआचार्यो
 बहिःशालायांपत्न्यासहशुभासनेउपविश्य ॥ तद्वक्षिणतोब्रह्मचारिणमुपवेश्य ॥ आ
 चम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनंतिअस्यब्रह्मचारिणःकेशांतकर्माहंकरिष्ये ॥ त
 दंगविहितंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनमविघ्नपूजनंमंडपस्थापनमातृकापूज
 नं वसोद्धाराआयुष्यमंत्रजपनांदिश्राद्धंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनंति

१ ब्रह्मचारिणःरेतोत्सर्गादिप्रायश्चित्तंप्रयोगरत्नादिभ्योवंगंतव्यम् । २ केशांतकालनिर्णयोगदाधरादि
 ॥ मंत्रिणः ॥ मंडपप्रतिष्ठाकर्तव्या ॥ तथापीदानींतनानामकरणात्नात्रलिखिता ।

प्रजापतिः प्रीयतामित्यूहः कर्तव्यः ॥ वहिःशालायांस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंसूर्य
 नामाग्निप्रतिष्ठाप्य ॥ ततोब्रह्मोपवेशनादिपात्रासादनंचरुवर्जम् ॥ पात्रासादनानंतर
 मुपकल्पनीयानि ॥ शीतोदकं ॥ उष्णोदकं ॥ नवनीतापिंडः ॥ घृतापिंडोवा ॥ त्र्ये
 णीशलली ॥ सप्तविंशतिकुशतरुणानि ॥ ताम्रपरिष्कृतआयसक्षुरः ॥ आनडुहगो
 मयपिंडः ॥ नापितोवरश्च ॥ अन्नगौरिवरः ॥ एतान्युपकल्प्य ॥ पवित्रच्छेदना
 दिपर्युक्षणातिआधारावाज्यभागौचहुत्वा ॥ ततोमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतदशाहु
 तयः ॥ तद्यथा ॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा ० इदंप्रजा ० ॥ ॐ इंद्रायस्वाहा ० इदमिंद्रा ० ॥ ॐ
 अग्नयेस्वा ० इदम ० ॥ ॐ सोमायस्वा ० इदंसोमा ० ॥ ॐ भूःस्वाहाइदमग्न ० ॥ ॐ
 भुवःस्वा ० इदंवा ० ॥ ॐ स्वःस्वा ० इदंसूर्याय ० ॥ ॐ त्वन्नोअग्ने ० इदमग्नीवरु ० ॥

ॐ सत्वन्नोऽग्ने० इदमग्नीव० ॥ ॐ अयाश्चाग्ने० इदमग्नेयैअ० ॥ ॐ येतेशत० इदं
वरुणा० सवि० ॥ ॐ उर्दुत्तमं० इदंवरुणायादि० ॥ ॐ प्रजापत० इदंप्रजा० ॥ ॐ अ
ग्नेस्विष्टकृते० इदं० ॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतंहोमशेषंसमाप्य॥
ततोमातुरंकेत्रह्यचारिणमुपवेश्य ॥ एकस्मिन्पात्रेशीतास्वप्सूणाअपआसिंचति ॥
उदकासेकमंत्रेविशेषः ॥ ॐ उष्णेन० केशश्मश्रुवपेति ॥ अथात्रनवनीतपिंडंप्रास्य
ति ॥ ततउदकमादायदक्षिणगोदानमुंदति ॥ ॐ सवित्राप्रसूताइतिमंत्रेण ॥ ततः
त्र्येण्याशलल्याविनयति ॥ त्रीणिकुशतरुणान्यंतर्दधाति ॥ ॐ ओषधेत्रायस्वइ
तिमंत्रेण ॥ ताम्रपरिष्कृतायसक्षुरग्रहणम् ॥ ॐ शिवोनामासि० इतिमंत्रेण ॥ ततः
केशकुशक्षुरसंलघ्नीकरणम् ॥ ॐ निर्वर्तयाम्या० इतिमंत्रेण ॥ छेदनमंत्रस्तु ॥ ॐ ये

नावपत्सवि० इति मंत्रेण प्रच्छिद्यानङ्गहेगोमयपिंडिप्रास्यत्युत्तरतो द्वित्रयमाणे ॥ एवमे
 वापरंवारद्वयं दक्षिणगोदाने तूष्णीं कर्म कर्तव्यम् ॥ ततः पश्चिमगोदाने उदनादिसंलग्नक
 रणांतमेकवारं पूर्ववत्समंत्रं कुर्यात् ॥ ॐ त्र्यायुषु अमर्दं ॥ इति
 मंत्रेण प्रच्छिद्या० ॥ पश्चिमगोदाने एवं पुनर्वारद्वयं तूष्णीं कर्म कर्तव्यम् ॥ ततः उत्तर
 गोदाने उदनादिसंलग्नकरणांतमेकवारं पूर्ववत्समंत्रं कुर्यात् ॥ छेदनमंत्रस्तु ॥ ॐ
 येन भूरिश्च ॥ इति मंत्रेण प्रच्छिद्यान० ॥ पुनरुत्तरगोदाने एवं पुनर्वारद्वयं तूष्णीं कर्म
 कर्तव्यम् ॥ ततः शिरःसमंतान्मुखान्तं क्षुरं त्रिवारं आमयित्वा ॥ मंत्रे विशेषः ॥ ॐ
 यत्क्षुरेण मज्जं ॥ शिरोमास्यायुः प्रमोपीमुखम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण ॥ ततः शिरःसमुद्धना
 पितायक्षुरं प्रयच्छति ॥ ॐ अक्षण्वंपारिवपेत्यनेन मंत्रेण ॥ नापितः शिखारक्षित्वा
 केशश्मश्रुवपनं कुर्यात् ॥ ब्रह्मचारिणः स्नानम् ॥ केशांति आचार्याय गार्गां ददाति ॥ स

वैपुसंस्कारकर्मस्वाधानादिविवाहंतिषुपितैवकर्ता ॥ तदभावअन्यः ॥ यथाशू
क्तिब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ यांतुमातृइतिमातृणांविसर्जनम् ॥ संवत्सरंब्रह्मचर्य
मवपनंचइतिकेशांतकर्मानंतरंब्रह्मचारीब्रह्मचर्यव्रतंचरेत् ॥ अवपनंचकेशांतोत्त
रंसंस्कृतःसंवत्सरंवपनंवर्जयेत् ॥ द्वादशरात्रंपडुरात्रंमंततःइतिविकल्पः ॥ समावर्त
इतिसंस्कारभारुकरेकेशांतप्रयोगः ॥ अथसमावर्तनकर्मोच्यते ॥ समावर्त
नमुद्गयनेकार्यं तथापिकर्मवशान्मार्गशीर्षेविववाहप्रसक्तौदक्षिणायनेपिकार्यम् ॥ इ
तिधर्मसिंधौ ॥ समावर्तनकालः ॥ सावित्रीग्रहणादूर्ध्वतद्दिनेवाचतुर्थके ॥ तृती
येद्वादशैवर्षेवत्सरंव्रतमुत्सृजेत् ॥ पूर्वार्धोत्कालौ अन्यथागणैतिकारिकाकारः ॥
वेदमधीत्यगुरुगणानुज्ञातःस्नायात् ॥ ब्रह्मचर्येवाष्टाचत्वारिंशद्दर्षाणिसमाप्यस्ना
यात् ॥ द्वादशवर्षेकंवाव्रतंसमाप्यगुर्वनुज्ञातःस्नायात् ॥ उभयंवासमाप्यस्ना

यात् ॥ वेदशब्देनविधिविधेयस्तर्कइत्येतन्नयमुच्यते ॥ विधिविधायकब्राह्मणवा
 क्यम् ॥ विधेयोमंत्रः ॥ तर्कोर्थवादः ॥ शिक्षाकल्पोव्याकरणंनिरुक्तंछंदोज्योतिषमि
 त्येभिःपङ्गैः सहितंवेदमधीत्यावगम्यचस्नानमिच्छंत्येकेआचार्याः ॥ नकल्पमा
 त्रेग्रंथमात्रेअधीतेऽनवबुद्धेस्नानमिच्छंति ॥ अनुष्ठानायोग्यत्वात् ॥ ग्रंथमात्रा
 द्ययनेपिकृतेयाशिकोयज्ञविधाकुशलःकामंस्नायात् ॥ तच्चज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदि
 नेत्रह्नचारीकृतनित्याक्रियोऽर्थादिनागुरुंसंपूज्यतेनानुज्ञातः समावर्तनाव्यंकमक्रुया
 त् ॥ वागीशादितिसौम्यपौष्णदिनकृन्मित्रोत्तरारोहिणीगोविंदेषुशशांकभानुगुरु
 विच्छुक्रार्कवारदिषु ॥ रिक्तापर्वतथाष्टमीप्रतिपदमेपंचकीटंहरिंहित्वाशुद्धियुतेष्टमे
 न्हिविमलेकुर्यात्समावर्तनमितिश्रीधरः॥ तत्रायंक्रमः॥ स्नानेच्छोर्मातृनांदीसप्तत्रिहु
 तिसमित्त्वाष्टकुम्भभिपेकौमौजौमुक्त्वारवीक्षादधितिलवपनंदंतधावावनेजौ ॥ लेपो

वासंसि सूत्रं स्रजमथ शिरसो विष्टनं कर्णभूषां कृत्वानेत्रां जनान्दिरापेचपदत्राणयोः
साः ॥ तत आचार्य उक्तदिने कृतनित्यक्रियः सभार्यः ब्रह्मचारिणा सह श्रुभासने उपवि
श्याचम्य प्राणानाथम्यदेशकालं कर्तनति अस्य ब्रह्मचारिणः ॥ तदंगविहितंगणपति पूजनं
द्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं समावर्तनाख्यं कर्म करिष्ये ॥ ततः भो आचार्य अहं स्ना
स्वस्ति पुण्याहवाचनं मातृका पूजनं वसो धारा आयुष्यमंत्रजपं नादी श्राद्धं च करिष्ये इ
तिकृत्वा ॥ अत्र पुण्याहवाचनं तिसुश्रवः प्रीयतामिति वदेत् ॥ ततः पादोपसंग्रहणं
स्ये इत्यनुज्ञाप्रार्थना ब्रह्मचारिणः ॥ स्नाहीति प्रत्यनुज्ञागुरोः ॥ ततो ब्रह्मोपवे
गुरोः ॥ ततः परिश्रिते पंचभूसंस्कारपूर्वकं सूर्यनामानमग्निप्रतिष्ठाप्य ॥ संधुक्षणानि ॥
शुनादिपात्रासादनं च रुवर्जम् ॥ पात्रासादनं तरसुपकल्पनीयानि ॥ धौतवस्त्रम् ॥ द
पर्युक्षणार्थं मुदकम् ॥ समिधः ॥ हरिताः कुशाः ॥ अष्टौ वारिकुंभाः ॥ धौतवस्त्रम् ॥ द

धितिलावा ॥ नापितः ॥ स्नानार्थमुदकम् ॥ औदुंबरं कनिष्ठिकाप्रवत्स्थूलं द्वादशांगुलं
 दीर्घसरलं सत्वचंदंतधावनकाष्ठं ब्राह्मणस्य ॥ दशांगुलं दीर्घं राजन्यस्य ॥ अष्टांगुलं दीर्घं वै
 श्यस्य ॥ उद्धर्तनद्रव्यम् ॥ स्नानार्थमुष्णोदकं ॥ चंदनं ॥ अहतेवाससी ॥ यज्ञोपवीतं ॥
 पुष्पाणि ॥ उष्णीपं ॥ कर्णालंकारौ ॥ अंजनं ॥ आदर्शः ॥ छत्रम् ॥ उपानहौ ॥ वै
 णवदंडः ॥ पूर्णपात्रं ॥ वरोवा ॥ एतान्युपकल्प्य ॥ पवित्रच्छेदनादिपर्युक्षणं ति आवा
 राज्यभागौ च जुहुयात् ॥ ॐ प्रजापतये स्वा ० इदं प्र ० ॥ ॐ इंद्राय स्वा ० इदमि ० ॥ ॐ
 अग्नये स्वा ० इदम ० ॥ ॐ सोमाय ० इदं सो ० ॥ इत्याज्यभागानंतरं स्वशाखाविदारं भ
 णाहुतिहोमः ॥ अनंतरं ब्रह्मणे छंदोभ्य इत्याहुतिद्वयमपि जुहोति ॥ यदि वेदचतुष्टय
 मधीत्यस्नानं करोति तदा प्रतिवेदं वाहुतिद्वयं हुत्वा ब्रह्मणे छंदोभ्य इत्याहुतिद्वयं पुनर्जु
 होति ॥ ततः प्रजापतय इत्यारभ्यानुमत्यंताः सप्ताहुतीर्जुहोति ॥ एवं वेदद्वयत्रयाध्य

गनेपियोज्यम् ॥ ततोमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहुतयः ॥ तद्यथा ॥ ॐ अंत
 रिक्षायस्वा० इदमंत० ॥ ॐ वायवेस्वा० इदंवा० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदं ब्र० ॥ ॐ छं
 दोभ्यः स्वा० इदं छं० ॥ इतियजुः ॥ ॐ पृथिव्यैस्वा० इदं पृ० ॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदमग्न
 ये० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदं ब्र० ॥ ॐ छंदोभ्यः स्वा० इदं छं० ॥ इति ऋक् ॥ ॐ दिवे
 स्वा० इदं दि० ॥ ॐ सूर्यायस्वा० इदं सू० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदं ब्र० ॥ ॐ छंदोभ्यः स्वा०
 इदं छं० ॥ इतिसाम ॥ ॐ दिग्भ्यः स्वा० इदं दि० ॥ ॐ चंद्रमसे० इदं चं० ॥ ॐ ब्रह्म
 णे० इदं ब्र० ॥ ॐ छंदोभ्यः इदं छं० ॥ इत्यथर्वः ॥ ॐ प्रजापतये० इदं प्र० ॥ ॐ देवे
 भ्यः स्वा० ॥ ॐ ऋषिभ्यः स्वा० ॥ ॐ श्रद्धायै० ॥ ॐ मेधायै० ॥ ॐ सदसस्पतये०
 ॥ ॐ अनुमतये० ॥ ॐ भूः स्वा० इदम० ॥ ॐ भुवः स्वा० इद वा० ॥ ॐ स्वः स्वाहा०

इदं सू० ॥ ॐ त्वन्नो अग्ने० इदमग्नाव० ॥ ॐ सत्वन्नो अग्ने० इदमग्नीव० ॥ ॐ अया
 श्वाग्ने० इदम० अ० ॥ ॐ ये ते शतं० इदं व० स० वि० ॥ ॐ उडुत्तुमम्० ॥ इ० व० दित्या० ॥
 ॐ प्रजाप० इदं प्र० ॥ ॐ अग्नये स्विष्टकृ० इदम० स्वि० ॥ ततः संस्रव प्राशनादिप्रणी
 ता विमोकांतं होमशेषं समाप्य ॥ ततः परिसमूहनादित्र्यायुषकरणं तं समिदाधानं ब्र
 ह्मचारी करोति ॥ आचार्यस्योत्तरत उपविश्य ॥ दक्षिणहस्ते नाग्नेः संधुक्षणप्रक्षेपः व
 क्ष्यमाणमंत्रैः पंचभिः ॥ ॐ अग्नेसु० ॥ ॐ यथात्वमग्ने० ॥ ॐ एवंमा २० ॥ ॐ यथात्व
 म० ॥ ॐ एवमहंम० ॥ इत्येतैः पंचभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रमिधनप्रक्षेपः ॥ प्रदाक्षिणमग्निपशु
 क्ष्योत्तिष्ठन्त्समिधआदधाति ॥ ॐ अग्नयेस० ॥ १ ॥ इति मंत्रेण प्रथमसमिधमादधा
 ति ॥ अनैनैवमंत्रेण द्वितीयांतथा तृतीयात् ॥ उपविश्य पुनः ॥ अग्नेसु श्रवेत्यारभ्य पं

चैधनप्रक्षेपः ॥ ॥ तूष्णीपाणाप्रतप्यवक्ष्यमाणैः सप्तभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रमुखविमार्जनं ॥
ॐ तनूपा० तन्वंमे० ॥ ॐ आयुर्दा० स्यायु० ॥ ॐ वर्चोदा० वर्चो० ॥ ॐ अग्नेय
न्मे० ॥ ॐ मेधांमिदेवः ॥ ॐ मेधांमिदेवी० ॥ ॐ मेधामश्चि० ॥ इत्येतैर्मुखमार्जनम् ॥
अत्रशिष्टाचारः ॥ ॐ अंगानिचम० इतिमंत्रेणप्रतप्तपाणिभ्यांशिरःप्रभृतिपादपर्यं
तानिसर्वाण्यंगान्यालभते ॥ ततोदक्षिणहस्ताग्रेण ॥ ॐ वाक्चमआ० इतिमुखालंभनं ॥
ॐ प्राणश्च० इतिनासारंग्रेयुग० ॥ ॐ चक्षुश्च० चक्षुर्पायु० ॥ ॐ श्रोत्रं च० इ० श्रोत्रेच०
इ० श्रोत्रेयु० ॥ ॐ यशोवलंच ॥ इतिबाहोरुपस्पर्शनम् ॥ ततख्यायुपाणिकरोति ॥
अनामिकयाभस्मगृहीत्वाभस्मनाललाटेग्रीवायां दक्षिणेऽसेहृदिच ॥ त्र्यायुपमिति
प्रतिमंत्रम् ॥ ॐ त्र्यायुपंजुमदंग्रेः ॥ १ ॥ इतिमंत्रस्यप्रतिपादेन ॥ ततो गोत्रनाम
पूर्वकवैश्वानरादीनामभिवादनम् ॥ तत आचार्यः परिश्रितस्योत्तरतो धानासुदकुम्भानां

दक्षिणोत्तराणांस्थापनम् ॥ उदकुंभानांपुरस्तात्प्रागग्रकुशास्तरणम् ॥ तेषु स्नानकर्ता
 तिष्ठेदुदङ्मुखः ॥ ॐ येप्स्वंतरग्रयः प्रविष्टगोह्यऽउपगोह्योमयूखोमनोहास्वखलुविरु
 जस्तनुदुपुरिंद्रियहातान्विजहामियोरचिनस्तमिहगृह्णामि ॥ इत्यनेन मंत्रेण कस्मादुद
 कुंभादुदकं गृह्णाते नोदकेनाभिषिचति स्नानकर्तात्मानम् ॥ ॐ तेन मामभिषिचामि
 श्रियैयशसे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय ॥ १ ॥ इति मंत्रेणाभिषिचति ॥ पुनः येप्स्वंतरग्रयइति
 मंत्रेणैवाद्वितीयोदकुंभादुदकमादाय ॥ ॐ येन श्रियमकृणुतां येनावमृशतां सुरान् ॥
 येनाक्षावभ्यर्षिष्यतां यद्भ्रातदश्विनायशः ॥ १ ॥ इति मंत्रेणाभिषिचति ॥ पुनः येप्स्वं
 तरग्रयइत्यनेन तृतीयोदकुंभादुदकमादाय ॥ ॐ आप्रोहिष्टां ॥ १ ॥ इति मंत्रेणा
 भिषिचति ॥ पुनः येप्स्वंतरग्रयइत्यनेन चतुर्थोदकुंभादुदकमादाय ॥ योर्वःशिवः ॥
 १ ॥ इति मंत्रेणाभिषिचति ॥ पुनः येप्स्वंतरग्रयः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण पंचमोदकुं

भाद्रुकमादाय ॥ ॐ तस्माऽअरंग ॥ १ ॥ इति मंत्रेणाभिः ॥ पुनः येऽपस्वंतरग्रयइत्यनेन
 मंत्रेण षष्ठसप्तमाष्टमोदकुंभेभ्यः प्रत्येकमुदकमादाय तूष्णीं वारत्रयमभिषिचति स्ना
 नकर्तात्मानम् ॥ तत उर्दुत्तमिति मंत्रेण मेखलां शिरोमार्गणनिःसार्य भूमौ निधाय ॥
 तथैवाजिनंचोत्तार्य ॥ दंडत्यागंकृत्वा तमुदगग्रं भूमौ निधाय ॥ अन्यद्वासस्तू
 ष्णीं परिधाय दित्यमुपतिष्ठते ब्रह्मचारी ॥ ॐ उद्यन् भ्राज भृष्णुरिंद्रो मरुद्भिरस्तात्प्रात
 र्यावभिरस्तादशसनिरसिदशसनिमाकुर्वाविदन् मागमयोद्यन् भ्राज भृष्णुरिंद्रो मरुद्भ
 रस्ताहिवाथावभिरस्ताच्छतसनिरसिशतसनिमाकुर्वाविदन् मागमयोद्यन् भ्राज भृष्णु
 रिंद्रो मरुद्भिरस्तात्सायं यावभिरस्तात्सहस्रसनिरसिसहस्रसनिमाकुर्वाविदन् मागमय
 ॥ १ ॥ इत्यादित्योपस्थानमंत्रः ॥ ततोदधिप्राशनं तिलप्राशनं वा तूष्णीम् ॥ जटालो
 मनखानां निंकृतनम् ॥ स्नानम् ॥ औदुंबरकाष्ठेन दंतधावनम् ॥ ॐ अन्नाद्याय व्यूहध्वर्क

सोमोराजायमागमत् ॥ समेमुखंप्रमाक्षितियशसाचभगेनच ॥ १ ॥ इतिमंत्रेणदंता
 न्धावयेत् ॥ ततःसुगंधिद्रव्येणोद्धर्तनम् ॥ उष्णोदकेनस्नानम् ॥ अंगप्रोच्छनम् ॥ तत
 श्रंदनाद्यनुलेपनमध्यमानामिकाभ्यांगृहीत्वामुखनासिकयोरालंभनम् ॥ ॐ प्राणा
 पानौमेतर्पयचक्षुर्मैतर्पयश्रोत्रंमैतर्पय ॥ १ ॥ इतिमंत्रेणालंभनम् ॥ ततःपाण्योर
 वनेजनंकृत्वातदुदकमादायापसव्यंकृत्वादक्षिणाभिमुखोभूत्वातदुदकंदक्षिणस्यांदि
 शिनिर्पिचेत् ॥ ॐ पितरःशुन्धन्ताम् ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ ततोयज्ञोपवीतीभूत्वा ॥
 उदकोपरस्पर्शनम् ॥ ततश्चंदनादिनात्मानमनुलिप्यजपेत् ॥ ॐ सुचक्षाअहमक्षीभ्या

१ चंदनेनमुखनासिकेचानुलिपयतीतिगदाधरः सर्वशरीरोद्धर्तनकार्यमितिहरिहरः ॥ २ अत्रपा
 णिभ्यांचंदनंआहंप्राण्योरवनेजनंनिर्पिचेदितिबुध्यमाणत्वाद्गदाधरेण ॥

म्भूयासर्ठसुवर्चासुखेन ॥ सुश्रुत्कर्णाभ्यांभूयासम् ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणात्रुलिप्य ॥
 सकृद्धौताहतवासःपरिधानम् ॥ ॐ परिधास्यैयशोधास्यैदीर्घायुत्वायजरदष्टिरस्मि
 ॥ शतंचर्जिवामिशरदःपुरूचौरायस्पोषमभिसँव्ययिष्ये ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणवा
 सःपरिधाय ॥ अथयज्ञोपवीतधारणम् ॥ ॐ यज्ञोपवीतम्पर० ॥ १ ॥ आचम्य ॥
 अथोत्तरीयधारणम् ॥ ॐ यशसामाद्यावापृथिवीयशसेन्द्राबृहस्पती ॥ यशोभग
 श्चमाविदद्यशोमाप्रतिपद्यताम् ॥ इतिमंत्रेणात्मानमाच्छादयति ॥ एकंचेद्वासोभव
 तितदातस्यैवपरिधानीयवासससत्तरार्धमुत्तरीयंकुर्यात् ॥ ॐ याऽआहरज्जमदग्निः
 श्रद्वायैकामायेन्द्रियाय ॥ ताऽअहम्प्रतिगृह्णामियशसाचभगेनच ॥ १ ॥ इतिमंत्रे

१ धारयैद्वेषीं याँटिं सोदकं च कमंडलुम् ॥ यज्ञोपवीतद्वंदं च शुभेरुक्मेचकुण्डलेइतिमनुः ॥ हरिहरोपि
 एकं चेतूर्ध्वस्योत्तरवर्गेणप्रच्छादयतिगदाधारादयः ॥

णपुष्पमालाग्रहणम् ॥ ततस्तांपुष्पमालांशिरसिवधीयात् ॥ ॐ यद्यशोप्सरसाभिन्द्र
 श्वकारविपुलंपृथु ॥ तेनसङ्ग्रथिताःसुमनसऽआवधनामियशोमयि ॥ १ ॥ इत्यनेनपु
 ष्पमालाबंधनम् ॥ उष्णीषेणशिवेपृथते ॥ ॐ युवासुवासाःपरिवीतऽआगात्सऽउश्रे
 यान्भवतिजायमानः ॥ तन्धीरासःकवयऽउन्नयन्तिस्वाध्योमनसादेवयन्तः ॥ इ
 त्यनेनमंत्रेणोष्णीपम् ॥ ॐ अलङ्करणमसिभूयोलङ्करणम्भूयात् ॥ इत्यनेनमंत्रेणक
 र्णवैष्टकौप्रतिमुंचते ॥ प्रथमंदक्षिणकर्णेततोऽनैनवमंत्रेणवामकर्णे ॥ ॐ वृत्रस्यो
 सिक्नुनीकंश्चक्षुर्दाअसिचक्षुर्मेदेहि ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणाक्षिणीकज्जलंअंक्ते ॥ प्र
 थमंदक्षिणंततोऽनैनवमंत्रेणवामम् ॥ सौवीरांजनमितिहरिहरः ॥ अत्रचसव्यंनेत्रमं
 क्तततोदक्षिणांजनमंत्रावृत्त्यासव्यंवाअग्रेमानुपेतिमंत्रालिंगादयंगदाधराशयः ॥

प्रथमं दक्षिणं ततो वाममिति हरिहरशयः ॥ मंत्रेणोपानहौ प्रतिमुच्यते पादयोर्युगपत् ॥
 ॐ विश्वाभ्यो मानाष्ट्राभ्यस्परिपाहि सर्वतः ॥ १ ॥ इति मंत्रेण वैष्णवं दंडमादत्ते ॥
 मेखलोन्मोचनानि दंडदानानि स्नानकर्तव्यं कर्मकरोति नाचार्यः ॥ दंतप्रक्षालनादीनि
 नित्यमपि मंत्रवद्भवति ॥ वासश्छत्रोपानहान् च नवानामुपादाने मंत्रो भवति ॥ न तु
 नित्यधारणे ॥ तत आचार्यः स्नातस्थानियमान् वदेत् ॥ शूद्रादिस्पर्शनं न कर्तव्यम् ॥
 इच्छया शूद्रेऽपि अस्नातको नियमेष्वधिक्रियते ॥ नृत्यगीतवादित्राणि न प्रतिगच्छे
 त् ॥ इच्छया परैः क्रियमाणं सद्गीतं श्रोतुं गच्छेत् ॥ रागसहितं सद्गीतम् ॥ स्वयंचनक्रु
 र्यात् ॥ क्षेमसतिरत्रिग्रीत्तं न गच्छेत् ॥ अक्षमेतु कामं गच्छेत् ॥ क्षेमसति न धा
 वेत् इति नशीग्रं गच्छेत् ॥ उदपानावेक्षण इति धूपमध्ये अवलोकनं न कर्तव्यम् ॥ वृक्षा
 रोहणं न कर्तव्यम् ॥ फलप्रपतनमिति फलत्रोटनं न कर्तव्यम् ॥ संधिसर्पण इति संध्यासम

योगमनंवाअपमार्गेगमनंनकर्तव्यम् ॥ विधृतइतिनश्रस्नानंनकर्तव्यम् ॥ विषमलंघन
 मितिपर्वतगतादिलंघनंनकर्तव्यम् ॥ शुक्लवदनामितिलज्जाकरंदुःखकरममंगलभाषणं
 कर्तव्यम् ॥ संध्यादित्यभ्रक्षणमितिसंध्यासमयेउपरत्कसूर्यविवावलोकांनंनकर्तव्यम् ॥
 भ्रक्षणानिइतिसवर्णविनासिद्धिभिक्षार्थानकर्तव्या ॥ अप्स्वात्मानंनंनवेक्षेतइतिजल
 मध्येस्वमुखंनपश्येत् ॥ अजातलोम्नीमितिअनुत्पन्नलोम्नीस्त्रीम् ॥ पुंसीमितिपुरुषा
 कृतिस्त्रीम् ॥ पंढंचइतिनपुंसकप्रसिद्धम् ॥ एतान्नोपहसेत् इतिअभिगमनंनकारये
 त् ॥ गर्भिणीविजन्याइतित्रूयात् ॥ सकुलमितिनकुलंनूयात् ॥ भगालमितिकपालम्
 ॥ मणिधनुरितींद्रधनुंनूयात् ॥ गांधयंतीपरस्मैनाचक्षीतइतिपरस्यगंवत्संपाययं
 तींतांपरस्मैस्वामिनेवानकथयेत् ॥ उर्वरायामनंतहितायांभूमौइतिसस्यवत्यांवाङ्कु
 शादियश्रियतृणवत्यांभूमौमूत्रपुरीपोत्सर्गंनकुयात् ॥ उत्सर्पेस्तिष्ठन्नइतितथैवधाव

मानःसञ्चिष्टन्त्सन्मूत्रपुरीषोत्सर्गनकुर्यात् ॥ स्वयंप्रशीर्णनकाष्ठिनगुदप्रसृज्यमानः
तिआत्मनःप्रयत्नंविनापतितेनयज्ञियरहिताकंटककाष्ठिनगुदंप्रोच्छेत् ॥ यथातृणाद्य
तर्हितभूमौशिरःप्रावारैरविष्वयज्ञोपवीतंनिवीतंकृत्वाअलंबितंकर्णकृत्वादिवोदङ्मु
खोरत्रौदक्षिणाभिमुखलपविश्यमौनीभूत्वामूत्रपुरीषोत्सर्गकुर्यात् ॥ यज्ञोपवीतस्य
निवीतत्वंविनैवकर्णधारणमनाचारः ॥ मूत्रोत्सर्गशुद्धमिदंलिंगेसकृत्त्रिवारंवामकरेद्वि
वारमुभयोःकरयोर्दत्त्वातावद्भारंजलेनक्षालयेत् ॥ पुरीषेतुशुद्धमृदमेकालिंगेगुदेतिस्त्रः
वामकरेदशलभयोःकरयोःसप्तपंचत्रिर्वापिपादयोर्दत्त्वातावतैवजलेनक्षालयेत् ॥ वधत्रःस्या
चत्वारिगंडूपाणिपुरीषेद्वादशगंडूपोद्गिरणमिति ॥ विकृतंवासोनाच्छादयतीतिनी
ल्यादिरंजितवस्त्रंनपरिदधीत ॥ दृढव्रतइतिस्थिरसमारब्धव्रतोभवेत् ॥ धातात्रायकःस्वेषांपरेषांचमित्र
त्सर्वतऽआत्मानंगोपायेत्सर्वेषांमित्रमिवेतिवधात् ॥

भिवसखेवज्ञायेत् ॥ स्नातकस्यसतोऽहोरात्रत्रयं व्रतचर्योच्यते ॥ अमांसाशीभवति
 अमृन्मयेनपात्रेणउदकादिकंपिबति ॥ ऋतुमतीस्त्रीशूद्रभाषणंनकरोति ॥ शवंप्रसि
 द्धम् ॥ कृष्णशकुनिरितिकाकः ॥ शुनामितिश्वाकुक्कुरः ॥ एतेषांदर्शनंचनकुर्थात् ॥
 शीवोमृतकस्तस्मिन्जातेसतिक्रीत्वालब्ध्वाज्ञातिभिर्यद्व्यतेतच्छावान्ननाद्यात्नगृ
 ङ्गीयान्नभक्षयेदित्यर्थः ॥ शूद्रस्यअवरवर्णस्यनापितादेरपिअन्नंतच्छूद्रान्ननाद्यात्
 नगृण्णीयादित्यर्थः ॥ सूतकेप्रसवाशौचेसतिज्ञातीनामन्नंतत्सूतकान्ननाद्यान्नभक्षये
 दित्यर्थः ॥ मूत्रपुरीषेष्ठीवनंचातपेनकुर्थादिति ॥ मूत्रपुरीषेप्रसिद्धे ॥ ष्ठीवनंमुखाल्लादि
 आतपेचनकुर्थात् ॥ सूर्याच्चात्मानंनान्तर्दधीतेतिच्छत्रादिनामूत्रोत्सर्गंनकुर्थात् ॥ तसे
 नोदकार्थान्कुर्वीतइति ॥ तप्तेनोदकेनशौचाचमनादिकाःक्रियाःकार्याः ॥ अवज्योत्य

दीपदिनारात्रीभोजनंनकर्तव्यम् ॥ सत्यवदनमेववाकर्तव्यम् ॥ यथा ॥ रागं द्वेषमहका
 रंत्यक्त्वाचत्वारिअभ्यसेत् ॥ क्षमादयाशातिसत्यंसवैज्ञानीसमोक्षभागिति ॥ नाध
 स्तनाअमांसादयोयमनियमाःकर्तव्याः ॥ यदिप्रवर्ग्यवान्महावीरःसोमयागार्थस्वी
 कृतदीक्षःदीक्षितोभवतितदासूत्रपुरीषेष्ठीवनादिअवज्योत्यरात्रौभोजनांतानिनकु
 र्यादितियमनियमाअनुष्ठेयाः ॥ यथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ आचार्यादिपू
 जनंतेभ्यश्चदीक्षिणांदत्वातराशिपोगृहीत्वा मातृणां विसर्जनंकृत्वाकर्मेश्वरार्पणंकुर्या
 त् ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करेसमावर्तनप्रयोगः ॥ अथातुरदशायांसमावर्तनविधिः ॥
 आतुरदशायांयथोक्तसमावर्तनाभावेसंक्षेपतस्तत्कार्यम् ॥ तत्रप्रयोगसंकल्पंकृत्वाब्र
 ह्मचारिलिंगानिमेखलादीनित्यक्त्वातीर्थेत्नात्वावासःपरिधानाचमनतिलकधारणा
 निकृत्वाग्निप्रतिष्ठाप्यप्रजापतिंमनसाध्यात्वातूष्णींसमिधमादध्यात् ॥ अन्यदपि

अविरोधितूष्णीं कर्तव्यमितिसमावर्तनानुक्त्वइतिधर्मसिंधुः ॥ इति संस्कारभा
स्करेसमावर्तनेआतुरदशार्थासमावर्तनविधिःसमाप्तः ॥

अथक्रमप्राप्तोविवाहः ॥ तत्रअनाश्रमिनिर्णयःप्रायश्चित्तंच ॥ यथा ॥ अनाश्रमी
नतिष्ठेत्तदिनमेकमपिद्विजः ॥ आश्रमेणविनातिष्ठन्प्रायश्चित्तीभवेद्विजइतिदक्षस्मृ
तेः ॥ एतत्प्रायश्चित्तनिष्कृतिर्मिताक्षरायाम् ॥ अनाश्रमिप्रायश्चित्तंतथा ॥ अनाश्र
मीसंवत्सरंप्राजापत्यकृच्छंचरित्वाश्रममुपेयात् ॥ द्वितीयेऽतिकृच्छंतृतीयेकृच्छ्राति
कृच्छ्रमत ऊर्ध्वचांद्रायणमितिहारीतोक्तेः ॥ धेनोरभावेनिष्कःस्यात्तदर्थपादमेववा ॥
गुंजाअशीतिःकर्पस्तुकर्पाश्चत्वारिनिष्ककः ॥ सुवर्णंरजतंवापिदद्याच्छक्त्यनुसारत

इति ॥ अशीतिगुंजात्मकः कर्षः चत्वारः कर्षाएकोनिष्कश्चेति ॥ ॥ प्राजापत्यकृ
 च्छंद्राद्दशदिनसाध्यंतद्यथा ॥ प्रथमेत्रिदिनेप्रातः एकमुक्तं षड्विंशतिग्रासपरिमितं हवि
 प्यान्नं भोक्तव्यम् ॥ द्वितीयेत्रिदिनेनक्तं द्वाविंशतिग्रासपरिमितं भोक्तव्यम् ॥ तृतीयेत्रि
 दिनेअयाचितं चतुर्विंशतिग्रासपरिमितं मध्याह्ने भोक्तव्यम् ॥ अत्र सर्वत्र हविष्यान्नं भो
 क्तव्यम् ॥ अयाचितं याश्चारहितम् ॥ चतुर्थेत्रिदिनेअनशनमिति प्राजापत्यकृच्छम् ॥ ए
 तत्प्रत्याम्नायेगौरेका ॥ ॥ अतिकृच्छंयथा ॥ प्रथमेत्रिदिने एकमुक्तं पाणिपूरितं हवि
 प्यान्नं भोक्तव्यम् ॥ द्वितीयेत्रिदिनेअयाचितं पाणिपूरितं भोक्तव्यम् ॥ तृतीयेत्रिदिनेउप
 वासइतिनवदिनसाध्यमतिकृच्छम् ॥ एतत्प्रत्याम्नायेगोद्वयम् ॥ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छं
 यथा ॥ एकग्रासपर्याप्तस्यप्राणधारणपर्याप्तस्यवाहुग्धस्य एकविंशतिदिनेषु भक्षणेकृ
 च्छ्रातिकृच्छम् ॥ एतत्प्रत्याम्नायेगोचतुष्टयंत्रयंवा ॥ ॥ चांद्रायणं यथा हविष्या

न्नस्यमयूरान्दप्रमाणमेकग्रासमेवंशुक्लप्रतिपदमारभ्यपौर्णिमांतमेकैकवार्धितग्रासंकृ
 ष्णप्रतिपदमारभ्यअमांतमेकैकग्रासंन्यूनंचेतियवमध्यचांद्रायणव्रतम् ॥ पक्षेति
 थिवृद्धचापोडशग्रासाः ॥ क्षयेचतुर्दशग्रासाश्चेति ॥ ग्रासान्नगायत्र्याभिमंत्रयेदि
 तिमहार्णवे ॥ एतत्प्रत्याम्नायेष्टौपंचचतस्रोवागावइति ॥ प्रथमाब्देप्राजापत्यंकृच्छ्रं
 व्रतेसंकल्पः ॥ देशकालकीर्तनातेअमुकशर्मणःममब्रह्मचर्यव्रतविसर्गदिनमारभ्य
 एकाब्दपर्यंतंवातश्चूनादिनपर्यंतमनाश्रमास्थितिजन्यदोषपरिहारार्थंप्राजापत्यकृ
 च्छ्रव्रतप्रत्याम्नायैकगोनिष्कयीभूतंयथाशाक्तिरजतमुद्राद्रव्यदानमहमाचरिष्ये ॥ इ
 तिसंकल्पतिब्राह्मणंसंपूज्यपूर्वकल्पितद्रव्यंगृहीत्वा ॥ इमांप्राजापत्यकृच्छ्रप्रत्या
 म्नायैकगोनिष्कयीभूतरजतद्रव्यमुद्राममुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ द्वि
 तीयाब्देअतिकृच्छ्रव्रतेसंकल्पः ॥ देश० ममब्रह्मचर्यव्रतमारभ्यअब्दद्वयपर्यंतम

नाश्रमास्थितिजन्यदोषपरिहारार्थमतिकृच्छ्रव्रतप्रत्याम्नायगोद्वयनिष्क्रीयभूतं यथा
शक्तिरजतमुद्राद्रव्यदानमहमाचरिष्ये ॥ इतिसंकल्पतिब्राह्मणंसंपूज्यपूर्वकल्प
तंद्रव्यंगृहीत्वा ॥ इदमतिकृच्छ्रप्रत्याम्नायगोद्वयनिष्कयीभूतरजतमुद्राद्रव्यममुं
तुभ्यमहंसंप्रददे ॥ तृतीयाब्देकृच्छ्रातिकृच्छ्रव्रतेसंकल्पः ॥ देशं ममब्रह्मचर्यव्रतमा
रभ्यअब्दत्रयपर्यतमनाश्रमस्थितिजन्यदोषपरिहारार्थकृच्छ्रातिकृच्छ्रव्रतप्रत्या
म्नायगोचतुष्टयनिष्कयीभूतं यथाशक्तिरजतमुद्राद्रव्यदानमहमाचरिष्ये ॥ इतिसं
कल्पतिब्राह्मणंसंपूज्य ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रप्रत्याम्नायगोचतुष्टयनिष्कयीभूतारजतद्र
व्यमुद्राममुं तुभ्यमहंसंप्रददे ॥ तृतीयाब्दोर्ध्वकस्मिंश्चिद्रूपंचांद्रायणव्रतेसंकल्पः ॥
देशं ममब्रह्मचर्यव्रतमारभ्यअद्यदिनपर्यतमनाश्रमस्थितिजन्यदोषं चांद्राय
णव्रतंतत्प्रत्याम्नायपंचगोनिष्कयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यमुद्रादानेनाहं ॥ इति

गौनिष्कयीभूतैरजतद्रव्यमुद्राममु०तुभ्यमहंसंप्रददेइतिअनाश्रमित्वप्रायश्चित्तम् ॥
 विवाहोपयोगिकन्यादिप्रकारोनिर्णयश्च ॥ गुरवेतुवरंदत्वास्नार्यीततदनुज्ञया ॥ वेद
 व्रतानिवापारंनीत्वाह्युभयमेववा ॥ अविष्टुतब्रह्मचर्यौलक्षण्योस्त्रियमुद्ग्रहेत् ॥ अनन्य
 पूर्विकांकातामसपिंडायवीयसीम् ॥ अरोगिणीभ्रातृमतीमसमानार्षगोत्रजामिति
 याज्ञवल्क्योक्तेः ॥ त्रिविधोपिवेदव्रतोभयस्नातकोऽविलंबेनलक्षणादिविशिष्टास्त्रियं
 परीक्षितामुद्ग्रहेत् ॥ अनन्यपूर्विकामितिअन्येषांवाग्दानादिनानिपूर्वदत्ताम् ॥ असपिं
 डांसापिंड्यसंबंधरहिताम् ॥ यवीयसीन्मूत्रवयस्काम् ॥ असमानार्षगोत्रजांस्वसमान
 गोत्रप्रवररहितामिति ॥ अत्रापिकुलमग्रेपरीक्षेतेतिगृह्यादिवचनादादौसदाचारदि
 गुणवद्धीनक्रियत्वादिदोषरहितंकुलंपरीक्ष्यतज्जोद्ग्राह्या ॥ तदनुलक्षणान्यपिपरीक्ष

णीयानि ॥ लक्षणानि च शुभाशुभसूचकानि ॥ तन्त्रलोमके शदर्शनादानि प्रत्यक्षानि ॥ तन्त्र
म्यानि वाह्यानि ॥ तथा च मन्त्रः ॥ अव्यंगांगीसौम्यनाम्नीहंसवारणगाभिनीम् ॥ तन्त्र
लोमके शदर्शनां मृद्धंगीसुद्धहेत्स्त्रियमिति ॥ कात्यायनः ॥ अव्यंगांगीसौम्यनाम्नीहंसवारणगाभिनीम् ॥ तन्त्र
रूपावयवपूर्विकाम् ॥ सर्वणसुकुलोत्पन्नां शुभलक्षणसंयुताम् ॥ प्रतिगृह्णीत तां कन्यां कुल
संतानवर्धिनीमिति ॥ तथा च ज्योतिर्निबंधे ॥ मृद्धंगीगूढगुल्फासमकुचनयनवृत्तना
भोरुवक्राकृष्णभ्रूनेत्रेकशास्त्रिथरसुनखादीर्घनेत्राविलोमाः ॥ मृद्धाणीस्वलूपभाला
लघुललितगमापाणिपादोष्ठरक्तासाकन्यांद्राहिताचित्सुतधनविपुलान्नायुराशिगयदा
स्यादिति ॥ अथ कन्यादोषाः ॥ निर्गुणाशुक्लसंभाषीक्रोधयुक्तासरोगिणी ॥ विषयो
गाबंध्ययोगाकुलविध्वंसयोगिका ॥ दरिद्रजारयोगाचहीनचिरणसंयुता ॥ एतद्दोषदश
र्गुक्तातांकन्यां न प्रतिग्रहदिति ॥ अथ वरगुणाः ॥ तत्र शुद्धिमते कन्यां प्रयच्छेदिति बहू

चगृह्यो॥ तथा च ज्योतिर्निबन्धे ॥ विद्यावंतं सुरूपमुभयकुलशुचिज्ञातशीलं दृढांगं निर्व्या-
 धिशांतिशुक्तं द्विजसुरप्रणतौ किञ्चिदाढ्यं प्रयुक्तं ॥ सम्यक्पट्टोच्चिष्टप्रचुरतरधियंमू-
 त्रधारं सुलिङ्गमेतद्भ्रुवंपरिष्ठवरमिहवरयेत्कन्यकायाः सुवेशम् ॥ १ ॥ यमः ॥ कुलंचशीलं
 च वयश्चरूपं विद्यांचवितंचसनाथतांच ॥ एतान्युणान्सप्तपरीक्ष्य देयाकन्याबुधैः शेषम-
 चितनीयम् ॥ १ ॥ अथ वरदोषाः ॥ मूकौधोवाधिरः कुब्जः स्तब्धः पंगुर्नपुंसकः ॥ कुष्ठी-
 रोगी ह्यपस्मारदिशदोषाः प्रकीर्तिताः ॥ अन्यच्च ॥ आचारहीनो मूर्खश्चक्रूरूपश्चौ-
 रजारकः ॥ पाखंडी च तथोन्मत्तो गूहकः कुलद्रूपकः ॥ द्यूतकर्मरतश्चैव दशदोषाः प्र-
 कीर्तिताः ॥ एवदोषप्रयुक्ता ये ते पुत्रकन्यानदीयते ॥ अन्यच्च ॥ पंढमूकांधवाधिरका-
 णकुब्जाश्च वामनः ॥ अश्रीत्रोपंगवश्चैव ते पुत्रकन्यानदीयते ॥ अन्यच्च ॥ श्वित्रीकु-
 ष्ठी ह्यपस्मारिकुनखीरयावदंतकः ॥ व्रणयुक्तो व्याधियुक्तस्ते पुत्रकन्यानदीयते इति ॥

पतितः प्रागुक्तः ॥ असपिंडामितिसापिंडचं वर्जनीयम् ॥ अथसापिंडच्यभिर्णयः ॥ व
ध्वावरस्यवातातः कूटस्थाद्यादिसप्तमः ॥ पंचमीचत्तयोर्मातातत्सापिंड्यनिवर्ततेइ
ति ॥ कूटस्थइतिमूलपुरुपमारभ्यात्रगणना ॥ कूटस्थोमूलपुरुषोयतः संतानभेदतः ॥
संस्कारकौस्तुभे ॥ दशभिः पुरूपैः ख्याताच्छोत्रियाणामहाकुलात् ॥ उद्ग्रहेत्सप्तमा
दूर्ध्वतदभावेतुसप्तमाम् ॥ पंचमी तदभावेतुपितृपक्षेष्वायंविधिरिति ॥ सप्तमीचतथा
पष्टीपंचमीचतथैवच ॥ एवमुद्ग्राहयेत्कन्यांनदोषः शाकटायनः ॥ चतुर्थीवातृती
यांपक्षयोरुभयोरपि ॥ विवाहयेन्मनुः प्राहपाराशर्योगिरायमः ॥ १ ॥ चतुर्थी
मुद्ग्रहेत्कन्यांचतुर्थः पंचमोवरः ॥ पराशरमतेषष्टीपंचमोनतुपंचमीम् ॥ इतिसापिंड्य
दीपिकायाम् ॥ पंचमवरपंचमीकन्योद्ग्राहेव्यवस्थोक्ताविश्वरूपनिबंधे ॥ द्वौपुत्रौपूर्व
जात्स्यातांतयोरपिचसंततिः ॥ पंचमः पंचमीकन्यांनतत्रवरयेद्विजः ॥ १ ॥ द्वेक

न्येपूर्वजात्स्यातांसंततिः स्यात्तयोःरपि ॥ पंचमः पंचमीकन्यांवरस्तत्र समुद्रहेतुः ॥
 ॥ २ ॥ कन्यापुत्रौतुसंभूतौपूर्वजात्संततिस्तयोः ॥ यदिस्याद्द्वयेतत्रपंचमः पंचमी
 मयीति ॥ ३ ॥ असपिंडान्चयामातुरसपिंडान्चयापितुः ॥ साप्रशस्ताद्विजातीनांदा
 रकर्मणिमैथुने ॥ यत्तुदोषानुरूपेणकुलमार्गेणचोद्गहेत् ॥ नित्यंसंव्यवहार्यः स्याद्वि
 दौक्तैस्तत्प्रतीर्यतेइति ॥ तच्चयथाशाखोक्तप्रकारेणयथादेशाचारकुलाचारानुसारेण
 कुलदीर्घसंकोचितविचारतोव्यवस्थाज्ञेया ॥ विस्तरस्तुग्रंथांतरेज्ञेयः ॥ मातुलक
 न्यानिपेधस्तु ॥ यथा ॥ मातुलस्यसुतांविप्रोदक्षिणेतांसमुद्गहेत् ॥ वर्जनीयाप्रयत्ने
 नसर्वैर्वाजसनैयिभिरिति ॥ तत्रगोत्रप्रवरविचारेणोद्गहेत् ॥ गोत्रप्रवरैक्येमहद्वोषः ॥
 अथदत्तकसापिंड्यनिर्णयः ॥ तद्विवरणंयथा ॥ गौतमः ॥ अर्ध्वसप्तमात्पितृबंधु
 भ्योर्बीजिनश्च ॥ मातृबंधुभ्यः पंचमादिति ॥ उत्कंच ॥ वसुदेवांगजाताचकौतियस्य

विरुद्धयतइतिवार्तिकव्याख्यावसरेन्यायसुधाकृतादत्तकविषयमेतदित्यंगीकृत्यकु
त्याजनककुलेसाप्तपूरुषंसापिंड्यमितिव्याख्यातंतद्विषयत्वेनैवसापिंड्यमीमांसाया
म् ॥ अतःकुलद्वयेपिसाप्तपूरुषंसापिंड्यंप्रतीयते ॥ पैठीनसस्तुः ॥ त्रीन्मातृतः पंच
पितृतःसप्तपुरूपानतीत्योद्ग्रहेदित्याह ॥ व्याख्यातमेतदपराकदत्तकादिपुत्रान्पितृ
पक्षतोनिवृत्तापिंड्यगोत्रार्थेयान्प्रत्येतदुच्यतेपंचपितृतइति ॥ अतश्चप्रतिग्रहीतृकुले
साप्तपूरुषंसापिंड्यंप्रतीयतेप्रतिग्रहीतृमातृपितृककुलयोस्त्रिपुरुषसापिंड्यमितिप्रा
ञ्चः ॥ अथात्रव्यवस्थोक्तासापिंड्यदीपिकायाम् ॥ दत्तक्रीतादीनांजनकगोत्रेणोपन
यनेकृतेजनककुलेसाप्तपूरुषंसापिंड्यम् ॥ प्रतिगृहीतृमातृपितृकुलेनिर्वाप्यपिंड्यलक्ष
णंत्रिपूरुषंसापिंड्यम् ॥ प्रतिग्रहीतृगोत्रेउपनयनमात्रेकृतेपंचपूरुषम् ॥ जातकर्माद्युप
नयनतिकृतेसाप्तपूरुषमितिपैठीनसिक्तेःसाफल्यायव्याख्येयम् ॥ नैकेवलंदत्तकस्य

परिणयनार्थमेवैपसापिंड्योपन्यासः ॥ किंतुतत्संततेस्तत्पित्रादिकुलोत्पन्नैःसहसंबंध
 संभवनिर्णयार्थमपि ॥ अन्यथापार्थसुभद्रयोरदत्तकयोःसंबंधासंभवशंकायाअर्जुन
 सुभद्रयोरदत्तकयोःसंबंधासंभवशंकायाआचार्यकर्तृकोपन्यासस्यतदुपपत्त्यसुधा
 यांगातमीयोपन्यासस्थालयकतापत्तेःयादृशदत्तकस्यथासापिंड्यमुक्ततत्सतताव
 पितृवतद्ब्रह्मोध्यम् ॥ अतएवयन्मदनपारिजातोक्तं ॥ दत्तपुत्र्याःसुतस्यमातुःप्रतिगृहीतु
 मातुःकुलेत्रिपूरुषंसापिंड्यं ॥ दत्तकपुत्रसुतस्यस्वजनककुलेपंचपूरुषमितिदपिपूर्वो
 क्तरीत्यादत्तकविशेषसंततिविषयत्वेनव्याख्येयम् ॥ मुख्यवयवानुवृत्त्यभावेपिद्वि
 तीयसापिंड्यप्रकारमाह सुमंतुः ॥ पितृपत्न्यःसर्वामातरस्तद्भ्रातरोमातुलास्तद्भ्रगि
 न्योमातुःस्वसारस्तद्ब्रह्मिहतरश्चभगिन्यस्तदपत्यानिभागिन्यानिअन्यथासंकरकारि
 णःस्युरितिमदनपारिजातेमाधवीयेचतद्भ्रगिन्यइतिपठितेअन्यग्रंथेषुतुपठ्यंते ॥ अत्र

यावद्धचनं चार्चनिकमिति न्यायेन परिणीतेष्वेवातिदेशिकं सापिंड्यं न तु पंचमसप्तमादि
पर्यंतमिति भट्टचरणप्रभृतयो बहव इति ॥ यवीयसीं स्वापेक्षया वयसावपुषा च न्यूनानाम् ॥
अरोगिणीमचिकित्स्य राजयक्ष्मादि रोगरहिताम् ॥ भ्रातृमतीमिति पुत्रिकाकरणशं
कानि वृत्त्यर्थम् ॥ यत्र तु पुत्रिकाकरणभावनिश्चयस्तत्रतामभ्रातृकामप्युद्धहेतुः ॥ इति
दत्तकसापिंड्यनिर्णयः ॥ अथ गोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ विश्वामित्रोजमदग्निभरद्वाजो
थगौतमः ॥ वसिष्ठोत्रिः कश्यपश्च इत्येते सप्त ऋषयः ॥ सप्तानामृषीणामगस्त्याष्ट
मानां यदपत्यं तद्गोत्रमिति याचक्षत इति ॥ असमानार्षगोत्रजा मिति ॥ ऋषेरिदमार्षगो
त्रप्रवर्तकस्य मुनेर्व्यावर्तकः प्रवर इत्यर्थः ॥ गोत्रवंशपरंपरया प्रसिद्धम् ॥ स्वसमाने आर्ष
गोत्रेयस्य तस्माज्जातायानभवति तांयास्कमाधूलमौकानां भिन्नगोत्राणामपि भार्गवै
तहव्यसावितसेति प्रवरैक्यमस्ति तत्र विवाहो माभूदिति असमानार्षजा मित्युक्तम् ॥ आं

गिरसांवरीपयौवनाश्वेतिमांधात्रांबरीषयौवनाश्वेति ॥ आंगिरसमांधातृप्रवरभेदे
 पियौवनाश्वगौत्रैक्यम् ॥ तादृशविवाहवारणायासमानगोत्रजामित्युक्तम् ॥ तथाचगो
 त्रप्रवरौपृथक्पयुदासेनिमित्तभूतौ ॥ प्रवरैक्येविशेषमाहवौधायनः ॥ पंचानांत्रिषु
 सामान्यादविवाहस्त्रिषुद्रव्योः ॥ भृग्वंगिरोगणेष्वेवंशेषेष्वेकोपिवारयोदिति विवाहमि
 तिशेषः ॥ भृगूणांनविवाहोस्तिचतुर्णामादितोमिथः ॥ इयेतादयस्त्रयस्तेषांविवाहोमि
 थइष्यते ॥ षण्णांवैगौतमादीनांविवाहोनेष्यतेमिथः ॥ दीर्घतमाओतथ्यश्चकक्षी
 वांश्चैकंगोत्रजाः ॥ भरद्वाजाग्निवैश्याश्चशृंगाःशैशिरयःकताः ॥ एतेसमानगोत्राःस्यु
 र्गानैकेवदंतिवै ॥ पृषदश्वासुद्गलाविष्णुवृद्धाएकोगस्त्योहारीतःसंस्कृतयाकपिः ॥
 यास्कश्चैषामिथइष्टोविवाहः सर्वरन्यैर्जामदग्न्यादिभिश्च ॥ यावत्समानगोत्राःस्यु
 र्विश्वाभिन्नोनुवर्तते ॥ तावद्भसिष्टश्चात्रिश्चकश्यपश्चपृथक्पृथक् ॥ द्व्यार्षेयाणांत्र्या

पेंयःसन्निपातोऽविवाहहृयापंचाषेयःसन्निपातोऽविवाहः ॥ एकएवऋषयाव
त्प्रवरेष्वनुवर्तते ॥ तावत्समानगोत्रत्वमृतेभृग्वंगिरोगणादित्यसमानप्रवरैर्विवाहः ॥ १ ॥
भरद्वाजाश्चकपयोर्गार्गौक्षायणाइति ॥ चत्वारोपिभरद्वाजानोद्ग्रहेयुःपरस्परम् ॥ १ ॥
औत्थयप्रवरोयेपांगैतमानांभवेदिह ॥ तैःसवरपिनैवेष्टाभरद्वाजस्यसंगतिः ॥ १ ॥
इतिसंक्षिप्तगोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ अथदत्तकस्थगोत्रादिनिर्णयः ॥ तत्रयश्चप्रतिग्रही
त्राजातकर्मादिभिश्चूडादिभिर्वासंस्कृतस्तदेकगोत्रः ॥ एवमभिप्रेत्यैवगोत्ररिक्थेज
नग्रितुर्नभजेदंतिमःसुतइतिशास्त्रमापिप्रवृत्तम् ॥ एतदन्यस्तुप्रतिगृहीत्रोपनयनमा
त्रसंस्कृतस्तदुत्तरतःप्रतिगृहीतोवादेवरातवंद्विगोत्रएवेतिव्यवस्थाप्रागवादि ॥ तथा
प्येपांव्यवस्थाअभिवादनश्राद्धादिगतगोत्रनिर्देशार्था ॥ विवाहेतुदत्तकमात्रेणवा
जिप्रतिग्रहीत्रोःपित्रोर्गोत्रप्रवरवर्जनकार्यम् ॥ प्रवरमंजर्यादिनिबंधेषुतन्निबंधोक्तेः ॥ इ

तिदत्तकस्यगोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ अथप्रत्युद्ग्राहादिनिषेधो नारदेन ॥ प्रत्युद्ग्राहो नैवकार्यो
 नैकस्मैदुहितुद्ग्रथम् ॥ नचैकजन्ययोः पुंसोरेकजन्येतुकन्यके ॥ नैवकदाचिदुद्ग्राहो नै
 कदामुंडनद्ग्रथमिति ॥ यत्कुटुंबोत्पन्नाकन्यकास्वकुलआनीयते तत्कुटुंबे एवस्वकुटुं
 बोत्पन्नकन्यकाप्रदानं प्रत्युद्ग्राहइत्युच्यते ॥ प्रायस्तत्रविरुद्धसंबंधसद्भावात् ॥ तथाच
 गृह्यपरिशिष्टे ॥ कन्यायवीयसीमसिपिंडामसगोत्रामविरुद्धसंबंधामुपयच्छेदिति ॥
 विरुद्धोलौकिकसंबंधोयस्याः सा तथा ॥ भार्यास्वमुदुहितापितृव्यपत्नीस्वसाभ्रातृदु
 हितुकन्यादेवरकन्याचेत्यादयः ॥ प्रकृतेतुभ्रातृदुहितुकन्यादेवरकन्याचकन्यैव
 व्यवह्रियतइतिकृतवानस्त्रीपरिणयनम् ॥ लोकविरुद्धसंबंधएवमादौविरुद्धसंबंधेसत्ये
 वप्रत्युद्ग्राहनिषेधो नान्यत्रतिवेदितव्यम् ॥ आसांप्रत्युद्ग्राहो नकार्यएव ॥ तथैकस्मै
 वराथदुहितुद्ग्रथंनदद्यात् ॥ ज्येष्ठार्यांजिवत्यांसत्यांकनिष्ठानदद्यात् ॥ मृतौत

स्यैववरस्थकनिष्ठां दद्यात् ॥ अन्यथाविरुद्धसंबंधाभावात् ॥ इदमपि प्राग्विरुद्धसंब
 धेसतिवेदितव्यम् ॥ एवंविधउद्धाहः कदाचिन्नकार्यः ॥ तथैकस्मिन्नेवकालेमुंडनद्वयं
 नकार्यम् ॥ तथाच ॥ एकजन्येतुकन्येद्रेपुत्रयोर्नैकजन्ययोः ॥ नपुत्रीद्वयमेकस्मैप्रद
 द्यात्तुकदाचनेति ॥ इतिप्रत्युद्धाहनिर्णयः ॥ अथसोदरकन्यापुत्रयोर्विवाहयोःसमान
 संस्कारत्वेप्येकवर्षेकर्तव्यत्वमनुज्ञातं ज्योतिःशास्त्रे ॥ सोदर्ययोः कन्यकयोः सुतयोर
 कवत्सरे ॥ विवाहोनस्मृतइति ॥ अत्रैकवर्षनिषेधनभिन्नवर्षेकर्तव्यताविधीयते ॥
 निषेधस्त्वेकवर्षेपिपणमासादर्वागिव ॥ तथाचसारसमुच्चये ॥ एकोदरभ्रातृविवाहकृ
 त्यंस्वन्नोर्नपाणिग्रहणंविधेयम् ॥ पणमासमध्येमुनयःसमूच्चुर्नमुंडनंमुंडनतोपिकुर्या
 त् ॥ अतएकवर्षनिषेधाद्भिन्नवर्षेतुपणमासादर्वागपिनैवदोषः ॥ यदितुज्येष्ठमासिय
 स्यविवाहादौकृतेकार्तिकेमार्गशीर्षेत्तत्सोदरस्यविवाहादौक्रियमाणेपणमासाभाभ्यन्तरे

पिचतुर्मासातिक्रमणान्नदोषः ॥ यदुक्तंवाक्यसारे ॥ एकःकर्ताशुभंक्रुयान्निपुत्र्योःपु
 त्रयोरपि ॥ पण्मासेवाचतुर्मासवर्षभेदेतुशोभनमिति ॥ पण्मासमध्येचतुर्मासमध्ये
 वापुत्र्योः पुत्रयोरपिशुभंविवाहादिकमेकः कर्तानिकुर्यात् ॥ वर्षभेदेतुषण्मासातिक्रमा
 भावेपिशुभंस्यादिति ॥ तदुपलक्षणेनात्रप्रवेशनिर्गमादिदोषोनास्तीतिगम्यते ॥ त
 थाचज्योतिःसारे ॥ निकस्मिन्वत्सरेक्रुयान्निर्गमंघञित् ॥ अतिक्रतित्वत्सरेस्या
 तथामासचतुष्टयेइतिद्वितीयादिविवाहेपुनरुपनयनादौचसमानसंस्कारत्वाविचारः ॥
 जातकर्मसंस्कारत्वाहृद्धिश्राद्धादौस्वयमेवकर्तव्यत्वाम् ॥ तथाचवचनम् ॥ जातकर्मा
 दिसंस्कारेपिताकुर्वानादिकम् ॥ समावृत्तौस्वयंक्रुयादाद्येपाणिग्रहेपितेति ॥ पुनरु
 पनयनेआश्वलायनः ॥ अथोपेतपूर्वस्यकृतकृतंकेशवर्षनंमेधाजननंचानिरुक्तंपरि
 दानंकालश्चेति ॥ अत्रपरिदानादीनामभावात्स्वयमेवकर्तृत्वंसिद्धम् ॥ देशव्यवस्था

यामपिनदोषः पठ्यते ॥ ज्योतिःशास्त्रे ॥ एकोदर्योः करतलग्रहणंयदिस्यादेकोदर
 स्थवरयोः कुलनाशनंच ॥ एकाब्दिकेहिविधवाभवतीहकन्यानद्यंतरेपिशुभदंपृथुशै
 लरोधेइति ॥ एकाब्दमध्येएकोदर्योः कन्ययोः करतलग्रहणंयदिस्यात् ॥ एकोदरस्थ
 वरयोर्वाकरतलग्रहणंस्यात्तदाकुलनाशनंकन्याविधवाचभवति ॥ नदीव्यवधानेष्ट
 थुशैलव्यवधानेपिशुभदंभवति ॥ नद्यंतरेणशैलांतरंचलक्ष्यते ॥ तथाचस्मृ
 तिः ॥ व्यवधानंमहानद्यागिरिर्वाव्यवधायकः ॥ वाचोयत्रविभिद्यंतैतद्देशां
 तरमुच्यते ॥ अतः पृथुपदंनद्यापिसंबंधनीयंतेननदीमहतीगृह्यते ॥ चतुर्विंश
 तियोजनायामहानद्योगोदावर्यादयोद्वादशपुराणादौप्रसिद्धाः ॥ पृथुशैलः सह्य
 विंध्यादिः ॥ अयंचसकलभिन्नाब्दादौविधिः प्रवेशनिर्गमनिर्णयेवेदितव्यः ॥
 समानन्यायतत्त्वात् ॥ अथैकमातृप्रसूतयोर्निर्णयः संहितासारावल्याम् ॥ एकमात्

प्रसूतानामेकस्मिन्वत्सरेयदि ॥ विवाहंनैवकुर्वीतवदंतिमुनयोयथा ॥ १ ॥ ॥
 स्मृत्यंतरे ॥ ॥ विवाहस्त्वेकजन्यानामेकस्मिन्बुदयेकुले ॥ नाशंकरोत्येकवर्षे
 स्यादेकविधवायतः ॥ २ ॥ उदयोलग्नम् ॥ एकजन्यानामेकस्मिन्बुदयेविवाहः कुल
 विनाशंकरोति ॥ एकवर्षेलेकविधवास्यादित्यन्वयः ॥ विवाहोत्रतबंधादीनामुपल
 क्षणम् ॥ तथाचज्योतिःशास्त्रे ॥ एकमातृजयोरैकवत्सरेपुरुपस्त्रियोः ॥ नसमानक्रि
 यांकुर्यान्मातृभेदेविधीयते ॥ पुरुषौचस्त्रियौचपुरुपस्त्रियौ ॥ पृथक्कविक्षायांबहुत्वा
 संभवान्नबहुत्वम् ॥ एकमातृजयोर्द्वयोः स्त्रियोरैकवर्षसमानक्रियानकुर्यादित्यर्थः ॥
 समानक्रियातुल्यसंस्कारः ॥ अत्रवर्षेतुमनुजमानेन ॥ मनुजवर्षेणसंवत्सरव्यवहा
 रात् ॥ तद्वर्षेचत्रादिफाल्गुनामांतंग्रहगणितेप्रसिद्धम् ॥ यत्तुगर्गवचनम् ॥ आतृयुगेस्व
 सृयुगेआतृस्वसृयुगेतथा ॥ नजातुमंगलंकुर्यादेकस्मिन्मंडपेऽहनीति ॥ एकस्मिन्मंड

पेऽहनीतिनिषेधादेकवर्षेपिभिन्नेऽहनिकर्तव्यतार्थसिद्धा ॥ अपिच ॥ पुत्रीपरिणयाद्
 र्ध्वयावद्दिनचतुष्टयम् ॥ पुत्र्यंतरस्यकुर्वीतनोद्ग्राहमितिसूरयः ॥ दिनचतुष्टयमध्येपु
 त्र्यंतरस्यविवाहनिषेधाद्दिनचतुष्टयोत्तरमेकवर्षेपिपुत्र्यंतरस्यविवाहोविधीयतइत्यु
 क्त्वाद्दिनचतुष्टयग्रहणमंडपोद्गासनातानिविवाहसमाप्तिकर्माणि लक्ष्यन्ते ॥ प्रायश्च
 तुर्थदिनेतेषांविधानात् ॥ अतएववराहः ॥ उद्ग्राह्यपुत्रीनपिताविदध्यात्पुत्र्यंतरस्यो
 द्ग्रहनेनजातु ॥ दिनानिचत्वारिहिमंगलस्यसमापनंतावदतोविदध्यात्इति ॥ अत
 श्चैकमंडपेशोभनद्रथस्यनिषेधोस्तीतिसिद्धम् ॥ तथाचयमलजातेनिर्णयसिधौ ॥ ए
 कस्मिन्वासरेप्राप्तैकुर्याद्यमलजातयोः ॥ क्षौरंचैवविवाहंचमौजीबंधनमेवच ॥ अ
 न्नविशेषः भट्टकारिकायाम् ॥ एकस्मिन्वत्सरेचैववासरेमंडपेतथा ॥ कर्तव्यमंगलंस्व
 स्त्रोभ्रात्रोर्यमलजातयोरिति ॥ ननुस्त्रीणामुपनयनस्थानिविवाहइत्युक्तत्वात् ॥ सो

दरकन्यापुत्रयोर्विवाहोपनयनयोःसमानसंस्कारत्वमितिचेदुच्यते ॥ अष्टमेवर्षे
 ब्राह्मणमुपनयेदित्याश्रलायनवचनेनकुमारमित्यनुवर्तते ॥ कुमारीनिवृत्त्यर्थमिद
 मितिघृत्तिकृताव्याख्यातम् ॥ हरदत्तेनापिब्राह्मणग्रहणंचात्रस्त्रीशूद्रादिनिवृत्तयइति ॥
 अतोऽध्ययननाधिकारात्स्त्रीणामुपनयननिषेधएवायथाहभारद्वाजः ॥ उपनयनारख्यं
 यत्कर्मविद्यार्थसमुद्धारितमिति ॥ अतएवाहोपनयेद्गुरुः शिष्यं ॥ जाताधिकाराज्जन
 नादष्टमेव्देभवेदिदम् ॥ कुमाराधिकृतेश्चापिनस्त्रीणामिदमुच्यतइत्यतःस्त्रीणामुपनय
 ननिषेधएव ॥ एवंचेत्तर्हिस्त्रीणां द्विजन्मत्वंनस्यात् ॥ तस्मात्स्त्रीणां द्विजन्मत्वसिद्धयर्थ
 मेवोपनयनस्थानेविवाहइत्युक्तमेतदेवस्पष्टीकृतंमनुना ॥ वैवाहिकोविधिःस्त्रीणामौप
 नायनिकः स्मृतः ॥ पतिसेवागुरौवासोर्गृहस्थाग्निपरिक्रियेति ॥ अतः स्त्रीणांविवाह
 विधिरेवोपनयनमिति कृत्वाकन्यापुत्रयोर्विवाहोपनयनयोःसमानसंस्कारत्वमितिउ

च्यते ॥ पुरुषाणां सुपनयनादूर्ध्वस्त्रीणां विवाहादूर्ध्वथथावर्णपूर्णमाशौचमित्युक्तत्वा
त्स्त्रीणां विवाह एव चेत्स्त्रीणां विवाह एवोपनयनं स्यात्तदा पुरुषाणां स्त्रीणां चोपनयनादूर्ध्वं
पूर्णमाशौचमित्यवक्ष्यते ॥ अपिच ॥ स्त्रीणां विवाहकाले च द्वागुरुशुद्धिर्न विद्यते ॥
द्विजानां चोपनयने गुरुं तत्रैव पूजयेत् ॥ इत्यादौ स्त्रीनरयोः पृथगुपादानात् ॥ स्त्रीवि
वाहस्तु विवाह एव ॥ एतत्सुमनुवचने विवाह एवोपनयनं तत्स्त्रीणां द्विजन्मलोपादानप
रम् ॥ अन्यथा श्वलायनादिवचनैर्विरुध्यते ॥ अतः कन्यापुत्रयो रूद्राहोपनयनयोर्न स
मानसंस्कारत्वमितिसिद्धम् ॥ अतः सोदरकन्यापुत्रयो विवाहोपनयने एकवर्षेपिकर्त
व्ये एव ॥ तत्रापि पुत्रोपनयनकर्म समाप्य पुत्र्युद्राहं कुर्यात् ॥ नमुंडनं मुंडनतोपिकु
र्यादिति निषेधात् ॥ परिवृतत्वं तु पुत्रकृतं पुत्रस्य कन्याकृतं कन्याया एव ॥ तथा विध
गर्गादिवचनदर्शनात् ॥ अतः कन्यापुत्रयोः परस्परकृतौ न परिवेतृत्वपरिवेत्तित्ववि

चारः ॥ अथप्रवेशनिर्गमनिर्णयः ॥ तत्रज्योतिःशास्त्रे ॥ स्त्रीविवाहःकुलेनिर्गमः क
 थ्यतेपुंविवाहःप्रवेशोमुनीन्द्रैःस्मृतः॥निर्गमादादितोनप्रवेशः शुभस्त्वैकसंवत्सरांताव
 धिःकीर्तितः ॥ कुलेसापिंडये ॥ उभयत्रकुलस्यान्नामित्यादिपुंविज्ञानाचार्यविद्येद्रा
 रण्यादिमुनिभिस्तथाव्याख्यातत्वात् ॥ सापिंडयंसप्तपूरुषंप्रसिद्धम् ॥ वासिष्ठे ॥ नपुंवि
 वाहोर्ध्वमृतुत्रयेपिविवाहकार्यदुहितुःप्रकुर्यात् ॥ नमंडनाच्चापिहिंसुडनंतुगेत्रिकता
 यांयदिनाब्दमेदेइति ॥ गौत्रिकतायामितिसापिंडयेद्रष्टव्यम् ॥ सापिंडानामेववि
 वाहसंबंधनिषेधइति ॥ तथाचस्मृतिः ॥ नित्यश्राद्धमधीतंचस्नानंचशिशिरैर्जलैः ॥ सपिं
 डोनैवकुर्वीतापिंडान्नोद्वासनावधीति ॥ तथाचगार्ग्यः ॥ नांदिश्राद्धेकृतेपश्चाद्वावन्मातृ
 विसर्जनम् ॥ दर्शश्राद्धंक्षयश्राद्धंस्नानंशीतोदकेनच ॥ अपसव्यंस्वधाकारंनित्यश्राद्धंत
 थैवच ॥ ब्रह्मयज्ञंचाध्ययनंनदीसीमोश्चलंघनं ॥ उपवासव्रतंचैवश्राद्धभोजनमेवच ॥ अप

सव्यं स्वधाकारं नित्यं श्राद्धं तथैव च ॥ नैव कुट्युः संपिंडाश्च मंडपोद्गासनावधीति ॥
 विवाहत्रयतच्छूडासुवर्षमर्द्धतदर्धकम् ॥ पिंडान्संपिंडानोदद्युः प्रेतपिंडं विनानरेति ॥
 ॥ स्मृत्यन्तरे ॥ पुत्रोद्गाहान्नैव पुत्रीविवाहोपि ऋतुत्रये ॥ अब्दांतरान्मुंडनंच नैक
 दासुंडनद्वयम् ॥ पूर्वाद्धस्त्वपष्टम् ॥ विवाहानंतरमब्दांतरादब्दमध्ये मुंडनंच नकार्यम् ॥
 तथा ॥ एकदा एकस्मिन्नेव काले मुंडनद्वयं नकार्यम् ॥ एतदपि सार्पिंडयेद्रष्टव्यम् ॥ भि
 न्नवपीदिपुतुनदोपइति प्रागुक्तमेव ॥ तथा च ज्योतिःसागरे ॥ संवत्सरे विदेशेतु मंड
 नादपि मुंडनम् ॥ नरोद्गाहात्स्त्रीविवाहं प्राहुर्गर्गमुखा अपि ॥ तथा च ॥ संवत्सरे कि
 यन्त्युने नरोद्गाहे कृते सति ॥ राजांतरं यदि भवेच्छस्तः पाणिग्रहः स्त्रियइति ॥ राजांतरं
 वत्सरांतरम् ॥ ज्योतिःशास्त्रेऽपि ॥ पण्मासमध्ये यदि भूभृदंतरं भवेद्विवाहः पुरुषे विवा
 हिते ॥ स्त्रीणामपीच्छंति पराशराद्याः कुले विवाहत्रयतपूर्वकंचेति ॥ भूभृदंतरं राजां

तरम् ॥ तच्चोत्तरवर्षे एव भवति ॥ अतो भूभृदंतरवर्षोत्तरमित्यर्थः ॥ तथाचोक्तम् ॥
 यश्चैत्रशुद्धप्रतिपद्यैकोवारः सराजामुनिभिः प्रतिष्ठित इति ॥ वर्षतुमाद्युषमानेने
 ति प्रागुक्तम् ॥ कुले सापिंड्ये शेषं स्पष्टं ॥ यत्तु मेधातिथिवचनम् ॥ पुरुषत्रयपर्यंतं प्रति
 कूलं च गोत्रिणाम् ॥ प्रवेशनिर्गमौ तद्गतथा मंडनमुडनमिति ॥ एतद्भिन्नजातीयेषु सापि
 ङ्ये वेदितव्यम् ॥ यतस्तेषां सापिंड्यं त्रिपुरुपमेव ॥ तथाह शंखः ॥ यद्येकजाता बहवः
 पृथक्क्षेत्राः पृथग्जनाः ॥ एकपिंडाः पृथक्छौचाः पिंडेष्ववर्तते त्रिष्विति ॥ अथ
 शोभनसन्निपातनिर्णयः ॥ तत्र सायणीये ॥ एकस्मिच्छोभने वृत्ते द्विशुभेनैव कार
 येत् ॥ यदिकुर्यात्प्रभादेन तत्र नस्याच्छुभं श्रुवामिति ॥ वृत्ते प्रवृत्ते समाप्त इति यावत् ॥
 ततः संवत्सरे चूडाकर्मविधीयते ॥ द्वितीये वा तृतीयेऽपि कर्तव्यं श्रुतिचोदनादित्या
 दिप्रयोगदर्शनात् ॥ इदमेकमंडपविषयम् ॥ एकमंडपेशोभनद्रयस्य प्राङ्घ्रिषिद्धत्वात् ॥

एकगृहेऽपिसहशोभनस्यनिषेधः ॥ मंदिरवामभागेवेदीविधानद्विधास्तुमंडपमध्येवा
धानाच्चएकगृहेएकमंडपःस्यादिति ॥ अतएवस्पष्टमुक्तंप्रयोगसारे ॥ एकलग्नेद्विलग्नवा
द्वेगृहेग्रस्यशोभने ॥ तयोरेकंप्रनष्टस्याद्द्वैतेन्यादिति श्रुतिरिति ॥ यस्यगृहेएकलग्ने
द्वेगृहेग्रस्यशोभने ॥ शोभनंविवाहोपनयनादि ॥ एवमेकमंड
द्वयार्थलग्नयोर्वाद्देशोभनेभवतइत्यन्वयः ॥ यत्त्वाचार्यवचनम् ॥ एकमातृ
पेएकगृहेवाएककर्तारिवाशोभनद्वयस्यनिषेधइति ॥ यत्त्वाचार्यवचनमिति ॥ अत्रसोदर्ययो
प्रसूतेद्भ्रुकन्येवापुत्रकौतयोः ॥ सहोद्ग्राहंनकुर्वीततैथवन्नतबंधनमिति ॥ अत्रसोदर्ययो
रेककालउद्ग्राहादिनिषेधात्भिन्नमातृकयोः सहोद्ग्राहादिकरणमागतं तद्भिन्नकर्तृत्वे
नभिन्नगृहेसांतेवेदितव्यम् ॥ अन्यथापूर्ववचनविरोधः ॥ एवंद्वयोर्निषेधआदिनिषेधः
सिद्धएव ॥ कर्तृत्वमेवात्रविवक्षितम् ॥ वृद्धिश्राद्धाधिकारिपित्रादेरेवनतुविवाहहोमक
र्तुवरस्या ॥ उद्ग्राह्यपुत्रो नपिताविदध्यात्पुत्र्यंतरस्योद्ग्राहंनंजातु ॥ इत्यादिवचनलिङ्ग

दर्शनात् ॥ अन्यथाकन्याविवाहेकर्तृत्वासंभवाच्च ॥ ॥ अथमंडनमुंडनविचारः ॥
 संहितासारावल्याम् ॥ नमंडनान्मुंडनमूर्ध्वमिष्टंनपुत्रयोर्मुंडनमेकवर्षं ॥ नपुंविवाहो
 र्ध्वमृतुत्रयेऽपिविवाहकार्यं दुहितुश्चकुर्यादिति ॥ एतत्सापिडतायांज्ञातव्यम् ॥ कुले
 ऋतुत्रयादर्वाङ्गिनकुर्यान्मुंडनत्रयम् ॥ प्रवेशान्निर्गमपश्चान्मंडनान्नतुमुंडनमितिग
 दितत्वात् ॥ मंडनंविवाहः ॥ मुंडनंचौलोपनयनादि ॥ तथाचसारसमुच्चये ॥ पा
 णिपीडनविधेरनंतरंचौलकोपनयनेविवर्जयेदिति ॥ चौलोपनयनाभ्यांगोदानसमाव
 र्त्तनयोरपिग्रहणमतिदेशत्वात् ॥ तथाचश्रीपतिः ॥ व्रतबंधवद्विधेयंनियतव्रतविसर्ग
 श्च ॥ केशांतकर्मविहितंचौलसमंपोडशेषवर्षेइति ॥ एतदेवस्पष्टीकृतं ज्योतिर्निबंधे ॥
 व्रतंसमावर्तनकंसचौलकेशांतमेतानिवदंतितज्ज्ञाः ॥ क्षौरंपुरस्कृत्यभवंतियस्माच्चत्वा
 रितस्मादिहमुंडनानीति ॥ केचिच्चौलकर्मवमुंडनमितिवदंतितद्ब्रह्मवाक्यविरोधा

नादरणीयं शिष्टसमाचारञ्च भिन्नवर्षादिषु न दोष इति प्रागुक्तमेव ॥ तदेवोदाहृतं संहि
तासारवल्याम् ॥ फाल्गुने चैत्रमासे तु पुत्रोद्वाहोपनायने ॥ भेदादब्दस्य कुर्वीत न तु
त्रय उल्लंघनमिति ॥ एतद्बहुवाक्यतायां न संशयनिवृत्तिः ॥ किंतु षोडशवर्षकेशतोद्वा
दशद्वादशवर्षाण्यैकैकस्य वेदस्य ब्रह्मचर्यमिति वेदप्रामाण्येन कुले त्रिपुररुषसापिंडचे
विवाहः किं न भवति इत्यादिशंकया मुंडनशब्दार्थनिश्चये कात्यायनः ॥ मुंडनं चौलमि
त्युक्तं ततोद्वाहोत्पुं मुंडनम् ॥ चौलं मुंडनमित्युक्तं वज्रयेद्भ्रूणात्परम् ॥ मौजीचोभयतः
कार्याय तोमौजीनमुंडनम् ॥ मौजीप्राधान्यमित्युक्तं मौज्यंगं मुंडनं स्मृतं ॥ मौज्यां मुंड
नमंगं न प्रधानमिति ॥ वरणात्परंकन्यावरणोत्तरमिति संस्काररत्नमालायां ॥ मुंडने कृ
ते पुनरुपनयनादेश्च नार्थनिषेधः ॥ तत्र केशमुंडनस्य कृताकृतत्वात्पुनरुपनयनादेः प्रा
गश्चित्तात्समकत्वेन विहितस्य कालातिक्रमे प्रायश्चित्तावृत्तिभयादनुक्तकालत्वञ्च ॥ इ

तिमंडनसुंडननिर्णयः ॥ ॥ अथगुरुलघुमंगलनिर्णयः ॥ ॥ सारसमुच्चये ॥ चूडा
 केशांतसीमंतविवाहोपनयनंबुधाः ॥ गुरुमंगलमित्याहुस्तद्भ्रज्यलघुमंगलम् ॥ तच्चणु
 रुमंगलाल्लघुमंगलंनिपिध्यते ॥ ज्योतिःशास्त्रे ॥ ज्येष्ठंकृत्वातुषण्मासंनक्षत्र्याल्लघुमंग
 लम् ॥ कुर्वतिसुनयःकेचिदन्यस्मिन्नपिवत्सरइति ॥ तथाच ॥ मातृयज्ञक्रियापूर्वं
 ज्येष्ठंकृत्वातुमंगलं ॥ ऋतुत्रयंपुनर्यावन्नक्षत्र्याल्लघुमंगलं ॥ मातृयज्ञोमातृपूजातस्याः
 क्रियावृद्धिश्राद्धादिः ॥ तथाचचतुर्विंशतिमते ॥ तिस्रःपूज्याःपितुःपक्षेतिश्वोमाता
 महेतथा ॥ इत्येतामातरःप्रोक्ताःपितुर्मातुःस्वसाष्टमी ॥ ब्राह्म्याद्यास्तुततःसप्तदुर्गा
 क्षेत्रगणाधिपान् ॥ वृद्ध्यादौपूजयित्वातुपश्चाद्ब्राह्म्यादीमुखान्पितृन् ॥ मातृपूर्वाल्पितृ
 न्पूज्यततोमातामहानपि ॥ मातामहीततःपूज्यायुग्माभोज्याद्विजातयः ॥ एत
 द्विधिपूर्वकंगुरुमंगलंकृत्वापण्मासाभ्यंतरेलघुमंगलंनकार्यमित्युक्तंभवति ॥ मातृपू

जादीनां चूडाकर्मादिषु प्राधान्येन विहितत्वाच्चूडाकर्मादिकं गुरुमंगलमित्युच्यते ॥ त
 थाचगृह्यकारिकायाम् ॥ पुंसवेनेचसीमंतचौलोपनयनोष्विह ॥ विवाहेचानलाध्ययप्र
 भृतिश्रौतकर्मसु ॥ इदं श्राद्धप्रकुर्वातवीजवृद्धिनिमित्तकम् ॥ अन्येषोडशसंस्कारेश्रा
 वण्यादिष्वपीष्यतइति ॥ अत्रपुंसवनग्रहणात्सीमंतसाहचर्याच्चपुंसवनमपि गुरुमंग
 लंभवति ॥ चोलातिदेशात्केशांतमपि ॥ अयंगुरुमंगलानंतरं लघुमंगलस्य निषेधः
 कालातिपन्नस्यैव ॥ नयथाकालप्राप्तस्य ॥ सिंहस्थगुरौ गुरुशुक्रास्ताधिमासादिषु
 चास्यविधानात् ॥ जातकर्मादिरशौचांतरप्राप्तावापिविधानाच्च ॥ तथाचज्योतिः
 शास्त्रेऽक्तम् ॥ सीमंतजातकादीनि प्राशनांतानि चक्रमात् ॥ कर्तव्यानि नदोषोस्तिपं
 चाननगतेगुरौ ॥ वृद्धमनुः ॥ अश्याधेयं प्रतिष्ठांचयज्ञदानव्रतानि च ॥ वेदव्रतवृषो
 त्सर्गचूडाकरणमेखलाः ॥ मांगल्यमभिषेकंचमलमासेविवर्जयेत् ॥ बाल्येवायदि

वावृद्धेशुक्रेचास्तमुपागते ॥ मलमासइवैतानिवर्जयेद्देवदर्शनमिति ॥ अत्रचूडाकर
 णादीनां वर्जनच्छेपाणां नदोपइतिज्ञापितम् ॥ तथाचबृहस्पतिः ॥ यस्याः क्रियायाः
 संप्राप्तः कालो मासैर्द्विनैरपि ॥ नतत्रमौढ्यदोषोस्तिअस्तोवागुरुस्तुक्रयोरिति ॥ आव
 र्थकत्वमाहाश्वलायनः ॥ ततो मृतेवापतिते संन्यस्तेवाविदेशगे ॥ तद्गोत्रजेन श्रेष्ठेन का
 र्याः पुंसवनादयइति ॥ अतः कालप्राप्तस्य जातकर्मादिरावर्थककर्तव्यत्वादयं दोषो
 न ॥ अयंचनिषेधः प्रायएककर्तृकस्येति गम्यते ॥ गुरुलघुमंगलयोर्भिन्नकर्तृकत्वे तु न
 दोषः ॥ वाक्यद्वयेऽपि ज्येष्ठकृत्वेति उक्त्वा ॥ प्राप्त्यप्रदर्शनादेककर्तुः प्रतीयमानत्वाद्दि
 शेपादर्शनाच्चाभिन्नवर्षादिष्वपिनदोषइति प्रागुक्तमेव समावर्तनसंज्ञकमिति ॥ एत
 द्विगवलेवनान्यदपिसुधीभिर्निर्णेतव्यम् ॥ इति गुरुलघुमंगलनिर्णयः ॥ अथपरिवे
 द्वादिनिर्णयः ॥ तल्लक्षणमाहमनुः ॥ दारान्निहोत्रसंयोगंकुरुते योऽग्रजे स्थिते ॥ परि

वेत्तासविज्ञेयःपरिवित्तिस्तुपूर्वजइति ॥ स्मृत्यंतरे ॥ ज्येष्ठायांयद्यनूढायांकन्यानोद्गा
ह्यतेऽनुजा ॥ स्यादग्रेदिधिषुज्ञेयापूर्वान्यादिधिषुःस्मृता ॥ परिवेत्त्रादिस्वरूपकथनपूर्वः
कंतत्प्रायश्चित्तमाहहारीतः ॥ ज्येष्ठेऽनिविष्टेकनीयान्निविशमानःपरिवेत्ताभवतिपूर्वः
परिवित्तिःपरिवेदिनीकन्यापरिदायीदातापरियष्टायजकःतेसर्वेपतिताःसंवत्सरंप्रा
जापत्येनकृच्छ्रेणपावयेयुरिति ॥ एतत्कामतःपित्राद्यनुज्ञातोद्गाहयाज्ञवल्कीयंत्रत
पित्रादिदत्तोद्गाहेतुमानवतंत्रेमासिकम् ॥ अज्ञानतःपित्राद्यदत्तोद्गाहेयसावापिमासेनपरिकेणाथ
चतुष्टयम् ॥ उपपातकशुद्धिःस्यादेवंचांद्रायणेनवा ॥ अज्ञानतःपित्रादिदत्तोद्गाहेतुय
वापुनरिति ॥ एवमितिगोवधप्रायश्चित्तातिदेशः ॥ अतिकृच्छंचरेदाता यष्टांचांद्राय
मः ॥ कृच्छ्रद्वयंपरीवित्ताकन्यायाःकृच्छ्रएवतु ॥ परिवेदनःकृच्छ्रतिष्ठच्छैचरित्वा
णंचरेदिति ॥ प्रायश्चित्तातिविशेषमाहवासिष्ठः ॥

तस्मैदत्त्वापुनर्निवेशेतांचैवोपयच्छेदिति ॥ परिवेदनइतिपरिवेत्तुरेवसंज्ञा ॥ तस्मै
 ज्येष्ठाथब्रह्मचर्यंतंभैक्ष्यमिवनिवेद्यपुनरुद्ग्रहेत्कामित्युक्तेतामेवेतिव्याचष्टेविज्ञानिश्च
 रः ॥ तथाग्रदिधिषुपत्यादेरपिविशेषवसिष्ठः ॥ अग्नेदिधिषुपतिःकृच्छ्रातिकृच्छ्रौद्वाद
 शरात्रिंचरित्त्वानिविशेततांचैवोपयच्छेतेति ॥ दिधिषुपतिःकृच्छ्रातिकृच्छ्रांचरित्वा
 तस्मैपुनर्निवेशेदितिचरित्वाज्येष्ठाथामन्येनोढायांपश्चात्तामेवोद्ग्रहेत् ॥ तस्मैकनी
 यस्याःपूर्ववज्ज्येष्ठादत्त्वाअन्यामुद्ग्रहेतेतिव्याख्यातंपारिजातादौएवंनिर्णयति ॥ प
 रिवेदनदोषस्यापवादमाहयमः ॥ पितृव्यपुत्रान्सापत्नान्परपुत्रांस्तथैवच ॥ दाराग्निहो
 होत्रधर्मपुनदोषःपरिवेदिनइति ॥ परपुत्रादत्तकादयइतिपारिजातः ॥ सौदर्यत्रिष
 यपित्वाहकात्यायनः ॥ देशंतरस्थान्क्लृवांश्चतथाकुष्ठव्रणानपि ॥ वैश्यातिसक्तप
 तितशूद्रतुल्यातिरेगिणः ॥ जडमूकांधवधिरकुब्जवामनखेलकान् ॥ अतिवृद्धानभा

र्थाश्चकृपिसक्तानपास्यच ॥ धनंवृद्धिप्रसक्तांश्चकामतःकारिणस्तथा ॥ कुहका
 न्मत्तचौरांश्चपरिवेत्तानदुप्यति ॥ खेलकोभग्नपादद्वयः ॥ अमार्यानैष्ठिकब्रह्मचा
 रिणः ॥ कामतःकारिणोविवाहादिच्छायानिवृत्ताइतिव्याख्यातंपारिजाते ॥
 देशांतरगतज्येष्ठस्यप्रतीक्षावधिमाहवासिष्ठः ॥ अष्टौद्वादशवर्षाणिज्येष्ठभ्रातरमसूनि
 विष्टमप्रतीक्षमाणःप्रायश्चित्तीभवतीति ॥ द्वादशेतुमुख्यःपक्षः ॥ द्वादशैवतुवर्षाणि
 श्रेयान्धर्माथयोगतः ॥ न्याय्यःप्रतीक्ष्यतंभ्राताश्रूयमाणःपुनःपुनरिति ॥ अत्राप्यप
 वादःकाष्णीजिनिः ॥ उन्मत्तःकिल्बिषीकुष्ठीपतितःक्लृबएववा ॥ राज्यक्षमामया
 वीचनन्याय्यस्यात्प्रतीक्षितुमिति ॥ कन्याविषयेप्युक्तदोषापवादंगर्गः ॥ एकमा
 तृप्रसूतानांकन्यानांपरिवेदने ॥ दोषःस्यात्सर्ववर्णेषुनदोषोभिन्नमातृष्विति ॥
 वृद्धमनुः ॥ विवाहेनाधिकारेणज्येष्ठकन्यास्थितायदि ॥ तदासुज्ञाविनाचापिकनि

षामुद्रहेतुदेति ॥ अन्यत्सर्वपरिवेदनोक्तमनुसंध्येयमितिपारिजातः ॥ इतिपरिवे
 त्नादिनिर्णयः ॥ ॥ अथविवाहेआशौचप्राप्तौतदपोह्यसद्यःशौचंचंद्रिकाकारआह ॥
 ॥ तत्रयाज्ञवल्क्यः ॥ दानेविवाहेयज्ञेचसंग्रामेदेशविह्वे ॥ आपद्यपिचकष्टायां
 सद्यःशौचंविधीयते ॥ दातुर्वरस्यकन्यायाः सद्यःशौचंविधीयतेइतिषंड्त्रिंशन्मते ॥
 विवाहेत्सवयज्ञेषुत्वंतरामृतसूतके ॥ परैरन्नंप्रदातव्यंभोक्तव्यंचद्विजोत्तमैः ॥ व्रत
 यज्ञविवाहेषुश्रद्धिहोमार्चनेजपे ॥ प्रारंभेसूतकंनस्यादनारंभेतुसूतकम् ॥ प्रारंभश्च
 तेनैवोक्तः ॥ प्रारंभोवरणंयज्ञेसंकल्पोव्रतसत्रयोः ॥ नांदीमुखंविवाहादौश्रद्धेपाक
 परिक्रियेति ॥ वरणंतुमधुपकर्तेश्चैयम् ॥ तथाचब्राह्मे ॥ गृहीतमधुपक्कस्ययजमा
 नाच्चऋत्विजइत्युक्तेः ॥ एतच्चवरणमस्त्येव ॥ अवरणवत्स्वाधानेष्टिपशुबंधादिषु
 तुस्वीयाद्यपदार्थेप्रवर्तनेमेवारंभः ॥ तथाचदर्शपूर्णमासयोरवृतस्यहोतुःसामिधेनी

पुप्रवृत्तस्याशौचाभावः ॥ कन्यायाः वरपितरं प्रतिदानमेव विवाहः ॥ वरं प्रातर्तुहाम
 पाणिग्रहणादि ॥ प्रारब्धपाके श्राद्धकर्तुः ॥ कृतनिमंत्रणे श्राद्धे तु श्राद्धभोक्तुरितिव्यव
 स्येति कालविवेचनकारादयः ॥ शंकरभट्टकृतधर्मप्रकाशे तु तत्तस्मृतिषु पाकनिष्पत्ति
 कृतसंकल्पनिमंत्राणां त्रयाणामपि आशौचाभावनिमित्तत्वोक्तिनिमित्तत्रयसमुच्च
 यएव श्राद्धेनाशौचं तथैव शिष्टसमाचारादित्युक्तम् ॥ सुहृतांतरालाभिसामग्र्यांकृतायां
 सूतकिनोप्यधिकारोपायमाह पारिजाते विष्णुः ॥ अनारब्धविशुद्धयर्थं कूष्मांडिर्जुहु
 याद्दधृतम् ॥ गांदद्यात्पंचगव्याशीततः शुध्यति सूतकीति ॥ ततः शुध्यतीति पुनरुक्ति
 र्निवाहाद्युपयोगिपाकपरिवेपणादावपिशुद्धिज्ञापनार्थो ॥ गांपयस्विनीं दद्यात् ॥
 संकटे समनुप्राप्ते सूतके समुपस्थिते ॥ कूष्मांडीभिर्घृतं हुत्वा गान्च दद्यात्पयस्विनीम् ॥
 नूडोपनयनीद्ब्राह्मप्रतिष्ठादिकमाचरेत् ॥ यदैवसूतकप्राप्तिस्तदैवाभ्युदयक्रियेति सं

ग्रहोक्तैः ॥ स्मृतिकौस्तुभेचौलप्रसंगेतुआरंभोत्तरं सूतके प्राप्ते विशेषः ॥ संग्रहे इत्यु-
 क्त्वा कूपमांडीभिर्घृतं हृतं त्वेति संग्रहवाक्यमुपन्यस्तम् । एवं शुद्धिपूर्वकं विवाहाद्यनुष्ठानि
 तदंगत्वेन संकल्पितान्न भोजनेन दोष इति बृहस्पतिनोक्तम् । विवाहोत्सवयज्ञेषु त्वंतरामृ-
 तसूतके ॥ पूर्वसंकल्पितान्ननदोषः परिकीर्तित इति ॥ मृतसूतकमध्ये विवाहाद्यनु-
 ष्ठाने उक्तशुद्धिपूर्वकमारब्ध इत्यर्थः ॥ नादीश्राद्धोत्तरं सूतकादौ विवाहारंभोत्तरमपि
 संकल्पितान्नेनैव विशेष इति पद्मत्रिंशन्मते ॥ पूर्वार्धतु पूर्ववत् ॥ परैरन्नं प्रदातव्यं भो-
 कव्यं च द्विजोत्तमैरिति ॥ विवाहादिमध्ये सूतकादिप्राप्तावित्यर्थः ॥ पूर्वसंकल्पिता
 न्नभोजनसमये सूतकादौ तु विशेषस्तत्रैव ॥ भुंजाने पुनरुविप्रेषु त्वंतरामृतसूतके ॥ अन्य
 गेहोदकाचांताः सर्वतेशुचयः स्मृता इति ॥ भोक्तृभिर्भुक्तशेषस्त्याज्यः ॥ पक्वशेषः
 सूतकिभिर्भोक्तव्य इत्याशयः ॥ ॥ अथ विवाहवधूवरजननीरजोदोषनिर्णयः ॥

वधूवरान्यतरयोर्जननीचेद्रजस्वला ॥ तस्याःशुद्धेःपरंकार्यमांगल्यंमनुरब्रवीत् ॥
॥ १ ॥ माधवीये ॥ प्रारंभात्प्राग्विवाहस्यमातायादिरजस्वला ॥ निवृत्तिस्तस्यकर्त
व्यासहत्वश्रुतिचोदनात् ॥ १ ॥ प्रारंभात्प्रागितिनांदीश्राद्धात्प्रागितिज्ञेयम् ॥
नांदीमुखंविवाहादावित्यादिनातस्यैवप्रारंभः ॥ वृद्धमनुः ॥ विवाहप्रत्यूडासुमा
तायदिरजस्वला ॥ तदानमंगलंकार्यंशुद्धौकार्यंशुभेप्सुभिः ॥ मेधातिथिः ॥ चौले
चप्रतबंधेचविवाहेयज्ञकर्माणि ॥ भार्यारजस्वलायस्यप्रायस्तस्यनशोभनम् ॥ गर्गः॥
यस्योद्गाहादिमांगल्येमातायादिरजस्वला ॥ तदानतत्प्रकर्तव्यमायुःक्षयकर्यतः॥
बृहस्पतिः ॥ वैधव्यंचविवाहेस्याज्जडत्वंप्रतबंधने ॥ चूडायांचशिशोर्मृत्युर्विघ्नोया
त्राप्रवेशयोः ॥ रजोदर्शनस्यनांदीश्राद्धोत्तरमुत्पत्तौततःपूर्वमुत्पत्तावपिसुहृतातरा
लाभेश्रीपूजनादिकांशांतिकृत्वातद्वचौलादिकार्यम् ॥ यथाकारिकानिबंधे ॥ स्मृति

कोदकययोः शुद्धयैगां दद्याद्दोमपूर्वकम् ॥ प्राप्तेकर्मणिशुद्धास्यादितरस्मिन्नशुद्धयति ॥
 अलाभेसुसुहृत्स्यरजोदोषेह्युपस्थिते ॥ श्रियंसंपूज्यतत्कुयाह्वत्रहत्याभयैकरासु ॥
 हेमीमापमितांपद्मांश्रीसूक्तविधिनान्चरेत् ॥ प्रत्यृचंपायसंहुल्वाऽभिपिच्यशुभमाचरे
 त् ॥ इलोकभेदेनप्रतिपदोत्कारंभस्यसुहृतातरालाभस्यश्रवणान्नपरस्परसापेक्षत्वम् ॥
 रजोदर्शनादिसंभावनानां दीश्राद्धस्यापकृष्यानुष्ठानेप्यवधिरुक्तः प्रयोगरत्ने ॥ एक
 विशत्यहयज्ञैविविवाहेदशवासराः ॥ त्रिपट्टचौलोपनयनेनादीश्राद्धंविधीयते ॥ अथ क
 न्यारजोदर्शनेनिर्णयः ॥ विवाहात्पूर्वकन्यारजोदर्शनेजातेविवाहयोग्यतासिद्धयर्थ
 मुपायमाहोत्थलायनः ॥ पिताऋतून्स्वपुत्र्यास्तुगणयेदादितःसुधीः ॥ दानावधिगृहे
 यत्नात्पालयेच्चरजोवती ॥ दद्यात्तद्वत्सुख्यागाःशक्तःकन्यापितायदि ॥ दातव्यैकापि
 यत्नेनदानेनतस्याथथाविधि ॥ दद्याद्दानाह्मणेष्वन्नमतितिःस्वःसदक्षिणं ॥ तदतीतवु

संख्येपुवरायप्रतिपादयेत् ॥ उपोष्यत्रिदिनंकन्यारात्रौपीत्वागवांपयः ॥ अदृष्टरजस
 दद्यात्कन्यायैरत्नभूषणं ॥ तामुद्ग्रहन्वरश्चापिकूष्मांडिजुहुयाद्दधृतमितिविष्णुः ॥ यद्वे
 तिचक्रुःसूक्तं कूष्मांडिपरिकीर्तितम् ॥ नवावृत्त्याहुनेदाज्यं होमः कूष्मांडिकीर्तितः ॥ त
 स्याः कन्यायादाने कर्तव्ये यथाविधिसुवर्णशृंगादिगोदानविधिनैत्यर्थः । वरायैति उ
 क्तप्रकाराणामन्यतमेन दातुः कन्यादाने योग्यता भवतीत्यर्थः । उपोष्येति श्लोकेन दृष्ट
 रजस्कन्याया उपवासत्रयंतिगव्यपयः पानपूर्वकमदृष्टरजसेकुमारैरत्नभूषणदा
 नेन विवाहयोग्यता उच्यते ॥ तामुद्ग्रहन्निति वरस्य कूष्मांडिहोमेन तदुद्ग्रहयोग्यतेति बो
 द्यव्यम् ॥ अथ विवाहहोमकाले कन्याऋतुमतीचेत्तत्र यज्ञपार्श्वे ॥ विवाहविहिते तत्रे हो
 मकाल उपस्थिते ॥ कन्यामृतुमतीं दृष्ट्वा कथं कुर्वंतीत्याशिकाः ॥ स्नापयित्वा तु तां क
 न्यामर्चयित्वा यथाविधि ॥ शुभानाज्याहुतिं हुत्वा ततः कर्मणि योजयेत् ॥ अन्यच्च ॥

युञ्जानः प्रथमं मंत्रैरष्टाविंशतिसंख्यया ॥ आज्याहुतिं च जुहुयाद्वांचदद्यात्पयस्विनीम् ॥
 यद्वा ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ विवाहहोमप्रकृतियदिकन्यारजस्वला ॥ त्रिरात्रंदंपती
 स्यातांपृथक्छय्यासनाशिनौ ॥ चतुर्थेहनि संस्नातौ तस्मिन्नग्नौ यथाविधि ॥ विवा
 हहोमंकुर्वीत इत्यादि स्मृतिसंग्रहइति ॥ अथप्रतिकूलनिर्णयः ॥ कृष्णभट्टीये
 ॥ वधूत्ररार्थेघटिते सुनिश्चिते वरस्यगेहेप्यथकन्यकायाः ॥ अत्रिये त कश्चिन्मनुजोथ
 नारितदानकुयुःखलुमंडनंते ॥ मनुः ॥ वाग्दानानंतरं यत्र उभयस्य कुलेषु च ॥ त्र्य
 व्देनवालमरणे प्रतिकूलं न विद्यते ॥ स्मृतिरत्नावल्याम् ॥ ऊनद्विवापिके प्रेतेन तस्य प्र
 तिकूलता ॥ शांतिः स्याच्छुभदानृणांकूष्मांडगणहोमतः ॥ वाङ्निश्चयेकृतेपश्चा
 त्पितरौनिधनंगतौ ॥ तयोस्तत्प्रतिकूलं स्यान्नान्येषांपांतुकदाचनेति वृद्धवसिष्ठः ॥ वर
 वध्वोः पितामातापितृव्यश्च सहोदरः ॥ एतेषांप्रतिकूलं स्यान्महाविघ्नप्रदं भवेत् ॥ पि

तापितामहश्चैवमाताचैवपितामही ॥ पितृव्यस्त्रीसुतोभ्राताभगिनीवाविवाहिता ॥
 एभिरेवविपन्नैश्चप्रतिकूलंबुधैःस्मृतम् ॥ अन्यैरपिविपन्नैस्तुकेचिद्दुर्नतद्भवदिति ॥
 मांडव्यः ॥ वाग्दानानंतरंमातापिताभ्राताविपद्यते ॥ विवाहो नैवकर्तव्यः स्ववंशहि
 तमिच्छतेति ॥ अथसंकटेप्रवृत्तिप्रकारमाहमेधातिथिः ॥ वाग्दानानंतरंय
 त्रकुलयोःकस्यचिन्मृतिः ॥ ततःसंवत्सरादूर्ध्वंविवाहः शुभदोभवेत् ॥ पुरुषत्रयप
 र्यंतंप्रतिकूलंस्वगोत्रिणाम् ॥ प्रवेशान्निर्गमस्तद्भ्रतथा मंडनमुडने ॥ प्रेतकर्माण्यनिर्व
 त्यचरेन्नाभ्युदयक्रियाम् ॥ आचतुर्थततः पुंसिपंचमेशुभदंभवेदिति ॥ स्मृतिरत्नाव
 ल्याम् ॥ पितुरब्दमिहाशौचंतदर्थमातुरेवचः ॥ मासत्रयंतुभार्यायास्तदर्थंभ्रातृपुत्रयोः
 ॥ अन्येषांपुंसिपिडानामाशौचंमासंसमितम् ॥ तदंतेशांतिकंकृत्वाततोलंभविधीयत
 इति ॥ ज्योतिःप्रकाशे ॥ प्रतिकूलेपिकर्तव्योविवाहोमासमंतरा ॥ शांतिविधायगांद

युंजानः प्रथमं त्रैष्टुभितिसंख्यया ॥ आज्याहुतिं च जुहुयाद्वा च दद्यात्पयस्विनीम् ॥
 यद्वा ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ विवाहहोमे प्रकृतियदिकन्यारजस्त्रला ॥ त्रिरात्रंदंपती
 स्यातां पृथक्छय्यासनाशिनौ ॥ चतुर्थे हनि संस्नातौ तस्मिन्नग्नौ यथाविधि ॥ विवा
 हहोमं कुर्वीत इत्यादि स्मृतिसंग्रह इति ॥ अथ प्रतिकूलनिर्णयः ॥ कृष्णभट्टीये
 ॥ वधूत्तरार्थे वटिते सुनिश्चिते वरस्य गेहेऽप्यथ कन्यकायाः ॥ अत्रिये त कश्चिन्मनुजोऽथ
 नारी तदानकुर्युः खलु मंडनंते ॥ मनुः ॥ वाग्दानानंतरं यत्र उभयस्य कुलेषु च ॥ अथ
 वदेन बालमरणे प्रतिकूलं न विद्यते ॥ स्मृतिरत्नावल्याम् ॥ ऊनद्विवापिके प्रेतेन तस्य प्र
 तिकूलता ॥ शांतिः स्याच्छुभदानूणां कृष्णमांडगणहोमतः ॥ वाङ्निश्चये कृते पश्चा
 त्पितरौ निधनंगतौ ॥ तयोस्तत्प्रतिकूलं स्यान्नान्येषां तु कदाचनेति वृद्धवासिष्ठः ॥ वर
 वध्वोः पितामातापितृव्यश्च सहोदरः ॥ एतेषां प्रतिकूलं स्यान्महाविघ्नप्रदं भवेत् ॥ पि

तापितामहश्चैवमाताचैवपितामही ॥ पितृव्यस्त्रीसुतोभ्राताभगिनीवाविवाहिता ॥
एभिरेवविपन्नैश्चप्रतिकूलंबुधैःस्मृतम् ॥ अन्यैरपिविपन्नैस्तुकेचिद्वचुर्नतद्भवेदिति ॥
मांडव्यः ॥ वाग्दानानंतरमातापिताभ्राताविपद्यते ॥ विवाहो नैवकर्तव्यः स्ववंशहि
तामिच्छतेति ॥ अथसंकटेप्रवृत्तिप्रकारमाहमेधातिथिः ॥ वाग्दानानंतरं य
त्रकुलयोःकस्यचिन्मृतिः ॥ ततःसंवत्सरादूर्ध्वंविवाहः शुभदोभवेत् ॥ पुरुषत्रयप
र्यंतंप्रतिकूलंस्वगोत्रिणाम् ॥ प्रवेशान्निर्गमस्तद्गतथा मंडनमुंडने ॥ प्रेतकर्मण्यनिर्व
त्यचरेन्नाभ्युदयक्रियाम् ॥ आचतुर्थततः पुंसिपंचमेशुभदंभवेदिति ॥ स्मृतिरत्नाव
ल्याम् ॥ पितुरव्दमिहाशौचंतदूर्ध्वमातुरेवचः ॥ मासत्रयंतुभार्यायास्तदूर्ध्वंभ्रातृपुत्रयोः
॥ अन्येषांतुसपिंडानामाशौचंमासंसमितम् ॥ तदंतेशांतिकंकृत्वाततोलंघ्नंविधीयत
इति ॥ ज्योतिःप्रकाशे ॥ प्रतिकूलेपिकर्तव्योविवाहोमासमंतरा ॥ शांतिविधायगांद

मं विगदानादिचरेत्पुनरिति ॥ स्मृत्यन्तरे ॥ प्रतिकूलेपिकर्तव्यकेप्याहुर्बहुसंख्ये ॥
 प्रतिकूलेसर्पिडस्यमासमेकविवर्जयेत् ॥ विवाहस्तुततःपश्चात्तयोरेवविधीयतइति ॥
 ज्योतिःसागरे ॥ दुर्भिक्षेराष्ट्रभंगेचपित्रोर्वाप्राणसंशये ॥ प्रौढायामपिकन्यायांना
 नुकूलंप्रतीक्षतइति ॥ अन्यत्रापि ॥ दीर्घरोगाभिभूतस्यदूरदेशस्थितस्यच ॥ उदा
 सीनस्थितस्यापिप्रतिकूलंनविद्यते ॥ संकटेसमनुप्राप्तेयाज्ञवल्क्येनयोगिना ॥ शां
 तिरुक्तागणेशस्यकृत्वातांशुभमाचरेत् ॥ अकृत्वाशांतिकंयस्तुनिषिद्धेसतिदारुणे ॥
 प्रकरोतिशुभंकर्मविघ्नस्तस्यपदेपदे ॥ वृद्धवसिष्ठः ॥ प्रतिकूलेतुसंप्राप्तेविवाहंनै
 वकारयेत् ॥ अंतदोपविनाशायकुर्थाच्छांतिमिमांशुभाम् ॥ श्रियैजातइतिश्रियम् ॥
 इदंविष्णुरितिविष्णुम् ॥ गौरीर्मिमायेतिगौरीम् ॥ त्र्यंबकमितित्र्यंबकम् ॥ परंमू
 र्त्योरितियमम् ॥ पूजयित्वातिलाज्यंचहुनेददष्टोत्तरंशतम् ॥ ॐ भूःस्वाहामृत्युने

इयतांस्तु पायै सुखं वर्धतां स्वाहा ॥ ततो होमं समाप्य गोदक्षिणा भव
 ति चंद्रिकायाम् ॥ कृते वाङ्मिश्रये पश्चान्मृत्युर्भवति गोत्रिणः ॥ तदानमंगलं कार्यनाश
 वैधव्यदंष्ट्रवम् ॥ वाग्दानानंतरं यत्र कुलयोः कस्यचिन्मृतिः ॥ तत्रोद्वाहनैव कार्यः
 स्ववंशक्षयदोषकृदिति ॥ अत्र यद्यपि त्रियेतकस्य चिदिति मृत्युर्भवति कस्यचि
 दिति चाविशेषोक्तम् ॥ तथापि पिता महादीनामपि मरणस्य प्रतिक्कूलदोषनिमित्त
 त्वेन क्वचिदकर्तनादविवाहितया भगिन्या इति विवाहितया मरणस्य तथात्वात्तु कर्मे
 धातिथिवाक्ये स्वगोत्रिणामिति चंद्रिकावाक्ये मर्त्यस्य गोत्रिण इति च कर्तनाद्ब्रह्मवा
 रस्य वासगोत्रसपिंडे पुत्रिपुरुपांतर्गते मर्त्ये मृते प्रतिक्कूलदोष इति मंतव्यम् ॥ स्त्रीचवरस्य
 द्वितीयादिविवाहसमये पूर्वोद्वाहसुतास्तस्या पूर्वोत्पन्नः एतत्पौत्रोपलक्षणम् ॥ एवं पितृ
 व्यग्रहणं तत्पुत्रस्य एवं वरमारभ्य जनकत्रिपुरुपीडूटस्थमारभ्य संतानभेदे चात्रिपुरुषी

॥ वधूवरयोःसमानगृहेतन्मरणेकंचित्कालंप्रतीक्ष्यैवविवाहइति ॥ त
यादिशब्दैर्बोध्यते ॥ तयोस्तत्प्रतिकूलस्यादितिकालप्रतीक्षाशांतिभ्यामस
द्धानांतयोरप्यैकमरणजस्तुसमाधेयइतिआशयः ॥ वृद्धवसिष्ठवाक्येचतु

मरणस्यमहाविघ्नकरत्वकथनेतत्रप्रतीक्षासहिताकेवलंवाविनायकशांतिरितिक
थनार्थम् ॥ अतएवतद्विधिवक्यशेषेणशांत्यकरणेपदेपदेइतिविघ्नस्यमहत्त्वंप्रदर्शितं
॥ एभिरेवविघ्नैरितिकालप्रतीक्षासहितायाः श्रीपूजनादिशांतिनिमित्तमन्मरणमे
वेत्याशयः ॥ अतएवमांडव्यवाक्येनैवकर्तव्योनिमित्तानंतरमित्तमन्मरणमे
ननाशौचपातेसंकटवशात्प्राप्तकर्मकरणेतच्छुद्धयर्थंप्रायश्चित्तीभूतमातंडानुसारी

कूष्मांडीहोमप्रयोगः ॥ ॥ कृतस्नानादिर्यजमानःपत्न्यासंस्कार्येणचसहपीठादा
 बुपविद्याचम्य अस्यामुक्तसंस्कार्यस्यजननाशौचमध्येसंकटवशेनअमुक्तसंस्कार
 कर्तुकूष्मांडमंत्रैराज्यहोमंपयस्विनीगोदानतन्निष्क्रयंपंचगव्यप्राशनंचकरिष्ये
 इति ॥ तत्रादौनिविघ्नतार्थगणपतिपूजनंस्वस्तिवाचनमापिकुर्वति ॥ कूष्मांडहोमंकर्तु
 मस्मिन्स्थंडिलंपंचभूसंस्कारपूवंकवितनामानमग्निप्रतिष्ठाप्यसंपूज्य ॥ तत्रदेवताभि
 ध्यानम् ॥ तत्रप्रजापतिमिद्रमग्निसोमम् ॥ प्रधानमग्निवायुसूर्यकूष्मांडमंत्रैः ॥ अग्निवा
 गुंसूर्यमग्निवरुणाग्निवरुणामग्निरुणामग्निसवितारंविष्णुविश्वानुदेवानुमरुतःस्वर्कानुव
 रुणमादित्यमदितिप्रजापतिमग्निस्विष्टकृतमेताअंगप्रधानार्थादेवताःआज्येनास्मि
 न्कर्मण्यहंयक्ष्ये ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिआज्यभागंतंकृत्वा ॥ नात्रचरुः ॥ कू

णदिवहेडनेदेवासश्चकुमावियम् ॥ अग्निर्मातस्मादिनेसो
 ॥ १ ॥ इदमग्रयेनमम ॥ ॐ यदिदिवायदिनत्मेनां
 युर्मातस्मादिनेसोविश्वान्सुश्रुत्वहंसठं स्याहा ॥ २ ॥ इदंवा
 युद्यद्विस्वभ्रुएनां॥सिचकुमावियम् ॥ सूर्योमातस्मादिनेसोविश्वो
 ऽः हा ॥ ३ ॥ इदंसूर्यायनमम ॥ ततोभूराद्याःस्विष्टकृदंतादशाहुत
 ऽः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं होमशेषं समाप्य ॥ ततः पयस्विनीगो
 नम् ॥ प्रतिग्रहीत्वब्राह्मणपूजनम् ॥ गांवस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ॥ दानमंत्रः ॥ ग
 वामंगेपुतिष्ठतीति ॥ इमांगांपयस्विनीयथाशक्त्यलंकृतांजननाशौचदोषनिरसना
 र्थंकूष्मांडीप्रायाश्चित्तहोमसांगतासिद्धयर्थंप्राप्तकर्मकरणेअधिकारार्थंचअमुकशर्म

णेव्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ दानसांगता० इमांदक्षिणां० अथवागोनिष्कृत्यभूत
 निष्कार्थपादंवासुवर्णमूल्यरजतद्रव्यंसदक्षिणाकंतुभ्यमहं० ततोविधिवत्पंचगव्यंकृ
 त्वा॥ यत्त्वगस्थिगतंपापदेहेतिष्ठतिमामके ॥ प्राशनात्पंचगव्यस्यदहत्यग्निरिवंधनमि
 तिपठितंमंत्रपूर्वकम् ॥ ॐ इत्यनेनप्राशयेत् ॥ यथाशक्तिब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ ब्रा
 ह्मणान्संपूज्यतैराशिषोगृहीत्वाअग्निविसृज्य ॥ अनेनकृतेनकर्मणाश्रीपरमेश्वरःप्री
 यताम् ॥ इतिसंस्कारभास्करेकूष्मांडाहोमप्रयोगः ॥ अथविवाहहोमकालेकन्याऋ
 तुमतीचिच्चत्रहोमप्रयोगः ॥ कन्यासुस्ताताशुभासनेउपविश्य ॥ ऋतुदोषविनाशार्थं
 प्रासकर्मणिगोयतासिद्धचर्थयुंजानहवनंपयस्विनीगोदानंपयःप्राशनंचकरिष्ये ॥ नि
 विघ्नतासिद्धचर्थगणेशंसंपूज्य ॥ युंजानहोमंकर्तुमहमस्मिन्स्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वं
 ऋचिन्नामानमग्निप्रतिष्ठाप्यसंपूज्य ॥ दक्षिणतोब्रह्मासनाद्याज्यभांगतिनात्रचरुः ॥

ष्मांडहोममंत्राः ॥ ॐ यद्देवादेवहेडं देवांसश्चकृमात्रियम् ॥ अग्निर्मातस्मादिनेसो
 विश्वान्मुञ्चत्वर्षंहसंस्वाहा ॥ १ ॥ इदमग्नयेनमम ॥ ॐ यदिदिवायदिनक्तमेनां
 सिचकृमात्रियम् ॥ वायुर्मातस्मादिनेसो विश्वान्मुञ्चत्वर्षंहसंस्वाहा ॥ २ ॥ इदंवा
 यवे ॐ यदिजाग्रद्यदिस्वप्नुएनां सिचकृमात्रियम् ॥ सूर्यो मातस्मादिनेसो विश्वा
 न्मुञ्चत्वर्षंहसंस्वाहा ॥ ३ ॥ इदं सूर्यायनमम ॥ ततोभूराद्याः स्विष्टकृदंतादिशाहुत
 यः ॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतहोमशेषं समाप्य ॥ ततः पर्यास्विनीगो
 दानम् ॥ प्रतिग्रहीतृब्राह्मणपूजनम् ॥ गांवस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य ॥ दानमंत्रः ॥ ग
 वामंगेषु तिष्ठतीति ॥ इमां गांपयस्विनीयथाशक्त्यलंकृतां जननाशौचदोषनिरसना
 र्थं कूष्मांडीप्रायाश्चित्तहोमसांगतासिद्धयर्थं प्रातर्कर्मकरणे अधिकारार्थं च अमुकशर्म

नेत्राह्मणाग्रतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ दानसांगता० इमांदक्षिणां० अथवागोनिष्कयाभूत
निष्कार्थपादंवासुवर्णमूल्यरजतद्रव्यंसदाक्षिणाकंतुभ्यमहं० ततोविधिवत्पंचगव्यंकृ
त्वा॥ यस्वगस्थितपापदेहेतिष्ठतिमामके ॥ प्राशनात्पंचगव्यस्यदहृत्यग्निरिवेधनमि
तिपठितमंत्रपूर्वकम् ॥ ॐ इत्यनेनप्राशयेत् ॥ यथाशक्तिब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ ब्रा
ह्मणान्संपूज्यतेराशिपोगृहीत्वाअग्निविसुज्य ॥ अनेनकृतेनकर्मणाश्रीपरमेश्वरःप्री
यताम् ॥ इतिसंस्कारभास्करकूष्मांडीहोमप्रयोगः ॥ अथविवाहहोमकालेकन्याऋ
तुमतीचेत्तत्रहोमप्रयोगः ॥ कन्यासुह्लाताशुभासनेउपविश्य ॥ ऋतुदोषविनाशार्थं
प्राप्तकर्मणियोग्यतासिद्धयर्थंयुजानहवनंपयस्विनीगोदानंप्रयःप्राशनंचकरिष्ये ॥ नि
विघ्नतासिद्धयर्थंगणेशंसंपूज्य ॥ युंजानहोमंकर्तुमहमस्मिन्स्थाडिलेपंचभूसंस्कारपूर्व
कंविटनामानमग्निप्रतिष्ठाप्यसंपूज्य ॥ दक्षिणतोब्रह्मासनाद्याज्यभांगंतिनात्रचरुः ॥

गुंजानप्रथमं ॥ गुंजतेमनऽइतिऋगभ्यांचतुर्दशाष्टत्याष्टाविंशत्याहुतीराज्येनहुत्वा ॥
 तीचमंत्रौ ॥ ॐ गुञ्जानप्रथममनस्त्वत्वार्यसवित्ताधिर्यः ॥ अग्निज्योतिर्निचार्यपृ
 थिव्याऽअध्याभरत्स्वाहा ॥ इदंसवित्रेनमम ॥ १ ॥ गुञ्जतेमनऽउतयुञ्जतेधियोवि
 प्राधिप्रस्यबृहतोधिपश्चितः ॥ विहोत्रादधेधयुनविदेकुऽइन्महीदेवस्यसवितुःपरिष्टु
 तिःस्वार्हा ॥ १ ॥ इदंसवित्रेनमम ॥ ततोभूराद्याःस्विष्टकृदंतादशाहुतयः ॥ संस्र
 वंप्राशनादिप्रणीतविमोक्तहोमशेषंसमाप्य ॥ ततःपयस्विनीगांदद्यात् ॥ गांवस्त्रा
 लंकारादिभिःसंपूज्य ॥ प्रतिग्रहीतृब्राह्मणंसंपूज्य ॥ दानमंत्रः ॥ गवामंगेषुतिष्ठति
 भुवनानिचतुर्दश ॥ यस्मात्तस्माच्छिवमेस्यादिहलोकैपरत्रच ॥ इमांगांपयस्विनीं
 यथाशक्त्यलंकृतामृतुदोपनिरासार्थं गुञ्जानप्रायश्चित्तहोमसिद्धयर्थंप्राप्तकर्मकरणेअ

धिकारार्थंचब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ दानसांगतासिद्धचर्थमिमांदक्षिणांतुभ्यमहं
संप्रददे ॥ अथवागोनिष्क्रीयभूतंनिष्कंनिष्कार्धवासुवर्णसूत्यरजतद्रव्यंसदक्षिणा
कंतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ ततःपयःप्राशनम् ॥ कामधेनुसमुद्भूतंघृतबीजंशशिप्रभम् ॥ त
स्यप्राशनमात्रिणरजोदोषोविनश्यतु ॥ इदंरजोदोषनिवृत्त्यंतंत्रिदिनंपयःप्राश्यम् ॥
अग्निविसृजेत् ॥ इतियुञ्जानहोमविधिः ॥ ॥ अथवधूवरमातृरजःप्राप्तौनादीश्राद्धो
त्तरंमुहूर्तांतरालाभेसंकटेप्राप्तकर्माधिकारार्थंश्रीशांतिकरणेप्रयोगः ॥ आचम्यदे
शकालासंकीर्त्यअस्यसंस्कार्यस्यविवाहादिमंगलमध्येअस्मत्पन्यारजुत्पन्नदोष
निरासार्थंसकलारिष्टशान्त्यर्थंसंस्कार्यस्यबह्वायुष्यप्राप्त्यर्थंश्रीशांतिकरिष्ये ॥ त
दंगत्वेनगणपतिपूजनंस्वस्तिवाचनंकृत्वाआचार्यघृत्वास्थिडिलंपंचभूसंस्कारपूर्वकं
वरदनामानमग्निप्रतिष्ठाप्यसंपूज्यात्तत्पुरतःभद्रपीठंतदुलाष्टदलंविरच्यतदुपरिकल

शंसंस्थाप्योपरिपूर्णपात्रनिधायवस्त्रयुग्मेनसंवेष्टयत्तदुपरिअभ्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठापू
 र्णकंस्वर्णमयीश्रीमूर्तिप्रतिष्ठाप्य ॥ श्रीसूक्तेनषोडशोपचारैःसंपूज्यप्रार्थयेत् ॥ म
 हालक्ष्मिणमस्तुभ्यंसहस्रकरमंडिते ॥ आयुःश्रीमंगलंदेहिरजोदोषनिवारयेति ॥ द
 क्षिणतोत्रह्मासनाद्याज्यभागांतकृत्वापंचदशर्चाश्रीसूक्तेनप्रत्यृचंतिलाज्यपायसहो
 मंकृत्वा ॥ भूरादिस्विष्टकृदंतादशाहुतीहुत्वाज्येन ॥ ततःसंस्त्रवंप्राशनादिप्रणीतावि
 मोकांतहोमशेषसमाप्य ॥ गवामंगेष्वितिगांवातन्निष्क्रयद्रव्यंदत्त्वा ॥ एंद्रवारुण
 पावमानीयमंत्रैरंगसूक्तैरभिषेकमंत्रैश्चसंस्कार्येणसहाभिषिच्य ॥ प्रतिमामाचार्या
 यदत्त्वादक्षिणांदत्त्वाविप्राशिषोगृहीत्वाब्राह्मणभोजनसंकल्पंकृत्वाप्रतिमाग्निविसृ-
 ज्य ॥ यस्यस्मृत्येतिनत्वाकमसंपूर्णतांवाचयेदितिसंस्कारभास्करेश्रीशांतिप्रयो
 गः ॥ अथविघ्नपरिहारायविनायकशांतिरुच्यते ॥ ॥ तत्रकालः ॥ विष्णुधर्म ॥

हस्तपुण्याश्वयुक्सौम्यैवैष्णवेचोत्तरात्रये ॥ नक्षत्रेचमुहूर्तेचमैत्रेवाब्रह्मदैवते ॥ शु
क्लपक्षेचतुर्थ्याचिवासरेधिषणस्यच ॥ विघ्नस्यपरिहारार्थंशांतिकुर्याद्विनायकीमिति
॥ अथविनायकशांतिसंभाराः ॥ सिद्धार्थाः ॥ गोघृतम् ॥ सर्वापह्यः ॥ प्रियंगुः ॥
नागकेशरम् ॥ चंदनम् ॥ अगरु ॥ कर्पूरः ॥ कस्तूरी ॥ सप्तमृदः ॥ अश्वस्थानात् ॥
गजस्थानात् ॥ बल्मीकात् ॥ सरित्संगमात् ॥ अशोष्यहृदात् ॥ राजद्वारात् ॥
गोगोष्ठात् ॥ ७ ॥ गोरोचनम् ॥ चंदनम् ॥ कुंकुमम् ॥ अगरुप्रभृतयोगंधाः ॥ गुग्गु
लः ॥ अत्रणाश्चत्वारःकुंभाः ॥ आनडुहंरोहितचर्म ॥ भद्रासनम् ॥ श्रीपर्णिपीठम् ॥
चूतादिपंचपल्लवाः ॥ चतस्रःस्रजः अहतवस्त्राणि ॥ श्वेतवस्त्रम् ॥ सार्षपतैलम् ॥
औडुंबरवृक्षोद्भवःस्रुवः ॥ शूर्पम् ॥ सकृत्फलीकृतास्तंडुलाः ॥ तिलपिष्टम् ॥ तिलपिष्ट
मिश्रितौदनः ॥ गूद्रवर्णे ॥ पक्वापक्वमांसम् ॥ पक्वापक्वाश्चमत्स्याः ॥ द्विजवर्णेमा

पपिष्टमयंमत्स्यमांसंच ॥ चित्रविचित्राणिपुष्पाणि ॥ सुगंधिद्रव्याणि ॥ शूद्रव
 र्णे ॥ त्रिविधासुरा ॥ गौडी ॥ पैष्टी ॥ माध्वीच ॥ द्विजवर्णे ॥ पयोगुडलवणमि
 श्रगौडी ॥ पयोलवणमापपिष्टमिश्रपैष्टी ॥ पयोमधुलवणमिश्रमाध्वी ॥ मूलकः ॥
 कंदाकारोभक्ष्यइत्यर्थः ॥ पूरिकाः ॥ अपूपाः ॥ ३ ॥ स्नेहपक्वगोधूमविकारइत्य
 र्थः ॥ उंडेरकस्रजः ॥ ३ ॥ मापपिष्टदामयापोतास्रजइत्यर्थः ॥ दध्यौदनम् ॥ पा
 यसम् ॥ गुडमिश्रशाल्यादिपिष्टम् ॥ मोदकाः ॥ दूर्वाः ॥ यजमानपत्न्योरहतवस्त्रा
 णि ॥ विनायकांविक्रयोः सौवर्ण्यौद्विप्रतिमे ॥ इतिविनायकशांतौसंभाराः ॥ अ
 थप्रयोगः ॥ उक्तकालेपवित्रपाणिरधिकारिप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्य ॥ अ
 द्वै० ममअमुकस्यकर्तव्यउपनयनेविवाहेनिश्चयोत्तरंकस्यचिदमुकसिपिंडगोत्र
 जपुरुपस्यसंजातमृतिजनितप्रतिकूलसकलदोषपरिहारद्वारावधूवरयोः आयुरभि

वृद्धिपूर्वकसंतत्यविच्छेदसकलभूतिसिद्धयर्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंसनवग्रहमखांवि
 नायकशांतिकरिष्ये ॥ वाअस्यकुमारस्यउपनयनकर्मणोनिर्विघ्नफलसिद्धयर्थंवि
 नायकशांतिकरिष्ये ॥ इतिसंकल्पः ॥ तदंगत्वेनगणेशपूजनदिनादीश्राद्धांतंकृत्वाऽऽ
 चार्यवरणंकुर्यात् ॥ आचार्यस्तुयथास्वर्गेशक्रादनिन्दितहस्पतिः ॥ तथा० ॥ एवंचतुरः
 पराशरमवेष्टौवाऋत्विजोवृणुयात् अष्टौचेत्तेषुचत्वारोस्वस्तिवाचकाः ॥ तथाचत्वा
 रःस्वस्तिवाचकाइतिमदनरत्ने ॥ अस्ययागस्य० ॥ १ ॥ तेषांवस्त्रादिभिःपूजनम् ॥
 ततःसाचार्योयजमानोवामहस्तेगौरसर्पपान्गृहीत्वारक्षोहणमित्यादिमंत्रैःसर्पपान्नि
 कीर्य ॥ गायत्र्यादिभिर्मंत्रैःपंचगव्यकृत्वा ॥ आपोहिष्टेतित्रिभिर्मंत्रैःकर्मभूमिंप्रो
 क्ष्य ॥ भूरसीतिमंत्रेणभूमिंपूजयेत् ॥ ततआचार्यःपंचवर्णैः शुक्लैर्वापिष्टैर्मध्यैस्व

स्तिकंकृत्वातदुपरिआनडुहंचर्मप्राग्ग्रीवमुत्तरलोमतदभविप्रागग्रकुशानास्तीर्यतत्र
 श्रीपर्णिकाष्ठजंपीठमुत्तरच्छदंसंस्थाप्यतच्छृतवस्त्रेणाच्छाद्यतच्चतुर्दिक्षुचत्वारिस्व
 स्तिकानिकृत्वातेषुप्रागादितएकवर्णाश्चतुरःकुंभान्महाद्यौरित्यादिमंत्रैःपूर्णपात्रांतं
 चतुर्ब्राह्मणेः पृथक्पृथक् मंत्रावृत्यासंस्थापयेत् ॥ तत्रविशेषः ॥ कलशेषुह्रदोदकं
 नदीसंगमोदकेनापूर्यपंचमृदःक्षिपेत् ॥ पंचमृदयथा ॥ अश्वस्थानाद्भजस्थानाद्भ
 ल्मीकात्संगमाद्भद्रादिति ॥ उद्धृतासिवराहेणकृष्णेनशतबाहुना ॥ मृत्तिकेहरमेपा
 पंयन्मयादुष्कृतंकृतमितिमंत्रेणक्षिपेत् ॥ गंधनिक्षेपेचंदनागरुकेशरकस्तूरीकंपूरगो
 रोचनगुग्गुलुंनिक्षिपेदिति ॥ चंदनमालाविभूषितान्कृत्वा ॥ कलशस्यमुखेविष्णु
 रित्यादिदेवदानवइत्यंतपठेत् ॥ ततश्चतुर्दिक्षुचत्वारःऋत्विजः त्वन्नोऽअग्नेतिमंत्रे

णवरुणमावाह्यषोडशोपंचरैःसंपूज्य ॥ आनोभद्राः ० ॥ १ ॥ शन्नोवार्तः ० ॥
 ॥ २ ॥ इत्यादिस्वशांखोक्तशांतिकमंत्रान्पठेद्युः ॥ ततआचार्योभद्रासनस्यपूर्वतो
 होमार्थस्थंडिलंकृत्वा ॥ तं दीशान्याहस्तमात्रवेदिकायां पीठेवस्त्रादौवा महीधौरित्या
 दिपूरुणपात्रांतंकलशंसंस्थाप्य ॥ ततःस्वर्णमयविनायकांबिकामूर्त्योरशुत्तारणपूर्वक
 प्राणप्रतिष्ठांकृत्वा ॥ कलशोपरिसंस्थाप्य ॥ आवाहयेत् ॥ ॐ तत्पुरुषाय वि
 द्महेवक्रतुं डायधीमहि ॥ तन्नोदंतिः प्रचोदयात् ॥ इतिविनायकम् ॥ सुभगायैविद्महे
 काममालिन्यैधीमहि ॥ तन्नोगौ ० इत्यंवि ० हेमप्र ० गौरीमावा ० अपराकैभविष्येत्वन्या
 अपिउक्ताः तत्परितोयथावकाशंप्रतिमास्वक्षतपुंजेषुवाव्योमकेशम् ॥ पार्वती ॥ भीम

१ गणानन्त्वाअम्बिकेतिमंत्राबुक्तौशांतिमयूखे ॥ २ एतादेवताः अपराकौक्तभविष्यत्पुराणानुसारेण ॥

जम् ॥ वासुदेवम् ॥ अर्कमंडलम् ॥ सोममंडलम् ॥ भौमं ॥ बुधम् ॥ बृहस्पतिम् ॥ शुक्रम् ॥
 शनैश्चरं ॥ राहुं ॥ केतुम् ॥ बाहुलेयं ॥ विष्णुम् ॥ एतान् ॥ इंद्रादिलोकपालांश्चावा
 हनादिनैवेद्यातिरुपचारैः संपूज्य ॥ भद्रासनस्य पूर्वतः कृते स्थंडिले त्रिस्थापनं कुर्यात् ॥
 ॥ तद्यथा ॥ अद्य पू० अस्मिन्सग्रहमस्वाविनायकशांत्याख्ये कर्मणि अस्मिन्स्थंडि
 ले पंचभूसंस्कारपूर्वकमग्निस्थापनं करिष्ये ॥ पंचभूसंस्कारान्कृत्वा वरदनामानम
 ग्निस्थापयेत् ॥ विनायकादुत्तरतोग्रहवेद्यां ग्राहवाहनं कुर्यात् ॥ अद्य पू० प्रारिप्सित
 कर्मणः सांगतासिद्धयर्थमादित्यादिग्रहाणां स्थापनं पूजनं च करिष्ये ॥ तत्र ग्रहपीठम
 ध्ये आदित्याद्यनंतपर्यंतरजोदर्शनशांतिवद्ग्रहाणां स्थापनं पूजनं च कार्यम् ॥ तदै
 शान्यां दध्यक्षतादिभूपितं कलशं विधिना स्थाप्य तत्रवरुणं पूजयेत् ॥ देवदानव० भ
 वसर्वदा ॥ ततोऽग्निसमीपमागत्यान्वाधानं कुर्यात् ॥ अद्य० अस्मिन्सग्रहमस्व

विनायकशांत्याख्येकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये ॥ पूर्वेणगमनमित्या
 दिपदार्थानिहंकरिष्ये ॥ अथदेवताभिध्यानम् ॥ तत्रप्रजापतिमिंद्रमाग्निं सोममा
 ज्येनएकैक्याहुत्यायक्ष्ये ॥ अत्रप्रधानम् ॥ आदित्यादिनवग्रहान् अर्कादिस
 मिच्चरुतिलाज्यद्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येणचतुश्चतुःसंख्याकाभिराहुतिभिर्यक्ष्ये ॥
 विनायकादिपंचदेवताः क्षेत्रपालंवास्तोष्पतिमिंद्रादिलोकपालंश्चतैरेवद्रव्यैः प्रत्ये
 कंप्रतिद्रव्येणद्वाभ्यांद्वाभ्यामाहुतिभ्यांयक्ष्ये ॥ पुनरत्रप्रधानम् ॥ मितम् ॥ समि
 तम् ॥ शालम् ॥ कटंकटम् ॥ कूष्मांडम् ॥ राजपुत्रम् ॥ प्रत्येकमैककयाचर्वाहुत्या ॥
 व्योमकेशादीन्प्रत्येकमैककयाचर्वाहुत्यायक्ष्ये ॥ शेषेणस्विष्टकृतमित्यादि ॥

१ अष्टाष्टसंख्याकाभिराहुतिभिः तथाचअधिदेवताप्रत्यधिदेवतानां तैरेवद्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येण ॥

दक्षिणतोत्रेर्ब्रह्मासनादिपरिस्तरणांतंपात्रासादनम् ॥ पवित्रच्छेदनादर्भस्त्रियः ॥ प
 वित्रेहे ॥ प्रोक्षणापात्रम् ॥ आज्यस्थाली ॥ चरुस्थाली ॥ ग्रहहोमार्थगृहसिद्धचरु
 स्थाली ॥ संमार्गकुशाः पंच ॥ उपयमनकुशाः सप्त ॥ समिधस्तिस्त्रः ॥ स्रुवः ॥ आज्यम् ॥
 तंडुलाः ॥ पूर्णपात्रम् ॥ पवित्रच्छेदनादिपात्रप्रोक्षणांतंकृत्वा ॥ आज्यस्थाल्यामा
 ज्यनिर्वापः ॥ सपवित्रकेचरुपात्रेतंडुलावापः प्रणीतोदकमासिच्य ॥ दक्षिणतआ
 ज्याधिश्रयणम् ॥ चरोरधिश्रयणमाज्यस्योत्तरइत्यादिचरूद्रासनांतंकुर्यात् ॥ त
 तोगव्याज्यलालीकृतेनगौरसर्पपकल्केनोद्धतितसर्वांगसर्वाषधीभिः सर्वगंधैश्चलित
 शिरसंयजमानमाचार्योमंगलवेदधौर्षेर्भद्रासनेउपवेशयेत् ॥ ततोयजमानः पूर्ववृ

१ कृतोद्धर्तनादिकस्ययजमानस्यभद्रासनेउपवेशनंकार्यमिति विज्ञानेऽवरमहार्णवबृहत्पाराशराः ॥ उ
 पवेशनोत्तरसुद्धर्तनादिकंकार्यमिति मदनरत्नः ॥

तेश्चतुर्भिर्ऋद्विभिः स्वस्तिवाचनं कुर्यात् ॥ भो ब्राह्मणाः मम गृहे अद्य करिष्यमाणस
ग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्य कर्मणः बहु पुण्याहं भवं तो ब्रुवंतु ॥ अस्तु पुण्याहमि
ति द्विजावदेयुः ॥ एवं कल्याणादि ॥ ततो जीवत्पतिपुत्राभिः सुवासिनोभिर्नाराज
नं कार्यम् ॥ ताभ्यश्च यजमानो वस्त्रकंचुक्यदिदद्यादित्याचारः ॥ तत आचार्याय जमा
नदक्षिणतल उदङ्मुखस्तिष्ठन् पूर्वदेशस्थकलशमादाय ॥ सहस्राक्षं शतधारमृषिभिः
पावनं कृतम् ॥ तेन त्वामभिषिंचामि पावमान्यः पुनंतुते ॥ इति मंत्रेण यजमानमभि
षिंचेत् ॥ कुंभमध्ये किंचिज्जलमवशेषणीयम् ॥ दक्षिणं कुंभमादाय ॥ भगंतिवरुणो
राजा भगंसूर्यो बृहस्पतिः ॥ भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगंसप्तर्षयो ददुः ॥ इति दक्षिणकुंभे
नयजमानमभिषिंचेत् ॥ ततः पश्चिमकुंभमादाय ॥ यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमंते यच्च मू
र्द्धनि ॥ ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापस्तद्भ्रंतु सर्वदा ॥ इति पश्चिमकुंभे नयजमानमभि

पिंचेत् ॥ तत उत्तरकलशमादाय ॥ सहस्राक्षंशतधारमृषिभिःपावनंकृतम् ॥ तेनत्वा
 मभिर्पिचामिपावमान्यःपुनंतुते ॥ भगतेवरुणोराजाभगंसूयोबृहस्पतिः ॥ भगमिंद्र
 श्वायुश्चभगंसप्तर्षयोदुः ॥ यत्तेकेशेषुदोर्भाग्यसीमंतेयञ्चमूर्धनि ॥ ललाटेकर्ण
 योरक्षणोरापस्तद्ग्रंतुसर्वदा ॥ इतिमंत्रैरभिपिंचेत् ॥ तंतश्चतुर्भिमिलितैःकुभैरभि
 पेकः ॥ तत्रमंत्राः ॥ एतद्वैपावनंस्नानंसहस्राक्षमृषिस्मृतम् ॥ तेनत्वांशतधारणपाव
 मान्यःपुनंत्विमाः ॥ शक्रादिदशदिवपालात्रह्येशकेशवादयः ॥ आपस्तेघ्नंतुदोर्भा
 ग्यंशांतिददतुसर्वदा ॥ ॐ सुमित्रियानुऽआपुऽओषधयःसंतुदुर्मित्रियास्तरस्मंसंतुयो

१ अपरार्कमते सहस्राक्षमितित्रिमंत्रैरककुंभेनाभिपेकः ॥

२ चतुःकुभैःस्नपनंमेतद्बृहत्पराशरमते ॥

स्मान्द्वेष्टियंचवुयं द्विष्मः ॥ समुद्रागिरयो नद्यामुनयश्च पतिव्रताः ॥ दौर्भाग्यं घ्नंतुते
 सर्वशांतिं चच्छंतु सर्वदा ॥ पादगुल्फोरुजंघास्यनितंबोदरनाभिषु ॥ स्तनोरुवाहु
 हस्ताग्रग्रीवास्वंगांगसंधिषु ॥ नासाललाटकणेषु केशतिषु च यत्स्थितम् ॥ तदापोघ्न
 तु दौर्भाग्यं शांतिं चच्छंतु सर्वदा ॥ तत आचार्यः प्राङ्मुखो यजमानस्य पश्चात्तिष्ठन्नस
 व्यपाणिना कुशान्यजमानस्य शिरसि प्रागग्रान्निधाय ॥ तत्र सार्षपतैलमौडुंबरस्रुवेणा
 दाय ॐ मितायस्वाहा इदं मिताय नमः ॥ यजमानस्य त्यागः ॥ ॐ संमिताय स्वाहा इदं
 संमिं ॥ ॐ शालाय स्वाहा इदं शालाय ॥ ॐ कटकटाय स्वाहा इदं कटकटाय ॥ इति
 ॐ कूष्मांडाय स्वाहा इदं कूष्मांडाय ॥ ॐ राजपुत्राय स्वाहा इदं राजपुत्राय ॥ इति

१ अपराकिंमते शालकटकटभ्यामैकैककूष्मांडराजपुत्राभ्यामैकैककेशतिचतस्र आहुतयः ॥

पडाहुतीर्मस्तकेजुहुयात् ॥ ततोऽग्निसमीपमागत्य ॥ पवित्रेणाज्योत्पवनादिसोमा
 यस्वाहित्यंतकुयात् ॥ पङ्क्तिरग्नौश्रपितचरुणाजुहुयात् ॥ मितायस्वा० इदंमिताय० ॥
 ॐ संमितायस्वा० इदंसंमिताय० ॥ ॐ शालायस्वा० इदंशालाय० ॥ ॐ कटकटा
 यस्वा० इदंकटकटाय० ॥ ॐ कूष्मांडायस्वा० इदंकूष्मांडाय० ॥ ॐ राजपुत्रायस्वा०
 इदंराजपुत्राय० ॥ तेनैवचरुणाव्योमकेशदीनाहोमः ॥ ॐ व्योमकेशायस्वा० इदं
 व्योमकेशाय० ॥ यथामंत्रलिंगंत्यागः ॥ ॐ पर्वत्यै० ॥ ॐ भीमजाय० ॥ ॐ वासुदे
 वाय० ॥ ॐ अर्काय० ॥ ॐ सोमाय० ॥ ॐ भौमाय० ॥ ॐ बुधाय० ॥ ॐ बृहस्पत
 ये० ॥ ॐ शुक्राय० ॥ ॐ शनये० ॥ ॐ राहवे० ॥ ॐ केतवे० ॥ ॐ बाहुलेयाय० ॥ ॐ
 विष्णवे० ॥ ॐ इंद्राय० ॥ अग्नये० ॥ ॐ अयमाय० ॥ ॐ निर्ऋतये० ॥ ॐ वरुणाय० ॥
 १ एतानिपङ्क्तिनायकनामानीतिविज्ञानेश्वरः ॥

ॐ वायवे० ॥ ॐ कुबेराय० ॥ ॐ ईशानाय० ॥ ततोयजमानेनद्रव्यत्यागः
 कार्यः ॥ इमानिसंपादितानिहवनीयद्रव्याणियायायक्ष्यमाणदेवतास्ताभ्यस्ता
 भ्यःमयापरित्यक्तानिनमम ॥ ततोऽगणेशायवराहुतिः ॥ ततोऽग्रहहोमंपूर्ववत्क्षुर्या
 त् ॥ ततःस्थापितदेवतानांपंचोपचारपूजा ॥ स्विष्टकृदादिप्राजापत्यांतोहोमः ॥
 ततोऽत्रलिदानंपूर्ववत् ॥ क्षेत्रपालबलिः ॥ हस्तपादप्रक्षालनम् ॥ ततोऽहुतशेषचरुणा
 इंद्राद्रिलोकपालेभ्योनाममंत्रैर्बलिदत्त्वा ॥ शुद्धोदकेनसुस्नातोयजमानःविनायक
 समीपेऽपविश्य ॥ ॐ तत्पुरुपायवि० तन्नोदंतिः० ॥ १ ॥ ॐ सुभगायैवि० तन्नोऽगौ
 री० ॥२॥ द्वाभ्यामंत्राभ्यांविनायकांविकाभ्यांनमःध्यायामीत्येवंपौडशोपचारैःसंपू

१ अत्रमितादिपद्भ्योमापभक्तबलिर्देयैतिशान्तिमयूखे ॥

ज्य ॥ कृताकृततंडुलान् ॥ तिलयुक्तौदनम् ॥ पंक्तापक्वमत्स्यान् ॥ पंक्तापक्वमांसं ॥
 त्रिविधांसुराम् ॥ पंक्तामांसम् ॥ मूलकापूपूपूरिकोडेरजस्रगृद्ध्यन्नपायसगुडमिश्रपि
 ष्टमोदकलडुकानिचित्रसुगंधपुष्पकूपमांडफलानिचैकपात्रिशूपैवाकृत्वा ॥ ॐ तत्पु
 रुषा० तन्नोदंतिः० ॥१॥ ॐ सुभगायै० तन्नो गौरी० विनायकांबिकाभ्यां नमः इमं उपहारं
 निवेदयामि ॥ इति निवेद्य ॥ कुंकुमगंधदूर्वासर्षपसहितोदकेनांजलिमापूर्य ॥ ॐ तत्पु
 रुषाय० ॥ ॐ सुभगायै० ॥ इति मंत्राभ्यां विनायकांबिकाभ्यामिदमर्घसमर्पयामि ॥ अर्घ

१ कंडिताकंडिततंडुलाः । २ मापमयान् । ३ मापमयम् । ४ पात्रत्रयमध्ये लवणयुतं दुग्धम् ।
 ५ मापमयं । ६ कंदाकारो भक्षविशेषो भूमिकंदः । ७ क्षुद्रापूपा इत्यपराकं महानवैतुवतुलैश्चतुरस्रैश्चदीर्घैः
 पिष्टविकारनिर्मिताः सृजः उडेरका उच्यंते अस्नेहपक्वगोधूमविकारापूपाः पूरिकाः प्रासिद्धाः । ८। अर्घ्यदानं
 चोपस्थानं चतुष्पथवलयं नंतरं कार्यमिति मदनरत्ने ।

दत्त्वा ॥ भूमौशिरःकृत्वा ॥ रूपं देहिजयं देहिभगवन् देहिभगम् ॥ पुत्रान् देहि धनं
 देहिसर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ इति विनायकम् ॥ रूपं देहि यशो देहि भगं भगवति देहि मे ॥
 पुत्रान् देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ इत्यंबिकां चोपतिष्ठेत् ॥ सौभाग्यमंबिके
 देहि रूपं भाग्यशोपि च ॥ स्त्रियं पुत्रांश्च कामांश्च तथा शौर्यं च देहि मे ॥ गणेशमात
 रं वल्लेयात्किंचिन्मदभीप्सितम् ॥ एकनाम्नैव तद्देहि देहि गौरिवरानने ॥ तत आचार्यः
 शूर्पकुशानास्तीर्य कृताकृताद्युपहारं पूर्वोक्तं सर्वतत्र निधाय चतुष्पथं गत्वा ॥ तत्र भूमिं
 जलेनाभ्युक्ष्य तत्र कुशानास्तीर्य ॥ तत्र मंत्रोक्त देवताः संपूजयेत् ॥ आदित्यादि मंत्रो
 क्त देवताभ्यो नमः ध्यायामीत्येवं षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ तत्र शूर्पनिधाय बलिं दद्यात् ॥

१ इदं प्रार्थनांतरं बृहत्पराशरोक्तम् ॥

मंत्रास्तु ॥ बलिगृह्णतिमेदेवाआदित्यावसवस्तथा ॥ मरुतश्चाश्विनौदेवाः
 सुपर्णाःपन्नगाग्रहाः ॥ असुरायातुधानाश्चापिशाचामातरोगणाः ॥ शाकिन्यो
 यक्षवेतालायोगिन्यःपूतनाग्रहाः ॥ जंभकाःसिद्धगंधर्वांनागाविद्याधरानगाः ॥
 दिक्पालालोकपालाश्चयेचविघ्नस्यनायकाः ॥ जगतांशांतिकर्तारोब्रह्माद्याश्चमहर्ष
 यः ॥ माविघ्नोमाचमेपांपंमासंतुपरिपंथिनः ॥ सौम्याभवंतुतृताश्चभूतप्रेताः सुखा
 बहाः ॥ ततोयजमानोगृहमागत्यहस्तौपादौचप्रक्षाल्याचामेत् ॥ ततआचार्यः
 कृतस्यसग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणःसांगतासिद्धचर्थवसोद्धारिसमन्वितं
 पूर्णाहुतिहोमंकरिष्ये ॥ उक्तविधिनापूर्णाहुतिवसोद्धारंचहुत्वाभस्मधारणंकुर्यात् ॥
 संखवप्रा० ॥ कृतस्यसग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणः सांगता० ॥ प्रणीतावि
 मोकः॥श्रेयोदानम् ॥ यजमानःकृतस्यसग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणःसां०

श्रेयःस्वीकरणं करिष्ये ॥ आचार्यैः कृतस्य स० श्रेयोदानं करिष्ये ॥ शिवा आपः सं
लित्यादि ॥ भवन्नियोगेन मया अस्मिन् सग्रहमखविनायकशांत्याख्ये कर्मणि यत्कृत
माचार्यत्वम् ॥ तत आचार्यगंधादिना पूजयेत् ॥ ततो ग्राहकलशो देकेन यजमानस्य
सकुटुंबस्याभिपेकः ॥ विनायकां विक्रयोः पंचोपचारैः पूजां कृत्वा ॥ यांतु देवोति वि
सृज्य ॥ इमे विनायकां विक्रयो मूर्ती आचार्याय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ इदं ग्राहपी ठंतुभ्यम् ॥
अग्निगंधादिना संपूज्य ॥ गच्छ गच्छेति विसृज्य ॥ कृतस्य सग्रहमखविनायकशा
त्याख्यस्य कर्मणः सांगता सिद्धयर्थं यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयिष्ये ॥ अनेन कृतेन क
र्मणा श्रीपरमेधरः प्रीयताम् ॥ ब्राह्मणेभ्यो भूयसीदत्त्वातेभ्यश्चाशिपो गृह्णीयादिति सं
स्कारभास्करे विनायकशांतिप्रयोगः ॥ अथ गुर्वकवलं ज्योतिर्निबंधगर्गः ॥ स्त्रीणां गुरु
वलं श्रेष्ठं पुरुषाणां रवेर्बलम् ॥ तयोश्चंद्रवलं श्रेष्ठं मितिगर्गेण भाषितं ॥ जन्मत्रिदशमारिस्थः

पूजयाशुभदोगुरुः ॥ विवाहित्यचतुर्थीष्टद्वादशस्थोमृतिप्रदः ॥ दिवलः ॥ नष्टात्मजाधनव
 तीविधवाकुशीलापुत्रान्विताहतधवासुभगाविपुत्रा ॥ स्वामिप्रियाविगतपुत्रधवाधना
 द्यावंध्याभवेत्सुरगुरौक्रमशोभिजन्म ॥ बृहस्पतिः ॥ झषचापकुलीरस्थोजीवोप्य
 शुभगोचरः ॥ अतिशोभनतांदद्याद्विवाहोपनयादिषु ॥ राजमार्तंडः ॥ तृतीयष
 ष्टगश्चैवदशमैकादशस्थितः ॥ रविः शुद्धोनिगदितोवरस्थैवकरग्रहे ॥ जन्मस्थेच
 द्वितीयस्थेपंचमेसप्तमेऽपिवा ॥ नवमेभास्करेपूजांकुर्यात्पाणिग्रहोत्सवे ॥ चतुर्थेवा
 ष्टमेचैवद्वादशेभास्करेस्थिते ॥ वरःपंचत्वमाप्नोतिकृतेपाणिग्रहोत्सवे ॥ लल्लुः ॥
 द्वादशदशमचतुर्थेजन्मनिषष्ठाष्टमेतृतीयेच ॥ प्राप्तेपाणिग्रहणेजीवैवैधव्यमाप्नोति
 साकन्या ॥ सुहूर्तदीपिकायाम् ॥ व्ययत्रिदिग्बंधुमृति १२ । ३ । १० । ४ । ८ ॥
 स्थितोऽपिस्त्रियोधनास्तांकसुतायगैश्च ॥ विद्धोग्रहैर्देवपुरोहितश्चशुभप्रदश्चेतिवसि

ए आह ॥ गर्गः ॥ सर्वत्रापिशुभंदद्याद्वाद्दशाब्दात्परं गुरुः ॥ पंचषष्ठाब्दयोरिवशु
भगोचरतामता ॥ सप्तमात्पंचवर्षतुस्वोच्चस्वर्क्षगतो यदि ॥ अशुभोपिशुभंदद्याच्छु
भक्तक्षेपुकिंपुनः ॥ रजस्वलायाः कन्यायागुरुशुद्धिर्न चिंतयेत् ॥ अष्टमेपिप्रकर्त
व्योविवाहस्त्रिगुणार्चनात् ॥ अर्कगुर्वोर्बलंगौर्यारोहिण्यर्कबलास्मृता ॥ कन्याचंद्र
बलाप्रोक्ताष्टपलीलग्नतोबला ॥ अष्टवर्षाभवेद्गौरिनववर्षाचरोहिणी ॥ दशवर्षाभवे
त्कन्या अत ऊर्ध्वं रजस्वला ॥ अथ बृहस्पतिशांतिः ॥ शौनकः ॥ कन्यको
द्वाहकाले तु आनुकूल्यं न विद्यते ॥ ब्राह्मणस्योपनयने गुरोर्विधिरुदाहृतः ॥ सुवर्णेन गुरु
कृत्वा पीतवस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ ऐशान्यांधवलंकुंभंधान्योपरिनिधाय च ॥ मदनं मधुपु
ष्पंचपलाशंचैव सर्षपान् ॥ मांसीगुडूच्यपामार्गविडंगीशंखिनीवचा ॥ सहदेवीह
स्त्रिक्रांतासर्षपैषिधिशतावरी ॥ बलाचसहदेवीचनिशाद्वितयमेव च ॥ कृत्वा ज्यभाग

पर्यंतस्वशाखोक्तविधानतः ॥ ग्रहोक्तमंडलेऽभ्यर्च्यपतिपुष्पाक्षतादिभिः ॥ देवपूजा
 तरेकालेततः कुंभानुमंत्रणम् ॥ अश्वत्थसमिधश्चाज्यंपायसंसापिषायुतम् ॥ यवत्रीहि
 तिलाः साज्यामंत्रणैववृहस्पतेः ॥ अष्टोत्तरशतं सर्वहोमशेषं समापयेत् ॥ पुत्रदारस
 मेतस्य अभिषेकं समाचरेत् ॥ कुंभान्निमंत्रणौक्तैश्च समुद्रज्येष्ठमंत्रतः ॥ प्रतिमांकुंभ
 वलंबं च आचार्याय निवेदयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाच्छुभदः स्यान्नसंशयः ॥ इति
 बृहस्पतिशांतिः ॥ अथाष्टौ विवाहभेदाः ॥ तत्र मनुरुहंशपूर्वकं क्रमेण तल्लक्षणमा
 ह ॥ ब्राह्मो देवस्तथैवार्षः प्राजापत्यस्तथासुरः ॥ गांधर्वो राक्षसश्चैव पैशाचश्च तथाष्ट
 मः ॥ आच्छाद्य चार्हयित्वा च श्रुतशीलवते स्वयम् ॥ आहूय दानं कन्याया ब्राह्मो धर्मः
 प्रकीर्तितः ॥ यज्ञेषु पितृते सम्यगृत्विजे कर्म कुर्वते ॥ अलंकृतसुतादानैर्देवधर्मं प्रचक्ष
 ते ॥ एकं गोमिथुनं द्वे वावरादादाय धर्मतः ॥ कन्याप्रदानं विधिवदा र्षो धर्मः स लच्यते

सहोभौचरतां धर्ममिति यश्चात्रुभाष्यतु ॥ कन्याप्रदानमभ्यर्च्य प्रांजापत्यावि
धिः स्मृतः ॥ अत्र विशेषं पारिजाते भगवान् ॥ अन्येष्वपि विवाहेषु धर्मस्य चरणं सह ॥
ग्रहप्युक्तं तथाप्यत्र विशेषोक्तिर्गृहाश्रमात् ॥ आश्रमांतरयोगो वा मृतायां भ
म्यते ॥ नचात्र तस्यां जीवत्यां विवाहस्य परिग्रहः ॥ आश्रमांतरयोगो वा मृतायां भ
वतस्तुताविति ॥ अन्येतु पुत्रादावनग्नि साध्येषु साहित्यनियमार्थासति ॥ जातिभ्यो
द्रविणंदत्त्वा कन्यायाश्च स्वशक्तिः ॥ कन्याप्रदानं स्वच्छं दादासुरोधर्म उच्यते ॥ इ
च्छयान्योन्यसंयोगः कन्यायाश्चरस्य च ॥ गंधर्वः स इति ज्ञेयो मथुने कामसंभ
वः ॥ हत्वा च्छित्त्वा च भित्त्वा च क्रोशतीं रुदतीं गृहात् ॥ प्रगृह्य कन्या हरणं राक्षसो वि
धिरुच्यते ॥ सुप्तां मत्तां प्रमत्तां वा हेरात्रौ यः प्रयच्छति ॥ सर्पापिष्ठो विवाहानां पेशा
चः प्रथितोष्टमः ॥ औषंगो मिथुनादानं च कन्यार्हणम् ॥ नतु तावत्कन्या विक्रयेण निघ

त्वमित्यपिमनुनेवोक्तम् ॥ आपर्णेगोमिथुनंशुल्कंकेचिदाहुर्मृषैवतदित्युपक्रम्य ॥ शुल्कं
 मूल्यम् ॥ अहणंतत्कुमारीणामानृशंस्यंहिकेवलमिति ॥ तद्गोमिथुनमानृशस्यम
 निदितम् ॥ किंतुतत्कुमारीणामहणंपूजनमित्येवमाचारमदनरत्नेव्याख्यातम् ॥ ए
 पंव्यवस्थामाहमनुः ॥ पडानुपूव्याविप्रस्यक्षत्रस्यचतुरोवरान् ॥ विट्शूद्रयोस्तुता
 नेवविद्याह्मन्योनराक्षसान् ॥ तत्रब्राह्मादीन्गांधर्वांन्तान्ब्राह्मणस्यधर्म्यान्धर्मादिनपे
 तान्निर्विधात् ॥ क्षत्रस्यआसुरगांधर्वराक्षसपैशाचान् ॥ वैश्यशूद्रयोराक्षसवर्जिताना
 सुरगांधर्वपैशाचानिति व्याख्यातंमदनपारिजाते ॥ एपामपिप्राशस्त्यव्यवस्थामा
 हमनुः ॥ चत्वारोब्राह्मणस्याद्याःशस्तागांधर्वराक्षसौ ॥ राज्ञस्तथासुरोवैश्येशूद्रच्वा
 त्यस्तुगर्हितइत्यष्टौविवाहभेदाः ॥ कन्याविवाहकालः ॥ सोमोददद्गंधर्वायंगंधर्वाद्ददद्
 ग्रयेइतिश्रुतिः ॥ तथाचज्योतिर्निबंधे ॥ पडब्दमध्येनोद्ग्राह्याकन्यावर्षद्वयंयतः ॥

सोमोभुक्तेतस्तद्भ्रंघर्वश्चतथानलः ॥ यमः ॥ सप्तसंवत्सरादूर्ध्वसूर्ववर्णस्यकन्य
का ॥ विवाहेशस्यतेराजन्नन्यथाधर्मगर्हितइति ॥ यथा ॥ अष्टवर्षाभवेद्गौरानवव
र्षाचरोहिणी ॥ दशवर्षाभवेत्कन्याअत ऊर्ध्वैरजस्वला ॥ १ ॥ गौरीददन्नाकलोक
वैकुण्ठेरोहिणीददत् ॥ कन्याददद्भ्रह्मलोकैरौरेवेतुरजस्वलाम् ॥ २ ॥ द्वादशेब्देरज
स्वलामित्यन्यपाठः ॥ रत्नमालायां देवलः ॥ ऊर्ध्वदशाब्दाद्याकन्यावर्षे एकादशेतु
सा ॥ गांधारीस्यात्समुद्राह्याचिरं जीवितुमिच्छेति ॥ तत्रसप्तमाष्टमाब्द उत्तमः ॥
नवमदशमोमध्यमः ॥ एकादशाब्दअधमइति ॥ अत्रकन्यावयोब्दोर्ध्वद्विगुणाब्द
वयस्कवरायकन्यां दद्यात् ॥ अन्यथादानेदोषभागीस्यादिति ॥ ॥ कन्यादाना
धिकारी ॥ माधवीयनारदः ॥ पितादद्यात्स्वयंकन्यां भ्रातावानुमतेपितुः ॥
मातामहोमातुलश्चसकुल्योजननीतथा ॥ मातात्वभावेसर्वेषांप्रकृतौयदिवर्तते ॥

तस्यामप्रकृतिस्थायांकन्यांदृष्टुःस्वजातयः ॥ यदातुनैवकश्चित्स्यात्कन्याराजान
 मात्रजेदिति ॥ अप्रकृतिस्थाउन्मत्तादिदोषयुतागम्येत्वभविदातृणांकन्याकुर्व्या
 त्स्वयंवरमिति ॥ दानप्रशंसा ॥ संवर्तः ॥ अलंकृत्यतुयःकन्याभूषणाच्छादना
 दिभिः ॥ दत्त्वास्वर्गमवाप्नोतिपूज्यतेवासवादिभिरिति ॥ ऋष्यशृंगः ॥ वरगोत्रं
 समुच्चार्यप्रपितामहपूर्वकम् ॥ नामसंकीर्तयेद्विद्वान्कन्यायाश्चैवमेवहीति ॥ दानविशेष
 स्तु ॥ सर्वत्रप्राङ्मुखोदाताप्रतिग्राहीउदङ्मुखः ॥ एषएवविधिर्यत्रकन्यादानेविपर्ययइ
 ति ॥ विवाहेमंडपस्तुप्रागुक्तः ॥ वेदिकाप्रकारः ॥ नारदः ॥ हस्तोच्छ्रितांचतुर्हस्तांचतुरस्रां
 समंततः ॥ वरस्येतिशेषः ॥ वेदीप्राक्प्रवणाचतुर्वरकरहस्तोच्छ्रिताग्र्यस्यदोर्जादि
 द्वित्रियुगांशुलैरपचितासोक्तावर्हिर्वामतः ॥ इतिमुहूर्तमार्तंडेउक्तः ॥ हस्तोच्छ्रया
 वेदहस्तैः समंताद्युल्यावेदीसन्नतोवामभागे ॥ विवाहेकन्याहस्तेनववेदानिर्माणमि

तिसुहूर्तचिंतामणौ ॥ कन्याहस्तैःपंचभिःसप्तभिर्विर्विकुर्यान्मंदिरेवामभागेइति स
 ग्रहे ॥ अथविवाहदिनात्प्राक्कृविवाहंगमंगलकार्यकर्तव्यतोच्यते ॥ वराहः ॥ का
 र्यविवाहकार्यंगविवाहोदितभैर्जनैः ॥ विबलंचविधुहित्वात्रिषष्टनवमंदिनम् ॥ १ ॥
 हेरंबपूजनंतैलहरिद्राचांक्रुरार्पणम् ॥ पेषणंकंडनाद्यंचवेदिकामंडपादिकम् ॥ यवार
 कुंकुमादिश्चलङ्कुकव्यंजनादिनीति ॥ यवारंचिकसा ॥ विवाहेदिनशुद्धिस्तु ॥
 उदगयनआपूर्यमाणपक्षेपुण्याहेकुमार्याःपाणिंगृह्णीयात् ॥ तथाच ॥ विवाहशु
 द्धिप्रवदंतिसंतोवात्स्यादयःस्त्रीजनिजन्ममासादिति ॥ अत्रवधूवरयोर्धीटतादिविचा
 रीशुरुबलादिकंपुण्याहादिविनिर्णयोऽलशुद्धिश्चेत्यादिज्योतिःशास्त्रज्ञेयम् ॥ विस्तर
 भयान्नात्रलिखितं ॥ इतिसंस्कारभास्करेविवाहोपयोगीसापिंड्यादिसंक्षिप्तनिर्णयः॥

तस्मिन्मुख्यब्राह्मणविवाहांगभूतोवाग्दानविधिरुच्यते ॥ ज्योतिर्विदादिष्टिविवाहनक्षत्रा
 दियुतेशुभकालेप्रशस्तवैपैर्युग्मब्राह्मणैःपुरंध्रीभिर्ज्ञातिवांधवैश्चसहवरपितृःगंधाक्षतपु
 ष्पयुग्मवस्त्रभूषणतांबूलादिगृहीत्वातूयमंगलवाद्यादिभिर्युतःकन्यागृहेआगत्यशुभ
 वस्त्रपीठासनेप्रत्यङ्मुखउपविशेत् तद्भद्रासनेकन्यापिताप्राङ्मुखउपविश्यस्वदक्षि
 णतःप्राङ्मुखीकन्यामुपवेश्य ॥स्वपुरतःगणपतिकलशंचसंस्थाप्य ॥श्रीगणपत्यादि
 स्मरणपूर्वकदेशकालकीर्तनतिकरिष्यमाणकन्याविवाहांगभूतंवाग्दानमहंकरिष्ये
 इतिकन्यापितुःसंकल्पेऊहः ॥ करिष्यमाणपुत्रविवाहांगभूतंकन्यानिरीक्षणंपूजनंच
 करिष्येइतिवरपितुःसंकल्पः ॥ तदंगंविहितंगणपतिपूजनंवरुणपूजनंचकरिष्येइति

१ गणपतिपूजनंकन्यापितुरेवेत्करत्नगदाधराभ्यांप्रयोगदर्पणधर्मींसिधौचउभयोरप्युक्तम् ।

उभौकृत्वा ॥ ततोवरपिताअमुकगोत्रोत्पन्नयअमुकप्रवरान्वितायअमुकशमण
 वरायअमुकगोत्रोत्पन्नाममुकप्रवरान्विताममुकनाम्नीकन्याभार्यात्वेनवृणीमेहे ॥
 इतिकन्यापितरंप्रतिब्रूयात् ॥ ततोदाताभायासुहृद्ध्वनुमतिगृहीत्वायथोक्तमनु
 वाद्यवांवृणीध्वमिति वेदेत् ॥ ततोवरपिताकन्यानिरीक्षणपूर्वकंकुक्रुमाक्षतपुष्पयुग्म
 वस्त्रभूषणतांबूलादिभिःकन्यांस्थानेपूजयेत्संप्रदायागतमंत्रैः ॥ ततोदाताप्रत्य
 ङ्मुखोपविष्टवरपितरंगंधतांबूलादिभिःपूजयेत् ॥ सचवरपितादातारंपूजयेत् ॥
 ततोदाताहिरिद्राखंडयुतपंचपूगीफलानिगृहीत्वापठेत् ॥ अव्यंगेऽपतितेऽक्षीबेदश
 दोपविवर्जिते ॥ इमांकन्यांप्रदास्यामिदेवाग्निद्विजसन्निधौ ॥ १ ॥ अमुकसगोत्रो

१ गदाधरेणगोत्राद्युच्चारंविनेवकन्यावरणमुक्तम् । २ गोत्रोच्चारपूर्वकंवृणीध्वमित्यंतपुनवारद्वयंका
 र्यमिति प्रयोगरत्नाशयःउक्तस्यपुनर्भाषणमनुवादः । कन्यापूजनंवाचादत्तेतिस्विकारंतेगदाधरेणोक्तम् ।

तपन्नायअसुकप्रवरान्वितायअसुकशर्मणःप्रपौत्रायअसुकशर्मणःपौत्रायअसुकशर्म
 णःपुत्रायअसुकशर्मणेराय ॥ असुकगोत्रोत्पन्नामसुकप्रवरान्वितामसुकशर्मणः
 प्रपौत्रामसुकशर्मणःपौत्रामसुकशर्मणःपुत्रामसुकनाम्नीमिमांकन्याज्योतिर्विदा
 दिष्टमुहूर्तदास्येडातिवाचासंप्रददे ॥ यदावधन्नितिमंत्रेणहरिद्राखंडपूगीफलानिवर
 पितृवस्त्रप्रतिबद्धाग्रंथिचंदनेनार्चयित्वापठेत् ॥ वाचादत्तामयाकन्यापुत्रार्थस्वीकृ
 तात्वया ॥ कन्यावलोकनविधौनिश्चितस्त्वंसुखीभव ॥ १ ॥ ततोवरपितापूर्व
 वत्हरिद्राखंडयुतपूगीफलानिगृहीत्वाअसुकगोत्रोत्पन्नामसुकप्रवरान्वितामसुक-
 शर्मणःप्रपौत्रामसुकशर्मणःपौत्रामसुकशर्मणःपुत्रामसुकनाम्नीमिमांकन्यामसु
 कसगोत्रोत्पन्नायअसुकप्रवरान्वितायअसुकशर्मणःप्रपौत्रायअसुकशर्मणःपौत्राय
 असुकशर्मणः पुत्रायअसुकशर्मणेरायभवंतोनिश्चिताभवंत्वितिदातृवस्त्रप्रांतेपूर्वव

न्मंत्रेणवद्वाग्रार्थेचंदनेनार्चयित्वापठेत् ॥ वाचादत्तात्वयाकन्यापुत्रार्थेस्वीकृताम
 या ॥ वरावलोकनविधौनिश्चितस्तवंसुखमिव ॥ १ ॥ ततोदातापात्रस्थसिततंडुल
 पुंजोपरिशचीमावाह्यकन्याहस्तेनसंपूज्यप्रार्थयेत् ॥ देवद्राणिनमस्तुभ्यं देवाद्रिप्रि
 यमामिनि ॥ विवाहंभाग्यमारोग्यपुत्रलाभंचदेहिमे ॥ १ ॥ पुंश्रीभिर्नरि राजनादि
 मांगलिकंकार्यम् ॥ विप्रेभ्योगंधतांबूलदक्षिणादिभिःसंपूज्य ॥ तैराशिषोगृहीत्वा ॥
 गणपत्यादिविसर्जयेत् ॥ इतिसंस्कारभस्करेवाद्गानविधिः ॥ ॥ ततोविवाहदि
 नात्पूर्वतृतीयपष्ठनवमरहितान्यशुभादिनेविवाहनक्षत्रादियुतेवधूवरयोस्तैलहरिद्रा-
 रोपणंगोधूमपूजनंचकार्यम् ॥ सिंहासनेरथारोहंदंपत्योःपादक्षालने ॥ अभिषेकेसौ
 ख्यकृत्येतिष्ठेत्पत्नीतुवामतः ॥ २ ॥ श्राद्धेसदैववामंगिपत्नीचोदकमाहरेत् ॥
 वृद्धिश्राद्धादिमांगल्येदक्षिणांगिसदाभवेत् ॥ २ ॥ लाजहोमंसमिद्धोमंसूधिमं होमंतथै

तपन्नः पूर्णाहुतिवसोर्द्वारातिष्ठतैवहिकारयेत् ॥ ३ ॥ ततोविवाहदिनात्पूर्वादिने
 स्वस्वेगृहेकन्यापितावरपिताचसपत्नीकःकन्यापुत्राभ्यांसहमंगलंस्नात्वाऽहतवास
 सीपरिधायधृततिलकोलंकारादिभिरलंकृतोवहिःशालायांशुभासनेउपविश्य ॥
 स्वदक्षिणतःपत्नीतदक्षिणतःसंस्कार्यचोपवेश्य ॥ आचम्यप्राणानायम्यदेशकालौ
 संकीर्त्यअस्यअमुकशर्मणःममपुत्रस्यदेवपितृऋणापाकरणधर्मप्रजोत्पादनसिद्धि
 द्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंश्वःकरिष्यमाणविवाहाख्यसंस्कारकर्माहंकरिष्येइतिवर
 पक्षे ॥ अस्याःअमुकनाम्न्याःममकन्यकायाःभर्त्रासहधर्मप्रजोत्पादनगृह्यपरिग्र
 हधर्माचरणेष्वधिकारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंश्वःकरिष्यमाणविवाहाख्यसं
 स्कारकर्माहंकरिष्येइतिकन्यापक्षे ॥ कन्यायाःयदागर्भाधानादिचौलांताष्टसंस्का
 रः स्वस्वकालेनकृताश्चेत्तदातिक्रान्तसंस्कारलोपजनितप्रायश्चित्तसंकल्पमनादिष्ट

होमंचयथोक्तकृत्वाविवाहकार्यः ॥ तदंगविहितनिर्विघ्नाथगणपतिपूजनंस्वास्तिपु
ण्याहवाचनमविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनंमायुष्यमंत्रजपंपवसोद्धारानांदी
श्राद्धंचाद्यकरिष्ये ॥ अत्रपुण्याहचनंतिप्रजापतिःप्रीयतामितिवदेत् ॥ ग्रहानुकूल
तासिद्धयर्थग्रहमखंकरिष्ये इतिकरणमुभयपक्षसमानम् ॥ इत्येवंविवाहदिनात्पूर्वह्नि
सर्वकुर्यादिति ॥ अथविवाहदिनकर्तव्यमुच्यते ॥ घटीयंत्रनिर्माणस्था
पनपूजनप्रार्थनाप्रकारस्तूपनयनप्रकरणेज्ञेयः ॥ प्रक्षिप्तघटीअष्टदिशामध्ययदि
गतातत्प्रागादितःक्रमेणफलानि ॥ यथा ॥ प्रार्थितासाघटीतोयेयादिशंप्रतिगच्छ
ति ॥ पूर्वाशादिफलवक्ष्येस्थितामध्येशुभप्रदा ॥ सौभाग्यनिधनंचवअपमृत्युरुजा
न्विता ॥ भर्तुःप्रियाचवश्याचमान्यासुखधनान्वितेति ॥ यद्यनिष्टदिगतापूर्णा
वातदातिथिवारनक्षत्रलग्नदिवपतीनांविवाहमंगलोत्तरंपूजनमुक्तमंत्रेणायुतजपंतद्व

शांशतिलाज्यैर्हामंगोदानादिकंचकुर्यादिति ॥ अथगौरीहरपूजनम् ॥ ततःक
 न्यामातासुधांलिसंकुह्येआम्रवृक्षंकुमेनचंदनेनवाविलिख्यतदग्रेभूमौरंगवह्नीवि
 रच्यतत्रकोणचतुष्टयेस्थापितकलशश्रेणीनांमध्येसूत्रवेष्टितदृषदनिधायतदुपरिअ
 ग्रभागेउपलंनिधायतत्रवेस्त्रेवातदुलपुंजेअन्योन्यालिंगितगौरीहरयोःप्रतिमांसुवर्ण-
 रौप्यादिनिर्मितांकात्यायनीमहालक्ष्मीशचीभिःसहपूजयेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ सिंहा
 सनस्थांदेवेशींसर्वालंकारसंयुताम्॥पीतांबरधरंदेवंचंद्रार्धकृतशेखरम् ॥ करेणाथसु
 धापूर्णकलशंदक्षिणेनतु ॥ वरदंचाभयंवामेनाश्लिष्यचतनुप्रियामितिध्यानमंत्रः ॥
 गौरीहरमहेशानसर्वमंगलदायक ॥ पूजांगृहाणदेवेशसर्वदामंगलंकुरु ॥ इतिपूजामं
 त्रः ॥ कन्यादेहप्रमाणेनसप्तविंशतितंतुभिः ॥ कृतवर्तिकयादीपंप्रज्वाल्यतैलपूरि
 तम् ॥इति॥ सुवासिनीब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ततोवधूर्मंगलसुस्नातादृषदग्रेपरिहितासने

पीतवस्त्रं परिधाय कुंकुममाल्यादिभिर्भूषिता उपविश्य ॥ कुंकुममाल्याक्षतान्त्रपुनः
 पुनः गौरीहरोपरि उभाभ्यां हस्ताभ्यां प्राक्षिपेदिति ॥ अथ शिष्टाचारप्राप्तं सीमांतिकाचन
 मपिलिख्यते ॥ तत्रायंक्रमः ॥ पादप्रक्षालनांतिकुरुशुभतिलकमक्षताभालदेशे उ
 ष्णीषण्डपमालां शिरसि च कुरुतैलारोपणं नारिहस्तात् ॥ दद्याद्धस्तप्रपूर्णशुभफलम
 थतत्संमुखं नारिकेलमं वंसीमंतपूजां प्रकुरुत विधिवदागमार्थं वरस्य ॥ ततो दातागं
 धाक्षतपुष्पवस्त्रोष्णीषनीराजनफलतांबूलादिगृहीत्वा पुरं श्रीभिर्ब्राह्मिणैश्च सह मंगलतू
 र्गंधोपपुरःसरं वरगृहे वा स्थले गच्छेत् ॥ वरः प्रशस्तवैपालं कृतो वस्त्राच्छादितपीठ
 प्राङ्मुख उपविशेत् ॥ तत्पुरतः दाताप्रत्यङ्मुख उपविश्या च म्यदेशकालोऽस्मृत्वा
 कन्याविवाहार्थमागताय स्नातकाय वराय सीमांतिकेनार्चयिष्ये ॥ तदंगत्वेन निवि
 द्नार्थं गणपतिवरुणपूजनं करिष्ये इति कृत्वा ॥ ततो वरपूजनम् ॥ ॐ विराजो देहो

सिविराजोदोहमसीयमयिपाद्यायैविराजोदोहः ॥ १ ॥ इतिमंत्रेणपादप्रक्षालनम् ॥
 ॐ सुचक्षा० इतिमंत्रेणगंधम् ॥ अनाघृष्टाइत्यक्षतावंदनम् ॥ ॐ युवासुवासैतिवस्त्रो
 णीपम् ॥ ॐ यद्यशोप्सरसामि० इतिमंत्रेणपुष्पम् ॥ ॐ वसोःपवित्रमसीतित
 लारोपणंकार्यम् ॥ तैलमस्त्वकेक्षिपेत् ॥ ॐ ऋतवस्तथऋतुवृधंऋतुघ्रास्थंऋतुवृ
 धं॥ घृतंशुतौमधुंशुतौधिराजोनामंकामदुघाऽअक्षीयमाणाः ॥ १ ॥ ॐ ऋतव
 स्तथेधृतवोहितेऽऋतावृधइतिसत्यवृधइत्येतद्वृष्टास्थऋतावृधइत्यहोरात्राणि
 वाऽइष्टकाऋतुपुवाऽअहोरात्राणितिष्ठतिघृतंशुतौमधुंशुतुऽइतितुदेनाघृतंशुतुश्च
 मधुंशुतुश्चकुस्ते ॥१ ॥ विराजोनामित्येतद्वेदेवाऽएताऽइष्टकानामभिरूपान्हयन्तय
 थायैथेनाऽएतुदाचक्षतेतुऽएनानभ्युपुवर्तेतुथलोकंष्टुणाऽएवपरोच्यस्तस्थुरहितना

मन्योनिमुमिहत्युस्ताविराज्जोनामुाकुर्वतताऽएनानभ्युपावर्तततुस्माद्दशदशेष्टकाऽउ
 पंधायलोकंप्रेणयाभिंमंत्रयतेतुदेनाविराजःकुरुतेदुशाक्षराहिविराद्वामदुघाऽअक्षीय
 माणाऽइतितुदेनाः कामुदुघाऽअक्षीयमाणाःकुरुते ॥ २ ॥ इतिमंत्रेणवरहस्तेसन्मुखं
 श्रीफलंदेयंसुहूर्तमस्त्विति विप्राःपठेयुः॥अनेनवरपूजनेनलक्ष्मीनारायणःप्रीयतां ॥
 नानानामगोत्रेभ्योब्राह्मणेभ्योभूयसीदक्षिणादत्त्वा ॥ तैराशिषोगृहीत्वा ॥ अन्येभ्य
 स्तांबूलादिकंदत्वागणपत्यादिविसर्जयेत् ॥ इतिसंस्कारभास्करेसीमांतपूजनं॥ततः
 शिष्टाचाराद्भरपिताएवंविधिनारवस्त्रकुमुपुष्पफलैर्वधूपूजयेदिति ॥ वरःकृतनित्य
 क्रियोविधिवत्कृतस्वस्तिवाचनोब्राह्मणैःसहसात्त्विकाहारंभुक्त्वावाइषद्धौतनवंश्वतंस

१ इदंरत्नगदाधरादिषुनद्वयतेसिधुदर्पणाभ्यांलिखितम् ॥

दशंपरेणाधृतं वस्त्रयुगलं परिधाय स्वेषु देवतापित्रादीन्नमस्कृत्य तैरनुमोदितो यथाविभ
वमश्वादिद्यानमारुह्य धृतसितच्छत्रः स्ववित्तैर्ज्ञातिवांधवैः स्वस्ति न इन्द्रे तिसुमंगलसूक्त
पठनपरैर्ब्राह्मणैः पुरंध्रीभिः पूर्णकलशोदकपात्रकन्यापुष्पाक्षतदीपमालाध्वजलज्जैर्म
गलतूर्यधोपैश्च सह वधूगृहे गत्वा तद्द्वारदेशे प्राङ्मुखस्थितनीराजनपूर्णकुंभयुतैः स्त्रीपुर
ुषैः प्रत्युद्योतनीराजितस्तन्मंडपं प्रविशेत् ॥ तत्रायंक्रमः ॥ साधूक्तिर्विष्टरंपाद्याचमपर
मुदकाध्यं मधुप्राशनं त्रीनाचामेद्राङ्गमलेपः सुमनसमुपवीतानिवस्त्राणि भूषाः ॥ का
लस्मृत्वाग्निं संस्थापयति अथ वरो वस्त्रमेनां प्रदद्यात्सन्मुख्यं पाणिपीडाजिगमिषतिय
द्वैषीति वान्हिं स्मरित्वा ॥ आचारौ भूभुवाद्याष्टयजतिचक्रताषाडिति द्वादशैताश्चित्ता
द्याविश्वसंख्याकृतिपरिमितयोभ्यात्तसंज्ञाग्निपंच ॥ बध्वाचोत्थाय लाजाय जतिदश
मितं स्यात्प्रजानां पते सोदीचीं क्रामित्यदानि स्थितवत उदकेनोत्तरेणाभिषिंचेत् ॥ सू

र्शिक्षात्वन्दिहचास्तेध्रुवमसिहृदयलंभसौभाग्यदानंचर्मण्याथोनिवेइयंत्विहजपतिवरः
 स्विष्टमेताद्विसप्तारिति ॥ अथमधुपर्कः ॥ तत्रवरस्यार्घदानंस्मर्यते ॥ तत्प्रसंगेन
 यावंतोद्य्यास्तेकथ्यते ॥ षड्य्याभवंति ॥ आचार्यऋत्विग्वैवाह्योरजाप्रियःस्नात
 कइति ॥ अथसर्वसाधारणोर्घविधिरुच्यते ॥ बाहुमात्रंहस्तमात्रंवादीर्घवामावर्तेनपं
 चविंशतिकुशैर्घटितंविष्टरद्वयम् ॥ आचमनार्थंजलम् ॥ पाद्यंपादप्रक्षालनार्थंजलम् ॥
 अर्घार्थंशंखपात्रस्थंजलम् ॥ चंदनाक्षतपुष्पाणि ॥ मधुपर्कार्थंर्द्धिमधुघृतंकांस्यपा

प्रादेशमात्रंत्रिवृतंकोशमथवाका ॥ प्रादेशमात्रंत्रिवृतंकोशमथवाका
 १ विष्टरक्षणांविष्टरस्त्रिवृदरत्निमात्रंकोशेश्यरज्जुविशेषइतिभर्तृयज्ञः ॥ पाणिभ्यांविष्टरंगृण्णीयादितिहरिहरः ॥
 शनिर्भितमितिरेणुः ॥ पंचविंशतिर्दभैतरुणमयंकूर्चमितिहरिहरः ॥ पाणिभ्यांविष्टरंगृण्णीयादितिहरिहरः ॥
 ऐकनपाणिनेतिगदाधरः ॥ आर्द्राभ्यांपाणिभ्यामितिहरिहरः ॥ शुष्केनेतिगदाधरः ॥ २ दध्यलाभेपयोजलंवाम
 ध्वलाभेगुडः सर्पिर्वाप्रतिनिधिः ॥

त्रैएकीकृतंकांस्यपात्रेणापिहितम् ॥ यज्ञोपवीतवस्त्रालंकरणानि ॥ एवमासाद्य ॥
 ततोवरंशुभवस्त्राच्छादितपीठेप्राङ्मुखोऽपवेद्य ॥ दाताउदङ्मुखःप्रत्यङ्मुखोवा
 उपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालौस्मृत्वा ॥ कन्याविवाहांगत्वेनआगतंस्नातकं
 वरंमधुपर्केणार्चयिष्ये ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थगणपतिंस्मृत्वा ॥ ततोदातावरस्याग्रिकृतां
 जलिपुटस्तिष्ठन्पठेत् ॥ ॐ साधुभवानास्तामर्चयिष्यामोभवंतम् ॥ ॐ अर्चय ॥
 इतिवरोद्भूयात् ॥ विष्टरादीनिअन्यःसंबोधयति ॥ तद्यथा ॥ अर्चकादपरोवि
 प्रोविष्टरादीनिमधुपर्कानिःसंबोधयति ॥ विष्टरोविष्टरोविष्टरःप्रतिगृह्यताम् ॥
 ततोऽर्च्योर्धयितुःसकाशाद्विष्टरंप्रतिगृण्हाति ॥ ॐ वर्ष्मोस्मिसमानानामुद्यतामिव

१ विष्टरस्तुपंचविंशतिमर्थेर्द्धैर्भरधोमुखाग्रैर्वाभावर्तेनयथावेणीभवतितथात्रेगुंफितैःअथियुतेर्विष्टरंसं
 पाद्येतिरत्नमालायाम् ॥

सूर्यः ॥ इमंतमभितिष्ठाभियोमाकश्चाभिदासति ॥ १ ॥ इतिमंत्रेणविष्टरमुदगग्र
मासनेनिधायउपविशति ॥ पांदाथमुदकंपादाथमुदकंप्रतिगृह्यताम् ॥
प्रतिगृण्हामि ॥ स्वयंपादंप्रक्षाल्यदक्षिणंप्रक्षालयतिब्राह्मणश्चेदक्षिणंप्रथमम् ॥ ॐ
विराजोदोहोसिविराजोदोहमसीथमयिपाद्यायैविराजोदोहः ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणद
क्षिणंपादंप्रक्षाल्य ॥ ततोवाममनेनैवभेदेनमंत्रावृत्तिः ॥ पूर्ववद्वितीयोविष्टरः ॥ इया
स्तुविशेषोविष्टरमुदगग्रंभूमौकृत्वातस्योपरिपादौकरोति ॥ ॐ वष्मोस्मीत्यनेनमं
त्रेण ॥ ततोर्धयितुरर्धदानम् ॥ अर्धोऽधोऽर्धःप्रतिगृह्यताम् ॥ ॐ आपः स्थयुष्माभिःस

१ पादप्रक्षालनार्थसुखोष्णोदकंताम्रादिपात्रस्थमितिसर्वे ॥ २ अर्घ्यजलंगंधपुष्पाक्षतवदरोमिश्रंशं
खपात्रस्थमितिभर्तृयज्ञः ॥ गंधपुष्पाक्षततिलशुभ्रसर्पपर्वुर्वाद्ध्यन्वितंसुवर्णपात्रस्थमितिहरिहरः ॥

वान्कामानवाप्रवानीतिमंत्रेणोभाभ्यां प्रतिगृणहाति ॥ ततोर्ध्वशिरसाभिवंद्यप्रागुदग्वा
 निनयन्नभिमंत्रयते ॥ ॐ समुद्रं वः प्रहिणोमिस्वांयोनिमभिगच्छत ॥ अरिष्टास्माकं
 वीरामापरासेचिमतपयः ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणार्धनिनयेत् ॥ आचमनीयमुदकमा
 चमनीयमुदकमाचमनीयमुदकं प्रतिगृह्यताम् ॥ अर्घ्यं आचामति ॥ ॐ आमागन्यश
 सासर्ठेऽसृजवर्चसा ॥ तंमाक्रुरुप्रियम्प्रजानामधिपतिम्पशूनामरिष्टितनूनाम् ॥ १ ॥
 इत्यनेनमंत्रेण ॥ ततोद्गिराचमनम् ॥ मधुपर्कमधुपर्कमधुपर्कः प्रतिगृह्यताम् ॥ ततो
 र्ध्वयितुर्हस्ते स्थितं मधुपर्कमर्घ्यं ईक्षते ॥ ॐ मित्रस्य त्वाचक्षुषा प्रतीक्षते इत्यनेनमंत्रेण ॥
 देवस्य त्वेति प्रतिगृह्णाति ॥ ततो मधुपर्कं प्रतिगृह्य सव्ये पाणौ कृत्वा पिधानं निष्कास्य

- १ अर्घ्यशिरसाभिवंद्य भूमौ प्रवाह्याभिमंत्रयेदिति हरिहरगदाधरौ अत्रतुवासुदेवाशयो गृहीतः ॥
 २ आचमनार्थं कर्म डलु संभृतं जलम् ॥ स्मार्त्तचमनं केशवाद्यौस्त्रिभिः पीत्वेत्यादि ॥

दक्षिणस्थानामिकयात्रिःप्रयौतिमधुपर्कत्रिःप्रदक्षिणमालोडयति ॥ ॐ नमःश्यावा
 स्यायान्नशनेयतऽआविद्धंतत्तेनिष्कृन्तामि ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेणानामिकांशुष्टेन
 चत्रिर्निरूक्षयति ॥ तस्यत्रिःप्राश्नाति ॥ ॐ यन्मधुनोमधव्यम्परमर्ठरूपमन्नाद्यम् ॥
 तेनाहंमधुनोमधव्येनपरमेणरूपेणान्नाद्येनपरमोमधव्योन्नादोसानि ॥ इत्यनेनमं
 त्रेणाश्नाति ॥ पुनरप्यनेनैवमंत्रेणवारद्ध्यमुच्छिष्टमेवप्राश्नाति ॥ तांबूलेक्षुफलेचैव
 भुंक्तेह्येहानुलेपने ॥ मधुपर्कचसोमेचनोच्छिष्टंमनुरब्रवीदितिवचनात् ॥ मधुमती
 भिर्वाप्रत्यृचंपुत्रायतिवासिनेवोत्तरतऽआसीनायोच्छिष्टंद्दद्यात्सर्ववाप्राश्नीयात्प्राग्वा
 ऽसंचरेनिनयेत् ॥ आचम्य ॥ प्राणान्संमृशति ॥ ॐ वाङ्मऽआस्येस्तु ॥ इ

१ प्राणायतनस्पर्शःसजलपाणिनाकार्येइतिहरिहराशयः ॥ जलरहितेनपाणिनेतिगदाधरः॥प्राणायतन
 स्पर्शान्तिमेवमधुपर्ककर्मकलौभवतीतिसंप्रदायभाष्ये ॥

तिसुखंकरात्रेणस्पृशेत् ॥ ॐ नसोमैंप्राणोस्तु ॥ इतितर्जन्यंगुष्ठाभ्यांनासारंध्रद्वयं
 स्पृशेत् ॥ ॐ अक्षणोमैंचक्षुरस्तु ॥ इतिअनामिकांगुष्ठाभ्यांचक्षुर्द्वयंयुगपत् ॥ ॐ
 कर्णयोमैंश्रीत्रमस्तु ॥ इतिमध्यमांगुष्ठाभ्यांदक्षिणकर्णम् ॥ ॐ अनेनैववामकर्णम् ॥ ॐ वा
 ह्वोमैंबलमस्तु ॥ इतिकरात्रेणदक्षिणबाहुम् ॥ एवंवामबाहुम् ॥ ॐ ऊर्वोर्मैऽओजो
 स्तु ॥ इतियुगपद्धस्तेनोरू ॥ ॐ अरिष्टानिमेङ्गानितनूस्तन्वामेसहसंतु ॥ इति
 शिरःप्रभृतिपादांतानिसर्वांगानिउभाभ्यांहस्ताभ्यामालभते ॥ अथगवा

१ सर्वांगालंभउभाभ्यांकार्येइतिहरिहरः ॥ २ यज्ञविवाहयोरमांसोर्धो
 नभवतियज्ञमधिकृत्यविवाहंचाधिकृत्यकुरुतेत्येवंप्रयोगः ॥ गोरालंभश्चकलिवर्जितेकालेभवति ॥ उत्सर्गे
 स्यचविवाहयज्ञयोरप्राप्तत्वात् ॥ गौरित्याद्युच्चारणंविवाहयज्ञयोःकलौनप्रवृत्तिरितिगदाधरः ॥ गौर्निपे
 धात्तत्स्थानेअजालंभःपायसंवेतिजयरामः ॥ किंचिद्द्रव्यंदेयमितिसंस्कारकौस्तुभे ॥

लंभनम् ॥ ॥ यद्यपिसूत्रकारेणगवालंभोनियमेनउक्तस्तथापिमधुपर्केयशोवर्धनइ
तिस्मृत्यंतरबलात्त्याज्यएव ॥ अतःकलियुगेउत्सर्गएव ॥ अथवातन्निष्क्रयद्रव्यो
त्सर्गः ॥ तत्प्रयोगस्तु ॥ वरस्यसमीपेभूमौउद्गग्रदभानास्तीर्य ॥ दातावरहस्ते
निष्क्रयद्रव्यंदत्वागौर्गौरितिपठेत् ॥ वरोद्रव्यंगृहीत्वामंत्रंपठेत् ॥ ॐ मातारु
द्राणान्द्रुहितावसूना ॐ स्वसादित्यानाममृतस्यनाभिः ॥ प्रभुवोचंचिकितुषेजनाय
मागामनागामदितिवाधिष्ट ॥ ममचासुकशर्मणोयजमानस्यपाप्माहतः ॥ ॐ उ
त्सृजततृणान्यत्त्वितिब्रूयात् ॥ १ ॥ इत्यनेनवरः कुशोपरिद्रव्यमुत्सृजेत् ॥ ॐ का
रुपांशूत्सृजतेत्याहुच्चैः ॥ अत्रशिष्टाचारप्राप्ताः केचनपदार्थाः लिख्यंते ॥ गंधाद्यलं
कारान्तेषुवरस्यैवमंत्रपाठः ॥ ॐ सुचक्षा० इतिगंधम् ॥ ॐ अनाद्यष्टेत्यक्षताः ॥ ॐ
परिधास्यैइत्यनेनपरिधानवस्त्रम् ॥ ॐ यज्ञोपवीतम् ० इतियज्ञोपवीतम् ॥ आचम्य ॥ ॐ

यशसामित्युत्तरीयम् ॥ ॐ याऽआहाराज्य० इतिपुष्पमालाग्रहणम् ॥ अथावबधीति ॥
 ॐ यद्यशोप्सर० इतिमंत्रेण ॥ अथालंकारान् ॥ ॐ अलंकरण० इतिप्रथमं दक्षिणक
 र्णे ॥ ततो नैनैववामे ॥ ब्राह्मणेभ्योभूयसीदत्वा ॥ तैराशिषोगृहीत्वादाताअने
 नमधुपर्कार्चनेनश्रीलक्ष्मीनारायणः प्रीयतामितिजलमुत्सृजेत् ॥ इतिसंस्कारभा
 स्करेमधुपर्कप्रयोगः ॥ ॥ ततोवरोविवाहवेद्यांगत्वाशुभासनेउपविश्य आचम्य
 प्राणानायम्यदेशकालौस्मृत्वा ॥ एवंगुण० तित्यौधर्मार्थकामप्रजासिद्धचर्थदारप
 रिग्रहणनिमित्तमग्निस्थापनं करिष्ये ॥ हरिद्राचूर्णनिमित्ते अरत्निमात्रस्थंडिलेपं
 चभूसंस्कारान्कृत्वायोजकनामाग्नेःस्थापनम् ॥ पश्चाद्ग्रेस्तेजन्यावधूपादनिवेश
 नार्थस्थापनम् ॥ तेजनीतृणपूलिका ॥ अत्रदेशाचारतोव्यवस्था ॥ दाक्षिणात्या
 नामाचारादिदमपिकर्तव्यम् ॥ पतिपुत्रान्वितसुमंगलीस्त्रियावामहस्तेपयः पूरितपा

त्रं धृत्वा दक्षिणेन शर्करासंगृह्य सुमुहूर्ते ॐ प्रतिष्ठेति शब्दसमये पयःपात्रे गृहीतशर्करा
 प्राक्षिप्या ॥ तथैवान्यसुभगस्त्रियामंगलपद्यसावधानसमये वधूवरमस्तके मंगलाक्षता
 समप्या इति शिष्टाचारः ॥ अग्निस्थापनेत्तरंगृहमध्ये गत्वा प्राङ्मुखी कन्या मवस्थाप्य
 प्रत्यङ्मुखो वरस्तिष्ठेत् ॥ वधूवरांतराले अविधुरसुदृढसद्गतयः पुरुषा उदग्दशमंतः प
 टंधारयेयुः ॥ तत्र दैवज्ञामंगलस्मृतीनां पठनं कुर्युः ॥ विंशोपका उच्चारणीयाः ॥ सुमुहू
 र्ते ॐ प्रतिष्ठ इत्युच्चैः शब्दं कुर्युः ॥ अत्रावसरे वधूवरकरालं भवधूः करधृतपुष्पग्रथितव
 रणमालां वरकंठे समर्पयेत् ॥ उदकसंस्थं धृतांतः पटनिःसरणं कार्यम् ॥ ततो वरः प्राङ्मु
 ख उपविश्य कन्यां प्रत्यङ्मुखीमुपवेशयेत् ॥ तत आचार्यादिद्विजगणाः प्रतिष्ठा मंत्र
 ब्राह्मणं पठेयुः ॥ ॐ मनोजुतिर्जुषतामा० ॥ १ ॥ ब्राह्मणं ॥ ॐ मनोजुतिर्जुष० ॥

॥ १ ॥ एष्वैप्रभूर्नामं ॥ १ ॥ एष्वैविभूर्नामं ॥ २ ॥ एष्वैव्यष्टिर्नामं ॥ ३ ॥
 एष्वैविधृतिर्नामं ॥ ४ ॥ एष्वैव्येष्टुतिर्नामं ॥ ५ ॥ एष्वोऽर्जुस्वान्नामं ॥ ६ ॥
 एष्वैपयस्वान्नामं ॥ ७ ॥ एष्वैब्रह्मवर्चसीं ॥ ८ ॥ एष्वोऽतिव्याधीं ॥ ९ ॥
 एष्वैदीर्घोनामं ॥ १० ॥ एष्वैक्लृप्तिर्नामं ॥ ११ ॥ एष्वैप्रतिष्ठानामं ॥ १२ ॥ ॐ
 प्रतिष्ठासुप्रतिष्ठितमस्तु ॥ दंपत्योरविच्छिन्नाप्रीतिरस्तु ॥ ततोवरोवध्वैपरिधानार्थं
 वासोदद्यात् ॥ कुमायवासःपरिधानम् ॥ ॐ जराङ्गच्छपरिधत्स्ववासोमवाकृष्टीना
 मभिश्शिस्तावा ॥ शतंचर्जाविशरदःसुवर्चारिथिचपुत्राननुसंव्ययस्वायुष्मतीदंपरिध
 १ वल्लचतुष्टयमध्येवरःकन्यायाःवल्लद्वयमंत्रणेदत्वाद्द्वयमंत्रणार्थतेइतिहरिहरः॥ हरिहरगंदाधरयोर्भैतवर
 कर्तृकंपरिधानं भर्तृयज्ञमतेआचार्यकर्तृकम् ॥

तस्ववासः ॥ १ ॥ इति मंत्रपाठो वरस्य ॥ अथोत्तरीयवासो वरः कन्याय समपयात म
 त्रमुक्तात् परिधापयति ॥ ॐ याऽ अकृन्तन्नवययाऽ अतन्वत ॥ याश्च देवीस्तन्तून
 भितो ततन्थ ॥ तास्त्वा देवीर्जरसे संव्ययस्वायुष्मतीद्मृप्रिधत्स्ववासः ॥ १ ॥ ततः
 कन्यापिता वधूवरयोः परस्परं समं जेथामिति प्रेषेदद्यात् ॥ समं जनं सम्मुखीकरणं ॥ ॐ
 संमञ्जन्तु विश्वे देवाः समापो हृदयानिनौ ॥ सम्मातरि श्वासन्धातासमुद्दष्टिदधातु
 नौ ॥ १ ॥ सम्मुखीभूतो वरो मंत्रपठति ॥ तत आचारप्राप्तमागल्यत तु बंधनं कण्ठ
 तत्र मंत्रः ॥ मां गल्यंतु नानेन मम जीवने हेतुना ॥ कठबंधनामिसुभगे त्वेजविंशरदंश
 तम् ॥ १ ॥ ॐ यदा बंधनं दक्षायुणां हिरण्यं शतानि कायसुमनस्य मीनां ॥ तन्मऽ आर्बधा

१ वरस्यैव मंत्रपाठ इति हरिहरगदाधरो ॥ उभयोर्मंत्रपाठ इति भट्टयज्ञः ॥ २ समं जनं संमुखीकरणमिति
 परस्परं गात्रविशेष इति भट्टयज्ञः ॥ परस्परानुलेपनमिति केचित् ।

मिश्रतशोरदुयार्युष्माञ्जुरदष्टिर्यथासम् ॥ इति मंत्रवरः पठति ॥ अथ सूत्रवेष्टनप्रकारः ॥
 यत्सूत्रं द्विगुणीकृतं शरमितं कठे वधूष्वेष्टयेत्सप्ताख्यं वरवेष्टितं च कटितस्तं तु श्वतुर्विशति
 ॥ ईशान्यामपि ऊर्ध्वनिष्कविधिवत्संपूज्य ऊर्णायुतं वधीयात्खलुकंकणं द्विजकरेऽम्बा
 र्यधोपान्वितैः ॥ सूत्रेण पंचवारं च सप्तेनाद्विगुणेन च ॥ परित्वेति च सूक्तेन वेष्टयेत् ॥ विस्तीर्णं
 हस्तचत्वारिचतुर्विंशतितंतुभिः ॥ ब्राह्मसूत्रमिदं प्रोक्तं ब्रह्मणानिमितपुरेति अश्वत्थदी
 पिकायाम् ॥ ततो द्विजाः परित्वागिर्वर्णो गिर इत्यनुवाकेन जुपाणोऽअप्तुराज्यस्य व्वेतु
 स्वाहेत्यंतैनवधूवराविच्छन्नचतुर्विंशतितंतुभिर्द्विगुणीकृतसूत्रेण यथाचारं वेष्टयेयुः ॥
 तच्च वधूदक्षिणस्कंधमारभ्य उभयोः स्कंधे पंचवारं कटिप्रदेशे सप्तवारं वेष्टयेदिति ॥ त
 त्रमंत्राः ॥ ॐ परित्वागिर्वर्णो गिरऽद्भुमा भवंतु विश्वतः ॥ वृद्धायुमनुवृद्धयोजुष्वा भवंतु

जुष्टयः ॥ १ ॥ इन्द्रस्यस्यूरसीन्द्रस्यध्रुवोसि ॥ एन्द्रमसिबैश्वदेवमसि ॥ २ ॥ विवभू
रसिप्रवाहणोबन्धिरसिहव्यवाहनः ॥ श्यात्रोसिप्रचेतास्तुथोसिविंश्ववेदाऽऽशिग
सि ॥ ३ ॥ उशिगसिकुविरङ्गारिसिवम्भारिरवस्यूरसिदुवस्वाच्छुन्ध्यूरसिमार्ज्जा
लीर्यःसुम्भ्राडसिकुशानुःपरिषद्योसिपवमानोनभैसिप्रतक्कामुष्टोसिहव्यसूदन
ऽऽकृतधांमासिस्वज्योतिःसमुद्रोसि ॥ ४ ॥ समुद्रोसिविंश्ववव्यचाऽअजोस्येकपाद
हिरसिबुध्न्योव्वागस्यैन्द्रमसिसदोस्यृतस्यद्वारुमामासंताप्तुमध्वनामध्वपतेप्र
मातिरस्वस्तिमेस्मिन्पथिदेवयाने भूयान्मित्रस्यमा ॥ ५ ॥ मित्रस्यमाचक्षुषेक्षत्ध्व
मग्रयःसगराःसगरास्थसर्गेणुनाम्नारैर्द्रिणानिकनपातमाग्रयःपिवतमाग्रयोगोपा

यत्मानमोवोस्तुमामाहिर्ठसिष्ट ॥ ६ ॥ ज्योतिरसिर्विश्वरूपिभिश्वरूपान्देवानां सु
 मित् ॥ लठसोमतनुकृद्भयोद्वेपोभ्योन्यकृतेभ्यऽदुरुयतासिब्रह्मथुर्ठस्वाहाह्रुषुणोअं
 पुराज्यस्यैबहुस्वाहा ॥ ७ ॥ अथकन्यादानसंकल्पः ॥ ततोदातास्वदक्षिणे
 पत्न्यासंहदक्षिणवरपांश्वर्धभागेशुभासने उदङ्मुखं उपविश्याचम्यप्राणानांयम्यदेश
 कालौस्मृत्वा ॥ एवंगुणविशेषणविशिष्टायाशुभपुण्यतिथौअस्मिन्पुण्याहेअस्याःक
 न्यायाःअनेनवरेणधर्मप्रजयाउभयोःवंशयोःवंशवृद्धयर्थतथाचममसेमस्तीपितृणां
 निरंतिशयसानंदन्नह्रलोकवाप्त्यादिकन्यादानकल्पोक्तफेलावाप्तये अनेनवरेणअ
 स्यांकन्यायामुत्पादयिष्यमाणसंतत्यादशपूर्वान्दशपरान्माचएकविंशतिपुरुषान् ॥

ऋतुर्ब्राह्मविधिना श्रीलक्ष्मीनारायणप्रतियेकन्यादानमहं करिष्ये ॥ ततो वर
 हस्ते सुप्रोक्षितादिकरणम् ॥ शिवा आपःसंत्वित्यादिवचनप्रतिवचने ॥ शिवा आपःसं
 तु ॥ संतु शिवाऽआपः ॥ सौमनस्यमस्तु ॥ अस्तु सौमनस्यम् ॥ अक्षतंचारिष्टंचास्तु ॥
 अस्त्वक्षतमरिष्टंच ॥ अत्राः पांतु ॥ सुप्रोक्षितमस्तु ॥ गंधाः पांतु ॥ सुमंगल्यंचास्तु ॥
 अक्षताः पांतु ॥ आयुष्यमस्तु ॥ पुष्पं पांतु ॥ सौश्रियमस्तु ॥ यत्पापं रोगमशुभमक
 ल्याणंतहूरे प्रतिहतमस्तु ॥ ततो वरस्य गोत्रोच्चारः ॥ असुकसगोत्रस्य असुकप्रवर
 स्य असुकशर्मणः प्रपौत्राय ॥ असुकसगोत्रस्य असुकप्रवरस्य असुकशर्मणः पौत्राय ॥
 असुकसगोत्रस्य असुकप्रवरस्य असुकशर्मणः पुत्राय असुकशर्मणे श्रीधररूपिणे व
 राय ॥ ततः कन्यायाश्च गोत्रोच्चारः ॥ असुकसगोत्रस्य असुकप्रवरस्य असुकशर्म

9 योग्यं वरमाहूयालंकृत्य कन्यादानविधिना तस्मै कन्यादानं ब्राह्मो विवाहः ॥

णःप्रपौत्रीम् ॥ अमुकसगोत्रस्यअमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणःपौत्रीम् ॥ अमुकसगोत्र
 स्यअमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणःपुत्रीम् ॥ अमुकीनाम्नीश्रीरूपिणीमिमांकन्याम् ॥ इ
 त्येकःपर्यायः ॥ एवमेवपुनःपर्यायद्वयमुक्त्वा ॥ पुनःअमुकसगोत्रोत्पन्नायअमुकप्रव
 रान्वितायशुक्लयजुर्वेदांतर्गतमाध्यंदिनीयशाखाध्यायिनेअमुकशर्मणेश्रीधररूपि
 णेवराय ॥ अमुकगोत्रोत्पन्नाममुकप्रवरान्विताममुकीनाम्नीश्रीरूपिणीमिमांकन्या
 यथाशक्त्यलंकृतामुपकल्पितोपस्कारसहितांप्रजापतिदेवत्यांपुराणोक्तशतगुणीकृत
 ज्योतिष्टोमातिरात्रफलप्राप्तिकामःप्रजोत्पादनार्थंभार्यात्वेनतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ इ
 त्युक्त्वासकुशजलंकन्यादक्षिणहस्तंवरदक्षिणहस्तेदद्यात् ॥ वरःप्रतिगृह्णातितांकन्यां ॥
 ॐद्यौस्त्वाददातुष्टथिवात्वाप्रतिगृह्णातु ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ कृतैतत्कन्यादानप्रति

१ सकृदितिगंगाधरः ॥

ष्टासिद्धयर्थमिमां यथाशक्तिस्वर्णमयीं दक्षिणां तु भ्यमहं संप्रदेनमम ॥ स्वस्तीति व
 रोब्रूयात् ॥ ततो दाताभाजनगोभूदासीमहिपीगजाश्ववाहनगृहशय्यावस्त्रालंकारा
 दियथाविभवंसंकल्पपूर्वकं दद्यात् ॥ तत्र गोदानमंत्रः ॥ यज्ञसाधनभूताया विश्वस्या
 दौघनाशिनी ॥ विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनयागवा ॥ १ ॥ हिरण्यगर्भसंभूतं
 सौवर्णचंगुलीयकम् ॥ सर्वप्रदं प्रयच्छामि प्रीणा तु क मलापतिः ॥ इत्यंगुलीयकस्य ॥
 क्षीरोदमथने पूर्वमुद्धृतं कुंडलद्वयम् ॥ श्रिया सहसमुद्धृतं देवेशीः प्रीयतामिति ॥ कुंड
 लयोः ॥ कांचनं हस्तवलयं रूपकांति सुखप्रदम् ॥ विभूषणं प्रदास्यामि विभूषयतु ते स
 देति वलययोः ॥ परापवादपैशून्यादभक्ष्यस्य च भक्षणात् ॥ उत्पन्नपापं दानेन तत्रा प्रा
 त्रस्य नश्यतु ॥ इति ताम्रजलपात्रस्य ॥ यानि पापानि काम्यानि कामोत्थानि कृतानि
 च ॥ कांस्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यंतु मे सदा ॥ इति भोजनार्थकांस्यपात्रस्य ॥ अग

म्यागमनंचैवपरदारभिर्मर्शनम् ॥ रौप्यपात्रप्रदानेनतानिनश्यतुमेसदेतिजलार्थस्य
 भोजनार्थस्यचरौप्यपात्रस्य ॥ पूरितंपूगपूगेननागवल्लीदलान्वितम् ॥ पूर्णेनचूर्णपा
 त्रेणकर्पूरपिष्टकेनच ॥ सपूगखंडनंदिव्यगंधर्वाप्सरसांप्रियम् ॥ इदेदेवनिरातंकत्वत्प्र
 सादात्कुरुष्वमामिति तांबूलस्य ॥ दीपस्तमोनाशयतिदीपःकांतिंप्रयच्छति ॥ त
 स्माद्दीपप्रदानेनममवंशप्रवर्धनम् ॥ इतिदीपस्य ॥ एवंदासोमहिर्षिगजाश्वभूमिस्व
 र्णपात्रपुस्तकशय्यागृहरजतवृषभानांदानमंत्राःकौस्तुभेद्रष्टव्याः ॥ ॥ ततःकन्या
 पितापठति ॥ ॥ धर्मार्थकामभिर्नामैर्योनैःसाध्यतेपरः ॥ धर्मस्त्वयानयासार्धमा
 चर्तव्यःसर्वैचिरम् ॥ १ ॥ धर्मंचार्थंचकामेचत्वयेयमतिचारतः ॥ नत्याज्याऽऽज्याहु
 तिरिवभूतौसंसारभूतिदाम् ॥ २ ॥ यस्त्वयाधर्मश्चरितव्यःसोनयासह ॥ धर्मेंचार्थंच
 कामेचत्वयेयंनातिचरितव्या ॥ वरः ॥ अहंनातिचरामीहयदुक्तंभवताततः ॥ ध

मांथकामकैः कार्यैर्दहाच्छायेयसवदां ॥ १ ॥ नातिचरामीतिवरोवदेत् ॥ कामो
 दितिकामस्तुतिपठेत् ॥ ॐ कोडात्कस्माडात्कामोडात्कामायादात् ॥ कामो
 दात्ताकामः प्रतिगृहीताकामैतत्ते ॥ १ ॥ ॐ अथयुदन्यहुदातिकामेनैवतुद्देवती
 दम्मेप्यपुत्रासादितितुत्प्रत्येतिखोदात्कस्माडात्कामोदात्कामायादात् ॥ कामोडा
 ताकामस्तुतिगृहीताकामैतत्ते ॥ १ ॥ एवंयस्त्वयैत्यादिकामस्तुतिश्चपुनर्द्विवक्तव्यो ॥ अ
 त्रैदिकाः सयः कामयेतब्राह्मणंपठित्वादंपतिभ्यासुवर्णाभिषेककुयुः ॥ अत्रब्रह्मणेअ
 ग्रयेस्वाहेत्यादिहवनपरपदंनिदिष्टंपरंसंश्रवमंवनयतीतिसुवर्णरेताअग्निःस्वर्णष्टीवी
 तितन्मंथेनसुवर्णंसंश्रवतीतिसिद्धम् ॥ सयः कामयेदितिब्राह्मणंदिवैवपठित्वानपुरात्रो

१ कामस्तुतिपठदितिवासुदेवहरिहरौ ॥

किंपुष्टहृदारण्यंगतत्वेनारण्येनूच्यमानत्वात् ॥ गृहमंगलमध्येरात्र्यादौ अशुचिभिः
 पठननिषेधात् ॥ श्रुतिवाक्यादिप्रमाणैरवियुक्तत्वात्प्रयोगपशुभावविघाताच्चान्यदवि
 रुद्धंपुरुपसूक्तमूचंवाचमध्यायंवादेवस्यत्वेत्यादिअभिपेकमंत्रान्पठेत् ॥ इतिखंडुभ
 द्यायाचितपद्धतौ ॥ ॐ सयुःकामयेतमहत्प्राप्नुयामित्युदगयनऽआपूर्यमाणपक्षेपु
 ण्याहेद्भ्रादशाहसुपसद्भ्रतीभूत्वौडुवरेकठंसेचमसेवासर्वापधम्फलानातिसम्भृत्यपरि
 समुह्यपरिलिप्याग्निमुपसमाधायुद्धतयुज्यठंसंस्कृत्यपुठंसानक्षत्रेणमन्थठंसुन्नीय
 जुहोति ॥ १ ॥ यावन्तोदेवास्त्वयिजातवेदः ॥ तिर्यञ्चोघ्नन्तिपुरुपस्यकामान् ॥ तेभ्यो
 हंभागधेयञ्जुहोमितेमातृताःकुमस्तुर्पयंतुस्वाहा ॥ २ ॥ यातिरश्चीनिपुद्यसेऽहं
 विधरणीऽइति ॥ तान्त्वाघृतस्यधारयायजेसठंरुधनीमहठंस्वाहा ॥ प्रजापतेनत्व

दुतान्यन्यद्द्विति तृतीयाञ्जुहोति ॥ ३ ॥ ज्येष्ठायस्वाहा श्रेष्ठायस्वाहा ॥
त्वामन्थेसठ्स्रवमवनयति प्राणायस्वाहा षष्ठायैस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमव
नयति वाचेस्वाहा प्रतिष्ठायैस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति चक्षुषेस्वाहा सम्प
देस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति श्रोत्रायस्वाहा युतनायस्वाहित्यग्नौ हुत्वा म
न्थेसठ्स्रवमवनयति मनसेस्वाहा प्रजात्यैस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति रेत
सेस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति ॥ ४ ॥ भूतायस्वाहेति ॥ अग्नौ हुत्वा म
न्थेसठ्स्रवमवनयति भुवि ष्यतेस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति विश्वायस्वाहु
त्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति सर्वायस्वाहित्यग्नौ हुत्वा मन्थेसठ्स्रवमवनयति ॥

॥ ५ ॥ पृथिव्यैस्वाहेति ॥ अग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयत्यन्तरिक्षायस्वाहेत्यग्नौ
हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति दिवेस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति दिग्भ्यः स्वा
हेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति ब्रह्मणे स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति क्षु
त्राय स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति ॥ ६ ॥ भूः स्वाहेत्यग्नौ हुत्वाम
न्थे स्रवमुवनयति भुवः स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति स्वः स्वाहेत्यग्नौ हु
त्वामन्थे स्रवमुवनयति भूर्भुवः स्वः स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति ॥ ७ ॥
अग्नये स्वाहेति ॥ अग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति सोमाय स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स
्रवमुवनयति तेजसे स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्थे स्रवमुवनयति श्रियै स्वाहेत्यग्नौ हुत्वा

मन्थेसठस्रवमुवनयतिलुक्ष्म्यैस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसठस्रवमुवनयतिब्रि
ग्नौहुत्वामन्थेसठस्रवमुवनयतिसुरस्वत्यैस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसठस्रवमुवनयतिब्रि
श्वेभ्योदेवेभ्यःस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसठस्रवमुवनयतिप्रजापतयेस्वाहेत्यग्नौहुत्वाम
न्थेसठस्रवमुवनयति ॥ ८ ॥ अथैनमभिमृशति ॥ अमसिज्वलदसिपूर्णमसि
प्रस्तब्धमस्येकसभमसिहिङ्कृतमसिहिङ्कियमाणमस्युद्गीथमस्युद्गीथमानमसिश्रावि
तमसिप्रुत्याश्रावितुमस्यार्द्रैसन्दुप्तमसिबिभूरसिप्रभूरसिज्योतिरस्युन्नमसिनिध
नमसिसैवगोसुति ॥ ९ ॥ अथैनमुद्यच्छति ॥ अमोस्यामठहितेमयि ॥ सुहिरा
जेशानोधिपतिः सुमाराजेशानोधिपतिङ्करोत्विति ॥ १० ॥ अथैनमाचामति ॥

तुत्सवितुर्धरेण्यमधुवाताऽऋतायतेमधुक्षरंतिसिधवः ॥ माध्वीर्नःसन्त्वोषधीः ॥ भूः
 स्वाहा ॥ ११ ॥ भुर्गोदिवस्यधुमिहि ॥ मधुनक्तसुतोषसोमधुमत्पुथिवर्जः ॥ मधुधौ
 रस्तुनःपिताभुवःस्वाहा ॥ १२ ॥ धियोयोनः प्रचोदयात् ॥ मधुमान्नोन्नस्प्रतिर्म
 धुमौ २ अस्तुसुर्यः ॥ माध्वीर्गावोभवन्तुनः ॥ स्वःस्वाहेतिसुर्वाञ्चसावित्रीम
 न्वाहसुर्वाश्चमधुमतीःसुर्वाश्चव्याहतीरहुमेवेदं सुर्वाभूयासुम्भूर्भुवःस्वःस्वाहेत्यंत
 तुऽआचम्यप्रक्षाल्यपाणिजघनेनाग्निम्प्राक्शिराःसंविशति ॥ १३ ॥ प्रातरादि
 त्यमुपतिष्ठते ॥ दिशामेकपुण्डरीकमस्यहम्मनुष्याणामेकपुण्डरीकभूयासुमितियथे
 तमेत्यजघनेनाग्निमासीनुवर्षशुअपति ॥ १४ ॥ तूर्णैतुमुद्दालकऽआराणविसज

नेयाययाज्ञवल्क्यायतिवासिनऽउक्थोवाचापियुऽएनठंशुष्केस्थाणौनिषिञ्चेज्जायेर
ञ्च्छाखाःप्ररोहेयुःपलाशानीति ॥ १५ ॥ एतमुहैववाजसनेयोयाज्ञवल्क्ये
मधुकायपैङ्ग्यायान्तेवासिनऽउक्थोवाचापियुऽएनठंशुष्केस्थाणौनिषिञ्चेज्जायेर
ञ्च्छाखाःप्ररोहेयुःपलाशानीति ॥ १६ ॥ एतमुहैवमधुकःपैङ्ग्यश्चूडायभागवित्त
येन्तेवासिनऽउक्थोवाचापियुऽएनठंशुष्केस्थाणौनिषिञ्चेज्जायेरञ्च्छाखाःप्ररोहेयुःप
लाशानीति ॥ १७ ॥ एतमुहैवचूडोभागवित्तिर्जानकयऽआयुस्थूणायान्ते
वासिनऽउक्थोवाचापियुऽएनठंशुष्केस्थाणौनिषिञ्चेज्जायेरञ्च्छाखाःप्ररोहेयुःपलाशा
नीति ॥ १८ ॥ एतमुहैवजानकिरायस्थूणः सत्यकामायजाबालायान्ते

वासिनऽउक्थोवाचापियुएनठंशुष्केस्थाणौनिषिञ्चेज्जायेरञ्छाखाहंप्ररोहेयुःपलाशा
 नीति॥१९॥एतमुहैवसत्यकामोजावालोन्तेवासिभ्युत्कथोवाचापियुएनठंशुष्केस्था
 णौनिषिंचेज्जायेरञ्छाखाहंप्ररोहेयुःपलाशानीतितमेतन्नापुत्रायवानेतेवासिनेवाब्रू
 यात् ॥२०॥चतुरौदुंवरौभवत्यौदुंवरश्चमसऽऔदुंवरहंष्टुवऽऔदुंवरऽइध्मऔदुंबर्याऽ
 उपमुन्थिन्यौ ॥२१॥दुशग्राम्याणिधान्यानिभवन्ति॥ब्रीहियवास्तिलमाषाऽअणुप्रियं
 गवोगोधुमाश्चमसुराश्चखुल्वाश्चखलकुलाश्चतान्तसार्धमिपद्मदध्नामधुनाघृतेनोपसिं
 चत्याज्यस्यजुहोति॥२२॥सर्वेषांवाऽएष्वे०॥१॥कांड १४प्र०७ब्रा०५ सुवर्णाभिषेकोऽ
 स्तु॥ततोदातावरंप्रार्थयेत्॥कन्येममाग्रतोभूयाःकन्येमेदेविपार्श्वयोः ॥ कन्येमेपृष्ठ

तोभूयास्त्वदानान्मोक्षमाप्नुयाम् ॥ १ ॥ कन्यालक्षणसंपन्नांकनकाभरणैर्युताम् ॥ दा
स्यामिब्रह्मणेतुभ्यंब्रह्मलोकजिगीषया ॥ २ ॥ पृथिव्यादिमहभ्रूताःसाक्षिणःसर्वदे
वताः ॥ इमांकन्यांप्रदास्यामिपितृर्णांतारणायच ॥ ३ ॥ ममवंशकुलेजातापोषिता
वत्सराष्टकम् ॥ तवविप्रमयादत्तापुत्रपौत्रप्रवाद्धिनी ॥ ४ ॥ इमांकन्यांशुभांविप्रय
थाशक्तिविभूषिताम् ॥ गोत्रायशर्मणेतुभ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय ॥ ५ ॥ इतिप्रार्थ्य ॥ अ
त्रचतुर्थश्लोकस्यद्वितीयपादेयथाकन्यावयोब्दास्तथैवोच्चारणीयम् ॥ पोषितानववर्ष
कंदशवर्षकमिति ॥ ब्राह्मणेभ्योगंधतांबूलंभूयसीदक्षिणांचदत्वा ॥ तैराशिषोगृही
त्वा यथाशक्तिब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ अनेनकन्यादानाख्येनकर्मणाश्रीलक्ष्मी

नारायणःप्रीयताम् ॥ इतिकन्यादानविधिः ॥ ॥ अथाचारप्राप्तंगणपतिपूजनंकंक
 णबंधनमक्षतारोपणमात्रासिंचनमपिकार्यम् ॥ ॥ ततोवरःदेशकालसंकीर्तनंतिम
 मचवध्वाःबह्वायुष्यप्राह्यर्थगणपतिपूजनंकंकणबंधनमक्षतारोपणमात्रासिंचनंचक
 रिष्ये ॥ गणानांत्वितिमंत्रेणगणपतिसंपूज्य ॥ कंकणप्रकारः ॥ वधूवरयोःपरि
 त्वेत्यनुवाकिनवेष्टितान्कंठदेशस्थान्मूत्रतंतूनधोनिष्कास्यत्रिवलीकृत्यकुंकुमात्का
 न्नकृत्वातेपुङ्गुर्णायुतद्युद्धिहरिद्राखंडंबद्धात्कंकणंवधूवामहस्तेयदाबद्धनन्नितिमंत्रे
 णवरोवधनीयात् ॥ कटिप्रदेशस्थांस्तंतूनूर्ध्वनिष्कास्यतादृशकंकणंकृत्वातेनैवमंत्रे
 णवरदक्षिणहस्तेवधूर्वधीयात् ॥ अक्षत्रमीतिमंत्रेणवधूवरयोःपरस्परमक्षतारोपणम् ॥

१ पूजनंचगणेशस्यप्रणम्यचपरस्परम् ॥ परस्परंमुखोच्छिष्टंकर्तव्यंप्रीतिहेतवे ॥ आत्रधृक्षस्यसेकोत्थगो
 रीपूजनपूर्वकम् ॥ कुंकुमद्रव्यंपकेनस्त्रीणांगीतपरः ॥

वध्वावसोःपवित्रेत्याम्रसिचनम् ॥ पित्राप्रत्तामादायगृह्णात्वा निष्क्रामति ॥ ततोवरः
 पित्राजनकेनप्रत्तासंकल्प्यदत्तांवधूमादायप्रतिग्रहविधिनाप्रतिगृह्णात्वापश्चात्तांगृ
 हात्वाहस्तेधृत्वानिष्क्रामतिगृहमध्यान्मंडपेअग्निसमीपंगच्छेदित्यर्थः ॥ यदैषिम
 नसादूरंदिशोनुपवमानोवा ॥ हिरण्यपर्णवैकर्णः सत्वामन्मनसांकरोतुअमुकीति
 वधूनामग्रहणंमंत्रपाठोवरस्य ॥ निष्क्रमणप्रभृति एकः पुरुष उदकुम्भठस्केधकृत्वाद्
 क्षिणतोभ्रैर्वाग्यतःस्थितोभवतिउत्तरतोवाअभिषेकपर्यंतम् ॥ अथैनौसमीक्षयति
 कन्यापितापरस्परंसमीक्षेथामितिप्रैषेण ॥ ॐ अधोरचक्षुरपतिद्भ्योधिशिवापशुभ्यः
 सुमनाःसुवर्चाः ॥ वीरसूदवकामास्योनाशन्नोभवद्विपदेशंचतुष्पदे ॥ सोमःप्रथमो
 विविदेगंधर्वोविविदउत्तरः ॥ तृतीयोअग्निष्टेपतिस्तुरीयोहंमनुष्यजः ॥ सोमोददद्

१ आदायप्रतिग्रहविधिनाप्रतिगृह्य ॥ ग्रहीत्वाहस्तेधृत्वेतिहरिहरः ॥ बल्लप्रतिधृत्वेतिगदाधरः ॥

।दग्निर्मह्यमथोऽइमासु ॥ सानःपूषाशिवत
 यस्यासुशंतः प्रहरामशेफयस्यासुकासाबहवो
 षाठः ॥ इत्येतस्यमंत्रस्यातिवेदीसन्निधौपरस्पर
 राप्रदक्षिणमग्निपर्याणीयैकेपश्चादग्नेस्तेजनीकटंवादक्षि
 ः ॥ देशकालौ० प्रतिगृहीतायामस्यांवध्वांभार्यात्वासिद्धयेवि
 ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिपात्रासादनंकृतवानात्रचरुः ॥ पात्रा
 तरसुपकल्पनीयानि॥शमीपलाशमिश्रालाजाः॥ अश्मा ॥ लोहितमानहु
 हंचर्म ॥ तदभावेवर्हिपः ॥ कुमार्याभ्राता ॥ शूर्प ॥ दृढपुरुषः ॥ उदकुंभः ॥ आचा

१ तृणपूलकस्यदक्षिणपादेनोच्छेधनंवध्वासहकृत्वोपरिउपविशेत् ॥इतिहरहरभर्तृयज्ञयोराराशयः ॥ उ
 छेधनंविनैवोपविशेदितिप्रयोगरत्नाशयः ॥

र्णायवरद्रव्यमिति ॥ पवित्रच्छेदनादिपर्युक्षणतिआधारावाज्यभागौचतुहुयात् ॥
 तद्यथा ॥ मनसा ॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा ॥ इदंप्रजा० ॥ ॐ इन्द्रायस्वाहाइदमि
 द्रा० ॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदम० ॥ ॐ सोमायस्वा० ॥ इदंसो० ॥ अथभूराद्याः
 प्रायश्चित्ताष्टाहुतयः ॥ ॐ भूःस्वाहाइदम० ॥ ॐ भुवःस्वाहाइदंवा० ॥ ॐ स्वःस्वाहा
 इदंसूर्या० ॥ ॐ त्वन्नोअग्ने० ॥ इदमग्नीव० ॥ ॐ सत्वन्नोअग्ने० ॥ इदमग्नीव० ॥ ॐ
 अयाश्चाग्ने० इदमग्नयेअयसे० ॥ ॐ येतेशतं० इदं० सवि० मरु० स्वर्केभ्य० ॥ ॐ
 उर्दुजुमं० ॥ इदंवरुणायदित्यायादि० ॥ इदंसर्वप्रायश्चित्ताख्यम् ॥ अथराष्टमृ

१ पूर्वोधारस्तूष्णींस्वाहापिनाहोतव्यः ॥ नस्वाहेतिचनानिरुक्तोहिनोनिरुक्तहोतातूष्णीमितिभत्रलिंगा
 द्वितिगदाधराशयः ॥ प्रजापतयइतिमंत्रेणहोतव्यइतिहरिहराशयः ॥

द्वोमः ॥ ॥ ॐ ऋताषाडृतर्धामग्निर्गन्धर्वः सनदुदम्ब्रह्मक्षुत्रम्पातुतस्मैस्वाहावाद् ॥
 इदमृतसाहिऋतधाम्नेअग्रयेगंधर्वायनमम ॥ १ ॥ ॐ ऋताषाडृतर्धामग्निर्गन्धर्वस्त
 स्यौपथयोप्सरसोमुदुनोनामंताभ्यस्वाहा ॥ इदमोषधीभ्योप्सरोभ्योमुद्भयोनमम ॥
 ॥२॥ ॐ सृष्टंहितोविश्वसाम्नासूयौगन्धर्वः सनदुदम्ब्रह्मक्षुत्रं पातुतस्मैस्वाहावाद् ॥ इदं
 सृष्टंहिताय विश्वसाम्नेसूयार्थाय गन्धर्वाय न० ॥ ३ ॥ ॐ सृष्टंहितो विश्वसाम्नासूयौगन्धर्व
 स्तस्य मरीचयोप्सरसस्य आयुवोनामंताभ्यः स्वाहा ॥ इदं मरीचिभ्योप्सरोभ्य आयुभ्यो
 नम० ॥४॥ ॐ सुपुम्णस्सूर्यरश्मिश्चन्द्रमार्गन्धर्वः सनदुदम्ब्रह्मक्षुत्रं पातुतस्मैस्वाहावा

१ ऋताषाडृत्यादिद्वादशमंत्राः राष्ट्रभृत्संज्ञाः ॥ स्वाहाकुर्यान्नवाडंतेनचैवजुहुयाद्भुविः ॥ स्वाहाका
 रेणहुत्वाप्तौपश्चान्मन्त्रसमापयेत् ॥ एतेपुमंत्रेषुस्त्रीपुंस्त्वादिहेतुर्मेहीधरभाष्ये ॥

॥ १० ॥ ॐ प्रजापतिर्विश्वकर्मात्मनोर्गन्धुर्वःसनेदुदम्ब्रह्मक्षुत्रंपातुतस्मैस्वाहावाद् ॥
 इदंप्रजापतयेविश्वकर्मेणेमनसेगन्धर्वायनमम ॥ ११ ॥ ॐ प्रजापतिर्विश्वकर्मात्म
 नोर्गन्धुर्वस्तस्यऋक्सामान्यप्सरसुऽष्टयेनामताभ्युस्वाहा ॥ इदमृक्सामेभ्यो
 प्सरोभ्यऽष्टिभ्योनमम ॥ १२ ॥ अथजयाहोमः ॥ ॐ चित्तंचस्वाहा इदंचित्ता
 यन० १ ॥ ॐ चित्तिश्चस्वा० ॥ इदंचित्त्यैन० ॥ २ ॥ ॐ आकूतंचस्वा० ॥ इदमा
 कूताय० ॥ ३ ॥ ॐ आकूतिश्चस्वाहा ॥ इदमाकूत्यैन० ॥ ४ ॥ ॐ विज्ञातंचस्वा० इदं
 विज्ञातायन० ॥ ५ ॥ ॐ विज्ञातिश्चस्वा० इदंविज्ञात्यैन० ॥ ६ ॥ ॐ मनश्चस्वा

१ चित्तंचेत्यादिजयामंत्राणांचित्तायस्वाहेतिचतुर्थ्येतेनहोमइतिभर्तृयज्ञः ॥ नेतिकर्कादयः ॥ नचेमा
 निदवतानामानिकतर्हिमंत्राश्चैतेचयथाम्नातंप्रयोक्तव्याइतिगदाधरादयः ॥

दश ॐ ८ ॥ ॐ शक्यश्चस्वा० इदंशकरीभ्योनि० ॥ ७ ॥ ॐ इदंमनसे० ॥ ७ ॥ ॐ शक्यश्चस्वा० इदंशकरीभ्योनि० ॥ ७ ॥ ॐ
 हा ॥ इदंमनसे० ॥ ७ ॥ ॐ शक्यश्चस्वा० इदंशकरीभ्योनि० ॥ ७ ॥ ॐ इदंमनसे० ॥ ७ ॥ ॐ शक्यश्चस्वा० इदंशकरीभ्योनि० ॥ ७ ॥ ॐ
 श्चस्वा० इदंदर्शाय० ॥ ९ ॥ ॐ पौर्णमासंचस्वा० इदंपौर्णमासायन० ॥ १० ॥ ॐ प्र
 बृहच्चस्वा० इदंबृहतेन० ॥ ११ ॥ ॐ रथंतरंचस्वा० इदंरथंतरा० ॥ १२ ॥ ॐ अ
 जापतिर्जयानिद्रायवृष्णुप्रःपृतनाजयेषु ॥ तस्मैविशःसमनमंतः सर्वाः स
 उग्रःसऽइहव्योवभूवस्वाहा ॥ इदंप्रजापतयेजयानिन्द्रायनम० ॥ १३ ॥ अ
 थाभ्यांतानहोमः ॥ ॐ अग्निभूतानामधिपतिःसमावत्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रे
 स्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायामस्मिन्कर्मण्यस्यां देवहृत्यां स्वाहा ॥ इदमग्रयेभूता
 नामधिपतयेनमम ॥ १ ॥ एवमभ्यातानहोमप्रत्याहुतौसमावत्वस्मिन्नित्यारभ्य

१ अग्निभूतानामित्यादयःपितरःपितामहाइत्यंताअष्टादशमंत्राअभ्यातानसंज्ञाइतिहरिहरगदाधरो ॥
 अग्निभूतानामित्यादिसुगन्तःपंथामित्यंताद्वाविंशतिरभ्यातानसंज्ञाइतिकर्ककारिकाकारौ ॥

सर्वत्रसमानम् ॥ ॐ इन्द्रोज्येष्ठानामधिपतिःसमावत्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रेस्यामा
 शिष्यस्याम्पुरोधायामस्मिन्कर्मण्यस्यादेवहूत्याठस्वाहा ॥ इदमिन्द्रायज्येष्ठानाम
 धिपतयेनमम ॥ २ ॥ ॐ यमःपृथिव्याअधिपतिःसमावत्वस्मिन्ब्रह्मण्य० स्वाहा ॥
 इदंयमायपृथिव्याअधिपतयेन० ॥ ३ ॥ दक्षिणस्यामन्यपात्रनिधायतन्मध्येत्या
 गः ॥ ॥ प्रणीतोदकोपस्पर्शः ॥ ॐ वायुरंतरिक्षस्याधिपतिःस० स्वाहा ॥ इ
 दंवायवेन्तरिक्षस्याधिपतयेन० ॥ ४ ॥ ॐसूर्योदिवोधिपतिःस० स्वाहा ॥ इ
 दंसूर्यायदिवोधिपतयेन० ॥५॥ ॐचन्द्रमानक्षत्राणामधिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इ

१ पूर्वत्यागःपरंमृत्योयमत्यांगतुदक्षिणे ॥ पश्चिमेपितृत्यांगंचरुद्रत्यांगंतथोत्तरे ॥ एपउदकस्पर्शः इ
 तिकारिकाकारः ॥ एकेप्राशनंतिएकेआचार्याःसंस्त्रवप्राशनंतिएतामाहुतिमिच्छंति ॥ तत्पक्षेपरंमृत्यो
 रितिहोमातिपुनेरतस्यसंस्त्रवप्राशनमितिगदाधरः ॥

दंचंद्रमसेनक्षत्राणामधिपतयेन० ॥६॥ ॐ बृहस्पतिर्ब्रह्मणोधिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इ
दंबृहस्पतयेब्रह्मणोधिपतयेन० ॥७॥ ॐ मित्रःसत्यानामधिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इ
दंमित्रायसत्यानामधिपतयेन० ॥ ८ ॥ ॐ वरुणोपामधिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इ
दंवरुणायपामधिपतयेन० ॥९॥ ॐ समुद्रःस्रोत्यानामधिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इ
दंसमुद्रायस्रोत्यानामधिपतये० ॥ १० ॥ ॐ अन्नर्त्साम्राज्यानामधिपतितन्मा०
स्वाहा ॥ इदमन्नायसाम्राज्यानामधिपतिनेन० ॥ ११ ॥ ॐ सोमऽऔषधीनाम
धिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इदंसोमायौषधीनामधिपतयेन० ॥ १२ ॥ ॐ सविताप्र
सवानामधिपतिःस० स्वाहा ॥ इदंसवित्रेप्रसवानामधिपतयेन० ॥ १३ ॥ ॐ रुद्रः
पशूनामधिपतिःसमा० स्वाहा ॥ इदंरुद्रायपशूनामधिपतयेन० ॥ १४ ॥ ऐशान्या
मन्यपात्रंनिधायतन्मध्येत्यागः ॥ ॐ त्वष्टारूपाणामधिपतिःस

मा० स्वाहा ॥ इदं त्वष्टेरूपाणामधिपतये नमः ॥ १५ ॥ ॐ विष्णुः पर्वतानामधिप
 तिः समा० स्वाहा ॥ इदं विष्णवे पर्वतानामधिपतये नमः ॥ १६ ॥ ॐ मरुतो गणाना
 मधिपतयस्ते मा० स्वाहा ॥ इदं मरुद्भ्यो गणानामधिपतिभ्यो नमः ॥ १७ ॥ ॐ पितरः
 पितामहाः परे वरे ततास्ततामहाः ॥ इह मावन्त्वस्मिन्ब्रह्म० स्वाहा ॥ इदं पितृभ्यः पि
 तामहेभ्यः परेभ्यो वरेभ्यस्ततेभ्यस्ततामहेभ्यश्च नमः ॥ १८ ॥ दक्षिणाग्र्योर्मध्ये अन्य
 पात्रं निधाय तन्मध्ये त्यागः ॥ उदकोपस्पर्शः ॥ एतेष्टादशमंत्रा अभ्यातानसंज्ञकाः ॥
 अथान्निरित्यादिपंचकम् ॥ ॥ ॐ अग्निरेतुप्रथमो देवतानां सोस्यै प्रजांसुचतुमृत्यु
 पाशात् ॥ तदयर्ठराजावरुणोनुमन्यतां यथेयर्ठस्त्रीपौत्रमधं नरोदात्स्वाहा ॥ इदम
 ग्र्ये० ॥ १ ॥ ॐ इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यैनयतुर्दीर्घमायुः ॥ अशून्योप
 स्थाजीवतामस्तु मातापौत्रमानंदमभिप्रबुध्यतामियं स्वाहा ॥ इदमग्रये नमः ॥ २ ॥

ॐ स्वस्तिनोऽग्नेदिवाष्टिव्याविश्वानिधेह्यथायजत्र ॥ यदस्यामयिदिवि
 जातंप्रशस्तंतदस्मासुद्रविणधेहिचित्रंस्वाहा ॥ इदमग्नये० ॥ ३ ॥ ॐ सुग
 न्नुपथांप्रादिशन्नऽएहिज्योतिष्मद्धेह्यजरन्नऽआयुः ॥ अपेतुमृत्युरमृतंमआगाद्रैवस्व
 तोनोऽअभयंकृणोतुस्वाहा ॥ इदं वैवस्वतायन० ॥ ४ ॥ दक्षिणस्यामन्यपात्रेत्या
 गः ॥ वध्वक्ष्णोर्वस्त्रपटंप्रक्षिप्यतूष्णीम् ॥ ॐ परंमृत्योऽअनुपरेहिपंथायस्तेऽअन्यइत
 रोदेवयानात् ॥ चक्षुष्मतेऽशृण्वतेतेब्रवीमिमानःप्रजांशरीरिषोमोन्तवीरान्स्वाहा ॥
 इदंमृत्यवेनममेतिअग्नौत्यागः ॥ ५ ॥ परंमृत्यवितिचैकेप्राशनंति ॥ परंमृत्यवि
 त्येतामेवाहुतिमेकेआचार्याःसंस्त्रवप्राशनंतिइच्छंतीत्यर्थः ॥ उदकोपस्पर्शः ॥ अथ

१ तिष्ठतीतिष्ठतापत्यागृहीतांजलिरेवसः ॥अंजलिस्थांस्त्रिधासर्वान्प्राङ्मुखीप्रतिमंत्रतः ॥ प्राजापत्ये
 नतीर्थेनदैवैर्वेतिबृहचः ॥इतिकारिकायाम् ॥द्रव्यत्यगितुवरस्यकर्तृत्वंस्वामिफलयोगादितिगदाधराशयः ॥

लाजाहोमः ॥ कुमार्यीभ्राताआसादितगूर्पस्थशमीपलाशमिश्राह्लोजानंजलि
 नांजलावावपति ॥ तान्संहतेनतिष्ठत्यग्नौजुहोतिवधूः ॥ ॐ अर्यमणंदेवंकन्याऽ अ
 ग्निमयक्षत ॥ सनोऽअर्यमादेवःप्रेतोमुंचतुमापतयेस्वाहा ॥ इदमर्यम्णेनमम ॥ अ
 नेनमंत्रेणांजलिस्थाल्हाज्जास्तृतीयांशंजुहोति ॥ ॐइयन्नार्युपब्रूतेलाजानावपंतिका ॥
 आयुष्मानस्तुमेपतिरेधन्तांज्ञातयोममस्वाहा ॥ इदमग्रयेनमम ॥ अनेनमंत्रेणांज
 लिस्थाल्हाज्जानर्धजुहोति ॥ ॐ इमाल्हाज्जानावपाम्यग्नौसमृद्धिकरणंतव ॥ ममतु
 भ्यचसंवन्नंतदग्निरनुमन्यतामियठंस्वाहा ॥ इदमग्रयेनम० इत्यनेनमंत्रेणांजलि
 स्थान्सर्वाह्लाजाञ्जुहोति ॥ मंत्रत्रयंकन्यायावाचयतिवरः ॥ अथास्यैदक्षिणठंहस्तं
 वरोगृण्हातिसांगुष्ठम् ॥ ॐ गृभ्णामितेसौभगत्वायहस्तंमयापत्याजरदष्टिर्यथासः॥
 भगोऽअर्यमासवितापुरंधिर्मह्यंल्लाडुगर्हंपत्यायदेवाः ॥ अमोहमस्मिसात्वठंसात्वम

स्यमोऽअहम् ॥ सामाहमस्मिऽऽकृत्वंघोरहंप्रथिवीत्वम् ॥ ताविवविवहवैहसहरतोदधा
 वहे ॥ प्रजांप्रजनयावहैपुत्रान्द्विद्यावैहवहून् ॥ तेसंतुजरदष्टयःसंप्रियोरौचिष्णूसु
 मनस्यमानौ ॥ पश्येमशरदःशतत्रैवमशरदःशतर्कशृणुयामशरदःशतम् ॥ १ ॥ इ
 तिहस्तग्रहणेवरस्यमंत्रपाठः ॥ अथैनामश्मानंवरोवामहस्तेनवधूदक्षिणपादमारो
 हयत्युत्तरतोन्नेः ॥ ॐ आरोहेममश्मानमश्मेवत्वर्कस्थिराभव ॥ अभितिष्ठपृतन्यतो
 न्वाधस्वपृतनायतः ॥ १ ॥ इत्यश्मारोहणेवरस्यमंत्रपाठः ॥ अथगाथांगायति ॥ ॐ स
 रस्वतिप्रैदमवसुभगेवाजिनीवति ॥ यान्त्वाविश्वस्यभूतस्यप्रजायामस्याग्रतः ॥ १ ॥
 यस्यांभूतर्कसमभवद्यस्याम्बिश्वाभिमिदंजगत् ॥ तामद्यगाथांगस्यामियास्त्रीणामुत्तमं

यशः ॥ १ ॥ इत्यंतं वरोगार्थां गायति ॥ अथ वधूपुरः सरौ प्रदक्षिणमग्निपरिक्राम
 तो वधूवरौ ॥ ॐ तुभ्यमग्ने पर्यवहन्त्सूर्यावहतुना सह ॥ पुनः पतिभ्यो जायां दाग्ने प्रज
 या सह ॥ १ ॥ इति परिक्रमणे वरस्य मंत्रपाठः ॥ एवं कुमार्यां भ्राता शमीपलाशमि
 श्रौं ह्यजानं जलिनां जलावावपति ॥ इत्यारभ्य परिक्रमणांतं पुनर्वारद्भ्यं कुर्यात् ॥ तत
 स्तृतीयपरिक्रमणानंतरं कुमार्यां भ्राता शूर्पकोणप्रदेशेन सर्वां ह्यजान्कुमार्यां अंजला
 वावपति ॥ तिष्ठती कुमारी सर्वां ह्यजान्जुहोति ॥ ॐ भगव्यस्वाहा इदं भगव्यनमम ॥
 इति मंत्रं कन्यया वाचयति वरः ॥ ततः समाचारात्तूष्णीं चतुर्थपरिक्रमणम् ॥ नेतरथा वृ

१ वधू वरवर्गिप्रदक्षिणी कुर्वती अंतरागत्वात्तन्मध्य एव गच्छतामिति गदाधरः ॥ दंपती गच्छतस्तत्र ब्र
 ह्माग्नी अंतरागतिरिति णुदीक्षिताः ॥

त्तिःपुनःपश्चादग्नेःप्राग्बहुपविश्यवरोब्रह्मान्वारब्धःप्राजापत्यहोमंक्रुर्यात् ॥ ॐ प्रजा
 पत्येस्वाहाइदंप्रजापत्येनममेतिप्रोक्षण्यात्यागः ॥ अग्नेरुत्तरतःअथैनांविधूमुदीचीर्ऋ
 सप्तपदानिप्रक्रामयतिवरोवक्ष्यमाणमंत्रैः ॥ शिष्टाचाराद्देह्युत्तरतोवेदीमारभ्यउत्तरो
 तरंहस्तांतरालेधान्यसप्ताचलान्कृत्वावरःप्रतिपदसीत्यनेनमंत्रेणसंपूज्य ॥ तेषुवधू
 प्रतिशापाठनपुरःसरंमंत्रंपठित्वावध्वादक्षिणपादंस्पर्शयतियाम्यमारभ्यउदकसंस्थ
 मुत्तरतउत्तरं ॥ वरःदेशकालकीर्तनतिप्रतिगृहीतस्वदारसिद्धयर्थंसप्ताचलपूजनंकारि
 ष्ये ॥ ॐप्रतिपदसिप्रतिपदैत्वानुपदंस्यनुपदत्वांसुपदैसिसुपदत्वातेजोसितेजसेत्वा

कुमार्यादक्षि
 १ अग्नेरुत्तरतःएनांविधूंदक्षिणपादेनसप्तवारंपरिक्रमणंकारयतीतिहरिहरगदाधरादयः ॥ कुमार्यादक्षि
 णंपादंगृहीत्वास्थापयतित्यन्ये ॥ विष्णुस्त्वानयत्वितिपङ्कमंत्रेष्वनुषज्यतेनसप्तमेइतिकर्कः ॥ प्रक्रमेभुवाम
 पादस्यनाक्रमणमित्तिरेणुदीक्षितः ॥ अन्येषांभाष्यकाराणांचमतेविष्णुपदस्यानुषंगः ॥

॥१॥ इति मंत्रणं संपूज्य धूपं दत्त्वा मथीत ॥ ॐ एकमिषे विष्णुस्त्वानयतु ॥ इति वरेणीति
 नमंत्रेण धूर्वाक्षिणैकपदं दद्यादुदक् ॥ तदनंतरं वामपादं व्यर्थं ॥ पुनर्दक्षिणपददाने मंत्रमु
 च्छ्वा ॥ एवं सर्वत्र ॥ ॐ द्वेऽर्ज्वे विष्णुस्त्वानयतु इति द्वितीयं ॥ ॐ त्रीणि रायस्पोषाय विष्णु
 स्त्वानयतु ॥ इति तृतीयं ॥ ॐ चत्वारि मायो भवाय विष्णुस्त्वानयतु इति चतुर्थं ॥ ॐ
 पंचपशुभ्यां विष्णुस्त्वानयतु ॥ इति पंचमम् ॥ ॐ षड्भ्यां स्पोषाय विष्णुस्त्वानयतु इ
 ति षष्ठम् ॥ ॐ सखे सप्तपदा भव सामामिनुव्रता भवा विष्णुस्त्वानयतु ॥ इति सप्तमम् ॥ पत्रे
 मणेन स्वस्थानोपवेशनम् ॥ केचित्प्रतिपदे कन्यैकैकप्रतिज्ञामंत्रः पठनीयस्ते मम ॥
 सुखदुःखानि सर्वाणि त्वया सह विभज्यते ॥ यत्र त्वं तदहं तत्र प्रथमे सात्रवीदिः नेतरथा वृ
 कुंडं वरक्षायिष्यामि आवृद्ध्वा ललाटिकादिकम् ॥ अस्ति नस्तिति पश्यामि द्वि
 भूतु भाक्तिरतानित्यं सदैव प्रियभाषिणी ॥ भविष्यामि पदे चैव तृतीये ॥ इति त्रि

तांभविष्यामिसुखदुःखविभाग्िनी ॥ तवाज्ञांपालयिष्यामिकन्यातूर्यपदेब्रवीत् ॥
॥ ४ ॥ ऋतुकालेशुचिस्नाताक्रीडिष्यामित्वयासह ॥ नाहंपरतरंगच्छेःकन्यापंच
पदेब्रवीत् ॥ ५ ॥ इहाथसाक्षिणोविष्णुस्त्वयाहंनैववचिता ॥ उभयोः प्रीतिसंभूता
कन्यापष्टपदेब्रवीत् ॥ ६ ॥ होमयज्ञादिकार्येषुभवामिचसहायिनी ॥ धर्मार्थकाम
कार्येषुकन्यासप्तपदेब्रवीत् ॥ ७ ॥ इतिकन्यामंत्राः ॥ इतिसप्तपदीक्रमणम् ॥ अथव
रःगृहानिष्क्रमणसमयेएकपुरुपस्कंधेकृताडुदकुंभाडुदकंदक्षिणहस्तेनादायमंत्रंपठ
न्वधूमूर्धन्यभिपिंचति ॥ ॐ आपःशिवाःशिव० ॥ १ ॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ पुनस्त
स्मादेवकुंभाडुदकमादायापोहिष्ठेतिऋक्त्रयमुक्त्वामूर्धन्यभिपिंचति ॥ अथदिवा

विवाहश्चेत्तदावधूर्वरणंसूर्यसुदीक्षस्वेतिप्रपितासतीसूर्यसुदीक्षते ॥ तच्चक्षुरित्यनेनमंत्रेणशृणुयामशरदः शतादित्यंतेन ॥ वध्वाएवमंत्रपाठः ॥ अथवरोवध्वादक्षिणांठं सस्योपरिहस्तेनीत्वातस्याहृदयमालभते ॥ ॐ ममत्रतेतेहृदयंदधामिममचित्तमनुचितंतेअस्तु ॥ ममवाचमेकमनाञ्जुपस्वप्रजापतिद्वानियुनक्तुमह्यम् ॥ इत्यनेनमंत्रेण स्वपठितेन ॥ ततोवरोऽनामिकाग्रं वधूशिरसिधृत्वातामभिमंत्रयते ॥ ॐ सुमंगली

१ सूर्यावलोकनंदिवाविवाहेभवतीतिरेणुकारिकाहारहरौ ॥ सूर्यविक्षणस्यान्यथानुपपत्त्यास्तमितेष्टुवंदर्शयतीत्यत्रास्तमितग्रहणाच्चएतद्गृह्यानुसारिणां दिववविवाहेनरात्रावितिगदाधरः ॥ २ वध्वाः समंतेवरःसिद्धूरदंदातीतिप्रयोगरत्ने ॥ अनामिकाग्रेणवधूशिरसिअभिमंत्रणमित्यन्ये ॥ अत्राचाराच्चतस्रःस्त्रियोमंगलंकुर्वीरन् पतिपुत्रान्विताभव्याश्चतस्रःसुभगाअपि ॥ सौभाग्यमस्यैदद्युस्तामंगलाचारपूर्वकमितिरेणुदीक्षिताः ॥

रियंवधूरिमाठिसमेतपश्यत ॥ सौभाग्यमस्यैदत्वायाथास्त्वंविपरेतना ॥ इत्यनेन
 मंत्रेणस्वपठितेन ॥ अत्रसमाचाराद्ब्रह्मंवरस्यवामभागेउपवेशयति ॥ अत्रावसरैव
 ध्वाःसीमतेवरःसिंदूरंददाति ॥ ॐ वाममद्यसवितर्वाममुश्वोदिवेदिवेवाममुस्मभ्यर्कं
 सार्वीः ॥ वामस्यहिक्ष्यस्यदेवभूरैरयाधियावामुमाजःस्याम ॥ १ ॥ दाक्षिणतुऽउह
 कऽउपदधातितदेताःपुण्यालक्ष्मीर्दाक्षिणतोदध्मइति तुस्माद्यस्यदाक्षिणतोलक्ष्मभव
 तितंपुण्यलक्ष्मीकऽइत्याचक्षतऽउत्तरतःस्त्रियाऽउत्तरतऽआयतनाहिस्त्रीतत्तृकृतेभु
 पुरस्तात्त्वैवैनाऽउपदध्याद्यत्राहैवशिरस्तदेवहनूतुज्जिह्वार्थैताःपुण्यालक्ष्मीमुखतोध
 त्तुस्माद्यस्यमुखैलक्ष्मभवतितंपुण्यलक्ष्मीकऽइत्याचक्षते ॥ इतिमंत्रपाठोवर
 ष्ट ॥ अथाग्नेः प्राग्दग्वानुगुप्तमागारंपूर्वपरिकल्पितंभवति ॥ तस्मिन्नानंडुह

रोहितचर्मप्राग्श्रीवसुपरिलोमास्तीर्णंभवति ॥ कलौतदभावेप्रागग्रात्रुदगग्रान्वा
 कुशानास्तेरेत् ॥ तदुपरितांबधूप्रत्यङ्मुखीदृढपुरुषउन्मथ्योत्क्षिप्योपवेशयति ॥
 ॐ इहगावोनिपीदंत्विहाश्वाइहपूरुपाः ॥ इहोसहस्रदक्षिणोयज्ञऽइहपूषानिषीदतु ॥
 ॥ १ ॥ इत्यनेनदृढपुरुषपठितेनमंत्रेण ॥ केचित्तुजामातरंदृढमाचक्षते ॥ अस्मि
 न्पक्षेजामातेवोत्क्षिप्यमंत्रमुक्त्वाआस्तृतकुशेषूपवेशयतिवधूसम् ॥ ततआगत्यपूर्ववद्य
 थास्थानंवरोदक्षिणतलपविश्यपश्चात्स्विष्टकृद्दोमंकुर्यात् ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृते
 स्वाहा ॥ इदमग्नयेस्विष्टकृतेनमम ॥ ततःसंश्रवप्राशनादिप्रणीतविमोकांतहोमशे
 पंसमाप्य ॥ अथस्वकीयाचार्यायगोदानंकरोतिब्राह्मणश्चेज्जामात्रेवाक्षत्रियआ

१ दृढपुरुषःकश्चिद्ब्रह्मवान्पुरुषइतिहरिहरः ॥ दृढपुरुषोजितेन्द्रियइतिभर्तृयज्ञः ॥ जागतैवदृढपुरुषइ
 त्तिरेणुकाशदिक्षितगंगाधराः ॥

चार्थायग्रामंददाति ॥ वैश्यआचार्यायअश्वंददाति ॥ कृतस्यविवाहहेमाख्यस्यक
 र्मणःसांगतासिद्धयर्थयथाशक्तिब्राह्मणान्नभोजयिष्ये ॥ अथरात्रौविवाहस्तदाएतद्ब्र
 रदानानंतरंवरिवधूंध्रुवमीक्षस्वेतिप्रैषंदत्वाध्रुवमीक्षयते ॥ ध्रुवमसिध्रुवंत्वापश्यामिध्रु
 वैधिपोष्येमयिमह्यंत्वादात् ॥ बृहस्पतिर्मयापत्याप्रजावतीसंजीवशरदःशतम् ॥
 इतिवरेणमंत्रेपठितैवध्रुवमीक्षते ॥ सायद्यपिनपश्येत्तदापश्यामीत्येवब्रूयात् ॥
 ॥ अथाशीर्वादः ॥ ॐ युद्धैवैतद्ब्राजप्रसवीयंजुहोति ॥ एताहदेवुःसुताऽएतुनसुव
 येनैतत्सोष्यमाणोभुवतिताऽएवैतत्प्रीणातिताऽअस्माऽइष्टुःप्रीताऽएतुंऽसवमुनुम
 न्यंतेताभिरनुमतःसूयतेयुस्मैवैराजानोरज्युमनुमुन्यंतेसराजाभवति ॥ १ ॥

१ ध्रुवमीक्षस्वेत्यध्येषणानभवतीतिकर्कः ॥ ध्रुवमीक्षस्वेतिप्रैषइतिहरिहरगंगाधरो ॥

कांड ९ प्रपाठक ३ ब्राह्मण २ मंत्र ५ ॥ अथुतोराष्ट्रभृतोजुहोति ॥ राजानोवैरा
 प्रभृतस्तेहिराष्ट्राणिविभ्रत्येतुहृद्वताःसुताऽएतेनसवेनयेनैतत्सोष्यमाणोभवतितोऽ
 एवैतुत्प्रीणातितोऽ, अस्माऽइष्टाःप्रीताएतुर्कःसवमनुमन्यतेताभिरनुमतःसूयतेयस्मैव
 राजानोरुज्यमनुमन्यंतेसरुजाभवति ॥ २ ॥ कांड ९ प्र० ३ ब्रा० ३ मं० १ ॥ अ
 थरथशीर्षिंजुहोति ॥ एषवैसुसवुऽएतुर्द्वैतत्सूयतेयस्मैतमेतादेवताःसवमनुमन्यंतेया
 भिरनुमतःसूयतेयस्मैवैरुजानोरुज्यमनुमन्यंतेसरुजाभवति ॥ ३ ॥ कां० ९ प्र०
 ३ ब्रा० ३ मं० १३ ॥ तल्वैदेवस्वामेवएतानिहर्षुर्कःषिनिर्वपेदेताहृद्वताःसुताएते
 नसवेनयेनैतत्सोष्यमाणोभवतितोऽएवैतुत्प्रीणातितोऽअस्माऽइष्टाःप्रीताऽएतुर्कःस

वमुनुमुन्यतेताभिरुनुमतःसूयतेयस्मैवैराजानोराज्यमुनुमुन्यतेसराजाभवति ॥
॥ ४ ॥ कां० ९ प्र० ३ ब्रा० ५ मं० १२ ॥ अथराजानमभिषुत्याग्राह्युहोति ॥ ए
षैससवुऽणतुद्वैतसूयतेयस्मैतुमेतादेवताःसवमुनुमुन्यतेयाभिरुनुमतःसूयतेयस्मै
वैराजानोराज्यमुनुमुन्यतेसराजाभवति ॥ ५ ॥ कां० ९ प्र० ४ ब्रा० १ मं० ८ ॥
शतमानंभवति ॥ शतायुर्वैपुरुषःशतैर्द्रियऽआयुरेवेन्द्रियम्वीर्यमात्मन्धत्ते ॥ ६ ॥
दंपत्योरविच्छिन्नाप्रीतिरस्तु ॥ वंशाभिवृद्धिरस्तु ॥ इत्याशीर्वादः ॥ यथाशक्तिब्रा
ह्मणभोजनसंकल्पः ॥ विवाहाग्निमहानसेप्रक्षिप्य ॥ कर्मेश्वरार्पणंकुर्यात् ॥ कारि
कायाम् ॥ लाजहोमत्रयेमंत्रानश्मनोरोहणे तथा ॥ भगायचैकमंत्रंचकन्यापठतिपंच
कम् ॥ ध्रुवदर्शनकालेचषष्ठश्चैवउदाहृतइति ॥ कन्यावस्त्रपरीधानेतथैवचोत्तरीयके ॥

तथासमीक्षकालेतुपितुर्निष्क्रमणेगृहात् ॥ अश्मनोरोहणेचैवहस्तग्राहेतथैवच ॥ त
 थासप्तपदेचैववधूमूध्न्यभिपेचने ॥ हृदयालंभनेचैवतथैवअभिमंत्रणे ॥ दृढपुरुषेक्र
 मेणैवएतान्मंत्रान्वरःपठेत् ॥ इति ॥ अथविवाहेमंत्राधिकारिणः ॥ वधूवरस्य
 पितरौवधूवरौतथैवच ॥ विवाहेमंत्रपाठीचअपरोन्थेकबोधकइति ॥ १ ॥ रौद्रीपै
 त्रीतथामृत्युर्यमाहुत्याकृतेतथा ॥ अंतर्धानंविनायस्तुअल्पायुर्दंपतीभवेत् ॥ २ ॥
 रौद्रीपैत्रीमृत्युयमाहुतीर्हुत्वाह्यपःस्पृशेत् ॥ अपांस्पर्शनकालेतुस्पृशेत्प्रणीतकंज
 लम् ॥ यमाथदक्षिणेत्यागमीशान्यांरुद्रमेवच ॥ दक्षिणाग्नेययोर्मध्येपितृत्यागोविधी
 यते ॥ ३ ॥ एतत्यागंस्वयंपात्रेअन्यंदेयानुप्रोक्षणीम् ॥ ४ ॥ भृष्टव्रीहिर्भवेल्लाजाश
 मीदलविमिश्रिता ॥ कन्याहोमंप्रकुर्वीतभर्तुर्भ्रातुश्चसंगमे ॥ ५ ॥ वरेणवामहस्तेन
 वधूपादंचदक्षिणम् ॥ शिलामारोहयेत्प्राज्ञोमंगलानियथाक्रमम् ॥ ६ ॥ शक्तिरूपेण

याशैल्याशिवरूपशिलापतिः ॥ उभावंगुहसंस्पृशात्साकन्याविधवाभवेत् ॥ ७ ॥
 कामस्त्वधोपवाणैःस्वैःप्रहरेदतिदारुणैः ॥ तस्मादग्रेभवेत्कन्यातस्यवाणस्यशत
 ये ॥ ८ ॥ कन्यकाग्रेवरंकृत्वाभ्राह्मणोज्ञानदुर्बलः ॥ विधवाजायतेनारीनिषिद्धस्त
 त्रकारणात् ॥ ९ ॥ अग्रेतुशुभदापत्नीमांगल्येसर्वकर्मणि ॥ पदेपदेइवमेधंचधनायुः
 पुत्रवंधनम् ॥ १ ॥ लाजानाज्यंशुवंकुंभं ब्रह्माणमृत्विजंगुरुम् ॥ एतेषांवाह्यतःकृत्वाशेषा
 गांतुप्रदक्षिणा ॥ ११ ॥ बध्वादक्षिणपादानिसप्तानिप्रक्रमेतुसा ॥ याम्यादुदग्दिकसंस्था
 व्यप्रक्रमेदुत्तरोत्तरम् ॥ १२ ॥ गणयेद्दक्षिणपदान्पदवामान्निर्गर्थकान् ॥ १२ ॥ पति
 पुत्रान्विताभव्याश्चतस्रःसुभगाःस्त्रियः ॥ सौभाग्यमस्यैदद्युस्तामंगलाचारपूर्वक
 मिति ॥ १३ ॥ पतिपुत्रयतीनारीसुहृपगुणशालिनी ॥ अविच्छिन्नप्रजासाध्वांसद
 यासासुमंगली ॥ १४ ॥ इतिकारिकवचनानि ॥ ॥ अथकश्चिद्वादिअत्रातृकांक

न्यामुद्ग्रहेतदास्याःपित्रोःरथाधिकं गवांशतंदत्वोद्ग्रहेत् ॥ एतेनपुत्रिकादोषान्मुच्य
 ते ॥ ग्रामवचनंचात्रविवाहेकुर्यात् ॥ स्मशानेच ॥ विवाहस्मशानयोर्ग्रामःप्रमाण
 मितिश्चुतेः ॥ ग्रामशब्देनस्वकुलवृद्धाःस्त्रियोभिधीयते ॥ ताश्चपूर्वपुरुषैरनुष्ठीयमानं
 सदाचारंस्मरंति ॥ विवाहादारभ्यत्रिरात्रमक्षारालवणाशिनौस्याताम् ॥ जाया
 पतीअधःशयीयातांत्रिरात्रमेव ॥ अधःशब्दःखट्वाव्युदासार्थो नतुआस्तरणव्युदासा
 र्थः ॥ संवत्सरंनमिथुनमुपेयातांद्वादशरात्रंवापड्वात्रंवात्रिरात्रंवेति ॥ मिथुनकरणेश
 त्त्यपेक्षयाएतेविकल्पाः ॥ संवत्सरदिपक्षाशक्तौत्रिरात्रपक्षेऽप्याश्रियमाणेचतुर्थ्युत्त
 रकालंपंचम्यारंत्रावाभिगमनं कर्तव्यम् ॥ कुत एतत् ॥ चतुर्थीकर्मण्यकृतेभार्यात्वमे
 वनाद्यापिसंवृतंतस्याविवाहेकदेशत्वाम्चतुर्थीकर्मणः ॥ इतिसंस्कारभास्करेविवाह
 दिनकृत्यप्रयोगः ॥ अथएरणीप्रदानम् ॥ ॥ तच्चआचारप्राप्तंविवाहाच्चतुर्थदिनेऽ

पररात्रिकार्यम् ॥ तत्स्वरूपम् ॥ वंशपात्रमिहैकचशूर्पैः षोडशभिर्द्युतम् ॥ करैरुद्रसंख्या
 कैः सुवर्णपरिपूरितैः ॥ शतच्छिद्रं शुभामिकांगो धूमनप्रपूरिताम् ॥ व्यजनैकतथैव चेति
 वापाठभेदः ॥ सर्वस्रंचसदीपंचसौभाग्यद्रव्यसंयुतम् ॥ नानापक्वान्नसंयुक्तं फलतांबूल
 संयुतम् ॥ एतावदैरिणीरूपं कर्तव्यं प्रीतिवर्धनम् ॥ उमाशंकरयोः प्रीत्यै ऐरिणीदानमुत्त
 मम् ॥ वरमात्रे प्रदामिका कन्यादानस्य सिद्धये ॥ ॥ अथ ऐरिणीपूजा ॥ ततः कन्या
 पितासपत्नीकः मंडपमध्ये प्राङ्मुखः शुभासने उपविश्य ॥ स्वाग्नेवंशपात्रं निधाय त
 त्पुरतः वस्त्राच्छादितपीठे वधूवरौ प्रत्यङ्मुखौ स्वामुपवेशयेत् ॥ वरमातरं भर्तृसहितां पी
 ठउदङ्मुखीमुपवेशयेत् ॥ आचम्य प्राणानाथम्यदेशकालौ संकीर्त्य ॥ एवं गुणवि
 शेषं तिथौ मया चतुर्भिरहोभिः निष्पादितविवाहाख्यस्य कर्मणः सांगतासिद्धयर्थं शु
 त्तिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं कन्यादानसंपूर्णफलावाप्तये वधूवरयोः बह्वायुष्यप्रा

सत्र्यवंशाभिवृद्धयर्थं श्रीउमामहेश्वरप्रीतये च वरमात्रे ऐरिणी प्रदानमहं करिष्ये ॥ त
 त्रनिर्विघ्नतासिद्धयर्थं महागणपतिपूजनम् ॥ मनोज्ञतिरिति प्रतिष्ठा ॥ ततः श्रीश्वतेति
 मंत्रेण पोडशोपचारैः ऐरिणीं पूजयेत् ॥ प्रार्थना ॥ ऐरिणिलमुमा देवी महेशोगिरिजा
 पतिः ॥ अतस्त्वां पूजयिष्यामि ऐरिणीं सर्वकामदाम् ॥ ऐरिणिलमुमा देवी वंशपात्रस्व
 रूपिणी ॥ कन्यादानस्य संपूर्णफलं देहि शिवप्रिये ॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति
 मेदिनी ॥ तावद्धिवंशवृद्धित्वं देहि मे शंकरप्रिये ॥ अनया पूजया ऐरिणीस्वरूपिणावु
 मामहेश्वरौ प्रीयेताम् ॥ वरमातृहस्ते शिवा आपः संतु ॥ संतु शिवा आपः ॥ सौमनस्य
 मस्तु ॥ अस्तु सौमनस्यम् ॥ अक्षतंचारिष्टंचास्तु ॥ अस्त्वक्षतमं ॥ गंधाः पांतु ॥ सौ
 मंगल्यंचास्तु ॥ अक्षताः पांतु ॥ आयुष्यमस्तु ॥ पुष्पाणि पांतु सौश्रियमस्तु ॥ यत्पा
 पंरोगमशुभमकल्याणंतद्दूरं प्रतिहतमस्तु ॥ दानमंत्रः ॥ वंशोवंशकरः श्रेष्ठोवंशोवं

शसमुद्भवः ॥ वंशपात्रमिदं दानं वंशवृद्धिकरं परम् ॥ वंशपात्रमिदं पुण्यं वंशजातसमुद्भवम् ॥ वंशानामुत्तमं दानं कन्यादानं फलप्रदम् ॥ वंशपात्राणि सर्वाणि मया संपादितानि वै ॥ उमाकांताय दास्यामि मम वंशाभि वृद्धये ॥ वंशवृद्धिकरं दानं सौभाग्यादिसमन्वितम् ॥ नानापधानसंयुक्तं दंपत्योर्वैशवर्द्धनम् ॥ वस्त्रेणाच्छादितं पूगफलहेमसमन्वितम् ॥ ददामि वरमा तस्ते पावतीशंकरौ तथा ॥ दाता महेश्वरो देवो गृहीतापि महेश्वरः ॥ दानेनानेन मे देव प्रसीद परमेश्वर ॥ इदमैरिणी वंशपात्रं सदक्षिणां क्रवरमात्रे तु भ्यमहं संप्रददेन मम ॥ ततो वरगोत्रजादीन् गंधवस्त्रादिभिः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ यच्छक्त्या विहितं स्वगृह्यकथितैर्मंत्रैश्च पौराणिकैर्दानं वस्त्रजलान्नचंदनदलाद्यं वा चतुर्भिर्दिनैः ॥ दंपत्योर्मम वंशवृद्धिमनघादद्यादुमाशंकरौ न्यूनतत्कृपया खिलं सफलतां यातु द्विजानानतिः ॥ १ ॥ ततो वधूगोत्रजाः तदैरिणी वंशपात्रं गृहीत्वा वरगोत्रजादीनां शि

रसिधारश्रेयुः ॥ ॐ घृतवर्तुभिर्बुवनानामभिश्चियोर्वीपुथ्वीमधुडुधसुपर्शसा ॥ द्यावापृ
 थिवीधरुणस्यधर्मणाविष्कम्भितेऽजरेभूोररतसा ॥ १ ॥ इतिमंत्रेण ॥ ततःकन्यां
 निवेदयेत् ॥ अष्टवर्षात्त्रिव्यंकन्यापुत्रवत्पालितामया ॥ इदानींतवपुत्रायदत्तास्नेहे
 नपाल्यताम् ॥ १ ॥ अनेनवरपितुरुत्संगेदद्यात् ॥ पुनरुत्थाप्य ॥ अस्मदादिसुहृद्वं
 धंस्त्यक्त्वायातिभवद्गहम् ॥ अतिस्नेहेनवैमातःकन्यामिपरिपालय ॥ २ ॥ अनेनवर
 मत्तुरुत्संगेदद्यात् ॥ अत्रावसरेवध्वावसिष्ठारुंधतीपूजनम् । रुक्मपीठेसुविस्तीर्णेमणि
 विद्रुमशोभिते ॥ तिष्ठत्वत्रासनेदेवीयावत्पूजांकरोम्यहम् ॥ इतिआवाह्यः ॥ श्रीश्चतेइति
 मंत्रेणवसिष्ठारुंधतीभ्यांनमःपंचोपचारैःसंपूज्य ॥ पूजातिंगंधपुष्पफलहिरण्योपेत
 मर्धेदद्यात् ॥ तत्रमंत्रः ॥ अरुंधतिमहाभागेवसिष्ठप्रियवादिनि ॥ सौभाग्यसंतति

देहिगृहाणार्धनमोस्तुते ॥ ९ ॥ इत्यर्धदत्त्वाप्रार्थयेत् ॥ अरुंधतिमहाभगिवासिष्ठाप्र
यवच्छुभे ॥ सौभाग्यदेहिसततंपुत्रपौत्रांश्चदेहिमे ॥ पतिव्रतेनमस्तुभ्यंसौभाग्याभिर
णेशुभे ॥ धनदेहिसुतदेहिअरुंधतिनमोस्तुतेइतिप्रार्थ्य ॥ ततोअखंडसौभाग्यादिका
मनयावासिष्ठांरुंधतीप्रितयेषोडशाष्टौवावायनानिब्राह्मणेभ्योदद्यात् ॥ अथवावाय
ननिष्क्रीयभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यमखंडसौभाग्यप्राप्तिकामनयावसिष्ठांरुंधतीप्रो
तयेअमुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददेइति ॥ ततोवरहस्तेकन्यानिवेदयेत् ॥ इ
यंकन्यामयादत्तातवविप्रसहायिनी ॥ स्वदेशेपरदेशेवापरिपाहिक्कुलोचितम् ॥ १ ॥
इतिमंत्रेणनिवेदयेत् ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वांतराशिषोगृह्णीयादित्यैरिणीप्रदानम् ॥
एतदकरणेदोषोयथा ॥ वंशदानंविनायस्तुमंडपोद्भासनंयदि ॥ आज्ञानात्कुरुतेमू
ढोदंपत्योःक्षयमायुषाम् ॥ दंपत्योर्वाससीदत्त्वापूजयेदैरिणीततः ॥ वंशपात्रंतथाकन्या

वरमात्रेनिवेदयेत् ॥ वंशदानंचतुर्थेह्लिकन्यादानांगमिष्यते ॥ रात्रौकुर्यात्तृतीये
 शुकुयोगेपिनदुष्यति ॥ पातोवावधृतिर्वास्याच्चतुर्थेहनिचेद्यदि ॥ तत्रैवापररात्रेस्या
 दैरिणीपूजनादिकमिति ॥ एतत्कुर्यागेपिचतुर्थेह्लिकार्थनान्यत्रेतितात्पर्यार्थः ॥ वस्तु
 तस्तुनर्वाणग्रंथेषुएतस्यादर्शनाद्ग्राहणीयम् ॥ इतिशाकलकारिकायाम् ॥ अथव
 धूप्रवेशः ॥ ॥ वधूप्रवेशःप्रथमेतथैवशुभप्रदःपंचमेकथवान्हि ॥ द्वितीयेकेवाथचतुर्थे
 केवापष्ठेवियोगामयदुःखदःस्यात् ॥ १ ॥ तथाचसंग्रहे ॥ विवाहमारभ्यवधूप्रवेशो
 युग्मेतिथौपोडशवासरांतात् ॥ ऊर्ध्वततोब्देऽयुजिंपंचमांतादतःपरस्तान्नियमोन
 चास्ति ॥ २ ॥अयुग्मेतृतीयंत्यक्त्वायुग्मपष्ठंविवर्जयेत् ॥ प्राप्तकालेव्यतीपातवैधृ
 तीसंक्रमंतथा ॥ उपरागश्राद्धदिनेवर्जयित्वाशुभेषुभिः ॥ ३ ॥ ज्योतिःशास्त्रोक्तदि
 वसेशुभकालेतथैवच ॥ रात्रौवधूप्रवेशःस्यादिवानैवकदाचनेति ॥ ४ ॥ तत्रज्योतिः

शास्त्रोक्तशुभकालिवरः पित्रादस्तावधूगृहीत्वायानेउपविश्यमंगलवाद्यधोषपुरःसरंमं
गलगीतपठनपरैः पुरंधीजनैराचार्यादिविप्रैःआनोभद्राःस्वस्तिनऽइन्द्रइतिषुमंगलसू
क्तपठनपरैश्चसहस्वगृहमागत्यगृहमध्येशुभासनेप्राङ्मुखउपविश्यस्वदक्षिणतःवधू
निवेश्य ॥ देशकालौरमृत्वाअस्याःममनवाढाभार्यायाः प्रथमगृहप्रवेशंकरिष्ये ॥ त
दंगविहितंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंचकारिष्येइतिकृत्वा ॥ ततआचारप्राप्त
कांस्यप्रात्रेतंडुलात्प्रसार्यतदुपरिसुवर्णशलाकयाश्रीकुलदेवताप्रशुक्तमादौअमुकीइ
तिनामविलिख्यमनोजूर्तिरितिप्रतिष्ठाप्यश्रीश्र्वतेइतिमंत्रेणषोडशोपचारैःसंपूज्य ॥
अन्यद्यथाकुलाचारंकुर्यात् ॥ ततोवरणनामवाचनपुरःसरंवध्वानामप्रतिष्ठितंकुर्या
त् ॥ श्रीकुलदेवताप्रशुक्तमादौअमुकनामप्रतिष्ठितमितित्रिर्वाचयित्वा ॥ ब्राह्मणाम
नोजूर्तिरितिमंत्रंपठित्वावधूशिरसिमंत्राक्षतान्दद्युः ॥ ब्राह्मणेभ्योगंधतांबूलदक्षिणा

दिदत्वात्तराशिषोगृह्णीयात् ॥ इतिवधूप्रवेशः ॥ अथप्रथमाब्देवधूनिवासः ॥ ॥
 ज्योतिर्निबंधे ॥ उद्धाहात्प्रथमेशुचौयदिवसेद्भृगुर्गृहेकन्यकाहन्यात्पञ्जननीक्षयेनिज
 तनुंज्येष्ठपतिज्येष्ठकम् ॥ पौषेचश्वशुरं पतिचमलिनैचैत्रेस्वपित्रालयेतिष्ठतीपितरनिहं
 तिनभयंतेपामभावेभवेत् ॥ इतिप्रथमाब्देवधूनिवासः ॥ अथचतुर्थीकर्मोच्य
 ते ॥ तंश्चविवाहाश्चतुर्थीदिनेऽपररात्रेऽरिणीप्रदानोत्तरंकार्यम् ॥ गृहमध्येग्निस्थापनं
 तत्रैवचतुर्थीकर्मोक्तंहरिहरादिभिस्तथापिताच्छिष्टाः बहिःशालायंविद्यांक्रुर्वतीति ॥
 तत्रायंक्रमः ॥ कृत्येचातुर्थिकेतुवधुवरउभयोर्मंगलस्नानकार्यंस्थाप्योवैवाहिकाग्नि
 स्तदुत्तरउदकुंभं चरुमग्नौपचेयुः ॥ हुत्वाधारज्यभागानथघृतहवनमग्निवायुश्चसूर्यश्चं

१ चतुर्थ्यामपररात्रेभ्यंतरतोग्निमुपसमाधायेतिसूत्रात्प्रहमध्यएवाग्निस्थापनतत्रैवचतुर्थीकर्मोक्तंहरिह
 रादिभिस्तथापीदानोत्तनशिष्टावेद्यांक्रुर्वतीति ॥

द्रोगंधर्वपंचप्रजापतिचरुणापटुस्रवंचोदपात्रे ॥ १ ॥ शैषैःस्विष्टेनवाज्याहुतिमनुहवनं
प्रोक्षणीसंस्त्रवंतत्प्राश्यशेषं समाप्यमथवरवधूमूर्धन्यर्विचोदपात्रात् ॥ प्राणैस्तेस्था
लिपाकं हुनितमपिवधूं प्राशयित्वा वरेण कर्मादीमंगलासारचितक्रमणिकासर्वसंस्का
रमाला ॥ २ ॥ इति ॥ ततो वरोवध्वासहवधूपितृगृहमंगलं स्नात्वाऽहतपटुकूला
दिवाससीपरिधाय धृतकुं कुमलिलकोवेद्यां शुभासने उपविश्य दक्षिणतः पत्नीं चोपवे
श्य ॥ आचम्य प्राणानायम्य देशकालकीर्तनातिममास्याभायायाः सोमगंधर्वाभ्युप
भुक्तदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं विवाहैकदेशत्वाच्चतुर्थीकर्महं करिष्ये ॥
तत्र निर्विघ्नतार्थं गणपतिपूजनं वा स्मरणं कुर्यात् ॥ तत्र गृहाम्ब्यंतरतो ग्निमुपसमाधाय
स्थंडिले पंचभूसंस्कारपूर्वकं विवाहाग्निं प्रतिष्ठाप्य ॥ ततो दक्षिणतो ब्रह्मासनादिप्र
णीतास्थापनानंतरं प्रणीतोत्तरत उदपात्रं प्रतिष्ठाप्य ॥ आज्यम् ॥ स्थालीपाक

चरुः ॥ पवित्रीकरणादिआधाराज्यभागांतमाधानवत् ॥ आज्यभागानंतरमा
 ज्येनपंचाहुतयोवक्ष्यमाणमंत्रैः ॥ ॐ अग्नेप्रायश्चित्तेत्वेदवानांप्रायश्चित्तिरसि
 ब्राह्मणस्त्वानाथकामऽउपधावामियास्यैपतिधीतनूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदं
 मग्नयेनमम ॥ ॐ वायोप्रायश्चित्तेत्वेदवानांप्रायश्चित्तिरसिब्राह्मणस्त्वानाथका
 मऽउपधावामियास्यैप्रजाधीतनूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदंवायवेनमम ॥ ॐ
 सूर्यप्रायश्चित्तेत्वेदवानाम्प्रायश्चित्तिरसिब्राह्मणस्त्वानाथकामऽउपधावामियास्यै
 पशुधीतनूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदंसूर्यायनमम ॥ ॐ चन्द्रप्रायश्चित्तेत्वेदे
 वानांप्रायश्चित्तिरसिब्राह्मणस्त्वानाथकामऽउपधावामियास्यैगृहधीतनूस्तामस्यैना
 शयस्वाहा ॥ इदंचंद्रमसेनम ॥ ॐ गन्धर्वप्रायश्चित्तेत्वेदवानांप्रायश्चित्तिरसिब्रा
 ह्मणस्त्वानाथकामऽउपधावामियास्यैयशोधीतनूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदंगंध

वीर्यनम० ॥ ततःस्थालीपाकेनप्रजापतयइतिएकाहुतिः ॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा ॥
इदंप्र० ॥ आसांपडाहुतीनांप्रणीतापात्रस्योत्तरतउदपात्रेसंस्त्रवप्राशनम् ॥ स्विष्टकृ
तोपिकेचिदिच्छति ॥ अन्यासामाहुतीनांप्रोक्षणीपात्रेसंस्त्रवप्राशनम् ॥ ततःस्थाली
पाकेनस्विष्टकृतम् ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहाइदमग्नयेस्विष्टकृतेनमम ॥ ततआ
ज्येनमहाव्याहृत्यादिप्राजापत्यंतानवाहुतयः ॥ ततः प्रोक्षणीपात्रेयेसंस्त्रवास्ते
पांप्राशनम् ॥ पवित्राम्ब्यांमार्जनादिप्रणीताविमोकांतंहोमशेषसमाप्य ॥ ततःप्रणी
तोत्तरस्थादुदपात्रादुदकंपल्लवेनादायवधूमूर्धन्यभिषिचतिवरः ॥ ॐ यातेपतिघ्नोप्रजा
घ्नोपशुघ्नोगृहघ्नोयशोघ्नोनिदितातनूजारघ्नोततऽएनांकरोमिसाज्ञीर्यत्वंमयासहासौ
॥ असौस्थानिनामादेशः ॥ अमुकीइत्यनेन ॥ अथैनांवधूंस्थालीपाकंप्राशयतिवरः
॥ ॐ प्राणैस्तेप्राणान्त्सन्दधाम्यस्थिभिरस्थानिमांशुसैमांशुसानित्वचात्वचम् ॥

॥ १ ॥ इतिमंत्रेणवरपठितेनतांचाचम्यअत्रावसरैवधूवरौबंधनक्रमेणपरस्परंकंक
 णेविभुंचेताम् ॥ यथाशक्तिब्राह्मणभोजनसंकल्पः॥ब्राह्मणेभ्योभूयसीदत्वातैराशिषो
 गृह्णीयाद्भरः ॥ इतिसंस्कारभास्करेचतुर्थीकर्मप्रयोगः ॥ ॥ अथेदवकोत्थापनम् ॥
 तत्रकालः ॥ समेचदिवसेकुर्वाद्देवकोत्थापनंबुधः ॥ षष्ठचविषमनेष्टमुक्त्वापंचमस
 त्तमौ ॥ १ ॥ मंडपोद्भासनंकार्यंसंवाविषमेदिने ॥ समेषष्टदिनंवज्यौविषमेत्रिनवं
 त्यजेदिति ॥ २ ॥ अत्रस्थापनदिनात्परिगणना ॥ तत्रविषमेत्रिनवंसमेषष्टदिनंव
 ज्यम् ॥ चतुर्थपंचमसप्तमातिरिक्तंनान्नेष्टमित्यर्थः ॥ ज्योतिर्ग्रथेतु ॥ प्रतिष्टादिनमार
 भ्ययावत्पोडशवासराः ॥ देवकोत्थापनंकार्यमुद्गाहेचत्रतेदशेति सुहूर्तमातंडटी
 कायाम् ॥ विवाहदिनमारभ्यनवत्रिपष्टदिवसेषूद्भासनमपिनकार्यमित्युक्तंनमंडप
 स्थनतुदेवकादेरितिद्रष्टव्यम् ॥ विवाहोत्तरंयुग्मेसमेद्वितीयचतुर्थादिकेघस्रेदिनेपष्ट

दिवसहीनेतथाविषमेतुपंचमेसप्तमेचाहनिदिवसेमंडपोद्भासनंदेवकोत्थापनंसच्छुभं
फलदातृस्यात् इतिमुहूर्तचिंतामणौपीयूषधारयां ॥ उक्तदिनेवरवधूसहितःस्वस्वगृ
हेवरपितावधूपिताचस्वदक्षिणतः पत्न्यासहशुभासनेप्राङ्मुखोऽपविश्य ॥ आचम्य
प्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यममगृहेषुषुषुमासेषुशोभनप्राप्त्यर्थंविवाहांग
भूतदेवकोत्थापनमंडपोद्भासनारख्यकर्मकरिष्ये ॥ तदंगविहितंगणपतिपूजनंस्वास्ति
पुण्याहवाचनंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ स्वस्तिवाचनेभोब्राह्मणाःमयाक्रियमाणयोद्दे
वकोत्थापनमंडपोद्भासनारख्यकर्मणोःपुण्याहंभवंतोऽष्टुवंतु ॥ ॐ पुण्याहं॥एवंकल्या
णमृद्धिस्वस्तिश्रियामिति ॥ ततःस्थापितदेवतानांपंचोपचारैरुत्तरपूजनंकार्यम् ॥ उ
त्तिष्ठब्रह्मणस्पतेयांतुमातृगणाइतिमंत्रेणस्थापितदेवताःविसृज्य ॥ ॐ उत्तिष्ठब्रह्मण
स्पतेदेव्यन्तस्त्वमेहे ॥ उपप्रयन्तुमरुतःसुदानवःइन्द्रं प्राशूभंवासर्वा ॥ १ ॥ यांतु

मातृगणाःसर्वस्वशक्त्या पूजितामया ॥ इष्टकामप्रसिद्धचर्थपुनरागमनायच ॥१॥आ
 वाहितदेवताःस्वस्थानेगच्छतेत्युत्थापयेत् ॥ ततआचार्योर्नान्दिन्यादिमंडपमातृणां
 सूत्रमुच्यतेनद्वेपूगीफलेवेष्टयित्वा॥नान्दिन्यादिमातृणांपर्णानिशूर्पेनिदध्यात् ॥ त
 तार्थजमानःपत्न्यासहवरोवधूश्चतच्छूर्पहस्तौगृहीत्वाशूर्पेआचार्यःजलंसिंचतिसोपि
 शूर्पेणगृह्णाभ्यंतरमारभ्यमंडपांतंत्रिवारंगत्वाजलधारांपातयेत् ॥ वसोःपवित्रमसि ॥
 द्यौःशांतिरितिमंत्रेण॥ धारापातनेत्तरंतैनेवमंत्रेणतन्मातृपल्लवैःसपत्नीकंयजमानम
 भिषिच्यशूर्पस्थमातृपल्लवानिमंडपोपरिनिक्षिप्य ॥ ईशानकोणप्रदेशेमंडपवितानं
 विमुच्य ॥ ततःसूत्रवेष्टितेद्वेपूगीफलेआचार्योर्गृहीत्वायजमानायश्रयोदानंकुर्यात् ॥
 तद्यथा ॥ सपत्नीकयजमानस्यांजलौ ॥ शिवाआपःसंतु ॥संतुशिवाआपः ॥ सौमन
 स्यमस्तु ॥ अस्तुसौमनस्यम् ॥ अक्षतंचारिष्टंचास्तु ॥ अस्त्वक्षतमरिष्टंच ॥ इतिवन्व

नप्रतिवचने ॥ अत्राःपांतु ॥ सुप्रोक्षितमस्तु ॥ गंधाःपांतु ॥ सौमंगल्यंचास्तु
॥ अक्षताःपांतु ॥ आयुष्यमस्तु ॥ पुष्पंपातुसौश्रियमस्तु ॥ यत्पांपरोगमशुभमक
ल्याणंतद्वूरेप्रतिहतमस्तु ॥ इत्यंजल्युपरिउदकंभ्रामयिल्वोदीच्यानिषिंचेत् ॥ ततो
यजमानः ॥ भोब्राह्मणाःममगृहेषदसुषट्सुमासेषुशोभनानिभवंतोब्रुवंतु ॥ संतुशोभ
नानीत्याचार्यः ॥ इतित्रिरुक्ता ॥ कृतमेतद्विवाहकर्मणिआचार्यत्वतदुत्पन्नंश्रयस्त
त्तुभ्यमहंसंप्रददेइतियजमानहस्तेसाक्षतजलपूगीफलद्रयंप्रक्षिप्यप्रतिगृह्यतामिति
देत् ॥ यजमानोदेवस्थत्वेतिप्रतिगृह्णाति ॥ ततोवस्त्रालंकारादिभियथामिवमा
चार्यपूजनंकृत्वातस्मैमहादक्षिणांदत्वाऽन्येभ्योब्राह्मणेभ्योभूयसींदक्षिणांदत्वातेरा
शिषोगृहीत्वा ॥ यस्यस्मृत्येतिकर्मसंपूर्णतांवाचयित्वा ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वा
॥ सुहृद्भिःसहयजमानोभुंजतिदेवकोत्थापनम् ॥ इति संस्कारभारुकरेविवाहस

स्कारप्रयोगः ॥ ॥ अथाद्विरागमः ॥ तत्रमाघफाल्गुनवैशाखाः शुक्लपक्षश्चशु
 भाः ॥ अश्विनीरोहिणीपुनर्वसुपुष्योत्तरात्रयानुराधाज्येष्ठाहस्तस्वातीचित्राश्रवण
 शततारकानक्षत्रेषुचंद्रबुधशुक्रवासरेषुगुरुशुक्रास्तादिरहितेस्थिरलग्नादिशुभकाले
 द्वितीयवधूप्रवेशः शुभः ॥ द्विरागमेऽधिमासविष्णुशंभनमासौसमवत्सराः प्रति
 शुक्रादिदोषाश्चवर्ज्याःद्विरागमोपिथदिविवाहमारभ्यषोडशदिनमध्येक्रियेततदाप्र
 तिशुक्रादिदोषोस्तादिदोषश्चनास्ति ॥ यथा ॥ द्विरागमः षोडशवासरांतमेका
 दशाहसमवासरेषु ॥ नचात्रऋक्षंनतिथिर्नयोगोनवारशुद्ध्यादिविचारणीयम् ॥
 केवलांगिरसकेवलभृगुभरद्वाजवसिष्ठकश्यपात्रिवत्सगोत्राणांप्रतिशुक्रदोषेन ॥
 रेवत्यश्विनीभरणीकृत्तिकाद्यचरणेषुचंद्रेसतिशुक्रस्यांधत्वात्प्रतिशुक्रदोषेन ॥
 दुर्भिक्षदेशविह्वलेषुविवाहेतीर्थगमनेएकनगरग्रामयोश्चप्रतिशुक्रदोषेन ॥ इतिद्वि

रागमः ॥ ॥ विवाहेभार्ययासहभोजनमाहांगिराः ॥ ब्राह्मण्यासहयोर्नी
याडुच्छिष्टंवाकदाचन ॥ तत्रदोषंनमन्यतेसर्वएवमनीषिणः ॥ १ ॥ एकपात्रे
समश्नीयाद्विवाहेपुवधूरौ ॥ तत्रदोषंनमन्यतेआचारश्रेषणैवचेति ॥ संग्रहे ॥ कुर्व
एकासनंचैकशय्यामैकपात्रेचभोजनम् ॥ एकत्रमंगलस्नानमेकवाहनरोहणम् ॥ कुर्व
न्विवाहेएतानिभवेद्विप्रानदोषभागिति ॥ अथाभ्युदयिकश्राद्धोत्तरंदेवकोत्थापनप
र्यंतानिषिद्धकर्माणि ॥ गार्ग्यः ॥ नांदीश्राद्धेकृतेपश्चाद्वावन्मातृविसर्जनम् ॥ दर्शश्रा
द्धंक्षयश्राद्धंस्नानंशीतोदकेनच ॥ अपसव्यंस्वधाकारंनित्यश्राद्धंतथैवच ॥ ब्रह्मय
ज्ञंचाध्ययनंनदीसीमांतलंघनम् ॥ उपवासव्रतंचैवश्राद्धभोजनमेवच ॥ नैवकुर्युःस
पिंडाश्चमंडपोद्भासनावधि ॥ १ ॥ त्रिपुरुषसापिंड्यपर्यंतम् ॥ अत्रनित्यश्राद्धनिषेधे
नतत्कार्यंविहितपितृयज्ञनिषेधासिद्धिः ॥ स्वधाकारग्रहणंतत्सहितवैश्वदेवनिषेधार्थं ॥

तथान्यच्च ॥ अभ्यंगेसूतकेरात्रौविवाहेषुत्रजन्मनि ॥ मांगल्येषुचसर्वेषुनधायंग
 पिचंदनम् ॥ १ ॥ इति ॥ अथमातृविसर्जनानंतरमब्दपर्यंतनिपेधमाह ॥ व
 सिष्ठः ॥ स्नानंसंचलंतिलमिश्रकर्मप्रतानुयानंकलशप्रदानम् ॥ अपूर्वतीर्थामरदर्शनं
 चविवर्जयेन्मंगलतोब्दमेकम् ॥ १ ॥ पितृणामुद्देशेनकलशदानमित्यर्थः ॥ ॥ अ
 त्रापवादः ॥ तीर्थसंवत्सरंप्रतेपितृयज्ञमहालये ॥ कृतोद्वाहोपिकुर्वीतपिंडनिर्वपणं
 सदेति ॥ मासपङ्कविवाहादौत्रतप्रारंभणेपिच ॥ जीर्णभांडादिनत्याज्यंगृहसं
 मार्जनीतयेति ॥ इमश्रुकरणे ॥ ऊर्ध्वविवाहात्पुत्रस्यतथाचत्रतबंधनात् ॥
 आत्मनोमुंडनंचैववर्षवर्षार्धमेवच ॥ त्रिमासंवात्रिपक्षवानकुर्वीतकदाचनेति ॥
 कन्यागृहेभोजननिपेधः ॥ भविष्ये ॥ अप्रजायांतुक्न्यायानंभुंजीतकदाचन ॥
 दौहित्रस्यमुखंदृष्ट्वाकिमर्थमनुशोचति ॥ नभुंजीतित्यत्रकन्यागृहेइतिशेषः ॥ अप

राकेआदित्यपुराणेच ॥ अप्रजायांतुकन्यायांनाश्रीयात्कन्यकागृहे ॥ ब्राह्मादिवि
धिनाकन्यांदत्त्वाश्रीयात्कदाचन॥अथभुंजितमोहाच्चैत्सयातिनरकंष्ट्रुवमिति ॥ ब्राह्म
विवाहविधिनादातुंयोग्याकन्यांदत्त्वाकदापितस्यागृहेनैवाश्रीयादित्यर्थः ॥ शाकल
कारिकास्वपि ॥ दुहितन्ननभुंजीयाद्यावत्तस्याभवेत्सुतः ॥ अन्यथायस्तुभुंजीतदा
नंतस्यवृथाभवेत् ॥ कन्यायास्त्वप्रसूतायायस्त्वन्नभुंजतेयदि ॥ अघंसकेवलंभुं
क्तेप्राजापत्येनशुध्यतीति ॥ अथवरस्यमृतभार्यत्वंप्राजाप ॥ तदुक्तंबृहद्वा
ज्ञवल्क्येन ॥ परिवेत्तृत्वपापेनमृतभार्यत्वंप्राजाप ॥ तद्वोषपरिहारार्थंप्राजाप
त्यत्रयंतथा ॥ चांद्रायणत्रयैकेअनेकेद्विगुणंचरेत् ॥ एकेएकभार्यामरणेइदंप्राय
श्चित्तं॥अनेकेअनेकभार्यामरणेतुएतत्प्रायश्चित्तंद्विगुणंचरेदित्यर्थः॥गणेशंपूजयेदा
दौपुण्याहंवाचयेद्विजैः ॥ दुर्गाग्निविष्णुप्रतिमाः स्थापयेत्पूजयेत्ततः ॥ त्रिभिस्तुदेव

ताप्रीत्यैहुनेदष्टाधिकायुतम् ॥ आहुतिंचरुणाज्येनप्रतिद्रव्योक्तसंख्यया ॥ दुर्गाग्निवि
 ष्णुमंत्रैश्चपुनःपुनरितीरितइति ॥ अथप्रयोगः ॥ सुदिनेसुक्तातोयजमानआसनेउपवि
 श्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकर्तनतिमममृतभार्थत्वदोषनिरासद्वाराश्रीपरमे
 श्वरप्रीत्यर्थवक्ष्यमाणप्रकरणेअष्टाधिकायुतसंख्ययाचर्वाज्यहवनंकरिष्ये ॥ तत्रादौ
 निर्विघ्नतार्थगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनमाचार्यादिवरणंदिग्रक्षणंपंचगव्यक
 रणंभूमिपूजनमाग्निस्थापनंकलशानांस्थापनंदुर्गाग्निविष्णुदेवतानांस्थापनंचकरिष्ये
 इतिक्रमेणकृत्वा ॥ देवतामंत्रास्तु ॥ अम्बेअम्बिकेतिदुर्गा ॥ त्वन्नोअग्नेतवदेवेतिअग्निम्
 ॥ इदंविष्णुरिति विष्णुं ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिपवित्रयोःप्रणीतासुनिधानांतंकृत्वा
 न्वादध्यात् ॥ तद्यथा ॥ अत्रप्रधानं ॥ तत्रप्रजापतिमिंद्रमाग्निंसोममेताःआधाराज्यभा
 गदेवताःएकैकयाहुत्याआज्येनअत्रप्रधानंदुर्गाग्निविष्णुंचस्वस्वमंत्रेणअष्टपष्टित

माधिकं षोडशशतसंख्यया च रुहोमं तथा च पुनरत्र प्रधानदेवतानां स्वस्वमंत्रेण पूर्वोक्त
 संख्यया आज्यहोमशेषेण स्वष्टकृतमग्निवायुसूर्यमग्नीवरुणाविग्नीवरुणापुनराग्निवरु
 णंसवितारं विष्णुं विश्वान्देवान्मरुतः स्वकान्वरुणमादित्यमदितिप्रजापतिमेतादेव
 ता आज्येनैकैकया हुत्या अस्मिन्कर्मण्यहं यक्ष्ये ॥ इत्यन्वाधानम् ॥ प्रतिदेवतंतूष्णीं
 निरुप्य प्रोक्ष्य च ॥ त्यागकाले अष्टोत्तरायुतसंख्या हुतिपर्याप्तं चर्वाज्यद्रव्यं यथा मंत्र
 लिंगं दुर्गायै अग्नये विष्णवे च नममेति त्यागं कुर्यात् ॥ प्रथमं गणेशाय वराहुतिं दत्त्वा अ
 न्वाधानोत्तरीत्या हवनं कार्यम् ॥ पूजास्विष्टेति क्रमेण होमशेषं समाप्य दशविप्रान् भो
 जयेदिति ॥ हवनाहुतिक्रमो यथा ॥ आज्यभागांते पूर्वमम्बे अम्बिकेति मंत्रेण दुर्गा
 यै चर्वाहुतयः १६६८ ॥ तन्नोऽअग्ने इति अग्नये चर्वाहुतयः १६६८ ॥ इदं विष्णु
 रिति विष्णवे चर्वाहुतयः १६६८ ॥ अनंतरमम्बे ० दुर्गायै आज्याहुतयः १६६८ ॥

त्वन्नी० अग्रये आज्याहुतयः १६६८ ॥ इदं० विष्णवे आज्याहुतयः ॥ १६६८ ॥
 एवमेव प्रकारेण सर्वाहुतयः ॥ १०००८ ॥ अष्टोत्तरायुता भवन्ति ॥ अथवाकस्य चि
 द्राह्मणस्य विवाहं कुर्यात् ॥ ॥ इति मृतभार्यत्वपरिहारोपायः ॥ ६ ॥ अथ भार्या
 विद्यमानत्वे सति द्वितीयविवाहेऽधिवेदिनीयकारणमाह याज्ञवल्क्यः ॥ सुरापीव्या
 धिताधूर्ता वंध्यार्थद्वयप्रियंवदा ॥ स्त्रीप्रसूश्चाधिवेत्तव्या ख्यंतरंकारयेदिति ॥ ॥ अ
 धिवेदने कालप्रतीक्षामाह मनुः ॥ बंध्याष्टमेऽधिवेत्तव्या दशमे तु मृतप्रजा ॥ एकाद
 शे स्त्रीजननीसद्यस्त्वप्रियवादिनीति ॥ ॥ विवाहांतरे विशेषः ॥ एकामुत्कम्यका
 मार्थमन्यां लब्धुं यइच्छति ॥ समर्थस्तोषयित्वा र्थैः पूर्वोढामपरां वेहेत् ॥ याज्ञव
 ल्क्यः ॥ आज्ञासंपादिनी दक्षां वीरसूं प्रियवादिनीम् ॥ त्यजन्दाय तृतीयां शमद्रव्योभ
 रणीस्त्रियः ॥ सधनो धनतृतीयां शमधनो शनाच्छादनात्मकभरणं च दद्यादित्यर्थः ॥

अथस्त्रीनिधनेद्वितीयपरिणयनकालमाह ॥ सिंधौ ॥ प्रमदामृतिवासरादितःपुनरु
द्राहविधिर्वरस्यच ॥ विपमेपरिवत्सरेशुभोद्युग्लेचापिमृतिप्रदोभवेदिति ॥ अथ
कन्याविपयोगसमुत्पन्नाचेद्वैधव्ययोगहरकुंभविवाहः ॥ सचविपयोगस्त्रिविधः ॥ सू
र्यभौमार्किवारेपुतिथिभद्राशताभिधम् ॥ आश्लेषकृत्तिकानागेतत्रजाताविषांग
ना ॥ १ ॥ जनुलंग्रैरिपुक्षेत्रेसंस्थितःपापखेचरः ॥ द्विसाम्यमपियोगेस्मिन्संजा
ताविपकन्यका ॥ २ ॥ लग्नशैश्चरोयस्याःसुतेर्किर्नवमेकुजः ॥ विपाख्यासापि
नोद्राह्यात्रिविधाविपकन्यका ॥ ३ ॥ तदोपपरिहारोपायः ॥ सावित्र्यादित्रतंकृ
त्वावैधव्यविनिवृत्तये ॥ अश्वत्थादिभिर्द्राह्यादद्यात्तांचिरजीविनेदति ॥ अन्य
च्च ॥ बालवैधव्ययोगेतुकुंभहुप्रतिमादिभिः ॥ कृत्वालगततःपश्चात्कन्योद्राह्येतिचाप
रे ॥ ॥ कुंभःप्रसिद्धः ॥ हुप्रतिमतिस्वर्णमयाश्वत्थहुमप्रतिमा ॥ तैःसहअनूढाक

न्योद्ग्राह्या ॥ पुनर्भूदोषाभावस्तुविधानखंडे ॥ स्वर्णद्वुपिप्पलानांचप्रतिमाविष्णुरु
 पिणी ॥ तयासहविवाहेतुपुनर्भूत्वंनजायते ॥ सूर्यारुणसंवादे ॥ विवाहात्पूर्वकाले
 तुचंद्रताराबलान्विते ॥ कुंभसंस्थाप्यविधिवत्तत्रद्वुप्रतिमांयजेत् ॥ मधुपकादिकंदत्वा
 तदग्रेकन्यकांनयेत् ॥ विवाहोक्तेन मंत्रेणकुंभेनसहचोद्भवेत् ॥ सूत्रेणवेष्टयेत्पश्चाद्दशतं
 तुविधानतः ॥ कुंकुमालंकृतंदेहंतयोरैकांतमंदिरे ॥ ततःकुंभंचनिःसार्यप्रभज्यसलि
 लाशये ॥ ततोभिषेचनंकुयात्पंचपल्लववारिभिः ॥ ततोलंकारवस्त्राढ्यांवरायप्रतिपाद
 येदिति ॥ अथप्रयोगः ॥ तत्रपूर्वात्कदिनेकन्यापिताकन्यायासहएकांतिविष्णुमंदिरेगत्वा
 आसनेप्राङ्मुखोपविश्यस्वदक्षिणतःकन्यामुपवेश्य ॥ देशकालकीर्तनानंतरंकन्या
 याः नक्षत्रादियोगेनग्रहयोगेनपुनर्भूदोषाभावेनचविषाख्ययोगसंभववैधव्यारिष्ट
 परिहारार्थंश्रीपरमेश्वरप्रीतयेकुंभविवाहंकरिष्ये ॥ तत्रादौनिविघ्नतार्थंगणपतिपूज

नस्वस्तिपुण्याहवाचनादिनांदीश्राद्धांतंकृत्वाचार्यवृत्वा ॥ ततस्तंडुलादष्टदलेमहाद्या
रित्यादिक्रमेणकलशंप्रतिष्ठाप्यपूर्णपात्रंनिधायवस्त्रयुग्मेनसंवेष्टयतत्रवरुणंसंपूज्य ॥
तत्राग्न्युत्तारणप्रतिष्ठापूर्वकंस्वर्णमयविष्णुरूपाश्चत्थद्रुमप्रतिमांप्रतिष्ठाप्यषोड
शोपचारैःसंपूज्यप्रार्थयेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ वरुणांगस्वरूपायजीवनानांसमाश्र
य ॥ पतिंजीवयकन्यायाश्चिरंपुत्रसुखंकुरु ॥ देहिविष्णोवरंदेहिकन्यांपालयदुः
खतइति ॥ ततोमधुपर्कवस्त्रालंकारार्पणम् ॥ अंतः पटंकन्यांकुभांतरालेधृत्वामंगलप
द्याष्टकंपठित्वा ॥ ओंप्रतिष्ठेत्यनंतरंपटंनिःसार्य ॥ कन्यायवस्त्रोपवस्त्रमंगलतंतुवं
धनसमीक्षणांतंमंत्रपठनेनदत्त्वा ॥ दशवारमधस्तादुपरिचकुभंकन्यांचपरित्वेत्य
नुवाकेनसूत्रंसंवेष्ट्य ॥ कुंभस्यविष्णविकन्यांसमर्पयेत् ॥ मंत्रस्तु ॥ गौरीकन्यामिमां
श्लक्ष्णांयथाशक्तिविभूषिताम् ॥ ददामिविष्णवेतुभ्यंसौभाग्यंदेहिसर्वदा ॥ १ ॥ वि

ष्णुरूपिणेश्वत्थकुंभायेमांकन्यांश्रीरूपिणिसंप्रददेइतिसमर्पयेत् ॥ ततोवेष्टितसूत्रा
 त्कुंभनिःसार्यजलेप्रभज्य ॥ ततआचार्यःशुद्धजलेनएद्रवारुणपावमाननीयमंत्रैः पल्ल
 वेनकन्यामभिमिच्यशुद्धवाससोर्पारधाप्य ॥ वैवाह्यवस्त्रादिकंसर्वमाचार्यायदद्या
 त् ॥ अनघाद्यास्मीतित्रिवारंकन्यावदेत् ॥ एवमस्त्वितिद्विजोब्रूयात् ॥ आचार्या
 यवरंदत्वातस्मादाशिषोगृहीत्वाकर्मेश्वरायाप्येत् ॥ इतिकुंभविवाहः ॥ अथ
 बालवैधव्यहरविष्णुमूर्तिदानम् ॥ तत्प्रकारोनारदोक्तः ॥ ब्राह्मणंसाधुमामंत्र्यसं
 पूज्यविविधार्हणैः ॥ तस्मैदद्याद्विधानेनविष्णोर्मूर्तिचतुर्भुजांम् ॥ शुद्धवर्णसुवर्णेनप
 लस्यैकसुलक्षणाम् ॥ तदर्धेनतदर्धेनवित्तशक्त्यनुसारतः ॥ निर्मितारुचिरांशंखगदा
 चक्राब्जसंयुताम् ॥ दधानांवाससीपीतिकुमुदोत्पलमालिकाम् ॥सदक्षिणांचतांदद्या
 न्मंत्रमेतमुदरियेदिति ॥ प्रयोगस्तु ॥ देशकालकर्तनतिमभावैधव्यारिष्टनिरसना

थंमखंडसौभाग्यप्राप्तयेचविष्णुप्रतिमादानंकरिष्ये ॥ ताम्रपात्रंतडुलेनापूयतडुपार
स्वर्णमयीकृताभ्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठाविष्णुप्रतिमांचतुर्भुजायुधान्वितांप्रतिष्ठाप्यषो
डशोपचारैःपूजयेत् ॥ पूजाकालेपीतांबरादिवस्त्राणिकुंडलाद्यलंकारान्कुंकुमादिपुष्प
मालाश्चार्पयित्वाप्रणमेत् ॥ भगवन्कमलाकांतसर्वमंगलदायक ॥ हत्वासर्वाण्यारि
ष्टानिसौभाग्यंचाभिवर्धय ॥ १ ॥ इतिसंप्राथ्यं ॥ प्रतिग्रहीतारंब्राह्मणंसंपूज्या
र्चितप्रतिमांसोपस्करांदद्यात् ॥ दानमंत्रस्तु ॥ यन्मयाप्रांच्यजनुषिघ्नंत्यापतिस
मागमम् ॥ विषोपविपशस्त्रार्धैर्हतोवातिसुरक्तया ॥ प्राप्यमाणंमहाधोरंयशःसौख्य
धनापहम् ॥ वैधव्याद्यतिदुःखौघान्नाशयसुखलब्धये ॥ बहुसौभाग्यदात्रीचमहावि
ष्णोरिमांतनुम् ॥ सौवर्णींप्रतिमांशक्त्यातुभ्यंसंप्रदद्विज ॥ १ ॥ इमांमयार्चितांवि
ष्णुप्रतिमांसोपस्करांवैधव्यारिष्टनिरासार्थमखंडसौभाग्यप्राप्तयेचअमुकशर्मणे

ब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददेइतिदत्वा ॥ यथाशक्तिसुवर्णदक्षिणांदत्वा तस्मादाशिषो
 गृहीत्वा ॥ कन्याअनवाद्याहमस्मीतित्रिवदेत् ॥ एवमस्त्वितिप्रोक्तिंगृहीत्वा ॥
 ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ ततवैवाहिकंकुर्यात् ॥ इतिवैधव्ययोगहरविष्णुप्रतिमदानम् ॥
 ॥ ६ ॥ अथतृतीयमानुषीविवाहस्यनिषिद्धत्वात्तस्मिन्कर्तव्येसत्यर्कोविवाहवि
 धिरुच्यते ॥ तत्रतृतीयमानुषीविवाहनिषेधमाह ॥ कश्यपः ॥ तृतीयांमानुषी
 नैवचतुर्थीयःसमुद्गहेत् ॥ पुत्रपौत्रादिसंपन्नःकुटुंबीसाश्रिकोवरः ॥ उद्गहेदिति
 सिद्धयर्थतृतीयानकदाचन ॥ मोहादज्ञानतोवापिगच्छेन्नृपिदिमानुषीम् ॥ अत्रयतेन
 चसंदेहोर्गस्यवचनंयथा ॥ वसिष्ठः ॥ चतुर्थ्याश्चविवाहार्थतृतीयाकोसमुद्गहे
 त् ॥ आदित्यदिवसेवापिहस्तर्क्षेवाशनेश्चरे ॥ शुभेदिनेवापूर्वाह्निकुर्यादर्कोविवाह
 कं ॥ ब्राह्मे ॥ ग्रामात्प्राच्यामुदीच्यांवासुपुष्पफलसंयुतां ॥ निरीक्ष्ययत्नतोधस्तात्स्थं

डिलंरचयेद्बुधः॥व्यासः॥ स्नात्वालंकृतवासांसिरत्नगंधविभूषितः॥सुपुष्पफलशाखं
चअर्कगुल्मंसमाश्रयेत् ॥ सलक्षणेनकुम्भस्थामर्कसंस्थाप्ययत्नतः ॥ अर्ककन्याप्र
दानार्थमाचार्यकल्पयेत्पुरा ॥ उभौगोत्रविभिन्नतंशांतंदांतंदयान्वितम् ॥ आ
चार्येणस्वयंभाव्यंदत्तांसूर्येणकन्यकाम् ॥ अर्कसन्निधिमागत्यतत्रस्वस्त्यादि
वाचयेत् ॥ नांदीश्राद्धहिरण्येनअष्टवर्गान्प्रपूजयेत् ॥ ॥ पूजयेन्मधुपर्कण
आचार्यैरत्नतोवरम् ॥यज्ञोपवीतंवस्त्रंचहस्तकर्णादिभूषितम्॥उष्णीषंगंधमाल्यादि
वरायचप्रदापयेत् ॥ ब्रह्मपुराणे ॥ यथाविधीतिरुच्येतइत्यस्यानंतरंक्रमः ॥ कृत्वा
र्कपुरतस्तिष्ठन्प्रार्थयेत्तुद्विजोत्तमान् ॥ त्रिलोकवासिन्सप्तश्वच्छाययासहितोरवे ॥
तृतीयोद्गाहजंदोपनिवारयसुखंकुरु ॥ १ ॥ तत्राध्यारोप्यदेवेशंछाययासहितंरविम्॥
वस्त्रैर्माल्यैस्तथागंधैस्तन्मंत्रेणप्रपूजयेत् ॥ तन्मंत्राकृष्णेनेति ॥ अन्यच्च ॥ इवे

तवस्त्रेणसर्वेष्वथथाकार्पासंततुभिः॥गंधपुष्पैःसमभ्यर्च्यतल्लिङ्गरिभिषिच्यतम्॥गुडौ
 दनंतुनैवेद्यंतांबूलंचसमर्पयेत् ॥ व्यासः ॥ अर्कप्रदक्षिणकुर्वञ्जपेन्मंत्रमिंमंबुधः ॥
 ममप्रीतिकरायेयंतवयासृष्टापुरातनी ॥ अर्कजात्रह्यणासृष्टाअस्माकंपरिरक्षतु ॥
 ॥ १ ॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वामंत्रणानेनमंत्रवित् ॥ ॥ नमस्तेमंगलेदेविनमःसवितु
 रात्मजे ॥ त्राहिमांकृपयादेविपत्नीत्वमेइहागता ॥ अर्कित्वंब्रह्मणासृष्टासर्वप्राणिहि
 तायच ॥ वृक्षाणामादिभूतात्वंदेवानांप्रीतिवर्धिनी ॥ तृतीयोद्ग्राहजंपापंमृत्युंचाशु
 निवारय ॥ ततश्चकन्यावरणात्रिपुरपकुलमुच्चरेत् ॥ आदित्यःसविताचाकःपुत्री
 पौत्रीप्रपौत्रिका ॥ गोत्रंकाश्यपइत्युक्तंलोकैकैकमाचरेत्॥ अन्यच्च ॥ वरःकश्यप
 गोत्रश्चेत्तदाचार्यःस्वपूर्वजान् ॥ उच्चरेन्ममपुत्रीतिस्वगौत्रैःसहतद्विधिः ॥ ॥ व्या
 सः ॥ सुसुहूर्तेर्कीनिरिक्ष्यस्वस्तिस्मूक्तमुदीरयेत् ॥ आशिषश्चततःकुर्यादाचार्यप्रमुखै

द्विजैः ॥ अथाचार्यः समाहूयविधिनातन्मुखाम्बताम् ॥ परिगृह्यततोहोमंगृह्योक्ताविधि
नाचरेत् ॥ अर्कादानमंत्रस्तु ॥ अर्ककन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषिताम् ॥ गो
त्रायशर्मणेतुभ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय ॥ १ ॥ अंजल्यक्षतकर्माणिकृत्वाकंकणपूर्व
कम् ॥ यावत्पंचावृतंसूत्रमर्कवृक्षेप्रवेष्टयेत् ॥ पंचीकृतंपुनःसूत्रंस्कंधेवधातिमंत्रतः ॥
स्वशाखीकेनमंत्रेणगायत्र्याचाथवाजपेत् ॥ बृहत्सामेतिमंत्रेणसूत्ररक्षांप्रकल्पये
त् ॥ अर्क्याश्चपुरतःपश्चाद्दक्षिणोत्तरयोस्तथा ॥ आग्नेयादिक्रमेणवविदिक्षुर्आपंचै
वहि ॥ अष्टौकुंभान्प्रतिष्ठाप्यक्रमेणैवयथाविधि ॥ प्रस्रवप्रतिकुंभंचात्रिभिःसूत्रे
णवेष्टयेत् ॥ हरिद्रागंधसंश्लुक्तान्पूरयेच्छीतलैर्जलैः ॥ पंचपल्लवसंयुक्तान्फलरत्नस
मन्वितान् ॥ सर्वौपधिसमायुक्तान्पूर्णपात्रसमन्वितान् ॥ प्रतिकुंभेमहाविष्णुसंपूज्य
परमेश्वरम् ॥ पाद्यार्धादीनिनैवेद्यंकुर्यान्नाम्नैवमंत्रवित् ॥ कुंभोदकैर्वरमर्कवारुणरभि

पिचयेत् ॥ अत्रहोमप्रकारःशौनकेदर्शितः ॥ तृतीयेतुविवाहेचसंप्राप्तिपुरुषस्य
 तु ॥ अर्कीविवाह्वद्व्यामिशौनकोक्तविधानतः ॥ अर्कीसन्निधिभागत्यत्रस्वस्त्या
 दिवाचयेत् ॥ नांदिश्राद्धंप्रकुर्वीतआचार्यवरयेत्ततः ॥ अर्कीमभ्यर्च्यसौर्याचंगंध
 पुष्पाक्षतादिभिः ॥ सौर्याएवचसूर्यश्चआकृष्णेनऋचेनच ॥ स्वयंचालंकृतस्तद्भद्रस्र
 माल्यादिभिःशुभैः ॥ अर्कस्योत्तरदेशेतुस्थंडिलंकारयेत्ततः ॥ उल्लेखनादिकंकृत्वा
 अग्निंसंस्थापयेत्ततः ॥ ब्रह्मासनादिकंकृत्वासमन्वारब्धएतया ॥ एतयाअर्ककन्य
 या ॥ संस्कृताज्यंशुवैणैवआधारांतमतःपरम् ॥ आज्याहुतिंचजुहुयात्संगोभिरन्यै
 कया॥यस्मैत्वाकामकामश्चएकयाचततःपरम् ॥व्यस्ताभिश्चसमस्ताभिस्ततश्चस्वि
 ष्टकृद्भवेत् ॥ परिवेशनपर्यंतमयाश्चेत्यादिकंक्रमात् ॥ प्रार्थनामंत्रादिविशेषमाह
 व्यासः ॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वामंत्रमेतमुदीरयेत् ॥ मयाकृतमिदंकर्मस्थावरेपुजरा

युगा ॥ अर्कापत्यानिनोदेहितत्सर्वक्षतुमर्हसि ॥ १ ॥ ॥ इत्युक्त्वाशांतिस्सूक्तंचज
प्ट्वाचविसृजेत्पुनः ॥ गीयुगमंदक्षिणांदद्यादाचार्यायचभक्तिः ॥ इतरेभ्योपिविप्रे
भ्योदक्षिणांचापिशक्तिः ॥ तत्सर्वगुरवेदद्यादतैब्राह्मणभोजनम् ॥ एवमर्कोसमभ्य
र्च्यविधिनामानुषीपुरा ॥ उद्ग्रहेदन्यथानवपुत्रपौत्राभिवृद्धिमान् ॥ एवमेताद्विजश्रे
ष्ठविधिनासम्यगुद्ग्रहेत् ॥ धनधान्यसमृद्धिचइच्छामीष्ट्वरं व्रजेदित्यर्कोविवाहक्र
मः ॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ ॥ अत्राक्रियमाणविवाहात्प्राकृचतुर्दिनादिव्यवहितैरविश
निवासरेहस्तनक्षत्रेवाशुभतिथ्यादिदिनेग्रामात्प्राच्यामुदीच्यांवापुष्पफलयुतार्की
गुल्मंप्रयोज्यतदधोभागेपुरतःस्थंडिलं विरच्य ॥ अर्कोपश्चिमतोयजमानउपवि
श्य ॥ गुल्मस्यसंमतात्प्रागाद्यष्टदिक्षुतंडुलेनाष्टदलानिविरच्य ॥ आचम्यप्राणाना
यम्यदेशकालकर्तनंतिममृतृतीयमानुषीविवाहजन्यदोषपरिहारार्थंशुभफलप्राप्तये

चश्रीपरमेश्वरप्रतियर्थमर्काविवाहंकरिष्ये ॥ तदंगविहितनिविघ्नतार्थगणपतिपूजनं
 स्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनं वसोद्वाराआयुष्यमंत्रजपनां दीश्राद्धं च करिष्ये इ
 तिकृत्वा ॥ तच्चनां दीश्राद्धं हस्त्राकर्तव्यम् ॥ कर्मार्थस्वकुलाचार्यवृत्वा ॥ कन्यापिता
 यथासूर्यो देवानां च प्रजापतिः ॥ तथा त्वर्कप्रदानार्थमाचार्यत्वं कुरु द्विज ॥ अपरमर्का
 दानाचार्यवृणुयात् ॥ ततो वरः अर्कागुल्मस्य ग्रेतंडुलाष्टदले महीधौ रतिक्रमेण पू
 र्णपात्रनिधानांतं कलशं प्रतिष्ठाप्य गंगाद्यावाह्याभिमन्थ्य वरुणं संपूज्य ॥ तदुपरि अश्रु
 तारणप्राणप्रतिष्ठां संपाद्य स्वर्णमयीं छांथयासहितामर्कप्रतिमां प्रतिष्ठाप्य ॥ वस्त्रोपव
 स्त्राणिसमर्प्य ॥ आकृष्णेनेतिषोडशोपचारैः संपूज्य गुडौदनैवेद्यं दत्त्वा ॥ पूजनंति

१ धर्मोत्सवीमधुपर्कोत्तरमर्कावाहनाद्युक्तम् ॥ शान्तिसारमयूखादावादीद्युक्तम् ॥

प्रार्थयेत् ॥ त्रिलोकवासिन्सप्ताश्वच्छाययासहितोरवे ॥ तृतीयोद्गाहजदोषानवारथ
 सुखं कुरु ॥ १ ॥ ततोर्कीमापोहिष्ठेति तृचेन शुद्धजलेनाभिषिच्य षोडशोपचारैः सं
 पूज्य प्रदक्षिणां कुर्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ मम प्रीतिकराय वै त्वया सृष्टा पुरातनी ॥ अक
 जात्र ह्यणासृष्टा वस्माकं परिरक्षतु ॥ १ ॥ इत्येका ॥ नमस्ते मंगले देवि नमः सवितुरा
 त्मजे ॥ रक्ष मां कृपया शश्वत्पत्नी त्वं मे इहागता ॥ १ ॥ इति द्वितीय प्रदक्षिणा ॥ त
 तोर्की प्रार्थयेत् ॥ अकिं त्वं ब्रह्मणा सृष्टा सर्वप्राणिहिताय च ॥ वृक्षाणामादिभूतात्वं
 देवानां प्रीतिवर्धिनी ॥ १ ॥ सर्वा रिर प्रहरानित्यं सर्वमंगलदायिनी ॥ तृतीयोद्गाहजं
 पापं मृत्युं चाशुविनाशय ॥ २ ॥ ततः आचार्यः देशकालौ कश्यपगोत्रोत्पन्नामा
 दित्यस्य प्रपौत्रीं सवितुः पौत्रीं मर्कस्य पुत्रीम् ॥ अमुकगोत्राय वराय दास्ये इति वाग्दा
 नं कृत्वा ॥ वाग्दानं धर्मसिंधुमयूखयोर्नोक्तम् ॥ शान्तिसारदर्पणे च उक्तम् ॥ ॥ ततो

दानाचार्यःदेशकालौस्मृत्वाअर्काविवाहार्थमागतंवरंमधुपर्कणार्चयिष्येइतिसंकल्प
 पूर्वकंस्वशाखोक्तविधिनावरायमधुपर्कपूजांसमर्पयेत् ॥ ततोवरःस्थंडिलेपंचभूसं
 स्कारपूर्वकमग्निप्रतिष्ठाप्य ॥ अर्कावरंतरलिअंतःपटंघृत्वाकर्माचार्यादिब्राह्मणमंग
 लपद्याष्टकंपठित्वाओंप्रतिष्ठेत्युक्त्वाउत्तरतःअंतःपटंनिःसार्य ॥ आचार्यादिब्राह्मणाः
 स्वस्तिनइंद्रेतिमंगलसूक्तंपठ्युः ॥ ततोजरांगच्छेतिअवयवासोपरिधाय्य ॥ याऽअंकु
 तन्नेत्युत्तरीयम् ॥ समंजंत्वितिअर्कानिरीक्ष्य ॥ यदावधन्नितिमंत्रेणमांगलयतंतुबध्नी
 यात् ॥ ततोगायत्र्याबृहत्सामेनपरित्वेत्यनुवाकेनवाअर्कावरयोःसूत्रमाविष्टय ॥
 ततोदानाचार्यउदङ्मुखउपविश्यदेशकालौस्मृत्वाश्रीपरमेश्वरप्रीतयेअर्काकन्या
 दानंकरिष्ये ॥ वरहस्तेशिवाआपःसंत्वित्यादिकृत्वा ॥ वरस्यगोत्रोच्चारः ॥ असुकगोत्र
 स्यअसुकप्रवरस्यअसुकशर्मणःप्रपौत्राय ॥ अ० गो० अ० प्र० अ० श० पौत्राय ॥

अ० गो० अ० प्र० अ० श० पुत्राय ॥ अ० गो० अ० प्र० अ० शर्मणेवराय ॥
 अथार्कापक्षे ॥ काश्यपगोत्रस्यकाश्यपावत्सारनैध्रुवेतित्रिप्रवरस्यआदित्यस्यप्र
 पौत्रौ ॥ का० गो० का० त्रिप्र० सवितुःपौत्रौ ॥ का० गो० का० त्रिप्र० अर्कस्यपुत्रौ ॥
 का० गोत्रोत्पन्नाका० त्रिप्र० अर्कानाम्नीमिमांकन्यासूर्यदैवत्यांतवतृतीयमानुषीवि
 वाहदोपनिरासार्थंभायार्त्विनेतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ अनेनार्काशाखांवरहस्तेदत्वातदुप
 रिसकुशोदकंनिपिचेत् ॥ एवंत्रिवारंकुर्यात् ॥ वरस्यकाश्यपगोत्रंचेतर्हिदानाचा
 र्यःअर्कानाम्नीमिमांकन्यासूर्यदत्तांविभाव्यस्वगोत्रोच्चारपूर्वकमात्मनश्चत्रिपूर्वजान्
 ममपुत्रीमित्यूहंकुर्यात् ॥ अर्कांकन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषिताम् ॥ गोत्रा
 यशर्मणेतुभ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय ॥ १ ॥ ततोऽप्युपरिअक्षतान्गंधपुष्पोद

कपूर्णानंजलींस्त्रीन्समर्पयेत् ॥ तत्रमंत्राः ॥ ॐ यज्ञोमिकामःसमृध्यताम् ॥ इतिप्र
 थमांजलिः ॥ ॐ धर्मोमिकामःसमृध्यताम् ॥ इतिद्वितीयां ॥ ॐ यशोमिकामः
 समृध्यताम् ॥ इतितृतीयां ॥ ततोर्कागुल्मेपरित्वेत्यनुवाकेनवेष्टितं सूत्रं निष्कास्य
 पंचगुणं कृत्वा तत्र हरिद्राखंडबद्धा तत्कंकणं बृहत्सामेति मंत्रेण अर्कादक्षिणशाखायां
 बध्नीयात् ॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ बृहत्सामनक्षत्रमृद्गृद्धवृष्टयंत्रिष्टुभौजशुभितसुग्रवीरम् ॥
 इंद्रस्तोमेनपंचदशेनमध्यमिदं वातनुसगरेणरक्ष ॥ १ ॥ इतिमंत्रकंकणंबध्नीयात् ॥
 ततोर्कादिग्विदिक्षुकृताष्टदलेपुमहीद्यौरित्यादिक्रमेणाष्टौकुंभान्संस्थाप्य ॥ केचि

१ अंजलिदानं मयूखदर्पणयोरुक्तं कमलाकरधर्मसिध्वादीनोक्तम् ॥ २ धर्मसिधौवरस्यापिकंकण
 बंधनमुक्तं कमलाकरादिभिरर्कस्यैवोक्तम् ॥ ३ धर्मसिधुकमलाकरमतेचतुःकुंभस्थापनं मयूखशांतिसार
 दर्पणेअष्टकुंभस्थापनमुक्तम् ॥

त्प्रागादिचतुर्दिक्षुचतुरःकुंभान् सूत्रेणाविष्टयचंदनप्रक्षेपणेऽष्टगंधक्षिप्त्वापूर्णपात्रं
निधायतेपुनाम्नाविष्णुमावाह्यषोडशोपचारैःसंपूजयेत् ॥ वरः देशकालकीर्तनां
तेअर्कीविवाहांगभूतहोमंकरिष्ये ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिआज्यभागंतं
चरुवर्जकुशकंडिकांसंपाद्य ॥ तत्राधारावाज्यभागौ ॥ मनसा ॥ ॐ प्रजापतयेस्वा०
इदंप्रजा०नमम ॥ ॐ इंद्रायस्वा० इदमिन्द्रा० ॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदमग्नये० ॥ ॐ
सोमायस्वा० इदंसोमाय० ॥ ततोदृहस्पतिमग्निचैककथाहुत्याज्येनहुत्वा ॥
तद्यथा ॥ ॐ संगोभिरागिरसोनक्षमाणोभगऽइवेदयर्मणंनिनाय ॥ जनेमित्रो नदं
पतीअनक्तिदृहस्पतेवाजयाशूरिवाजौस्वाहा ॥ इदंदृहस्पतयेनमम ॥ ॐ यस्मैत्वाका
मकामायवयंसम्राड्यजामहे ॥ तामस्मभ्यंकामंदत्वायथेदंदृतंपिवस्वाहा ॥ इदम
ग्नेनमम ॥ ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतीहुत्वाज्येन ॥ ॐ भूःस्वा० ॥ इदमग्न० ॥

ॐ भुवःस्वा० इदं वायवे० ॥ ॐ स्वःस्वा० इदं सूर्याय० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वःस्वा० इदं प्र
 जापतये० ॥ ततःस्विष्टकृत् ॥ ततोभूराद्याःप्रजापत्यंतानवाहुतीराज्येनेत्यादिकं
 कर्मकृत्वा ॥ ततःसंश्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतहोमशेषमभिषेकांतंसमाप
 येत् ॥ ततोर्काप्रार्थयेत् ॥ मयाकृतमिदं कर्मस्थावरेषुजरायुणा ॥ अर्कापत्यानिनोदेहि
 तत्सर्वक्षतुमर्हसि ॥ १ ॥ ततआचार्यौगंधादिभिःसंपूज्यताभ्यांचगोगुग्मंदद्यात् ॥
 अष्टौब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ नानानामगोत्रेभ्योब्राह्मणेभ्योभूयसीदक्षिणांदत्वा ॥ तै
 राशिपोगृहीत्वा ॥ पूजोपकरणादिकमाचार्यायदत्वा ॥ स्थापितदेवतानामुत्तरपूजां
 कृत्वा ॥ देवताअग्निविसृज्य ॥ यस्यस्मृत्येतिनत्वाकर्मेश्वरार्पणंकृत्वा ॥ शांतिस्तू
 तंजपेत् ॥ स्थापितकलशोदकेनअर्कावरयोरभिषेकः ॥ धृतवस्त्रयोराचार्यायिदा
 नमितिगोपीनाथदीक्षिताः ॥ दिनचतुष्टयमग्निकुंभांश्चरक्षयेदितिमगूखः ॥ पंच

मदिनकृत्यत्राह्ने ॥ चतुर्थेदिवसेतिपूर्ववतांप्रपूज्यच ॥ विसृज्यहोममग्निचविधि
नामानुपां पराम् ॥ उद्ग्रहेदन्यथानवपुत्रपात्रसमृद्धिमान् ॥ अयंचार्कविवाहःकाश्यप
गोत्रिणो नभवतिगोत्रैक्यात् ॥ अथवासूर्येणचंद्रायदत्ताविभाव्यकाश्यपगोत्रस्था
नेअत्रिगोत्रकन्याविशेषेणसंकीर्त्यआदित्यसवित्रकस्थानेचंद्रसोमंडुशब्दानुच्चारये
दितिकेचित् ॥ अत्रगोत्रैक्येनदोषायेत्यन्ये ॥ काश्यपगोत्रोवरःस्वगोत्रैविरुद्धगो
त्रिणमाचार्यपरिकल्प्यतस्मादर्कप्रतिगृह्णीयात् ॥ आचार्यस्तुसूर्यदत्ताविभाव्य
॥ काश्यपगोत्रस्थानेस्वगोत्रकन्याविशेषेणसंकीर्त्य ॥ आदित्यसवित्रकस्थानेस्व
पित्रादित्रयंस्वनामचकीर्तयेत् ॥ एवंरीत्यैवकाश्यपगोत्रवरस्यअर्कविवाहोयुक्तइ
तिगोपीनाथदीक्षिताः ॥ एवंकृत्वाविधानंतुभार्याक्षिमंचविदतीति ॥ इति श्री
महपिभट्टविरचितेसंस्कारभास्करेअर्कविवाहप्रयोगः ॥

॥ अथानादिष्टप्रायश्चित्तम् ॥ कालातिक्रमेनियतवत् ॥ गर्भाधानादीनिउपनयनां
 तानिकर्माणिनियतकालान्यभिहितानि ॥ यदिदेववशात्पुरुषापराधाद्वादोषाद्भ्रान्ति
 पांनियतस्यकालस्यअतिक्रमोभवतितदाकिंकर्तव्यमिति सदेहेनिर्णयमाह ॥ काला
 तिक्रमेयस्यसंस्कारकर्मणःशास्त्रनियमितोयःकालस्तस्यअतिक्रमेलघनेनियतवत्
 नित्यवन्नित्येश्रौतकल्पेयद्भिहितंत्तद्भ्रदनादिष्टप्रायश्चित्तंभवति ॥ एवंकृतप्रायश्चि
 त्तस्यअतिक्रान्तकालेसंस्कारकर्मण्यधिकारःसंपद्यते ॥अनादिष्टप्रायश्चित्तेतिकर्तव्य
 ताप्रयोगेवक्ष्यते॥अत्रकालातिक्रमइत्युपलक्षणम् ॥अतःअन्येषामपिकर्मणानाशेइद
 मनादिष्टमेवप्रायश्चित्तं॥गृह्यकारेणप्रायश्चित्तांतरस्यअनुपदिष्टत्वात्॥किंतुश्रौताना
 मतिदेशेप्राप्तेअविज्ञातेप्रतिमहाव्याहृतिभिःसर्वाभिश्चतुर्थंठसर्वप्रायश्चित्तेचेत्यस्यै
 वकालातिक्रमेनियतवदित्यनेनातिदेशःकृतोनतूपदेशःकृतः॥गृह्यकारेणतत्प्रविज्ञात

मप्रत्यक्षश्रुतिमूलम् । किमिदमागवैदिकं यजुर्वैदिकं सामवेदिकं चेत्यनिश्चितं स्माते क
र्मतस्य अंशे श्रौतकल्पे व्याहृतिचतुष्टयपंचवारुणहोमंप्रायश्चित्तमुद्दिष्टमत्र ॥ गृह्यसूत्रे
गृह्योक्तकर्मणामपि स्मर्तत्वात्तद्वैशेषतस्यैवातिदेशो युक्तः । न पुनः प्रत्यक्षवेदमूलकर्म
अपौपदिष्टता ॥ कालातिक्रमे नियतवदित्यस्यार्थोक्तः ॥ इतिकर्तव्यतात्रलिरुच्यते ॥ पू
र्णाहुतिवदाज्यसंस्कृत्य अनादिष्टप्रायश्चित्तहोमं कुर्यात् ॥ पूर्णाहुतिर्यथा ॥ कात्यायन
सूत्रे ॥ पूर्णाहुतिं जुहोति निरूप्याज्यगर्हपत्येधि श्रित्यश्चुक्चसंभृज्याज्यमुद्गास्थो
त्पूयावेक्ष्य गृहीत्वान्वारब्ध एवर्त्तं सर्वत्र ॥ अत्रैवं प्रयोगः ॥ यदावसथिकस्य अनादि
ष्टं प्राप्नोति तदाग्निः संभृत एव ॥ यदि निरग्नेस्तदाशुद्धायां भूमौ उक्तमग्निं स्थंडिलं वि
रच्य तत्र पंचभू संस्कारान्कृत्वालौकिककामिं स्थापयित्वा स्थाल्यामाज्यं निर्वाप्याग्नाव
धि श्रित्यश्चुवंदभैः संभृज्याज्यमुद्गास्थकुशतरुणाभ्यामुत्पूयावेक्ष्यश्चुवेणादायोपरि

समिधंनिधायोत्थायस्रुवंसव्येकृत्वादिक्षिणेनाग्नौतिष्ठन्समिधमाधायोपविश्यदक्षिणं
 जान्वाच्यओंभूःस्वाहेतिस्रुवस्थेनाज्येनैकाहुतिंहुत्वा ॥ इदमग्नयेनममेतित्यागः ॥
 एवंसर्वत्र ॥ ॐभुवःस्वाहा ॥ इदंवायवे० ॥ ॐस्वःस्वाहा ॥ इदंसूर्याय० ॥ ॐ
 भूर्भुवःस्वःस्वा० ॥ इदंप्रजापतये० ॥ ॐत्वन्नोऽअग्ने० सुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥ इदमग्नी
 वरुणाभ्यां० ॥ ॐसत्वनोऽअग्ने० नऽएधिस्वाहा ॥ इदमग्नीवरुणाभ्यां० ॥ ॐअया
 श्वाग्ने० भेषजठस्वाहा ॥ इदमग्नयेअयसे० ॥ ॐयेतेशतं० स्वर्काःस्वाहा ॥ इदंवरु
 णायसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योमरुद्भ्यःस्वर्कैर्भ्यश्च० ॥ ॐउदुत्तमं० स्यामस्वाहा ॥ इ
 दंवरुणायादित्यायादितयेच० ॥ एवंस्रुवेणादायाज्याहुतिंजुहोति ॥ ॥ इदंनवाहु
 तिहोमात्मकंयत्रयत्रप्रायश्चित्तानदिशःकर्मणांनियतकालातिक्रमोवातत्रतत्रानादि
 षसंज्ञकंप्रायश्चित्तेवेदितव्यम् ॥ ॥ इत्यनादिष्टप्रायश्चित्तम् ॥ ॥ ग्रंथाननेक

नालोक्ययथामतिमयाकृतः ॥ याज्ञिकानांहितार्थायश्रीरामचरणार्पितः ॥ १ ॥ भू
नेत्ररसभूशाके १६२१ प्रमाथिनिशुभेमधौ ॥ ऋषिसंज्ञेनरचितः सर्वसंस्कारभास्करः ॥

॥ इति संस्कारभास्करः समाप्तः ॥

इस पुस्तकका रजिस्ट्री सव हक सन् १८६७ का ऐक्ट २५ के बमूजब यन्त्राधिकारीनें स्वाधीन रक्खा है ।

इदं पुस्तकं श्रीकृष्णदासात्मज-खेमराजेन मुम्बय्यां स्वर्गीये

“श्रीविङ्कटेश्वर” मुद्रालये मुद्रितम् ।

संवत् १९५३ शके १८१८.

जाहिरात ।

जन्मदिनपूजापद्धति की० २ आ० गोदानपद्धति की० १॥ आ० पूजापंकजभास्कर
 की० ४ आ० सकामशिवपूजनविधान भा. टी. की० ४ आ० स्वस्तिवाचन (पुण्याहवाचन)
 की० १॥ आ० आचारार्क. की० १२ आ० आचारादर्श की० १२ आ० दशकर्मपद्धति.
 की० ७ आ० वासिष्ठीहवनपद्धति की० ४ आ० लंबोदरीहवनपद्धति की० ४ आ० श्राद्ध
 विवेक (इसमें सब श्राद्धोंकी विधिहै) की० १२ आ० एकोद्विष्टश्राद्धप्रयोग की० २ आ०
 पार्वणश्राद्धप्रयोग की० २ आ० उपाकर्मपद्धति (श्रावणीयजुर्वेदकी) की० १२ आ०
 कर्मविपाकभाषाटीका की० १ रु० ४ आ० वेदोक्तवास्तुपद्धति की० ६ आ० त्रतोद्यापनकौमुदी
 की० १२ आ० दानचंद्रिका की० १० आ०

पुस्तक मिलनेका ठिकाना—

श्रीमराज श्रीकृष्णदास श्रैवेकटेश्वर छापाखाना—बम्बई.

जाहिरात ।

कूर्पिकाण्ड ग्रन्थः ।

श्लोकाणां	पद्य	श्लोकाणां	पद्य
प्रेमप्रयागश्री (नौवनी अधीर तिलोत्तमः) योग्य	पञ्चासत्के.
दीनो प रते श्रोत्र) भास्योत्तम	० १०	...	०-१०
पद्मनि पत्त पत्ति.	०-२	...	०-१२
गोदान पत्ति	०-३॥	...	० ३
रूपिणममरतर.	३-०	...	०-४
म-कामनिपुननियम भा. श्री	० ५	...	०-५
पत्तिम तन (पप्रयागपत्त)	०-३॥	...	०-१३

पुस्तक मिलनेका ठिकाना

सिमगल श्रीकृष्णदास "श्रीवैकुण्ठेश्वर" छापाखाना-मुम्बई.